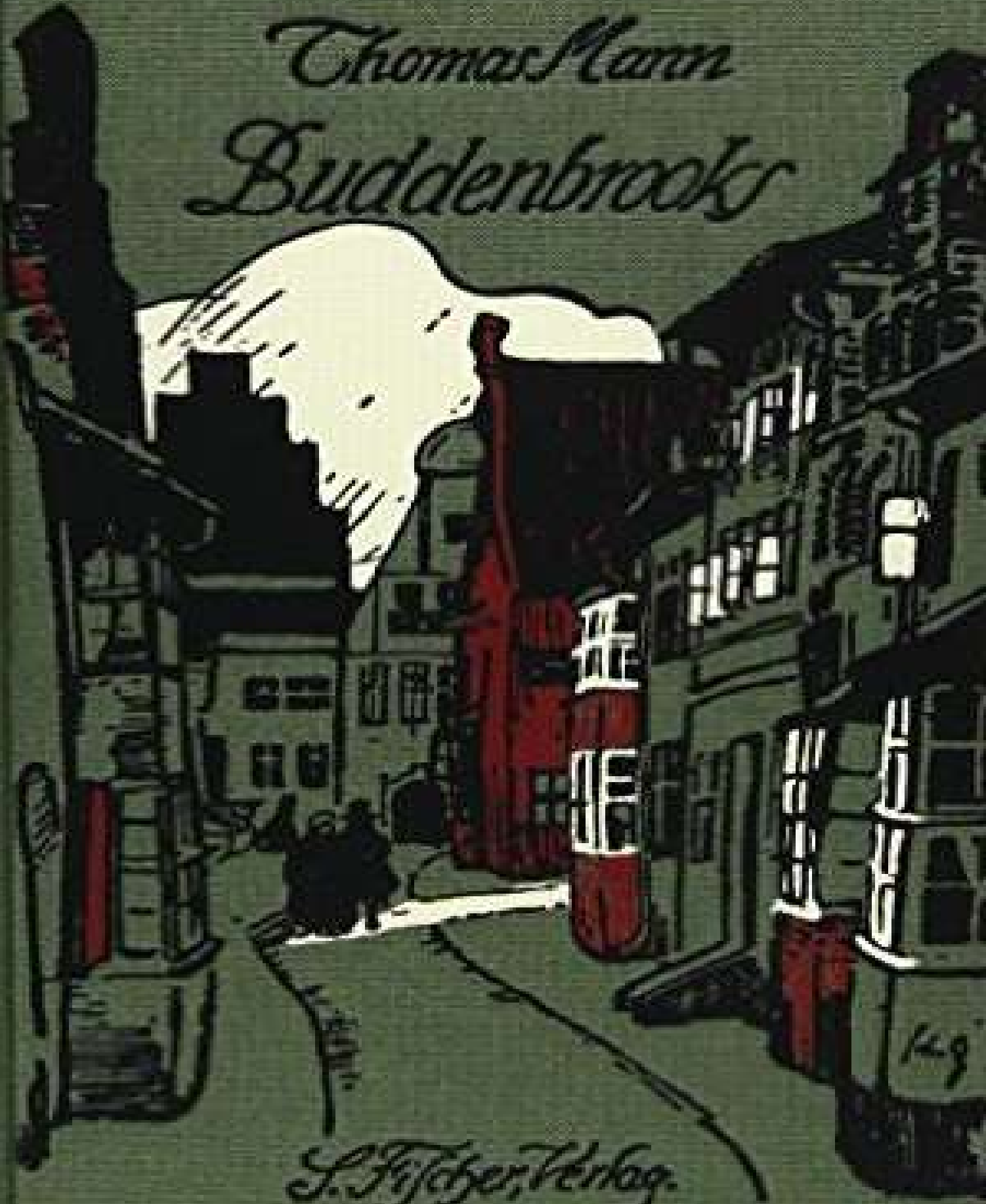
Thomas Mann

Buddenbrook

S. Fischer, Verlag.

THOMAS MANN

BUDDENBROOKOVI

Propadanje jedne obitelji

Naslov originala:
Thomas Mann
Buddenbrooks - Verfall einer Familie
1901.

Prevela:
Ida Adum

Izdavač:
Naprijed, Zagreb, 1980.

Elektronsko izdanje

PRVI DIO

PRVO POGLAVLJE

»Šta je to? — Šta — je to...«

»Da, vranića mu, *c'est la question, ma très chère demoiselle*«.

Konzulica Buddenbrook, koja je sjedila kraj punice na sofi ravnih linija, bijelo lakiranoj i ukrašenoj zlatnom lavljom glavom sa svijetložutom presvlakom, baci pogled na muža što je sjedio u naslonjaču pokraj nje, pa priskoči u pomoć svojoj maloj kćerki koju je djed kraj prozora držao na koljenima.

»Tony«, reče, »vjerujem da me je bog...«

A mala osmogodišnja nježno građena Antonija, u haljinici od sasvim lagane svile koja se prelijevala u bojama, držeći svoju ljepuškastu glavicu malo u stranu od djedova lica, gledala je po sobi svojim modrosivim očima koje nisu ništa vidjele i, naporno razmišljajući, ponovila još jednom: »Šta je to?« A zatim lagano izgovorila: »Vjerujem, da me je bog«, pa onda brzo dodala razvedrena lica: »... stvorio zajedno sa svim svojim stvorovima«, i odjednom kao da je došla na neku klizavu nizbrdicu odgudila, sva sjajna od sreće i bez

zaustavljanja, cijeli članak vjerno po katekizmu koji je baš nedavno, *anno 1835,* ponovo ispravljen izašao s odobrenjem visokog i premudrog senata. Kad se jednom uputiš, pomisli ona, to ti je isti osjećaj kao kad se zimi s braćom voziš na malim saonicama niz »Jeruzalemski brijeg«; čovjek pri tom ništa ne misli i ne može se zaustaviti sve kad bi i htio.

»Uz to odijelo i cipele«, govorila je, »jelo i piće, kuću i dvor, ženu i dijete, polje i stoku...« Kod tih riječi stari je gospodin Johann Buddenbrook naprosto prasnuo u smijeh, u ono njegovo jasno, suzdržljivo hihotanje, koje je već imao spremno u potaji.

Smijao se uživajući što može ismijavati katekizam, pa je vjerojatno zbog toga i poduzeo ovaj mali ispit. Zapitkivao je o polju i stoci Toninoj, htio saznati pošto daje vreću pšenice i ponudio joj da stupi s njim u poslovne veze. Njegovo lice, okruglo, ružičasto preliveno i dobronamjerno, kome ni uz najveći napor nije mogao dati izraz zlobe, bilo je uokvireno snježnobijelom napudranom kosom, a nešto kao jedva primjetni perčin padalo je na široki ovratnik njegova kaputa mišjesive boje. U svojoj sedamdesetoj godini nije se iznevjerio modi svoje mladosti, samo što nije više nosio obrub između dugmeta i velikih džepova, ali nikad u svom životu nije obukao dugačke hlače. Njegov široki dvostruki podbradak počivao je, s izrazom ugodnosti, na bijelom *jabotu* od čipaka.

Svi su se pridružili njegovu smijehu, uglavnom iz poštovanja prema glavi obitelji. Gospođa Antoinetta Buddenbrook, rođena Duchamps, hihotala je baš kao i njen muž. Bila je korpulentnija dama s debelim, bijelim kovrčama preko ušiju, a njezina je haljina sa svijetlosivim i crnim prugama bila bez ukrasa, znak da je jednostavna i skromna; svojim još uvijek lijepim i bijelim rukama držala je na krilu mali baršunasti *pompadour*. Crte njena lica postale su kroz godine na čudesan način slične crtama njezina muža. Samo oblik i živahna tama njenih očiju govorahu nešto malo o njenom poluromanskom podrijetlu; po djedu potjecala je iz

francusko-švicarske obitelji, ali je bila rođena u Hamburgu.

Njena snaha, konzulica Elizabeta Buddenbrook, rođena Kröger, smijala se je smijehom Krögerovih, koji je započinjao nekim prskavim usnenim glasom, pri čemu bi podbradak pritiskivala na grudi. Kao svi Krögerovi ovi bila je izvanredno elegantna pojava, pa iako se ne bi mogla nazvati ljepoticom, ipak je svakome ulijevala osjećaj jasnoće i pouzdanja, kako svojim jasnim i razboritim glasom, tako i svojim mirnim, sigurnim i blagim kretnjama. Njenoj crvenkastoj kosi, koja je navrh glave bila podignuta u malu krunu, a u širokim umjetnim kovrčama počešljana preko ušiju, odgovarala je izvanredno nježna bijela put s ponekom sitnom sunčanom pjegom. Najkarakterističnije na njenom licu, s nešto predugim nosom i malenim ustima, bilo je pomanjkanje nekog udubljenja između donje usnice i brade. Njen kratki pršnjak široko nabranih rukava iznad uske suknje od lagane, svijetlim cvjetićima posute svile, ostavljao je slobodnim vrat savršene ljepote, ukrašen vrpcom od atlasa, na kojoj je blistala kompozicija velikih briljanata.

Konzul se ponešto nervoznom kretnjom nagnuo naprijed na svom stolcu. Nosio je kaput boje cimeta sa širokim reverima i rukavima u obliku čunjeva koji su se tek ispod zglobova sužavali oko ruke. Njegovo tijesno prilegnute hlače od bijele tkanine koja se mogla prati imale su s vanjske strane crnu prugu. Oko visoke tvrde ogrlice u koju je upadao njegov podbradak, bila je omotana svilena kravata, tako debela i široka da je ispunjavala cijeli izrez šarenog prsluka. Imao je malo upale, plave i pažljive oči svog oca, premda je njihov izraz bio možda više sanjarski; no crte su njegova lica bile ozbiljnije i oštrije: isticao se jak i zavinut nos, a obrazi, upola zasjenjeni plavim kovrčavim zaliscima, bili su mnogo manje zaobljeni nego u staroga.

Madame Buddenbrook obrati se svojoj snahi, stisne joj rukom lakat, nasmiješi se, bacivši pogled u njeno krilo, i reče: »Da, Bethsy, takav je uvijek *mon vieux*«.

Konzulica samo šutke priprijeti svojom nježnom rukom, tako da joj je zlatna narukvica lagano zazvečala, a zatim učini jednu njoj svojstvenu kretnju rukom od ruba usana gore prema frizuri, kao da vraća vlas koja je onamo bila zalutala.

Konzul, međutim, reče glasom u kom je bilo i učtivog smijeha i prijekora:

»Ali oče, opet ismijavate najsvetije stvari...«

Sjedili su u »odaji krajolikâ« u prvom katu prostrane stare kuće u Mengovoj ulici koju je tvrtka *Johann Buddenbrook* prije nekoga vremena kupila i u kojoj je obitelj stanovala tek odnedavna. Čvrste, elastične tapete, odijeljene od zidova praznim prostorom, prikazivale su prostrane krajolike, nježno obojene — kakve je boje bio i tanki sag prostrt po podu — idilične slike po ukusu 18. stoljeća, s veselim vinogradarima, radinim oračima i pastiricama, ukrašenim lijepim vrpcama, a držahu, na obalama bistrih voda, u svome krilu čiste jaganjce ili se cjelivahu s nježnim pastirima.Na većini slika mogao se vidjeti žućkasti zalaz sunca, što je bilo u skladu sa žutom presvlakom bijelog lakiranog pokućstva i sa žutim svilenim zastorima na oba prozora.

S obzirom na veličinu sobe, nije bilo previše pokućstva. Okrugli stol s tankim, ravnim i malo pozlaćenim nogama nije stajao pred sofom, nego uza suprotni zid, prema malom harmoniju gdje je na poklopcu ležala kutija za flautu. Osim visokih stolaca pravilno poredanih duž zida, nalazio se uz prozor samo još stolić za šivanje i, nasuprot sofi vrlo krhak raskošni s*ecrétaire* prekriven ukrasnim predmetima.

Kroz staklena vrata, sučelice prozorima, mogao si u polumraku zaviriti u trijem sa stupovima, dok su s lijeve strane od ulaza vodila bijela dvokrilna vrata u blagovaonicu. S druge strane pucketala je peć u polukružnoj udubini iza umjetnički izdjelanih vrata od blistava kovana željeza.

Jer bilo je zarana zahladnjelo. Napolju, s druge strane ulice, već je sada, sredinom listopada, požutjela krošnja mladih lipa koje su okruživale groblje uz Marijinu crkvu, a

oko golemih gotičkih kutova i uglova crkve zviždao je vjetar i šibala sitna ledena kiša. Za volju staroj gospođi Buddenbrook već su bili umetnuti dupli prozori.

Bio je četvrtak, dan kad bi se redovno svake druge sedmice sastajala obitelj. No danas su na sasvim »običan« ručak, osim članova obitelji koji su stanovali u gradu, pozvali još nekoliko dobrih kućnih prijatelja. I sada, u četiri sata poslije podne, sjedili su u sumraku koji se spuštao, i očekivali goste…

Mala Antonija nije se od djeda dala zbuniti u svojoj vožnji saonicama, nego je, samo malo povrijeđena, još jače naškubila gornju, uvijek malo prćastu usnicu. Sad je stigla na podnožje »Jeruzalemskog brijega«, ali kako se nije mogla odmah zaustaviti u svom spuštanju, odjurila je još malo preko cilja…

»Amen«, reče. »Ja znam nešto, djede.«

»*Tiens*. Ona zna nešto«, povika stari gospođin i stade se pokretati, kao da ga radoznalost grize po čitavom tijelu. »Jesi li čula, mama? Ona zna nešto. Može li mi tkogod reći…«

»Ako udari vruće«, govorila je Tony dalje i podvlačila svaku riječ pokretom glave, »onda je munja. Ako pak udari hladno, onda je grom«.

Zatim prekrsti ruke i zagleda se u nasmiješena lica kao čovjek, siguran uspjeha. Ali se gospodin Buddenbrook razljuti na tu mudrost i zatraži da mu svakako kažu, tko je djetetu ulio takvu glupost u glavu, pa kad se pokazalo da je to bila Ida Jungmann, koju su nedavno doveli kao odgojiteljicu iz Marienwerdera, morao je konzul uzeti Idu u zaštitu.

»Vi ste prestrogi, tata; zašto u tim godinama ne bi smjela imati svoje Čudesne predodžbe o tim stvarima…«

»*Excusez, mon cher… Mais c'est une folie*. Znaš da mi je odvratno takvo zaglupljivanje dječjih mozgova. Što, grom udara? Onda nek odmah pukne. Dosta mi je te vaše Pruskinje…«

Stvar je bila u tome, što stari gospodin nije bio naročito sklon Idi Jungmann. On nije bio ograničen čovjek. Vidio je dosta svijeta, trinaeste godine vozio se je četveropregom u

južnu Njemačku, kupujući kao vojni dobavljač žito za Prusku, bio je u Amsterdamu i u Parizu, a, kao prosvijećen čovjek, smatrao je da ne treba osuđivati sve ono što se događa izvan zidova njegova rodnog grada sa šiljatim zabatima. No, osim u trgovačkim poslovima, on je više od svog sina, konzula, povlačio stroge granice u društvenim odnosima i bio suzdržljiv prema strancima. Stoga je, kad su jednog dana njegova djeca s puta po Zapadnoj Pruskoj dovela u kuću, kao neku vrstu malog Isusa, tu mladu djevojku — tek sad je ušla u dvadesetu godinu — neko siroče, kćerku nekog svratištara koji je umro baš pred dolazak Buddenbrookovih u Marienwerder, konzul je zbog te svoje bogougodne podvale morao izdržati grdno objašnjavanje s ocem, pri čemu je stari gospodin govorio gotovo isključivo francuski i niskonjemački... Uostalom, Ida Jungmann pokazala se vrlo vrijedna u kućanstvu i općenju s djecom, a bila je u stvari veoma pogodna za svoj položaj u ovoj kući zbog svoje lojalnosti i svojih pruskih pojmova o staleškim stupnjevima u ljudskom društvu. Bila je osoba aristokratskih načela koja je na dlaku tačno znala razliku između najboljih i boljih krugova, između srednjeg staleža i nižeg srednjeg staleža. Bila je ponosna što kao odana službenica pripada najboljim krugovima i nerado je gledala kad bi Tony sklopila prijateljstvo s nekom suučenicom koja se prema ocjeni gospodične Jungmann mogla ubrojiti samo u bolji srednji stalež.

U tom trenutku pojavila se ta Pruskinja u trijemu i ušla kroz staklena vrata: prilično visoka koščata djevojka u crnoj haljini, glatko začešljane kose i poštena lica. Vodila je za ruku malu Klothildu, izvanredno mršavo dijete u opravici od katuna sa cvjetićima, pepeljastom kosom bez sjaja i nijemim izrazom lica usidjelice. Potjecala je iz jedne sasvim siromašne pobočne loze, bila je kći od nećaka starog gospodina Buddenbrooka koji je živio kraj Rostocka kao upravitelj imanja, uzeli su je u kuću na odgoj, jer je bila Antonijina vršnjakinja i poslušno stvorenje.

»Sve je spremno«, reče gospodična Jungmann, kotrljajući mučno »r« u svome grlu, jer ga isprva uopće nije mogla izgovoriti. »Klothildica je vrijedno pomagala u kuhinji, Trina nije gotovo ništa morala raditi…«

Gospođin Buddenbrook podrugljivo se smješkao u svoj *jabot* zbog Idina čudnog izgovora, a konzul pomilova svoju malu nećaku po obrazu i reče:

»Tako je pravo Thilda. Stoji pisano: Moli i radi. Naša Tony trebala bi se ugledati u tebe. I suviše često sklona je neradu i nestašnosti.«

Tony spusti glavu i pogleda odozgo na djeda, jer je dobro znala da će je, kao uvijek, uzeti u obranu.

»Ne, ne«, reče on. »Gore glavu, Tony, *courage.* Ne pristaje sve svakome. Svatko na svoj način. Thilda je vrijedna, ali ni nas ne treba omalovažavati. Zar to nije *raisonable,* Bethsy?«

Obraćao se je svojoj snahi, jer se ona obično slagala s njegovim ukusom, dok je gospođa Antoinetta u većini slučajeva, više iz obzira nego uvjerenja, pristajala uz konzula. Tako su obje generacije, kao u *chassé-croisé,* pružale jedna drugoj ruke.

»Vi ste veoma dobri, tata«, reče konzulica, »Tony će se truditi da postane pametna i dobra žena… Jesu li dječaci došli iz škole?« upita Idu.

Ali gotovo u isti mah povika Tony, koja je s pomoću postranog ogledala na prozoru s djedovih koljena vidjela na ulicu:

»Tom i Christian upravo dolaze kroz Petrovu ulicu… i gospodin Hoffstede… i stric doktor…«

Zvona crkve sv. Marije počela su otkucavati neki koral: pang, ping, ping, pung, prilično bez takta, da čovjek zapravo nije mogao razabrati što bi to trebalo biti, ali ipak vrlo svečano; pa kad zatim malo i veliko zvono počeše veselo i dostojanstveno pričati da je četiri sata, začula se i odozdo kroz vežu oštra zvonjava s unutarnjih kućnih vrata, a malo zatim ušli su odista Tom i Christian zajedno s prvim gostima,

pjesnikom Jean-Jacquesom Hoffstedeom i kućnim liječnikom doktorom Grabowom.

DRUGO POGLAVLJE

Gospodin Jean-Jacques Hoffstede, gradski poeta koji je i za današnju priliku nosio u džepu pregršt stihova, nije bio mnogo mlađi od starog Johanna Buddenbrooka, a oblačio se po istom ukusu, samo je boja njegova kaputa bila zelena. Bio je tanji i pokretniji od svog starog prijatelja, a imao je male živahne, zelenkaste oči i dug, šiljast nos.

»Hvala lijepa«, rekao je, pošto se rukovao s gospodom, a pred gospođama — osobito pred konzulicom koju je izvanredno poštivao — izveo nekoliko svojih najbiranijih naklona, naklona koje nova generacija nikako više ne umije izvesti a koje je popratio svojim ugodnim, mirnim i uslužnim osmijehom. »Hvala lijepa, velepoštovano društvo, na prijateljskom pozivu. Ova dva mlada čovjeka«, a kod tih riječi pokazao je na Tomu i Christiana koji su stajali kraj njega u plavim bluzama, opasani kožnim remenima, »susreli smo, doktor i ja, u Kraljevoj ulici, baš kad su dolazili iz škole. Divni momci, gospođo konzul. Tom, solidna i ozbiljna glava, mora postati trgovac. O tom ne može biti sumnje. Međutim Christian mi se čini pomalo vjetrogonja. Zar ne? Malo *incroyable*... Ali ipak ne krijem svoj *engouement.* Držim, da će se dati na studije; duhovit je, blistava uma...« Gospodin se Buddenbrook posluži iz svoje zlatne burmutice i reče: »Majmun je on. Zašto da odmah ne postane pjesnik, je li

Hoffstede?«

Gospodična Jungmann navuče zastore na prozorima i soba ostade rasvijetljena malo nemirnim, ali diskretnim i ugodnim svjetlom svijeća na lusteru od kristala i na svijećnjacima, koji su stajali na malom *secrétairu.*

»Hajde, Christiane«, reče konzulica, a zlatom joj zabljesnule kose, »što si učio danas poslijepodne?« Pokazalo se da je Christian imao pisanje, računstvo i pjevanje.

Bio je dječačić od sedam godina, već sada gotovo smiješno sličan svom ocu. Imao je iste pomalene, okrugle i upale oči; već se sada mogao razabirati isti oštro izbočeni i savinut nos, a nekoliko crta ispod jagodica već je sada nagoviještalo da oblik njegova lica neće zauvijek ostati djetinjski bucmast.

»Strašno smo se smijali«, počeo je brbljati, a njegove su oči lutale po sobi od jednog do drugog. »Pazite samo što je gospodin Stengel kazao Siegmundu Köstermannu.« Nagnuo se naprijed, klimao glavom i govorio uporno i uvjerljivo preda se: »Izvana, moje dobro dijete, izvana si uglađen i ulizan, da; ali iznutra, moje dobro dijete, tamo si crn...« To je izgovorio tako da je ispustio »r«: mjesto »crn« rekao »cen« — a pri tom se na njegovu licu odražavala odvratnost prema toj nutarnjoj gnusobi s toliko uvjerljive komike, da su svi prasnuli u smijeh.

»Pravi majmun«, ponovi stari Buddenbrook smijući se. Gospodin je Hoffstede bio silno oduševljen.

»Šarmantno«, uskliknuo je. »Nenadmašivo. Treba poznavati Marcellusa Stengela. Nije li takav? Ne, zaista izvrsno.«

Thomas, koji nije imao taj dar, stajao je pokraj svog mlađeg brata i smijao se bez zavisti i od srca. Zubi mu nisu bili osobito lijepi, bili su maleni i žućkasti. Ali nos mu je bio naročito lijepo formiran, i dječak je po očima i obliku lica mnogo bio nalik na djeda.

Društvo se smjestilo što na stolice, a što na sofu; pričali su s djecom i razgovarali o ranoj zimi, o kući... Gospodin Hoffstede divio se krasnoj tintarnici od s£vraškog porculana u

obliku lovačkog psa s crnim pjegama koja je stajala na *secrétairu.* Doktor Grabow, čovjek konzulovih godina, čije se duguljasto, dobroćudno i blago lice smješkalo između rijetkih zalizaka, razgledavao je međutim kolače, mliječne kruščiće s grožđicama i napunjene soljenke, koje su bile izložene na stolu. To su rođaci i prijatelji poslali obitelji »sol i kruh« povodom seobe u novi stan. Da bi se pak vidjelo da ti pokloni ne dolaze iz neuglednih kuća, poslali su mjesto kruha poslastice u kojima je bilo mnogo mirodija, pa su zbog toga bile teško probavljive; sol je bila u posudicama od masivnog zlata.

»E, tu će biti posla za mene«, reče doktor pokazajući na slatkiše i šaljivo prijeteći djeci. Zatim podigne, klimajući glavom, jednu dragocjenu posudu za sol, papar i gorušicu.

»Od Lebrechta Krögera«, smješkajući se reče gospodin Buddenbrook. »Uvijek kulantan, dragi moj gospodin rođak. Ja mu nisam ništa takvo poslao na poklon kad je sagradio vilu pred gradskim vratima. Ali uvijek je bio takav… otmjen, široke ruke, pravi kavalir *à la mode*...«

Nekoliko je puta kućom odjeknula zvonjava. Stigao je pastor Wunderlich, čvrst stari gospodin u dugačkom crnom kaputu. Imao je napudranu kosu i bijelo, dobroćudno, veselo lice u kojemu su žmirkale sive, živahne oči. Kao dugogodišnji udovac računao se među neženje iz starog vremena, kao i dugonja Grätjens, burzovni mešetar koji je stigao zajedno s njim. Ovaj je stalno držao pred okom svoju mršavu ruku, savijenu u obliku dalekozora, kao da ocjenjuje neku sliku. Bio je opće priznati poznavalac umjetnosti.

Stigoše i senator doktor Langhals sa svojom ženom, dugogodišnji prijatelj doma, a ne treba zaboraviti ni trgovca vinom Köppena, sa širokim tamnocrvenim licem, koje se smjestilo između visoko podstavljenih rukava, kao ni njegovu, isto tako krupnu suprugu.

Već je prošlo pola pet kad su napokon prispjeli Krögerovi, i stari, i njihova djeca: bračni par konzula Krögera sa sinovima

Jakobom i Jürgenom koji su bili vršnjaci Thomasa i Christiana. A gotovo u isti čas s njima došli su i roditelji konzulice Kröger, veletržac drvom Oeverdieck sa ženom, stari i nježni bračni par; pred ušima cijelog svijeta tepali su jedno drugome kao mlađi zaručnici.

»Fini ljudi uvijek kasne«, reče konzul Buddenbrook i poljubi ruku svojoj punici.

»Ali onda dođu da ih je puna kuća...« i Johann Buddenbrook pokaže širokim pokretom na Krögerovu rodbinu, dok se je rukovao sa starim.

Lebrecht Kröger, kavalir *à la mode*, visoka otmjena pojava, nosio je malo napudranu kosu, ali je inače bio odjeven po novoj modi. Na njegovu prsluku od baršuna ljeskala su se dva reda puceta od dragog kamenja. Njegov sin Justus, sa malim zaliscima i šiljasto ufitiljenim brkom, nalikovao je mnogo svom ocu i po stasu i po vladanju; imao je i jednake, oble i elegantne kretnje ruku.

Nisu ni posjedali nego su stajali vodeći provizorne i lake razgovore, u očekivanju glavne stvari. A stari Johann Buddenbrook požurio se da ponudi svoju ruku gospođi Köppen i viknuo glasom koji su svi mogli čuti:

»Dakle, ako smo pri apetitu... *mesdames et messieurs*...«

Gospodična Jungmann i djevojka za serviranje otvoriše bijela dvokrilna vrata blagovaonice i, polako, u lagodnosti punoj pouzdanja, pokrenulo se društvo. Kod Buddenbrookovih mogao si uvijek sa sigurnošću računati na dobar zalogaj.

TREĆE POGLAVLJE

Pošto su svi poustajali i krenuli, mlađi domaćin posegne za lijevom stranom grudi gdje je zašuštao neki papir. Društvenog smiješka odjednom nesta s njegova lica koje poprimi napet i zabrinut izraz, a na sljepoočicama mu zaigraše mišići kao da stišće zube. Uputi se tobože prema blagovaonici, no zastade i potraži pogledom majku koja je zajedno s pastorom Wunderlichom među posljednjima htjela prijeći u drugu odaju.

»*Pardon*, dragi gospodine pastore... samo dvije riječi, mama«. I kad mu pastor bodro kimnu glavom, povede staru gospođu natrag u »odaju krajolikâ« i odvede je do prozora.

»Da ne duljim, stiglo je pismo od Gottholda«, reče brzo i tiho, gledajući u njene tamne oči koje su ga pomno promatrale, te izvadi iz džepa presavijen i zapečaćen papir. »To je njegov rukopis. Već treće pismo, a samo mu je na prvo tata odgovorio... Što da radim, stiglo je u dva sata, i trebalo je da ga odavna predam ocu. No zar da mu danas pokvarim raspoloženje? Što mislite, još uvijek ga mogu pozvati?...«

»Ne, imaš pravo, Jean, počekaj s time...«, reče gospođa Buddenbrook i po svom običaju naglo uhvati sina za ruku. »Što bi mogao pisati«, doda zabrinuto. »Mladić neće da popusti, uporno zahtijeva onaj iznos kao odštetu za svoj dio kuće... Ne, ne, Jean, još ne... Možda večeras, prije spavanja...«

»Što da radim?« ponovi konzul kimajući pognute glave. »Već sam često htio moliti oca da popusti. Ne bih htio da ljudi misle kako sam se ja, njegov polubrat, ugnijezdio kod roditelja i kako spletkarim protiv Gottholda... Ni pred ocem ne smijem takav ispasti. Ali da kažem iskreno... konačno, ja sam kompanjon. Osim toga plaćamo, Bethsy i ja, zasad posve normalnu stanarinu za drugi kat... Što se tiče moje sestre u Frankfurtu, s njom smo se nagodili. Njezin muž primat će sada, za tatina života, odstupninu, koja iznosi samo četvrt kupovne cijene... To je povoljan posao koji je tata lako i dobro

izvršio, a vanredno je koristan s gledišta tvrtke. A što se tata tako negativno odnosi prema Gottholdu, to je...«

»Ne, glupost, Jean. Tvoj je odnos prema toj stvari posve jasan. Nego Gotthold drži da se ja, njegova maćeha, brinem samo za svoju djecu i da mu navlas otuđujem oca. Eto, to je žalosno...«

»Ali sam je kriv«, gotovo glasno usklikne konzul, pa zatim, pogledavši prema blagovaonici, nastavi tiše: »Sam je kriv za ovaj žalosni odnos. Eto prosudite. Zašto nije bio razuman? Što se morao vjenčati s onom gospodičnom Stüwing i s onim... dućanom...« Konzul se kod te riječi srdito i zbunjeno nasmije. »To je očeva slabost, ta njegova antipatija prema dućanu, ali je ipak trebalo, da Gotthold poštuje tu malu taštinu.«

»Ah, Jean, najbolje bi bilo, da tata popusti.«

»Ali zar mu ja to mogu savjetovati?« Šapne konzul i uzbuđeno prinese ruku čelu. »Lično sam zainteresiran, pa bih stoga morao reći: Oče, plati. Ali ja sam i kompanjon, moram zastupati interese tvrtke, pa ako tata ne misli da je dužan zbog neposlušna i buntovna sina smanjiti obrtni kapital... Ta to je više od 11.000 talira! Mnogo je to novaca... Ne, ne mogu ga na to nagovarati... ali ni odgovarati... Neću da se miješam u to. Samo mi je scena s ocem *désagreable...«*

»Večeras, Jean. Hajd'mo sada, čekaju nas...«

Konzul spremi pismo u unutrašnji džep, ponudi majci ruku i tako prekorače prag jarko rasvijetljene blagovaonice, gdje se društvo upravo bilo smjestilo oko dugačkog stola.

Na plavim tapetama, između visokih stupova, gotovo su se plastično isticali bijeli likovi bogova. Crveni zastori na prozorima bili su spušteni, a u svakom kutu dvorane gorjelo je po osam svijeća u visokim pozlaćenim kandelabrima, ne računajući one koje su bile u srebrnim svijećnjacima na stolu. Iznad golemog *buffeta,* nasuprot »odaji krajolikâ«, visjela je velika slika koja je predstavljala neki talijanski zaliv. Njeni su se magličasto plavi tonovi osobito lijepo isticali pri toj rasvjeti. Glomazne sofe s krutim naslonima, presvučene crvenim

damastom, stajale su uza zid.

S lica gospođe Buddenbrook nestalo je svakog traga zabrinutosti i nemira čim se smjestila između staroga Krögera, koji je sjedio na čelu stola, i pastora Wunderlicha.

»Bon appetit«, reče ona živo, srdačno kimnuvši glavom i preleti pogledom preko čitavog stola, sve do djece…

ČETVRTO POGLAVLJE

»Kako rekoh, svaka čast, Buddenbrook«, začu se kroz opći razgovor gromki glas gospodina Köppena, kad služavka golih crvenih ruku, u debeloj prugastoj suknji, s bijelom kapicom na zatiljku, poče uz pomoć gospodične Jungmann i konzuličine djevojke iz gornjega kata, servirati gostima vruću juhu od zelja s prženim kruhom. Svi stadoše pažljivo jesti.

»Svaka čast. Sve je tako prostrano i otmjeno, moram reći, ovdje se može živjeti, moram reći…«

Gospodin Köppen nije se družio s prijašnjim vlasnicima ove kuće. Tek se nedavno obogatio, nije potekao iz patricijske obitelji, i još se na žalost nije uspio riješiti nekih pučkih izraza i poštapalica, kao što je ponavljanje onog »moram reći«. Osim toga izgovarao je »čas« umjesto »čast«.

»A nije ni bilo skupo«, primijeti suho gospodin Grätjens koji je to morao znati, i stade podrobno promatrati zaliv kroz šaku savijenu kao durbin.

Smještavajući goste domaćini su ispremiješali uzvanike koliko je bilo moguće, da bi lanac rođaka prekidali kućnim prijateljima. No nije im uspjelo da to dosljedno provedu, te su

stari Oeverdieckovi, kao obično, sjedili gotovo jedno drugome na krilu i srdačno jedno drugome kimali glavom. Stari je Kröger sjedio kao na prijestolju, visoko i uspravno, između senatorice Langhals i gospođe Antoinette, dijeleći svoje geste i diskretne šale objema damama.

»Kad je ono kuća sagrađena?« zapita gospodin Hoffstede iskosa preko stola starog Buddenbrooka, koji se jovijalnim i pomalo podrugljivim tonom zabavljao s gospođom Köppen.

»Anno... čekaj... oko 1680, ako se ne varam. Uostalom, moj sin tačnije pamti takve datume...«

»Osamdeset i druge«, potvrdi konzul, nagnuvši se naprijed. Sjedio je on prema kraju stola, bez dame, pokraj senatora Langhalsa. »Dovršena je zimi 1682. *Ratenkamp i drug* počeli su tada sjajno prosperirati... žalosno je propadanje te tvrtke posljednjih dvadeset godina...«

Nastao je opći tajac, koji je potrajao pola minute. Svi su gledali u svoje tanjure i sjećali se nekoć odlične porodice, koja je podigla ovu kuću i stanovala u njoj, da bi zatim osiromašila, propala i nestala netragom.

»E, žalosno«, reče mešetar Grätjens. »A kad čovjek pomisli, koja ih je ludost upropastila,.. Eh, samo da se Dietrich Ratenkamp nije bio uortačio s onim Geelmaackom... Ja sam se, bog mi je svjedok, zaprepastio kad je taj počeo gospodariti. Znam iz pouzdanog vrela, moja gospođo, kako je on Ratenkampu iza leđa jezivo špekulirao i kako je šakom i kapom dijelio mjenice i akcepte na ime tvrtke... Onda je došao kraj... banke su postale nepovjerljive, nije bilo pokrića... Ne možete to zamisliti... Da li je tkogod uopće nadzirao skladišta? Zar Geelmaack? Živjeli su godinama bez računa. Ali Ratenkamp se ni zašto nije brinuo...«

»Bio je kao paraliziran«, reče konzul. Lice mu je poprimilo turoban i zatvoren izraz. Nagnuo se naprijed, prevrtao žlicu po juhi i s vremena na vrijeme pogledavao prema čelu stola svojim malim, okruglim i upalim očima.

»Živio je kao da ga je pritisla mora, a to je i razumljivo, što

ga je ponukalo da se poveže s Geelmaackom koji nije donio u posao gotovo nikakav kapital i koji nije uživao ni najbolji glas? Mora da je osjetio potrebu da na nekoga prebaci dio užasne odgovornosti, jer je osjećao da su kola krenula nizbrdice i da ih nitko ne može zadržati. S tom je tvrtkom bilo svršeno, ta je stara porodica bila *passée.* Wilhelm Geelmaack zadao joj je jamačno samo posljednji udarac...«

»Vi dakle držite, cijenjeni gospodine konzule«, reče pastor Wunderlich uz oprezan smiješak i natoči svojoj dami i sebi crnog vina, »da bi se sve desilo onako kao što se i desilo, sve da i nije bilo Geelmaacka i njegova divljeg vršljanja?«

»To pak ne mislim«, reče konzul zamišljeno, ne obraćajući se nikome napose. »Ali vjerujem da se Dietrich Ratenkamp nužno i neizbježno morao svezati s Geelmaackom, da bi se izvršila sudbina... Mora da ga je na to nagnala neumoljiva sila. Uvjeren sam da je on donekle znao što radi njegov ortak i da nije bio potpuno neobaviješten o stanju u svom skladištu. No kao da se skamenio...«

»No, *assez* Jean«, reče stari Buddenbrook i odloži žlicu. »To je opet neka od tvojih ideja...«

Konzul se rastreseno osmijehne i nazdravi svome ocu. Alebrecht Kröger reče:

»Ostavimo to, mislimo radije na veselu sadašnjicu.«

Pri tom oprezno i elegantno dohvati grlić svoje boce bijelog vina kojoj je na čepu bio mali srebrni jelen, nagne je malo i pažljivo promotri etiketu *C. F. Köppen,* pročita i kimne trgovcu vinom: »Pa da, što bismo mi bez vas«.

Djevojke su mijenjale zlatom obrubljene tanjure od meissenskog porculana; za to vrijeme je gospođa Antoinetta tačno pratila njihove kretnje, a gospodična Jungmann davala naređenja u lijevak one cijevi što je spajala blagovaonicu s kuhinjom. Služavke su nudile goste ribom. Pastor se Wunderlich posluži i reče:

»Ta vesela sadašnjica ipak nije sama po sebi razumljiva. Mladi ljudi, koji se ovdje s nama starima raduju, jamačno i ne

misle da je ikad moglo biti drugačije. Mogu kazati da sam često sâm imao udjela u sudbini naših Buddenbrookovih... Uvijek, kad vidim ove predmete« — i on se obrati gospođi Antoinetti dohvativši sa stola tešku srebrnu žlicu — »moram pomisliti da li to nije jedan od onih komada što ih je Ljeta Gospodnjega 1800. imao u ruci naš prijatelj, filozof Lenoir, *sergeant* Njegova Veličanstva cara Napoleona... Sjećam se onog našeg susreta na ulici, je li, milostiva gospođo?«

Gospođa Buddenbrook pogne glavu zbunjeno se nasmiješi sjećajući se događaja. Na dnu stola Tom i Tony koji nisu htjeli jesti ribe i koji su pažljivo pratili razgovor odraslih, povikaše gotovo u jedan glas: »Dajte, pričajte, bako!« No pastor, koji je znao da ona ne voli sama pričati o tom pomalo neugodnom događaju, započe još jednom, mjesto nje, staru priču koju bi djeca saslušala i po stoti put, a koju možda još neki nisu poznavali...

»Dakle, ukratko: jednog poslijepodneva u mjesecu studenom, a bilo je hladno i kišovito da bog sačuva, vraćam se tako s nekog posla Alfovom ulicom i razmišljam o teškim vremenima. Kneza Blüchera nije više bilo, Francuzi su ušli u grad, ali se jedva primjećivalo uzbuđenje koje je vladalo. Ulice su bile puste, ljudi su se oprezno povukli u svoje kuće. Mesaru Prahlu, koji je držeći ruke u džepovima stajao na pragu svoje kuće i gromkim glasom viknuo: »To je previše, previše...« jednostavno su, tras, prosvirali glavu... Hajde, pomislim ja, da skoknem časkom do Buddenbrookovih. Neće biti naodmet da ih malo ohrabrim: gospodin boluje od crvenog vjetra, a gospođa ima sigurno mnogo posla i muke sa smještajem vojnika.«

»I u tom času, tko mi dolazi u susret? Naša mnogo poštovana gospođa Buddenbrook. Ali u kakvom stanju? Juri bez šešira po kiši, jedva se ogrnula šalom, više juri i posrće no što hoda, a frizura joj je potpuno razbarušena... Ne, to je istina milostiva gospođo! Jedva da se moglo govoriti o nekoj frizuri.«

»Koje li ugodne *surprise.* Velim ja i dopustim sebi da

gospođu, koja me uopće ne vidi, uhvatim za rukav, jer ne slutim ništa dobro. Kamo žurite tako, draga gospođo? Ona me opazi, pogleda me i izusti bez daha: »To ste vi... Ostajte zbogom. Svemu je kraj. Bacit ću se u rijeku.«

»Sačuvaj bože, velim ja i osjećam, kako blijedim. To nije mjesto za vas, draga gospođo. Ta šta se desilo? — i držim je čvrsto koliko mi poštovanje dopušta. Šta se desilo? poviče ona i sva se strese. Bacili su se na srebrninu, Wunderlich. To se desilo. A Jean ima crveni vjetar i ne može mi pomoći. A ne bi ni mogao pomoći, sve da i ne leži. Kradu moje žlice, moje srebrne žlice, to se desilo, Wunderlich, a ja ću skočiti u rijeku.«

»Ja, dakle, zadržim našu prijateljicu i govorim joj što se govori u takvim slučajevima, *Courage,* velim, *courage,* draga, draga gospođo. Sve će opet biti dobro. I govorit ćemo zajedno ljudima, saberite se, zaklinjem vas, idimo. I vodim je natrag njezinoj kući. Gore u blagovaonici nađemo vojnike, kao što ih je gospođa bila ostavila: dvadesetak ljudi koji se motaju oko velikog sanduka, u kome je srebrnina.«

»Kome se od vas, moja gospodo, mogu obratiti? zapitam uljudno. A oni se stanu smijati. »Svima nama, tatice«. No zatim istupi neki dugonja, sa crnim ulaštenim brkovima i velikim crvenim rukama koje su virile iz opšivenih rukava. Lenoir, predstavlja se on i salutira lijevom rukom, jer u desnici drži 5 ili 6 srebrnih žlica, *sergeant* Lenoir. Šta želi gospodin?«

»Gospodine časniče, velim ja ciljajući na *point d'honneur.* Zar vašem visokom činu dolikuje da se bavite takvim stvarima?... Grad se nije opro Caru... »Šta ćete? odgovori on. To je rat. Ljudi trebaju takav pribor...«

»Morali biste imati obzira«, prekinem ga, jer sam se nečemu dosjetio. »Ova dama«, kažem ja, jer što sve čovjek ne kazuje u takvom položaju, »gospodarica ove kuće nije Njemica; ona je gotovo vaša zemljakinja, Francuskinja«. »Šta, Francuskinja?« ponovi on. I pomislite što je dodala ta vojničina?

»Emigrantkinja dakle?« reče on. »Pa onda je ona protivnica filozofije!«

»Ostao sam zabezeknut, ali se suzdržah od smijeha. Vi ste, rekoh, učen čovjek, kako vidim. Ponavljam, ne čini mi se dostojno vas da se bavite takvim stvarima«. Časkom je šutio, zatim iznenada pocrvenje, baci svojih šest žlica u sanduk i poviče: »Pa tko vam kaže, da sam kanio nešto drugo nego da malo pogledam te žlice? Zgodne su to stvari. Kad bi netko od naših ljudi ponio koji komad za uspomenu...«

»No, oni su ipak ponijeli sa sobom još dosta uspomena. Tu nije pomagalo da se čovjek poziva na ljudsku ili božju pravdu... Oni zaista nisu poznavali drugog boga, do onog strašnog malog čovjeka...«

PETO POGLAVLJE

»Vi ste ga vidjeli, gospodine pastore?«

Ponovo su izmijenili tanjure. Pojavila se golema šunka u tijestu, crvena kao cigla, sušena, pa kuhana, sa smeđim, kiselkastim umakom luka kozjaka i takvim količinama variva, da bi se svi mogli najesti iz jedne jedine zdjele. Lebrecht Kröger se primi tranširanja. Ležerno i podignutih laktova, ispruživši duge kažiprste duž hrpta noža i viljuške, pomno je rezao sočne komade. Na stol je izneseno i remek-djelo konzulice Buddenbrook, »ruski lonac«. Neka reska mješavina konzerviranog voća koja je imala okus po alkoholu.

"Ne, pastor Wunderlich na žalost nikad nije vidio Bonaparta. Ali stari Buddenbrook i Jean-Jacques Hoffstede

vidjeli su ga posve izbliza. Prvi u Parizu, neposredno prije ruske vojne, prilikom neke smotre u dvorištu Tuileriâ, a drugi u Danzigu…

»Ne, bogami, nije se činio nimalo dobrodušan«, reče Hoffstede, podigavši obrve, i stavi u usta zalogaj što ga je na viljušci složio od šunke, kelja i krumpira. »Uostalom, kažu, da je onda bio prilično raspoložen. U Danzigu ja kružila jedna šala… Pričalo se da je čitavog dana hazardirao s Nijemcima, i to ne baš bezazleno, a navečer se kartao sa svojim generalima. *»N'est-ce pas, Rapp«*, rekao je i zagrabio sa stola šaku zlatnika, *»les Allemands aiment beaucoup ces petits Napoléons?«* — *»Oui, Sire, plus que le Grand!«*, odvratio mu Rapp.«

Svi se nasmijaše, jer je Hoffstede dobro ispričao anegdotu i pri tom čak malo odglumio carevu mimiku — a stari Buddenbrook reče:

»No bez šale, kapu dolje pred njegovom osobom. Bio je velik čovjek.«

Konzul ozbiljno zavrti glavom.

»Ne, ne, mi mlađi ne shvaćamo više kako se netko može klanjati čovjeku koji je ubio vojvodu Enghiena i koji je u Egiptu poklao osam stotina zarobljenika…«

»Moguće je sve to pretjerano i iskrivljeno«, reče pastor Wunderlich. »Možda je vojvoda bio lakouman gospodin i buntovnik, a što se tiče zarobljenika, to je po svoj prilici zakonito ratno vijeće, nakon zrela razmišljanja, zaključilo da je potrebno te ljude smaknuti…« I on stade pričati o nekoj knjizi koja je izašla prije nekoliko godina, a koju je on čitao, djelo nekog carevog tajnika, koja da zaslužuje punu pažnju.

»Svejedno«, ostajao je konzul pri svom, čisteći svijeću koja je treperila u svijećnjaku pred njim. — »Ja to ne shvaćam; ne shvaćam kako se ljudi mogu diviti tom nečovjeku. Kao kršćanin, kao čovjek koji vjerski osjeća, ne nalazim u svom srcu mjesta za takva čuvstva.«

Lice mu je poprimilo tih, sanjarski izraz, čak je malo nakrivio glavu — dok se gotovo činilo kao da se njegov otac i

pastor Wunderlich jedan drugom osmjehuju jedva primjetno.

»Da, da,« smiješio se fino Johann Buddenbrook, »ali mali Napoleoni nisu bili loši, što? Moj se sin više oduševljava Louis-Phillippom«, doda zatim.

»Oduševljava?« Ponovi Jean-Jacques Hoffstede, malo podrugljivo... — »Čudna kombinacija. Philippe Égalité i oduševljavanje...«

»Pa meni se čini da bismo od srpanjske monarhije mogli, tako mi boga, mnogo naučiti...« Konzul je govorio ozbiljno i živo. »Ustavna monarhija u Francuskoj odnosi se prijateljski prema novim praktičnim idealima i zahtjevima vremena, i potpomaže ih... a to je neobično pohvalno...«

»Praktični ideali... No, da...« Stari se Buddenbrook igrao zlatnom dozom, davši kratak odmor svojim lalokama. »Praktični ideali... Ne, ja nisam za to.« Od velikog je negodovanja zapao u dijalekt. »Sad sve samo niču obrtni zavodi, pa tehnički zavodi, pa trgovačke škole, a gimnazija i klasično obrazovanje odjednom su gluposti, *bêtises*, i cijeli svijet ne misli na drugo nego na rudnike... i industriju — i kako će zaraditi novaca... Krasno je sve to, veoma krasno. Ali pomalo *stupide* u drugu ruku, može čovjeku i dodijati, zar ne?... Ne znam, zašto me sve to uzbuđuje... ništa nisam rekao, Jean... Srpanjska monarhija dobra je stvar.«

No senator Langhals, kao i Grätjens i Köppen, stali su na konzulovu stranu... Jest, zaista treba odati čast i priznanje francuskoj vladi i sličnim nastojanjima u Njemačkoj... Gospodin je Köppen opet izgovorio »čas«. Za vrijeme jela još se mnogo više zarumenio i upravo se čulo kako teško diše. Lice pastora Wunderlicha naprotiv ostalo je blijedo, fino i živahno, mada je s užitkom ispijao čašu za čašom.

Svijeće su polako, polako izgarale i katkad, kad bi im se plamen povio i ustreptao na propuhu, širio se od njih po stolu fini miris voska.

Sjedili su na teškim stolcima s visokim naslonom, jeli teškim srebrnim priborom teške, dobre stvari, pili uz to teška,

dobra vina i kazivali svoje mišljenje. Uskoro prijeđu na poslove te pri tom nehotice stanu sve više i više zapadati u dijalekt, u onaj udobni nezgrapni način, koji je — rekao bih — izražavao i trgovačku kratkoću i nehaj imućnika, pri čemu su ponekad s dobroćudnom samoironijom i pretjerivali. Nisu govorili »na burzi« već »burza«, pri čemu su gotovo gutali ono »r« i pravili zadovoljno lice.

Dame nisu dugo pratile njihovo raspravljanje. Glavnu je riječ među njima povela gospođa Kröger; objašnjavala je veoma zavodljivo kako se najbolje mogu spremiti šarani u crvenom vinu — »kad ih lijepo razrežete na komade, moja draga, stavite ih s lukom, klinčićima i dvopekom u tavu, dodate malo šećera i žlicu maslaca, pa ih onda stavite na vatru. Ali nemojte ih ni za boga prati, draga moja, sva krv mora ostati u njima...«

Stari je Kröger začinjao razgovor prijatnim dosjetkama. A konzul Justus, njegov sin, koji je sjedio pored doktora Grabowa, prema kraju stola u blizini djece, stao se šaliti s gospodičnom Jungmann. Ona je žmirkala svojim smeđim očima i, držeći po svom običaju nož i viljušku uspravno, micala ih lagano tamo-amo. Čak su i Oeverdieckovi postali življi i glasniji. Stara je konzulica izmislila novu riječ od milja za svog muža: »Dobra moja ovčica«, govorila mu je i sve tresla kapicom od razdraganosti...

Razgovor se usredotočio na jedan predmet, kad je Jean-Jacques Hoffstede načeo svoju omiljelu temu: put po Italiji, na koji se prije petnaest godina bio dao s nekim bogatim rođakom iz Hamburga. Pričao je o Mlecima, o Rimu i Vezuvu, govorio o Villi Borghese, gdje je pokojni Goethe napisao jedan dio svog »Fausta«; zanosno je opisivao Renésansne zdence koji osvježuju putnika, i uredno podrezane drvorede, gdje je tako ugodno šetati. Tad netko spomenu veliki zapušteni vrt što ga Buddenbrookovi posjeduju odmah iza gradskih vrata.

»Jest, vjere mi«, reče stari. »Još se srdim što se svojedobno nisam mogao odlučiti da ga dam pristojno urediti. Nedavno

sam opet onuda prošao — prava je sramota, ma prašuma. A kako bi to bilo fino imanje kad bi se trava njegovala, a stabla lijepo obrezala u obliku kugle ili kocke…«

Ali konzul se tome odlučno usprotivi.

»Zaboga, tata! Ja volim ondje ljeti boraviti, a sve biste mi pokvarili kad bi lijepu prirodu tako jadno potkresali.«

»Ali ako ta priroda meni pripada, nemam ja onda, vranića mu, pravo da je uredim kako ja hoću…«

»Ah, oče, kad ondje ležim u visokoj travi pod bujnim grmljem, meni se čini kao da ja pripadam prirodi i kao da nemam ni najmanje pravo nad njom…«

»Krischane, nemoj previše jesti«, poviče iznenada stari Buddenbrook. »Thildi to ne škodi… Ta cura može gutati kao sedam težaka…«

I zaista, bilo je pravo čudo kakve je sposobnosti razvijalo pri jelu to tiho, mršavo dijete, dugog starmladog lica. Kad su je pitali da li želi po drugi pun juhe, odgovorila je otegnuto i smjerno: »D-a, mo-lim.« Odabrala je dvaput po dva najveća komada ribe i šunke i pojela uz to i čitavo brdo priloga. Brižna i kratkovidna nagnula se nad tanjur i mazala sve, polako, tiho i velikim zalogajima. Na riječi staroga domaćina odgovorila je samo otegnuto, ljubazno, začuđeno i prostodušno: »O bože, striče«. Nije se dala smesti, bez obzira na to da li joj prija i da li joj se izruguju; kusala je s instinktivno-izrabljivačkim tekom siromašnog rođaka za bogatim stolom, gdje se može badava jesti. Smješkala se tupo i trpala na tanjur dobre zalogaje — strpljiva, uporna, gladna i mršava.

ŠESTO POGLAVLJE

Tada iznesu na stol, u dvjema velikim kristalnim zdjelama, *plettenpudding;* bila je to u slojeve poredana mješavina od badema, malina, biskvita i kreme od jaja. Na dnu je stola međutim zaplamtjelo: to su djeca dobila svoju najmiliju poslasticu, gorući *plumpudding.*

»Tomo, sine, budi tako dobar«, reče Johann Buddenbrook i izvuče iz džepa od hlača veliki svežanj ključeva. »U drugom podrumu desno, druga polica, iza crnog *bordeauxa,* dvije butilje, znaš.«

Thomas, koji se u to razumio, otrči i vrati se s posve prašnim i paučinom opletenim bocama. A čim je iz tog neuglednog ruha potekla u male čašice za desertno vino stara malvazija, žuta kao zlato i slatka kao grožđe, dođe do pastora Wunderlicha trenutak da ustane. Razgovor prestade. A on, sa čašom u ruci, otpoče zdravicu ugodnim frazama. Glavu je malo nakrivio, na blijedom licu titrao mu je fin, šaljiv osmijeh, a slobodnom je rukom pravio cifraste male pokrete, dok je govorio slobodnim i ležernim tonom, kojim se volio služiti i s propovjedaonice... »Pa hajde, udostojte se, vrli moji prijatelji, da popijemo zajedno čašu ove odlične kapljice za zdravlje i sreću naših velepoštovanih domaćina u njihovu novom prekrasnom domu — u zdravlje porodice Buddenbrookâ i svih prisutnih kao i odsutnih članova... *Vivant,* živjeli«.

»Odsutni članovi?« razmišljao je konzul, klanjajući se u pravcu čaša, kojima su mu nazdravljali. »Zar misli samo one u Frankfurtu i možda Duchampsove u Hamburgu, ili stari Wunderlich ima neke skrovite misli...« Ustane, da se kucne s ocem, pri čemu mu srdačno pogleda u oči.

Tada se diže mešetar Grätjens. Njegova je zdravica trajala dulje, ali kad je napokon bio pri kraju, podigao je čašu i nazdravio kreštavim glasom firmi *Johann Buddenbrook* i njenom daljem napretku, procvatu i uspjehu na diku rodnoga grada.

Johann se Buddenbrook zahvali na ljubaznim riječima, prvo kao glava obitelji, a zatim kao stariji šef trgovačke kuće, i pošalje Thomasa po treću butelju malvazije, jer se pokazao kao kriv račun da će dvije dostajati.

Govorio je i Lebrecht Kröger. Dozvolio je sebi da pri tom sjedne, jer je to djelovalo još kulantnije i samo je najljubaznije gestikulirao glavom i rukama dok je napijao u zdravlje obih domaćica, gospođe Antoinette i konzulice.

A kad je završio, i kad je već gotovo nestalo *plettenpuddinga* i malvazija bila na izmaku, tad ustane polako i kašljucajući gospodin Jean-Jacques Hoffstede, pozdravljen sveopćim »Ah«... Djeca, tamo na dnu stola, upravo zapljeskaše od veselja.

»Da, *excusez* nisam mogao drukčije«, reče dodirujući lagano svoj šiljasti nos i vadeći iz džepa od kaputa list papira... Duboki muk zavlada u dvorani...

List, što ga je držao u ruci, bio je dražesno išaran, a s ovala na vanjskoj strani, koji je bio obrubljen crvenim cvijećem i mnogim zlatnim zavijucima, pročita riječi: »Povodom prijateljskog posijela s porodicom Buddenbrook na veseloj svečanosti posvećenja njihove novostečene kuće. Listopad 1835.«

Zatim okrene list i započe svojim već pomalo drhtavim glasom:

Poštovani, nek se čuje
skromne moje pjesme poj,
i nek hvala odjekuje
božjem daru, kući toj.

Prijatelju sijedu, staru
i supruzi časnoj mu
i djece mu nježnom paru
posvećujem pjesmu tu.

Marnost i ljepota žene
pred oč'ma su našim sad:
Venus Anadyomene
i Vulkana vrijedni rad.

Zla sudbina nek ne muti
život vaš pun radosti
svaki dan vam nek uputi
uvijek nove blagosti.

Radovat ću se, radovati beskrajno
Budućoj vašoj svakoj sreći
I ta će želja u meni biti trajno
To vam pogled moj sad može reći.

Poživ'te sretno u ovom sjajnom domu
A'l uspomenu sačuvajte na nas
I na onog koji u pustinjačkom stanu svomu
Za vas napisa ove retke danas.

On se nakloni, a dvoranom zaori urnebesno odobravanje. »Šarmantno, Hoffstede«, usklikne stari Buddenbrook. »U tvoje zdravlje. To je zaista bilo dražesno.«

A kad se konzulica kucnula s pjesnikom, njezinu je nježnu put oblilo posve fino rumenilo, jer joj nije izmaklo da se on, kod stiha »Venus Anadyomene«... uljudno naklonio prema njoj.

SEDMO POGLAVLJE

Opća veselost je dostigla svoj vrhunac i gospodin Köppen stade osjećati izrazitu potrebu da otkopča nekoliko dugmeta na svom prsluku. Ali to na žalost nije smio učiniti, jer čak ni stara gospoda nisu sebi dopuštala da nešto takva učine. Lebrecht Kröger sjedio je još na svome mjestu jednako uspravno kao pri početku jela, pastor Wunderlich ostao je blijed i uglađen, stari se Buddenbrook doduše malo zavalio, ali se inače besprijekorno vladao, a samo se na Justusu Krögeru primjećivalo da se malo opio.

No kud se djenuo doktor Grabow? Konzulica ustade posve neupadljivo i ode, jer su se na dnu stola bila ispraznila mjesta gospodične Jungmann, doktora Grabowa i Christiana, a iz trijema je dopiralo nešto kao prigušen jauk. Iziđe brzo iz dvorane iza djevojke koja je bila servirala maslac, sir i voće. — I zaista, ondje u polutami, na okrugloj tapetiranoj klupi oko srednjeg stupa sjedio je, ležao ili se zgrčio mali Christian i tiho stenjao, da čovjeku pukne srce.

»O bože, milostiva«, reče Ida koja je s doktorom stajala pokraj djeteta. »Malome je tako strašno zlo…«

»Meni je mučno, mama, meni je vraški mučno«, jadikovao je Christian poigravajući nemirno okruglim upalim očima, iznad prevelika nosa. Ono »vraški« prostenjao je samo zbog prekomjerna očajanja, no konzulica reče:

»Ako se budemo služili takvim riječima, onda će nas dragi bog kazniti još većim mukama.«

Doktor Grabow mu opipa bilo, njegovo dobro lice kao da je postalo još dulje i blaže.

»Malo se prejeo… ništa opasno, gospođo konzulice«, tješio je on. I onda produži polagano pedantnim poslovnim tonom: »Najbolje će biti da odmah legne… Malo praška za djecu, možda šalica čaja od kamilice, da se oznoji… I stroga dijeta, gospođo konzulice. Kako rekoh, stroga dijeta. Malo pečenog goluba i malo žemičke…«

»Neću goluba«, poviče Christian izvan sebe. »*Nikad* više neću jesti. Meni je mučno, meni je vraški mučno«. Činilo se upravo kao da mu ta krupna riječ ublažava boli, tako ju je usrdno izgovarao.

Doktor se Grabow nasmiješi blago, gotovo sjetno. Oh, i te kako će momčić opet jesti. Živjet će kao što svi žive. Poput svojih predaka rođaka i znanaca provodit će dane sjedeći, a četiri put dnevno trpat će u sebe birana teška, dobra jela. No, pomozi bože. On, Friedrich Grabow, sigurno neće izmijeniti život i navike svih tih valjanih, imućnih i bezbrižnih trgovačkih porodica.

Doći će, kad ga pozovu, preporučit će strogu dijetu za dan-dva, malo pečenog goluba, komadić žemičke. Da, da, i mirne će ih savjesti uvjeravati da je to ovoga puta samo sitnica. Mada je još mlad, već je u svojoj ruci držao ruku pokojeg čestitog građanina koji je smazao posljednji sušeni but, posljednjeg punjenog purana, i otišao bogu na istinu, bilo da ga je smrt zatekla i iznenadila za uredskim stolom, bilo da se je najprije neko vrijeme mučio u svom solidnom starom krevetu. I onda ljudi kažu: kaplja, uzetost, nenadana i nepredviđena smrt... Pa da, a on, Friedrich Grabow, mogao bi nabrojiti sve one mnoge slučajeve kad to »nije bilo ništa«, kad ga možda nisu ni pozvali, kad ih je samo poslije ručka, kad bi se vratili u poslovnicu, spopala neka laka i čudnovata vrtoglavica... No, božja volja. On, Friedrich Grabow, sigurno nije čovjek koji bi prezirao punjenog purana. Ona šunka danas u tijestu s umakom od vlašca bila je delikatna, vraga ne, i onda kad su svi već jedva disali, onaj *plettenpudding,* bademi, maline i preliv od jaja, pa da... »Stroga dijeta, kako rekoh, gospođo konzulice. Malo pečenog goluba, komadić žemičke,.

OSMO POGLAVLJE

Ondje unutra, u blagovaonici, počeli su ustajati od stola.

»Na zdravlje, *mesdames et messieurs,* nek je blagoslovljeno. U susjednoj prostoriji čeka ljubitelje duhana cigara, a sve nas gutljaj kave i — ako je gospođa danas široke ruke — Čašica likera... Biljari u stražnjim odajama stoje, razumije se, svima na raspolaganje. Jean, ti ćeš povesti goste u stražnji dio kuće... Gospođo Köppen, bit će mi čast...«

Zadovoljni i sjajno raspoloženi vratili su se ćaskajući i želeći jedan drugom prijatan ručak, kroz velika dvokrilna vrata u »odaju krajolikâ«. No konzul nije pošao onamo, već je odmah stao okupljati oko sebe gospodu koja su željela igrati biljara.

»Nećete li se, oče, odvažiti na jednu partiju?«

Ne, Lebrecht Kröger će ostati kod gospođa, ali Justus može ići, ako hoće... I senator Langhals, Köppen, Grätjens i doktor Grabow pridružiše se konzulu, dok je Jean-Jacques Hoffstede obećao da će doći kasnije: »Poslije, poslije. Johann Buddenbrook svirat će na flauti, hoću da pričekam... *Au revoir, mes~ sieurs*...«

Prolazeći kroz trijem šestorica gospode začuše iz »odaje krajolikâ« prve zvukove flaute koju je konzulica pratila na harmoniju: neka mala, zvonka, dražesna melodija koja je značajno lepršala kroz prostrane odaje. Konzul je osluškivao dok su god zvukovi dopirali do njega. Da je bar mogao ostati u »odaji krajolikâ«, pa se u naslonjaču, slušajući glazbu, prepustiti snovima i osjećajima — ali eto, domaćinska dužnost...

»Donesi nekoliko šalica kave i cigare u dvoranu za biljar«, reče služavci koja je prolazila hodnikom.

»Da, Lina, kavu, je li? Kavu«, ponovi gospodin Köppen glasom koji je dolazio iz puna želuca, i pokuša je uštinuti u crvenu nadlakticu. Ono »k« izgovorio je tako grleno, kao da već guta i srče.

»Uvjeren sam da vas je gospođa Köppen vidjela kroz staklena vrata«, reče konzul Kröger.

Senator Langhals zapita: »Dakle tu gore stanuješ ti, je li, Buddenbrook?«

Desno su vodile stube u drugi kat, gdje su se nalazile spavaonice konzula i njegove porodice, ali i s lijeve strane stubišta prostirao se još čitav niz odaja. Gospoda su pušeći silazila niz široke stepenice s probijenom ogradom od bijelo lakirana drva. Konzul se zaustavi na terasi međukata.

»Ovdje u polukatu nalaze se još tri sobe«, objasni on, »doručkovaonica, ložnica mojih roditelja i gotovo neupotrebljena soba koja gleda na vrt; duž njih je uski hodnik... Ali sprijeda! — Da, teretna kola prolaze kroz vežu i voze onda preko čitavog posjeda sve do Pekarskog dola«.

Široka veža, u kojoj su odzvanjali koraci, bila je popločana velikim kamenim kvadratima. Kraj nutarnjih vrata, kao i na drugom kraju, nalazile su se uredske prostorije, dok je kuhinja, iz koje se još uvijek širio kiselkasti miris umaka od luka kozjaka, bila lijevo od stuba kraj ulaza u podrum. Preko puta kuhinje, prilično visoko, izbočile su se čudne, nezgrapne, ali uredno lakirane drvene izbe: djevojačke sobe, do kojih su vodile samo neke okomite stepenice iz veže. Pored njih stajalo je nekoliko golemih, starih ormara i jedan rezbareni sanduk.

Kroz visoka staklena vrata izlazilo se preko nekoliko posve niskih stepenica, prohodnih za kola, u samo dvorište, gdje je nalijevo stajala mala praonica. Odavde se prostirao pogled na lijepo uređen vrt, koji je sada bio jesenski siv i vlažan. Lijehe su bile zaštićene od mraza slamnatim hasurama. Vrt se na donjoj strani završavao »portalom«, pročeljem vrtne kućice u stilu rokokoa.

No gospoda krenu preko dvorišta i pođu lijevim putem,

između dva zida, pa preko drugog dvorišta do stražnje zgrade.

Odande su kliske stube vodile u neki nadsvođeni podrum s podom od ilovače. Ta je prostorija služila kao ambar, a s vrha visjelo je na čekrku čvrsto uže koje je služilo za podizanje vreća. No oni pođu nadesno uz čiste stepenice u prvi kat, gdje konzul otvori gostima bijela vrata dvorane za biljar.

Gospodin se Köppen posve iznuren sruši na jednu od krutih stolica duž zida prostrane odaje koja je djelovala golo i strogo.

»Zasad ću samo gledati«, usklikne i strese sitne kapljice kiše sa svog fraka. »Đavô me odnio, pa to je čitavo putovanje po vašoj kući, Buddenbrook«.

Kao u »odaji krajolikâ«, tako je i ovdje gorjela peć iza mjedene rešetke. Kroz tri visoka i uska prozora vidjeli su se mokri, crveni krovovi, siva dvorišta i zabati kuća…

»Hoćemo li partiju karambola, gospodine senatore?«, zapita konzul skidajući biljarske štapove sa stalka. Zatim obiđe stolove i zatvori rupe na oba biljara. »Tko će s nama? Grätjens? Doktor? *Ali right,* Grätjens i Justus, vi onda uzmite drugi stol… Čuješ, Köppen, i ti moraš igrati«.

Trgovac vinom ustane i, otpuhujući gusti cigarski dim, stane osluškivati jako udaranje vjetra kako fijuče između kuća, šiba kišom prozore i zavija zaplićući se u peći.

»Prokletstvo«, reče i otpuhne ponovo dim. »Misliš li, Buddenbrook, da *Wullenwewer* može ući u luku? Baš pasje vrijeme…«

Jest, iz Travemündea ne stižu baš najbolje vijesti, to je potvrdio i konzul Kröger dok je trljao kredom kožni vršak svoga štapa. Oluje na svim obalama. Ni dvadeset i četvrte nije, bogami, bilo mnogo gore, kad je bio preplavljen Petrograd… No, evo i kave.

Posluženi, srknu gutljaj i počnu igrati. Tada povedu riječ o carinskom savezu… Oh, konzul je Buddenbrook bio oduševljen pristaša carinskog saveza.

»Kakva zamisao, moja gospodo«, usklikne, pogodivši kuglu,

i okRené se živahno prema drugom biljaru, gdje je pala prva riječ o tom. »Trebalo bi da i mi pristupimo prvom prilikom…«

Ali gospodin Köppen nije bio tog mišljenja, on je upravo soptao od opozicije.

»A naša samostalnost? A naša nezavisnost?«, zapita uvrijeđeno, poduprijevši se borbeno o svoj štap. »I šta ćemo s tim? Zar bi Hamburgu palo na pamet da sudjeluje u tom pruskom izumu? Da se možda odmah damo uklopiti, je li, Buddenbrook? Bože sačuvaj! Baš bih htio znati, što će nam taj carinski savez? Zar nije sve u redu?…«

»Da, za tebe, Köppen, s tvojom crvenikom. Može se možda još i s ruskim proizvodima, to ne poričem. Ali osim toga ništa se ne uvozi. A što se tiče izvoza, pa da, izvozimo, istinabog, nešto malo žita u Holandiju i Englesku… Ah, ne, na žalost nije sve u redu. Ovdje su se, bog sam zna, nekoć sklapali drugačiji poslovi… a u carinskom savezu bili bi nam otvoreni Mecklenburg i Schleswig-Holstein… Ne da se ni izračunati, kako bi procvali naši inokosni poslovi…«

»Ali molim vas, Buddenbrook«, započe Grätjens, nagne se čitavom svojom duljinom nad biljar i stane pažljivo ciljati namještajući tak na koštunjavoj ruci, »ovaj carinski savez… ja to ne shvaćam. Ta naš je sistem tako jednostavan i praktičan, zar ne? Carinjenje tovara na temelju građanske zakletve…«

»Lijepa stara ustanova«, morade priznati i konzul.

»No zbilja, gospodine konzule, — što vi smatrate lijepim?« Senator se Langhals pomalo srdio: »Ja doduše nisam trgovac… ali iskreno govoreći — ne, to s građanskom zakletvom sve se više profanira, moram reći. To se pretvorilo u puku formalnost, preko koje se prelazi prilično olako… a država biva prikraćena… Pričaju se zaista nezgodne stvari. Ja sam uvjeren da bi odluka senata o ulasku u carinski savez…«

»Onda će izbiti konflikt.« — Gospodin Köppen lupi u nastupu gnjeva štapom o pod. Izgovarao je »kumflikt« i sasvim je prestao paziti na izgovor. »Kumflikt, ja vam to govorim. Ne, ne čast i poštovanje, gospodin šenatur, al vami se ne može

pomoći, bog nas čuvaj«, i stade žestoko i vatreno govoriti o komisijama za prijeporna pitanja, o dobrobiti države, o građanskoj zakletvi i o suverenim državama.

Sva sreća što je u taj čas stigao Jean-Jacques Hoffstede. Ušao je ruku podruku s pastorom Wunderlichom — dva čila i vedra stara gospodina iz bezbrižnijih vremena.

»Evo, vrli moji prijatelji«, započne on, »imam nešto za vas, malu šalu, nešto veselo, jednu pjesmicu polag francuskoga... čujte«.

Smjesti se udobno na stolcu, nasuprot igračima koji su se poduprli o svoje štapove i naslonili na biljar. Izvuče iz džepa listić, stavi dugi kažiprst s pečatnim prstenom na šiljast nos i pročita veselim, naivno epskim naglaskom:

S Pompadourkom gordom u veselom času,
Izvezô se naški maršal je u kasu,
Frelon, vidjev par taj, vikne: »Tako valja!
Gle, mač i korice našeg dobrog kralja.«

Gospodin Köppen zabezeknu se časkom, pa se okani i »kumflikta« i dobrobiti države, te se stane smijati s ostalima, da se orila dvorana. A pastor je Wunderlich stajao kraj prozora i — sudeći po tome kako su se tresla njegova ramena — tiho je hihotao.

Ostadoše još neko vrijeme zajedno ovdje straga u dvorani za biljar, jer je Hoffstede imao u zalihi još više šala te vrste. Gospodin Köppen otkopčao je čitav prsluk; bio je izvrsno raspoložen, jer se ovdje prijatnije osjećao negoli u blagovaonici za stolom. Svaku bi pointu popratio šaljivim nisko njemačkim izrazima i s vremena na vrijeme sav blažen recitirao poluglasno: »S Pompadourkom gordom u veselom času...«

U njegovu oporom basu pjesmica je zvučila nekako čudno.

DEVETO POGLAVLJE

Prilično kasno, oko jedanaest sati, počelo se gotovo istovremeno razilaziti društvo, koje se još jednom bilo skupilo u »odaji krajolikâ«. Pošto je milostivo primila sve poljupce u ruku, konzulica je odmah pošla gore u svoje sobe da vidi kako je bolnom Christianu. Nadzor nad djevojkama koje su spremale suđe povjerila je gospodični Jungmann, a gospođa se Antoinetta povukla u polukat. Međutim je konzul otpratio goste niza stube, pa preko veže kroz kućna vrata sve do ulice.

Britki vjetar gonio je kišu ukoso. Stari Krögerovi, umotani u debele bunde, zavukoše se brže-bolje u svoju veličanstvenu kočiju koja ih je već dugo čekala. Žuta svjetla uljanica, koje su pred kućom gorjele na motkama, a onamo dalje visjele o lancima napetima preko ulice, nemirno su titrala. Ovdje-ondje stršali su dijelovi kuća na ulicu koja se strmo spuštala prema rijeci Travi; pred nekim su se kućama nalazile terase ili klupe. Vlažna se trava probila između loše popločene kaldrme. Crkva sv. Marije, tamo prijeko, bila je sva zavijena u sjenu, mrak i kišu.

»Merci«, reče Lebrecht Kröger i stisne ruku konzulu koji je stajao kraj kola. *»Merci,* Jean, baš je bilo fino.« Onda zalupe vrata i kočija od tutnji. Pastor Wunderlich i mešetar Grätjens zahvališe se i pođoše svojim putem. Gospodin Köppen u ogrtaču s petostrukom pelerinom, s ogromnim sivim cilindrom na glavi i svojom krupnom suprugom pod rukom, reče najdubljim basom: »'bar veče, Buddenbrook. Hajde 'nutra, nemoj se prehladiti. Baš ti hvala. Već odavno nisam tako jeo. A moja crvenika po četiri, a? 'ku noć, nanovo…«

Bračni par pođe s konzulom Krögerom i njegovom

porodicom prema rijeci, dok su senator Langhals, doktor Grabow i Jean-Jacques Hoffstede krenuli protivnim pravcem...

Konzul Buddenbrook zastade časkom na nekoliko koraka od kućnih vrata. Ruke je turio u džepove svijetlih hlača, i, drhteći pomalo od zime u suknenom kaputu, osluškivao je kako se koraci gube u pustim, mokrim, slabo rasvijetljenim ulicama. Zatim se okRené i pogleda sivo pročelje kuće sa zabatima. Oči mu se zaustave na geslu starinskim slovima uklesanom nad ulazom — *Dominus providebit.* Pognuvši malo glavu, uđe i zaključa pažljivo kućna vrata, koja glomazno škripnuše. Povuče zasun i na bravi unutrašnjih vrata, pa pođe polagano vežom, u kojoj su odjekivali koraci. Kuharicu koja je zveckajući čašama na poslužavniku silazila niz stube, zapita: »Trina, gdje je gospodin?«

»U blagovaonici, gospodine konzule...« Lice joj se zacrvenilo kao njene ruke, jer je bila sa sela, pa bi se lako zbunila.

On pođe gore i već se u mračnome trijemu maši rukom za džep na prsima gdje je šuškao papir. Onda uđe u dvoranu. Ostaci svijeća gorjeli su još u jednom kandelabru u uglu i osvjetljivali raspremljeni stol. Kiselkasti miris umaka uporno je ostajao u zraku.

Tamo otraga, ispred prozora, hodao je mirno gore-dolje Johann Buddenbrook, držeći ruke na leđima.

DESETO POGLAVLJE

»No, sine Johanne, kud si se uputio?« On se zaustavi i

pruži sinu ruku, bijelu, malo prekratku, ali fino izmodeliranu ruku Buddenbrookovih. Njegov krepki lik, na kome se bjelasala samo napudrana vlasulja i čipkasti *jabot,* izdvajao se nejasno u titravom svjetlu od tamnog crvenila zastora.

»Još nisi umoran? Ja šećem ovdje i slušam vjetar... Pogano vrijeme. Kapetan Kloht je na putu iz Rige...«

»Oh, oče, s božjom pomoći sve će sretno proći.«

»Mogu li se u to pouzdati? Naravno, ako si ti per tu s gospodinom bogom...«

Konzulu odlane malko, kad je vidio da je otac dobro raspoložen.

»Dakle, da prijeđem na stvar«, započe, »nisam vam htio zaželjeti samo laku noć, tata, nego... Ali ne smijete se naljutiti, molim. Nisam vam htio dodijavati ovim pismom — stiglo je danas popodne. U ovo prijatno veče...«

»*Monsieur Gotthold, voilà.*« Stari se gradio kao da ga modrikasta, zapečaćena hartija što ju je dohvatio, ostavlja posve hladnim. »Gospodinu Johannu Buddenbrooku *sen*, na ruke... Ima *conduite* tvoj gospodin polubrat. Jesam li onomadne uopće odgovorio na njegovo drugo pismo? A on piše treće...« Ružičasto lice sve se više smrkavalo dok je prstom trgao pečat i brzo razvijao tanki papir. OkRené se malo u stranu, tako da mu je svijećnjak osvijetlio pismo i energično udari sudlanicom po njemu. Činilo se kao da već u samom rukopisu ima nešto odmetničko i buntovno, jer dok su ostali Buddenbrookovi pisali sitno, tanko i koso, ova su slova bila visoka, uspravna i mjestimično zadebljana, mnoge su riječi bile potcrtane brzim, uzvitim potezom pera.

Konzul se povuče malo u stranu do zida, gdje su stajali stolci. Ali ne sjede, jer je otac stajao, samo se, promatrajući staroga, nervozno uhvati za jedan od visokih naslona. Otac je nagnuo glavu i namršten čitao mičući brzo usnama...

»Oče! Vjerojatno se s nepravom nadam da će Vaš osjećaj pravičnosti biti toliko jak da ocijenite koliko je ogorčenja u meni izazvala činjenica da je moje drugo, tako hitno pismo

koje se odnosi na stvar Vama dobro poznatu, ostalo bez odgovora, tako da sam samo na prvo primio otpis (neću ni da spominjem kakav). Moram Vas upozoriti da je upornost kojom Vi produbljujete jaz što, žalibože, postoji među nama, *grijeh* koji će Vas jednom *teško* teretiti pred božjim sudom. Dosta je žalosno što ste se još onda tako okrutno i potpuno odbili od mene kad sam se, isto protiv Vaše volje, slijedeći glas svoga srca, vjenčao sa svojom sadašnjom suprugom i preuzimanjem trgovine s otvorenim dućanom povrijedio Vašu *neizmjernu* oholost. Ali način na koji me sada tretirate vapi u nebo, i ako možda smatrate da ću se ja zadovoljiti Vašom šutnjom i biti miran, onda se *ljuto* varate. — Kupovna cijena Vaše nove kuće u Mengovoj ulici iznosila je 100.000 kurantnih maraka, a poznato mi je nadalje da Vaš sin iz drugog braka i kompanjon Johann kod Vas stanuje u svojstvu najmoprimca, s time da poslije Vaše smrti uz posao preuzme i kuću kao isključivi vlasnik. S mojom polusestrom u Frankfurtu i njenim mužem nagodili ste se, u to neću da ulazim. Ali što se tiče mene, Vašeg najstarijeg sina, to idete u svojem nekršćanskom gnjevu tako daleko da mi naprosto uskraćujete ma kakav iznos u ime odštete za moj dio kuće. Šutke sam prešao preko toga što ste mi prilikom moje ženidbe i etabliranja isplatili samo 100.000 kurantnih maraka i oporučno mi jednom zauvijek dopitali u nasljeđe ciglih 100.000. Tada još nisam bio dovoljno upućen u Vaše imovno stanje; sada, međutim, vidim stvari jasnije, i budući da se ne trebam smatrati principijelno razbaštinjen, to imam u ovom posebnom slučaju pravo na naknadu štete u iznosu od 33.335 kurantnih maraka, što će reći na jednu trećinu od kupovne cijene. Neću da nagađam, kakvim *osude vrijednim* utjecajima mogu zahvaliti postupak koji sam dosele morao trpjeti, ali ja *protestiram* protiv njega svim osjećajem *kršćanina i poslovnog čovjeka*, koji zna što je pravičnost i uvjeravam Vas po posljednji put da Vas ja, ako se ne odlučite da poštujete moje opravdane zahtjeve, više odsele neću moći cijeniti ni kao *kršćanina*, ni kao *oca*, niti kao *poslovnog*

čovjeka. Gotthold Buddenbrook.«

»Oprosti, ako mi ne čini nikakav *plaisir* da ti otkantam još jednom ovu litaniju. *Voilà*.« I Johann Buddenbrook jarosnom kretnjom dobaci sinu pismo.

Konzul uhvati papir kad mu je dolepršao do visine koljena. Smetenim i tužnim pogledom pratio je očeve korake. Stari gospodin dohvati dugo gasilo za svijeće, koje je stajalo prislonjeno kraj prozora i, uspravan i ljutit, uputi se duž stola u protivni ugao prema kandelabru.

»*Assez,* kažem. *N'en parlons plus,* tačka. Idemo spavati. *En avant«,* jedan plamen za drugim nestajao je u nepovrat pod malim metalnim lijevkom, pričvršćenim na vrhu motke. Samo su još dvije svijeće gorjele kad se stari ponovo okrenuo prema sinu, koga je jedva razabirao na drugom kraju sobe.

»*Eh bien,* što stojiš tu i šutiš? Nešto ipak moraš reći.«

»Što da kažem, oče? — Zbunjen sam...«

»Ti se lako zbunjuješ«, dobaci Johann Buddenbrook zlobno, mada je i sam znao da ta primjedba nije sasvim tačna i da je njegov sin i ortak često znao odlučnije od njega zagrabiti i iskoristiti priliku.

»Osude vrijedni utjecaji...« nastavi konzul. »To je prvi redak što sam uspio odgonetnuti. Ne shvaćate li, oče, kako me to muči? On nam predbacuje da postupamo nekršćanski.«

»Zar te ovo bijedno piskaranje prestrašilo, je li?« Johann Buddenbrook prilazio mu je gnjevno bliže, vukući za sobom gasilo. »Nekršćanski. Ha, moram priznati — ukusno je to pobožno srebroljublje. Kakva ste čudna čeljad vi mlađi ljudi... Zaista! Puna vam je glava kršćanskih i fantastičnih floskula... i... idealizma. A mi stari smo podrugljivci bez srca... — Pa onda ta srpanjska monarhija i praktični ideali... — i radije starome ocu saspete na glavu najgrublje budalaštine nego da se odreknete kojih hiljadu talira... I kao poslovan čovjek će blagoizvoljeti da me prezire. Pa neka. Baš kao poslovan čovjek znam što su *faux-frais, — faux-frais,*« ponovi srdito grlenim pariškim izgovorom slova »r«. »Taj egzaltirani klipan, moj sin,

ne bi mi za to bio nimalo odaniji kad bih se ja ponizio i popustio...«

»Oče dragi, što da vam odgovorim? Neću da bude u pravu kad govori o »utjecajima«; kao suvlasnik, ja sam interesiran i baš ti stoga ne bih smio savjetovati da ustraješ na svom stanovištu, pa ipak... Ja sam isto tako dobar kršćanin kao i Gotthold, pa ipak...«

»Pa ipak. Jest, bogami, Jean, imaš pravo, da kažeš pa ipak. Kako zapravo stoje stvari? Onda kad se zacopao u svoju gospodičnu Stüwing, kad mi je pravio scenu za scenom i na koncu, usprkos mojoj strogoj zabrani, sklopio tu *mésalliancu,* ja sam mu pisao: *Mon très cher fils,* ti se ženiš sa svojim dućanom. Tačka. Neću te razbaštiniti, neću praviti nikakav *spectacle,* ali našem je prijateljstvu kraj. Evo ti 100.000 kao miraz, još ti 100.000 zapisujem u oporuci, ali s time *basta,* to je tvoja otpravnina, više ni šilinga. — Na to je šutio. Što ga se, tiče što smo mi pravili poslove? Što ćete, ti i tvoja sestra, dobiti dobru porciju više? Što smo od nasljeđa, koje vama pripada, kupili kuću?...«

»Kad biste shvatili, oče, u kakvoj se dvoumici nalazim. Za ljubav porodične sloge morao bih vam savjetovati... ali...« Konzul tiho uzdahne, naslonjen na stolac. Johann se Buddenbrook podbočio na motku za gašenje i pažljivo zirkao u nemirnu polutamu, ne bi li ispitao izraz sinova lica. Pretposljednja je svijeća dogorjela i sama se ugasila, još je samo jedna tinjala, tamo u dnu sobe. Na mahove iskrsnuo bi na tapeti visok, bijeli lik koji se mirno smiješio, i opet bi nestajao u tami.

»Oče — ovaj me odnos s Gottholdom tišti«, tiho reče konzul.

»Glupost, Jean, samo nikakvih sentimentalnosti. Što te tišti?«

»Oče... mi smo se danas zajedno radovali, proslavili smo lijep dan, bili smo ponosni i sretni, jer smo bili svjesni, da smo nešto stvorili, da smo nešto postigli... Da smo našu tvrtku, našu obitelj podigli do jedne visine na kojoj uživa najveće

priznanje i ugled... Ali, oče, ovo grdno neprijateljstvo s mojim bratom, vašim najstarijim sinom... Zgrada koju smo milostivom pomoći božjom podigli, ne bi smjela imati nikakvu pukotinu, ma kako skrovita ona bila. Obitelj mora biti složna, jednodušna, oče, inače nevolja kuca na vrata...«

»Floskule, Jean. Lakrdije. Tvrdokorni deran...«

Nastala je šutnja. Posljednji je plamen padao sve niže i niže.

»Što radiš, Jean?« zapita Johann Buddenbrook. »Više te uopće ne vidim.«

»Računam«, odgovori konzul suho. Svijeća zaplamsa, te stari vidje kako se mladi uspravio i upro ravno u titravi plamičak pogled, hladan i pažljiv, kakav nije imao čitavo popodne. — »S jedne strane: ako date Gottholdu 33.335 i 15.000 onima u Frankfurtu, to iznosi ukupno 48,335. S druge strane: ako date samo 25.000 onima u Frankfurtu, to predstavlja za tvrtku dobitak od 23.335. Ali to nije sve. Ako isplatite Gottholdu neku odštetu za njegov dio kuće, kršite načelo, i on prema tome svojedobno nije bio potpuno isplaćen, te može, kad vi umrete, zahtijevati jednako nasljeđe kao moja sestra i ja. To će onda za tvrtku predstavljati gubitak od stotine hiljada, s kojim ona može računati, s kojim ja, kao budući isključivi vlasnik, ne mogu računati... ne, tata«, zaključi on energično odmahnuvši rukom i još se više uspravi. »Moram vam savjetovati da ne popustite.«

»Eto vidiš. Tačka. *N'en parlons plus*. *En avant*. U postelju.«

Posljednji plamičak ugasnu pod metalnim lijevkom. Po gustoj tami pođu obojica kroz trijem. Vani, kod ulaza u drugi kat, stisnuli su ruke jedan drugome.

»'ku noć, Jean... Hajde, *courage*. To su ti tako, neugodnosti... Do viđenja sutra na doručku.«

Konzul se pope uza stube u svoj stan, a stari, pipajući rukom ogradu, siđe u polukat. Prostrana stara kuća, pomno zaključana, utonu u mrak i tišinu. Mirovahu ponos, nade i strahovanja, dok je vani kiša rominjala u pustim ulicama, a

jesenji vjetar hujao oko zabata i uglova.

DRUGI DIO

PRVO POGLAVLJE

Dvije i pô godine kasnije počelo je proljeće već sredinom travnja — ranije no ikada. U isto vrijeme desilo se nešto, što je starog Johanna Buddenbrooka nagnalo da pjevucka od zadovoljstva, a njegova sina ispunilo radošću.

Jedne nedjelje prije podne, oko 9 sati, sjedio je konzul u doručkovaonici za velikim, smeđim *secrétairom* pored prozora. Svedeni pokrov stola bio je podignut s pomoću domišljatog mehanizma. Pred konzulom ležala je debela kožna mapa puna dokumenata, ali on je bio izvadio iz nje samo jednu svesku s prešanim koricama i zlatorezom i, revno pognut, pisao svojim tankim, sitnim i brzim rukopisom. Pisao je neumorno i bez prekida, tek što bi kadgod umočio guščje pero u tešku kovnu tintarnicu.

Oba su prozora bila otvorena. Iz vrta — gdje je blago sunce sjalo na prve pupove, i gdje je nekoliko sitnih ptičjih glasova jedno drugom bodro odgovaralo — pirkao je proljetni dašak, pun svježih i nježnih mirisa i s vremena na vrijeme lagano i nečujno podizao zastor. Prijeko na stolu bliještalo je sunce na

bijelom lanenom stoljnjaku na kome je ostala pokoja mrvica, i poigravalo u malim, sjajnim krugovima i skokovima na pozlati šalica koje su imale oblik mužara.

Oba krila spavaonice bila su otvorena te se odande čuo glas Johanna Buddenbrooka koji je za se posve tiho pjevušio prema starom i šaljivom napjevu:

Muž se dobar, mužić skladan
Kuha juhu, dijete njiše.
Takav muž je ljubeznost sama
I kao naranča on miriše.

Sjedio je pored male kolijevke sa zavjesama od zelene svile koja je stajala uz konzuličin visoki krevet s baldahinom, i jednom rukom jednolično njihao zipku. Konzulica i njen suprug privremeno su se, zbog lakše posluge smjestili ovdje dolje, dok su otac i gospođa Antoinetta spavali u trećoj sobi polukata. Gospođa je Antoinetta, s pregačom preko prugaste haljine i čipkastom kapom na gustim bijelim kovrčama, upravo raspoređivala na stolu flanelsko i laneno rublje.

Konzul Buddenbrook jedva da je i pogledao u drugu sobu, toliko je bio zaokupljen svojim poslom. Lice mu je poprimilo ozbiljan i, od pobožnosti, gotovo bolan izraz. Usta su mu bila poluotvorena, bradu je malo objesio, a oči bi se od vremena do vremena zamaglile. Pisao je:

»Danas, 14. travnja 1838, ujutro, u 6 sati moja je draga žena Elisabetha rođena Kröger, milostivom pomoći božjom, sretno je rodila kćerkicu koja će na sv. Krstu dobiti ime Klara. Odista, Gospod joj je tako milostivo pomogao mada je prema izjavi doktora Grabowa porod nastupio nešto prerano, a ni prije toga nije bilo sve u najboljem redu, te je Bethsy morala trpjeti velike boli. Oh, gdje ima takav bog, kao što si ti, Gospode Sabaote, koji pomažeš u svim nevoljama i opasnostima i koji nas učiš da pravo spoznamo tvoju volju, e bismo te se bojali i vjerno izvršavali tvoje želje i tvoje

zapovijedi. O Gospode, uputi i vodi sve nas, dok god živimo na zemlji...« Pero je klizilo dalje, glatko i brzo izvodeći tu i tamo po koju cifrastu trgovačku vijugu, a iz retka se u redak obraćalo bogu. Dvije stranice dalje, stajalo je:

»Namijenio sam svojoj najmlađoj kćeri premiju od 150 kurantnih talira. Vodi je ti, o Gospode, svojim putovima i pokloni joj čisto srce, kako bi jednom mogla ući u dvorove vječnog mira. Jer mi dobro znamo kako je teško vjerovati čitavom dušom u to da je dragi slatki Isus sav naš, jer naše zemaljsko, malo i slabo srce...« Tri stranice dalje napisao je konzul »Amen«, ali je pero klizilo naprijed. Uz finu škripu klizilo je još preko mnogo stranica i pisalo o blagotvornom izvoru koji krijepi umorna putnika, o svetim Spasiteljevim ranama iz kojih kapa krv, o uskoj i o širokoj stazi i o velikoj slavi božjoj. Ne može se poreći da bi konzul katkad, nakon ove ili one rečenice, osjetio sklonost da stavi tačku, odloži pero i pođe k svojoj supruzi ili prijeko u poslovnicu. Ali kako? Zar mu smije tako brzo dojaditi razgovor s Tvorcem i Uzdržavateljem? Kako bi time Gospoda prikratio kad bi već sada prestao pisati... Ne, ne, upravo zato da bi sebi nametnuo pokoru zbog tog nepobožnog prohtjeva, navodio je još dulje odlomke iz Svetoga pisma i molio za svoje roditelje, svoju ženu, djecu i sebe, molio i za svoga brata Gottholda. Napokon, poslije zadnje izreke iz biblije i posljednjeg trostrukog amena, pospe papir zlatnim pijeskom, nasloni se natrag i odahne.

Prebacivši nogu preko noge, polagano je listao unatrag, da bi ovdje-ondje pročitao neke podatke i razmatranja, svoje zapise, i ponovo se sa zahvalnošću obradovao spoznaji da ga je uvijek i u svakoj opasnosti božja ruka očigledno štitila. Imao je tako jake boginje da su svi ljudi mislili da će umrijeti, ali se ipak spasio. Jednom je — još kao dječak — prisustvovao pripremama za neku svadbu. Varili su mnogo piva (tada je, naime, još postojao stari običaj da se pivo vari kod kuće), te je pred vratima stajalo veliko vjedro za varenje piva. I eto, ono se prevalilo i udarilo dnom dječaka uz toliku tresku i takvom

snagom, da su susjedi istrčali iz kuća, a šestorica su teškom mukom uspravila to vjedro. Dječakova glava bila je prignječena, i krv mu je ćurkom tekla po čitavom tijelu. Odniješe ga u neki dućan, te kako je još davao neke znakove života, pozvaše liječnika i vidara. No oca su tješili, neka se pomiri s božjom voljom, jer je nemoguće da dječak ostane živ... a čujte: Svemogući je blagoslovio lijekove i pomogao da potpuno ozdravi. — Pošto je konzul u sjećanju ponovo proživio taj nesretni slučaj, dohvati još jednom pero i napiše iza posljednjeg amena:

»Da, Gospode, dovijeka ću te slaviti.«

Drugi put, kad je kao momak bio u Bergenu, bog ga je izbavio iz velike opasnosti na vodi. »Za vrijeme jakih struja«, čitao je u zapisima, »kad dolaze lađe sa sjevera, imali smo velike muke da se probijemo između brzih jedrenjaka i dospijemo do našeg pristaništa. Tada mi se desilo slijedeće: stajao sam na rubu brodice, nogom sam se upro o drvena ragna, a leđima o jedrenjak, da bih privukao bliže brodicu. Na moju nesreću pukla su ragna od hrastovine, o koja sam se upirao nogama, i ja se strmoglavim u more. Izronim prvi put, ali nitko nije bio dosta blizu, da bi me mogao dohvatiti. Izronim po drugi put, no brodica mi prijeđe preko glave. Bilo je tamo dovoljno ljudi, koji su me željeli spasiti, ali su se morali najprije otiskivati, da jedrenjak i brodica ne prijeđu preko mene. A sve njihovo otiskivanje ipak ništa ne bi pomoglo, da se u tom trenutku nije samo od sebe prekinulo uže na jednom jedrenjaku, pa ga je struja zanijela a ja, zahvaljujući božjoj providnosti, dobio mjesta. Sa svih strana ljudi su se bili nagnuli nad vodu, i mada sam treći put izronio tek toliko da mi se samo kosa vidjela, jednome čovjeku, koji je ležao sprijeda na brodici pođe za rukom da me uhvati za kosu, a ja ga zgrabih za ruku. Međutim, kako se on sam nije mogao održati, vikao je i zvao tako glasno da su ga drugi čuli, brzo uhvatili za bedra i snažno držali, tako da je sačuvao ravnovjesje. I ja sam se čvrsto držao, iako, me ugrizao za

ruku, tako da me, napokon, ipak spasio...« Iza toga slijedila je veoma dugačka molitva zahvalnica, koju je konzul pročitao suznim očima.

»Morao bih mnogo štošta spomenuti«, stajalo je na drugom mjestu, »kad bih bio voljan da otkrivam svoje strasti, ali...«

Konzul prijeđe preko toga i stade čitati pokoji redak iz vremena, kad se oženio i prvi put postao otac. Ova veza, iskreno govoreći, nije bila baš ono što ljudi nazivaju brakom zbog ljubavi. Otac ga je bio potapšao po ramenu i upozorio na kćerku bogatog Krögera, koja bi donijela firmi znatan miraz. On se od sveg srca složio s tim i otad je uvijek poštivao svoju suprugu, kao drugaricu koju mu je bog povjerio...

A ni drugi brak njegova oca nije bio drugačiji.

Muž se dobar, mužić skladan
Kuha juhu, dijete njiše...

pjevušio je sada tiho u ložnici. Šteta što otac ima tako malo smisla za ove stare zapise i papire. On stoji objema nogama u sadašnjosti i ne zanima se mnogo za prošlost porodice, premda je nekoć svojim ponešto cifrastim rukopisom ipak dopisao nekoliko bilježaka u debeli svezak sa zlatorezom. Te su se bilješke odnosile uglavnom na njegov prvi brak.

Konzul rasklopi te stranice, deblje i hrapavije od papira što ga je on sam umetnuo, i već počele žutjeti... Jest, mora da je Johann Buddenbrook tu prvu suprugu, kćerku nekog trgovca iz Bremena, nježno ljubio. Čini se da je ona nepuna godina što mu je suđeno provesti s njome, bila najljepša u njegovu životu. »*L'anneé la plus heureuse de ma vie*«, pisalo je tamo podvučeno kovrčavom valovitom crtom, i pored opasnosti da gospođa Antoinetta to pročita...

No onda je došao Gotthold. Dijete je Josefinu upropastilo... Čudne su bile primjedbe na hrapavom papiru. Kao da je Johann Buddenbrook, iskreno i iz dna duše, zamrzio to novo biće od onoga trenutka kad je ono svojim prvim drskim

pokretima zadalo majci strašne bolove. Mrzio je dijete, kad je ono živo i zdravo došlo na svijet, dok je Josefina izdahnula zarivši u jastuk glavu, u kojoj nije ostalo ni kapi krvi. Kao da tom bezobzirnom uljezu koji se snažno razvijao i spokojno rastao, nikad nije oprostio što je ubio majku... Konzul to nije mogao razumjeti. Ona je umrla, mislio je, vršeći svetu dužnost žene, i ja bih svoju ljubav prema njoj bio nježno prenio na biće kojemu je poklonila život, i koje mi je na rastanku ostavila... Ali on, njegov otac, uvijek je gledao u svom najstarijem sinu samo bezbožnog zatornika svoje sreće. A kasnije je uzeo za ženu Antoinettu Duchampsovu, djevojku iz bogate i veoma ugledne hamburške porodice, a njih je dvoje živjelo jedno pored drugoga, poštivajući se i pazeći.

Konzul je listao po bilježnici, čitao je sasvim pri kraju sitne događaje iz života svoje djece, kad je Tom imao ospice, a Antonija žuticu, i kad je Christian prebolio male boginje, čitao je o raznim putovanjima u Pariz, Švicarsku i Marienbad, gdje je bio sa svojom suprugom. Listajući unatrag došao je do zaderanih pergamentskih listova sa žutim mrljama koje je stari Johann Buddenbrook, očev otac, ispisao svijetlosivom tintom i širokim zavijenim pismenima. Ove su bilješke počinjale dalekosežnim rodoslovljem u kom je bila prikazana glavna loza obitelj. Tu je stajalo kako je koncem XVI stoljeća neki Buddenbrook, prvi za koga se znade, živio u Parchimu, a njegov sin postao vijećnik u mjestu Grabau; kako se neki dalji Buddenbrook, krojač po zanatu, oženio u Rostocku, kako je »vrlo dobro stajao« — to je bilo potcrtano — i izrodio svu silu djece, što žive, što mrtve, kako bi se upravo desilo... Zatim, kako je jedan, koji se već zvao Johann, prebivao kao trgovac u Rostocku, i kako je napokon, poslije mnogo godina, konzulov djed došao ovamo i osnovao žitarsku tvrtku. O ovome su se pretku već znali svi podaci. Bilo je tačno zabilježeno kad je imao koprivnjaču, a kad prave boginje. Bilo je također uredno zapisano kad je pao s trećeg kata na pušnicu i ostao živ, mada je pri tom mogao lupnuti o mnoštvo balvana, i kada ga je

spopala žestoka groznica s buncanjem. Tim je bilješkama bio dodao mnoge dobre savjete za svoje potomke. Među ovima udarao je u oči jedan, pažljivo ispisan visokim, gotičkim pismom i uokviren: »SINE MOY, PO DANU S RADOSTJU OBAVLJAJ SVOJE POSLOVE, ALI RADI SAMO TAKVE DA NOĆU MIRNO SPAVATI MOŽEMO«, a zatim je slijedilo potanko dokazivanje da je stara biblija, štampana u Wittenbergu, njegova svojina i da ima prijeći na njegova prvenca, pa opet na njegova najstarijeg sina...

Konzul Buddenbrook privuče kožnu mapu, da bi izvadio iz nje i pročitao ovaj ili onaj sačuvani papir. Bilo je tu prastarih, požutjelih, rastrganih pisama koja su brižne majke pisale svojim sinovima zaposlenima u tuđini, a na koja su primaoci zabilježili: »U redu primio i sadržaj uvažio.« Bilo je tu građanskih povelja s grbom i pečatom slobodnog i hanseatskog grada, policâ, čestitki u stihovima i pisama od kumova. Bila su tu dirljiva poslovna pisma što ih je, recimo, sin iz Amsterdama ili Stockholma pisao ocu i ortaku, a javlja: da može biti miran što se tiče žita, jer je ono prilično osigurano; ujedno ga moli da *smjesta* pozdravi njegovu ženu i djecu. Bio je tu i poseban dnevnik konzulov o njegovu putu po Engleskoj i Brabantu, a bakrorez na koricama te bilježnice prikazivao je zamak s »Lawnmarketom« u Edinburghu. Tu su bila, kao žalosni dokumenti, i opaka Gottholdova pisma ocu, a napokon, kao veseli završetak, i posljednja prigodna pjesma Jean-Jacquesa Hoffstedea.

Začu se fina brza zvonjava. Iznad *secrétaira* visjela je slika zagasitih boja koja je predstavljala neki starinski trg. U toranj na toj slici bila je umetnuta prava ura koja je, upravo sada, na svoj način otkucavala 10 sati. Konzul zatvori porodičnu mapu i pomno je pohrani u stražnjem pretincu. Zatim pođe u spavaću sobu.

Ovdje su zidovi bili obloženi tamnom tkaninom s velikim cvjetovima, od istog materijala kao i visoki zasloni porodiljina kreveta. Soba je kao odisala oporavkom i mirom nakon

pretrpljenog straha i boli. Zrak je bio još malo ugrijan od peći i prožet smjesom mirisa kolonjske vođe i lijekova. Kroz spuštene zastore prodiralo je samo prigušeno svjetlo.

Dvoje starih, jedno pored drugoga, nagnulo se nad kolijevku i posmatralo kako dijete spava. A konzulica u elegantnom haljetku od čipaka, s besprijekorno očešljanom crvenkastom kosom, još malo blijeda, ali sa sretnim osmijehom, pruži svom suprugu lijepu ruku na kojoj je i sada tiho zveckala zlatna narukvica. Pri tom je po svom običaju, iskrenula dlan što je više mogla, što kao da je pojačalo srdačnost njene kretnje..,

»No, Bethsy, kako si?«

»Izvrsno, izvrsno, dragi moj Jean.«

Držeći njenu ruku u svojoj približio je, stojeći nasuprot roditeljima, svoje lice djetetu koje je naglo i šumno hvatalo zrak. Jedan se trenutak prožimao toplim dobroćudnim i ganutljivim mirisom kojim je ono odisalo. »Bog te blagoslovio,« reče tiho i poljubi čelo malog bića kojeg su žuti, naborani prstići tako očajno naličili na kokošje noge.

»Divno je pila,« reče gospođa Antoinetta. »Pogledaj samo, krasno napreduje...«

»Hoćete li mi vjerovati, slična je Netti?« Lice Johanna Buddenbrooka danas je upravo sjalo od sreće i ponosa. »Ima sjajne crne oči, nek me đavo...«

Stara se gospođa skromno branila. »Ah, kako se već sada može govoriti o nekoj sličnosti. Ideš li u crkvu, Jean?«

»Jest, već je 10 sati, — skrajnje je vrijeme, Čekam djecu...«

Uto se začuše i djeca, Bučila su nepristojno na stubištu, te se razabiralo i psikanje Klothilde koja ih je ušutkivala. Onda su naišli u sobu u krznenim kaputićima, jer je u crkvi sv. Marije svakako još bilo zimijivo. Ušli su tiho i oprezno, prvo, zbog male sestrice, a drugo, jer se prije službe božje čovjek mora sabrati. Lica su im bila rumena i uzrujana. Svečanog li dana. Roda, na svaki način neka roda sa čvrstim mišićima, donijela je osim sestrice još svakakvih krasnih stvari: novu

školsku torbu od tuljanove kože za Thomasa, veliku lutku s pravom — to je baš ono neobično — s pravom kosom za Antoniju, šarenu slikovnicu za uljudnu Klothildu — koja se, uostalom, mirna i zahvalna, gotovo isključivo posvetila kesicama s bombonima što su također stigle — a za Christiana potpuno kazalište lutaka sa Sultanom, Smrću i Vragom... Poljubili su majku i dobili dozvolu da brzo i oprezno još jednom zavire iza zastora od zelene svile. Otac je dotle prebacio pelerinu i uzeo u ruke molitvenik te oni pođoše s njime u crkvu, šutke, i odmjerena koraka. Pratila ih je prodorna krika novog člana obitelji koji se iznenada bio probudio...

DRUGO POGLAVLJE

Kad se bližilo ljeto, možda već u svibnju ili lipnju, Tony bi se Buddenbrook uvijek preselila k djedu i baki izvan grada, i veoma bi se tome radovala.

Krasan je bio život tamo vani, u raskošnoj vili s prostranim pobočnim zgradama, nastambama za poslugu, kolnicama i golemim voćnjakom, povrtnjakom i cvjetnjakom koji se spuštao strmo sve do rijeke. Krögerovi su živjeli gospodski pa iako se ovo blistavo bogatstvo razlikovalo od solidnog, pomalo nezgrapnog blagostanja u kući njenih roditelja, bilo je očito da je kod djeda sve bar za dva stupnja sjajnije negoli kod kuće. A to se mlade gospođice Buddenbrook duboko doimalo.

Ovdje nitko nije ni pomišljao na to da bi ona štogod radila u kući ili čak u kuhinji. Ni u Mengovoj ulici, doduše, djed i

mama nisu na to polagali mnogo važnosti, ali su je otac i baka dosta često opominjali da briše prašinu i savjetovali je da se ugleda u smjernu, pobožnu i marljivu sestričnu Thildu. Feudalne sklonosti majčine porodice budile su se u maloj gospođici kad bi sa stolice za njihanje izdavala zapovijedi sobarici ili slugi... Pored ovih, služahu još kod starog gospodskog para dvije djevojke i jedan kočijaš.

Ma što ljudi govorili, ipak je ugodno kad se čovjek ujutro probudi u velikoj spavaćoj sobi, obloženoj svijetlom tkaninom, i pri prvom pokretu ruke dodirne teški atlasni pokrivač. Nije to mala stvar doručkovati u sobi s terasom, u koju kroz otvorena staklena vrata struji jutarnji zrak, i dobiti za zajutrak, umjesto kave ili čaja, šalicu čokolade, jest, svakog dana čokoladu kao na rođendan, i k tomu debelu krišku sočna kolača s grožđicama.

, Međutim, izuzevši nedjeljom, Tony je uvijek morala posve sama doručkovati, jer su djed i baka obično silazili kad je ona već davno bila u školi. Tako bi ona, pošto je pojela kolač i popila čokoladu, dohvatila torbu s knjigama, odskakutala preko stepenica terase i odlazila kroz lijepo njegovani vrt pred kućom.

Bila je zaista dražesna, ta mala Tony Buddenbrook. Ispod slamnatog šešira prirodno joj se kovrčala bujna plava kosa koja je s godinama bivala sve tamnija. Malo prćasta gornja usna podavala je malom lišcu sa sivkastoplavim, živim očima neki izraz drskosti, koji je imala i čitava njena mala graciozna pojava. Vitke nožice u snježnobijelim čarapama koračale su elastično i s mnogo samopouzdanja. Mnogi su ljudi poznavali kčerkicu konzula Buddenbrooka i pozdravljali je kad bi izišla na vrtna vrata i pošla drvoredom kestenova. Kakva piljarica, na primjer: pod velikim slamnatim klobukom sa svijetlozelenim vrpcama, koja je svojim kolicima vozila iz sela u grad, doviknula bi joj prijazno: »Dobro im jutro, frajlice.« A visoki nosač Matthiesen koji je prolazio u crnom odijelu s kratkim, širokim hlačama, bijelim čarapama i cipelama s

kopčama, čak je iz poštovanja skidao svoj rutavi cilindar…

Tony bi zastala malko, da počeka svoju susjedu Julchen Hagenström, s kojom je običavala ići do škole. Bilo je to dijete malo uzdignutih ramena, velikih, sjajnih, crnih očiju, a stanovala je u vili nedaleko Krögerovih, vili potpuno obrasloj divljom lozom. Njen otac, gospodin Hagenström, čija se porodica tek nedavno doselila, oženio se nekom djevojkom iz Frankfurta koja je imala neobično gustu crnu kosu i nosila najveće briljantne naušnice u gradu; uostalom, bila je rođena Semlinger. Gospodin Hagenström, — suvlasnik izvozničke tvrtke *Strunk i Hagenström* — pokazivao je mnogo revnosti i ambicije u gradskim poslovima, ali je svojom ženidbom neugodno iznenadio i odbio od sebe ljude strožih tradicija, kao što su bili Möllendorpfovi, Langhalsovi i Buddenbrookovi, a i bez obzira na to nisu ga baš naročito voljeli, pored sve njegove okretnosti u odborima, kolegijima, u pravnim vijećima i sličnim tijelima. Činilo se, da mu je cilj protusloviti kod svake prilike članovima starosjedilačkih porodica, lukavo pobijati njihovo mišljenje, a svoje provesti u djelo, da bi na taj način dokazao da je mnogo sposobniji i potrebniji od njih. Konzul Buddenbrook izjavio je o njemu: »Hinrich je Hagenström nametljiv s tim svojim komplikacijama. Čini se, da je na mene osobno *kivan, jer gdje god stigne stvara mi smetnje*… Danas je došlo do prepirke na sjednici središnjeg odbora za pomoć siromasima, onomadne u financijskom odjelu…« A Johann Buddenbrook je dodao: »Staro zabadalo.« Drugi su put otac i sin sjeli za stol srditi i potišteni… Što se dogodilo? Ah, ništa… izmakla im se velika narudžba raži za Holandiju, *Strunk i Hagenström* ugrabili su je njima ispred nosa. Lisac vam je to, taj Hinrich Hagenström… Tony je suviše često slušala takve izjave, a da bi mogla biti naklonjena Julkici Hagenström. Išle su zajedno u školu, prosto zato što su bile susjede, ali većinom su se zadirkivale.

»Moj otac ima tisuću talira«, rekla bi Julchen i vjerovala, da strašno laže. »Da l’ i tvoj možda… ?«

Tony je šutjela od zavisti i poniženja. Zatim bi rekla posve mirno i kao uzgred:

»Jutros, je moja čokolada bila strašno fina. Što ti, Julchen, zapravo doručkuješ?«

»Čekaj, da ne zaboravim,« odvraćala je Julchen, »hoćeš koju od mojih jabuka? Brus. Baš ti ne dam ni jednu.« I pri tom je stiskala usne, a crne joj se oči zacaklile od uživanja.

Katkad je s njima išao u školu Julkičin brat Hermann, nekoliko godina stariji od njih. Julchen je imala još jednog brata koji se zvao Moritz, no taj je bio boležljiv pa je učio kod kuće. Hermann je bio plav, ali mu se tubast nos spuštao nad gornju usnu. Osim toga, stalno je mljackao, jer je disao samo na usta.

»Glupost«, rekao bi on. »Tata ima mnogo više nego tisuću talira.« No najzanimljivije bilo je na njemu to da nije nosio u školu kruha, već neke kisele hljepčiće: meko jajoliko mliječno pecivo s grožđicama u koje bi on još obilno natrpao kobasice od jezika ili guščja prsa... Takav mu je, eto, bio ukus.

Za Tony Buddenbrook bilo je to nešto novo. Kiselo pecivo s guščjim prsima — to mora ići u tek. Pa kad joj je dao da zaviri u njegovu limenu kutiju, nije mogla sakriti želju da i ona okusi jedan komad. Jednog jutra reče Hermann:

»Ne mogu ti od ovog ništa ustupiti, Tony, ali sutra ću donijeti jedan komad vise i bit će tvoj, ako mi ti dadeš nešto za uzvrat.«

Idućeg jutra izađe, dakle, Tony u drvored i počeka pet časaka, ali Julchen nije dolazila. Počeka još jednu minutu, a tad se pojavi Hermann sam. Kutiju je držao za remen, mahao njome amo-tamo i pri tom tiho mljackao.

»Evo,« reče, »ovdje je kisela žemička s guščjim prsima: uopće nema masti na njima — čisto meso... — Šta ćeš mi dati za to?«

»Pa, — recimo jedan šiling?« predloži Tony. Stajali su nasred drvoreda.

»Šiling...« ponovi Hermann. Onda proguta slinu i reče:

»Ne, hoću nešto drugo.«

»Šta to?« upita Tony, bila je spremna dati sve Što može za tu poslasticu...

»Hoću poljubac,« vikne Hermann Hagenström, ogrli Toniku objema rukama i stade je nasumce ljubiti, a da joj nije dohvatio lica, jer je veoma spretno zabacila glavu. Lijevu ruku s torbom upre u grudi, a desnom ga tri do četiri puta svom snagom ćuši... On uzmakne posrćući, ali u istom trenutku iskoči iza nekog stabla sestra Julchen, kao crni vražićak. Sikteći od bijesa, baci se na Tony, trgne joj šešir s glave i očajno je izgrebe po obrazima... Taj je događaj gotovo dokrajčio njihovo drugovanje.

Uostalom, Tony zacijelo nije zbog plašljivosti uskratila poljubac mladome Hagenströmu. Bila je prilično drsko stvorenje i zadavala je svojom nestašnošću podosta briga roditeljima, naročito konzulu. Mada je imala bistru glavicu i lako učila u školi sve što se od nje zahtijevalo, njezino ponašanje nije nikako zadovoljavalo, pa je napokon sama upraviteljica škole, zvala se je gospođica Agathe Vermehren, osvanula u Mengovoj ulici. Znojeći se pomalo od neprilike, uljudno je svjetovala konzulici da ozbiljno ukori svoju kćer, jer se ona opet, usprkos mnogim ljubaznim opomenama, očigledno ogriješila o dobro vladanje na ulici.

Nije smetalo to što je Tony, prolazeći gradom, svakoga poznavala i sa svima čavrljala. Konzul je to čak odobravao, jer se po tome vidjelo da dijete nije naduveno, već da ima smisla za druževnost i da voli bližnje. Verala se zajedno s Thomasom u ambarima pored rijeke Trave, gazila po zobi i pšenici koja je bila razastrta po tavanima, brbljala s radnicima i s pisarima koji su sjedili u malim, tamnim uredima u razizemlju, pa je čak i pomagala vani kod vitla za dizanje vreća. Poznavala je mesare koji su u bijelim pregačama i s koritima prolazili Širokom ulicom. Poznavala je mljekarice koje su dolazile s limenim kantama sa sela i katkad bi se povezla s njima komad puta. Poznavala je sjedobrade majstore u malim,

drvenim zlatarskim dućančićima, ugrađenima u arkade tržnice, prodavačice riba i piljarice na trgu kao i službenike koji su žvakali duhan po uglovima ulica... Vrlo dobro i lijepo...

Ali onaj blijedi, golobradi čovjek neodređene dobi koji obično izjutra šeće Širokom ulicom i žalobno se smiješi, nije kriv što pri svakom iznenadnom poviku — kao »ha« ili »ho« — mora poskakivati na jednoj nozi. A Tony ga nagoni da skakuće, čim ga spazi. Nadalje, nije lijepo da čovjek onu posve sitnu ženicu s velikom glavom koja ima običaj da po svakom vremenu drži nad sobom razapet golem, rupičast kišobran, stalno žalosti uzvicima kao: »Gospođa kišobranka« ili »Pečurka«. Za osudu je također pojaviti se s dvije ili tri drugarice, isto takve vragolanke, kao što je i sama, pred kućicom stare lutkarice Lize koja u uskom prolazu kod Petrove ulice trguje vunenim lutkama, a ima zaista upadljivo crvene oči — i ondje iz petnih žila pozvoniti, pa, kad stara iziđe, tobože ljubazno upita, ne stanuje li možda ovdje gospodin i gospođa Pljuvačnica, te onda pobjeći uz glasnu ciku i viku... A sve je to radila Tony Buddenbrook, i to, kako se činilo, posve mirne savjesti. Kad bi joj naime koja od njenih žrtava zaprijetila, valjalo je vidjeti kako bi ustuknula jedan korak, zabacila lijepu glavu s prćastom gornjom usnom i napola uvrijeđeno, napola podrugljivo dobacila: »Pih,« kao da to kaže: »Usudi se da digneš ruku na mene. Ja sam kći konzula Buddenbrook a, ako to možda još ne znaš...«

Išla je gradom, kao kakva mala kraljica koja ima pravo da bude ljubazna ili okrutna, prema raspoloženju i voljici.

TREĆE POGLAVLJE

Jean-Jacques Hoffstede zaista je tačno ocijenio sinove konzula Buddenbrooka.

Thomas, koji je već od rođenja bio određen za trgovca i budućeg vlasnika tvrtke i pohađao realno odjeljenje stare škole s gotičkim svodovima, bio je pametan, žustar i razborit mladić koji se, uostalom, veoma dobro zabavljao kad bi Christian — koji je išao u gimnaziju i bio isto tako nadaren, ali manje ozbiljan — neobično vješto oponašao profesore, osobito valjanog gospodina Marcellusa Stengela što je predavao pjevanje, risanje i slične zabavne predmete.

Gospodin Stengel, iz čijih je džepova na prsluku uvijek virilo kojih pola tuceta divno zašiljenih olovaka, nosio je vlasulju riđu kao lisičja dlaka i otvoren, svijetlosmeđi kaput što mu je dopirao gotovo do gležanja, a njegova je tvrda ogrlica bila tako visoka da mu je pokrivala čak i sljepoočice. Bio je on oštrouman i dosjetljiv čovjek koji je volio filozofski bistriti pojmove, kao na primjer: »Treba da nacrtaš pravac, dobro moje dijete, a što si ti učinio? Potegnuo si crtu.« Izgovarao je »pauc« umjesto »pravac«. Ili nekoj lijenčini: »Ti sjediš u trećem razredu ne godine, već ja ti kažem, godinama.« Pri tome je izgovarao »te-ćem« umjesto »trećem,« a »godine« je zvučalo gotovo kao »godne«. Najmilija mu je nastava bila da na satu pjevanja vježba s učenicima lijepu pjesmu »Zelena šuma«, pri čemu je nekoliko đaka moralo izići na hodnik da bi, kad zbor zapjeva: »Idemo veselo kroz polja i šume...« posve tiho i oprezno poput jeke ponovili zadnju riječ. Međutim, kad bi tu dužnost povjerio Christianu Buddenbrooku, njegovu bratiću Jürgenu Krögeru, ili njegovu prijatelj u Andrij i Gieseckeu, sinu glavara vatrogastva, oni bi umjesto da izvedu nježnu jeku, bacili niza stepenice kantu za ugljen. Za kaznu su onda morali od četiri sata popodne sjediti u zatvoru u stanu gospodina Stengela. Ondje je bilo prilično ugodno. Gospodin Stengel bi dotle već sve zaboravio i naredio svojoj gazdarici da

đacima Buddenbrooku, Krögeru i Gieseckeu donose »po« jednu šalicu kave, na što bi otpustio mladu gospodu...

Zaista, ti odlični učenjaci, koji su pod svodovima stare zgrade nekadašnje samostanske škole vršili svoju službu, pod ljubaznom upravom humanog starog ravnatelja koji je šmrkao burmut, bili su bezazleni i dobroćudni ljudi. Slagali su se u tome da nauka ne isključuje vedrinu, i nastojali su vršiti svoju dužnost blagohotno i ugodno. Tako je u srednjim razredima predavao latinski jedan bivši propovjednik, neki pastor Hirte. Bio je to visok gospodin s kestenjastim zaliscima i živim očima. Kao da je smatrao za sreću svog života što mu je ime suglasno s naslovom, pa je uživao u tome da učenici što češće prevode riječ *pastor.* Najmilija mu je uzrečica bila »bezgranično ograničen«, i nikad nitko nije dognao da li je to bila svjesna šala. A kad je želio potpuno zbuniti đake, poslužio bi se vještinom da usnice posve uvuče u usta pa ih onda naglo izbaci, tako da se čuo prasak kao kad izleti čep iz šampanjske boce. Volio je šetati dugim koracima po razredu i pojedinim đacima vanredno slikovito pričati cijeli njihov budući život, i to izričito sa svrhom da malo razbudi njihovu maštu. No zatim bi počeo ozbiljno raditi, to jest, ispitivati stihove što ih je doista spretno sastavio o pravilima za *genus* — izgovarao je »Genuss« — i za svakojake druge teške konstrukcije. Izgovarajući te stihove, pastor je Hirte, upravo likujući, naglašavao ritam i rimu...

Tomino i Christianovo dječaštvo... o tome se ne može navesti ništa značajnije. U to je vrijeme sjalo sunce u kući Buddenbrookovih: poslovi u kontorima sjajno su tekli. Ponekad je naišla i pokoja oluja, mala nezgoda, kao ova:

Gospodin Stuht u Zvonarničkoj ulici, krojački majstor, čija je supruga kupovala stara odijela i kretala se uslijed toga u najotmjenijim krugovima, gospodin Stuht, kome je trbuh bio prekriven vunenom košuljom pa se u čudnovatoj zaobljenosti spuštao nad hlače... taj gospodin Stuht sašio je mladoj gospodi Buddenbrook dva odijela. Ona su zajedno stajala sedamdeset

maraka, ali je na želju mlade gospode krojač pristao da naprosto stavi u račun osamdeset, a njima da preda ostatak. Bio je to mali posao... istina ne baš sasvim čist, ali nimalo neobičan. No nesreća je bila u tome da je neka zla kob htjela da sve to izađe na vidjelo, te se gospodin Stuht morao pojaviti u privatnom uredu konzulovu u crnom kaputu nad vunenom košuljom. Tom i Christian podvrgnuti su u njegovu prisustvu strogom preslušavanju. Gospodin je Stuht stajao raskoračen pored konzulova naslonjača, ali pognute glave i u stavu punom poštovanja. U tom je stavu održao blagozvučan govor da je to »taka stvar«, da će on biti zadovoljan ako primi svojih sedamdeset maraka, kad je pošlo naopako. Konzul se grdno naljutio zbog te zgodice, no pošto je ozbiljno promislio, došao je do zaključka da mora povisiti sinovima džeparac, jer stoji pisano: Ne uvedi nas u napast. Bilo je očito da Thomas Buddenbrook više obećaje negoli njegov brat. Vladao se uravnoteženo i bio razborito-vedar, Christian činio nekako hirovit. S jedne strane imao je naklonost za neku glupu komiku, a s druge je opet znao na najčudniji način prestrašiti čitavu obitelj...

Sjede oni tako za stolom, već jedu voće i uz jelo lijepo razgovaraju. Odjednom Christian vrati na tanjur nagrizenu breskvu. Problijedio je u licu i iskolačio okrugle, upale oči iznad prevelika nosa.

»Nikad više neću jesti breskve,« reče.

»Zašto, Christiane?... Kakva je to besmislica! Što ti je?«

»Zamislite, kad bih nepažnjom... progutao ovu veliku košticu, pa kad bi mi zapela u grlu... i ja ne bih mogao više disati... pa bih skočio i strašno se gušio... a i vi biste svi poskakali...« Iznenada zastenje kratko »oh«, puno užasa, nemirno se uzdigne sa stolca i okRené kao da će pobjeći.

Konzulica i gospođica Jungmann zaista skoče.

»Za boga miloga, Christiane, ta nisi je valjda progutao?« Jer on se drži sasvim tako kao da je zaista progutao košticu.

»Ne, ne«, veli Christian i pomalo se umiruje, »ali da sam je

progutao.«

Konzul, također blijed od straha, počinje sada grditi, a i djed udara indignirano po stolu i zabranjuje takve lakrdije... Ali Christian doista dulje vremena ne jede bresaka.

ČETVRTO POGLAVLJE

Nije samo staračka slabost staru gospođu Antoinettu Buddenbrook jednog hladnog dana u siječnju — otprilike šest godina pošto se obitelj doselila u Mengovu ulicu — zauvijek oborila u visoki krevet s baldahinom u spavaonici na polukatu. Stara je gospođa gotovo do posljednjeg časa bila krepka i nosila uspravno i dostojanstveno svoje guste bijele uvojke. Zajedno s mužem i svojom djecom posjećivala je najvažnije večere što su ih priređivali u gradu, a kad bi Buddenbrookovi pozivali goste, nije u reprezentaciji zaostajala za svojom elegantnom snahom. Ali jednog ju je dana, posve iznenada, spopala neka tako reći neodređena bolest. Iz početka je imala samo laki crijevni katar, protiv kojega je doktor Grabow propisao malo pečenog goluba i žemičku. No ta kolika, praćena povraćanjem, nevjerojatnom joj je brzinom oduzimala snagu i dovela je u neko stanje blage iznemoglosti, tako da su se svi prepali.

Kad je zatim doktor Grabow rekao konzulu nekoliko ozbiljnih riječi vani na stubištu, kad su pozvali još jednog liječnika — nekog zdepastog, crnobradog čovjeka tmurna pogleda, i on stao dolaziti i odlaziti pored doktora Grabowa, tada se tako reći promijenilo lice kuće. Svi su stali hodati na

prstima i zabrinuto šaputati, a kola više nisu smjela prolaziti kroz vežu. Kao da se uselilo nešto novo, strano, izvanredno... neka tajna što su je čitali jedan drugome iz očiju. Pomisao na smrt uvukla se u kuću i nijemo zavladala prostranim odajama.

Pri tom nisu smjeli skratiti ruke, jer su došli gosti. Bolest je trajala kojih četrnaest ili petnaest dana, a nakon sedam dana stigao je iz Hamburga brat bolesnice, stari senator Duchamps s kćerkom. Nekoliko dana kasnije prispjela je i konzulova sestra s mužem, bankarom iz Frankfurta. Sva su ta gospoda odsjela u kući, pa je Ida Jungmann imala pune ruke posla da se brine o raznim spavaćim sobama i sprema doručke s racima i portskim vinom, dok se u kuhinji uvelike peklo i pržilo,..

Gore, pored uzglavlja bolesnice sjedio je Johann Buddenbrook i držao mlohavu ruku svoje stare Nette. Podignutih obrva i s malo opuštenom donjom usnom nijemo se zagledao nekud preda se. Zidni sat kucao je prigušeno i u dugim razmacima, a još bi rjeđe, kratko i nekako površno, uzdahnula i bolesnica... Neka crna sestra pripremala je kod stola ljekoviti čaj, kojim su još htjeli pokušati. S vremena na vrijeme ulazio bi nečujno koji član porodice i opet nestajao.

Možda se stari sjećao kako je prije četrdeset i šest godina prvi put sjedio uz samrtnu postelju svoje supruge. Možda je uspoređivao divlji očaj što je tada bjesnio u njemu, sa smirenom sjenom kojom je sada — eto, i sam već star — promatrao izmijenjeno bezizražajno i strašno ravnodušno lice ove stare žene koja mu nikad nije donijela veliku sreću, niti mu ikad nanijela velike boli, već je mudro i uglađeno proživjela uz njega tolike godine, a sad isto tako polako odlazi.

Nije mnogo razmišljao, samo je, kimajući u duhu neprestano lagano glavom, gledao na svoj život i na život uopće, koji mu se odjednom činio tako dalek i čudan. Ta bučna i suvišna vreva usred koje je nekoć stajao, a koja se nezamjetno udaljila od njega, te sada iz daljine odjekuje u

njegovu uhu koje kao u čudu osluškuje... Katkad bi izustio poluglasno:

»Čudno, Čudno.«

A kad je zatim gospođa Buddenbrook izdahnula, kratko i bez borbe, kad su u blagovaonici, gdje je održano opijelo, nosači podigli cvijećem okićeni lijes i teško ga iznijeli — njegovo se raspoloženje nije više promijenilo, nije čak ni zaplakao. Tek je i dalje, lagano i začuđeno, kimao glavom, a ono »čudno«, što je izgovarao uz smiješak, postalo je njegovom najmilijom uzrečicom... Nema sumnje, i Johann Buddenbrook bližio se svome kraju.

Počeo je sjediti nijem i odsutan u krugu porodice, a kad bi koji put uzeo na krilo malu Klaru da joj, recimo, otpjeva neku od svojih starih, šaljivih pjesmica, kao na primjer:

Juri omnibus kroz grad...

ili

Gle, na stijeni bumbar sjedi...

znao bi iznenada zašutjeti i, kao da je pod utjecajem nekog dugog i mutnog slijeda misli, spustiti unučicu na pod. Onda bi zaklimao glavom i promrmljavši: »Čudno!« odvratio pogled... Jednog dana reče:

»Jean, *assez,* znaš?«

I naskoro su počeli kružiti gradom uredno otiskani formulari s dva potpisa, kojima Johann Buddenbrook *senior* ima čast objaviti, da zbog po odmaklih godina napušta svoju dosadašnju trgovačku djelatnost. Uslijed toga od danas prenosi tvrtku *Johann Buddenbrook,* koju je njegov pokojni otac osnovao *Anno* 1768, s čitavom aktivom i pasivom, pod istim imenom na svog sina i dojakošnjeg ortaka, Johanna Buddenbrooka, kao jedinoga vlasnika, uz molbu da mnogostrano njemu iskazano povjerenje poklone njegovu

sinu... S veleštovanjem — Johann Buddenbrook *senior,* koji više neće potpisivati.

Po objavi ovog saopćenja, kad stari više nije htio zaviriti u kontor, njegova je zamišljenost i apatija svakog dana bivala sve veća. Jedna mala proljetna prehlada dostajala je da ga sredinom ožujka, svega nekoliko mjeseci nakon ženine smrti, baci u krevet. A zatim, jedne noći, došao je čas kad se porodica okupila oko njegove postelje, a stari rekao konzulu:

»Mnogo sreće, Jean. I uvijek — *courage*.«

Pa Tonu:

»Pomaži svom ocu,«

A Christianu:

»Daj da bude nešto od tebe.«

Na to je zašutio, pogledao sve redom i, rekavši posljednji put: »Čudno«, okrenuo se zidu...

Sve do kraja nije spomenuo Gottholda, ni ti se najstariji sin odazvao kad ga je konzul pismeno pozvao da posjeti oca na samrti. No idućeg jutra, posve rano, prije no što su razaslane posmrtnice, kad se konzul uputio niza stepenice da u uredu svrši najpreče poslove, desilo se nešto čudnovato. Gotthold Buddenbrook, vlasnik platnare *Siegmund Stüwing i drug* u Širokoj ulici, prolazio je brzim koracima kroz vežu. Bilo mu je četrdeset i šest godina, bio je omalen i debeljkast, a njegovi gusti, pepeljastosivi zalisci bili su protkani sijedim nitima. Imao je kratke noge i nosio široke vrećaste hlače od grubog kockastog sukna. Penjao se uza stube u susret konzulu i pri tom, pod obodom siva šešira, visoko dignuo obrve, a onda ih pustio da se skupe.

»Johanne«, zapita visokim ugodnim glasom, a da nije pružio bratu ruku, »kako mu je?«

»Noćas je preminuo«, tronuto odgovori konzul i uhvati brata za ruku kojom je ovaj držao kišobran. »On, najbolji otac.«

Gotthold spusti obrve tako duboko, da mu se vjeđe sklopiše i nakon kraće šutnje reče odlučno:

»Ništa nije izmijenjeno... sve do kraja, Johanne?«

Konzul smjesta ispusti njegovu ruku, čak se povuče za jednu stepenicu, a njegove okrugle, upale oči ostanu jasne, pa odgovori:

»Ništa.«

Gottholdove obrve otpute se ponovo pod obod šešira. S naporom je pogledao brata.

»A čemu se mogu nadati od *tvoje* pravednosti?« zapita tiše.

Sad i konzul obori oči, no zatim, ne dižući pogled, učini onaj odlučni pokret rukom odozgo nadolje te odvrati tiho i odrešito;

»U ovom teškom i ozbiljnom trenutku pružio sam ti ruku kao brat, ali što se tiče poslovnih stvari, to mogu s tobom govoriti kao šef uvažene tvrtke kojoj sam danas postao jedinim vlasnikom. Od mene ne možeš ništa očekivati što bi se protivilo obavezama koje mi nameće ovo svojstvo. Moja ostala čuvstva moraju šutjeti.«

Gotthold je otišao... Međutim, na pogreb — kad se već u sobi na stubama i po hodnicima skupila sva sila rođaka, znanaca, poslovnih prijatelja, članova deputacija, nosača žita, činovnika i radnika iz ambara, a svi fijakeri grada zakrčili Mengovu ulicu — na pogreb je ipak došao, čemu se konzul iskreno obradovao. Čak je doveo sa sobom i suprugu rođenu Stüwing, i svoje tri već odrasle kćeri: Friederiku i Henriettu, koje su bile duge i mršave, i najmlađu, osamnaestogodišnju Pfiffi, koja se činila suviše mala i debela.

Pored rake, porodične grobnice Buddenbrookovih pred gradskim vratima, tamo na kraju grobljanskog luga, pastor Kölling iz Marijine crkve, krupan čovjek debele glave i sirov u govoru, pohvali umjeren i bogoljuban život pokojnikov, suprotstavljajući ga životu »razbludnika, žderonja i pijanica«, baš tako se izrazio, mada su neki ljudi vrtjeli glavom sjećajući se diskrecije nedavno preminuloga starog Wunderlicha. A onda — pošto su dovršene žalobne svečanosti i formalnosti — onih 70 do 80 fijakera stalo se vraćati u grad — ponudio se Gotthold Buddenbrook da će pratiti konzula, jer da želi

govoriti s njim u četiri oka. I gle: ondje, pored polubrata na stražnjem sjedalu visoke, prostrane, nezgrapne kočije, prebacivši kratke noge jednu preko druge, pokazao se pomirljiv i blag. Sve više i više uviđa, kazao je, da konzul mora postupati onako kako postupa, a on ne želi da sačuva lošu uspomenu na oca. Odriče se svojih zahtjeva, to prije što uopće namjerava napustiti poslove i povučeno živjeti od svog nasljedstva i onoga što mu još preostaje.

Trgovina platnom ne veseli ga mnogo, a veoma slabo prosperira, te se ne bi mogao odlučiti da još više uloži u taj posao... »Nije mu donijelo blagoslova što je prkosio ocu«, pomisli konzul i u duhu pobožno uzdigne pogled prema nebu. Gotthold je vjerojatno isto mislio.

A kad stigoše u Mengovu ulicu, pođe zajedno s bratom gore u do ručkovaonicu gdje zajedno popiše po jednu čašicu starog konjaka, jer su bili prozebli stojeći u fraku dugo na svježem proljetnom uzduhu. Zatim je Gotthold progovorio nekoliko uljudnih i ozbiljnih riječi sa svojom snahom, pogladio djecu i otišao, ali se idućeg »dječjeg dana« pojavio vani kod Krögerovih u vrtnom paviljonu... Već je počeo likvidirati.

PETO POGLAVLJE

Jedno je boljelo konzula, naime, da otac nije mogao doživjeti ulazak najstarijeg unuka u tvrtku, što se zbilo već oko Uskrsa iste godine.

Thomas je imao šesnaest godina kad je prestao polaziti školu. U posljednje je vrijeme mnogo porastao i otkad se je

krizmao (kad mu je pastor Kölling sočnim izrazima preporučio umjerenost), počeo je nositi pravo muško odijelo, što ga je činilo još većim. Oko vrata visio mu je dugi zlatni lanac za sat, koji mu je ostavio djed. Na njem je bio obješen zlatan medaljon s grbom obitelji: sumoran grb koji je prikazivao nepravilno isprugano polje, ravno močvarno zemljište s osamljenom i ogoljelom vrbom na obali. Još stariji pečatni prsten, koji je već vjerojatno nosio imućni krojač u Rostocku, prešao je, zajedno s velikom biblijom, u konzulove ruke.

Sličnost s djedom bila je kod Tome isto toliko izrazita kao kod Christiana sličnost s ocem; naročito njegov okrugli, čvrsti podbradak i fino građeni ravni nos bili su sasvim djedovi. Nosio je u stranu počešljanu kosu, koja je bila zagasito plava. Dva njena pramena isticala su se nad uskim i upadljivo žilicama isprepletenim sljepoočicama, pa su, u opreci s njima, njegove duge trepavice i obrve, od kojih je jednu volio samo podići uvis, bile neobično svijetle i bezbojne. Kretnje, način govora, pa i njegov smijeh pri kom je otkrivao svoje prilično loše zube, sve je to bilo mirno i staloženo. Pripremao se za svoj poziv ozbiljno i revno...

Bio je to izvanredno svečan dan kad ga je konzul, nakon prvog doručka, poveo sa sobom u urede, da ga predstavi gospodinu Marcusu, prokuristu, te gospodinu Havermannu, blagajniku, i ostalom osoblju. Zapravo je Toma bio već odavno sa svima u prijateljskim odnosima... Pa kad je onda prvi put sjedio na pokretnom stolcu pred pultom i imao pune ruke posla sa žigosanjem, odlaganjem i prepisivanjem, i kad ga je otac poslije podne odveo i dolje k rijeci, u ambare »Lipa«, »Hrast«, »Lav« i »Kit«, gdje se je Toma zapravo već odavno osjećao kao kod kuće, ali ga je sad predstavio kao suradnika...

Odao se požrtvovno radu i ugledao se u tihu, žilavu marljivost svog oca koji je, stisnuvši zube, radio i zapisivao brojne molitve za božju pomoć u svoj dnevnik. Valjalo je opet privrijediti znatna novčana sredstva koja je uslijed očeve smrti izgubila »tvrtka«, taj gotovo nadzemaljski pojam... U jedno

kasno veče konzul je u »odaji krajolikâ« govorio s konzulicom dosta podrobno o tim stvarima.

Bilo je pola dvanaest, a djeca i gospodična Jungmann već su spavali u sobama kraj hodnika, jer je drugi kat sada bio prazan, i samo bi ga od vremena do vremena upotrebljavali za goste. Konzulica je sjedila na žutoj sofi kraj muža koji je, s cigarom u ustima, razgledavao tečaje u gradskom vjesniku. Nagnuta nad svileno vezivo, lagano je pokretala usnice brojeći iglom niz bodova. Kraj nje je, na gizdavom stolčiću za šivanje sa zlatnim ornamentima, gorjelo šest svijeća u svijećnjaku; luster je visio taman.

Johann Buddenbrook ulazio je, malo-pomalo, u sredinu četrdesetih godina, a u posljednje je vrijeme očito ostario. Činilo se kao da su njegove male, okrugle oči još dublje upale, a veliki povinuti nos i jagodice još se jače isticahu; na sljepoočicama kao da je njegovu pepeljasto plavu, brižno razdijeljenu kosu nekoliko puta dotakla resica za pudranje. Konzulica pak bila je pri kraju tridesetih godina, ali je vrlo dobro uščuvala svoju ne izričito lijepu, ali svakako sjajnu pojavu. Njena bijela put bez sjaja, posuta mjestimičnim pjegama od sunca, nije izgubila nimalo od svoje nježnosti. Riđa, s mnogo umijeća počešljana kosa ljeskala se u svijetlu svijeća. Pogledala je malo postrance svojim svijetlomodrim očima, i rekla:

»Htjela bih ti nešto predložiti; dragi moj Jean, da malko razmisliš; naime, da l' ne bi bilo zgodno uzeti i slugu… Došla sam do tog zaključka. Kad pomislim, kako moji roditelji…?«

Konzul spusti novine na koljena i dok je vadio cigaru iz usta, poprime mu oči ozbiljan izraz; ta radilo se o novčanim izdacima.

»Da, draga moja, ljubljena Bethsy«, stao je odugovlačiti uvod, da bi sredio svoje prigovore. »Slugu? Nakon smrti pokojnih roditelja zadržali smo u kući sve tri djevojke, da ne govorimo o gospodični Jungmann, pa mi se čini…«

»Ah Jean, kuća je tako velika da je to upravo fatalno.

Kažem: Lina, drago dijete, u stražnjem dijelu kuće nismo već dugo brisali prašinu, ali ja neću poslugu suviše umarati, ionako se moraju napregnuti iz petnih žila da bi ovdje sprijeda bilo sve čisto i uredno... Sluga bi bio veoma prikladan za dobave i poruke i slične stvari... Lako je naći nekog valjanog čovjeka sa sela koji je s malim zadovoljan... A da, dok ne zaboravim. Jean: Luisa Möllendorpf namjerava otpustiti svog Antona, a ja sam vidjela s kakvom sigurnošću servira...«

»Moram priznati«, reče konzul i stade se nelagodno vrtjeti na svom sjedištu, »da mi je ta misao tuđa. Mi sada ne idemo nikuda, i ne primamo nikoga...«

»Ne, ne, ali nas ljudi ipak često posjećuju. To nije moja krivica, dragi Jean, iako se ja tome, kako i sam znaš, od srca radujem. Dođe tvoj neki tako poslovni prijatelj izvana, ti ga pozoveš na ručak, on nije uzeo sobu u hotelu i, razumije se, prespava kod nas. Onda opet dođe neki misionar, pa ostane kadgod i po osam dana... Druge nedjelje očekujemo pastora Mathiasa iz Kannstatta... Pa onda, kratko rečeno, plaće su tako neznatne...«

»Ali se gomilaju, Bethsy, Plaćamo već četiri osobe u kući, a zaboravljaš velik broj ljudi u službi tvrtke...«

»Zar zbilja ne možemo nasmagati novaca da držimo slugu?« nasmiješi se konzulica i pogleda muža, zabacivši malo glavu u stranu. »Kad mislim na poslugu mojih roditelja...«

»Tvoji roditelji, draga Bethsy! Ne, sad odista moram pitati: da li si ti načisto s tim, kakvo je naše stanje... ?«

»Nisam, to je istina Jean... Vjerojatno nemam dovoljno uvida...«

»No, tome je lako doskočiti«, reče konzul. Namjesti se zgodno na sofi, prebaci nogu preko noge, povuče dim iz cigare i otpočne, malo zažmirivši, redati neobičnom okretnošću svoje brojke:

»Kratko i jasno: pokojni otac posjedovao je svojevremeno, prije udaje moje sestre, okruglo i *netto* 900.000 kurantnih maraka, ne računajući, kako se samo po sebi razumije,

zemljišni posjed i vrijednost tvrtke. 80.000 otišlo je za sestrin miraz u Frankfurt, a 100.000, kad se Gotthold etablirao; ostaje 720,000. Zatim kupnja ove kuće. Ona je, i pored primitka za malu kuću u Alfovoj ulici, sa svim popravcima i nabavama, stajala punih 100.000; ostaje 620.000, kao odšteta isplaćeno je u Frankfurt 25.000; ostaje 595.000. Tako bi to izgledalo prilikom očeve smrti, da svi ti izdaci nisu tokom godina bili donekle izravnani dobitkom od okruglo 200.000 kurantnih maraka. Cjelokupni imetak iznosio je dakle 795.000. Onda je opet otkinuto 100.000 za Gottholda, a 267.000 otišlo u Frankfurt. To iznosi, ako odračunam još nekoliko hiljada maraka raznih manjih zapisa, koji su u smislu očeve oporuke isplaćeni bolnici Sv. Duha, blagajni zaklade za udove trgovaca itd., oko 420.000, s tvojim mirazom za 100,000 više. To je po prilici naše imovno stanje u okruglim brojkama i bez obzira na razne manje fluktuacije imetka. Mi nismo tako silno bogati, draga moja Bethsy, a pri tom još moramo uzeti u obzir da je posao doduše smanjen, ali da su poslovni troškovi ostali jednako visoki, jer cijela struktura tvrtke ne dopušta smanjenje izdataka... Jesi li mogla slijediti moja izlaganja?«

Konzulica, krzmajući malo, potvrdi kimanjem glave. »Vrlo dobro, dragi moj Jean«, reče, premda nije sve razumjela i nikako nije mogla shvatiti zašto bi sve te velike svote bile zapreka da uzme slugu.

Konzul povuče cigaru tako da se zažarila, zabaci glavu i otpuhne dim, pa nastavi:

Ti misliš da možemo, kad bog jednom pozove tvoje drage roditelje, očekivati još nešto znatnije. — To je tačno. Međutim, ne smijemo time računati odviše neoprezno. Znam da je tvoj otac imao dosta gubitaka, i to, kako je poznato, krivnjom Justusovom. Justus je izvanredno drag čovjek, ali, eto, nije baš jako vješt u poslovima. A pretrpio je i nezaslužene udarce. Kod nekoliko mušterija imao je vrlo nezgodnih gubitaka. Posljedica slabljenja temeljne glavnice bio je skup novac u

transakcijama s bankarima, pa je tvoj otac morao nekoliko puta znatnijim svotama priskočiti u pomoć, da bi spriječio nesreću. Te se stvari mogu ponoviti. Znaš — oprosti mi, Bethsy, što govorim iskreno — ona vedra životna lakoća koja tako ugodno djeluje kod tvog oca, koji nema više nikakve veze s poslovima, rđavo pristaje tvom bratu, koji je poslovan čovjek... Ti me razumiješ... Znaš... on nije dovoljno oprezan... dosta je nagao, a hoće mu se samo velikih poslova. Uostalom, tvoji se roditelji — a to me iskreno veseli, ne odriču ničega... oni vode gospodski život... kako... odgovara njihovim prilikama...« Konzulica se blago smješkala; poznala je predrasude svoga muža s obzirom na elegantne naklonosti svoje porodice.

»Dosta«, nastavi on i odloži ostatak cigare u pepeonik, »što se mene tiče, ja se uglavnom uzdam u to da će mi Gospod očuvati snagu, da mogu, uz njegovu milostivu pomoć, imovno stanje tvrtke uzdignuti opet do prijašnje visine... Nadam se, draga Bethsy, da sad imaš jasniju sliku...?«

»Potpuno, Jean, potpuno«, požuri se konzulica da odgovori, jer je za večeras odlučila smetnuti s uma misao na slugu. »Ali, hajdemo spavati. Zar ne? Već je veoma kasno...«

Uostalom, poslije nekoliko dana, kad se konzul dobro raspoložen vratio iz ureda, ipak je stvorena odluka, da angažiraju Möllendorpfova Antona...

ŠESTO POGLAVLJE

»Tony će u penzionat, i to kod gospođice Weichbrodt«, rekao

je konzul Buddenbrook tako odrešito, da je pri tom i ostalo.

Kako smo već nagovijestili, bilo je naime razloga da roditelji budu mnogo manje zadovoljni s njom i s Christianom negoli s Tomom, koji se darovito uživljavao u posao, i s Klarom, koja se snažno razvijala, i sa siroticom Klothildom, koja je svojim apetitom morala u svakom izazvati radost. Što se tiče Christiana, bilo bi još najmanje zlo što je gotovo svako poslije podne morao popiti šalicu kave kod gospodina Stengela. — Konzulica, kojoj je to već dozlogrdilo, zamolila je jednog dana kićenim pisamcem gospodina učitelja da je zbog dogovora posjeti u Mengovoj ulici. Gospodin se Stengel pojavio u svojoj nedjeljnoj vlasulji, sa svojim najvišim okovratnikom i prslukom punim olovaka, zašiljenih kao koplja, pa je s konzulicom sjedio u »odaji krajolikâ«, dok je Christian u blagovaonici potajno prisluškivao razgovoru. Vrijedni odgojitelj izlagao je svoje nazore, rječito, premda malo zbunjeno, govorio je o velevažnoj razlici između »pravca« i »crte«, spomenuo je lijepu zelenu šumu i kantu za ugljen, a za vrijeme posjeta upotrebljavao stalno riječ »toga radi«, za koju kao da je smatrao da najbolje pristaje otmjenoj okolini. Četvrt sata kasnije pojavio se konzul, protjerao Christiana i izrazio gospodinu Stengelu svoje živo žaljenje što mu njegov sin daje povoda da bude nezadovoljan... »O, sačuvaj bože, gospodine konzule, molim najpokornije. Bistra glavica, veseo svat, to je učenik Buddenbrook i — toga radi... Samo malo nestašan, ako smijem reći... Hm... i toga radi...« Konzul ga je uljudno proveo kroz cijelu kuću, a zatim se gospodin Stengel oprostio... Ali sve to nije bilo zlo.

Zlo je bilo kad su saznali slijedeće: učenik Christian Buddenbrook dobio je jedne večeri dopuštenje da s nekim dobrim prijateljem ode u gradsko kazalište, gdje su prikazivali »Wilhelma Tella« od Schillera. Ulogu Tellova sina Waltera igrala je mlada dama, neka gospođica Meyer de la Grange, koja je bila poglavlje za sebe Imala je naime običaj da na pozornici nosi, bez obzira da li je to odgovaralo njenoj ulozi ili

nije, broš od briljanata za koje su svi znali da su pravi, a koji joj je, što je također bilo opće poznato, poklonio mladi konzul Peter Döhlmann, sin pokojnog veletršca drvom iz Prve bedemske ulice pred Holstenskim gradskim vratima. Konzul Peter ubrajao se u onu vrstu gospode koju su u gradu nazivali *suitierma* — kakav je, na primjer, bio i Justus Kröger — što znači da je njegov način života bio pomalo raspušten. Bio je oženjen, imao je čak i malu kćerku, ali je bio već dulje vremena u svađi sa suprugom i živio sasvim kao neženja. Imetak, koji mu je ostavio otac, bio je dosta znatan, pa premda je tobože dalje vodio posao, pričalo se da ipak troši od osnovne glavnice. Obično je bio u »klubu« ili u gradskom podrumu, gdje bi u podne jeo, a svakog su ga jutra oko 4 sata vidjeli negdje na ulici. Često je putovao u Hamburg, tobože poslovno. Ali u prvom redu bio je revnostan ljubitelj kazališta; nije propuštao nijednu predstavu i pokazivao osobni interes za glumačko osoblje. Gospođica Meyer de la Grange bila je najnovija među mlađim umjetniciama, što ih je posljednjih godina odlikovao svojim briljantima...

Ali prijeđimo na stvar. Ta mlada dama bila je kao Walter Tell — i u toj je ulozi nosila svoj briljantni broš — nadasve dražesna. Glumila je tako dirljivo, da su učeniku Buddenbrooku od nutarnjeg oduševljenja navrle suze na oči, te se toliko zanio da je počinio nešto na što su ga mogli navesti samo prejaki osjećaji... Naime, za vrijeme odmora kupio je u cvjetarnici preko puta buket cvijeća za marku i 8 i pol šilinga. I taj se deran od četrnaest godina, s predugim nosom i malim, upalim očima, uputio s buketom u prostorije iza pozornice, pa, kako ga nitko nije zaustavljao, naišao pred vratima neke garderobe na gospođicu Meyer de la Grange, koja je tamo stajala u razgovoru s konzulom Peterom Döhlmannom. Konzul je od smijeha gotovo lupio o zid,kad je ugledao kako se približava s buketom. Međutim, novi se *suitier* naklonio pred Walterom Tellom što je bolje znao, predao mu cvijeće, klimnuo lagano glavom i izgovorio glasom koji je zvučio gotovo tužno od

iskrenosti: »Gospođice glumili ste tako divno!«

" »Vidi, vidi, tog Krischana Buddenbrooka«, zagrohota konzul svojim vulgarnim izgovorom. Ali gospođica Meyer de la Grange podigne svoje lijepe obrve i upita:

»Zar sin konzula Buddenbrooka?«, zatim s mnogo blagonaklonosti pomilova novog obožavatelja po obrazu.

To su bile činjenice koje je Döhlmann još iste večeri ispričao u »klubu«. Priča se vanrednom brzinom pronijela po cijelom gradu, te doprla čak i do ušiju školskog ravnatelja, koji je povodom toga imao poseban razgovor s konzulom Buddenbrookom. Što on misli o svemu tomu? A konzul nije bio toliko ljut, koliko, u pravom smislu riječi, slomljen i utučen... Kad je sve saopćio konzulici, sjedio je u »odaji krajolikâ« tako reći shrvan.

»I to je naš sin, tako se razvija...«

»Jean, zaboga, tvoj bi se otac tome nasmijao... Ispričaj samo stvar u četvrtak kod mojih roditelja, tata će se izvrsno zabavljati...«

Sad konzul plane. »Ha, pa da! Uvjeren sam da će se zabavljati, Bethsy. On će se radovati, da njegova lakomislena krv i njegove bezbožne sklonosti žive dalje, ne samo u Justusu, onom *suitieru,* nego očigledno i u jednom od njegovih unuka... Sto mu jada... ti me prisiljavaš da tako govorim... Odlazi k onoj... osobi... Svoj džeparac troši na jednu *lorettu.* On još ne razumije, dakako, ali očituje se sklonost. Sklonost se očituje...«

Zaista, bio je to težak slučaj, a konzul je bio zaprepašten, to više, što se i Tony, kako smo već kazali, nije vladala najuzornije. Istina, tokom godina odrekla se uživanja da zadirkuje onog blijedog čovjeka i posjećuje lutkaricu Lizu, ali je sve više pokazivala sklonost da na neki izazovni način diže glavu i sve je više dolazila do izražaja njena opaka sklonost oholosti i taštini, osobito nakon ljetnih mjeseci provedenih vani kod djeda i bake.

Jednog ju je dana konzul, na svoju veliku žalost,

iznenadio, kako zajedno s gospodičnom Jungmann čita Claurenovu »Mimili«. Prelistao je knjižicu i šuteći je zaključao zauvijek. Malo zatim izašlo je na vidjelo da je Tony — Antonija Buddenbrook — šetala pred gradskim vratima sama s jednim gimnazijalcem, nekim prijateljem njene braće. Gospođa Stuht — ona ista koja se kretala u najboljim krugovima — primijetila je to dvoje i prilikom kupovanja starog odijela kod Möllendorpfovih natukla povodom toga da doista i gospodična Buddenbrook dolazi u godine, u kojima... a gospođa senatorica Möllendorpf ispričala je sve to u šali konzulu. Tim šetnjama je sad došao kraj. Ali se zamalo doznalo, da *Mademoiselle* Tony iz onih šupljih stabala, tamo iza gradskih vrata, koja su bila tek nešto ispunjena žbukom, podiže male listiće ili ih tamo ostavlja, a listići su dolazili od istog gimnazijalca ili su bili njemu namijenjeni. Kad su to otkrili, bilo je jasno da petnaestgodišnju Tony valja staviti pod strožu pasku, u neki penzionat, i to baš u penzionat gospođice Weichbrodt, na Mlinarskoj ledini broj 7.

SEDMO POGLAVLJE

Tereza Weichbrodt bila je grbava, toliko grbava, da nije bila viša od stola. Navršila je četrdeset i jednu godinu, no kako nikad nije polagala na to da se dopadne svojom vanjštinom, oblačila se kao dama od 60 ili 70 godina. Na sijedim podloženim kovrčama nad uhom nosila je kapicu sa zelenim vrpcama, koje su padale niz uska pleća, kao u djeteta. Na njenoj bijednoj crnoj opravici nikad nitko nije primijetio ni

najneznatniji ukras... osim velikog ovalnog broša sa slikom njezine majke na porculanu.

Mala gospođica Weichbrodt imala je pametne, oštre, smeđe oči, malo zavinut nos i uzane usnice, koje bi znala stisnuti veoma odlučno... Uopće, i njen sitni lik i sve njene kretnje izazivale su, doduše malo smiješan, ali ipak poštovanja vrijedan dojam. Tome bi pripomogao u velikoj mjeri i njezin govor. Pokrećući živahno i na mahove donju vilicu i klimajući brzo i uvjerljivo glavom, govorila je tačno i bez primjese dijalekta, jasno, određeno i brižljivo, naglašujući svaki suglasnik. Zvučno izgovaranje vokala čak je i pretjerivala do te mjere, da, na primjer, nije govorila »maslac«, nego »moslac«, pa čak i »muslac«, a svog je psića, koji je tvrdokorno štektao, zvala ne »Bobby«, nego »Babby«. Kad bi kojoj učenici dobacila: »Dijate, ne budi taako glopa«, i pri tom kratko dvaput udarila zgrčenim kažiprstom o stol, djelovalo je to bez sumnje snažno. A kad bi Francuskinja *Mademoiselle* Popinet, uz kavu, uzela previše šećera, znala se gospođica Weichbrodt na osobit način zagledati u strop, jednom rukom tipkati po stolu, i reći: »Ja bih uzala *cijalu* šećernicu«, tako da bi gospođica Popinet jako pocrvenjela...

Kao dijete — bože moj, kako je sitna morala biti kao dijete — Tereza Weichbrodt sama je sebe zvala »Sesemi« i očuvala tu promjenu svog imena. Dopuštala je također boljim i vrijednim učenicama, kako internistkinjama, tako i eksternistkinjama, da je tako zovu. »Zovi me Sesemi, dijete moje!« rekla je odmah prvog dana Toniki Buddenbrook, i pri tom je cmoknula kratkim poljupcem u čelo. »Volim da me tako zovu.« A njena starija sestra, gospođa Kethelsen, zvala se je Nelly.

Gospođu Kethelsen, kojoj je bilo oko četrdeset i osam godina, ostavio je njezin pokojni muž bez ikakvih sredstava za život, pa je stanovala kod sestre u maloj sobici na gornjem katu, a jela za zajedničkim stolom. Oblačila se slično kao i Sesemi, ali protivno njoj bila izvanredno visoka, a na mršavim ručnim zglobovima nosila je vunene narukvice. Nije bila

učiteljica, nije znala biti stroga, cijelo njeno biće bijaše mješavina bezazlenosti i tihe vedrine. Kad bi koja gojenica gospođice Weichbrodt napravila kakvu psinu, prasnula bi u dobrodušan smijeh koji je u svojoj srdačnosti zvučio gotovo kao naricanje, dok Sesemi ne bi kucnula o stol i tako prodorno uzviknula »Nelly«, da je zvučilo kao »Nally«. Tad bi preplašeno zašutjela.

Gospođa Kethelsen pokoravala se svojoj mlađoj sestri, dozvoljavala je da je izgrdi kao dijete, ali zapravo ju je Sesemi iz sveg srca prezirala. Tereza Weichbrodt bila je načitana, gotovo učena djevojka, vodila je u sebi ozbiljne, iako sitne borbe, da bi sačuvala vjeru svog djetinjstva, svoju pozitivnu religioznost i pouzdanje da će jednoć onkraj groba primiti odštetu za ovaj teški i tmurni život. Gospođa Kethelsen bila je naprotiv neuka, nevina i naivna duša. »Dobra moja Nelly«, znala bi govoriti Sesemi, »bože moj, pa ona je dijete, nikad nije pala u sumnju, nikad se nije morala sama sa sobom boriti, ona je sretna...«

U ovim riječima bilo je isto toliko omalovažavanja, koliko i zavisti. To je bila jedna slaba, iako oprostiva crta Sesemina karaktera.

U visokom prizemlju kuće — kakvih ima u predgrađu — sagrađene od crvenih opeka, a koju je okruživao lijepo njegovani vrt, nalazile su se učionice i blagovaonica, a u gornjem katu, kao i u potkrovlju bile su spavaonice. Gospođica Weichbrodt nije imala velik broj pitomica, jer je primala u penzionat samo odraslije djevojke, a vodila je i za eksterne učenice samo prva tri razreda. Osim toga Sesemi je strogo pazila na to da u njen dom uđu samo kćeri iz kuća kojih je otmjenost izvan svake sumnje... Tony Buddenbrook dočekana je, kako smo već spomenuli, nježno, pa je za večeru Tereza spremila čak i »biskupa«, crveni slatki punč, koji se pio uhlađen, a ona ga je pripremila majstorski. »Još malo beskupa?« pitala je srdačno klimajući glavom... a to je zvučilo tako tečno, da nitko nije mogao odoljeti.

Gospođica Weichbrodt sjedila je na čelu stola, na dva jastuka sa sofe, i upravljala ručkom energično i pažljivo. Oštro bi mogla uspraviti zakržljalo malo tijelo, pozorno prateći sve, kuckati o stol, uzvikivati »Nally« i »Babby«. Jednim jedinim pogledom oborila je u prah *Mademoiselle* Popinet, koja je upravo bila namjerila da uzme sav žele hladne teleće pečenke. Toniki je bilo određeno mjesto između dviju pitomica: između Armgarde von Schilling, plave i snažne kćeri nekog veleposjednika iz Mecklenburga, i Gerde Arnoldsen, koja je bila iz Amsterdama. Bila je to elegantna i pomalo egzotična pojava s gustim tamnocrvenim kosama, nablizu položenim smeđim očima, i bijelim, lijepim, malo oholim licem. Sučelice preko stola brbljala je Francuskinja, koja je naličila crnici i nosila ogromne zlatne naušnice. Na donjem kraju stola sjedila je, s kiselim smiješkom na usnama, mršava Engleskinja *Miss* Brown, koja je također stanovala u kući.

Lako su se sprijateljile uz pomoć Sesemina biskupa. *Mademoiselle* Popinet pričala je da ju je prošle noći opet mučila mora... *Ah, quelle horreur.* Tad bi obično vikala »Pomosi, pomosi! Tati, tati... tako da bi svi poskakali iz kreveta. Pokazalo se, dalje, da Gerda Arnoldsen ne svira klavir kao ostale pitomice, nego violinu, i da joj je tata — njena majka nije više živjela — obećao pravog stradivarija. Tony nije bila muzikalna, kao većina Buddenbrookvih i svi Krögerovi. Nije raspoznavala ni korale koje su svirali u Marijinoj crkvi... Oh, orgulje u Nieuwe Kerk u Amsterdamu imaju *vox humana,* ljudski glas, koji divno zvuči. — Armgarda von Schilling pričala je o kravama kod svoje kuće.

Ta Armgarda izazvala je od prvog časa najdublji dojam kod Tonike, i to zato što je bila prva djevojka-plemkinja koju je srela. Zvati se von Schilling, koje li sreće. Njeni roditelji posjeduju najljepšu staru kuću u gradu, djed i baka su otmjeni ljudi, ali ipak, zovu se sasvim prosto »Buddenbrook« i »Kröger«, a to je zaista velika šteta. Unuka profinjenog Lebrechta Krögera plamtjela je u divljenju Armgardinim

plemstvom i u potaji katkad pomišljala kako bi to divno *von* zapravo mnogo bolje pristajalo njoj — jer Armgarda, bože moj, ne zna čak ni cijeniti svoju sreću. Hodala je okolo sa svojom debelom pletenicom, svojim dobroćudnim modrim očima i svojim otegnutim meklenburškim izgovorom i nije ni mislila o svom plemstvu: nije nimalo nastojala da bude otmjena. Ta riječ »otmjen« veoma se duboko ugnijezdila u Toninoj glavici, i ona ju je, kao znak priznanja, primjenjivala na Gerdu Arnoldsen,

Gerda je bila ponešto apartna; imala je u sebi nešto osebujno i strana. Voljela je, usprkos Seseminih prigovora, češljati ponešto upadljivo svoju prekrasnu riđu kosu. Mnogi su smatrali glupim što svira na violinu — a pri tom valja znati da je »glupo« bio vrlo oštar i težak izraz. Međutim, svatko se morao složiti s Tonikom u tom da je Gerda Arnoldsen otmjena djevojka. Njena je pojava bila za njene godine, potpuno razvijena; njene navike, stvari, što ih je posjedovala — sve je bilo otmjeno: na primjer, njezin toaletni pribor od bjelokosti, koji je potekao iz Pariza, a Toni ga je naročito znala cijeniti, jer se i kod njene kuće moglo naći različitih predmeta što su ih njeni roditelji ili djed i baka donijeli iz Pariza i veoma cijenili.

Između ove tri mlade djevojke ubrzo su se razvile prijateljske veze: polazile su isti razred, a stanovale zajedno u najvećoj spavaonici na gornjem katu. Kako su bili zabavni i ugodni oni časovi, kad su se u deset sati spremale na spavanje i pri svlačenju čavrljale. — Poluglasno, to se razumije, jer je u pokrajnjoj sobi *Mademoiselle* Popinet već počela sanjati o provalnicima... Ona je spavala zajedno s malom Evom Ewers, Ham-buržankom, kojoj se otac, umjetnički entuzijast i sabirač umjetnina, preselio u München.

Smeđe isprugani kapci na prozorima bili su spušteni, niska, crveno zasjenjena svjetiljka gorjela je na stolu, lak miris ljubica i svježeg rublja ispunjavao je sobu zajedno s ugodnim, blagim raspoloženjem umora, bezbrižnosti i

snatrenja.

»Bože moj«, rekla je Armgard, koja je napô svučena sjedila na rubu svog kreveta, »kakvom lakoćom govori doktor Neumann. Jednostavno uđe u razred, stane kraj katedre i govori o Racinu

»Ima lijepo, visoko čelo«, primijeti Gerda koja je pred ogledalom, između dva prozora, pri svijetlu dviju svijeća, raščešljavala kose

»Pa ti si i počela o njem govoriti samo da bi to čula; postojano piljiš u njega svojim modrim očima, kao da...«

»Ljubiš li ga?« upita Tony. »Moji se žniranci naprosto ne daju razvezati; *molim te*, Gerda, tako... Da li ga ljubiš, Armgard? Pa udaj se za njega, on je vrlo dobra partija, postat će profesor na gimnaziji.

»Bože, vi ste odurne. Ja ga uopće ne ljubim. A sigurno je da se neću udati za kakvog učitelja, nego za veleposjednika...«

»Plemića?« Tony ispusti čarapu koju je držala u ruci i zagleda se zamišljeno u Armgardino lice.

»To još ne znam, ali će svakako morati da ima veliko imanje... Oh djeco, kako se veselim tome. Ustajat ću u pet sati i voditi gospodarstvo...« Navukla je pokrivač na se i snatreći gledala u strop.

»Pred njenim se duhovnim očima pojavilo pet stotina krava, reče Gerda promatrajući prijateljicu u ogledalu.

Tony još nije bila gotova sa svlačenjem, ali je već unaprijed spustila glavu u jastuke, prekrstila ruke ispod zatiljka, pa i ona zamišljeno promatrala strop.

»Ja ću se, to se razumije, udati za trgovca«, rekla je. »Morat će imati mnogo novaca, da se možemo otmjeno smjestiti. To dugujem svojoj obitelji i firmi«, doda ozbiljno. »Da, vidjet ćete, sve ću ja to urediti.«

Gerda je dogotovila svoju noćnu frizuru i čistila široke, bijele zube, a pri tom se služila svojim ručnim ogledalom od bjelokosti.

»Ja se *vjerojatno* neću uopće udavati«, rekla je s malim

naporom, jer joj je smetao prašak od metvice. »Ne shvaćam zašto bih? Ja to nikako ne želim. Otići ću u Amsterdam i svirati s tatom *duo*, a poslije ću živjeti kod udate sestre...«

»Prava šteta«, uskliknu Tony živahno. »Zaista šteta, Gerda.

Ti bi se morala ovdje udati i zauvijek ostati ovdje. Slušaj, na primjer, mogla bi se udati za jednog od moje braće...«

»Zar za onog s dugim nosom?« upita Gerda i zijevnu lakim, dražesnim i nemarnim uzdahom, pri čem je držala pred ustima ručno ogledalo.

»Ili za drugoga, to je svejedno... Bože, kako biste lijepo uredili stan. To bi morao izvesti Jakobs, tapetar Jakobs iz Ribarske ulice, on ima otmjen ukus. Ja bih vas svaki dan posjećivala...«

Ali uto se začuo glas gospođice Popinet: *»Ah, voyons, mes-dames!* U krevet, *s'il vous plâit.* Večeras se još nećete udati.«

Nedjelje i ferije provodila je Tony u Mengovoj ulici ili vani kod djeda i bake. Kakva sreća, kad je na Uskrsnu nedjelju bilo lijepo vrijeme, pa su mogli tražiti jaja i zečiće od marcipana u golemom Krögerovu vrtu. A ljetne ferije na moru, gdje stanuješ u lječilišnom domu, pa *table d'hôte,* kupanje, jahanje na magarcu... A nekih godina, kad bi konzul pravio dobre poslove, poduzimali su i veća putovanja. Pa onda Božični blagdani, kad su se po triput dijelili darovi: kod kuće, kod djeda i bake i kod Sesemi, gdje bi onda navečer biskup tekao potokom... Ipak je najdivniji bio Badnjak kod kuće, jer je konzul mnogo polagao na to da se sveto badnje veče proslavi pobožno, u sjaju i dobrom raspoloženju. Kad bi svečano nastrojeni čekali u »sobi krajolikâ«, dok su se posluga i razni stari i siromašni ljudi, kojima je konzul stiskao ruke, modre i crvene od zime, gurkali u trijemu, odjednom bi izvana zaorio četveroglasni pjev dječaka iz kora crkve sv. Marije, i čovjeku bi srce stalo udarati brže, toliko je sve to bilo svečano. I dok se je kroz visoka, bijela dvokrilna vrata već osjećao miris bora — konzulica bi iz stare obiteljske biblije s golemim slovima polako stala čitati božična poglavlja. Zatim, kad je

vani zamuknula pjesma, svi bi zapjevali staru božičnu popijevku *O Tannenbaum* i uputili se u svečanoj povorci kroz trijem u blagovaonicu, u prostranu odaju s kipovima koji se isticahu na tapetama. Ondje se dizalo, do stropa, bijelim ljiljanima ukrašeno božično drvo, puno sjaja, svjetla i mirisa, a stol s darovima protezao se od prozora do vrata. U isto vrijeme svirahu vani, na tvrdo zamrznutom snijegu po ulicama, talijanski orguljaši. A s Vijećničkog trga dopirao je žagor božičnog sajma. Osim male Klare sva su djeca smjela prisustvovati kasnoj večeri u trijemu, na kojoj je bilo šarana i punjenih purana u nepojmljivim količinama…

Ovdje treba spomenuti da je Tony Buddenbrook posjetila i dva mecklenburška imanja. Nekoliko ljetnih sedmica proživjela je sa svojom prijateljicom Armgardom na posjedu gospodina von Schilinga, Čije se imanje prostiralo uz obalu nasuprot Travemündea, na drugoj strani zaliva. A drugi put otputovala je sa sestričnom Thildom na imanje, gdje je gospodin Bernhard Buddenbrook bio upravitelj. To se dobro zvalo »Jalovina« — i nije donosilo ni prebite pare, ali kao boravište za vrijeme praznika nije bilo naodmet.

Tako su redom prolazile godine i, sve u svemu, Tony je sretno proživjela vrijeme svoje mladosti.

TREĆI DIO

PRVO POGLAVLJE

Jednog popodneva u lipnju sjedilo se, malo poslije pet sati, u vrtu pred »portalom«, gdje se popila i kava. Unutra u bijelo okrečenoj prostoriji vrtne kućice s visokim ogledalom na zidu, po čijoj su površini bile naslikane ptice u letu, i dvjema bijelo lakiranim vratima u dnu, koja, kad ih pomnije razmotriš, uopće nisu vrata i imaju samo naslikane kvake, zrak je bio prevruć i zagušljiv, pa su iznijeli napolje prosto izrađeni namještaj od čvoravog, obojenog drveta.

Konzul, njegova supruga, Tony, Thomas i Klothilda sjedili su u polukrugu za okruglim prostrtim stolom na kome se bjelasalo posuđe servisa, dok je Christian malo postrance s nesretnim izrazom lica, spremao za školu drugi govor Ciceronov protiv Katiline. Konzul je bio zauzet svojom cigarom i »Vjesnikom«. Konzulica je ispustila iz ruku svileno vezivo i s osmijehom promatrala malu Klaru koja je s Idom Jungmann tražila po tratini ljubice, jer kadgod se tamo mogla naći i pokoja ljubica. Tony, naslonivši glavu na obje ruke, udubila se u čitanje Hoffmannovih priča o »Serapionovoj braći«.

Thomas ju je sasvim oprezno škakljao jednom vlati trave po zatiljku, ali ona se, iz razboritosti, gradila kao da to ne primjećuje. Klothilda, u haljini od katuna s cvjetićima, mršava, staračkog izgleda, sjedila je na svom mjestu i čitala pripovijest kojoj je naslov glasio: »Slijepa, gluha i nijema, a ipak sretna i blažena«. Pri čitanju bi katkad sastrugala na kup mrvice biskvita na stoljnjaku, zahvatala ih sa svih pet prsti i oprezno jela.

Nebo, pokriveno gdjegdje s nekoliko nepomičnih oblaka, počelo je blijediti. Vrt usred grada, sa simetričnim stazama i gredicama, sunčao se u svom šarenilu i redu na popodnevnom suncu. Dah vjetra donosio je s vremena na vrijeme do obitelji miris rezeda koje su rasle po rubovima lijeha.

»Dakle Tom«, reče konzul dobro raspoložen i izvadi cigaru iz usta, »onaj posao s tvrtkom *Van Henkdom i drug*, o čem sam ti govorio, dobro se razvija.«

»Koliko plaća za raž?« upita Toma s puno interesa i prestane uznemirivati Toniku.

»Šezdeset talira za tisuću kila... Nije loše, zar ne?«

»To je izvrsno.« Tom je znao, da je taj posao vrlo povoljan.

»Tony, tvoje držanje nije *comme il faut,* primijeti konzulica, na što Tony, ne dižući oči s knjige, spusti jedan lakat sa stola.

»Ništa ne mari,« reče Tom. »Ona može sjediti kako hoće, uvijek će ostati Tony Buddenbrook. Thilda i ona neosporno su najljepši članovi obitelji.«

Klothilda se silno zapanji: »Bože, Tom?« reče, a bila je naprosto nerazumljivo, kako je mogla toliko razvući ove kratke slogove. Tony je šutke dočekala ovu primjedbu. Tomi nije bila dorasla, tu nije bilo pomoći. On bi na svaki način našao neki odgovor, i svi, koji se vole smijati, bili bi na njegovoj strani. Samo je oštro odahnula zrak raširenim nosnicama i malko podigla ramena. Ali kad je konzulica počela govoriti o plesu kod konzula Huneusa, koji se imao domala održati, i nabacila nešto o novim lakovanim cipelama, spustila je Tony i drugi lakat sa stola i pokazala živahan interes za stvar.

»Vi samo pričate i pričate,« poviče Christian tužno, »a ovo je tako strašno teško. I ja bih želio biti trgovac...«

»Ti želiš zapravo svaki dan nešto drugo,« reče Tom. Uto se s dvorišne strane pojavi Anton. Nosio je posjetnicu na poslužavniku, i svi su ga gledali s očekivanjem.

»Grünlich, trgovački agent«, čitao je konzul. »Iz Hamburga. Ugodan čovjek, toplo preporučen, sin pastora. S njim sam u poslovnim vezama. A ima još nešto... Antone, kaži gospodinu — ti nemaš ništa protiv toga, Bethsy? — da se potrudi ovamo.«

Kroz vrt je, prilično kratkim koracima i malo naprijed ispružene glave, dolazio čovjek srednjeg stasa. Mogle su mu biti trideset i dvije godine, a držao je štap i šešir u jednoj ruci. Nosio je zelenožuto pamučno odijelo s dugim skutima i sive končane rukavice. Lice pod svijetloplavom prorijeđenom kosom bilo je ružičasto i nasmiješeno. Kraj jedne nosnice imao je upadljivu bradavicu. Brada i gornja usnica bile su obrijane, ali zalisci se, prema engleskoj modi, spuštahu duboko u lice. Ti takozvani favoriti bili su izrazito zlatnožute boje. — Već izdaleka izveo je svojim velikim svijetlosivim šeširom neku kretnju u znak odanosti...

Posljednjim, vrlo dugačkim korakom prišao je sasvim blizu, opisao gornjim dijelom tijela polukrug, i na taj se način poklonio svima.

»Smetam, upadam u krug obitelji«, govorio je mekim glasom i finom suzdržijivošću. »Imamo u ruci dobru knjigu, prijatno čavrljamo... Moram moliti za oproštene.«

»Dobro ste došli, poštovani gospodine Grünlich«, reče konzul koji je, kao i oba njegova sina, ustao i stisnuo gostu ruku. »Drago mi je, da vas mogu pozdraviti i izvan ureda u krugu svoje obitelji. Gospodin Grünlich, Bethsy, moj vrijedni poslovni prijatelj... moja kćerka Antonija... moja nećaka Klothilda... Thomasa već poznajete... ovo je moj drugi sin Christian, gimnazijalac...«

Gospodin Grünlich odgovarao je sa svoje strane naklonom na svako ime.

»Kao što rekoh«, nastavi, »ne želim biti nametljiv… Dolazim u poslovnim stvarima, pa ako smijem zamoliti gospodina konzula da se sa mnom malo prošeta po vrtu…«

Konzulica odgovori:

»Iskazat ćete nam pažnju, ako ne budete odmah razgovarali o poslovima nego malo posjedili u našem društvu. Izvolite sjesti.«

»Hvala hiljadu puta«, reče gospodin Grünlich uzbuđeno. Zatim se spusti na rub stolca koji je Toma donio, smjesti se sa šeširom i štapom na koljenima, pogladi rukom jedan zalizak i lagano se nakašlje, što je nekako zvučilo kao: »He-e-hm«. Sve je to izazivalo dojam kao da hoće reći: »Evo, ovo je uvod. A što sad?«

Konzulica preuze glavni teret razgovora:

»Vi ste iz Hamburga?« upita nagnuvši glavu malo u stranu, dok je vezivo počivalo u njezinom krilu.

»Tako je, gospođo konzulice«, odvrati gospodin Grünlich i iznova se pokloni. »Stanujem u Hamburgu, ali mnogo putujem, veoma sam zauzet poslovima, moj je posao vanredno živahan… He-e-hm… To zaista smijem reći.«

Konzulica digne obrve i načini ustima kretnju kao da kaže s naglaskom punim poštovanja: »Tako?«

»Neumorna djelatnost meni je uvjet života«, doda gospodin Grünlich, napola okrenut prema konzulu i nakašlje se ponovo kad primijeti pogled što ga je gospođica Antonija upravila u njega, hladni, ispitivački pogled, kojim mlade djevojke mjere nepoznatu mladu gospodu, a izraz im je takav da se čini kao da bi se svakog časa mogao pretvoriti u prezir.

»Mi imamo rođake u Hamburgu«, reče Tony samo da nešto kaže.

»Duchampsove«, objasni konzul, »porodica moje pokojne majke.«

»Upućen sam potpunoma«, požuri s odgovorom gospodin Grünlich. »Imam čast da me ta gospoda donekle poznaju. Svi su oni sjajni ljudi, ljudi od srca i duha… He-e-hm. Odista, kad

bi u svim obiteljima vladao duh koji vlada u ovoj, bilo bi bolje na svijetu. Tu čete naći vjeru u boga, milosrđe, pobožnost srca, ukratko pravi duh kršćanstva, što je moj ideal. A rečena gospoda umiju to dovesti u sklad s plemenitim svjetovnim duhom, otmjenošću, sjajnom elegancijom, sve što mene, gospođo konzulice, osobno uvijek očarava.«

Tony je mislila: »Otkud poznaje moje roditelje? Govori im ono što žele čuti...« A konzul reče odobravajući:

»Taj dvostrani ukus najbolje pristaje svakom čovjeku.« A konzulica nije mogla odoljeti želji da gostu, uz tiho zveckanje narukvice, pruži ruku i pri tom iskRené dlan veoma srdačno.

»Govorite mi iz dna duše, poštovani gospodine Grünlich« reče.

Na to se gospodin Grünlich pokloni, uspravi se na stolcu, pogladi svoj zalizak i nakašlje, kao da je htio reći: »Hajde, da nastavimo.«

Konzulica nabaci nekoliko riječi o svibanjskim danima četrdeset i druge, koji su bili onako strašni za rodni grad gospodina Grünlicha. »Zaista,« odvrati gospodin Grünlich, »taj požar bio je teška nesreća, žalosna kušnja. Šteta je iznosila 135 milijuna, da, to su prilično tačno izračunali. Uostalom, ja sa svoje strane dugujem providnosti duboku zahvalnost... nisam ni najmanje postradao. Požar je najviše bjesnio u župama Sv. Petra i Nikole. Kakav prekrasan vrt«, prekine svoje pričanje, pošto se, uz kretnju zahvalnosti, poslužio konzulovom cigarom, »uzevši u obzir, da je u gradu, neobično je prostran. Kakvog li samo raznobojnog cvijeća... O, bože moj, moram priznati svoju slabost za cvijeće i prirodu uopće. Onaj, turčinak tamo prijeko krasi uvelike...«

Gospodin Grünlich hvalio je otmjeni izgled kuće, hvalio je uopće cijeli grad, hvalio je i konzulovu cigaru i imao za svakoga koju ljubeznu riječ.

»Smijem li se usuditi da vas zapitam što čitate, *Mademoiselle* Antonija?« obratio se djevojci nasmiješen.

Tony iz bogzna kakvog razloga odjednom namršti obrve i

odgovori ne gledajući gospodina Grünlicha:

»*Serapionovu braću,* od Hoffmanna.«

»Zbilja! Taj je književnik napisao odličnih stvari«, reče gost. »Ali molim za oproštenje, zaboravio sam ime vašeg drugog gospodina sina, gospođo konzulice?«

»Christian.«

»Krasno ime. Volim, ako se smijem izraziti«, i gospodin se Grünlich ponovo obrati kućedomaćinu, »volim imena, koja sama po sebi pokazuju da ih nosi kršćanin. U vašoj je obitelji, kako mi je poznato, nasljedno ime Johann… Tko ne bi pri tom pomislio na najmilijeg učenika Gospodnjeg. Ja, na primjer — ako smijem sebi dozvoliti tu primjedbu«, nastavio je Grünlich rječito, »zovem se, kao i većina mojih predaka, Bendix — ime koje treba uzeti kao dijalektalnu skraćenicu od Benedikt. A šta vi čitate, gospođine Buddenbrook? A, Ciceron. Teška lektira, djela velikog rimskog govornika. *Quo usque tandem, Catilina*… he-e-hm… jest, ni ja nisam još potpuno zaboravio svoju latinsku školu…«

Konziul reče:

»Ja sam, protivno od mog pokojnog oca, uvijek prigovarao što mlade glave neprestano pune grčkim i latinskim. Ima toliko ozbiljnih i važnih stvari koje su potrebne kao priprema za praktičan život…«

»Upravo iskazujete moje mišljenje, gospodine konzule,« požuri se odgovoriti gospodin Grünlich, »prije no što sam ga mogao sam izreći. Teška i, zaboravio sam dodati, ne potpuno neprijeporna lektira. Bez obzira na sve drugo, sjećam se nekoliko upravo sablažnjivih mjesta u tim govorima…«

Kad je nastupila pauza pomisli Tony: »Sad sam ja na redu.« Pogled je gospodina Grünlicha počivao na njoj. I zaista, došao je red na nju. Naime, gospodin Grünlich poskočio je odjednom na svom sjedištu, učinio kratku, grčevitu, ali ipak elegantnu kretnju nikom prema konzulici i počeo uzbuđeno šaptati:

»Molim vas, gospođo konzulice, pogledajte… gospođice zaklinjem vas,« izusti potom glasno, kao da je Tony te riječi

trebala čuti, »ostanite još trenutak u tom položaju... gledajte,« nastavi opet šaptom, »kako sunce igra u kosi vaše gospođice kćerke? — Nikad nisam vidio ljepšu kosu,« izgovori onda odjednom kao za sebe i sav se uozbilji od ushita, kao da razgovara s bogom ili sa svojim srcem.

Konzulica se milostivo nasmiješi, a konzul reče: »Nemojte curi puniti glavu taštinama,« a Tony opet šutke namršti obrve. Nakon nekoliko časaka gospodin Grünlich ustane.

»No, neću vas dalje inkomodirati, ne, zaboga, gospođo konzulice, neću dulje smetati. Došao sam poslovno... ali tko bi mogao odoljeti... sad me zove dužnost. Ako smijem zamoliti gospodina konzula...«

»Nije potrebno da vas uvjeravam,« reče konzulica, »koliko bih se radovala ako biste se za vrijeme svoga boravka zadovoljili s tim da pod našim krovom...«

Gospodin Grünlich zanijemi na čas od zahvalnosti. »Zahvaljujem vam, gospođo konzulice, od sveg srca,« reče s izrazom ganutosti. »Ali ne smijem zloupotrebiti vašu ljubaznost. Zauzeo sam nekoliko soba u hotelu *Grad Hamburg*...«

»*Nekoliko soba*«, pomisli konzulica, a to je bilo baš ono, što je trebalo pomisliti, prema osnovi gospodina Grünlicha.

»Na svaki način,« završi ona pruživši mu još jednom srdačnom kretnjom ruku, »nadam se da se nismo vidjeli posljednji put.«

Gospodin Grünlich poljubi konzulicu u ruku, zastane časak, da mu i Antonija pruži svoju, što se međutim nije dogodilo, opiše trupom polukrug, stupi velikim korakom natrag, još se jednom pokloni pa onda, zabacivši glavu, jednim zamahom stavi šešir na nju i udalji se s konzulom...

»Prijatan čovjek«, reče ovaj kad se vratio u krug obitelji i opet zauzeo svoje mjesto.

»Meni se čini glupan,« uze sebi Tony slobodu da rekne oštrim naglaskom.

»Tony, bože moj, kakvo je to mišljenje!« poviče konzulica

gotovo ogorčeno. »Mladić tako kršćanskih nazora!«

»Dobro odgojen svjetski čovjek«, dopuni konzul. »Ti ne znaš što govoriš.« — Dešavalo se kadikad da bi roditelji na taj način izmijenili svoja stanovišta. Onda su bili to sigurniji da su doista složni.

Christian frkne dugačkim nosom i reče: »Kako je velevažan... Prijatno čavrljamo. Nismo uopće razgovarali. Turčinak krasi uvelike. Onda se gradi kao da glasno razgovara sam sa sobom... Smetam... moram moliti za oproštenje... Nikad nisam vidio ljepšu kosu...« Christian je tako sjajno oponašao gospodina Grünlicha da se i konzul morao nasmijati.

»Da, pravi se odviše važan,« otpoče iznova Tony. »Neprestano govori o sebi. *Njegov* je posao živahan, *on* ljubi prirodu, *on* voli ova ili ona imena, *on* se zove Bendix... Htjela bih znati, što se to nas tiče?... Govori sve to samo da sebe istakne,« poviče odjednom sasvim bijesno. »Govori tebi, mama, i tebi, tata, *samo* ono što vi rado slušate, da vam se ulaska.«

»To mu ne možeš zamjeriti, Tony,« reče konzul strogo, »čovjek se nađe u nepoznatom društvu, trudi se da se prikaže s najbolje strane, bira riječi, nastoji kako bi se svidio — sve je to jasno...«

»Nalazim, da je dobar čovjek,« reče Klothilda blago i razvučeno, iako je ona bila jedina osoba kojoj gospodin Grünlich nije poklonio nikakve pažnje. Thomas se suzdržao od suda.

»Dosta,« zaključi konzul, »on je dobar kršćanin, vrijedan, radin i fino obrazovan čovjek, a ti, Tony, velika djevojka od osamnaest i domala devetnaest godina, prema kojoj se vladao učtivo i galantno, ti bi odista morala obuzdati svoj jezik. Svi smo mi slabi ljudi, a ti si, oprosti, zaista posljednja koja bi smjela da podigne kamen... Tom, na posao.«

Ali Tony je mrmljala za sebe: »Zlatnožuti zalisci,« i pri tom namrštila obrve, kao što je već nekoliko put učinila.

DRUGO POGLAVLJE

»Kako sam se iskreno rastužio, gospođice, što vas nisam našao kod kuće,« pristupi nekoliko dana kasnije gospodin Grünlich Toniki, kad ju je sreo na uglu Široke ulice i Mengove ulice, kad se vraćala iz grada. »Uzeo sam sebi slobodu da iskažem poštovanje vašoj gospođi mami i bolno me se dojmilo što vas nisam sreo... a sad sam tako sretan, jer sam vas ipak sastao.«

Gospođica se Buddenbrook bila zaustavila kad je gospodin Grünlich počeo govoriti, ali njene poluzatvoRené oči odjednom su potamnjele i nisu se dizale više no do prsa gospodina Grünlicha. Oko njenih usana igrao je podrugljiv i savršeno nemilostiv smiješak mlade djevojke, kojim muškarca ocjenjuje i odbacuje... Njene se usne pomaknuše — što da odgovori? Ha, mora naći riječ koja će jednom zauvijek survati u nepovrat tog Bendixa Grünlicha, uništiti ga... Ali mora biti zgodna, duhovita, umjesna riječ koja će ga kao trn raniti, a u isto vrijeme imponirati.

»Ta sreća nije obostrana,« reče pogledom koji je još uvijek bio uperen u prsa gospodina Grünlicha. Zatim, pošto je odapela tu finu otrovnu strijelu, ostavi ga na mjestu, zabaci glavu i, rumena od ponosa zbog svoje sarkastične vještine u govoru, otputi se kući, gdje je morala saznati da su za iduću nedjelju pozvali gospodina Grünlicha na teleću pečenku...

Došao je zaista. Došao je u svečanom kaputu, ne sasvim po najnovijoj modi, ali veoma finom, zvonolikom i naboranom, koji mu je davao otmjen i solidan izgled — uostalom sav

ružičast i nasmiješen, s brižljivo razdijeljenom rijetkom kosom te namirisanim i raščešljanim zaliscima. Jeo je *ragoût* od školjaka, juhu *Julienne,* prženi morski list, teleću pečenku s krumpirom u vrhnju, cvjetaču, nabujak od maraskina i raženi kruh s rokforskim sirom. Za svako jelo iznosio poneku novu pohvalnicu koju je umio na fin način kazati. Dignuo bi, na primjer, uvis žličicu za *dessert,* zagledao se u neki kip na tapeti i govorio glasno, ali tobože sam za sebe: »Oprosti mi, bože, ali ne mogu drukčije. Već sam s užitkom pojeo veliki komad, ali ovaj je nabujak tako divno uspio. Moram dobrostivu domaćicu zamoliti još za jedan komadić.« Pa bi zatim šaljivo zažmirio prema konzulici. Razgovarao je s konzulom o poslovima i o politici, i pri tom iznosio ozbiljna i valjana načela. S konzulicom je ćaskao o kazalištu, društvenom životu i toaletama, našao je pokoju ljubaznu riječ i za Thomasa, Christiana, sirotu Klothildu, pa čak iza malu Klaru i gospodičnu Jungmann... Tony je šutjela, a on sa svoje strane nije poduzimao ništa, da joj se približi; samo ju je katkad, naherivši glavu, promotrio pogledom u kom je bilo i žalosti i bodrenja.

Kad se je gospodin Grünlich te večeri oprostio, još je bio pojačao dobar dojam koji je izazvao njegov prvi posjet. »Savršeno odgojen čovjek«, rekla je konzulica. »Pravi kršćanin i čovjek vrijedan poštovanja«, rekao je konzul. Christian je sad još bolje znao oponašati sve njegove kretnje i govor, a Tony je namrštenih obrva zaželjela laku noć, jer je neodređeno slutila da nije posljednji put vidjela tog gospodina koji je tako neobično brzo osvojio srca njenih roditelja.

I doista, ono poslije podne kad se vratila iz nekog društva mladih djevojaka, našla je gospodina Grünlicha kako se ugnijezdio u »odaji krajolikâ« i tamo čitao konzulici iz romana »Waverley« od Waltera Scotta. — Čitao je primjernim izgovorom, jer su ga putovanja radi njegovih živahnih poslova bila dovela i u Englesku, kako je sam izjavio. Tony sjedne postrance s nekom drugom knjigom u ruci, a gospodin

Grünlich upita mekim glasom: »Vašem ukusu, gospođice, zacijelo ne odgovara ovo što čitam?« Na što ona, zabacivši glavu, odgovori nešto oštro i sarkastično, kao: »Ni najmanje.«

Ali se on nije dao zbuniti, počeo je pričati o svojim prerano umrlim roditeljima, govorio je o svom ocu koji je bio propovjednik, pastor, uzor-kršćanin, ali i savršen svjetski čovjek... Na kraju krajeva gospodin je Grünlich ipak otputovao u Hamburg, a Tony nije bila prisutna kad je došao u oproštajni posjet. »Ida,« rekla je gospodični Jungmann, koja je bila njena povjerljiva prijateljica, »onaj je čovjek otišao,« ali Ida Jungmann odgovorila je: »Još ćeš ti vidjeti, mala moja!«

Osam dana kasnije odigrala se u sobi za doručkovanje ona scena... Tony je sišla u devet sati i začudila se što je još zatekla konzula kraj konzulice za stolom. Pošto je pustila da je poljube u čelo, sjela je na svoje mjesto, sva svježa, gladna i s očima crvenim od spavanja, uzela šećer i maslac i poslužila se sirom koji je bio začinjen zelenim lukom.

»Baš je lijepo, tata, što sam te jedanput zatekla,« reče, uzimajući ubrusom vruće jaje i otvarajući ga žličicom za čaj.

»Čekao sam danas na našu pospanku,« odvrati konzul, koji je pušio cigaru i savijenim novinama uporno lupkao po stolu. A konzulica je polako i gracioznim kretnjama dovršila svoj doručak, pa se onda podbočila na naslon sofe.

»Thilda već radi u kuhinji,« nastavi konzul značajno, »a i ja bih već bio za svojim poslom kad ne bismo tvoja majka i ja imali da razgovaramo s našom kćerkicom o ozbiljnoj stvari.«

Tony, punih usta kruha s maslacem, upre pogled u lice ocu pa majci u kom je bilo radoznalosti i straha.

»Pojedi najprije, dijete moje,« reče konzulica, a kad Tony unatoč tome odloži nož i povika: »Reci mi odmah, molim te, tata,« ponovi konzul, koji nikako nije prestajao da se igra s novinama: »Jedi.«

Dok je Tony u potpunoj tišini, bez teka, pila kavu i jela jaje i zeleni sir s kruhom, počela je slutiti o čem se radi. Jutarnja svježina izgubila se, s njenog lica, problijedjela je malo,

zahvalivši se otklonila med i domala tihim glasom izjavila, da je gotova...

»Moje drago dijete,« reče konzul, pošto je još trenutak šutio, »pitanje o kom moramo razgovarati s tobom, sadržano je u ovoj poslanici.« Sad je, umjesto novinama, lupkao po stolu velikim, plavkastim listovnim omotom. »Ukratko: gospodin Bendix Grünlich, koga smo svi upoznali kao valjanog i ljubaznog gospodina, piše mi da je za vrijeme svog boravka ovdje osjetio duboku naklonost prema našoj kćeri, pa po svim pravilima prosi njezinu ruku. Šta misli o tom naše dobro dijete?«

„Tony se naslonila oborene glave, a desnom je rukom lagano okretala srebrni kolut za ubrus. Iznenada podigne oči, oči koje su postale sasvim tamne i bile pune suza. Ucviljenim glasom prozbori:

»Što hoće taj čovjek od mene — ? Što sam mu nažao učinila — ?« Potom brižnu u plač. Konzul dobaci svojoj ženi pogled, i malo zbunjen stane promatrati praznu šalicu.

»Draga Tony,« reče konzulica blago, »Čemu to uzbuđivanje? Možeš biti sigurna, zar ne, da tvoji roditelji žele samo ono što je za te najbolje, pa ti ne mogu savjetovati da odbiješ životno osiguranje koje ti se nudi. Eto vidiš, pretpostavljam da ti još ne gojiš prema gospodinu Grünlichu nikakvih dubljih osjećaja, ali to će doći, vjeruj mi, to dolazi s vremenom... Mladom stvorenju, kao što si ti, nikad nije jasno što zapravo hoće... u glavi je isto takva zbrka kao i u srcu. Treba srcu dati vremena, a glava neka bude spremna da primi savjete iskusnih ljudi koji prema osnovi vode brigu o našoj sreći...«

»Ne znam ništa o njem,« izusti Tony očajno i pritisne na oči mali bijeli ubrus od batista koji je bio umrljan jajima. »Znam samo da ima zlatnožute zaliske i živahan posao...« Njena gornja usna, koja je podrhtavala od plača, izazivala je neizrecivo dirljiv dojam.

S pokretom iznenadne nježnosti konzul primakne svoj stolac i stane je, smiješeći se, milova i po kosi.

»Mala moja Tony,« reče, pa šta bi ti i mogla znati o njemu? Ti si dijete i ne bi o njem znala više da je boravio ovdje ne četiri, nego pedeset i dvije nedjelje... Ti si djevojčica koja još nema oči za ovaj svijet i koja se mora osloniti na oči drugih ljudi koji tebi žele dobro...«

»Ne razumijem... ja ne razumijem...« jecala je Tony bespomoćno i povijala svoju glavu kao mačkica pod rukom koja ju je milovala. »Došao je ovamo... rekao svakom nešto ugodno... pa opet otputovao... i piše da mene... ne razumijem... kako može... Šta sam mu nažao učinila?« Konzul se ponovo nasmiješi:

»To si već jednom rekla, Tony, i baš to pokazuje tvoju djetinju smetenost. Moja kćerkica ne smije nipošto misliti da je želim prisiliti ili mučiti... sve se ovo može razmotriti u miru, mora se razmotriti u miru, jer je ozbiljna stvar. To ću zasad i odgovoriti gospodinu Grünlichu, pa niti ću odbiti niti ispuniti njegovu molbu... Ima tu mnogo stvari o kojima treba promisliti... Tako... i da li gledamo ispravno? U redu! Sad će tata na posao. — *Adieu,* Bethsy...«

»Do viđenja, dragi moj Jean.«

»Tony, ipak moraš uzeti još malo meda,« reče konzulica, kad je ostala sama s kćerkom koja je nepomično, oboRené glave, sjedila na svom mjestu. »Čovjek mora dovoljno jesti...«

Malo-pomalo pa usahnuše i Tonikine suze. Glava joj je gorjela i bila puna misli. Bože, koje li situacije! Ta znala je da će jednog dana postati žena nekog trgovca, da će sklopiti dobar i koristan brak, kako odgovara ugledu obitelji i tvrtke. Ali sada se odjednom, i to po prvi put, desilo da je netko zaista i sasvim ozbiljno hoće uzeti za ženu. Kako da se čovjek vlada u takvoj prilici? Pred njom, pred Tony Buddenbrookovom, iskrsnuli su odjednom svi oni tako strašno važni izrazi o kojima je dosad samo čitala: radi se o njenom »da«, o njenoj »ruci«... »za cijeli život«... Bože, kako se njezin položaj odjednom promijenio.

»A ti mama?« upita. »Dakle me i ti nagovaraš da dam svoj

pristanak.« Trenutak je oklijevala zbog riječi »pristanak«, jer joj se ta riječca činila suviše naduvena i zbunjivala je, ali onda ju je, prvi put u svom životu, izustila dostojanstveno. Počela se je malo stidjeti svoje smetenosti u prvom času. Ni sad joj se, kao ni prije deset minuta, nije udaja za gospodina Grünlicha činila manje besmislena, ali joj se počela sviđati važnost njenog novog položaja.

Konzulica reče:

»Nagovarati, moje dijete? Zar te je tata nagovarao? On te nije odgovarao, to je sve. A bilo bi neodgovorno od njegove kao i od moje strane, kad bismo to činili. Veza koja ti se, evo, nudi, u pravom je smislu ono što se zove dobra partija, draga moja Tony... Došla bi u Hamburgu u sjajne prilike i živjela gospodski...«

Tony je sjedila nepomično. Pred njom se pojavilo nešto kao svileni zastori na vratima u salonu njezina djeda i bake... Da li bi kao *Madame* Grünlich pila ujutro čokoladu? Ne bi se priličilo da takvo što upita...

»Kako ti je već otac rekao: imaš vremena da promisliš,« nastavi konzulica. »No moramo te upozoriti da se takva prilika da nađeš svoju sreću, ne pruža svaki dan, i da bi ovaj brak bio upravo ono što tebi dužnost i sudbina propisuje. Da, dijete moje, moramo te i na to upozoriti. Put koji se danas pred tobom otvara, to je put koji ti je propisan, to i sama dobro znaš...«

»Da,« reče Tony zamišljeno. »Svakako.« Bila je svjesna svojih dužnosti prema obitelji i prema firmi, i bila je ponosna zbog tih dužnosti. Ona, Antonija Buddenbrook, pred kojom je nosač Matthiesen duboko skidao svoj rutavi cilindar i koja je, kao kćerka konzula Buddenbrooka, hodala kroz grad kao mala kraljica, bila je sva prožeta poviješću svoje obitelji. Već onaj krojač u Kostocku veoma je dobro stajao, a odonda je uspon bivao sve sjajniji. Njezin je poziv da sjaj obitelji i tvrtke *Johann Buddenbrook* unaprijedi na svoj način, i to tako da se bogato i otmjeno uda... Tomo radi na tom djelu u svom

uredu... Da, ova vrsta partije bila je zacijelo ono pravo, ali baš gospodin Grünlich... Vidjela ga je pred sobom, njegove zlatnožute zaliske, njegovo ružičasto, nasmijano lice s bradavicom na rubu nosa, njegove kratke korake, činilo joj se kao da osjeća njegovo vuneno odijelo i čuje njegov meki glas...

»Znala sam dobro,« reče konzulica, »da smo pristupačni mirnim izlaganjima... Da li smo možda već stvorili kakvu odluku?«

»O, bože sačuvaj,« poviče Tony i naglasi »o« naglim ogorčenjem. »Kakva besmislica, udati se za Grünlicha! A stalno sam mu se izrugivala zajedljivim primjedbama... ne shvaćam uopće, kako me još može trpjeti. Ipak bi morao imati malo ponosa...«

I pošto je to izrekla, počne cijediti med na krišku seljačkog kruha.

TREĆE POGLAVLJE

Te godine Buddenbrookovi nisu otputovali na odmor, ni za vrijeme Christianovih i Klarinih školskih praznika. Konzul je izjavio da je suviše zauzet poslovima, a i neriješeno pitanje Antonjino bilo je razlog da su ostali u Mengovoj ulici, čekajući što će biti. Gospodinu Grünlichu poslali su vrlo diplomatsko pismo što ga je napisao konzul svojom rukom, ali je dalji razvoj događaja sprečavala Tonina tvrdoglavost koja se očitovala u veoma djetinjskim oblicima. »Sačuvaj me bože, mama,« rekla je. »Ne mogu ga podnijeti,« i pri tom je na najoštriji način naglasila srednji slog posljednje riječi i

izuzetno ga ispravno izgovorila. Ili bi izjavila svečano: »Oče...« — inače je Tony obično govorila »tata« — »nikad neću dati svoj pristanak...«

Stvar bi vjerojatno još dugo vremena ostala na toj tački, da se nije, možda desetak dana nakon onoga razgovora u doručkovaonici — bilo je to sredinom srpnja — dogodilo slijedeće...

Bilo je poslije podne — modrikasto, toplo popodne. Konzulica je bila izišla, a Tony je sjedila sama uz prozor u »odaji krajolikâ«, čitajući neki roman, kad joj Anton donese neku posjetnicu. Još prije no je dospjela pročitati ime, stupi u sobu gospodin u svečanom zvonolikom kaputu sa žutozelenim hlačama. Razumije se, bio je to gospodin Grünlich, a njegovo je lice izražavalo takvu nježnost kao da vapi za pomoć.

Tony prestravljena skoči sa stolca i učini kretnju kao da će pobjeći u blagovaonicu. Kako da sad razgovara s gospodinom koji ju je zaprosio? Srce joj je lupalo da iskoči i jako je problijedjela. Dok je znala da je gospođin Grünlich daleko, bili su za nju ozbiljni razgovori s roditeljima, i izvanredna važnost njene osobe i njene odluke, neka vesela igra. Ali sad je opet ovdje. Stoji pred njom; Što će se dogoditi? Osjećala je opet da će zaplakati.

Brzim koracima, raširenih ruku, s glavom nagnutom u stranu, išao je gospodin Grünlich prema njoj. Držao se kao čovjek koji hoće reći: Evo me. Ubij me, ako hoćeš. Uskliknuo je: »Kakve li providnosti. Nalazim baš *vas*, Antonijo.« Rekao je »Antonijo«.

Tony s romanom u ruci stajala je uspravno kraj stolca. Naprći usne i progovori dubokim ogorčenjem, naglašavajući svaku riječ. A svaku je riječ popratila kretnjom glave odozdo prema gore:

»Šta - vam - pada - na - pamet.«

Usprkos tome suze su je već gušile u grlu.

Gospođin je Grünlich bio suviše zanesen, da bi se obazirao na tu upadicu.

»Zar sam mogao dulje čekati?... Nisam li se morao vratiti *ovamo*?« pitao je energično. »Prije nedjelju dana primio sam pismo vašeg *dragog* gospodina oca, pismo koje mi je dalo nade. Zar sam mogao još dulje ostati u neizvjesnosti, gospođice Antonija? Nisam mogao dulje izdržati... skočio sam u kola... pojurio sam ovamo... uzeo nekoliko soba u hotelu *Hamburg*... - i evo me, Antonijo, da iz vaših usta čujem posljednju odlučnu riječ koja će me učiniti sretnijim no što uopće mogu iskazati.«

Tony se ukočila, a suze joj presahle, toliko se bila pRenérazila. Tako je dakle djelovao oprezni očev list koji je trebao ma kakvu odluku odložiti na neodređeno vrijeme. Promucala je tri četiri puta:

»Varate se, varate se...«

Gospodin Grünlich privukao je naslonjač sasvim blizu do njenog sjedišta kraj prozora, sjeo pa i nju prisilio da se ponovo spusti na stolac, te nagnut naprijed, držeći svojom rukom njezinu, koja je bila neotporna zbog smetenosti, nastavio uzbuđenim glasom:

»Gospođice Antonija... od prvog časka, od onog popodneva... kad sam vas prvi put u krugu vaših ugledao, tako otmjenu, tako ljupku pojavu, kao da snivam... otad je vaše ime neizbrisivim pismenima zapisano u mom srcu...« Popravio se i rekao »usječeno«. »Od onog dana, gospođice Antonija, moja je jedina, moja vruća želja, da zadobijem vašu lijepu ruku za cijeli život... Ono što mi je list vašeg *dragog* gospodina oca dao samo kao nadu, to ćete vi sada pretvoriti u sretnu izvjesnost... zar ne? Smijem li računati s vašom isto takvom sklonošću... zaista i sasvim sigurno... Pri tom je uhvatio i drugom rukom njezinu i zagledao se duboko u njene od straha rašiRené oči. Danas nije imao končane rukavice; njegove su ruke bile dugačke, bijele i išarane nabreklim plavim žilama.

Tony je ukočeno piljila u njegovo ružičasto lice, u bradavicu na njegovu nosu i u njegove oči, modre kao oči

guske.

»Ne, ne,« istisla je brzo i preplašeno. Zatim je još dodala: »Ne dam vam svoj pristanak.« Trudila se da govori odlučno, ali je već plakala.

»Čime sam zaslužio vaše sumnje i vaše oklijevanje?« upita on vrlo dubokim, gotovo prijekornim glasom. »Vi ste djevojka koju čuvaju i maze pažnjom punom ljuba vi... Ali ja vam se kunem, jest, ja vam dajem svoju mušku riječ da ću vas nositi na rukama, da kao moja supruga nećete oskudijevati ni u čemu, da ćete u Hamburgu voditi život, koji je vas dostojan...«

Tony skoči na noge, oslobodi svoju ruku i dok su joj curkom potekle suze, poviče sva očajna:

»Ne... ne... pa već sam kazala *ne*. Dajem vam košaru, zar ne razumijete, bože nebeski?...« Ali i gospodin Grünlich ustane. Pokroči korak natrag, raširi ruke tako da je oba dlana ispružio prema njoj i reče ozbiljno, kako doliči časnu i odlučnu čovjeku:

»Znate li vi, *Mademoiselle* Buddenbrook, da ne smijem dopustiti da me tako vrijeđate?«

»Pa ja vas ne vrijeđam, gospodine Grünlich«, reče Tony, jer je požalila što se je toliko bila ražestila. Bože moj, zar se baš njoj moralo to desiti. Drukčije je zamišljala snubljenje. Vjerovala je da treba samo reći: »Vaša prosidba čini mi čast, ali ja je ne mogu prihvatiti,« pa da bude sve u redu...

»Vaša prosidba čini mi čast,« rekla je koliko joj je bilo moguće mirno, »ali ja je ne mogu prihvatiti... Tako, a sad vas moram... ostaviti, oprostite, nemam više vremena.«

Ali joj gospodin Grünlich stane na put.

»Vi me odbijate?« upita muklo.

»Da,« reče Tony, ali iz obazrivosti doda: »na žalost«...

Na to gospodin Grünlich uzdahne duboko, učini dva velika koraka natrag, nagne trup na stranu, upre kažiprst prema sagu, i vikne grozovitim glasom:

»Antonijo!«

Za trenutak stajali su jedno prema drugome, on iskreno

ljutit, u zapovjedničkom stavu, Tony blijeda i zaplakana, drhtava, s vlažnim rupčićem pred usnama. Najzad se okRené i, s rukama na leđima, stade velikim koracima mjeriti odaju, kao da je kod kuće. Zatim zastane kod prozora i uze gledati kroz okna u sumrak koji se počeo spuštati.

Tony pokroči lagano i pomalo oprezno prema staklenim vratima, ali jedva da je stigla do polovice sobe, a već je gospodin Grünlich bio opet kraj nje.

»Tony,« izgovorio je sasvim tiho i prihvatio nježno njenu ruku... a onda se stao spuštati... spuštati polagano na zemlju, na koljena. Oba zlatnožuta zaliska počivahu sada na njenoj ruci.

»Tony,« ponovio je, »pogledajte me evo... dotle ste me doveli... imate li vi srce koje osjeća?... Saslušajte me... vidite pred sobom čovjeka koji je uništen, upropašten, ako... jest, koji će od jada umrijeti,« prekinuo se nekom užurbanošću, »ako prezrete njegovu ljubav. Ovdje ležim pred vama, imate li srca da mi kažete: vi ste mi odvratni?«

»Ne, ne,« reče Tony iznenada utješljivim glasom. Suze su prestale teći, bila je ganuta i obuzela ju je samilost. Bože moj, koliko je mora ljubiti, kad tu stvar, njoj pomalo stranu i ravnodušnu, tjera tako daleko. Zar je moguće da ona to doživljuje? Istina, u romanima se mogu čitati takve zgode, ali sad eto u svagdašnjem životu kleči pred njom gospodin u svečanom kaputu i vapi... Misao da se uda za njega činila joj se naprosto besmislicom, jer je smatrala gospodina Grünlicha malo budalastim. Ali, bogami, u ovom času nije bio nimalo budalast. Njegov glas, njegovo lice izražavahu istinski strah, iskrenu i očajnu molbu.

»Ne, ne,« opetovala je nagnuvši se sva tronuta nad njega, »niste vi meni odvratni, gospodine Grünlich, kako možete tako što reći... ali sad ustanite... molim...«

»Ne želite me ubiti?« zapita je ponovo, a ona reče još jedanput glasom gotovo materinski utješljivim:

»Ne, ne...«

»To je riječ,« povikne gospodin Grünlich i skoči na noge. Ali čim spazi Toninu preplašenu kretnju, spusti se još jednom na koljena i izusti uplašeno, da bi je umirio:

»Dobro, dobro... ne govorite sad ništa više, Antonijo... dosta zasad o toj stvari, molim vas... opet ćemo o tom govoriti... drugi put... drugi put... zbogom za danas... zbogom... ja ću se svratiti... zbogom...«

Naglo ustane, zgrabi sa stola svoj veliki sivi šešir, poljubi je u ruku i odjuri kroz staklena vrata.

Tony vidje, kako u trijemu uzima svoj štap i nestaje u hodniku. Stajala je posred odaje potpuno smetena i iscrpljena, držeći u klonuloj ruci vlažni rupčić...

ČETVRTO POGLAVLJE

Konzul Buddenbrook reče svojoj supruzi:

»Kad bih samo mogao zamisliti ma kakav delikatni razlog zbog kojeg se Tony ne može odlučiti da prihvati tu vezu! Ali ona je dijete, Bethsy, željna zabave, pleše na balovima, dopušta, i to vrlo rado, da joj se mladići udvaraju, jer zna da je zgodna i da je iz dobre obitelji... možda potajno i nesvjesno i sama traži, no ja je poznajem, ona, kako se to kaže, nije još uopće otkrila svoje srce... Da je čovjek zapita, okretala bi glavu amo-tamo i mislila, mislila... ali ne bi znala koga da spomene... Ona je dijete... vrapčić, vjetropir... Ako pristane, naći će što joj pripada, moći će se zgodno smjestiti, za čim upravo teži, a za nekoliko dana ljubit će svog muža... On nije ljepotan, ne po bogu, zaista nije ljepotan... ali je ipak u

najvećoj mjeri dostojan, a čovjek ne može na kraju krajeva zahtijevati da ovca ima pet nogu, ako dopuštaš da upotrijebim trgovački izraz... Ako želi čekati dok naiđe neki koji je lijep, a uz to dobra partija — pa bože pomozi. Tony Buddenbrook neće ostati kratkih rukava. Međutim s druge strane... postoji neki riziko, a, da se opet izrazim po trgovački, ribari se svaki dan, ali se svaki dan ne izvlači riba... Ja sam se jučer prije podne, prilikom duljeg razgovora s Grünlichom, koji je prosi doista ustrajnom ozbiljnošću, zagledao u njegove knjige... on mi ih je pokazao... Knjige, Bethsy, da ih kao sliku metneš u okvir. Izrazio sam mu svoje potpuno zadovoljstvo. Njegove stvari stoje vrlo dobro za tako mlad posao, vrlo dobro. Njegov imutak iznosi oko 120.000 talira, što je očito samo privremena osnovica, budući da svake godine lijepo zarađuje... a i ono, što kažu Duchampsovi, kod kojih sam se propitao, ne zvuči loše: njegove prilike nisu im doduše poznate, ali živi *gentlemen like*, kreće se u najboljem društvu, a njegov je posao poznat kao živ i veoma razgranat... Ono što sam doznao od drugih ljudi iz Hamburga, kao na primjer od nekog bankara Kesselmeyera, također me potpuno zadovoljilo. Ukratko, kako ti je poznato, Bethsy, ne mogu drugo nego da poželim od srca taj brak koji bi mogao koristiti i obitelji i firmi. Bože moj, žao mi je zaista što je dijete u tako mučnom položaju da navaljuju na nju sa svih strana, da hoda naokolo sasvim pokunjeno i gotovo više i ne govori, ali ja se nikako ne mogu odlučiti da Grünlicha jednostavno odbijem... jer još nešto, Bethsy, a to ne mogu nikad dovoljno ponoviti: tako mi boga, posljednjih godina nismo dobro prošli, to jest... Ne kažem, da nije bilo blagoslova, sačuvaj bože; ne, vrijedan rad donosi poštenu nagradu. Poslovi se odvijaju mirno... o, suviše mirno, i to samo zato što im pristupam krajnjim oprezom. Nismo bitno uznapredovali otkako je otac preminuo. Sadanja vremena zaista nisu povoljna za trgovca... ukratko, čovjek pri tom nema mnogo radosti. Naša je kćerka zrela za udaju i podobna da načini partiju koja svima izgleda korisna i odlična — neka se dakle

uda. Nije probitačno čekati, nije probitačno, Bethsy. Razgovaraj još jednom s njom, ja sam je danas poslije podne nagovarao što sam bolje mogao...«

Tony je bila u mučnom položaju, u tom je konzul imao pravo. Nije više govorila »ne«, ali nije mogla izustiti ni ono »da« — bog neka joj pomogne. Ni sama nije pravo razumjela zašto ne može sebe prisiliti da pristane.

A međutim, sad bi je poveo u stranu otac da joj kaže koju ozbiljnu riječ, a onda bi je opet pozvala majka da sjedne kraj nje i tražila od nje konačnu odluku. Stric Gotthold i njegova obitelj nisu bili upućeni u stvar, jer su se uvijek odnosili malo podrugljivo prema Mengovoj ulici. Ali čak Sesemi Weichbrodt saznala je za stvar i korektnim izgovorom savjetovala Toniki da pristane: pa i gospodična Jungmann je govorila: »Tonkice, mala moja, nemoj biti zabrinuta, ostat ćeš u prvim krugovima...,« Toni nije mogla posjetiti ni toliko omiljeli salon sa svilenim zastorima, tamo vani pred gradskim vratima, a da stara gospođa Kröger ne bi odmah počela: »*A propos,* što to čujem, nadam se, da ćeš biti *raisonable*, mala...« Jedne nedjelje, kad je s roditeljima i s braćom sjedila u crkvi sv. Marije, govorio je pastor Kölling sočnim izrazima o onom mjestu iz biblije, gdje se kaže da žena treba ostaviti oca i majku i poći za mužem — i pri tom odjednom postao agresivan. Prestravljena, Tony je podigla oči prema njemu, ne gleda li možda u nju... Ne, hvala bogu, okrenuo je debelu glavu na drugu stranu i propovijedao onako općenito iznad glava pobožnog skupa; pa ipak bilo je i suviše jasno da je to novi napadaj na nju, i da je svaka riječ bila namijenjena njojzi. Mlađahnu, još djetinjastu ženu, objavljivao je on, koja još nema vlastite volje i vlastiti sud, a ipak se opire savjetima punih ljubavi od strane roditelja, valja kazniti; nju će Gospod ispljunuti iz svojih usta... i kod tog izraza, jednog od onih za koje se pastor Kölling oduševljavao i sa zanosom ih izgovarao, pogodio je Toniku ipak prodorni pogled njegovih očiju, popraćen kretnjom punom grožnje... Tony primijeti, kako je

otac, koji je kraj nje sjedio, uzdigao ruku kao da hoće reći: »No, ne tako žestoko...« Nije moglo biti sumnje da su se on ili majka sporazumjeli s pastorom Köllingom. Crvena i zgurena sjedila je na svom mjestu s osjećajem da cijeli svijet gleda u nju, a iduće nedjelje odbila je najodlučnije da ide u crkvu.

Šuteći kretala se naokolo, nije se više mnogo smijala, gotovo je sasvim izgubila apetit, a katkad bi uzdahnula da ti srce pukne, kao da se bori sa nekakvom odlukom, da bi najzad bolno pogledala svoje mile i drage... Čovjek se morao ražaliti nad njom. Vidljivo je mršavjela i gubila svježinu. Napokon reče konzul:

»Ne može dulje tako, Bethsy, ne smijemo dijete maltretirati. Mora malo na ladanje, da se smiri i razmisli, vidjet ćeš, opametit će se. Ja se ne mogu osloboditi od posla, a ferije su skoro pri kraju... Ali svi mi možemo posve dobro ostati kod kuće. Jučer je slučajno bio ovdje stari Schwarzkopf iz Travemündea, Diederich Schwarzkopf, glavar brodskih sprovodnika. Ja sam nešto natuknuo, i on je s uživanjem izrazio spremnost da uzme curu na neko vrijeme k sebi... Ja ću mu dati malu odštetu... Tamo bi imala ugodno kućno društvo, mogla bi se kupati i udisati svjež zrak, i mogla bi sama sa sobom izaći načisto. Tom će je pratiti, i sve će biti u redu. Bolje da to bude sutra nego kasnije...

Tu zamisao prihvatila je Tony radosno. Istina, jedva je viđala gospodina Grünlicha, ali je znala da je u gradu, da s roditeljima pregovara i da čeka... Bože moj, mogao bi se svakog dana opet pred njom pojaviti da viče i da vapi. U Travemündeu i u stranoj kući bit će sigurnija... Stoga je žurno strpala svoje stvari u kovčeg, i onda, jednog od posljednjih dana u srpnju, ušla zajedno s Tomom, koji je bio određen da je prati, u veličanstvene Krögerove karuce, doviknula svima »zbogom«, i u najboljem raspoloženju odvezla se kroz gradska vrata. Odahnula je.

PETO POGLAVLJE

Put za Travemünde vodi uvijek ravno, skelom preko vode, pa onda opet ravno. Oboje su dobro poznavali put. Siva cesta brzo je izmicala pod kopitima kojima su muklo i u taktu udarali meklenburški debeli dorati Lebrechta Krögera, premda je sunce pržilo a prašina skrivala oskudan izgled. Izuzetno su ručali u jedan sat, a brat i sestra krenuli su tačno u dva sata. Prema tome stići će nešto nakon četiri sata, jer ako najamna kočija treba tri sata, to Krögerov Jochen ima dovoljno častoljublja da prevali put za dva sata.

Tony je snatrila, uljuljana u polusan, pod velikim, ravnim slamnatim šeširom i žućkastim, čipkama optočenim suncobranom od sivog končanog tkiva, kao što je bila i njena jednostavno skrojena laka haljina. Suncobran je naslonila na stražnji pokrov kola... noge u cipelama s ukrštenim vrpcama i bijelim čarapama prebacila je ljupko jednu preko druge, sjedila je udobno i elegantno naslonjena, kao da je stvorena za karuce.

Tom, već u dvadesetoj godini, pomnjivo odjeven u tkaninu modrosive boje, gurnuo je slamnati šešir na zatiljak i pušio ruske cigarete. Nije visoko porastao, ali su mu brci, tamniji od kose i obrva, počeli snažno izbijati. Po svom običaju malo je podigao jednu obrvu i gledao u oblake dima i u stabla kraj ceste koja su izmicala pored njih.

»Još se nikad nisam toliko radovala što idem u Travemünde kao sada... Prvo, s raznih razloga... Tom, ne treba nipošto da se podruguješ; voljela bih da mogu par zlatnožutih zalizaka ostaviti iza sebe još nekoliko milja više... zatim, to će biti sasvim novi Travemünde, tamo na obali kod

Schwarzkopfovih... uopće neću imati veze s kupališnim gostima... Poznam ih i suviše... a nisam nimalo raspoložena za to društvo... ondje bi taj... koji se svud ugura... pazi samo, jednog bi dana iskrsnuo preda mnom s umiljatim smiješkom...«

Tom odbaci cigaretu i izvadi drugu iz kutije. Na poklopcu kutije bila je umjetnički gravirana trojka koju su napali vuci: poklon jedne konzulove mušterije iz Rusije. Ove cigarete, te male, oštre stvarce sa žutim piskom, bile su Tomina strast, pušio ih je u velikim količinama i imao loš običaj da uvlači dim duboko u pluća, tako da bi pri govoru polagano kuljao napolje.

»Da, da,« reče, »Što se toga tiče, u kupališnom parku vrvi sve od Hamburžana. Konzul Fritsche, koji je kupio cijelo kupalište i sam je Hamburžanin... Sada, čini se, pravi sjajne poslove, kaže tata... uostalom, izgubit ćeš mnogošta ako ne budeš nikako sudjelovala... Peter Döhlmann je tamo, to se razumije, u ovo vrijeme nikad ne ostaje u gradu; njegov posao ide, čini se, sam od sebe pasjim korakom... komično zaista... No... A nedjeljom će sigurno ujak Justus doći malo napolje i posjetiti ruletu. Onda, tamo su Möllendorpfovi i Kistenmakerovi, mislim u punom broju, pa Hagenströmovi...«

»Ha, naravno. Kako bi moglo bez Sare Semlinger...«

»Uostalom, ona se zove Laura, dijete moje, valja biti pravedan.«

»Zajedno s Julkicom, razumije se... govori se da će se Julkica ovoga ljeta zaručiti s Augustom Möllendorpfom, a Julkica će to izvesti. Onda će i oni konačno ući u prve krugove... Znaš, Tom, sve se u meni buni. Ta dotepena porodica...«

»Tja, bože dragi... *Strunk i Hagenström* razvijaju se poslovno sve bolje... a to je glavno...«

»Razumije se, a zna se i kako... laktaški, znaš.. bez mrve kulantnosti i otmjenosti... Djed je rekao za Hinricha Hagenströma: Njemu se i vol oteli, to su bile njegove riječi...«

»Ma da, da, no to je sad svejedno. Glavno je zarađivati, to se svakom upisuje u dobro. A što se tiče tih zaruka, one su sasvim korektan posao. Julkica će ući u obitelj Möllendorpf, a njihov će se August lijepo smjestiti...«

»Ah... uostalom, ti hoćeš da me naljutiš, to je sve... Prezirem te ljude...«

Tom udari u smijeh. »Bože moj... svijet će se morati s time pomiriti, znaš li? Kao što je nedavno tata rekao: Oni su se uzdigli... dok su na primjer Möllendorpfovi... I onda ne može se poreći da su Hagenströmovi sposobni. Hermann je već veoma koristan u poslu, a Moritz je usprkos svojoj grudobolji sjajno završio školu. Kažu da je vrlo pametan i studira pravo.«

»Lijepo... ali ipak se radujem da barem još ima porodica koje se ne moraju pred njima savijati, i da na primjer mi, Buddenbrookovi, ipak...«

»Tako«, reče Tom, »samo nemojmo sad početi da se hvališemo. Svaka obitelj ima svoje ranjave tačke,« nastavio je tiše, pošto je bacio pogled na široka leđa Jochenova. »Na primjer, dragi bog neka zna kako stoje poslovi ujaka Justusa. Tata uvijek klima glavom kad govori o njemu, a djed Kröger morao je, mislim, nekoliko puta priteći u pomoć velikim iznosima... A i sa sestrićima nije sve u redu. Jürgen, koji bi htio studirati, nikako ne stiže da položi maturu... A priča se da s Jakobom, koji radi kod *Dalbecka i druga* u Hamburgu, nisu nimalo zadovoljni. Nikad ne izlazi na kraj sa svojim novcem, premda je vrlo dobro snabdjeven, a ono što mu ujak Justus uskrati, šalje mu ujna Rozalija... Ne, ja smatram, nitko ne treba da podigne kamen... Uostalom, ako hoćeš da se mjeriš s Hagenströmovima, trebalo bi da se udaš za Grünlicha...«

»Jesmo li sjeli u ova kola, da razgovaramo o tom? Da, da. Možda bi zaista to trebalo učiniti. Ali sad neću misliti o tom. Naprosto hoću zaboraviti. Sad se vozimo Schwarzkopfovima. Koliko se sjećam, ja ih nikad nisam vidjela... Sigurno su to zgodni ljudi?...«

»Oh, Diederich Schwarzkopf, taj ti je čovjek i pol... To jest,

ne govori uvijek tako, već samo kad je popio više od pet čaša groga. Jednom, kad je bio u kontoru, otišli smo zajedno u Mornarsko društvo... pio je kao duga. Njegov se otac rodio na brodu koji je plovio za Norvešku, i kasnije bio kapetan na toj pruzi. Diederich je polazio škole. Zapovjedništvo nad pilotima to ti je odgovorno i prilično dobro plaćeno mjesto. On je stari morski vuk... ali uvijek galantan prema damama. Pazi samo, on će ti se udvarati.«

»Ha, a njegova žena?«

»Njegovu ženu ni ja ne poznam. Ali bit će zacijelo ugodna. Uostalom, tamo je i sin koji je za moje vrijeme derao klupe u sedmom ili osmom razredu; sada vjerojatno studira... Pogledaj, eno more. Još slabih četvrt sata... Kroz aleju mladih bukovih stabala provezli su se komad puta tik uz more koje se plavo i mirno ljeskalo na suncu. Pojavio se okrugli žuti svjetionik; neko vrijeme pucao je vidik na zaliv i bedeme, na crvene krovove gradića i na malu luku s jedrima i katarkama brodića. Zatim su prešli između prvih kuća, ostavili iza sebe crkvu i provezli se obalom duž rijeke do ubave male kuće s verandom koja je bila gusto obrasla vinovom lozom.

Zapovjednik-pilot Schwarzkopf stajao je pred svojim vratima i skinuo mornarsku kapu, kad su se kola stala približavati. Bio je krepak, krupan čovjek manjeg rasta s crvenim licem, vodenoplavim očima i srebrenkasto-oštrom bradom, koja se kao lepeza protezala od jednog uha do drugog. Njegova malo nakrivljena usta, u kojima je držao lulu, i izbrijana gornja usna koja je bila tvrda, crvena i zaobljena, ostavljahu dojam dostojanstva i čestitosti. Ispod otvorenog, zlatnim rojtama ukrašenog kaputa bjelasao se prsluk od pikea. Stajao je raskoračen i s malo isturenim trbuhom.

»Baš mi je čast, gospođice, da ste se udostojali da budete neko vrijeme kod nas... E, što je pravo, pravo je...« Oprezno je podigao Toniku iz kola. »Moj naklon, gospodine Buddenbrook. Kako gospodin tata? A gospođa konzulica?... E, baš mi je drago... no, neka vaša gospodstva izvole ući. Čini mi se, kao

da je moja žena spremila malu užinu. — Odvezite kola u Pedersenovu krčmu«, obrati se kočijašu, koji je unio kovčege u kuću, »tamo će konji biti sasvim dobro smješteni... Vi ćete prenoćiti kod nas, gospodin Buddenbrook?... Ma, kako ne. Konji se moraju odmoriti, a prije mraka i onako ne bi mogli stići u grad...«

»Da, znate, ovdje čovjek stanuje bar tako lijepo kao tamo vani, u lječilišnom hotelu«, izjavi Tony četvrt sata kasnije, kad su sjedili za stolom na verandi i pili kavu. »Kakav divan zrak. Dovle se osjeća miris morske trave. Užasno se radujem što sam opet u Travemündeu.«

Između stupova verande, obraslih zelenilom, pružao se pogled na široku rijeku koja se svjetlucala u suncu, s lađicama i pristanišnim mostovima, sve tamo do skelarske kuće na »Priwalu«, isturenom poluotoku Mecklenburga. Široke zdjelaste šalice s plavim rubom bile su neobično glomazne u poredbi s krhkim, starim porculanom kod kuće, ali stol — na Toninu mjestu stajala je kitica poljskog cvijeća — bio je privlačan, a vožnja je potakla apetit.

»Da, gospodična će se pobrinuti da se ovdje oporavi«, reče kućedomaćica. Malo mi se činite izmučeni, ako smijem tako reći, to dolazi od gradskog zraka, pa onda od zabava...«

Gospođi Schwarzkopf, pastorskoj kćeri iz Schlutupa, moglo je biti oko pedeset godina, a bila je za glavu niža od Tonike i prilično nježne građe. Njena još crna, glatko i uredno počešljana kosa bila je obuhvaćena mrežicom širokih očica. Imala je na sebi tamno smeđu haljinu s malim, bijelim pletenim ovratnikom i isto takvim manžetama. Bila je čista, blaga i prijazna i neprestano je nudila mliječni kruh s grožđicama koji je sama ispekla, a koji je ležao u čunastoj košarici, okružen skorupom i šećerom, maslacem i medom u saću. Košaricu je resio obrub bisernog pletiva što ga je izradila mala Meta, učtiva osmogodišnja djevojčica koja je sjedila kraj svoje majke u kockastoj opravici. Njena joj je laneno plava pletenica kao ukočena lebdjela u zraku.

Gospođa Schwarzkopf ispričavala se zbog sobe koja je bila priređena za Toniku, a u kojoj se ona već bila malo dotjerala... Tako je jednostavna...

»Ne, baš je draga,« reče Tony. »Gleda na more, a to je najvažnije«, i pri tom umoči četvrtu krišku mliječnog kruha u svoju kavu. Tom je sa starim razgovarao o »Wullenweweru« koji se upravo nalazio u doku...

Odjednom stupi na verandu neki mladi čovjek od kojih dvadeset godina. Skine pusteni sivi šešir i, porumenjevši, nakloni se pomalo nespretno.

»No, sine,« reče peljarski zapovjednik, »došao si kasno...« Zatim je predstavio: »Ovo je moj sin —«, izgovorio je nekakvo ime koje Tony nije razumjela. »Studira za doktora... a sad je na ferijama kod kuće...«

»Veoma mi je milo«, reče Tony, kako su je naučili. Tom ustade i pruži mu ruku. Mladi Schwarzkopf nakloni se još jednom, odloži knjigu, porumeni još jednom i zauzme mjesto za stolom.

Bio je srednjeg rasta, prilično tanak i plav, što je najviše moguće. Brčići, koji su mu počeli izbijati, bezbojni kao i kratko ošišana kosa što je pokrivala njegovu duguljastu glavu, jedva su se primjećivali. Tome je potpuno odgovarala izvanredno svijetla boja puti, koža kao porozni porculan, koja bi se kod najneznatnijeg povoda prelila svijetlim crvenilom. Plavetnilo njegovih očiju bilo je tamnije nego u oca, ali su one imale isti, ne odviše živahni, dobroćudno-pozorni izraz. Crte lica bile su pravilne i prilično zgodne. Kad je počeo jesti, pokazali su se dobro formirani gusti zubi, blistavi i sjajni kao uglađena bjelokost. Uostalom, nosio je sivu zatvorenu bluzu s jezičcima na džepovima a u krstima bila stisnuta gumom.

»Da, molim za oproštenje, zakasnio sam«, reče. Govorio je malo tromo i hrapavo. »Čitao sam malo na obali i nisam u pravi čas pogledao na sat.« Potom je žvakao šutke i samo s vremena na vrijeme mjerio Toniku i Tomu odozdo prema gore.

Kasnije, kad je domaćica još jednom prisilila Toniku da se

posluži, rekao je:

»Med u saću možete uzeti mirne duše, gospođice Buddenbrook... To je čisti naravni proizvod... pri tom čovjek zna što jede... Da, zaista, morate čestito jesti... Ovaj zrak troši čovjeka... ubrzava izmjenu tjelesne tvari... Ako ne budete dovoljno jeli, oslabit ćete...« Imao je neki naivni i simpatični običaj da se pri govoru naginje naprijed i pokatkad gleda pri tom neku drugu osobu, a ne onu kojoj su riječi upućene.

Majka ga je nježno slušala, a poslije ispitivala na Toninom licu dojam koji su izazvale njegove riječi. Međutim, stari Schwarzkopf reče:

—»Ne paradiraj, gospodine doktore, s tvojom izmjenom tvari... Mi to ne abadiramo... našto se mladić nasmija i, porumenjevši, ponovo pogleda na Tonikin tanjur.

Zapovjednik je nazvao sina nekoliko puta imenom, ali ga Tony nikako nije mogla razumjeti. Zvučalo je nekako kao »Moor« ili »Mord«... bilo je nemoguće tačno razabrati, jer je stari izgovarao sve riječi razvučeno kao u domaćem dijalektu.

Kad su prestali jesti, i kad je Diederich Schwarzkopf, koji je široko rastvorio kaput nad bijelim prslukom, žmirkajući s uživanjem na suncu, počeo pušiti kratku lulicu, kao i njegov sin, a Tom se ponovo posvetio svojim cigaretama, tad su se mladi ljudi upustili u živahan razgovor o prošlim školskim zgodama, a Tony im se veselo pridružila. Došao je red i na gospodina Stengela... »Trebaš povući prauc, a što ti radiš? Ti vučeš crtu...« Šteta, što Christian nije prisutan, on to umije mnogo bolje...

U jedan mah reče Tomo sestri, pokazujući na cvijeće koje je stajalo pred njom:

»Gospodin Grünlich bi rekao: To krasi uvelike.«

Našto ga Tony, crvena od gnjeva, gurne u rebra i baci plašljivi pogled na mladog Schwarzkopfa,

Danas su pili kavu neobično kasno i dugo ostali zajedno za stolom. Bilo je već pola sedam, a nad »Priwaknn« već se počeo spuštati sumrak, kad je glavar ustao.

»Dakle, neka vaša gospodstva izvinu,« reče. »Imam još posla preko u pilotskoj stanici... Večera je u osam, ako vam je po volji... ili za danas malo kasnije, što misliš, Meta?... A ti —«, i opet je izgovorio ime, » — nemoj biti na smetnju... Ded samo izađi i zabavljaj se opet sa svojim kostima... Gospodična Buddenbrook će sigurno htjeti da raspremi svoje kovčege... Ili ako vaša gospodstva žele da odu na obalu... Samo nemoj smetati.«

»Zaboga, Diederich, a zašto da ne ostane još malo«, reče gospođa Schwarzkopf blago i prijekorno. »A ako gospodstva žele da odu na obalu, zašto da ne pođe s njima? I on ima ferije, Diederich... Zar da nema baš ništa od naših gostiju?«

ŠESTO POGLAVLJE

U malenoj, čistoj sobi, u kojoj je namještaj bio presvučen svijetlim katunom, posutim cvjetićima, probudila se Tony drugo jutro s poduzetnim, radosnim osjećajem kojim čovjek otvara oči u novom životnom položaju.

Sjela je na krevet, obviv rukama koljena i zabaciv raskuštranu glavu, te žmirkajući stala promatrati uski, sjajni trak danjeg svjetla koji je između zatvorenih kapaka prodirao u sobu. Dokonim uživanjem počela je prebirati po jučerašnjim doživljajima.

Jedva da je i jedna misao dotakla osobu gospodina Grünlicha. Grad, odvratni prizor,u »odaji krajolikâ«, opomene obitelji i pastora Köllinga, sve je to bilo daleko... Ovdje će se sad svako jutro probuditi potpuno bezbrižna... Ovi

Schwarzkopfovi divni su ljudi... Sinoć su zbilja pili *bowlu* od naranče i kucali se za sretan zajednički boravak. Bili su veoma raspoloženi. Stari je Schwarzkopf pričao pomorske zgode, a mladi je govorio o Göttingenu, gdje studira... Zaista je čudno da još uvijek ne zna njegovo ime. Napeto je pazila da ga sazna, ali za večerom nisu ga više zvali imenom, a ne bi se vjerojatno dolikovalo da je zapitala. Napregnuto je razmišljala. Bože moj, kako se zove mladić? Moor... Mord... ? Uostalom, prilično joj se sviđa taj Moor ili Mord. Smiješi se tako dobroćudno-lukavo, kad hoće vode, a umjesto riječi izgovara nekoliko slova s brojkama, pa stari naprosto bjesni. Da, pa to je znanstvena formula za vodu... istina ne za ovu vodu, jer ta tekućina iz Travemündea zacijelo je mnogo kompliciranija. Svakog trenutka može čovjek u njoj naći kakvu morsku algu... Visoke vlasti imaju svoje posebne pojmove o slatkoj vodi... Zato ga je otac ponovo ukorio, jer je s omalovažavanjem govorio o vlastima. Gospođa Schwarzkopf stalno je pazila da li Tonino lice izražava divljenje, a govorio je zaista amizantno, u isti mah veselo i učeno... Prilično se je trudio oko nje taj mladi gospodin. Ona se žalila da joj kod jela udari vrućina u glavu, misli da ima suviše krvi. A šta je on odgovorio? Pozorno ju je promjerio i rekao: »Istina, arterije na sljepoočicama pune su krvi, ali to ne isključuje mogućnost da u glavi nema dovoljno krvi ili dovoljno crvenih krvnih tjelešaca... Možda ste *ponešto* malokrvni...

Kukavica iskoči iz izrezbarenog zidnog sata i zakuka mnogo puta glasno i promuklo. »Sedam, osam, devet«, brojila je Tony,»napusti krevet.« Skoči s kreveta i rastvori kapke. Nebo je bilo malo oblačno, ali je sijalo sunce. Pogled je pucao preko polja s tornjem svjetionika daleko iznad namreškanog mora. S desne strane more je u obliku luka bilo omeđeno meklenburškom obalom, ali se u zelenkastim i modrim trakama protezalo u daljinu sve dok se ne bi sa zamagljenim horizontom slilo u jednu cjelinu. »Poslije ću se kupati,« pomisli Tony, »ali najprije treba pošteno doručkovati, da ne oslabim

zbog izmjene tvari...« i ona se sva nasmiješena stade brzim i zadovoljnim kretnjama prati i oblačiti.

Bilo je nešto iza pola deset kad je napustila sobu. Vrata sobe, u kojoj je spavao Tom, bila su otvorena. On se rano izjutra opet bio odvezao u grad. Već ovdje gore u prilično visoko sagrađenom katu, u kojem su bile same spavaonice, mirisalo je na kavu. Činilo se kao da je to karakteristični miris male kuće. Bivao je sve jači što više se Tony spuštala stubama s jednostavnom neprorezanom drvenom ogradom i dalje išla hodnikom koji je prolazio kraj dnevne sobe, blagovaonice i glavareva ureda. U haljini od bijelog pikea, svježa i u najboljem raspoloženju, izašla je na verandu.

Gospođa Schwarzkopf, sama sa sinom, sjedila je za stolom za doručkovanje, koji je bio djelomično već raspremljen. Preko smeđe haljine vezala je plavu kockastu pregaču. Pred njom je stajala košarica s ključevima.

»Molim hiljadu puta za oproštenje, gospodična Buddenbrook,« rekla je i ustala, »što nismo čekali. Mi se rano dižemo, mi priprosti ljudi. Ima stotinu poslova koje treba svršiti. Schwarzkopf je u svom uredu... Jelte, gospodična se ne ljuti?«

I Tony se stala ispričavati. »Nemojte misliti da uvijek tako dugo spavam. Savjest me grize. Ali sinoćna *bowla*...«

Sad se mladi sin kuće stane smijati. Stajao je kraj stola s kratkom drvenom lulicom. Pred njim su ležale novine.

»Jest, vi ste krivi,« reče Tony, »dobro jutro... Stalno ste se kucali sa mnom... sad sam zaslužila da dobijem hladnu kavu. Trebalo bi da sam već doručkovala i da sam se već okupala...«

»Ne, to bi bilo za mladu damu prerano. U sedam sati voda je bila prilično hladna, jedanaest stupnjeva... to malo bridi nakon tople postelje...«

»A odakle znate da želim mlačnu kupelj, *monsieur?*« S tim Tony sjedne za stol. »Vi ste, gospođo Schwarzkopf, sačuvali za me toplu kavu... ali natočit ću sebi sama... mnogo hvala!«

Domaćica je promatrala kako gošća jede prve zalogaje.

»A gospodična je dobro spavala prvu noć? Da, bože moj, naši su madraci punjeni morskom travom... mi smo priprosti ljudi... A sad vam želim dobar tek i ugodno prije podne. Gospodična će sigurno sresti mnogo poznanika na obali... Ako vam je ugodno, može vas moj sin otpratiti. Oprostite, što vam ne pravim dulje društvo, ali *moram* prigledati u kuhinju. Imamo pečenu kobasicu... Dajemo onako kako možemo.«

»Ja se držim meda u saću«, reče Tony, kad oboje ostadoše nasamo. »Znate, onda čovjek bar zna što jede.« Mladi Schwarzkopf ustane i stavi lulu na ogradu verande.

»Ali, pušite samo. Ne, nimalo me ne smeta. Kad doma sjednem za doručak, sva je soba već puna dima tatine cigare... Recite mi,« upita odjednom, »je li istina da jedno jaje vrijedi isto toliko koliko četvrt funte mesa?«

On porumeni preko ušiju. »Hoćete li da me ismijavate, gospođice Buddenbrook?« zapita napola u smijehu, a napola srdito. »Sinoć mi je još otac očitao bukvicu zato što sam gnjavio svojom strukom, što sam se pravio važan, kako reče...«

»Ali, pitala sam sasvim bezazleno.« Tony načas prestane jesti od zaprepaštenja. »Pravite se važan. Kako može nešto tako reći... Htjela bih štogod naučiti... Vidite, bože moj, ja sam guska... Kod Sesemi Weichbrodt uvijek sam bila među najljenijima. A mislim da vi mnogo znate...« U sebi je pomislila: »Pravi se važan? Čovjek se nađe u nepoznatom društvu, trudi se da se pokaže s najbolje strane, bira riječi, nastoji kako bi se svidio — to je bar jasno...«

»No da, u nekom smislu to se poklapa,« odvrati on polaskano. »Što se tiče nekih hranijivih sastojina...«

Zatim su — dok je Tony nastavila doručkovati, a mladi Schwarzkopf pušiti lulu, stali brbljati o Sesemi Weichbrodt, o Toninom boravku u penzionatu, o njenim prijateljicama, Gerdi Arnoldsen, kojo je sad opet u Amsterdamu, i Armgardi von Schilling. Njena se bijela kuća mogla vidjeti s obale, bar pri lijepom vremenu ...

Kasnije, pošto je prestala jesti i brisala usta, zapitala je

Tony pokazujući na novine:

»Ima li što novo u njima?«

Mladi se Schwarzkopf nasmije te zaklima glavom podrugljivo i sažalno.

»Ah, ništa... Pa šta bi i moglo stajati u njima?... Znate, taj gradski vjesnik bijedan je listić.«

»O?... Ali tata i mama uvijek su ga držali...«

»No da,« reče i porumeni... »i ja ga čitam, kako vidite, jer nemamo ništa drugo pri ruci. Ali da veletržac, konzul taj i taj, namjerava proslaviti svoj srebrni pir, to zaista nije jako uzbudljivo... Da, da... Vi se smijete... Ali trebali biste čitati druge novine. Hartungove novine iz Königsberga... ili Rajnske novine... tamo biste našli drugih stvari. Može pruski kralj govoriti što hoće...«

»A što on govori?«

»Da... ne... to ne mogu citirati pred mladom damom...« Ponovo porumeni. »Izrazio se prilično nemilostivo o štampi,« nastavi s nekako usiljenim ironičkim podsmijehom koji je Toniku načas dirnuo neugodno. »Štampa se ne odnosi veoma obzirno prema vladi, znate, ni prema plemićima, ni popovima, ni veleposjednicima... Zna i suviše spretno vući za nos cenzuru...«

»No, a vi, kako se vi odnosite prema plemićima?«

»Ja?« upita on i zbuni se... Tony ustane.

»No, o tom moramo razgovarati drugi put. Kako bi bilo da sad odem na obalu? Vidite, nebo je postalo gotovo sasvim plavo. Danas sigurno neće padati kiša. Osjećam neodoljivu želju da opet jednom skočim u more. Hoćete li me otpratiti?—«

SEDMO POGLAVLJE

Stavila je na glavu veliki slamnati šešir i otvorila suncobran jer je vrućina bila velika, iako je s mora pirio lagan povjetarac. Mladi je Schwarzkopf koračao kraj nje u svom sivom pustenom šeširu, s knjigom u ruci, i promatrao je kadgod sa strane. Prošli su obalom i prošetali kroz lječilišni park s pošljunčenim stazama i nasadima, u kom nije bilo ni glasa ni sjene. Paviljon za glazbu, skriven među četinarama, stajao je šutke nasuprot lječilišnom hotelu, slastičarnici i obim švicarijama povezanih dugim trijemom. Bilo je oko pola dvanaest, kupališni gosti još su se zacijelo zadržavali na žalu.

Njih dvoje prijeđu preko dječjeg igrališta s klupama i velikom njihaljkom, prođu izbliza kraj zgrade toplog kupališta i upute se svjetioničkim poljem. Sunce je pržilo travu, izvlačilo iz nje onaj vrući, sočni miris djeteline i zelenja, u kom su se jatile i poigravale zujave plave muhe. Od mora dolazio je monotoni prigušeni šum, a u daljini bi se, s vremena na vrijeme, zabjelasala morska pjena.

»Šta to zapravo čitate?« upita Tony.

Mladić uze knjigu u obje ruke i brzo je prolista odostrag naprijed.

»Ah, nije to ništa za vas, gospođice Buddenbrook. Sve samo krv, i crijeva, i jad. Vidite, baš ovdje se govori o plućnom edemu, po naški se to zove plućna nabujica. Pri tom su naime alveole ispunjene nekom vodenastom tekućinom… to je veoma opasno, i dešava se prilikom upale pluća. Ako je jako zlo, čovjek više ne može disati i jednostavno umre. A sve je to pisano sasvim hladno, onako s visoka…

»O, pfuj… Ali kad netko hoće postati doktor… Ja ću se pobrinuti, da budete naš kućni liječnik, kad se doktor Grabow jednom povuče u mir… Vidjet ćete…«

»Ha… A što čitate vi, gospođice Buddenbrook, ako smijem pitati?«

»Je li vam poznat Hoffmann?« upita Tony.

»Onaj s kapelnikom i *zlatnim lancem?* Da, to je vrlo lijepo... Ali, znate, ipak nekako više za dame. Muškarci danas moraju čitati druge stvari.«

»Sad vas moram *nešto* zapitati,« reče Tony, pošto su prevalili nekoliko koračaja i ona stvorila odluku. »Naime, *kako* se vi zovete zapravo krsnim imenom? Još ga nijedanput nisam razabrala... to me formalno čini nervoznom. O tom sam upravo mozgala...«

»Vi ste o tom mozgali?«

»Pa da — nemojte mi sad još otežavati stvar. Ne pristoji se da vas to pitam, ali, razumije se, radoznala sam... Uostalom, i ne moram saznati sve dok živim.«

»No, zovem se Morten,« reče on i porumeni kao još nikad.

»Morten? Lijepo ime.«

»Dakle, lijepo...«

»Pa da, bože moj... ipak je ljepše nego da se zovete Petar ili Pavao. To je nešto osobito, nešto inozemno...«

»Vi ste romantični, *Mademoiselle* Buddenbrook, previše ste Čitali Hoffmanna. Stvar je sasvim jednostavna. Moj djed bio je napola Norvežanin i zvao se Morten. Po njem su me krstili. To je sve...«

Tony je oprezno gazila kroz visoki, oštri šaš koji je rastao na rubu gole obale. Pred njima se protezao red drvenih kupališnim paviljona s čunjastim krovovima, između njih su se mogle vidjeti kupališne »košare« od slame postavljene bliže prema vodi. Oko ovih su se u vrućem pijesku utaborile pojedine porodice: dame s plavim cvikerima za zaštitu od sunca i s knjigama iz posudbene knjižnice, muški u svijetlim odijelima koji su dokono crtali štapovima likove po pijesku, od sunca opaljena djeca s velikim slamnatim šeširima a igrala se lopaticama, valjala, kopala, da nađu vodu, pekla kolače u drvenim kalupima, bušila tunele, praćakala se bosonoga po plitkoj vodi i puštala lađe da plove... S desne strane pružala se je u more drvena zgrada kupališta.

»Sad idemo ravno do paviljona Möllendorpfovih,« reče Tony, »idimo malo postrance.«

»Rado... ali vi ćete se zacijelo priključiti gospodi... Ja ću sjesti tamo otraga na kamenje.«

»Priključiti... da, da, svakako im moram reći dobar dan. Ali to mi je vrlo neugodno, morate znati. Ja sam došla ovamo da nađem mir...«

»Mir? a od koga?«

»Eto sad. Od koga...«

»Slušajte, gospođice Buddenbrook, i ja vas moram nešto zapitati... ali drugom prilikom, kasnije, kad bude vrijeme a to. A sad mi dopustite da vam kažem: *Adieu.* Sjest ću tamo otraga na kamenje...«

Bilo je to poveće društvo prema kome se Tony uputila, dok je Morten Schwarzkopf krenuo udesno, prema velikim kamenim blokovima koje je kraj kupališta zapljuskivala voda. Grupa se utaborila pred paviljonom Möllendorpfovih, a bila je sastavljena od porodica Möllendorpf, Hagenström, Kistenmaker i Fritsche. Osim konzula Fritschea iz Hamburga, koji je bio vlasnik svih kupališnih uređaja, i Petra Döhlmanna, *suitiera,* u njoj su bile isključivo dame i djeca. Bio je radni dan, pa je većina gospode bila u gradu kod svojih poslova. Konzul Fritsche, stariji gospodin, glatko izbrijana, distingvirana lica, gore se u otvorenom paviljonu zabavljao dalekozorom upravljenim u jedrenjak koji se razabirao u daljini. Peter Döhlmann, u slamnatom šeširu široka oboda, s uokrug podrezanom mornarskom bradom, stajao je ćaskajući u društvu dama, koje su ležale na pokrivačima u pijesku ili sjedile na malim stolcima od platna: gospođa senatorica Möllendorpf, rođena Langhals, koja se igrala lornjonom s dugačkim drškom, a glava joj je bila neuredno okružena sijedim vlasima; gospođa konzulica Kistenmaker s kćerkama i konzulica Fritsche, sitna dama koja je nosila kapicu, a u kupalištu vršila ulogu domaćice. Crvena i umorna, nije mislila ni na što drugo nego na *réunione,* dječje plesove, lutrije i izlete

jedrilicama... Njena družbenica sjedila je malo podalje. Djeca su se igrala kraj vode.

Kistenmaker i sin bila je trgovina vinom koja se je uzdigla i počela posljednjih godina istiskivati iz mode *E. F. Köppen.* Oba sina, Eduard i Stephan, već su radili u očevoj trgovini. — Konzul Döhlmann nije nipošto imao fine manire, kao na primjer Justus Kröger. Bio je prostodušan *suitier*, odlikovao se dobroćudnom grubošću, pa je sebi mogao dozvoliti neobično mnogo u društvu, jer je znao da ga svi, a osobito dame, vole kao originalna čovjeka, zbog njegovog komotnog, drskog i bučnog vladanja. Kad je prilikom jednog ručka kod Buddenbrookovih prošlo duže vremena dok se pojavilo neko jelo, pa je domaćica postala zbunjena, a nezaposleno društvo mrzovoljno, uspostavio je dobro raspoloženje, zaurlavši preko cijelog stola svojim širokim, bučnim glasom: »Tako sam daleko, gospa konzulica.«

Istim tim glasnim i grubim tonom pričao je u taj čas dvosmislene anegdote koje je začinjao dijalektnim niskonjemačkim izrazima... Senatorica Möllendorpf, sva izvan sebe od smijeha, doviknula mu je nekoliko puta: »Bože moj, gospodine konzule, prestanite bar na časak.«

Hagenströmovi su dočekali Tony Buddenbrookovu hladno, a ostalo društvo vrlo srdačno. I sam konzul Fritsche sišao je niz stepenice paviljona, jer se nadao da će barem iduće godine Buddenbrookovi pripomoći da se kupalište napuči.

»Sluga vaš, gospodična,« reče konzul Döhlmann, što mu je bilo moguće finije, jer je znao da gospođica Buddenbrook ne voli odviše njegove manire.

»*Mademoiselle* Buddenbrook.«

»Vi ovdje?«

»Fino.«

»A otkada?«

»Kakva čarobna toaleta.« Govorili su »carobna«.

»A gdje stanujete?«

»Kod Schwarzkopfa.«

»Kod pilotskoga glavara?«

»Originalno.«

»Nalazim da je to užasno originalno.« — Govorili su »uzasno«.

»Stanujete u gradu?« pitao je konzul Fritsche, posjednik kupališnog hotela, a pri tom nije dao naslutiti da mu je to veoma neugodno...

»Hoćete li nam učiniti zadovoljstvo kod idućeg *réuniona?*« pitala je njegova supruga.

»Došli ste samo na kratko vrijeme u Travemünde?« reče druga neka gospođa...

»Ne nalazite li, draga, da su Buddenbrookovi malo previše ekskluzivni?« obrati se sasvim tiho gospođa Hagenström senatorica Möllendorpf.,.

»A još se niste kupali?« upita netko. »Koja se još od mladih dama nije danas kupala? Marica, Julkica, Lujzica? Samo se po sebi razumije da će vas vaše prijateljice pratiti, gospođice Antonija...«

Nekoliko se mladih djevojaka odvoji od društva i pođe s Tonikom da se kupa, a Peter Döhlmann ne mogne odoljeti želji da prati dame uz obalu.

»Bože, sjećaš li se još kako smo nekada išle zajedno u školu?« pitala je Tonika Julkicu Hagenström...

»O, da. Vi ste uvijek igrali zlobnicu,« reče Julkica sa samilosnim osmijehom.

Išli su prema kupalištu iznad obale, po mostiću izrađenom od dvije po dvije naporedo položene daske. Kad su prolazili pokraj kamenja na kom je sjedio s knjigom u ruci Morten Schwarzkopf, kimnula mu je Tony izdaleka nekoliko puta brzim pokretom glave. Netko je zapitao: »Koga pozdravljaš, Tony?«

»Oh, to je mladi Schwarzkopf,« reče Tony, »dopratio me je ovamo...«

»Sin pilotskoga glavara?« upita Julkica Hagenström i baci oštar pogled svojih jasnih crnih očiju na Mortena koji je sa

svoje strane pomalo melankolično mjerio elegantno društvo. Međutim Tony reče glasno: »Jedno žalim, naime, da ovdje nije... na primjer August Möllendorpf... Mora da je prilično dosadno na plaži u obične dane.«

OSMO POGLAVLJE

Tako su za Tony Buddenbrookovu otpočeli lijepi dani, zabavniji i ugodniji no što ih je ikada proživjela u Travemündeu. Procvala je, ništa je više nije tištilo, stara drskost i bezbrižnost opet uđoše u njen govor i njene kretnje. Konzul je uživao gledajući je, kad bi nedjeljom dolazio u Travemünde s Tomom i Christianom. Tada bi jeli *table d'hôte,* pili uz zvukove kazališne glazbe kavu pod platnenim natkrovljem slastičarnice i unutra u dvorani promatrali ruletu, oko koje su se tiskali veseljaci, kao Justus Kröger i Peter Döhlmann. Konzul ne bi nikad igrao.

Tony se sunčala i kupala, jela pečenice s umakom od metvice i išla na duge šetnje s Mortenom: cestom do susjednog sela, duž obale sve do uzvisine s »pomorskim hramom«, odakle se pružao daleki vidik na more i kopno; ili gore u šumicu koja se prostirala iza kupališnog hotela, a gdje je na vrhu visjelo veliko zvono koje je pozivalo goste k stolu... ili bi veslali preko Trave do »Priwala«, gdje se moglo, kako kažu, naći jantara...

Morten je bio zabavan pratilac, premda su njegovi nazori bili žestoki i nezgodni. O svim stvarima imao je spreman strog i pravedan sud, koji bi odlučno izricao, mada bi pri tom porumenio. Tony se je žalostila i korila ga kad bi malo

nespretnom ali gnjevnom gestom izjavio da su svi plemići idioti i bijednici; no bila je ponosna što pred njom otvoreno i s povjerenjem iznosi svoje nazore o kojima pred roditeljima nije govorio... Jednoć joj je rekao: »Moram vam još to ispričati: u mojoj sobici u Göttingenu imam cijeli cjelcati kostur... znate sve ljudske kosti, onako za nevolju povezane s malo žice... No, a na taj kostur navukao sam staru redarstvenu uniformu... Ha, nije li to sjajno? Ali za ime božje, nemojte to reći mom ocu.«

Nije se moglo izbjeći da se Tony češće sastaje sa svojim gradskim poznanicima na žalu ili u kupališnom parku, da je odvuku na ovaj ili onaj sastanak ili izlet. Tad bi Morten »sjedio na kamenju«. To kamenje postalo je od prvog dana neki određen pojam za njih dvoje. »Sjediti na kamenju« značilo je »biti osamljen i dosađivati se«. Kad bi naišao neki kišni dan koji bi nadaleko i široko zavio more u sivi veo, tako da se je potpuno stopilo s niskim horizontom koji bi razmekšao obalu i preplavio putove, tad bi Tony znala reći: »Danas moramo oboje sjediti na kamenju... to jest na verandi ili u dnevnoj sobi. Ne preostaje drugo, Morten, nego da mi svirate vaše studentske popijevke, premda mi je to užasno dosadno.«

»Da,« rekao je Morten, »sjednimo... ali znate, kad ste vi ovdje, onda više nema kamenja...« Tako šta ne bi rekao u prisutnosti očevoj, a majka je smjela čuti.

»Što sad?« pitao bi peljarski zapovjednik, kad bi iza objeda Tony i Morten gotovo u isti mah ustali i spremali se da odmagle.... »Kamo, mlada gospoštijo?«

»Da, gospođica Antonija mi je dozvolila da je malo pratim do morskog hrama.«

»Tako, dozvolila ti je? A kažite, sine moj, *filius*, ne bi li na kraju krajeva ipak bilo prikladnije da ostaneš u svojoj sobici i ponoviš živčani sistem? Sve ćeš zaboraviti dok se vratiš u Göttingen...«

Ali gospođa Schwarzkopf prozborila bi blago: »Bože moj, Diederich, a zašto da ne ode s njom? Dozvoli mu da ide. Ta

ima ferije, pa zar da baš ništa nema od našeg posjeta?« — Tako bi otišli.

Išli su obalom, nisko dolje uz more, tamo gdje plima kvasi pijesak i gdje je on izglačan i stvrdnut, da se može bez muke po njem koračati tamo gdje leže rasute male, obične, bijele školjke, i one druge, duguljaste, velike što se prelijevaju poput opala, a između njih žutozelena morska trava, s okruglim, šupljim plodovima koji pucketaju kad ih zdrobiš; pa morske meduze, jednostavne vodenkaste, ali i crvenožute otrovne, koje oprže nogu ako ih dirneš pri kupanju ..,

»Hoćete li čuti kako sam prije bila glupa?« rekla je Tony. »Htjela sam iz, meduza izvući šaRené zvjezdice. Odnijela sam cijelo mnoštvo meduza u rupčiću kući i uredno ih složila na balkonu, da se na suncu ispare,.. onda bi zvjezdice morale ostati... No lijepo... Kad sam ih opet pogledala, bila je tamo prilično velika mokra mrlja. Mirisalo je pomalo na gnjilu morsku travu...«

Išli su, a pratio ih je ritmički šum dugih valova; u lice im je udarao svježi, slani vjetar koji dolijeće slobodno i bez zapreka, zaglušuje uši i izaziva prijatnu vrtoglavicu, neku prigušenu omamu... Išli su u prostranom spokojstvu mora, što tiho zapljuskuje i što svaki i najmanji sušanj, bliski ili daleki, izdiže do nekog tajanstvenog značenja...

Nalijevo prostirali su se razriveni obronci od žute ilovače i sitnog kamenja koji su se, jednolični, pružali u more i zakrivali zavoje obale. Tu negdje stali bi se uspinjati, jer je obala postala previše kamenita, da gore kroz nisku šumu produže strmim putem do morskog hrama. »Morski hram« bio je okrugli paviljon, izgrađen od sirovih, korom obraslih debala i dasaka koje su s unutrašnje strane bile isprekrižane zapisima, inicijalima, srcima, pjesmicama... Tony i Morten sjeli bi na usku, grubo istesanu klupu u dnu jedne od odijeljenih komorica koje su gledale na more, a u kojima je mirisalo drvo kao u kabinama kupališta.

Bilo je tu gore tiho i svečano u to popodnevno doba.

Nekoliko je ptica cvrkutalo, a tihi šum drveća stapao se sa šumom mora koje se širilo tamo duboko dolje, dok se na dalekoj pučini razabiralo jedrilje neke lađe. Zaklonjeni od vjetra koji je sve dotle igrao oko njihovih ušiju, odjednom su počeli osjećati tišinu; ona je izazivala sjetno raspoloženje u njima,

Tony je tražila obavijest: »Dolazi ili odlazi?«

»Kako?« zapita Morten svojim tromim glasom... Pa, kao da se probudio iz neke duboke odsutnosti, doda naglo: »Odlazi. To je *Načelnik Steenbock* koji plovi za Rusiju. — Ne bih htio s njim,« nastavi nakon kratke pauze, »Mora da je ondje još gore nego kod nas.«

»Tako,« reče Tony. »A sad ćete opet početi s plemićima, Morten; čitam vam na licu. Nije lijepo od vas... jeste li ikad poznavali nekog plemića?«

»Ne«, povika Morten gotovo ljutito. »Hvala bogu.«

»Da, da. Eto vidite? A ja jesam. Istina, jednu djevojku, Armgardu von Schilling, odanle prijeko, o kojoj sam vam već pričala. Dakle, ona je bila dobroćudnija nego vi i ja, jedva je znala da je *von,* jela je suhe kobasice i govorila o svojim kravama...«

»Zacijelo ima izuzetaka, gospođice Tony,« reče gorljivo. »Ali slušajte... vi ste mlada dama, vi sve promatrate osobno. Poznate jednog plemića i kažete: Pa on je vrijedan čovjek! Sigurno... ali ne treba poznati nijednoga, da čovjek osudi sve. Radi se o principu, znate, o samoj ustanovi. Da, sad morate zašutjeti... Kako? Zar se netko treba samo roditi, da bude odabranik i plemenitaš... koji smije s prezirom gledati na nas ostale... koji ni uza sve zasluge ne možemo stići do njegove visine?...« Morten je govorio s nekim naivnim i dobroćudnim ogorčenjem, pokušao je također gestikulirati, ali je uvidio da su mu kretnje nespretne, pa je odustao. Ipak je nastavio govoriti. Bio je u pravom raspoloženju. Sjedio je nagnut naprijed, s jednim palcem između dugmeta na bluzi, i nastojao dati svojim dobrodušnim očima prkosni izraz... »Mi,

buržoazija, treći stalež, kako su nas dosad zvali, mi hoćemo da postoji još jedno jedino plemstvo, ono koje se temelji na zaslugama; mi više ne priznajemo trulo staro plemstvo; mi niječemo sadanji staleški poredak... Mi želimo da svi ljudi budu slobodni i ravnopravni, da nitko ne bude podložan jednom čovjeku, nego da svi budu pokorni samo zakonima... Ne smije više biti ni privilegija ni samovolje... Svi treba da budu ravnopravna djeca države, i kao što više ne postoji posredništvo između svjetovnjaka i dragog boga, tako neka i građanin bude u neposrednom odnosu prema državi... Mi tražimo slobodu štampe, obrta i trgovine... Hoćemo da svi ljudi imaju mogućnost konkurencije bez povlastica i da zasluge budu nagrađene. Ali mi smo podjarmljeni, začepili su nam usta. Šta sam ono htio reći? Da, pazite: prije četiri godine obnovljeni su savezni zakoni o sveučilištima i o štampi — lijepi zakoni! Ne smije se pisati, ne smije se naučavati istina koja možda nije u skladu s postojećim poretkom... razumijete?... Istina se tlači, ne može doći do riječi... A zašto? Za volju idiotskog zastarjelog, rasklimanog poretka, koji će morati ipak, prije ili kasnije, biti uklonjen, što svatko zna. Mislim da vi uopće ne možete shvatiti tu gnusobu. Policijsko nasilje, glupo, surovo i promjenljivo, dotrajala vlast bez ikakvog razumijevanja za nove vrednote duha. Ne, bez obzira na sve drugo, hoću da kažem samo još jedno... Pruski kralj počinio je veliku nepravdu. Tada, trinaeste godine, kad su Francuzi bili u zemlji, pozvao nas je i obećao nam ustav... mi smo se odazvali, mi smo oslobodili Njemačku...«

Tony, koja ga je, podbočivši rukom bradu, promatrala sa strane, ozbiljno je načas pomislila da li je on osobno mogao pripomoći da se istjera Napoleon.

»... ali mislite li vi da je obećanje ispunjeno? Nije. Sadašnji je kralj lijeporječiv, on je sanjar, romantik, kao i vi, gospođice Tony... Jer jedno morate imati na umu: kad su filozofi i pjesnici opet jednom upravo prevladali neku istinu, neki nazor, neki princip, i s njima svršili, tada se polako javlja

kakav kralj, koji je baš *dotle* stigao, koji smatra da je baš to ono najnovije i najbolje i koji misli da se prema tome mora ravnati...

Da, tako je to s kraljevstvom. Kraljevi ne samo da su ljudi, oni su najvećma prosječni ljudi, oni su uvijek nekoliko poštanskih milja zaostali... Ah, Njemačkoj se dogodilo isto što i mnogim „burševima" koji su u vrijeme ratova za oslobođenje imali srčanu i oduševljenu mladost, a sada su postali bijedni filistri...«

»Da, da,« reče Tony. »U redu. Ali dozvolite mi da vas jedno upitam. Što se upravo tiče vas? Pa vi uopće niste Prus .,

»Pa to je sve isto, gospođice Buddenbrook. Da, zovem vas vašim porodičnim imenom, i to namjerno... A trebao bih upravo kazati *Demoiselle* Buddenbrook, da istaknem vaše puno pravo. Zar su možda kod nas ljudi slobodniji, ravnopravniji, bratskiji nego u Pruskoj? Brane, ograde, aristokracija — ovdje kao i tamo... Vi imate simpatija za plemiće... Da li da vam kažem zašto?... Jer ste i sami plemkinja... Da, zar to još niste znali?... Vaš je otac veliki gospodin, a vi ste princesa. Ponor dijeli vas od nas ostalih koji ne spadamo u krug vladajućih porodica. Možete po koji put s nekim od nas malo šetati uz more, radi oporavka, ali kad se opet vratite u svoj krug povlaštenih i izabranih, onda čovjek može sjediti na kamenju...« Njegov je glas postao čudnovato uzbuđen.

»Morten,« reče Tony žalosno. »Dakle ste se *ipak* ljutili kad ste sjedili na kamenju. Pa ja sam vam ponudila da ću vas predstaviti...«

»Oh, vi opet gledate na stvar kao mlada dama, previše osobno, gospođice Tony. Pa ja govorim principijelno. Kažem da kod nas ne vlada bratstvo i čovječnost, kao ni u Pruskoj... A kad bih govorio osobno,« nastavio je nakon kratke pauze tišim glasom iz kog nije nestalo one čudnovate uzbuđenosti, »onda ne bih mislio na sadašnjost nego radije na budućnost... kad budete jednoć kao *Madame* ta i ta konačno isčeznuli u vašem

otmjenom svijetu i... čovjek će cijeli život prosjediti na kamenju...«

On zašuti, a i Tony je šutjela. Nije više gledala u njega, nego na drugu stranu, u zid od dasaka pokraj sebe. Dosta dugo vladala je strahom prigušena tišina.

»Sjećate li se,« poče opet Morten, »da sam vam jednom kazao da bih imao da vam postavim neko pitnje? Da, to mi je u glavi, morate znati, od prvog popodneva kad ste stigli ovamo... Nemojte nagađati... nemoguće je da naslutite što mislim. Pitat ću vas drugi put, kad bude prilika, nije hitno, mene se zapravo ne tiče, samo radoznalost... Ne, danas ću vam odati jednu tajnu, nešto drugo... Pogledajte ovo.«

Pri tom Morten izvuče iz džepa bluze okrajak nekakve uske vrpce s mnogobrojnim prugama i pogleda Toniku u oči s izrazom pobjedonosnog iščekivanja.

»Vrlo lijepo,« reče ona bez razumijevanja. »Šta znači to?«

Morten odgovori svečano: »To znači da u Göttingenu pripadam studentskom savezu — eto, sad znate. Imam i kapu s istim bojama, ali nju sam za vrijeme ferija nasadio kosturu u policijskoj odori... jer je ovdje ne bih smio nositi... razumijete me?... Mislim da se mogu pouzdati da me nećete odati? Kad bi otac saznao za tu stvar, bilo bi zlo...«

»Ni riječi, Morten. Ne, u mene se možete pouzdati... Ali ja ne znam ništa o toj stvari... Vi ste svi u zavjeri protiv plemstva?... Šta hoćete vi?«

»Hoćemo slobodu,« reče Morten. »Slobodu?« pitala je ona.

»Pa da, slobodu, znate, slobodu...« ponovio je i pri tom napravio neodređenu, malo nespretnu, ali oduševljenu kretnju pokazujući rukom prema vani, pa dalje preko mora, i to ne prema onoj strani, gdje je meklenburška obala skučavala zaliv, nego onamo, gdje je bilo otvoreno more koje se u sve užim zelenim, modrim, žutim i sivim prugama protezalo lako uzburkano, veličanstveno i nedogledno prema zasjenjenom horizontu... Tony je očima slijedila smjer njegove ruke: zajedno su gledali u istu daljinu, i samo malo, pa bi se

srele njihove ruke koje su počivale jedna uz drugu na gruboj drvenoj klupi. Dugo su šutjeli, dok je šum mora mimo i tromo dopirao do njih... I Tony je odjednom osjetila da je ujedinjena s Mortenom u jednom velikom, neodređenom razumijevanju, punom slutnje i čežnje, razumijevanju onoga što znači »sloboda«.

DEVETO POGLAVLJE

»Zar nije čudno, Morten, da se čovjek na moru ne može dosađivati. Pokušajte na ma kom drugom mjestu tri ili četiri sata ležati na leđima besposleno, čak i bez jedne misli...«

»Da, da... uostalom, moram priznati, gospođice Tony, da sam se prije kadgod i dosađivao, no to je bilo prije nekoliko nedjelja...«

Stizala je jesen, naišao je prvi jaki vjetar. Sivi, tanani, rastrgani oblaci lepršali su užurbano preko neba. Mutno, razrovano more bilo je nadaleko i naširoko prekrito pjenom. Veliki, snažni valovi valjali su se sve bliže, neumoljivim i strašnim mirom, veličanstveno se prebacivali, tvoreći tamnozeleni, metalnoplavi luk i bučno se rušili na pijesak.

Sezona je bila sasvim na izmaku. Dio obale, gdje su inače vrvjeli kupališni gosti, a gdje su sada djelomično već razgradili kupališne paviljone, kao da je zamro usprkos još nekim zaostalim kupališnim košarama. Ali Tony i Morten smjestili bi se poslije podne u kakvom udaljenom predjelu: tamo gdje su počinjale žute glinene stijene i gdje su udarci valova prskali vodenu pjenu visoko na »Galebovu hrid«. Morten je izgradio za

nju brežuljak od čvrsto nabijenog pijeska: na nj se je naslanjala leđima u mekom, sivom jesenjem kaputu s velikim pucetima, a noge u cipelama s unakrsnim trakama i bijelim čarapama prebacila je jednu preko druge. Morten je ležao postrance, okrenut prema njoj, podbočivši rukom bradu. Od vremena do vremena nad morem bi strelovito proletio galeb; čuo bi se njegov krik grabljivca. Promatrali su zelene vodene stijene, obrasle morskom travom, koje su se prijeteći približavale i razbijale o kamenu hrid koja im se suprotstavljala... u onom ludom, vječnom urnebesu koji omamljuje, koji nas čini nijemima i ubija osjećaj vremena.

Napokon učini Morten kretnju, kao da budi sam sebe, i upita: »No, sad ćete valjda doskora otputovati, gospođice Tony?«

»Ne... Kako to?« reče Tony odsutna duhom i bez razumijevanja.

»Pa, bože moj, već je deseti rujna... moje ferije se i onako približavaju kraju... Kako dugo može to još trajati. Veselite li se društvenim zabavama u gradu? Recite! Zacijelo su zgodna ona gospoda s kojom plešete... Ne, ni to nisam htio pitati. Sad mi morate na nešto odgovoriti,« reče i, kao da se naglo na nešto odlučio, poravna donju čeljust i pogleda nju: »To je pitanje s kojim sam tako dugo otezao... znate? No. Tko je gospodin Grünlich?«

Tony se trgnu, naglo mu pogleda u lice, a zatim joj oči stanu lutati kao čovjeku koga podsjećaju na neki davni san. Pri tom u njoj oživi osjećaj koji je okusila nakon prosidbe gospodina Grünlicha: osjećaj važnosti vlastite osobe.

»To želite znati, Morten?« upita ozbiljno, »onda ću vam kazati. Bilo mi je doduše veoma neugodno kad je Thomas prvo poslije podne spomenuo to ime, ali kako ste ga već čuli... Dakle: gospodin Grünlich, Bendix Grünlich, to je poslovni prijatelj mog oca, dobro situiran trgovac iz Hamburga koji je zaprosio moju ruku... Ali ne,« dobaci naglo povodom kretnje Mortenove, »ja sam ga odbila, nisam se mogla odlučiti da mu

dadem svoj pristanak za cijeli život.«

»A zašto na… ako smijem pitati?« reče Morten nespretno.

»Zašto? O bože, jer ga ne mogu *podnijeti*«, poviče ona gotovo ogorčeno… »Trebali ste ga vidjeti kakav je, kako se vlada. Između ostalog, imao je zlatnožute zaliske… potpuno neprirodne. Uvjerena sam da ih je češljao praškom kojim se pozlaćuju božični orasi. Osim toga bio je neiskren. Ulagivao se mojim roditeljima i upravo bezobrazno govorio baš ono što su željeli čuti…«

Morten je prekine.

»Ali što to znači… morate mi još jednom reći… što znači: „To krasi uvelike"?«

Tony se stade nervozno i prigušeno smijati.

Da… tako je govorio, Morten. Ne bi rekao: „to je lijepo" ili „to je zgodno", nego „to krasi uvelike"… Tako je bio budalast, vjerujte, a uz to je bio veoma nasrtljiv. Nije mi dao mira, premda sam uvijek postupala s njim ironično. Jednom mi je napravio scenu i gotovo zaplakao… molim vas: muškarac, koji plače.«

»Mora da vas je mnogo ljubio,« reče Morten tiho.

»Ali što se to *mene* tiče?« povika ona u čudu i okRené se na svom pješčanom brežuljku…

»Vi ste okrutni, gospođice Tony… Jeste li uvijek okrutni? Kažite mi… niste mogli trpjeti tog gospodina Grünlicha, no jeste li ikada imali naklonosti prema nekom drugom… Ponekad razmišljam: nemate li možda srce od leda? Jedno hoću da vam kažem… To je toliko istina, da bih se mogao zakleti pred vama: Muškarac koji plače zato što vi nećete da znate za njega, nije budalast… eto, to je. Nisam siguran, nikako nisam siguran, da li ne bih i ja… Vidite, vi ste razmaženo, otmjeno stvorenje… Ali zar uvijek ismijavate ljude, koji vam leže do nogu? Imate li zaista srce od leda?«

Nakon kratke veselosti otpoče odjednom Tonina gornja usna podrhtavati. Uprla je u njega dva velika, rastužena oka koja se lagano počela cakliti od suza i rekla tiho: »Ne, Morten,

to vi mislite o meni?... Ne smijete tako o meni misliti.«

»Pa ja i ne mislim,« povika Morten kroz smijeh u kom se moglo razabrati ganuće i mučno suzdržano radosno kliktanje...

Prebacio se sasvim, tako, da je sad ležao kraj nje potrbuške, uhvatio, podbočivši se na laktove, objema rukama njezinu i gledao joj ravno u lice svojim kao čelik plavim, dobroćudnim očima, sav očaran i oduševljen.

»A vi... vi me nećete ismijavati, ako vam kažem da...«

»Znam, Morten,« prekine ga ona tiho, gledajući postrance svoju slobodnu ruku koju je lagano otvarala i puštala da joj meki bijeli pijesak curi kroz prste.

»Vi znate... A vi... vi, gospođice Tony,..

»Da, Morten... Mnogo vas cijenim. Veoma ste mi dragi. Volim vas više od svih drugih koje poznajem.«

On se uspravi, učini nekoliko kretnja rukama, i nije više znao što da radi. Skoči na noge i odmah se opet baci na tle kraj nje, i povika glasom koji je zapinjao, koji je podrhtavao, koji se prekidao i opet postao blag i zvučan od same sreće: »Ah, hvala vam, hvala. Vidite, sada sam tako sretan kao još nigda u svom životu...« A onda poče ljubiti njene ruke.

Odjednom reče tiše: »Vi ćete doskora otputovati u grad, Tony, a moje će ferije završiti za četrnaest dana, onda moram natrag u Göttingen. No hoćete li mi obećati da ovo poslijepodne ovdje na obali nećete zaboraviti, dok se ne vratim... dok postanem doktor... i budem mogao moliti kod vašeg oca za nas dvoje, pa ma kako teško bilo? I da u međuvremenu nećete uslišati nikakova gospodina Grünlicha?... O, neće trajati dugo, vidjet ćete! Ja ću raditi kao... o, lako je to...«

»Da, Morten,« izjavi ona sretno i odsutno, promatrajući njegove oči, njegova usta i njegove ruke koje su držale njenu... On je povuče još bliže, na svoje grudi, i upita prigušeno, glasom kao da moli: »Nećete mi na to... ne smijem to... potkrijepiti...?«

Ona ne odgovori, čak ga i ne pogleda, samo nečujno prikuči trup, naslonjen na pješčanu uzvisinu, prema njemu, a Morten je poljubi u usta polako i dugo. Zatim su zurili u pijesak u protivnim smjerovima i silno se zastidjeli.

DESETO POGLAVLJE

Velecijenjena gospođice Buddenbrook! Koliko vremena ima da dolje potpisani nije smio vidjeti lice najdražesnije djevojke? Ovo nekoliko redaka neka Vam kaže da to lice neprestano lebdi pred njegovim duhovnim očima, da je za vrijeme ovih beskonačnih i plačnih sedmica neprekidno mislio na ono divno popodne u salonu Vaših roditelja, kad ste pustili da Vam izmakne obećanje, istina polovično i još stidljivo, ali ipak puno duhovne okrepe. Odonda su prošle duge nedjelje, za vrijeme kojih ste se povukli od svijeta, da biste se sabrali i samu sebe ispitali, pa sad s pravom mogu očekivati da je vrijeme kušnje završeno. Na dnu potpisani uzima sebi slobodu da Vama, velecijenjena *demoiselle,* pošalje s veleštovanjem prileže ći prsten, kao zalog svoje neumrle nježnosti. S najpokorni|im komplimentima i najljubeznije ljubeći Vam ruke bilježim se

Njihove Visokoblagorodnosti najodaniji

Grünlich.

Dragi tata! Bože, kako sam se naljutila. Upravo sam primila priloženi list i prsten od Gr., pa me sad boli glava od uzrujanosti i ne znam ništa bolje nego da obje stvari pošaljem

Tebi. Gr. neće da me razumije, a ono što tako poetično zove „obećanjem", naprosto ne postoji, pa te moram usrdno zamoliti da mu ipak ukratko razjasniš *da sam ja sada još tisuću puta manje spremna i voljna* nego prije šest nedjelja da mu dam svoj pristanak za cijeli život, i neka me on napokon ostavi na miru. Ta on se *pravi smiješan*! Tebi, najboljem ocu, mogu priznati da sam drugdje obvezana, i to prema nekom koji me ljubi i koga ja ljubim, toliko da se uopće ne da iskazati. O tata! O tom bih mogla ispuniti mnogobrojne arke papira. Govorim o gospodinu Mortenu Schwarzkopfu koji hoće postati liječnik i koji će, čim postane doktor, zaprositi moju ruku. Ja znam dobro da je običaj udati se za trgovca, ali eto. Morten spada u onaj drugi red, ugledne gospode, među učene ljude. On nije bogat, što je svakako za tebe i mamu važno, ali moram ti reći, dragi tata, da samo bogatstvo ne čini uvijek čovjeka sretnim. S tisuću poljubaca ostajem Tvoja poslušna kćerka

Antonija

P. S. Prsten je, koliko vidim, slabe kakvoće i prilično je tanak.

Draga moja Tony! Tvoje sam pismo ispravno primio. S obzirom na njegov sadržaj, saopćujem Ti da po dužnosti nisam propustio gospodinu Grünlichu, u dostojnoj formi, saopćiti Tvoje gledište, ali rezultat je bio takav da me je iskreno potresao. Ti si odrasla djevojka, i sad se nalaziš u tako ozbiljnom položaju u svojem životu, da ne smijem ustuknuti pred tim da Ti nabrojim posljedice koje može donijeti sa sobom kakav nepromišljeni korak s Tvoje strane. Gospodin Gr. pao je naime nakon mojih riječi u očaj, pa je uzviknuo da te toliko voli i da ne bi mogao preboljeti Tvoj gubitak te da je voljan sebi oduzeti život, ako bi Ti ustrajala u svojoj odluci. Budući da ono što mi pišeš o nekoj drugoj naklonosti ne mogu ozbiljnim smatrati, to Te molim da savladaš svoju uzrujanost radi priposlanog prstena i u sebi sve još jednom punom

ozbiljnošću procijeniš. Prema mom kršćanskom uvjerenju, draga kćeri, dužnost je poštivati osjećaje drugih ljudi, i mi ne možemo znati da li Ti nećeš jednom biti pozvana na odgovornost pred najvišim sucem, što je čovjek čije si osjećaje tvrdokorno i hladno prezrela, počinio grijeh protiv vlastitoga života. Jedno pak, što sam Ti usmeno već često natuknuo, htio bih Ti sada dozvati u pamet i radujem se što mi se pruža prilika da Ti to pismeno ponovim. Jer premda usmena riječ djeluje možda i življe i neposredni je, pisana se riječ odlikuje drugim svojstvima: čovjek ima vremena da dobro promisli prije nego je stavi na papir, ali onda to stoji i može u tom obliku i kontekstu — a jedno je i drugo pomno smišljeno i sračunato — uvijek djelovati i kada god se čita jednaki dojam pobuditi. — Mi nismo, draga moja kćeri, za *ono* rođeni što kratkovidnim očima gledamo kao svoju vlastitu malu, osobnu sreću, jer mi nismo raspuštena, slobodna, sama za sebe stojeća stvorenja, već smo karike u lancu, i nije moguće zamisliti nas, onakve kakvi jesmo, bez niza onih koji su nam prethodili i pokazivali nam putove, time što su sa svoje strane strogo, i ne obazirući se ni lijevo ni desno, išli stopama prokušanih i časnih predaja. Tvoj se put, sve mi se čini, već nekoliko nedjelja pruža pred Tobom, jasno i oštro ocrtan, i Ti ne bi bila moja kći, ne bi bila unuka Tvog u krilu božjem počinuloga djeda i uopće ne bi bila dostojan član naše obitelji, kad bi ozbiljno naumila da sama, tvrdoglavo i nestašno, ideš svojim vlastitim neurednim stazama. Ja Te molim, draga moja Antonijo, da to odvagneš u srcu svojemu.

Tvoj a majka, Thomas, Christian, Klara i Klothilda (ova posljednja provela je nekoliko sedmica kod svoga oca na dobru Jalovina), a također, i gospodična Jungmann pozdravljaju Te od sveg srca; svi se mi radujemo đa ćemo doskora opet moći privinuti Te u svoj naručaj.

U vjernoj ljubavi

Tvoj otac

JEDANAESTO POGLAVLJE

Kiša je padala kao iz kabla. Nebo, zemlja i voda slili su se u jedno, a udarci vjetra zahvatili su kišu i bacali je u prozorska okna, tako da po njima nisu tekle kapljice nego potoci, pa su okna bila neprozirna. Jauci i očajni glasovi odjekivali su u dimnjacima...

Kad je Morten Schwarzkopf malo nakon objeda s lulicom stupio na terasu da razmotri kakvo je nebo, stao je pred njega neki gospodin u dugom, uskom, žutokariranom *ulsteru* i sivom šeširu. Pred kućom čekala je zatvorena najamna kočija: krov joj je bio sav sjajan od vode, a kotači jako poprskani blatom. Morten je osupnut piljio u ružičasto došljakovo lice. Imao je zaliske koji su bili posuti praškom kojim se pozlaćuju božični orasi.

Gospodin u *ulsteru* gledao je žmirkajući Mortena kao što gledaš slugu koga vidiš i ne vidiš, a onda upitao mekanim glasom: »Može li se govoriti s gospodinom pilotskim glavarom?«

»Svakako...« promuca Morten, »mislim da moj otac...«

Sad ga gospodin promjeri. Oči su mu bile plave kao oči guske.

»Jeste li vi gospodin Morten Schwarzkopf?« upita.

»Da, gospodine,« odgovori Morten trudeći se da dade licu izraz odlučnosti.

»Gle, gle, odista...« primijeti gospodin u *ulsteru,* pa onda nastavi: »Budite tako dobri, mladi čovječe, i najavite me svojem gospodinu ocu. Moje je ime Grünlich.«

Morten provede gospodina preko verande, otvori mu

zdesna u hodniku vrata i kRené u dnevnu sobu da obavijesti oca. Pošto je gospodin Schwarzkopf izašao, sjedne mladić kraj okruglog stola, nasloni se laktima na njega i stade, ne gledajući u majku, koja je kraj zamagljenog prozora bila zauzeta krpanjem čarapa, hiniti da je zadubljen u čitanje »bijednog listića« koji nije znao javljati o drugom nego o srebrnom piru konzula tog i tog. — Tony se odmarala gore u svojoj sobi.

Peljarski zapovjednik uđe u svoj ured s licem čovjeka koji je zadovoljan s objedom što ga je pojeo. Kaput uniforme bio je otkopčan nad njegovim bijelim prslukom. Na crvenom licu oštro se ocrtavala ledena i siva mornarska brada. Njegov jezik čeprkao je s uživanjem među zubima, pri čem su njegova usta, koja bi inače davala tako solidan izraz, poprimala najpustolovnije oblike. Pokloni se odmjereno, na mah, zadovljno i samosvjesno, kao da kaže: »Tako se to zacijelo radi.«

»Molim,« reče, »na službu vašem gospodstvu.«

Gospodin Grünlich pokloni se obzirno, spustivši malo kutove usana. Pri tom izusti tiho: »He-e-hm.«

Ured je bio prilično malena soba. Zidovi su joj bili do nekoliko stopa visine obloženi drvom, a inače pokrečeni i goli, bez tapeta. Na prozoru, po kojem je neprestano bubnjala kiša, visjele su žute zadimljene zavjese. Desno od ulaznih vrata stajao je dug prostrt stol, pokriven papirima, a nad njima je na zidu bila obješena velika karta Evrope i manja Istočnog mora. Nasred stropa visio je lijepo izrađen model broda s razapetim jedrima.

Zapovjednik primora gosta da sjedne na povijenu sofu, presvučenu crnim raspucanim voštanim platnom, nasuprot ulaznim vratima, a sam se udobno smjesti, prekrstivši ruke preko trbuha, u drvenom naslonjaču. Gospodin Grünlich sjedio je u sasvim zakopčanom *ulsteru,* držeći šešir na koljenima, na samom rubu sofe, ne dodirujući naslona.

»Moje je ime, ponavljam, *Grünlich*, Grünlich iz Hamburga.

Kao preporuku napominjem da se smijem nazvati bliskim poslovnim prijateljem veletršca konzula Buddenbrooka.«

»*Alaboner*, čast mi je, gospodine Grünlich. Ali ne bi li se gospodin smjestio malo udobnije? Možda čašicu groga nakon vožnje? Sad ću viknuti u kuhinju...«

»Slobodan sam primijetiti,« izusti gospodin Grünlich mirno, »da je moje vrijeme odmjereno, da me moja kola čekaju i da sam prinuždeni, da zamolim samo dvije riječi razgovora.«

»Na službu vašem gospodstvu,« ponovi gospodin Schwarzkopf malo osupnuto. Zavlada muk.

»Gospodine glavaru,« poče gospodin Grünlich, potrese odlučno glavom i naglo je pri tom zabaci. Onda zašuti ponovo, da bi potkrijepio učinak svojih riječi i stegne usta tako čvrsto da su bila nalik na novčanu kesu sapetu gajtanima.

»Gospodine glavaru,« ponovi i doda naglo, »stvar radi koje dolazim k vama tiče se neposredno mlade dame koja, ima nekoliko sedmica, stanuje u vašoj kući.«

»Gospodična Buddenbrook?« upita gospodin Schwarzkopf.

»Svakako,« odvrati gospodin Grünlich muklo i oboRené glave, a kutovi njegovih usana napuniše se krutim naborima.

»Ja... smatram za potrebno da vam objasnim,« nastavi pomalo pjevuckajući, dok su njegove oči nadasve pažljivo lutale po sobi a onda zapele na prozoru, »da sam prije nekog vremena zaprosio ruku upravo ove *demoiselle* Buddenbrook, da posjedujem potpunoma obostrani pristanak roditelja, i da mi je sama gospođica, premda zaruke još nisu u punoj formi zaključene, dala nedvoumnim riječima pravo na svoju ruku.«

»Bože pravedni?« upita gospodin Schwarzkopf živo, »još ništa nismo znali o tome. Čestitam, gospodine Grünlich. Iskreno vam čestitam. Tu ćete dobiti nešto izvrsno, taman što vam treba...«

»Vrlo sam obvezan,« reče gospodin Grünlich hladnim naglaskom. »Međutim, ono što me«, nastavi pjevuckati povišenim glasom, »što me u toj stvari dovodi k vama, vrlo poštovani gospodine glavaru, jeste okolnost da su usprkos toj

vezi u najnovije vrijeme iskrsle *teškoće*, i da te teškoće... dolaze iz vaše kuće — ?« Posljednje riječi izgovorio je upitnim naglaskom, kao da je htio reći: »Zar je moguće ono što sam načuo?«

Gospodin Schwarzkopf odgovorio je samo time što je svoje prosijede obrve dignuo visoko u čelo, a objema rukama, opaljenim, plavim maljama obraslim, mornarskim rukama, čvrsto obuhvatio naslone svoga stolca.

»Da, zaista, tako čujem,« govorio je gospodin Grünlich tužnom sigurnošću. »Čujem da je vaš sin, gospodin *studiosus medicinae,* dozvolio sebi... istina ne namjerno... da zadre u moja prava, *čujem* da je iskoristio ovdašnju prisutnost gospođice, da joj izmami neka obećanja...«

»Što?« poviče zapovjednik i pri tom se snažno odupre o naslone stolca te skoči na noge... »Da mu... Ma, to je previše...«

U dva koraka bio je kod vrata, rastvorio ih širom i zagrmio u hodnik glasom koji bi nadjačao i najstrašniju huku valova: »Meta, Morten! Dođite ovamo; dođite oboje! Oboje!«

»Bilo bi mi veoma žao,« progovori gospodin Grünlich i fino se nasmiješi, »ako isticanjem svojih starijih prava remetim vaše očinske osnove, gospodine glavaru...« Diederich Schwarzkopf se okRené i zagleda ukočeno u Grünlicha svojim oštrim plavim očima koje su bile optočene sitnim borama, kao da se uzalud trudi da shvati smisao njegovih riječi.

»Gospodine«, reče zatim glasom koji je zvučio kao da mu je netom gutljaj groga opržio grlo... »Ja sam jednostavan čovjek i ne razumijem se u takva naklapanja i finese... Ali ako možda mislite da... no... onda ću vam kazati... gospodine, da ste na krivom putu i da se grdno varate. Znam tko je moj sin, a znam i tko je gospodična Buddenbrook, i imam previše poštovanja i previše ponosa u srcu, gospodine moj, da bih kovao takve očinske planove. A sad govorite, odgovorite! Što je to zapravo, a? Što to zapravo čujem, je li?«...

Gospođa Schwarzkopf i njen sin stajali su na pragu, prva ne sluteći ništa, zabavljena namještanjem svoje pregače,

Morten s izrazom okorjelog grešnika… Gospodin Grünlich nije nipošto ustao kad su ušli, ustrajno je ostao na rubu sofe, uspravan i miran u svom zakopačnom *ulsteru.*

»Ponio si se dakle kao balavac?« izdere se zapovjednik na Mortena. Mladić je držao palac između dugmeta od bluze, namrštio oči te od prkosa čak na duo obraze.

»Da, oče,« rekao je, »gospođica Buddenbrook i ja…«

»Tako, dakle, čut ćeš ti od mene, ti budalo, ludove, zvekane… I da se sutra gubiš u Göttingen, jesi li razumio? Sutradan. I da je sve to djetinjarija, besmislena djetinjarija, i punktum.«

»O bože, Diederich,« ubaci gospođa Schwarzkopf i sklopi ruke, »pa to se, ne može samo tako reći. Tko zna…« Onda zašuti; moglo se vidjeti, kako se ruši lijepa nada pred njezinim očima.

»Gospodin želi razgovarati s gospođicom?« obrati se glavar grubim glasom gospodinu Grünlichu.

»Ona je u svojoj sobi. Spava,« izjavi gospođa Schwarzkopf sažalno i ganuto.

»To mi je žao,« reče gospodin Grünlich mada mu je malo odlanulo, i ustane. »Uostalom, ponavljam da mi je vrijeme odmjereno i da me kola čekaju. Slobodan sam,« nastavi i opiše šeširom pred gospodinom Schwarzkopfom nekakav pokret odozgo nadolje, »da vam, gospodine glavaru izrazim svoje puno zadovoljstvo i priznanje s obzirom na vaš muževni i karakterni postupak. Preporučujem se, moje poštovanje, *adieu.«*

Diederich Schwarzkopf nipošto mu ne pruži ruku: trgne samo teškim svojim trupom koji se nagnu naprijed, kao da je htio reći: »Tako se to zacijelo radi.«

Između Mortena i njegove majke izađe gospodin Grünlich kroz vrata odmjerenim korakom.

DVANAESTO POGLAVLJE

Thomas se pojavi s Krögerovim karucama. Kucnuo je čas.

Mladi gospodin stigao je u deset sati prije podne i prigrizao nešto sa Schwarzkopfovima u dnevnoj sobi. Sjedili su zajedno kao prvog dana, samo što je ljeto minulo, što je bilo suviše hladno i vjetrovito da sjede na verandi i što nije bilo Mortena... On je bio u Göttingenu. Tony i on nisu se mogli ni pristojno oprostiti. Glavar je prisustvovao rastanku i rekao: »Tako, punktum, hajd.«

U jedanaest uđoše brat i sestra u kola, na koja je odostraga bio remenjem pričvršćen Tonin veliki kovčeg. Ona je bila blijeda; drhturila je u svom mekanom jesenjem kaputu, drhturila od zime, umora, putne nervoze i neke sjete koja bi s vremena na vrijeme iznenada navirala u njenu dušu i punila joj grudi ljutim osjećajem bola. Poljubila je malu Metu, stisnula ruku kućedomaćici i kimnula glavom gospodinu Schwarzkopfu, kad je rekao: »No, nemojte nas zaboraviti, gospođičice. I ne uzmite ništa za zlo, a?«

»Tako, i sretan put, i preporučite nas gospodinu tati i gospođi konzulici...« Tad škljocmi brava na vratima, debeli dorati povukoše, a dvoje Sehwarzkopfa počeše mahati rupčićima...

Tony stisnu glavu u kut kola i stade gledati kroz prozor. Nebo je bilo bjeličasto naoblačeno, rijeka Trava valjala je kratke valove koji su užurbano hitali pred vjetrom. Na mahove prskale su sitne kapljice po staklima. Na obali sjedili su ljudi pred kućama i krpali mreže, bosonoga djeca strčala bi se i radoznalo promatrala kola. Ti ostaju ovdje...

Kad su kola prošla kraj posljednjih kuća, nagnu se Tony

naprijed, da još jednom baci pogled na svjetionik, zatim se zavali natrag i sklopi oči koje su bile umorne i osjetljive. Od uzbuđenja nije te noći gotovo ni oka stisnula, rano je ustala, da spremi svoje kovčege, i nije mogla doručkovati. U suhim ustima imala je neki bljutav okus. Osjećala se toliko iznemogla, da nije čak ni pokušavala zaustaviti suze koje su joj svaki čas polako i vruće navirale na oči.

Tek što je sklopila kapke, već se opet stvorila u Travemündeu na verandi. Vidjela je živo pred sobom Mortena Schwarzkopfa, kako s njom razgovara i pri tom se, po svom običaju, naginje naprijed i od vremena do vremena gleda dobroćudno i pozorno nekog drugog kako se smije, pokazujući svoje lijepe zube kojih očigledno nije ni svjestan... i sa svim tim uđe joj u dušu mir i vedrina. Nastojala je da se sjeti svega što je u mnogobrojnim razgovorima čula i naučila od njega; godila joj je pomisao da će — to je svečano obećala samoj sebi — sve to pohraniti u duši kao nepovredivu svetinju. Da je pruski kralj počinio veliku nepravdu, da je gradski vjesnik bijedan listić, jest, čak i to, da su prije četiri godine savezni zakoni o sveučilištima obnovljeni, sve to bit će odsada poštovanja vrijedne i utješne istine za nju, tajno blago koje će po volji moći promatrati kad god bude htjela. Nasred ulice, u krugu obitelji, kod jela mislit će o tom... Tko zna? Možda će krenuti putem koji joj je propisan i poći za gospodina Grünlicha, to je sasvim beznačajno, ali kad joj on bude nešto govorio, ona će odjednom pomisliti: »Ja znam nešto, što ti ne znaš... Plemići su — *načelno* govoreći — vrijedni prezira.

Smiješila se u sebi zadovoljno... No tad je odjednom u škripi kotača razabrala potpuno, nevjerojatno živom jasnoćom, Mortenov govor; mogla je razlikovati svaki slog njegova dobroćudna, malo troma i hrapava glasa, čula je tjelesnim ušima, kako je rekao: »Danas moramo oboje sjediti na kamenju, gospođice Tony...« Ta je mala uspomena nadvlada. Grudi joj se stegnuše od sjete i bola, bez otpora potekoše joj suze... Zgurena u svom kutu, pritisnula je rupčić

objema rukama na lice i gorko zaplakala.

Toma, s cigaretom u ustima, gledao je ponešto bespomoćno na cestu.

»Jadna Tony«, reče napokon i stade je milovati po ogrtaču. »Od srca te žalim... vidiš, ja te dobro razumijem. Ali šta da se radi? Takve stvari mora čovjek preturiti. Vjeruj mi zaista... i ja to znam...«

»Ah Tom, ništa ti ne znaš,« jecala je Tony.

»No, nemoj to kazati. Sad je na primjer već sigurno da ću početkom iduće godine otići u Amsterdam. Tata ima mjesto za me... kod van Kellena i druga... Tad ću se morati oprostiti na dugo, dugo...«

»Ah, Tom. Rastanak s roditeljima i braćom. To nije ništa.«

»Da...« reče on prilično razvučeno. Uzdahnu kao da je htio još nešto reći, ali ostane šuteći. Prebaci cigaretu iz jednog kuta usta u drugi, podigne jednu obrvu i okRené glavu na stranu.

»A sve to ne traje dugo,« poče opet nakon nekog vremena. To se slegne. Čovjek zaboravi...«

»Ali ja baš neću da zaboravim,« vikne Tony sva očajna. »Zaboraviti... pa zar je to neka utjeha?«

TRINAESTO POGLAVLJE

Onda stigoše do skele, onda zaredaše: Israeldorf sa svojom alejom, Jeruzalemski brijeg, Gradska poljana. Kola prođoše kroz gradska vrata do kojih su se zdesna izdizale zidine zatvora, prokotrljaše se Tvrđavnom ulicom i prijeđoše preko Koberga... Tony je promatrala sive kuće sa zabatima, uljene

svjetiljke obješene preko ulice, ubožnicu sv. Duha, a pred njom lipe koje su bile već gotovo sasvim bez lišća. Bože moj, sve je ostalo kao što je bilo. Stajalo je ovdje nepromijenjeno i poštovanja vrijedno, dok se ona svega sjećala kao drevnog sna koji treba zaboraviti. Ovi su sivi zabati bili ono staro, uobičajeno, naslijeđeno, to ju je opet prihvatilo, i u tom mora opet živjeti. Nije više plakala, radoznalo je gledala na sve strane. Bol rastanka umrtvio se tako reći na očigled ovih ulica i davno poznatih lica u njima. Baš taj čas — kola su drndala kroz Široku ulicu — prođe nosač Matthiesen i skide duboko svoj rutavi cilindar, s tako strogim izrazom dužnosti na licu kao da je mislio: »Bogami, bio bih hulja i lopov…«

Ekvipaža skrene u Mengovu ulicu, i debeli dorati stanu, dašćući i udarajući kopitima, pred kućom Buddenbrookovih. Tom pomogne sestri pažljivo pri silaženju, dok su Anton i Lina priskočili da odvežu kovčeg. No morali su počekati da mogu ući u kuću. Troja golema transportna kola gurala su se, jedna za drugima, kroz kućne dveri, visoko natovarena punim vrećama žita na kojima se je moglo čitati crnim slovima ispisano ime tvrtke *Johann Buddenbrook.* Sa štropotom koji je muklo odjekivao ljuljala su se kroz prostranu vežu i preko niskih stuba u dvorište. Vjerojatno će jedan dio žita istovariti u stražnjem dijelu kuće, a ostatak prebaciti u *Kita, Lava* ili u *Hrast*... Konzul izađe iz ureda s perom za uhom, baš kad su brat i sestra stupili u vežu, i raskrili ruke u susret kćeri:

»Dobro došla kući, draga moja Tony.«

Poljubila ga je i pogledala očima koje su još bile zaplakane, a u njima se moglo čitati nešto kao stid. Ali on nije bio srdit i nije ništa napomenuo. Rekao je, samo: »Već je kasno, ali mi smo pričekali s drugim doručkom.«

Gore na vrhu stubišta stajali su u skupu konzulica, Christian, Klothilda, Klara i Ida Jungmann i pozdravili se s njom.

... Tony je prospavala čvrsto i dobro prvu noć u Mengovoj ulici i sišla idućeg jutra, dvadeset drugog rujna, osvježena i

smirena, u doručkovaonicu. Bilo je vrlo rano, jedva sedam sati. Samo gospodična Jungmann bila je tamo i spremala kavu za doručak.

»Ej, ej Tonice, mala moja,« uzviknu i pogleda naokolo svojim malenim i pospanim, smeđim očima, »već tako rano?«

Tony sjede za *secrétaire* na kom je bio podignut poklopac. Skrstivši ruke iza glave stade neko vrijeme gledati u pločnik dvorišta, crn i sjajan od kiše, i u požutjeli i vlažni vrt. Zatim poče radoznalo prekapati po posjetnicama i listovima na *secrétairu.*

Tik do tintarnice ležala je dobro poznata velika bilježnica u tvrdim koricama sa zlatorezom, sastavljena od raznovrsnog papira. Mora da su je sinoć nešto trebali, tek je čudno što je tata nije spremio, kao , obično, u kožnatu mapu i spremio u posebni onaj pretinac straga.

Uzela ju je u ruke, listala po njoj, počela čitati i zadubila se u lektiru. Ono što je čitala, bile su većim dijelom obične i njoj poznate stvari, ali svaki je pisac poprimio od svog predšasnika neki svečani ton, no bez pretjeranosti, neki instinktivni i nehotično izraženi kroničarski stil iz kog je govorio diskretan, ali baš zbog toga dostojanstven respekt obitelji pred samom sobom, pred tradicijom i poviješću. Za Toniku to nije bilo ništa novo, ona se je dosta puta smjela zabaviti ovim listovima. Ali još nikad njihov sadržaj nije u njoj izazvao tako dubok dojam, kao tog jutra. Udarila joj je u glavu velevažna ozbiljnost kojom su se tu izlagale i najskromnije činjenice što su se odnosile na povijest obitelji... Nalaktila se i čitala sve većom predanošću, ponosno i ozbiljno.

Čak iz njezine vlastite male prošlosti nije manjkala nijedna potankost. Njeno rođenje, dječje bolesti, prvi polazak u školu, ulazak u penzionat *Mademoiselle* Weichbrodt, njeno krizmanje... Sve je bilo zabilježeno konzulovim sitnim, ispisanim, trgovačkim rukopisom brižljivo i gotovo religioznim strahopoštovanjem prema činjenicama uopće: zar nije i najneznatnija stvarca djelo boga koji je čudesno upravljao i

upravlja sudbinom porodice?... Šta će se ubuduće imati još da zapiše iza njena imena koje je primila od bake Antoinette? A sve će to pozniji članovi obitelji čitati s istim pijetetom kojim ona sad prati prijašnje događaje.

S uzdahom olakšanja naslonila se na stolcu, a srce joj je svečano kucalo. Bila je puna strahopoštovanja prema samoj sebi; prožeo ju je, kao drhtavica, osjećaj vlastite važnosti, koji joj je već bio poznat, a sad ga je pojačao duh kome se upravo bila predala. »Kao karike u lancu,« pisao je tata... Da da. Upravo zato bila je i ona važna i veoma odgovorna; pozvana da djelotvorno i odlučno surađuje na povijesti svoga roda.

Počela je listati do kraja velike bilježnice, gdje je na hrapavom folio-arku konzul vlastoručno rezimirao cijelo rodoslovlje Buddenbrookovih, s preglednim podacima u zagradama i rubrikama: od sklapanja braka rodonačelnikova s kćerkom propovjednika Brigittom Schuren do vjenčanja konzula Johanna Buddenbrooka s Elisabethom Kröger 1825. godine. Iz tog braka, bilo je zapisano, rodilo se četvoro djece... a iza toga bila su jedno pod drugim navedena krsna imena s godinama i danima rođenja, kraj imena starijeg sina već je bilo zabilježeno, da je o Uskrsu 1842. stupio u očev posao kao naučnik.

Tony je dugo vremena gledala svoje ime i prazni prostor kraj njega. I tada, jednim zamahom, s nervoznom i živom grimasom, proguta slinu, a usne pri tom čvrsto stisnu: zgrabi pero, ne umoči ga, nego zarije u tintarnicu i zapisa, pritisnuvši pero kažiprstom, svojim neskladnim rukopisom, koji se koso uzdizao slijeva nadesno, dok je usijanu glavu nagnula duboko na rame: »... zaručila se 22. rujna 1845. s gospodinom Bendixom Grünlichom, trgovcem iz Hamburga.«

ČETRNAESTO POGLAVLJE

»Slažem se potpuno s vama, cijenjeni prijatelju. To je važno pitanje koje treba riješiti. Kratko i jasno: tradicionalni miraz u gotovu za mladu djevojku iz naše obitelji iznosi 70.000 maraka.

Gospodin Grünlich dobaci svom budućem tastu kratki ispitivački pogled poslovnog čovjeka.

»Zaista...« reče, a to »zaista« bilo je upravo toliko dugačko kao njegov lijevi zlatnožuti zalizak kroz koji je s pomnjom provlačio svoje prste... I spustio je vršak zaliska tek kad je izgovorio zadnje slovo od »zaista«.

»Vama je poznato, poštovani oče,« nastavi on, »duboko počitanje koje gajim za časne tradicije i načela. Ipak... da li u ovom sadanjem slučaju ti hvale vrijedni obziri ne znače pretjerivanje?... Posao se povećava... porodica cvjeta... Ukratko uvjeti postaju drugi i bolji...«

»Cijenjeni prijatelju,« odvrati konzul... »u meni vidite kulantnog poslovnog čovjeka. Bože dragi... niste mi dali da izgovorim, jer biste inače već znali da sam voljan i spreman da vam, s obzirom na prilike, izađem u susret, i da uz onih 70.000 bez okolišanja dam još 10.000.«

»Dakle 80.000...« reče gospodin Grünlich i potom načini usnama kretnju kao da je htio reći: nije previše, ali je dovoljno.

Sporazumjeli su se na najljubazniji način, a konzul je, kad je ustao, zadovoljno zveckao velikim svežnjem ključeva u džepu svojih hlača. »Tradicionalna visina miraza« iznosila je upravo 80.000.

Gospodin se Grünlich potom oprostio i otputovao u Hamburg. Tony nije osjetila naročitih promjena zbog svog novog životnog položaja. Nitko je nije priječio da pleše kod

Möllendorpfovih, Langhalsovih, Kistenmakerovih i u vlastitom domu, da se na Gradskoj poljani i livadama uz Travu skliže po ledu i da prima udvaranje mlade gospode... Sredinom listopada pružila se je prilika da ode na proslavu zaruka priređenu kod Möllendorpfovih u čast najstarijeg sina i Julkice Hagenström.

»Tom,« rekla je. »Ja ne idem onamo. To je skandal.« Ali je ipak otišla i zabavljala se izvrsno.

Uostalom, potezima pera koje je dodala obiteljskoj povijesti, stekla je pravo da s konzulicom ili sama pravi po svim trgovinama u gradu kupovine većeg stila, brinući se za svoju opremu, svoju *otmjenu* opremu. Dane i dane sjedile su uz prozor u sobi za doručkovanje dvije švelje koje su pravile porube, vezle monograme i gutale brda seljačkog kruha sa sirom začinjenim zelenjem...

»Mama, je li stiglo platno od Lentföhra?«

»Nije, dijete moje, ali ovdje su dva tuceta ubrusa za čaj.«

»Lijepo, a on je obećao da će poslati do danas po podne. Bože, pa treba obrubiti plahte.«

»Ida, gospodična Bitterlich traži čipke za jastučnice.«

»U ormaru za rublje, u trijemu desno, Tonice, mala moja.«

»Lina...«

»Mogla bi sama skoknuti, srdašce moje.«

»O bože, ako se udajem zato da sama trčim po stubama...«

»Jesi li razmislila o vjenčanoj haljini, Tony?«

»Moirée antique, mama... Ne dam se vjenčati ako nije *moirée antique.«*

Prošao je listopad, studeni. Pred Božić pojavio se gospodin Grünlich, da provede Badnje veče u krugu Buddenbrook ove obitelji, a nije odbio ni poziv na proslavu kod starih Krögerovih. Vladao se prema zaručnici upravo onom nježnošću kakva se s pravom od njega mogla očekivati. Nikakve nepotrebne ceremonije; nikakve smetnje u društvenom životu; nikakve netaktične nježnosti. Kao dah diskretan poljubac u čelo u prisustvu roditelja zapečatio je

zaruke... Ponekad se Tony pomalo čudila što njegova sadanja sreća nije u skladu s očajanjem koje je pokazivao zbog njenog otpora. Gledao ju je samo vedrim pogledom vlasnika... Dakako, dešavalo se kadikad, kad bi slučajno ostao nasamo s njom, da je privuče na svoja koljena, da približi svoje zaliske njenom licu i da je pita glasom koji je podrhtavao od radosti: »Ipak sam te ulovio? Zar te nisam upecao?...« Našto bi Tony odgovorila: »O bože, vi se zaboravljate...« i spretno se oslobodila.

Gospodin Grünlich vratio se odmah nakon božičnih blagdana u Hamburg, jer je njegov živahni posao nesmiljeno zahtijevao njegovu osobnu prisutnost, a Buddenbrookovi su se prećutno slagali s njim u tome da je Tony prije zaruka imala dosta, vremena da ga upozna.

Pitanje stana uređeno je pismenim putem. Tony, koja se neobično radovala velegradskom životu, izrazila je želju da se nastani u središtu Hamburga, gdje su također — i to u Bolničkoj ulici — bili uredi gospodina Grünlicha. No zaručnik je uspio muškom upornošću dobiti ovlaštenje da kupi vilu izvan grada, kod Eimsbütela... u romantičnom i donekle zabitom kraju, idilično malo gnijezdo upravo zgodno za mladi par. *Procul negotiis* — odista, ni on još nije sasvim zaboravio svoj latinski.

Prošao je prosinac, a početkom godine četrdeset i šeste održana je svadba. Priredili su divno »momačko« veče, na kom je učestvovalo pola grada. Tonine prijateljice — među njima i Armgarda von Schilling koja je stigla u grad u kočiji visokoj kao toranj — plesale su s Tominim i Christianovim prijateljima, među kojima je bio i Andrija Giesecke, sin vatrogasnog glavara i *studiosus iuris,* kao i Stephan i Eduard Kistenmaker od tvrtke *Kistenmaker i sin.* Plesali su u blagovaonici i na hodniku koji su u tu svrhu posuli praškom od milovke... Za tresku, uobičajenu na takvo veče, brinuo se u prvom redu konzul Peter Döhlmann, koji je o kamen ispod velikog trijema, razbijao sve zemljane lonce kojih se mogao

domoći.

Gospođa Stuht iz Zvonarničke ulice opet je imala prilike da se kreće u najboljim krugovima kad je pomagala na dan vjenčanja gospodični Jungmann i krojačici pri Tonikinu oblačenju. Bog da je kazni ako je ikad vidjela ljepšu mladu. Onako debela kako je bila, klečala je na podu dižući zanosno oči, i pričvršćivala mala grančice mirte na *moirée antique*... To se odigravalo u sobi za doručkovanje. Gospodin Grünlich čekao je pred vratima u fraku s dugim skutovima i svilenom prsluku. Izraz njegova ružičastog lica bio je ozbiljan i korektan. Na bradavici uz lijevu nosnicu moglo se primijetiti malo pudera, a zlatnožuti zalisci bili su pomno počešljani.

Gore u trijemu sa stupovima, jer tu se imao izvršiti obred vjenčanja, sabrala se obitelj — impozantan skup. Tu su sjedili stari Krögerovi, oboje već pomalo jadni, ali kao uvijek vrlo distingvirane pojave... Tu su bili gospodin i gospođa konzul Kröger sa sinovima Jürgenom i Jakobom. Ovaj posljednji stigao je iz Hamurga kao i rođaci Duchampsovi. Tu je bio Gotthold Buddenbrook, sa svojom ženom, rođenom Stüwing, i Friederikom, Henriettom i Pfiffikom, koje se na žalost valjda nikad ne će udati... To je bila meklenburška pobočna loza koju jp zastupao Klothildin otac gospodin Bernhardt Buddenbrook, koji je stigao s »Jalovine« i razrogačnim očima promatrao nečuveno gospodsku kuću svog bogatog rođaka. Oni iz Frankfurta poslali su samo svadbene darove, jer je put ipak bio prenaporan... Mjesto njih bili su prisutni (jedini koji nisu pripadali obitelji) doktor Grabow, kućni liječnik, i gospodična Weichbrodt, Tonina prijateljica koja ju je ljubila kao majka. Sesemi Weichbrodt imala je crnu opravicu i posve nove zelene vrpce koje se spuštahu niz uvojke što su obrubljivale njeno lice. »Budi *srijetna*, dobro *dijate*,« rekla joj je, kad se Tony u pratnji gospodina Grünlicha pojavila u trijemu, podigla se na prste i pri tom je cmoknula kratkim poljupcem u čelo. — Obitelj je bila zadovoljna s mladom: zgodna, naravna i vedra, iako nešto blijeda od radoznalosti i

putne treme.

Trijem je bio ukrašen cvijećem, a s desne strane bio je podignut oltar. Pastor Kölling od crkve sv. Marije obavio je vjenčanje, pa je tom prilikom jakim izrazima napose opominjao na *umjerenost*. Sve se odvijalo u redu i po običaju. Tony je izustila »da« naivno i dobrodušno, dok je gospodin Grünlich najprije izgovorio »he-e-hm«, da bi očistio grlo. Zatim se jelo izvanredno dobro i mnogo.

... Dok su gore u dvorani gosti, kojima je predsjedao pastor, nastavljali gozbu, konzul i njegova žena ispratiše mladi par, već potpuno spremljen za put, na mliječnomagleni snježni uzduh. Velika putna kola stajala su pred kućnim dverima natovarena kovčezima i torbama. Pošto je Tony nekoliko puta izrazila uvjerenje da će doskora doći u posjet kući i da zacijelo neće morati da čeka dok je roditelji posjete u Hamburgu, ušla je hrabro u kočiju i dala se od konzulice brižljivo zamotati u topli krzneni pokrivač. Njen se suprug također smjestio.

»Onda... Grünlich,« reče konzul, »nove čipke nalaze se u manjoj ručnoj torbi na vrhu... vi ćete ih prije Hamburga uzeti malo pod kaput, zar ne? Ona trošarina... zašto da platite, je li? Bog s vama... Zbogom još jednom, draga moja Tony. Neka te bog prati.«

»Hoćete li zaista u Arensburgu naći dobro konačište?« pitala je konzulica.

»Naručeno, premila mamice, sve je naručeno,« odgovori gospodin Grünlich.

Anton, Lina, Trina i Sofija oprostiše se od *Ma'm* Grünlich...

Baš su htjeli da zatvore vrata kad Toniku prevlada izvanredno ganuće. Usprkos neprilikama što ih je tim prouzrokovala, izvuče se još jednom ispod putnog pokrivača, prekorači bezobzirno koljena gospodina Grünlicha, koji stade mrmljati, i strastveno zagrli oca.

»*Adieu,* tata... Dobri moj tata.« I zatim mu prišapne sasvim tiho: »Jesi li zadovoljan sa mnom?«

Konzul je privine na trenutak čvrsto k sebi, a onda je

malko odgurne i stegne joj obje ruke osobito snažno i usrdno...

Nakon toga sve je bilo spremno. Vrata lupnuše, kočijaš pucne bičem, konji potegnuše tako da su prozori zazvečali, a konzulica pusti da vjetar poigra njezinim rupčićem od balista, dok se kola, koja su drndajući odlazila niz ulicu, nisu počela gubiti u magli.

Konzul je stajao duboko zamišljen kraj svoje supruge koja je gracionom kretnjom stegnula krznenu pelerinu čvršće oko ramena.

»Eto, odlazi, Bethsy.«

»Da, Jean, prvo koje odlazi. — Misliš li, da je sretna?«

»Ah, Bethsy, ona je zadovoljna sama sa sobom: to je najsolidnija sreća, koju možemo postići na zemlji,«

Onda se vratile svojim gostima.

PETNAESTO POGLAVLJE

Toma Buddenbrook se spuštao niz Mengovu ulicu, a došav do »Pet kuća« nije htio da prođe gornjom stranom kroz Široku ulicu, da ne mora zbog mnogih poznanika stalno držati šešir u ruci. Držeći obje ruke u širokim džepovima svoga toplog, tamnosivog kaputa s velikim ovratnikom, prilično zaokupljen mislima koračao je po tvrdom, smrznutom snijegu koji je svjetlucao kao kristalići i škripao pod njegovim visokim cipelama. Išao je svojom posebnom stazom za koju nitko nije znao. Nebo je bilo svijetlo i jasno, plavo i hladno; zrak je bio svjež, opor i mirisav, vrijeme bez vjetra, studeno, vedro i čisto,

pet stupnjeva mraza, dan kakvih ima malo u mjesecu veljači.

Toma je prošao kroz spomenutu gradsku četvrt, presjekao Pekarski jarak i prispio kroz usku poprečnu ulicu u Ribarski dol. Ovom je ulicom, koja se usporedno s Mengovom ulicom spuštala strmo prema rijeci Travi, napravio nekoliko koračaja u pravcu rijeke, dok nije stao pred malom kućom, sasvim skromnom cvjetarnicom, s uskim vratima i siromašnim malim izlogom u kom je na zelenoj staklenoj ploči bilo poredano nekoliko lonaca s biljkama lukova čama.

Uđe, a limeno zvonce gore na vratima poče štektati kao budno psetance. Unutra, pred prodavačkom tezgom, stajala je, u razgovoru s mladom prodavačicom, neka mala, debela, postarija dama u turskoj marami. Birala je između nekoliko lonaca s cvijećem, ispitivala, mirisala, prigovarala i brbljala toliko da je stalno morala brisati usta rupčićem. Toma Buddenbrook pozdravio je uljudno i stane postrance... Bila je to neka siromašna rođaka Langhalsovih, dobroćudna i brbljava usidjelica koja je nosila ime obitelji iz najboljeg društva, ali ipak nije pripadala tom društvu. Nisu je pozivali na velike ručkove i plesove nego samo na male sastanke uz bijelu kavu, a cijeli ju je svijet, s malim izuzecima, nazivao »tetka Lotika«. Držeći u rukama lonac s cvijećem zamotan u svileni papir, krene prema vratima, a Thomas, pošto ju je prinovo pozdravio, reče glasno prodavačici: »Dajte mi... molim... nekoliko ruža... Jest, svejedno... *La France*...«

Zatim, kad je teta Lotika zatvorila vrata za sobom i isčeznula, reče tiše: »Tako, sad ih opet odloži, Ana... Dobar dan, mala Ana. Da, danas dolazim teška srca.«

Ana je nosila bijelu pregaču na crnoj jednostavnoj haljini. Bila je čudesno lijepa. Nježna kao gazela. Imala je gotovo malajski tip lica: malo ispupčene jabučice, uske crne oči pune mekog sjaja i zagasitu žućkastu put, da joj slične ne bi našao nadaleko i naširoko. Njene ruke, iste boje, bile su uzane i neobično lijepe za djevojku koja radi u dućanu.

Ona se povuče iza tezge u desni kraj malog dućančića,

kamo se nije moglo vidjeti kroz izlog. Toma pođe za njom, s ove strane tezge, nagne se naprijed i poljubi je u usta i u oči.

»Sasvim si prozebao, jadni moj,« reče ona.

»Pet stupnjeva,« odvrati Tom... »Nisam ni primijetio, hodao sam ovamo prilično tužan.«

Sjede na tezgu, zadrži njenu ruku u svojoj i nastavi: »Da. Čuješ li, Ana?... Danas moramo napokon biti razumni. Došlo je vrijeme.«

»O, bože...« izusti ona ojađeno i, zaplašena i tužna, podigne pregaču.

»Jednom nas je moralo i to stići, Ana... Tako... nemoj plakati... Bit ćemo pametni, zar ne? — Šta se tu može učiniti? Takve stvari čovjek mora preturiti...«

»Kada...?« upita Ana jecajući.

»Prekosutra.«

»O bože... zašto prekosutra? Još nedjelju dana... molim... Pet dana...«

»Ne može biti, draga, mala Ana. Sve je utvrđeno i uređeno...

Očekuju me u Amsterdamu... ne mogu produžiti ni za jedan jedini dan, ma koliko to od srca želio.«

»A to je tako strašno daleko...«

»Amsterdam? Nipošto. A *misliti* možemo uvijek jedno na drugo, ne? Ja ću ti pisati. Pazi samo, pisat ću ti, čim stignem onamo...«

»Sjećaš se još...« reče ona, »prije godinu i po? Na streljačkoj zabavi...«

Ushićen upade joj u riječ:

»Bože, godina i po... Mislio sam da si Talijanka... Kupio sam karanfil i stavio ga u zapučak... još ga imam... uzet ću ga, sa sobom u Amsterdam... Kakva je prašina i zapara bila na poljani...«

»Da, ti si mi donio čašu limunade iz obližnje daščare... Sjećam se svega, kao da je danas. Sve je vonjalo na masno pecivo i ljude...«

»Ali ipak je bilo lijepo. Zar nismo odmah pročitali jedno drugom u očima što je i kako je?«

»A ti si htio da se sa mnom voziš na vrtuljku... ali to nije bilo moguće; morala sam prodavati, gazdarica bi me karala...«

»Ne, nije bilo moguće, Ana, to potpuno razumijem.«

Ona reče tiho: »A to je bilo i jedino što sam ti odbila.«

On je ponovo poljubi u usta i oči.

»*Adieu,* moja draga, dobra, mala Ana... Da, moramo početi da kazujemo jedno drugome zbogom.«

»Ah, valjda ćeš doći sutra još jedanput?«

»Da, sigurno, u ovo vrijeme, i prekosutra ujutro, ako se ikako uzmognem izvući... Ali sad hoću jedno da ti kažem, Ana... Ja sad odlazim prilično daleko; da, ipak je Amsterdam dosta daleko... a ti ostaješ ovdje... Ali nemoj poći krivim putem Ana, čuješ li?... Jer dosad *nisi* išla krivim putem, to ti kažem.«

Ona je plakala u pregaču, koju je slobodnom rukom držala ispred lica.« »A ti... a ti?...«

»To sam bog zna, Ana, kako će se stvari razvijati. Čovjek ne ostaje vječito mlad... Ti si razborita djevojka... nikada nisi ništa govorila o ženidbi i sličnim stvarima...«

»Ne, bože sačuvaj... da tako nešto tražim od tebe...«

»Vidiš, prilike nose čovjeka... Ako poživim, preuzet ću posao, sklopiti dobru partiju... Da, ja govorim iskreno s tobom... na rastanku... A i ti... to tako mora... želim ti svaku sreću, moja draga, dobra, mala Ana. Ali nemoj poći po zlu, čuješ li? Jer dosad *nisi*, to ti kažem...«

Unutra je bilo toplo. Vlažni zadah zemlje i cvijeća ispunjao je mali dućančić. Napolju se zimsko sunce već spremalo đa zađe. Nježno, čisto, kao na porculanu naslikano blijedo večernje rumenilo resilo je nebo s one strane rijeke. Sakrivši bradu u podignut ovratnik zimskog kaputa jurili su ljudi kraj izloga — a nisu vidjeli ovo dvoje mladih koji su se u kutu male cvjetarnice opraštali.

ČETVRTI DIO

PRVO POGLAVLJE

30. travnja 1846.

Draga moja mama,

Tisuću puta hvala za Tvoj list u kom mi javljaš o zarukama Armgarde von Schilling s gospodinom von Maiboom-Pöppenrade. I Armgarda mi je poslala objavu vjeridbe (vrlo otmjeno, sa zlatnim rubom) i uz to pisala list u kojem govori ushićeno o svom zaručniku. Da je lijep kao slika i otmjene prirode. Kako sretna mora biti! Cijeli se svijet ženi; iz Münchena dobila sam objavu od Eve Ewers. Ona će se udati za direktora pivovare.

Ali sad Te moram, draga mama, nešto zapitati: naime, zašto se ovdje još ništa ne čuje o posjetu konzula Buddenbrooka? Čekate li možda na službeni poziv od Grünlicha? Nije potrebno da to činite, jer on, rekla bih, uopće ne misli na to, a kad ga pokušam podsjetiti, odgovara mi: »Da, da, dijete, tvoj je otac zaokupljen drugim poslovima.« Ili se Vi možda bojite da ćete mi smetati? O ne, ni najmanje. Ili Vi možda mislite da ćete u meni samo opet probuditi čežnju za

domom? O Ti dragi moj bože, pa ja sam razborita žena, živim punim životom, sazrela sam.

Upravo sam bila na kavi kod *Madame* Käselau tu u susjedstvu. Ugodni su to ljudi, kao i naši susjedi s lijeve strane, zovu se Gussmann (ali kuće su prilično razdaleko jedna od druge), druževan svijet. Imamo par dobrih kućnih prijatelja, obadvojica stanuju također izvan grada: doktor Klaassen (o njem ću Ti još morati da pričam) i bankar Kesselmeyer, Grünlichov intimni prijatelj. Ne možeš zamisliti kakav je to komičan stari gospodin. Ima podšišane bijele zaliske i rijetku crnobijelu kosu na glavi koja izgleda kao pahuljice perja i leprša pri svakom dašku vjetra. Kako Čini glavom smiješne kretnje, kao da je ptica, a uz to je prilično brbljav, zovem ga uvijek »svraka«, ali mi Grünlich to brani, jer kaže da svraka krade, a gospodin Kesselmeyer da je poštenjačina. Pri hodu ide pognut i vesla rukama. Njegove pahuljice dopiru samo do polovine stražnjeg dijela glave, a odanle mu je zatiljak sav crven i raspucan. Ima u sebi nešto izvanredno veselo. Katkad me potapša po obrazu i veli: »O, dobra, mala ženice, kakav božji blagoslov za Grünlicha što je vas dobio.« Onda izvuče jedan od svojih cvikera (ima uvijek po tri uza se, privezane na duge uzice koje se stalno zapliću na njegovu bijelom prsluku) stavi ga na nos koji se pri tom sav navora, i stane gledati u me otvorenim ustima tako radosno, dok mu se ne nasmijem ravno u brk. Ali on mi to ne zamjera.

Što se tiče Grünlicha, on je mnogo zauzet; odveze se ujutro na našim malim žutim kolima u grad i često se vraća kući tek kasno navečer. Katkad sjedi kraj mene i čita novine.

Kad idemo na kakvu društvenu priredbu, na primjer kod Kesselmeyera ili kod konzula Goudstikkera na Alsterdammu, ili kod senatora Bocka u Vijećničkoj ulici, moramo najmiti kočiju. Već sam zamolila Grünlicha da nabavi zatvorena kola, jer to je ovdje izvan grada neophodno potrebno. To mi je upola obećao, ali, začudo, kao da uopće ne voli odlaziti sa mnom u društva, i čini mi se da nerado gleda kad se u gradu

zabavljam s ljudima. Da nije možda ljubomoran?

Naša vila koju sam ti, draga mama, već podrobno opisala, zaista je vrlo lijepa i još se je poljepšala jer smo ponovo nabavili neko pokućstvo. Salonu u visokom prizemlju ne bi ni Ti mogla ništa prigovoriti; sav je u smeđoj svili. Pokraj njega je blagovaonica, vrlo lijepo obložena drvom, stolci su stajali 25 kurantnih maraka po komadu. Ja se obično zadržavam u »sobi maćuhicâ« koja služi i kao dnevna soba. Zatim ima još kabinet za pušenje i za kartanje. Dvorana koja onkraj hodnika zaprema drugu polovinu prizemlja, sad je dobila žute storove i izgleda zaista otmjeno. Na katu je spavaonica, kupaonica, te soba za oblačenje i za služinčad. Za žuta kola imamo malog *grooma.* Sa svoje dvije djevojke prilično sam zadovoljna. Ne znam da li su poštene, ali, hvala bogu, ne moram paziti na svaki groš. Ukratko, sve je kako dolikuje našem imenu.

A sada, draga mama, da Ti javim nešto najvažnije što sam sačuvala za kraj pisma. Od nekog vremena naime osjećam se malo čudno, znaš, ne sasvim zdrava, a ipak nekako drugačije. Jednom prilikom povjerila sam se doktoru Klaassenu. On je sasvim sićušan čovjek s velikom glavom i još većim šeširom. Svoju španjolsku trsku, na kojoj je kao držak okrugla koštana ploča, uvijek pritiskuje o svoju dugu kozju bradu koja je gotovo svijetlozelena, jer ju je dugi niz godina bojadisao crno. No, trebala si ga vidjeti. Uopće nije odgovorio, samo je namještao svoje naočari, treptao crvenim očicama, klimnuo mi svojim krumpirastom nosom, hihotao i mjerio me tako impertinentno, da nisam znala kamo da s djenem. Onda me je pregledao i izjavio da je sve da ne može biti bolje; samo moram piti mineralnu vodu jer sam možda *ponešto* slabokrvna — o mama, povjeri to dobrom tati sasvim oprezno, da može zapisati u obiteljske papire. Čim bude moguće, javit ću Ti daljnji razvoj.

Pozdravi srdačno tatu, Christiana, Klaru, Klothildu i Idu Jungmann. Tomi sam nedavno pisala u Amsterdam.

Tvoja vjerno-poslušna kći
Antonija

2. kolovoza 1846.

Dragi moj Tomo! S uživanjem sam primio Tvoj izvještaj o sastanku s Christianom u Amsterdamu; bit će da ste proveli nekoliko veselih dana. O daljnjem putu Tvog brata preko Ostendea u Englesku nema još nikakvih vijesti, ali se nadam u boga da je sretno putovao. Budući da je Christian odlučio da napusti učeno zvanje, dao bog da ne bude prekasno za njega, pa da kod svog principala *Mr.* Richardsona nešto čestito nauči. Neka mu trgovačka karijera bude popraćena uspjehom i blagoslovom. *Mr.* Richardson *(Threadneedle Street)* jeste, kao što ti je poznato, prisni poslovni prijatelj naše kuće. Cijenim sebe sretnim što sam oba svoja sina smjestio u tvrtkama koje su prijateljski povezane sa mnom. Blagodat te činjenice možeš Ti već sada osjetiti: veoma sam zadovoljan što je gospodin van der Kellen već U ovom četvrtgodištu povisio Tvoju plaću i što će ti i ubuduće omogućiti nuzzaradu. Uvjeren sam đa si Ti valjanim vladanjem pokazao se dostojnim iskazane Ti naklonosti i da ćeš se i dalje takvim pokazivati.

Pri svem tomu boli me što Tvoje zdravlje nije najbolje. Ono što si mi pisao o nervozi, podsjetilo me na moju vlastitu mladost, kad sam bio zaposlen u Antwerpenu i morao otputovati u Ems radi liječenja. Ako bi se pokazalo da je i Tebi potrebno nešto slično, sine moj, pripravan sam, razumije se, pripravan sam pomoći zborom i tvorom, iako, što se nas drugih tiče, izbjegavam takve izdatke u ovim politički nemirnim vremenima.

Ipak smo polovicom lipnja Tvoja majka i ja poduzeli put do Hamburga, da posjetimo Tvoju sestru Tony. Njen suprug nije nas doduše pozvao, ali nas je primio veoma srdačno i tako nam se sav posvetio ona dva dana koje smo proveli kod njega, da je zanemario svoj posao i meni jedva ostavio vremena da u gradu posjetim Duchampsove. Antonija je bila u petom

mjesecu; njezin liječnik nas je uvjeravao da će sve proći normalno i povoljno.

Htio bih još napomenuti list gospodina van der Kellena iz kojeg sam s radošću razabrao da si Ti i *privatim* rado viđen gost u krugu njegove obitelji. Sine moj. Ti si sada u godinama kad počinješ žeti plodove odgoja koji si dobio od svojih roditelja. Neka Ti ovo posluži kao dobar savjet: ja sam u Tvojim godinama, kako u Bergenu tako i u Antwerpenu, uvijek nastojao da se pokažem uslužan i prijatan prema svojim *principalklama*, što mi je donijelo najveće koristi. Bez obzira na to da je časno i ugodno biti u bližim vezama s porodicom svoga starješine, čovjek na taj način zadobiva principalku kao zagovornicu koja će uložiti dobru riječ, ako nastupi ono što je moguće, ali treba svakako izbjegavati, a ipak se može zbiti, naime, da se u poslu dogodi kakav propust ili da principal ne bude sasvim zadovoljan.

Što se tiče Tvojih poslovnih planova za budućnost, njima se ja veselim s obzirom na Tvoj živi interes koji u njima dolazi do izražaja, mada ih ja ne bih mogao potpunoma odobriti. Ti polaziš sa stanovišta da je prođa onih proizvoda koje daje okolica našeg grada, kao što su žito, repica, koža i krzno, vuna, ulje, pogače od ulja, kosti itd., najnaravniji i najsigurniji posao Tvog rodnog grada, pa kaniš da se, uz komisionu trgovinu, posvetiš u prvom redu toj branši. Ja sam se također bavio tom mišlju u vrijeme kad je konkurencija u toj grani trgovine bila još neznatna (dok je sada prilično porasla) i izvršio sam nekoliko pokusa u tom pravcu, koliko su to dopuštala sredstva i prilike. Moj put u Englesku imao je uglavnom cilj da i u toj zemlji potražim veze za svoje pothvate. U tu sam svrhu putovao čak do Škotske i sklopio nekoliko korisnih poznanstava, ali sam ubrzo spoznao i opasan karakter koji bi imali izvozni poslovi, zbog čega i nije došlo do daljnjeg kultiviranja tih poslova, to više što sam uvijek držao na umu riječi opomene koje nam je namro naš predak, osnivač tvrtke: »Sine moy, po danu s radostju obavljaj svoje

poslove, ali radi samo takve da noću mirno spavati možemo.«

Tog ću se načela držati kao svetinje do kraja svojih dana, premda čovjek kadikad može da padne u sumnju, kad vidi ljude koji bez takvih principa očito bolje prolaze. Mislim na Struncka i Hagenströma koji očevidno napreduju, dok naše poslovanje teče i suviše mirno. Poznato Ti je da se trgovačka kuća, nakon smanjenja uslijed smrti Tvoga djeda nije više podigla, i ja molim boga da mogu ostaviti Tebi poslove barem u njihovu sadašnjem stanju. U prokuristi Marcusu imam zaista iskusnog i opreznog pomoćnika. Samo kad bi obitelj Tvoje majke htjela malo bolje čuvati svoje groše; i ta će baština biti od velike važnosti po nas.

Ja sam prenatrpan poslovnim i gradskim stvarima. Predsjednik sam kolegija Bergenskih brodara, a sukcesivno sam biran za gradskog zastupnika u financijskom odjelu, u trgovačkom kolegiju, u računarskoj komisiji i u sirotištu sv. Ane.

Tvoja majka, Klara i Klothilda srdačno Te pozdravljaju. A i brojna gospoda: senatori Möllendorpf i doktor Oeverdieck, konzul Kistenmaker, mešetar Gosch, C, F. Köppen, a iz poslovnice gospođin Marcus i kapetani Kloot i Klötermann mole me da Ti izručim pozdrave. Božji blagoslov neka Te prati, sine moj. Radi, moli i štedi.

U brižnoj ljubavi

Tvoj otac

8. *listopada 1846.*

Dragi i veoma poštovani roditelji! Niže potpisan nalazi se u ugodnom položaju da Vas može obavijestiti da je Vaša kćerka, moja usrdno ljubljena supruga Antonija, sretno rodila prije pola sata. Po božjoj volji rodila se je djevojčica, i ja nemam riječi da iskažem svoje radosno uzbuđenje. Stanje drage porodilje i djeteta izvrsno je, i doktor Klaassen izjavljuje da je potpuno zadovoljan tokom stvari. I primalja, gospođa Grossgeorgis, kaže da nije bilo nikakvih poteškoća. — Moja

me uzbuđenost sili da odložim pero. Preporučujem se najdostojnijim roditeljima u nježnom veleštovanju

B. Grünlich

Da je dečko, znala bih za njega vrlo lijepo ime. Ovako željela bih da se zove Meta, ali Gr. hoće Erika.

T.

DRUGO POGLAVLJE

»Jesi li slabo?« reče konzul kad je sjeo za stol i podigao tanjur kojim su pokrili njegovu juhu. »Da nisi bolesna? Šta ti je? Čini mi se kao da te nešto boli?«

Okrugli stol u prostranoj blagovaonici jako se smanjio. Osim roditeljâ sjedili su oko njega običnim danom samo gospodična Jungmann, desetogodišnja Klara i mršava, skromna Klothilda koja je jela šutke, ali ustrajno. Konzul baci pogled uokrug... sva su se lica nekako izduljila i bila zabrinuta. Šta se dogodilo? I on je bio nervozan i pun briga, jer je burza stalno kolebala zbog onih zakučastih odnosa u Schleswig-Holsteinu... No još neki drugi nemir lebdio je u zraku: kasnije, kad je Anton izašao da donese meso, saznao je konzul što se dogodilo. Trina, kuharica Trina, djevojka koja je dosad bila zgoljna vjernost i čestitost, odjednom se otvoreno pobunila. Na veliku žalost konzulice podržavala je od nekog vremena prijateljstvo, neku vrstu duhovne veze, s nekakvim mesarskim pomoćnikom, i čini se da je taj stalno zakrvavljeni čovjek na najnepovoljniji način utjecao na razvitak njezinih političkih nazora. Kad ju je konzulica prekorila zbog

neuspjelog umaka od vlašca, podbočila se golim rukama o bokove i izjavila slijedeće: »Potrpite se malo, gospa konzulica, neće puno durat pa će doći novi zakon u državu, pa ću ja sjedit gore na sofi i u svilenoj robi, a vi isti ćete mene služit...« Razumije se samo po sebi da joj je konzulica smjesta otkazala.

Konzul je kimao glavom. I on je u posljednje doba mogao koješta primijetiti što je davalo povoda da se čovjek zabrine. Zacijelo, stariji nosači i radnici u hambarima bili su i nadalje dovoljno čestiti, pa nisu dali da im pune glave mušicama, ali među mlađim ljudima pokazivao je ovaj ili onaj svojim držanjem da je novi duh pobune podmuklo uspio uvući se medu njih...

U proljeće došlo je do uličnih nemira, iako je već bila izrađena osnova novog ustava koji je odgovarao zahtjevima novog vremena i koji je malo kasnije, usprkos prosjvedu Lebrechta Krögera i neke druge uporne starije gospode, na osnovu senatskog dekreta, proglašen osnovnim državnim zakonom. Izvršen je izbor narodnih zastupnika, sastalo se Gradsko veliko vijeće. Ali nije bilo mira. Kao da je svagdje ponestalo reda. Svi su tražili reviziju ustava i izbornog prava, a građani su se svađali među sobom. »Staleško načelo« govorili su jedni, a to je govorio i Johann Buddenbrook, konzul. »Opće pravo glasa« govorili su drugi, to je govorio i Hinrich Hagenström. Neki su opet vikali: »Opći staleški izbori,« a možda su čak i znali što se pod tim razumijeva. A u zraku su brujale i takve ideje kao što je ukidanje razlika između građana i stanovnika, proširenje mogućnosti stjecanja građanskog prava čak i za nekršćane... Nije dakle čudo da su Buddenbrookovu Trinu saletjele kojekave misli, kao ona o sofi i svilenoj haljini. Ah, bit će još i gore. Prijetila je opasnost da stvari pođu sasvim po zlu...

Bilo je u prvim danima listopada godine četrdeset i osme. Plavo nebo na kom je lebdjelo nekoliko laganih oblaka, bilo je obasjano srebrnobijelim sunčanim svjetlom koje, razumije se, nije više bilo toliko snažno da u »odaji krajolikâ« ne bi

pucketala vatra u peći iza visokih sjajnih rešetaka.

Mala Klara, tamnoplave kose, prilično strogih očiju, sjedila je uz prozor s nekakvim vezom pred stolom za šivanje, dok je Klothilda, zabavljena sličnim radom, sjedila kraj konzulice na sofi. Premda Klothilda Buddenbrook nije bila starija od svoje udate sestrične, i navršila dakle tek dvadeset i jednu godinu, počele su se oštre crte lica već isticati na njenom duguljastom licu, a njena u razdjel jak glatko začešljana kosa, koja nikad nije bila plava nego oduvijek nekako siva, još je pojačavalo dojam da je slika i prilika usidjelice. Ona je bila zadovoljna time i nije činila ništa da to spriječi. Možda je osjećala potrebu da brzo ostari i tako se riješi svih sumnja i nada. Budući da nije imala ni prebijene pare, znala je da se širom svijeta neće naći čovjek koji bi je uzeo za ženu, pa je stoga skrušeno gledala u susret budućnosti; da u kakvoj maloj izbi životari od kakve male rente koju će joj pribaviti njen moćni stric iz kase kakve dobrotvorne ustanove za siromašne djevojke iz uglednih porodica.

Što se tiče konzulice, ona je bila zauzeta čitanjem dvaju pisama. Tony je pričala o povoljnom razvoju male Erike, a Christian je pomno izvještavao o životu i zbivanjima u Londonu, ne spominjući dabome svoju djelatnost kod *Mr.* Richardsona... Konzulica, koja se približila sredini četrdesetih godina, gorko se tužila radi sudbine plavojaka što tako naglo stare. Nježna put, koja odgovara riđoj kosi, počinje u tim godinama tamnjeti usprkos svim sredstvima koja bi je imala osvježiti. A i kosa bi neumoljivo stala sijediti, da nemaš, hvala bogu, recept pariške tinkture koja to sprečava za prvo vrijeme. Konzulica je odlučila da nikad ne posijedi. Pokaže li se da sredstva za bojenje kose više ne pomažu, nosit ću vlasulju koja će biti iste boje kao njezina kosa u mladosti... Na vrh njene još uvijek umjetničke *coiffure* bila je pričvršćena mala, bijelim čipkama optočena, svilena vrpca: početak, prvi nagovještaj kapice. Njena svilena kućna haljina širila se oko nje prostrana i nabrana, zvonoliki rukavi bili su podstavljeni

uškrobljenom tkaninom. Kao uvijek zveckalo je na njenoj ruci nekoliko kolutastih zlatnih narukvica. — Bilo je tri sata poslije podne.

Odjednom se začu vika i buka, neka vrsta obijesnog pocikivanja i zviždanja, pa tutanj mnogobrojih koraka na ulici, galama koja se približavala i sve više rasla.

»Mama, što je to?« upita Klara, koja je gledala kroz prozor i preko »špijuna«. »Toliki ljudi... Što im je? Zašto se toliko vesele?«

»Bože moj,« povika konzulica, baci u stranu pisma i pojuri k prozoru. »Da nije... O, bože moj, jest, revolucija... To je narod...«

Stvar je bila u tome da je već cijeli dan vladao nemir u gradu. U Širokoj ulici već su ujutro kamenom razbili izlog tekstilnog trgovca Benthiena, premda samo bog zna kakve je veze imao izlog gospodina Benthiena s visokom politikom.

»Antune,« vikne konzulica drhtavim glasom prijeko u blagovaonicu, gdje je sluga sređivao srebrninu. »Antune, siđi dolje. Zaključaj kućna vrata. Zatvori sve. Narod...«

»Da, gospođo konzulice,« reče Anton. »No, da li smijem... ? Ja sam gospodski sluga... ako spaze moju livreju...«

»Zločesti ljudi,« izusti Klothilda tužno i polako ne prekidajući svoj ručni rad. — U tom času stiže konzul kroz trijem i uđe na staklena vrata. Nosio je ogrtač preko ruke, a šešir u ruci.

»Ti namjeravaš izaći, Jean?« upita konzulica zaprepašteno.

»Jest, draga, moram u veliko vijeće...«

»Ali narod, Jean, revolucija...«

»Ah, bože dragi, nije to tako ozbiljno, Bethsy... Svi smo u božjoj ruci. Već su prošli kraj naše kuće. Izaći ću kroz stražnju kuću...«

»Jean, ako me voliš... hoćeš da se izložiš toj opasnosti, hoćeš da nas ovdje ostaviš same... Oh, ja se bojim, ja se bojim...«

»Mila moja, molim te, nemoj se uzbuđivati... ljudi će pred

vijećnicom ili na trgu malo bučiti... možda će to državu stajati još poneki prozor, i to je sve.«

»Kamo ideš, Jean?«

»U vijeće... Sigurno ću zakasniti, poslovi su me zadržali. Bila bi sramota da danas ne budem tamo. Misliš li da će tvoj otac dopustiti da ga zadrže kod kuće? *Ma kako* bio star...«

»Onda pođi s bogom, Jean... Ali budi oprezan, molim te. Čuvaj se... I pripazi malo na mog oca. Ako se njemu štogod desi...«

»Budi bez brige, draga...«

»Kad ćeš se vratiti?« povika konzulica za njim. »Prema tome, u pola pet, u pet sati... kako bude. Na dnevnom su redu važne stvari, pa sve zavisi od toga...«

»Ah, ja se bojim, ja se bojim,« ponavljala je konzulica i, zvjerkajući tjeskobno na sve strane, hodala odajom gore-dolje.

TREĆE POGLAVLJE

Konzul Buddenbrook prođe žurno preko svog prostranog zemljišta. Kad je stigao u Pekarski jarak, začu iza sebe korake i ugleda mešetara Goscha koji se također žurio uz Strmu ulicu, gdje će se održati sjednica. Bio je veoma dekorativan u svom plaštu. Dok je jednom svojom rukom, dugom i mršavom podigao jezuitski šešir, drugom je učinio gestu hinjene smjernosti te izusti muklo i zagrižljivo: »Gospodine konzule... ja vas pozdravljam.«

Taj isti mešetar Siegismund Gosch, neženja od nekih četrdeset godina, bio je, usprkos svome vladanju, najčestitiji i

najdobroćudniji čovjek na svijetu; no bio je »lijepa duša«, umjetnik po naravi i originalan duh. Njegovo glatko izbrijano lice isticalo se svojim savijenim nosom, oštro izbočenom bradom i širokim ustima koja su na krajevima bila povinuta prema dolje. Tanke ja usnice držao stisnute s mračnim i zlobnim izrazom. Trudio se da pokazuje pred svijetom glavu divljeg, lijepog i đavoljeg intriganta — a to mu je polazilo za rukom — neku zlu, pakosnu, interesantnu i strašnu karakternu figuru, nešto između Mefistofela i Napoleona... Prosijeda kosa padala mu je niz čelo, duboko i tmurno. Iskreno je žalio što nije grbav. — Bio je nastrana i ljubazna pojava među stanovnicima starog trgovačkog grada. Pripadao je njima, jer je po propisima građanskog shvaćanja vodio mali, solidni i zbog skromnosti cijenjeni posrednički posao; ali u njegovoj uskoj, tamnoj poslovnici stajao je velik ormar s knjigama, pun pjesničkih djela na svim jezicima, a pronosili su se glasovi da od svoje dvadesete godine radi na prijevodu sveukupnih drama što ih je napisao Lope de Vega... Jednoć je na nekoj diletantskoj izvedbi Schillerova »Don Carlosa« igrao Dominga. To je bio vrhunac njegova života. — Nikad neskladna riječ nije prešla preko njegovih usana, čak u poslovnim razgovorima izgovarao je uobičajene fraze samo kroz zube i s takovom mimikom kao da hoće reći: »Huljo, ha. U grobu tvoje kunem pretke...« Bio je u neku ruku baštinik i nasljednik pokojnog Jean-Jacquesa Hoffstedea, samo je njegova narav bila mračnija i patetični ja, i nije imao ništa od šaljive vedrine koju je prijatelj starog Johanna Buddenbrooka uspio prenijeti iz prošlog stoljeća. — Jednog je dana u tren oka izgubio na burzi šest i pô kurantnih talira na dva ili tri vrijednosna papira što ih je bio kupio radi spekulacije. Tad ga je prevladala njegova sklonost k dramatičnosti, pa je odigrao čitavu predstavu. Spustio se na klupu u takvoj pozi kao da je izgubio bitku kod Waterlooa, pritisnuo zgrčenu šaku na čelo i bogohulnim kolutanjem očiju ponovio nekoliko puta: »Ha, sudbo kleta.« Budući da se je u stvari dosađivao svojim malim,

neuzbudljivim, sigurnim dobicima od prodaje ovog ili onog zemljišta, to je ovaj gubitak, ovaj tragični udarac kojim ga je pogodilo nebo, njega intriganta, bio sretan slučaj kojim se nekoliko sedmica naslađivao. Kad bi ga tkogod oslovio: »Čujem da vam se desila nesreća, gospodine Gosch?... Baš mi je žao...« obično bi odgovorio: »O, poštovani prijatelju moj... *Uomo non educato dal dolore riman sempre bambino.*« Jasno da to nitko nije razumio. Da li je to rekao Lope de Vega? Taj Siegismund Gosch bio je nesumnjivo učen i neobičan čovjek.

»Kakvih li vremena u kojima živimo,« obrati se konzulu Buddenbrooku, koračajući kraj njega ulicom, pogrbljen i poduprt štapom. »Vremena oluje i pokreta.«

»To ste pravo rekli,« odgovori konzul. »Zaista su vremena burna. Čovjek zaista može s napetošću očekivati današnju sjednicu. Staleški princip...«

»Dakle, slušajte,« nastavi govor gospodin Gosch. »Cijeli dan bio sam vani, promatrao sam svjetinu. Bilo je u njoj divnih momaka, oči pune vatre, mržnje i oduševljenja...«

Johann Buddenbrook stade se smijati: »Baš ste vi pravi, prijatelju moj. Bit će da vam se to sviđa. Nego dopustite mi... djetinjarija je sve to. Što hoće ovi ljudi? Skupina neodgojenih mladića koji se koriste prigodom da bi se razgalamili...«

»Zacijelo. A opet ne može se osporavati... Bio sam prisutan kad je mesarski pomoćnik Berkemeyer razorio izlog gospodina Benthiena... Bio je kao panter...« Posljednju je riječ izgovorio stisnuvši zube naročito čvrsto, pa onda produžio: »Da, nitko ne može osporavati da stvar ima i svoje uzvišeno lice. Napokon nešto drugo, razumijete li, nešto nesvakidašnje, nasilno, bura i oluja, divljina... Da, narod je neuk, znam to. Ali moje srce, ovo moje srce kuca za nj...« Bili su stigli pred jednostavnu, žutom uljenom bojom premazanu kuću, gdje se u prizemlju nalazila dvorana za sjednice velikog vijeća.

Ta je dvorana bila sastavni dio pivare i gostionice za plesne zabave koju je vodila neka udovica zvana Suerkringel, a stajala je u određene dane na raspolaganje gospodi od velikog

vijeća. Iz uskog, popločanog hodnika, kojemu su zdesna bile sobe restauracije, i u kom je vonjalo po pivu i jelu, ulazilo se slijeva u dvoranu. Vrata od zeleno oličenih dasaka nisu imala ni kvake ni brave, a bijahu tako uzana i niska da nitko ne bi ni pomislio da se iza njih krije tako velika prostorija. Dvorana je bila hladna, gola, slična štaglju, s okrečenim stropom na kom su stršili balvani, i okrečenim zidovima. Tri prilično visoka prozora sa zelenim križicama bijahu bez zastora. Prema prozorima izdizali su se postepeno i amfiteatralno redovi sjedišta, a u dnu bio je postavljen stol, prekrit zelenim suknom, s velikim zvonom, spisima i priborom za pisanje, određen za predsjednika, zapisničara i prisutne komesare senata. Na zidu nasuprot vratima bilo je nekoliko visokih vješalica, prenatrpanih kaputima i šeširima.

Žagor glasova udari u lice konzulu i njegovu pratiocu kad su stupili, jedan za drugim, kroz niska vrata u dvoranu. Očigledno su stigli među posljednjima. Prostor bio je pun građana koji su, držeći ruke u džepovima hlača, na leđima, u zraku, stajali u grupama i živo raspravljali. Od stodvadeset članova ovoga tijela bilo je zacijelo sto na okupu. Nekoliko je zastupnika seoskih kotara vjerojatno smatralo da je u sadašnjim okolnostima bolje ostati kod kuće.

Najbliže ulazu stajala je grupa »malih ljudi«, dva ili tri neznatna trgovca, jedan direktor gimnazije, »otac siročadi« gospodin Mindermann i gospodin Wenzel, popularni brijač. Gospodin Wenzel, onizak, čvrst čovjek crnih brkova, inteligentna lica i crvenih ruku, još je jutros brijao konzula, ali ovdje mu je bio ravnopravan. Brijao je samo u najboljim krugovima, brijao je gotovo isključivo Möllendorpfove, Langhalsove, Buddenbrookove i Oeverdieckove, a svoj izbor u veliko vijeće imao je zahvaliti svom poznavanju gradskih zgoda, svojoj sposobnosti i vještini u općenju s ljudima i, pored sve svoje poniznosti, vidno izraženoj samosvijesti.

»Zna li gospodin konzul najnovije?« viknuo je žustro i dobacio ozbiljan pogled svom pokrovitelju.

»Da li znam, a što, dragi moj Wenzel?«

»Jutros još nije bilo moguće da se to zna... Gospodin konzul neka oprosti... to je najnovije. Narod ne kreće pred vijećnicu ili na trg. Doći će ovamo da zaprijeti velikom vijeću. Urednik Rübsam nahuškao ga je...«

»Ta nije moguće,« reče konzul. Progura se između prednjih grupa prema sredini dvorane, gdje je primijetio svog tasta s prisutnim senatorima, doktorom Langhalsom i Jamesom Möllendorpfom.

»Zar je istina, gospodo?« upita, rukujući se s njima...

Doista, cijeli je zbor govorio o tom. Bukači kreću ovamo, već se mogu i čuti...

»Fukara,« reče Lebrecht Kröger hladno i prezirno. On je došao u svojoj ekvipaži. Visoka, distingvirana pojava nekadanjeg kavalira *à la mode* bila je u redovnim prilikama, zbog tereta njegovih osamdeset godina, malo pogrbljena; no danas je stajao sasvim uspravno, s napola zaklopljenim očima i s otmjeno i prezrivo spuštenim kutovima usana na kojima su se okomito uzdizali kratki šiljci njegovih sijedih brkova. Na crnom prsluku od baršuna blistala su dva reda puceta od dragog kamenja.

Nedaleko od ove grupe mogla se primijetiti figura Hinricha Hagenströma, bucmastog, trbušastog gospodina, s crvenkastim, prosijeđim zaliscima, debelim lancem za sat preko modro kariranog prsluka i otvorenim kaputom. Stajao je sa svojim kompanjonom Strunckom i nije nikako pozdravio konzula. Još malo dalje suknar je Benthien, koji je svojom vanjštinom odavao imućna čovjeka, sabrao veliki broj ostale gospode oko sebe i pričao im na dlaku tačno kako je to bilo s njegovim izlogom... »Cigla, pola cigle, gospodo moja. Tres... kroz staklo pa onda na balu zelenog ripsa... Bagaža... Dakle, sad je stvar države...«

Iz nekog ugla dopirao je stalno glas gospodina Stuhta iz Zvonarničke ulice koji je, u crnom kaputu navučenom preko vunene košulje, učestvovao u raspravi i neprestano ponavljao

ogorčeno: »Nečuvena infamija.« Izgovarao je, uostalom »ifamija«.

Johann Buddenbrook obilazio je dvoranom da pozdravi ovdje starog prijatelja C. F. Köppena, a tamo njegova konkurenta konzula Kistenmakera, Rukovao se s doktorom Grabowom i izmijenio po nekoliko riječi s vatrogasnim glavarom Gieseckom, graditeljem Voigtom, doktorom Langhalsom, senatorovim bratom koji će predsjedavati sjednici, s trgovcima, učiteljima, odvjetnicima...

Sjednica još nije bila otvorena, ali je debata bila vanredno živa. Sva su gospoda osuđivala ono piskaralo, onog urednika, onog Rübsama za kog se znalo da je nahuškao masu... a zbog čega zapravo? Sastali su sa ovdje da utvrde da li treba u narodnom zastupstvu zadržati staleški princip ili uvesti opće i jednako pravo glasa. Senat je već predložio ovo posljednje. Što dakle hoće narod? Hoće da uhvati gospodu za gušu, to je. Do vraga, u takvu škripcu gospoda nisu bila još nikad. Okružili su komesare senata da saznaju njihovo mišljenje. Okružili su i konzula Buddenbrooka, ta on je morao znati kako se prema toj stvari odnosi načelnik Oeverdieck, jer otkako je prošle godine senator doktor Oeverdieck, šurjak konzula Justusa Krögera, postao predsjednikom senata, bili su Buddenbrookovi u srodstvu s načelnikom, a to im je u očima javnosti znatno podiglo ugled...

Odjednoć buka napolju ojača... Revolucija je stigla pod prozore dvorane u kojoj se zasijedalo. Istog trenutka sve umuknu; nitko ni da pisne. Nijemi od užasa, prekrstiše ruke na trbusima i stadoše zuriti jedan drugome u lice ili u prozore iza kojih su se izdizale šake, a razuzdana, besmislena, i zaglušna dreka »živio« i »dolje« ispunjavala je atmosferu. A onda sasvim iznenada, kao da su se pobunjenici sami preplašili svog ponašanja, zavlada i vani jednaka tišina kao u dvorani i, u dubokom muku koji je sve obuhvatio, mogla se je odanle, gdje su bila najniža sjedišta, gdje je sjedio Lebrecht Kröger, razabrati jedna jedina riječ koja je u toj šutnji

odjeknula hladno, polako i značajno: »*Fukara*.«

A odmah zatim izusti u nekom uglu promukao i ogorčen organ: »Nečuvena ifamija.«

A onda najednom zaleprša nad skupštinom uzbuđeni, drhtavi i tajanstveni glas suknara Benthiena...

»Moja gospodo... moja gospodo... slušajte mene... Ja poznam ovu kuću... kad se čovjek uspne na tavan, tamo ima okno na krovu... Ja sam još kao dječak kroza nj pucao na mačke... Čovjek se može sasvim lako popeti na susjedni krov i spasiti...«

»Sramna kukavština,« prosikće kroz zube mešetar Gosch. Stajao je s prekrštenim rukama, naslonjen na predsjednički stol, i pognute glave ukočeno gledao na prozore pogledom koji je izazivao grozu.

»Kukavština, gospodine? Kako? Grom i pakao... Ti ljudi bacaju cigle... Meni je svega dosta...«

U tom trenutku ponovo se vani podiže buka, ali ne dosegnu više burnu visinu od malo prije; to je sada bilo strpljivo, pjenušavo, gotovo radosno zujanje, mirno i neprekidno. U tom zujanju i brujanju mogao si povremeno razabrati zvižduke i pojedinačne uzvike kao »princip« i »građansko pravo«... Članovi vijeća slušali su pobožno. »Moja gospodo«, poče nakon nekog vremena predsjednik gospodin doktor Langhals prigušenim glasom »nadam se da se slažete sa mnom da sad otvorim sjednicu...«

Taj prijedlog nije bio nikako umjestan, pa ni s koje strane nije naišao ni na najmanju potporu.

»Ja nisam za to,« reče netko takvom prostodušnom odlučnošću, da nije bilo moguće prigovoriti. Bio je to neki seljačina po imenu Pfahl, iz ladanjskog kotara Ritzerau, zastupnik sela Klein-Schretstaken. Nitko nije pamtio da je ikad čuo njegov glas u raspravama, ali u sadanjem položaju bilo je od velikog značenja i mišljenje najpriprostije glave... Neustrašivo i politički vidovito izrazio je gospodin Pfahl gledište cjelokupnog sabora.

»Sačuvaj bože,« izjavi ogorčeno gospodin Benthien. »Tamo gore na sjedištima mogu čovjeka vidjeti s ulice. Ti ljudi bacaju cigle. Ne, ne, grom i pakao, meni je svega dosta...«

»Ta prokleta vrata tako su uska,« dobaci očajno trgovac vinom Köppen. »Budemo li htjeli izaći, zgnječit ćemo se, za pet rana božjih, zgnječit...«

»Ifamija,« reče muklo gospodin Stuht.

»Moja gospodo,« poče predsjednik iznova zaklinjati, molim vas da razmislite: ja moram u roku od tri dana dostaviti vladajućem načelniku primjerak protokola današnje sjednice... Osim toga cijeli grad očekuje objavu putem... štampe... Ja svakako molim da se glasa o tom, hoće li se sjednica otvoriti...«

Ali izuzev nekih malobrojnih građana koji su podupirali predsjednika, nitko se nije našao spreman da prihvati prijelaz na dnevni red. Glasanje ne bi imalo svrhe. Narod ne treba izazivati. Nitko ne zna što on zapravo hoće. Ne treba ga briskirati ma kakvim zaključkom u bilo kojem pravcu. Treba pričekati i ne micati se. — Sat na crkvi sv. Marije otkucao je pola pet...

Jedan je drugog podržavao u odluci da strpljivo izdrže. Počeli su se privikavati na galamu izvana koja se čas pojačavala, čas opadala, prestajala, pa opet počinjala. Stali su se smirivati, smještati se udobnije, zauzimati mjesta u nižim redovima sjedišta i na stolcima... Poslovni duh ovih vrijednih građana počeo se buditi... Ovdje-ondje usudili su se da govore o poslovima, ovdje-ondje čak da pokoji i sklope... Mešetari su prišli bliže veletršcima... Opkoljena gospođa površno su razgovarala, kao ljudi koji za vrijeme žestoke oluje moraju biti zajedno, pa govore o drugim stvarima, a samo pokatkad ozbiljna lica i s puno respekta osluškuju grmljavinu. Bude pet sati, pola šest, i sumrak se stade spuštati. Od vremena do vremena poneki bi uzdahnuo, da njegova žena čeka s kavom, na što bi gospodin Benthien uzeo sebi slobodu da podsjeti na okno na krovu. Ali većina je o tom imala isto mišljenje kao

gospođin Stuht koji je izjavio: »Ja sam predebeo«, i fatalistički zaklimao glavom.

Johann Buddenbrook, držeći na umu konzuličinu opomenu, zadržavao se je u blizini svog tasta i promatrao ga ja lakom zabrinutošću, kad mu je postavio pitanje: »Nadam se, oče, da vas se ova mala pustolovina nije suviše kosnula?«

Pod snježnobijelim pramenom kose nabrekle su opasno dvije plavkaste žilice na čelu Lebrechta Krögera, i dok se je jednom od svojih aristokratskih staračkih ruku igrao pucetima svog prsluka koja su se caklila opalnim sjajem, druga ruka, ukrašena velikim briljantom, podrhtavala je na njegovim koljenima.

»Ništa, Buddenbrook«, reče nekako umorno, »meni je dosadno, to je sve.« Ali se sam demantirao zasiktavši iznenada »*Parbleu,* Jean. Trebalo bi tom infamnom piskaralu utjerati respekt prahom i olovom... *Fukara.*«

Konzul promrsi, umirujući starca: »Tako... tako... Imate potpuno pravo, sve je to prilično nedostojna komedija. Ali šta da se radi? Treba prijeći preko toga slegnuvši ramenima. Pada mrak. Ljudi će se već razići...«

»Gdje su moja kola?... Hoću svoja kola,« zapovjedi Lebrecht Kröger, koji je sada bio potpuno izvan sebe. Pucao je od bijesa, drhtao cijelim tijelom. »Naručio sam ih za pet sati... Gdje su?... Sjednica se neće održati... Šta onda da radim ovdje?... Ne dam da me drže za budalu... Hoću svoja kola... Zar inzultiraju mog kočijaša? Pogledajte Buddenbrook.«

»Dragi taste, za ime boga, umirite se. Uzrujavate se... to će vam škoditi... Ma naravno... idem, idem da vidim što je s vašim kolima. I meni je toga dosta. Razgovarat ću s ljudima, pozvat ću ih da se raziđu svojim kućama...«

I premda je Lebrecht Kröger počeo protestirati, i premda je odjednom zapovjedio sasvim hladnim i prezrivim glasom: »Stoj, ovdje ostani, Buddenbrook,« konzul je pošao brzim korakom kroz dvoranu.

Tik pred malim zelenim vratima stigao ga je Siegismund

Gosch, uhvatio koščatom rukom za lakat i upitao jezovitim šaptom: »Kamo, gospodine konzule?...«

Tisuću dubokih, brazda ocrtavalo se na licu mešetarovu. S izrazom divlje odlučnosti uzdignuo je svoj šiljasti podbradak gotovo do nosa, prosijeda kosa sumorno mu je padala po sljepoočicama i čelu, a glavu je uvukao tako duboko među ramena, da mu je odista uspjelo stvoriti sliku grbavca, pa je uzviknuo: »Vidite me spremna da govorim s narodom.«

Konzul reče: »Ne, prepustite to radije meni, Gosch... bit će da imam nekoliko poznanika među ovim ljudima...«

»Neka bude,« odgovori mešetar muklo. »Vi ste znatniji čovjek od mene.« Pa onda, podigavši glas, nastavi: »Ali ja ću vas pratiti, ja ću stajati uz vas, konzule Buddenbrook, pa makar me rastrgao bijes razularenih robova.«

»O, kakav dan. Kakvo veče,« uze govoriti kad su izašli... zacijelo se još nikada nije osjećao tako sretan. »Ha, gospodine konzule, evo naroda.«

Obojica su prošli kroz hodnik i stupili pred kućna vrata. Zaustavile se na najgornjoj od triju stuba koje su vodile na pločnik. Izgled ulice bio je neobičan. Bila je kao izumrla, a na otvorenim prozorima okolnih kuća koji su već bili rasvijetljeni, mogao si primijetiti znatiželjnike kako promatraju mrko mnoštvo pobunjenika koje se guralo oko zgrade velikog vijeća. To »mnoštvo« svojim brojem nije bilo mnogo veće od broja vijećnika u dvorani, a bilo je sastavljeno od mlađih lučkih i skladišnih radnika, nosača, učenika pučkih škola, nekoliko mornara s trgovačkih brodova i drugih ljudi koji su obitavali u skromnim i zabačenim dijelovima grada, po dvorištima, prečacima, prolazima i raznim zakucima. Među njima su bile i tri-četiri Žene koje su vjerojatno od ovog pothvata očekivale slične uspjehe kao Buddenbrookova kuharica. Neki bundžije, umorni od stajanja, sjeli su na rub pločnika, turivši noge u jarak kojim ja oticala voda, i jeli kruh s maslacem.

Bilo je već gotovo šest sati, ali uljene svjetiljke visjele su neupaljene na svojim lancima nategnutim preko ulice mada

se je sumrak već dobrano spustio. Ta činjenica, ovaj očigledni i nečuveni prekršaj reda, bijaše prva stvar koja je konzula iskreno razljutila i ona je bila kriva što je počeo govoriti prilično kratko odmjerenim i srditim naglaskom: »Ljudi, kakve su vam to gluposti... šta vi to radite?«

Oni koji su večeravali na pločniku, skočiše na noge. Oni pozada, na drugoj strani ulice, podigoše se na prste. Nekoliko lučkih radnika u konzulovoj službi skidoše kape. Počeli su upozoravati jedan drugoga, gurati se u rebra i govoriti: »To ti je konzul Buddenbrook. Konzul Buddenbrook će govoriti. Jezik za zube, čovječe, taj ti se zna paklenski ražestiti... A onaj je mešetar Gosch, onaj što je sav naboran kao majmun!«

»Karlo Smolt,« poče konzul opet i upre svoje sitne, upale oči u nekog skladišnog radnika s krivim nogama kome su mogle biti dvadeset i dvije godine. Stajao je neposredno pred stubama. Držao je u ruci kapu, a usta su mu bila puna kruha. »No, reci nešto, Karlo Smolt. Sad je prigoda. Zijali ste cijelo bogovetno popodne.

»Je, gospodin konžul... istisnu Karl Smolt žvačući. »S tim vam je sad tako... došlo je do toga... mi sad dižemo revoluciju.«

»Kakve su ti to gluposti, Smolt?«

»Hja... gospodin konžul, ta vidite dobro... došli smo do toga da više nismo zadovoljni s državom... Tražimo novi poredak... jer tako kako jest — to ne valja ništa...«

»Slušaj me, Smolt, a i vi drugi me poslušajte! Ako imate mozga u glavi, pokupite se lijepo kući i pustite tu revoluciju i nemojte narušavati red i poredak...«

»Sveti poredak!« prekine ga gospodin Gosch sikćući.

»Red, kažem,« završi konzul Buddenbrook. »Čak ni svjetiljke nisu užgane... To s tom revolucijom ide ipak malo predaleko...«

Karl Smolt progutao je međutim svoj zalogaj i, s osjećajem sigurnosti zbog mase iza svojih leđa, sada se ustobočio i stao iznositi svoje prigovore: »Je, gospodin konžul, vi govorite tako. Ali to je, kako se reče, prinčipij od izborno pravo...«

»Sveti bože, budalo nijedna,« krikne konzul i zaboravi da i dalje govori u dijalektu, toliko je bio indigniran... »ti pričaš same gluposti...«

»Jest, gospođin konzule«, reče Karl Smolt malko uplašen: »sve je to tako kako je, ali revolucije mora biti, to je sigurno. Svuda je revolucija, u Berlinu i u Parizu...«

»Smolt, pa šta vi zapravo hoćete? Hajd' kaži mi to!«

»Je, gospodin konžule, ja samo tako govorim: mi hoćemo samo republiku, eto tako ja govorim...«

»Ti šmokljane... pa zar je vi već nemate!«

»Je, gospodin konžule, mi bismo htjeli još jednu.«

Neki od onih što su stajali naokolo i bolje razumjeli stvari, stadoše se grohotom smijati, pa se, iako je tek neznatan broj razumio Smoltov odgovor, ta veselost širila sve dalje, dok cijelu gomilu republikanaca nije potresao dobroćudan smijeh. Na prozorima vijećničke dvorane pojaviše se radoznala lica neke gospode s vrčevima piva u rukama... Jedini kog je taj obrat događaja razočarao i zabolio, bio je Siegismund Gosch.

»No ljudi« reče napokon konzul Buddenbrook, »čini mi se da vam je sad najbolje da pođete kući.«

Karl Smolt, potpuno zbunjen od učinka koji je izazvao, odgovori: »Je, gospodin konžul, to vam je tako, mi ćemo sad pustiti državu da bude ono što hoće, a ja sam zadovoljan da se gospodin konžul ne srdi na mene, pa onda zbogom, gospodine konžule.«

Masa se stade razilaziti u najboljem raspoloženju. »Smolt, postoj za minut,« viknu konzul.

»Reci, si vidio kola Krögerovih, kočiju njihovu ispred gradskih vrata?«

»Jesam, jesam, gospodine konžule. Tako su stala. A zatim su ih odveli u dvorište gospodina konžula...«

»Onda potrči brzo, Smolt, i reci kočijašu neka odmah dođe ovamo gore, jer njegov gospodin hoće kući...«

»Na službu vam, gospodin konžul i Karlo Smolt zabaci kapu na glavu, navuče kožni zaslon duboko na oči i pohita širokim,

gegavim koracima niz ulicu.

ČETVRTO POGLAVLJE

Kad se konzul Buddenbrook sa Siegismundom Goschom vratio u skupštinu gradskih zastupnika, dvorana je pružala prijatniju sliku nego prije četvrt sata. Bila ja rasvijetljena dvjema velikim parafinskim svjetiljkama koje su stajale na predsjedničkom stolu, a u njihovu žutom svjetlu sjedila su ili stajala gospoda u grupama, točila pivo iz boca u blistave vrčeve, kucala se i ćaskala bučno u najvedrijem raspoloženju. Bila je došla gospođa Suerkringel, udovica Suerkringel, srdačno se je pobrinula za svoje opsjednute goste, uvjerljivim riječima predložila malo okrepe, pošto bi opsada mogla dulje potrajati, i iskoristila burna vremena da proda znatnu količinu svog bijelog, prilično jakog piva. Upravo u času kad su oba parlamentarca ušla, nosio je sluga u košulji sa zasukanim rukavima i dobronamjernim smiješkom na usnama novu zalihu boca i, mada je bilo već prekasno da vijećnici posvete svoju pažnju pitanju revizije ustava, nije nitko pokazivao sklonosti da već sad prekine ovaj sastanak i ode kući. Bijela je kava za danas bila propala i onako...

Pošto su mnogi stisnuli ruku konzulu i čestitali mu na uspjehu, uputio se ovaj odmah svome tastu. Činilo se da je Lebrecht Kröger jedini kome se raspoloženje nije popravilo. Ohol, hladan i nepristupačan sjedio je na svom mjestu i odgovorio na vijest da baš u taj tren njegova kola stižu, podrugljivim glasom koji je podrhtavao više od ogorčenja nego

od staračke slabosti: »Svjetina dakle blagoizvolijeva dati mi dozvolu da se vratim kući?«

Ukočenim kretnjama koje ni izdaleka nisu podsjećale na šarmantne geste na koje su ljudi inače bili navikli kod njega, pustio je da mu prebace krzneni ogrtač preko ramena i, kad se konzul ponudio da ga isprati, gurnuo svoju ruku pod ruku zetovu, promrmljavši nemarno *merci*.

Veličanstvene karuce, s dva velika fenjera na kozliću, stajale su pred vratima, gdje su, na iskreno zadovoljstvo konzulovo, već počeli paliti ulične svjetiljke, i oni uđoše u kola. Uspravan, nijem, ne koristeći se naslonom, s napola sklopljenim očima, Lebrecht Kröger je, s pokrivačem na koljenima sjedio o desnu konzulu, dok su se kola kotrljala kroz ulicu, a ispod kratkih vršaka njegova sivog brka produžavali su se kutovi njegovih spuštenih usana u dvije okomite bore koje su se protezale do podbratka. Gušio ga je i grizao bijes zbog pretrpljenog poniženja. Umorno i hladno piljio je u prazno sjedište pred sobom.

Ulice su bile življe nego nedjeljom uveče. Činilo se da vlada svečano raspoloženje. Narod je, oduševljen sretnim ishodom revolucije, tumarao zadovoljno gradom. Čak se i pjevalo, Ovdje-ondje klicala bi omladina: »Hura«, kad su kola prelazila, i bacala kape uvis.

»Držim zaista, oče, da vi cijelu stvar uzimate previše k srcu,« reče konzul. »Kad čovjek pomisli kakva je lakrdija bilo sve to... *Une farce*...« I da bi izmamio ma kakav odgovor ili izjavu od starog, uze živahno govoriti općenito o revoluciji. »Kad bi svjetina, koja ništa ne posjeduje, mogla doći do spoznaje kako malo u ovim vremenima koristi svojoj stvari... O bože moj, svagdje je isto. Danas popodne vodio sam kratak razgovor s mešetarom Goschom, tim čudnim čovjekom koji sve promatra očima pjesnika i pisca kazališnih komada... Vidite, taste, u Berlinu su revoluciju pripremili na čajankama estetâ. A onda se narod tukao za stvar i nosio svoju kožu na pazar... Hoće li se to narodu isplatiti?«

»Dobro biste učinili da otvorite prozor na vašoj strani,« progovori gospodin Kröger. Johann Buddenbrook baci brzi pogled na njega i požuri se da spusti staklo.

»Zar se ne osjećate sasvim dobro?« upita zabrinuto.

»Ne, nipošto,« odgovori Lebrecht Kröger strogo. »Potrebno vam je da malo založite i da se odmorite,« reče konzul i, tek da učini nešto, omota pokrivač čvršće oko koljena svog tasta.

Odjednom — ekvipaža je drndala kroz Tvrđavnu ulicu — dogodi se nešto strašno. Kad su, naime, na nekih petnaest koračaja od zidova gradskih vrata što su se jedva razabirala u polumraku, kola prolazila pokraj skupine bučnih i veselih derana, uleti u njih kroz otvoreni prozor kamen. Bio je to sasvim bezazlen kamen, jedva veličine kokošjeg jajeta, koji je u čast revolucije bacila ruka kakvog Krischana Snuta ili Heinea Vossa. Nije to bilo u zloj namjeri, a vjerojatno nije nitko ni ciljao u kola. Kamen je tiho uletio kroz prozor, tiho se odbio od prsiju Lebrechta Krögera zaštićenih debelim krznom, i otkotrljao se isto tako tiho niz pokrivač te ostao ležati u kolima.

»Derani glupi,« reče konzul srdito. »Zar se večeras svijet potpuno razularío?... Nije vas pozlijedio, taste, je li?«

Stari je Kröger šutio, tjeskobno šutio. U kolima je bilo suviše tamno, da bi se mogao razabrati izraz njegova lica. Još uspravnije, još oholije i još ukočenije nego prije sjedio je, ne dodirujući naslon sjedišta. A napokon mu se otkinu iz dubine njegove duše... polako, hladno i značajno jedna jedina riječ: »*Fukara*«.

Konzul ne odgovori ništa bojeći se da ga još više ne razdraži. Kola prođoše uz zaglušenu buku kroz gradske dveri, i tri minute kasnije već su bila u širokoj aleji pred željeznom ogradom s pozlaćenim šiljcima koja je okruživala Krögerov posjed. S obje strane prostranih dveri koja su vodila u park odakle se, do terase odvajao prilaz, obrubljen kestenima, gorjela su jasno dva fenjera s pozlaćenim kuglama na poklopcu. Konzul je bio zaprepašten kad je pri svjetlu

pogledao svom tastu u lice. Bilo je žuto i prekrito mlohavim borama. Hladni, ukočeni i prezrivi izraz koji su usta dotad bila sačuvala, izobličio se u bijednu, iskrivljenu, obješenu i blesavu staračku grimasu... Kola se zaustaviše pred terasom.

»Pomozite mi« reče Lebrecht Kröger, mada je konzul, koji je prvi izišao, već otkrio krzneni pokrivač i pružio mu ruku i ramena, da se podupre. Vodio ga je lagano po pošljunčenom tlu ono nekoliko koračaja do sjajnog bijelog stubišta što je uzlazilo do blagovaonice. Na podnožju stuba klecnuše starcu koljena. Glava mu pade na grudi takvom težinom da je viseća donja vilica škljocnula o gornju. Oči se iskrenu i ugasnu....

Lebrecht Kröger, kavalir *à la mode,* bio je kod svojih otaca.

PETO POGLAVLJE

Godinu dana i dva mjeseca kasnije, u jedno maglovito, snježno jutro u siječnju godine 1850, sjedili su gospodin i gospođa Grünlich, sa svojom malom trogodišnjom kćerkom u blagovaonici obloženoj svijetlosmeđim drvom. Sjedili su na stolcima od kojih je svaki stajao 25 kurantnih maraka, i doručkovali.

Okna na prozorima bila su gotovo neprozirna od magle, nejasno su se kroz njih primjećivala gola stabla i grmlje. U niskoj peći, zeleno pocakljenoj, što je stajala u jednom kutu kraj otvorenih vrata, koja su vodila u »sobu maćuhicâ«, gdje se razabiralo lisnato bilje, pucketao je rumeni žar i ispunjavao prostor blagom toplinom, a ona je pomalo vonjala. Na protivnoj strani bile su suknene zavjese na vratima malo

odvrnute, tako da si mogao virnuti u salon od smeđe svile i vidjeti visoka staklena vrata na kojima su pukotine bile zabrtvljene vatiranim svicima. Iza njih gubila se je u bijelosivoj neprozirnoj magli mala terasa. Sa strane vodio je treći izlaz na hodnik.

Preko snježnobijelog ispruganog damasta na okruglom stolu pružao se je stolni prostirač sa zelenim vezivom, prekriven zlatom obrubljenim porculanom i tako proziran, da je katkad zasvjetlucao kao sedef. Čajnik je zujao. U plitkoj košarici za kruh, koja je bila od tankog srebra i imala oblik velikog, izrezuckanog, lako zavijenog lista, ležale su žemićke i kriške mliječnog peciva. Pod zvonom od kristala bile su nagomilane male, izbrazdane kuglice maslaca, a pod drugim mogle su se vidjeti razne vrste sira, žutog, zeleno isprutanog i bijelog. Bila je tu i boca crvenog vina koja je stajala pred kućedomaćinom, jer je gospodin Grünlich jeo topao doručak.

Sjedio je s netom raščešljanim zaliscima i licem koje se u ovim jutarnjim satima činilo naročito ružičasto. Leđima bio je okrenut prema salonu i potpuno odjeven: crn kaput i svijetle tačkaste hlače, i jeo je po engleskom običaju napola prijesan kotlet. Njegova supruga držala je, doduše, da je to otmjeno, ali u isto vrijeme u krajnjoj mjeri odurno, pa se nikad nije mogla odlučiti da zbog takva doručka odustane od svog kruha i jaja, na što je bila navikla.

Tony je bila u kućnoj haljini, to je bio njezin ideal. Ništa joj se nije činilo otmjenije od elegantnog *negligéa,* pa kako se u roditeljskoj kući nije mogla odati toj strasti, ona joj je to više robovala kao udata žena. Posjedovala je tri takve priljubljene, nježne oprave za koje se hoće više ukusa, profinjenosti i fantazije nego za plesne toalete. A danas je obukla tamnocrvenu kućnu haljinu koja je svojom bojom bila tačno usklađena s bojom tapete. Tkanina s velikim cvjetovima bila je mekša od vate, a sva protkana maljušnim staklenim biserima iste boje, poput sitne kišice... Vodoravan i gust splet crvenih traka od baršuna, padao je od vrata, gdje je haljina

bila zatvorena, pa sve do ruba.

Njena bujna, pepeljastoplava kosa, ukrašena tamnocrvenom petljom od baršuna, bila je nakovrčana iznad čela. Iako je, kako je i sama dobro znala, njena ljepota već dostigla svoj vrhunac, djetinjski, naivni i drski izraz njene malo prćaste gornje usne ostao je isti kao i prije. Kapci njenih modrosivih očiju bili su malo crveni od hladne vode. Svojim bijelim rukama, koje su bile nešto prekratke, ali fino raščlanjene kao u svih Buddenbrooka — a na zglobovima bijahu obuhvaćene mekanim baršunastim reverima — služila se je nožem, žlicom i šalicom, a njezine su kretnje bile toga dana, s bogzna koga razloga, malo odsječene i nagle.

Pokraj nje, u dječjem stolcu, nalik na mali toranj, obučena u neku pletenu bezličnu, smiješnu opravicu od debele svijetloplave vune, sjedila je mala Erika, dobro uhranjeno dijete s kratkim svijetloplavim uvojcima. Objema ručicama obuhvatila je veliku šalicu, u kojoj je njeno lišce potpuno iščezavalo, i gutala mlijeko, pa se s vremena na vrijeme mogao čuti tihi uzdah zadovoljstva.

Potom gospođa Grünlich pozvoni, i sobarica Tinka uđe iz hodnika da izvadi dijete iz tornja i odnese ga gore u dječju sobu.

»Tinka, možeš je na pola sata izvesti u šetnju,« reče Tony. »Ali ne dulje, i u debljem kaputu, čuješ li?... Magla je pala.« — Ostala je sama s mužem.

»Ti ispadaš smiješan,« reče ona iza kratke šutnje, očevidno nastavljajući prekinuti razgovor... »Imaš kakve protivrazloge? Navedi mi te protivrazloge?... Ne *mogu* se stalno baviti s djetetom.«

»Ti ne voliš djecu, Antonijo.«

»Ne voliš djecu... ne voliš djecu... Nemam vremena. Zaokupljena sam kućanstvom. Budim se s dvadeset misli o poslovima koje tokom dana valja posvršavati, a liježem u krevet s četrdeset misli o stvarima koje još nisu ni započete...«

»Imamo dvije djevojke. Tako mlada žena...«

»Dvije djevojke, dobro? Tinka mora prati, čistiti, spremati, posluživati. Kuharica ima posla preko glave. Ti već rano ujutro jedeš kotlete... Promisli malo, Grünlich? Erika će morati prije ili kasnije dobiti bonu, odgojiteljicu...«

»Nije u skladu s našim prilikama da već sada držimo djevojku za dijete.«

»Našim prilikama?... O bože, baš si smiješan? Zar smo prosjaci? Zar se moramo odreći najnužnijeg? Koliko mi je poznato, donijela sam ti u brak 80.000 hiljada...«

»Ah, ti i tvojih 80.000.«

»Dakako... Kad čovjek tebe sluša nije to ništa... Nije ti bilo stalo do njih... Oženio si se iz ljubavi... Dobro, no da li me još uopće ljubiš? Prelaziš preko mojih opravdanih želja. Djetetu ne treba djevojka...? O zatvorenoj kočiji, koja nam je potrebna kao svagdašnji kruh, više se uopće ne govori... Zašto onda puštaš da stalno stanujemo izvan grada, ako *ne odgovara* našim *prilikama* da imamo kola kojima bismo se mogli pristojno odvesti u društvo? Zašto ti nije nikad pravo kad dođem u grad?... Najdraže bi ti bilo da se ovdje zakopamo za vijeke vjekova i više ne vidimo živa čovjeka. Baš si kao kiseli krastavac!«

Gospodin Grünlich natoči crno vino u čašu, podigne kristalno zvono i prijeđe na sir. Ne dade uopće nikakav odgovor.

»Da li me još uopće ljubiš,« ponovi Tony... »Tvoja je šutnja tako nepristojna, da zaista mogu sebi dopustiti da te podsjetim na onu scenu u našoj odaji krajolikâ... Tada si pružao drukčiju sliku. A sada? Od prvog dana samo si navečer sjedio sa mnom, a i to samo da čitaš novine. U početku si se bar donekle obazirao na moje želje. Ali već odavno i tome je kraj. Ti me zanemaruješ.«

»A ti? Ti me upropaštavaš.«

»Ja?... Ja te upropaštavam?...«

»Da? Ti me upropaštavaš svojom lijenošću, svojim traženjem da te svi poslužuju i svojom rastrošnošću...«

»Oh? Nemoj prigovarati mojem odgoju. Kod svojih roditelja nisam morala ni prstom maknuti. Sad sam se s mukom uživjela u kućne poslove, ali mogu zahtijevati da mi ne uskratiš najnužniju pomoć. Otac je bogat čovjek, on nije mogao očekivati da ću ikada biti bez potrebnog personala...«

»Onda pričekaj s trećom djevojkom dok nam to bogatstvo donese neke koristi.«

»Zar možda želiš očevu smrt? Ja kažem da smo imućni ljudi, da nisam k tebi došla praznih ruku...«

Premda je gospodin Grünlich bio zauzet žvakanjem, on se nasmiješio; smiješio se nadmoćno, sjetno i šutke. To je zbunjivalo gospođu Tony.

»Grünlich,« reče mirnije... »Ti se smješkaš, govoriš o našim prilikama... Zar krivo sudim o našem položaju? Jesi li pravio loše poslove? Jesi li...«

U tom trenutku začu se kucanje, neko kratko bubnjanje na vratima iz hodnika, a u sobu stupi gospodin Kesselmeyer.

ŠESTO POGLAVLJE

Kao kućni prijatelj ušao je gospodin Kesselmeyer u sobu nenajavljen, ušao je bez šešira i paletoa i stao na pragu. Njegova je vanjština potpuno odgovarala opisu koji je Tony dala u jednom pismu majci. Stasom je bio malo zdepast, ni predebeo, ni previše mršav. Imao je na sebi crn, već pomalo pohaban kaput, isto takve hlače i bijeli prsluk na kom se ukrštavahu: dugi, tanki lanac za sat i dvije-tri uzice za vješanje cvikera. Na crvenom licu oštro su se isticali sijedi,

podšišani zalisci koji su pokrivali obraze, dok su podbradak i usne bile obrijane. Njegova su usta bila malena, pokretna i smiješna, a u njima je imao samo dva zuba na donjoj vilici. Zastao je gospodin Kesselmeyer zakopavši ruke u okomite džepove hlača, nekako zbunjen, odsutan i zamišljen, a ona dva žućkasta, čunjasta kutnjaka pritisnuo je na gornju usnicu. Bijelo i crno paperje na njegovoj glavi lako je trepetalo, premda se nije mogao osjetiti ni najmanji dašak vjetra.

Napokon izvuče ruke iz džepova, sagne se, objesi donju usnu i s mukom oslobodi jednu uzicu za cviker koja se s ostalima bila splela na njegovim prsima. Onda jednim zamahom tisnu cviker na nos, napravi pri tom grdnu grimasu, stade mjeriti bračni par i izusti: »A-a-ah.«

Valja znati: kako se tom uzrečicom vanredno često služio, izgovarao ju je na veoma različite i vrlo osebujne načine. Znao ju je katkad istisnuti sa zabačenom glavom, nabranim nosom, širom otvorenim ustima i mlatarajući rukama po zraku, i to razvučenim nazalnim i metalnim glasom koji je podsjećao na zveku kineskog gonga, a znao ju je opet, bez obzira na ostale mnogobrojne nijanse, izbaciti kratko, uzgredno i blago, što je možda zvučilo još smješnije jer je »a« izgovarao veoma nejasno i kroz nos. Danas je izustio jedno brzo, vedro i lakim, grčevitim kimanjem glave popraćeno »A-a-a« koje je možda posljedica nekog neobično veselog raspoloženja... Ipak nije bilo tome vjerovati, jer je bila poznata činjenica: što se bankar Kesselmeyer pokazuje veseliji, to je njegovo pravo raspoloženje opasnije. Kad bi se razbacivao s tisuću »A-a-a«, svaki čas tiskao cviker na nos i puštao ga da opet padne, mlatarao rukama, brbljao i hinio, da od prekomjernog jogunluka ni sam ne zna kamo bi s djenuo, mogao je čovjek sa sigurnošću zaključivati da mu dušu izjeda zloba. Gospodin Grünlich promatrao ga je žmirkajući s neprikrivenim nepovjerenjem.

»Već tako rano...« upita.

»Da-a-a«, odgovori gospodin Kesselmeyer i stade lomatati

jednom od svojih malih, crvenih, smežuranih ruku po zraku, kao da hoće reći: »Strpi se samo, bit će iznenađenja...«

»Moram s vama govoriti, i to smjesta, dragi moj.« Način njegova govora bio je vrlo komičan. Svaku je riječ valjao u ustima i izbacivao je besmislenim naponom snage svojih malih, krezubih, pokretnih usta. Slovo »r« klizilo je kao da mu je nepce namazano mašću. Žmirkanje gospodina Grünlicha postalo je još nepovjerljivije.

»Dođite ovamo, gospodine Kesselmeyer,« reče Tony. »Sjednite. Lijepo od vas što ste došli... Pazite sada. Vi ćete biti sudac u našem sporu. Baš sam se sad svađala s Grünlichom... Dakle recite: treba li trogodišnje dijete borni ili je ne treba? No?...«

Međutim, činilo se, kao da se gospodin Kesselmeyer uopće ne obazire na nju. Sjeo je, otvorio sitna usta koliko god je mogao i, frknuvši nosom, počeo čujno česati kažiprstom podšišane svoje zaliske, Što je stvaralo nervozu. Stao je, gledajući preko svog cvikera neizrecivo veselim izrazom, vršiti smotru nad elegantnim stolom za doručak, srebrnom košaricom za kruh, etiketom na boci crnog vina...

»Naime,« nastavi Tony, »Grünlich tvrdi da ga upropaštavam.«

Kod tih riječi baci gospodin Kesselmeyer pogled na Toniku, pa onda baci pogled na Grünlicha, a zatim udari u grohotan smijeh. »Vi ga upropaštavate... ?« poviknu. »Vi upro... Vi... dakle upropaštavate njega... Vi?... O bože, bože, kakav svijet... To je smiješno... To je vrlo, vrlo, *vrlo* smiješno.« Nakon toga pusti bujicu najraznoličnijih aa-ha.

Gospodin Grünlich, očigledno nervozan, vrpoljio se na svom stolcu. Naizmjence je povlačio svoj dugi kažiprst između ovratnika i vrata ili naglo prebirao prstima kroz svoje zlatnožute zaliske...

»Kesselmeyer,« reče. »Saberite se. Jeste li pri sebi. Ta prestanite s tim smijehom? Hoćete li vina? Hoćete li cigaru? Čemu se zapravo smijete???«

»Čemu se smijem?... Da, dajte mi čašu vina, dajte mi cigaru... Čemu se smijem? Vi, dakle, smatrate da vas vaša milostiva gospođa upropaštava?«

»Suviše voli luksuz,« izusti gospodin Grünlich ljutito. Tony nije to nikako poricala. Udobno naslonjena s rukama u krilu na baršunastim vrpcama svoje jutarnje haljine, rekla je s drsko ispupčenom gornjom usnom: »Da... Takva sam ja... Jasno... To imam od mame. Svi su Krögerovi voljeli luksuz.«

Istim mirom bila bi izjavila da je lakomislena, naprasita, osvetljiva. Njezin je izraziti obiteljski osjećaj činio da su joj pojmovi kao sloboda volje i samoodređenje bili strani i da je gotovo fatalističkim ravnodušjem uglavljivala i priznavala sva svoja svojstva... dobra i zla, bez ikakva pokušaja da ih ispravi. Ona je vjerovala, a da sama nije bila toga svjesna, da je svako svojstvo, svejedno kakvo bilo, dio nasljeđa, da predstavlja obiteljsku tradiciju i da je prema tome nešto vrijedno poštovanja, što u svakom slučaju treba respektirati.

Gospodin je Grünlich završio doručak, i miris cigare stao se miješati s toplim zadahom peči.

»Da li vuče cigara, Kesselmeyer?« pitao je kućedomaćin. »Uzmite drugu... Natočit ću vam još jednu čašu vina, želite sa mnom razgovarati? Zar je hitno? Važno?... Možda vam je ovdje prevruće?... Poslije ćemo se zajedno odvesti u grad... Uostalom, u salonu za pušenje je hladnije...« Ali ma koliko se trudio, gospodin Kesselmeyer samo je odmahivao rukom kroz zrak, kao da hoće reći: »Ništa ti to ne vrijedi, dragoviću.«

Napokon ustadoše, i dok je Tony ostala u blagovaonici da nadgleda djevojku pri raspremanju, poveo je gospodin Grünlich svog poslovnog prijatelja kroz »sobu maćuhicâ«. Išao je naprijed pognute glave, vrteći zamišljeno prstima kraj svog lijevog zaliska; veslajući rukama nestao je iza njega gospodin Kesselmeyer u pušionici.

Prošlo je deset minuta. Tony se za trenutak uputila u salon, da bi šarenom metlicom od perja isprašila sjajnu ploču od orahova drva na sićušnom *secrétairu,* i svinute noge

velikog stola. Onda se vratila kroz blagovaonicu u danju odaju. Bilo je očigledno da *Demoiselle* Buddenbrook kao *Madame* Grünlich nije izgubila ništa od svoje samosvijesti. Držala se jako uspravno, pritisnuvši bradu malo o grudi, i gledala na sve odozgo. U jednoj je ruci nosila zgodnu lakiranu košaricu s ključevima, a drugu ležerno turila u prostrani džep svoje tamnocrvene jutarnje haljine, i ozbiljno se kretala u njenim dugim mekim naborima; ali naivni i nedužni izraz njezinih usta jasno je odavao da je cijelo to dostojanstvo beskrajna djetinjarija, nešto bezazleno i teatralno.

U »sobu maćuhicâ« vratila se s malom mjedenom kanticom za polijevanje, da natopi crnu zemlju lisnatog bilja. Veoma je voljela svoje palme koje su tako raskošno uvećavale otmjenost stana. Oprezno je pipnula jednu mladicu na debeloj okrugloj stabljici, nježno ispitivala veličanstveno rašiRené lepeze i škarama uklanjala ovdje-ondje koji požutjeli vršak... Od jednoć posluša razgovor u pokrajnom salonu, koji je već nekoliko minuta zvučio živahno, a sad je postao toliko glasan da se ovdje u odaji razabirala svaka riječ, premda su vrata bila čvrsta, a zastori na njima debeli.

»Ta ne vičite. Primirite se, za boga miloga,« čuli su se uzvici gospodina Grünlicha, a kako njegov glas nije mogao podnijeti ovaj preveliki napor, to se izobličio u kreštanje... »Eno, uzmite još jednu cigaru,« dodao je očajnom blagošću.

»Da, rado, najradije, hvala lijepa,« odgovorio je bankar, a onda je nastupila pauza, vjerojatno dok se gospodin Kesselmeyer poslužívao. Zatim reče: »Kratko i jasno: hoćete ili nećete, jedno ili drugo.«

»Kesselmeyer, prolongirajte.«

»A-a-ah? Ne... hm... ne, dragi moj, nikako. O tom uopće nema govora...

»Zašto ne? Što vas goni? Ta budite razboriti, za ime božje. Kad ste već tako dugo čekali...«

»Ni dana dulje, dragoviću? No, recimo, osam dana, ali ni časa dulje. Da li se itko još može pouzdavati u...«

»Nikakva imena, Kesselmeyer.«

»Nikakva imena... lijepo. Da li se itko još može pouzdavati u vašeg mnogo poštovanog gospodina tas...«

»Nikakve oznake... Svemogući bože, ne budite glupi.«

»Lijepo, nikakve oznake. Da li se itko još može pouzdavati u jednu poznatu tvrtku s kojom vaš kredit stoji i pada, dragi moj? Koliko je izgubila kod bankrota u Bremenu? Pedeset tisuća? Sedamdeset tisuća? Sto tisuća? Još više? Da je tamo bila angažirana, grdno angažirana, to već znaju i vrapci na krovu... To je stvar predosjećanja. Jučer je bio... lijepo, nikakva imena? Jučer je bila ta poznata firma dobra i potpuno vas je štitila, premda nesvjesno... Danas je njezin kredit opao, a B. Grünlich propao. Je li to jasno? Zar vi to ne primjećujete?. .Pa vi ste prvi koji mora osjetiti ovakve promjene... Kako vas ljudi susreću? Kako gledaju na vas? Bock i Goudstikker sigurno su veoma susretljivi i puni povjerenja, ha? A kako se vlada Kreditna banka?«

»Prolongira.«

»A-a-ah? Pa vi lažete! Ja sam saznao da vam je već jučer dala nogom. Bodro i fino, da ste odmah pogledali vedrije u budućnost... Dakle, eto, vidite... Nemojte se ništa sramiti. Naravno, u vašem je interesu da mi dokažete da su ostali mirni i sigurni kao što su dosad bili... Nu... hm... dragoviću. Pišite konzulu. Čekat ću nedjelju dana.«

»Neki polog na ime otplate, Kesselmeyer.«

»Otplata ovamo, otplata onamo, čovjek prije svega uzima polog na ime otplate, ako želi da se uvjeri o nečijoj plaćevnoj sposobnosti. Zar je meni potrebno da pravim eksperimente u toj stvari? Pa ja znam i suviše dobro kakva je vaša plaćevna sposobnost. Ha-a-a-ah. Polog na ime otplate, nalazim da je to vrlo, vrlo smiješno...«

»Obuzdajte se, ne tako glasno, Kesselmeyer. Nemojte se neprestano tako prokleto smijati. Moj je položaj ozbiljan... da, priznajem, ozbiljan je, ali u toku je veći broj poslova... sve još može krenuti najbolje. Slušajte, pazite što kažem:

prolongirajte, ja potpisujem 20%...«

»Nema ništa, nema ništa... vrlo smiješno, dragi moj. No... Hm... ja prodajem u pravo vrijeme. Ponudili ste mi 8%, ja sam prolongirao, onda ste mi ponudili l2 i 16%, a ja sam svaki put prolongirao. A sad, da mi ponudite i 40, ne bih ni pomislio, dragoviću, ni pomislio... Otkako su braća Westfahl u Bremenu otišla k vragu, nastoji svatko da odvoji svoje interese od dotične tvrtke, da se osigura... Kako rekoh, ja volim prodati u pravo vrijeme. Ja sam držao vaše potpise dok je bonitet Johanna Buddenbrooka bio izvan sumnje... Istina, mogao bih zaostale kamate pribiti glavnici i povisiti procente. Ali čovjek drži stvar samo tako dugo dok raste u vrijednosti ili bar solidno stoji... ali kad počne padati, onda treba prodati... Hoću reći, ja tražim svoj kapital.«

»Kesselmeyer, vi nemate srama.«

»A-a-ah, nemate srama, vrlo, vrlo smiješno. Šta vi zapravo hoćete? Morate se svakako obratiti svome tastu. Kreditna banka bjesni, a osim toga niste baš bez ljage...«

»Ne Kesselmeyer... zaklinjem vas, saslušajte me u miru... Da, ja sam iskren, priznajem vam bez okolišenja, da je moj položaj ozbiljan. Vi i Kreditna banka niste jedini... Podneseno mi je na isplatu nekoliko mjenica... Kao da su se svi urotili protiv mene.«

»Jasno, u tim okolnostima... sve dolazi u isto vrijeme...«

»Ne, Kesselmeyer, slušajte me... učinite mi ljubav, uzmite još jednu cigaru...«

»Pa ni ovu nisam popušio ni do polovice. Pustite me na miru sa svojim cigarama...«

»Kesselmeyer, nemojte sada dići ruke od mene... Vi ste mi prijatelj, jeli ste za mojim stolom...«

»A vi možda niste za mojim, dragoviću?«

»Da, da... ali nemojte mi danas otkazati svoj kredit...«

»Kredit? *Još i kredit*? Jeste li vi pri zdravoj pameti? Novi zajam...?«

»Da, Kesselmeyer, zaklinjem vas... malo, sitnicu... Moram

samo desno i lijevo učiniti nekoliko isplata i otplata, pa ću sebi opet stvoriti dobar glas i odgodu... Podržite me, i vi ćete načiniti velik posao. Kako kažem, bezbroj poslova je u toku... Sve će krenuti najbolje... Vi znate da sam poduzetan i spretan...«

»Da, vi ste hvališa i nespretnjaković, dragi moj. Ne biste li mi, u svojoj prevelikoj dobroti, htjeli kazati što namjeravate još izmisliti?... Možda negdje u bijelom svijetu neku banku koja će vam dati cigli groš? Ili još nekog tasta?... O ne... najveći uspjeh svoje glumačke vještine već ste postigli. Tako nešto ne možete više odigrati. Moje priznanje. Na... hm... moje najveće priznanje...«

»Govorite tiše, do vraga...«

»Hvališa ste vi. Poduzetan i spretan... da, ali uvijek samo u korist drugih. Vi zaista nemate skrupula, a ipak još niste imali od tog koristi. Počinili ste mnoge lopovštine, prijevarom ste došli do kapitala, a sve to samo da bi meni mjesto dvanaest procenata plaćali šesnaest. Cijelo ste svoje poštenje bacili u more, a da od tog niste imali ni mrvu koristi. Imate savjest kao mesarsko pseto, i ipak vam ništa ne polazi za rukom. Jadnik ste vi i bijedna budala. Ima takvih ljudi: oni su vrlo, vrlo smiješni... Zašto se toliko plašite da cijelu stvar napokon iznesete pred onog dotičnog? Jer vam to sve ne može biti ugodno? Jer tada, prije četiri godine, nije sve bilo u redu, nije bilo sve čisto kao sunce, zar ne? Bojite se da neke stvari...«

»Dobro Kesselmeyer, pisat ću. Ali ako on ne bude htio? Ako i on digne, ruke?...«

»O... a-a-ah... Tada ćemo napraviti bankrot, vrlo, vrlo smiješni bankrotić, mili moj. Ja neću biti time oštećen, ni najmanje. Ja sam gotovo već došao na svoj račun s kamatama koje ste vi od vremena do vremena teškom mukom skupili... a u stečajnoj masi imam prvenstvo, cijenjeni moj... I zapamtite... Ja neću izvući kratak kraj. Ja se znam snaći ovdje među vašim stvarima, velepoštovani. Već unaprijed imam u džepu popis inventara... A-ah. Pobrinut ću se već za

to da nitko ne spremi kakvu srebrnu košaricu za kruh ili kućnu haljinu...«

»Kesselmeyer, vi ste jeli za mojim stolom...«

»Dajte mi mira sa svojim stolom... Za osam dana doći ću po odgovor. Ja ću *pješke* u grad, malo gibanja vanredno će mi goditi. Dobro jutro, dragi moj. Radosno dobro jutro...«

Činilo se da gospodin Kesselmeyer odlazi, zaista, otišao je. Iz hodnika su mogli čuti njegove čudne korake, kao da vuče noge, i čovjek bi u duhu mogao vidjeti kako vesla rukama...

Kad je gospodin Grünlich stupio u »sobu maćuhicâ«, stajala je tamo Tony s kanticom od mjedi u ruci i pogledala mu u oči: »Što stojiš tu... što piljiš u mene...« vikne on i isceri zube, a ruke su opisivale neodređene figure u zraku, dok se trup njihao amo-tamo. Njegovo ružičasto lice nije moglo sasvim poblijediti. Bilo je posuto crvenim mrljama kao da čovjek boluje od škrleta.

SEDMO POGLAVLJE

Konzul Johann Buddenbrook stigao je u vilu u dva sata poslije podne: ušao je u salon Grünlichovih u sivom putnom ogrtaču i zagrlio kćerku nekom bolnom nježnošću. Bio je blijed, činilo se da je ostario. Njegove male oči duboko su upale u očne duplje, nos se isticao velik i oštar između upalih obraza. Činilo se, da su usnice postale tanje, a brada, koju u posljednje vrijeme nije više nosio kao dvije kovrčave pruge od sljepoočica do sredine obraza, rasla je, napola prekrita visokim ovratnikom i širokom kravatom, ispod podbratka i

donje čeljusti. Veoma je posijedila, kao i kosa na glavi.

Konzul je proživio teške dane koji su ga iscrpli. Thomas je obolio na plućima i bacao krv. Gospodin van der Kellen obavijestio ga je pismom o nesretnom slučaju. Predao je poslove u oprezne ruke svog prokurista i pojurio najkraćim putem u Amsterdam. Pokazalo se da od bolesti ne prijeti njegovu sinu neposredna opasnost, ali da bi neophodno potrebna bila promjena zraka negdje na jugu, u južnoj Francuskoj, pa kako je sretan slučaj htio da je i za principalova sina bilo predviđeno putovanje radi oporavka, otpremio je oba mladića, čim je Toma bio sposoban za putovanje. Krenuli su zajedno u Pau.

Tek što se vratio kući, pogodio ga je udarac koji je za trenutak uzdrmao njegovu tvrtku do temelja. Bio je to bankrot u Bremenu, kod kojeg je »jednim potezom« izgubio 80.000 maraka... a zašto? Diskontirane mjenice izdane na *Braću Westfahl* vraćene su firmi, jer su kupci obustavili plaćanja. Ne da nije bilo pokrića, tvrtka je dokazala što je kadra učiniti, i to smjesta, bez komplikacija. Ali ni to nije spriječilo da konzul osjeti iznenadnu hladnoću, suzdržljivost i nepovjerenje što ih ovakav nesretan slučaj, ovakvo slabljenje prometnog kapitala, obično izaziva kod banaka, kod »prijatelja«, kod poslovnih krugova u inozemstvu...

No on je ponovo stao na svoje noge, sve brižljivo razmotrio, sve primirio, uredio i hrabro se odupro... A sad, usred borbe, usred gomila brzojava, listova i obračuna, još se i to svalilo na njega... Grünlich, B. Grünlich, muž njegove kćeri, bio je insolventan, i u jednom dugom, smušenom i izvanredno bijednom pismu moli, zapomaže i kukavno prosi pomoć od 100—120.000 maraka. Konzul je ukratko, površno i obzirno obavijestio svoju suprugu, a hladno i neobavezno odgovorio, moleći gospodina Grünlicha za sastanak s njim i sa spomenutim bankarom Kesselmeyerom u njegovoj kući, i zatim otputovao.

Tony ga je primila u salonu. Zanosila se time da prima

posjete u »salonu smeđe svile«, pa kako je imala dubok i svečan osjećaj o važnosti sadašnjeg položaja, premda joj nije bilo sve jasno, to nije ni tog dana pravila iznimku poradi oca. Bila je naoko dobro; bila je lijepa i ozbiljna, a nosila je svijetlosivu haljinu sa zvonolikim rukavima, ukrašenu čipkama po grudima i na ručnim zglobovima, veoma široku krinolinu po najnovijoj modi, a na ovratniku briljantnu kopču. »Dobar dan tata, napokon te opet jednom vidim. Kako je mama? Imaš li vijesti od Tome? Odloži pa sjedni, molim te, dragi tata... Ne želiš li se malko dotjerati? Dala sam gore za te spremiti gostinjsku sobu... I Grünlich se baš presvlači...«

»Ostavi ga, dijete moje, čekat ću ga ovdje dolje. Ti znaš, da sam došao ovamo radi razgovora s tvojim mužem... veoma, veoma ozbiljnog razgovora, draga moja Tony. Je li gospodin Kesselmeyer ovdje?«

»Jeste, tata, sjedi u „odaji maćuhicâ" i pregledava album...«

»Gdje je Erika?«

»Gore, s Tinkom u dječjoj sobi, dobro je. Kupa svoju lutku ... razumije se ne u vodi... Voštanu lutku... Ukratko, kao da je zaista kupa...«

»Razumije se.« Konzul uzdahnu i nastavi: »Pretpostavljam da nisi obaviještena o položaju... O položaju svog muža?«

Sjedio je u jednom od naslonjača koji su okruživali veliki stol, dok je Tony sjedila do njegovih nogu, na malom sjedištu sastavljenom od tri poprijeko položena jastuka. Prsti njegove desnice oprezno su poigravali s dijamantima na njezinu vratu.

»Nisam, tata«, odgovori Tony, »moram ti priznati da ne znam ništa. Bože moj, znaš, ja sam guska, nemam uvida ni u što. Nedavno sam pričula nešto, kad je Kesselmeyer razgovarao s Grünlichom... Na kraju mi se učinilo kao da Kesselmeyer samo zbija šalu... On govori uvijek smiješno... Jedan ili dvaput razabrala sam tvoje ime...«

»Razabrala si moje ime? U vezi s čim?«

»Ne, o tom ništa ne znam, tata... Grünlich je od onog dana čangrizav... zapravo neizdržljiv, to moram reći... do jučer.

Jučer je bio nježan i raspoložen i pitao me deset ili dvanaest puta da li ga volim, da li ću kod tebe uložiti koju dobru riječ za njega, ako te on bude nešto zamolio...«

»Ah...«

»Da... Saopćio mi je da ti je pisao, da ćeš doći... Dobro što si ovdje. Mene pomalo hvata strah... Grünlich je namjestio zeleni stol za kartanje... na njem leži mnoštvo papira i olovaka... za tim stolom imali biste održati sjednicu s Kesselmeyerom.«

»Slušaj, drago moje dijete,« reče konzul, milujući je po kosi. »Sad te moram upitati nešto, nešto ozbiljno... Kaži mi... ljubiš li ti svog muža od sveg srca?«

»Svakako tata,« odgovori Tony s tako djetinjski licemjernim licem kao što bi ga nekad pravila, kad su je pitali: »Dakle, Tony, nećeš više nikad srditi lutkaricu Lizu?...« Konzul časkom zašuti.

»Ti ga dakle ljubiš toliko,« zapita zatim, »da ne bi mogla živjeti bez njega... ni pod kojim okolnostima... Je li? Pa i onda, kad bi se po božjoj odluci njegov položaj promijenio, ako bi zapao u takve prilike koje mu više ne bi dopuštale da ti pruža sav taj luksuz...?« I njegova ruka obuhvati površnom kretnjom pokućstvo i zastore na vratima sobe, pozlaćeni sat na stalku koji je stajao na ukrasnoj polici, ogledalo, i napokon njezinu haljinu, spustivši pri tom ruku.

»Svakako tata,« ponovi Tony utješljivijim glasom koji je gotovo uvijek poprimala kad bi netko s njom govorio ozbiljno. Gledala je pokraj očeva lica u prozor iza koga se nečujno spuštala gusta kiša nalik na koprenu. Njene su oči bile pune onog izraza koji imaju djeca kad je netko, čitajući im priče, toliko netaktičan da uplete u ta općenita razmatranja o moralu i dužnostima... izraza u kom ima i zabune, i nestrpljivosti, i pobožnosti, i zlovolje.

Konzul ju je nekoliko trenutaka šutke gledao, zamišljeno žmirkajući. Da li ga je njen odgovor zadovoljavao? O svemu je još kod kuće i na putu zrelo promislio.

Svakom čovjeku bit će razumljivo da je prva i iskrena odluka Johanna Buddenbrooka bila da svim silama nastoji izbjeći davanje bilo kakvog iznosa svome zetu. Ali kad se je sjetio kako je, da se blago izrazi, uporno zagovarao taj brak, kad mu je pao na pamet pogled kojim se je to dijete poslije vjenčanja oprostilo od njega i upitalo ga: »Jesi li zadovoljan sa mnom?« morao ga je obuzeti osjećaj krivnje prema kćeri, i morao je da prizna u sebi da ovu stvar valja riješiti potpuno po njezinoj volji. Znao je dobro da nije stupila u tu vezu iz ljubavi, ali je morao računati s mogućnošću da su ove četiri godine, navika i rođenje djeteta mogle izazvati razne promjene, da se Tony sad mogla osjećati dušom i tijelom povezana sa svojim mužem, i, s pohvalnih kršćanskih i svjetovnih razloga, odbiti svaku pomisao na rastavu. U tom slučaju, tako je razmišljao konzul, morat će pristati, da dâ svaki potrebni iznos. Istina, kršćanska dužnost i ženski ponos zahtijevaju da Tony bezuvjetno slijedi svog vjenčanog druga i u nesreći, ali ako bi zaista stvorila takvu odluku, onda on, to je jasno osjećao, ne bi imao pravo da dopusti da mu kćer bez vlastite krivice bude lišena svih udobnosti života, na koje je od djetinjstva bila navikla... Osjećao je da će u tom slučaju morati spriječiti katastrofu i štititi B. Grünlicha pa puklo kud puklo. Ukratko, na kraju njegovih razmišljanja prevladala je u njem želja da svoju kćerku, zajedno s njenim djetetom, uzme k sebi, a gospodina Grünlicha pusti da ide svojim putem. Samo neka bog ne da ono najgore. Za svaki slučaj pribilježio je i uzeo sa sobom tekst onog zakonskog paragrafa, koji daje pravo na rastavu u slučaju postojeće nesposobnosti supruga da prehranjuje ženu i djecu. Ali prije svega morao je saznati mišljenje svoje kćeri.

»Vidim,« reče, a pri tom ju je i dalje milovao po kosi, »vidim, drago dijete da si ti nadahnuta dobrim i hvale vrijednim načelima. Ipak... meni se sve čini da ti stvari ne gledaš onako kako ih, žalibože, treba gledati: naime, kao činjenice. Ja te nisam pitao šta bi ti u ovom ili u onom slučaju *možda* učinila,

nego što ćeš ti sada, danas, *odmah učiniti*. Ne znam, koliko poznaješ prilike ili naslućuješ kakve su... Moja je dakle žalosna dužnost da ti kažem, da je tvoj muž prisiljen da obustavi plaćanja, da se poslovno ne može više održati... mislim da me razumiješ...«

»Grünlich je bankrot... ?« zapita Tony tiho, podigne se napola sa svojih jastuka i pograbi žurno konzula za ruku...

»Da, dijete moje,« reče on ozbiljno. »Zar to nisi naslućivala?«

»Nisam naslućivala ništa određeno...« mucala je ona. »Dakle se Kesselmeyer nije šalio...?« nastavila je zureći postrance u smeđi sag... »*O bože*!« poviče iznenada i klone natrag na svoje sjedište. Tek u tom času puklo joj je pred očima što se sve krije u riječi »bankrot«, sve ono što je još kao malo dijete, čuvši tu riječ, osjećala kao nešto neodređeno i strašno... »Bankrot«... To je bilo strasnije od smrti, to je značilo zbrku, slom, propast, stid, sramotu, bijedu i očajanje... »On je bankrot?« ponovila je. Ta ju je sudbonosna riječ toliko utukla i porazila, da nije mogla ni pomisliti na ma kakvu pomoć, čak ni na pomoć od svog oca.

On ju je promatrao uzdignutih obrva, svojim malim, upalim očima koje su se činile žalosne i umorne, ali su ipak odavale napetu pažnju.

»Ja te dakle pitam, draga moja Tony,« izusti blago, »da li ti smatraš da si spremna slijediti svoga muža i u siromaštvo?...« Odmah zatim morao je u sebi priznati da je tešku riječ »siromaštvo« instinktivno izabrao kao sredstvo da je zastraši, pa stoga doda: »On se može opet uzdići radom...«

»Svakako tata,« odgovori Tony. Ali to je nije spriječilo da briżne u plač. Jecala je u svoj rupčić od batista, obrubljen čipkama, na kom je bio monogram A. G. Sačuvala je potpuno svoj djetinji plač: sasvim bez ženiranja i bez cifranja. Njena gornja usna izazivala je pri tom neizrecivo ganutljiv dojam.

Otac ju je i dalje ispitivao očima. »Govoriš li ti ozbiljno, dijete moje?« upita. Ni on nije znao, što bi.

»Zar ne moram... ?« jecala je. »Pa moram...«

»Nipošto,« dobaci on živahno, ali svjestan svoje krivnje odmah se ispravi. »Ja te ne bih bezuvjetno na to silio, draga moja Tony. U slučaju da te tvoji osjećaji ne vežu nerazdvojno za tvog muža...«

Ona ga pogleda očima punih suza i bez razumijevanja.

»Kako, tata... ?«

Konzul se pomakne malo desno i lijevo i dosjeti se kako će nastaviti.

»Dobro moje dijete, možeš li vjerovati da bi me mnogo boljelo da te moram izložiti svim nepogodama i teškim neprijatnostima koje će neposredno nastupiti radi nesreće tvog muža i rasapa poduzeća i čitavog kućanstva... Ja želim da te oslobodim prvih neugodnosti i da uzmem tebe i našu malu Eriku bar zasada kući. Mislim da ćeš mi biti zahvalna za to.,

Tony je šutjela trenutak brišući oči od suza. Brižljivo je hukala u svoj rupčić, a onda ga, pritiskivala na oči, da spriječi upalu. Zatim upita odlučnim glasom, a da ga pri tom nije povisila: »Tata, je li Grünlich kriv? Je li *zapao* u nesreću zbog lakomislenosti i zbog nepoštenja?«

»Vrlo vjerojatno...« reče konzul. »To jest... ne... ne znam, dijete moje. Kažem ti da me još čeka odlučni razgovor s njim i njegovim bankarom...«

Činilo se, kao da Tony nije čula odgovor. Pognuta na svoja tri jastuka, naslonila je lakat na koljeno, a bradu na ruku i zamišljeno lutala pogledom po sobi:

»O, tata,« izusti tiho i gotovo ne mičući usnama. »Zar ne bi bilo bolje, da sam tada...«

Konzul nije mogao vidjeti njeno lice, ali je ono imalo isti izraz kao nekih ljetnih večeri u Travemündeu, kad bi se naslonila na prozor svoje sobice...

Jedna je ruka počivala na očevim koljenima, a dlan i prsti visjeli su mlohavo, nemajući potpornja. Tako je ruka, kao sama od sebe, izražavala neku beskrajno sjetnu i nježnu predanost, neku slatku čežnju punu uspomena, čežnju koja je lutala u daljini. »Bolje...?« upita konzul Buddenbrook. »Da se

nije to dogodilo?«

Bio je spreman da iz sveg srca prizna da bi bilo bolje da nije bilo došlo do tog braka, ali Tony odgovori samo uzdahnuvši: »Ah, ništa.«

Kao da su je sasvim zaokupile njene misli da je negdje daleko i da je gotovo i zaboravila »bankrot«. Tako je konzul bio prisiljen sam izgovoriti ono što bi mu bilo draže samo potvrditi.

»Držim da pogađam tvoje misli, draga Tony,« reče, »a i ja sa svoje strane ne ustručavam se priznati da u ovom času žalim korak koji mi se prije četiri godine činio mudar i koristan... iskreno žalim. Vjerujem da pred bogom nisam kriv za to. Držim da sam radio po svojoj dužnosti, kad sam nastojao da ti stvorim egzistenciju dostojnu tvog podrijetla... Nebo je drukčije odlučilo... Nećeš valjda misliti o svom ocu da je tada lakoumno i nepromišljeno stavio na kocku tvoju sreću. Grünlich je došao u vezu sa mnom, snabdjeven najboljim preporukama, sin pastora, dobar kršćanin, svjetski čovjek... Poslije sam o njemu prikupio poslovne obavijesti koje su bile da ne može bolje. Ja sam ispitao njegove prilike... Sve je to mutno, mutno, i potrebno je još pričekati objašnjenje. Ali zar ne, ti me ne okrivljuješ...?

»Ne, tata, kako možeš tako nešto reći. Hajde, nemoj se žalostiti, jadni tata... veoma si blijed, hoćeš li da ti donesem želučane kapljice?« Ovila mu je ruke oko vrata i poljubila ga u obraze.

»Hvala ti,« reče on, »no, no... dosta... hvala ti. Da, imao sam teške dane... Što da se radi? Imao sam mnogo briga. To nas bog iskušava. Ali to ipak ne isključuje da osjećam da prema tebi nisam sasvim bez krivnje, dijete moje. Sad se sve svodi na pitanje koje sam ti već postavio, ali na koje mi nisi dovoljno jasno odgovorila. Kaži mi iskreno Tony... Jesi li u ove godine u braku zavoljela svog muža?«

Tony zaplače ponovo i pokri lice objema rukama u kojima je držala rupčić od batista, a zatim izusti kroz jecaje: »Ah... Što

pitaš, tata. Nikad ga nisam voljela... Uvijek mi je bio oduran... Zar to ne znaš... ?«

Bilo bi teško iskazati što je odigralo na licu Johanna Buddenbrooka. Njegove su oči gledale preplašeno i žalosno, ali je ipak stisnuo usnice tako čvrsto da su se pojavile bore na rubovima usta i na obrazima, što bi se dešavalo kad je sklopio povoljan posao. Tiho je izgovorio: »Četiri godine...« Tonine suze presušiše odjednom. Držeći u rukama vlažni rupčić, uspravi se na svom sjedištu i reče gnjevno: »Četiri godine... ha... Katkad bi uvečer sjedio kraj mene i čitao novine u ove četiri godine...«

»Bog vam je poklonio dijete,« upadne konzul tromo.

»Da, tata... i ja mnogo volim Eriku... iako Grünlich tvrdi da ne volim djecu... Nikad se ne bih od nje rastavila... to ti kažem... ali Grünlicha... neću... Grünlicha neću... A sad je još bankrot... Ah tata, ako hoćeš mene i Eriku uzeti k sebi.... od srca rado... no, sad znaš sve.«

Konzul iznova stisne usne, bio je veoma zadovoljan. Ali još uvijek nije dodirnuo glavnu tačku: s obzirom na odlučnost koju je Tony pokazivala, taj riziko nije mu se činio velik.

»Pri svemu tom,« reče, »meni se čini da si, dijete moje, potpuno zaboravila da bi mogla doći pomoć... i to od mene. Tvoj otac već je pred tobom priznao da se prema tebi ne može osjećati sasvim bez krivice i on bi, u slučaju... da, u slučaju da se ti tome nadaš, da to očekuješ od njega, priskočio u pomoć, spriječio stečaj, jamčio hoćeš-nećeš za dugove tvog muža, i održao njegov posao...«

S napregnutom pažnjom ispitivao je njeno lice, a njezin ga je izraz ispunio zadovoljstvom. Na Tonikinom se licu odražavalo razočaranje. »O kojem se iznosu radi zapravo?« pitala je.

»To ne mijenja stvar, dijete moje... O velikom, vrlo velikom iznosu.« I konzul Buddenbrook kimnu nekoliko puta glavom kao da ga potresa težina misli na toliku svotu, »Uz to,« nastavi on, »ne smijem ti zatajiti da je tvrtka, bez obzira na ovu stvar,

imala velike gubitke, i da bi isplata ovog iznosa značila za nju udarac od kog bi se teško... vrlo teško opet oporavila. To nipošto ne kažem, da bih...«

Nije završio. Tony je skočila, čak je učinila nekoliko koraka natrag, i viknula, držeći još uvijek mokri čipkasti rupčić. »Dobro, dosta, nikad.«

Izgledala je herojski. Riječ »tvrtka« je upalila. Veoma je vjerojatno da je djelovala odlučnije od same odvratnosti prema gospodinu Grunüchu.

»*To ne smiješ* učiniti, tata,« nastavila je sva izvan sebe. »Hoćeš li, da i ti budeš bankrot? Dosta. Nikad.«

U tom se času otvoriše polako i neodlučno vrata iz hodnika, i gospodin Grünlich uđe u sobu.

Johann Buddenbrook ustade i učini kretnju koja je značila: »Gotovo.«

OSMO POGLAVLJE

Na licu gospodina Grünlicha vidjele su se crvene pjege, ali bio je odjeven s najvećom pomnjom. Nosio je sličan crn, širok i solidan kaput i slične zelenkastosive hlače, kao u svoje vrijeme kad je pravio svoje prve posjete u Mengovoj ulici. Stao je kao da je sav omlohavio i rekao klonulim glasom, upravivši pogled u zemlju: »Oče...«

Konzul se hladno pokloni i s nekoliko energičnih pokreta dovede u red svoju kravatu.

»Hvala vam što ste došli,« doda gospodin Grünlich.

»To mi je bila dužnost, prijatelju,« odgovori konzul, »samo

se bojim da će to biti jedino što sam mogao učiniti u vašoj stvari.«

Njegov zet dobaci mu letimičan pogled i zauze još mlohaviji stav.

»Čujem«, nastavi konzul, »da vaš bankar, gospodin Kesselmeyer očekuje... Koje ste mjesto odredili za razgovor? Izvolite raspolagati sa mnom...«

»Molim, budite tako dobri i pođite za mnom«, promrmlja gospodin Grünlich.

Konzul Buddenbrook poljubi kćer u čelo i reče: »Hajde gore, Antonija, svom djetetu.« Onda pođe s gospodinom Grünlichom kroz blagovaonicu u danju sobu. Njegov je zet pri tom skakutao oko njega i odmicao zastore na vratima.

Kad se gospodin Kesselmeyer, koji je stajao kraj prozora, okrenuo, crno i bijelo paperje na njegovoj glavi diglo se uvis i onda blago prileglo natrag uz lubanju.

»Gospodin bankar Kesselmeyer... veletržac, konzul Buddenbrook, moj tast...« izgovori Grünlich ozbiljno i skromno.

Na konzul ovu licu nije se pokrenula nijedna žilica. Gospodin Kesselmeyer prigne se, ruke su mu visjele naprijed, pa reče, gurajući svoja dva žuta zuba u gornju usnicu: »Sluga pokoran, gospodine konzule. Veliko mi je zadovoljstvo što vas vidim.«

»Budite tako dobri pa oprostite što ste morali čekati, Kesselmeyer«, reče gospodin Grünlich. Bio je izvanredno uljudan prema jednom i prema drugom.

»Hoćemo li prijeći na stvar?« primijeti konzul i stade se ogledavati lijevo i desno... Kućedomaćin žurno odgovori: »Molim, izvolite gospodo...«

Dok su prelazili u salon za pušenje, govorio je gospodin Kesselmeyer veoma raspoloženo: »Jeste li ugodno putovali?... A-ah, ta kiša. Da. Ružno godišnje doba, gadno, blatno godišnje doba. Kad bi htjelo pasti malo mraza, malo snijega... ali ništa! Kiša, blato... Odurno...«

»Čudnog li čovjeka,« mislio je u sebi konzul.

Usred male sobe s tapetama na kojima su bili tamni cvjetići, stajao je prilično prostran četverouglast stol pokriven zelenim suknom. Vani je kiša počela jače padati. Bilo je toliko mračno da je gospodin Grünlich odmah upalio sve tri svijeće koje su stajale na stolu u srebrnim svijećnjacima. Na zelenom su stolu ležali plavkasti poslovni listovi sa žigovima firma i izlizani, mjestimice zaderani, papiri koji su bili išarani datumima i potpisima. Osim toga bila je tu i debela glavna knjiga i pribor za pisanje: tintarnica načičkana olovkama i oštro zašiljenim guščjim perima i posipač.

Gospodin je Grünlich ulogu domaćina igrao tihom i suzdržljivom mimikom i kretnjama punim takta, kao prema gostima prilikom pogreba.

»Dragi oče, molim vas, sjednite u naslonjač,« rekao je blago. »Gospodine Kesselmeyer, hoćete li biti tako dobri da zauzmete mjesto *ovdje*?...«

Napokon bude uspostavljen red. Bankar je sjedio licem u lice s domaćinom, dok je konzul predsjedao u naslonjaču na široj strani stola. Naslon njegova fotelja pritiskivao je vrata prema hodniku.

Gospodin se Kesselmeyer nagne, spusti donju usnicu, razmrsi na svom prsluku jedan cviker, pričvrsti ga na nos koji pri tom stisne u nabore, i otvori širom usta. Zatim se stane češati čujno po svojim podšišanim zaliscima tako da se to čulo, pa je time izazvao nervozu, podboči ruke o koljena, zaklima prema papirima i primijeti kratko i veselo: »Aha, tu bi dakle bilo sve.«

»Dopustite da malo podrobnije razgledam stanje stvari,« reče konzul i dohvati glavnu knjigu. Ali gospodin Grünlich iznenada ispruži iznad stola obje ruke išarane nabreklim plavim žilama a koje su vidljivo podrhtavale, te poviče uzbuđenim glasam: »Jedan trenutak. Samo još trenutak, oče. Oh, dopustite mi jednu uvodnu riječ... Jest, vi ćete dobiti uvid, vašem pogledu ništa neće izbjeći... ali vjerujte mi: dobit ćete

uvid u položaj jednog nesretnika, a ne krivca. Gledajte, oče, u meni čovjeka koji se neumorno borio protiv kobi, ali kojeg je ona oborila na tle, i to tako da...«

»Vidjet ću, vidjet ću,« odgovori konzul, očigledno nestrpljiv, a gospođin Grünlich povuče ruke, postajući sudbini da kRené svojim putem.

Prolazili su dugi strašni trenuci šutnje. U nemirnom svjetlu svijeća ta su tri gospodina sjedila sasvim blizu jedan do drugoga, zatvoreni između četiri tamna zida. Nije se čuo drugi pokret do šuštanja papira kojim je konzul rukovao. A padanje kiše bio je jedini šum izvana.

Gospodin Kesselmeyer turio je palce u isječke svoga prsluka, a ostalim prstima bubnjao po svojim plećima, i pogledavao neizrecivo veselo jednog pa drugog. Gospodin Grünlich sjedio je naslonivši se, položio ruke na stol i mutnim očima buljio preda se. Samo bi katkad plašljivo iskosa zirnuo na svog tasta. Konzul je listao po glavnoj knjizi, noktom prsta slijedio kolone brojaka, uspoređivao datume i olovkom nabacivao na papir sitne nečitljive cifre. Njegovo zamoreno lice izražavalo je užas zbog prilika u koje je sad »dobio uvid.« Napokon položi lijevu ruku na rame gospodina Grünlicha i reče potreseno: »Vi jadni čovječe.«

»Oče...« huknu gospodin Grünlich. Jadnom čovjeku potekoše dvije krupne suze niz obraze u zlatnožute zaliske. Gospodin Kesselmeyer pratio je najvećim interesom put ovih dviju kapljica, čak se malo i nagnuo naprijed, te stao otvorenih usta buljiti svom susjedu u lice. Konzul Buddenbrook bio je duboko ganut. Smekšala ga je njegova nesreća, pa je sada osjećao kako ga samilost zanosi, ali ubrzo nadvlada svoje osjećaje.

»Kako je to moguće,« reče klimajući glavom neutješljivo... »U tih nekoliko godina.«

»Nije to ništa,« odgovori gospodin Kesselmeyer dobro raspoložen. »Za četiri godine može čovjeka odnijeti vrag da je milina. Kad čovjek pomisli kako su još nedavno veselo

skakutala braća Westfahl u Bremenu...«

Konzul ga pogleda trepćući očima, ali ga nije ni vidio ni čuo. Nije nipošto izrazio svoju pravu misao koja je kopala u njemu... »Zašto«, pitao se s nepovjerenjem, ali ipak ne razumijevajući, »zašto sve to baš sada? B. Grünlich je mogao i prije dvije, prije tri godine biti u položaju u kom je danas. To se moglo vidjeti na prvi pogled. Ali njegov je kredit bio neiscrpljiv, dobivao je novaca od banaka, uvijek bi iznova za svoje poslovne pothvate raspolagao potpisima solidnih kuća, kao što su senator Bock i konzul Goudstikker, a njegove su mjenice kurzirale kao gotov novac. Zašto baš sada, sada, sada — a šef tvrtke *Johann Buddenbrook* znao je vrlo dobro što je mislio pod ovim »sada« — taj slom na svim stranama, to potpuno povlačenje povjerenja, kao po dogovoru, taj jednodušni napadaj na B. Grünlicha, bezobzirno pa čak i neuljudno? Konzul bi bio i suviše naivan da nije znao da će ugled njegove firme morati da koristi njegovu zetu, ali zar je Grünlichov kredit tako potpuno, tako očevidno, tako isključivo ovisio o konzulovu? Zar Grünlich sam za se nije značio baš ništa? A informacije što ih je konzul pribavio, knjige što ih je bio ispitao?... Bilo kako bilo, njegova odluka da u ovoj stvari ni prstom ne makne bila je sad čvršća nego ikada. Prevarit će se u računu. Očigledno je B. Grünlichu uspjelo da stvori mišljenje, da je solidaran s *Johannom Buddenbrookom* Tu, kako se čini, užasno rasprostranjenu zabludu treba jednom zauvijek ispraviti. Pa i ovaj Kesselmeyer još će se čuditi. Ima li taj pajac savjesti? Bode u oči kako je besramno spekulirao isključivo time da on, Johann Buddenbrook, neće dopustiti da muž njegove kćeri propadne, i kako je odavno upropaštenom Grünlichu doduše davao dalje i dalje kredite, ali mu uvijek nametao sve krvavije lihvarske kamate.

»Svejedno«, reče kratko, »prijeđimo na stvar. Da ste me kao trgovca pozvali da u ovom slučaju dam svoje stručno mišljenje, tad bih na žalost morao reći da je ovo položaj, istinabog, nesretna, ali također u punoj mjeri kriva čovjeka.«

»Oče…« promuca gospodin Grünlich,

»Ovaj naslov ne prija mojim ušima,« reče konzul naglo i tvrdo. »Vaše tražbine, gospodine,« nastavi, obrativši se bankaru, »vaše tražbine prema gospodinu Grünlichu iznose šezdeset tisuća maraka…«

»Sa zaostalim i kapitalu pripisanim kamatima šezdeset i osam tisuća sedam stotina pedeset i pet maraka i petnaest šilinga,« odgovori gospodin Kesselmeyer lagodno.

»Vrlo dobro… I ni pod kojim uvjetom ne biste pristali da se strpite?«

Gospodin se Kesselmeyer naprosto stade smijati. Smijao se je otvorenih usta, na mahove, bez traga zlobe, čak dobrodušno, i pri tom gledao konzulu u lice, kao da ga poziva da se i on priključi.

Sitne, upale oči Johanna Buddenbrooka postadoše mutne, i odjednom se oko njih stvoriše crveni koluti koji su sezali do jabučica. Zapitao je samo da bi sačuvao formu, jer je vrlo dobro znao da bi odgoda od strane ovog jednog vjerovnika samo neznatno promijenila samo stanje stvari. Ali način na koji mu je Kesselmeyer to odbio, vrijeđao ga je i ogorčavao do krajnosti. Jednom jedinom kretnjom ruke odgurne daleko od sebe sve što je pred njim ležalo, naglo spusti olovku na stol i reće: »Onda izjavljujem da nisam voljan baviti se dalje ovom stvari u bilo kojem pravcu.«

»A-ha,« poviče gospodin Kesselmeyer i stade rukama lomatati po zraku… »To je riječ, tako se govori. Gospodin će konzul stvar urediti kratkim putem, bez dugih parlamentiranja. Glatko.«

Johann Buddenbrook ga nije ni pogledao.

»Ne mogu vam pomoći, prijatelju,« obrati se mirno gospodinu Grünlichu. »Stvari moraju poći svojim tokom… Ja tu ne mogu ništa učiniti. A i kako bih? Saberite se i potražite snagu i utjehu u bogu. Smatram ovaj razgovor završenim.«

Lice gospodina Kesselmeyera poprimi iznenadno ozbiljan izraz, što je djelovalo sasvim čudnovato, a zatim kimne glavom

gospodinu Grünlichu kao da ga hoće obodriti. Ovaj je međutim sjedio nepomično i samo lamao dugim svojim rukama tako snažno da su prsti potiho pucketali.

»Oče... gospodine konzule,« progovori kolebljivim glasom. »Vi nećete... Vi ne možete htjeti moju propast, moju bijedu. Radi se sve u svemu o manjku od 120.000... Vi me možete spasiti, Vi ste bogat čovjek; smatrajte taj iznos kako vam drago... kao konačnu otpravninu, kao dio baštine vaše kćeri, kao zajam na kamate... ja ću raditi... vi znate da sam poduzetan i spretan...«

»Rekao sam svoju posljednju riječ,« izjavi konzul.

»Dopustite, molim... vi ne *možete*?« zapita gospodin Kesselmeyer gledajući ga kroz cviker na navoranom nosu... »Ako smijem gospodinu konzulu skrenuti pažnju... to bi sad zapravo bila veoma zgodna prilika da se pokaže snaga tvrtke *Johann Buddenbrook*...«

»Dobro biste učinili, gospodine, da brigu za ugled moje kuće prepustite meni. Nipošto mi nije potrebno da kao dokaz svoje plaćevne sposobnosti bacim svoj novac u najbližu kaljužu...«

»Ne, odista, ne, odista. A-a-a, kaljuža, to je doista vrlo smiješno. Ali ne smatra li gospodin konzul da bi stečaj vašega gospodina zeta mogao i vaš položaj nekako krivo, nekako nezgodno osvijetliti... potamniti...?«

»Mogu vam samo još jednom preporučiti da prepustite meni da se brinem za svoj dobar glas u poslovnom svijetu,« dobaci konzul.

Gospcdin Grünlich gledao je zbunjeno u lice svog bankara i počeo iznova: »Oče... zaklinjem vas, promislite što činite... Zar je samo o meni riječ?... O, pa ja na kraju mogu... i propasti. Ali vaša kćerka, moja družica, ona, koju toliko ljubim, koju sam zadobio poslije tako ljute borbe ... I naše dijete... njeno i moje nevino djetešce. I oni da zapadnu u bijedu? Ne, oče, ja to ne bih podnio. Ja bih se ubio. Ubio bih se ovom svojom rukom... vjerujte! Pa onda, neka vas nebo

riješi svake krivice.«

Johann Buddenbrook sjedio je blijed, zavaljen u naslonjač, a srce mu je burno kucalo. Po drugi put su na nj navaljivala čuvstva toga čovjeka, kojih je izraz bio skroz-naskroz prožet istinitošću; ponovo je morao, kao onda, kad je gospodinu Grünlichu priopćio pismo svoje kćeri iz Travemündea, slušati istu užasnu prijetnju i ponovo ga je potreslo ono zanesenjačko strahopočitanje što ga je njegova generacija gajila prema ljudskim osjećajima s kojim se njegov trijezni i praktični poslovni duh neprestano borio. Međutim, ta slabost nije trajala dulje od sekunde. »120.000 maraka...« ponovio je u sebi, a onda rekao mirno i odlučno: »Antonija je moja kćerka. Znat ću spriječiti da nedužna ne trpi.«

»Što hoćete time reći...?« zapita gospodin Grünlich i stade se ledeniti.

»To ćete doznati,« odgovori konzul. »Zasad nemam ništa dodati svojim riječima.« S tim ustane, smjesti energično stolac i okRené se prema vratima.

Gospodin Grünlich sjedio je nijem, ukočen, pRenéražen, a usta su mu se trzala ovamo-onamo, ali nije mogao istisnuti ni jedne riječi. No gospodinu se Kesselmeyeru nakon konzulove zaključne i konačne kretnje povratilo veselo raspoloženje... Da, sasvim ga svladalo, prešlo sve granice i bivalo naprosto strašno. Cviker mu je spao s nosa koji se podigao do samih očiju, a prijetila je opasnost da će se raspući njegova malena usta iz kojih su virila dva žuta i osamljena kutnjaka. Njegove male rumene ruke veslale su po zraku, njegovo je paperje lepršalo, a njegovo sasvim iskrivljeno i od prevelike veselosti iscereno lice sa sijedim, podšišanim zaliscima, bilo je crveno kao cinober...

»A-a-a-ha,« stao je vikati, da mu se glas prekinuo... »Nalazim da je to vrlo... vrlo smješno. Ali ipak, trebali biste promisliti, gospodine konzule Buddenbrook, prije nego što takav dražestan, takav divan egzemplar zetića bacite u grabu... Takve umješnosti, takve spretnosti ne može se više

naći na cijelom širokom, predragom božjem svijetu. Aha! Prije četiri godine, kad nam je već jednom bio nož pod vratom... konop oko vrata... kako smo onda iznenada dali na burzi razglasiti naše zaruke s *Mademoiselle* Buddenbrook, još prije nego su zaista bile sklopljene... Svaka čast... Da... hm... moje najveće priznanje...«

»Kesselmeyer,« zakriješti gospodin Grünlich i učini nekoliko grčevitih kretnja rukama kao da tjera od sebe neku utvaru, i pobježe u jedan kut, sjedne na stolac, zakopa lice u ruke i tako se nisko zguri, da su mu krajevi zalizaka dopirali do listova. Nekoliko puta povukao je koljena uvis.

»Kako smo zapravo sve to upriličili?« nastavljao je gospodin Kesselmeyer. »Kako nam je zapravo uspjelo da ulovimo i kćerkicu i osamdeset hiljada maraka? O-ho-ho. Sve se to može aranžirati ako čovjek ima za sekser umješnosti i spretnosti, lako se to aranžira. Čovjek iznese pred gospodina tatu — pred spasitelja, vrlo zgodne knjige, najdražesnije, čiste knjige u kojima je sve u najljepšem redu... samo što nisu potpuno u skladu sa surovom zbiljom... — jer u surovoj zbilji već su tri četvrtine miraza mjenični dugovi.«

Konzul je stajao na pragu s rukom na kvaki, blijed kao smrt. Srsi su mu prolazili niz leđa. Zar je u ovoj maloj, nemirno rasvijetljenoj sobi sam s lopovom i s majmunom koji je pobjesnio od same zlobe.

»Gospodine, ja s prezirom odbijam vaše riječi,« izustio je prilično nesigurno. »Prezirem vaše sulude klevete, to više što pogađaju i mene... mene koji nisam lakomisleno gurnuo u nesreću svoju kćerku. Prikupio sam pouzdane informacije o svom zetu... sve ostalo bila je volja božja.«

Okrenuo se, nije htio ništa više čuti, otvorio je vrata, ali gospodin Kesselmeyer vikao je za njim: »Aha? Informacije? Od koga? Od Bocka? Od Goudstikkera? Od Petersena? Od Massmanna i Timma? Svi su oni bili angažirani. Svi su bili i te kako angažirani. Bili su neizmjerno sretni što im je ova ženidba donijela pokriće...«

Konzul zalupi vrata za sobom.

DEVETO POGLAVLJE

Kuharica Dora, baš ne najpoštenija žena, radila je u blagovaonici.

»Kažite, molim, gospođi Grünlich neka dođe dolje,« naredi konzul.

»Spremi se, dijete moje,« reče kad je Tony sišla. Prešao je zajedno s njom u salon. »Uredi svoje stvari najhitnije i pobrini se da i Erika bude što prije spremna za put... odvest ćemo se u grad... Noćit ćemo u hotelu i sutra krenuti kući.«

»Da tata!« reče Tony. Lice joj je bilo crveno, smeteno i zbunjeno. Pravila je rukama nepotrebne i nagle kretnje po struku, ne znajući čime da počne pripreme i ne vjerujući pravo da je istina što doživljuje.

»Što da uzmem sa sobom, tata?« pitala je uzrujano i u strahu. »Sve? Sve oprave? Jedan ili dva kovčega?... Zar je Grünlich zaista bankrot?... O bože!... A mogu li u tom slučaju ponijeti i svoj nakit?... Tata, djevojke bi trebalo otpustiti... ne mogu ih isplatiti... Grünlich mi je danas ili sutra trebao dati novac za kućanstvo...«

»Budi bez brige, dijete moje, te će se stvari ovdje urediti. Uzmi samo najpotrebnije... jedan kovčeg... jedan mali kovčeg... Stvari koje su tvoje vlasništvo, poslat će za tobom. Požuri se, čuješ li? Imamo...«

U tom trenutku rasklopiše se zastori na vratima, i u salon uđe gospodin Grünlich. Brzim koracima, raširenih ruku, s

glavom nagnutom u stranu, i držeći se kao čovjek koji hoće reći »Evo me! ubij me, ako hoćeš,« jurnuo je prema supruzi i bacio se je pred njom na koljena. Njegova je vanjština poticala na samilost. Zlatnožuti zalisci bili su raskuštrani, kaput zgužvan, kravata pomaknuta, ogrlica raskopčana, a čelo se osulo sitnim kapljicama…

»Antonijo…!« uzviknuo je. »Pogledaj na me… Imaš li srce; srce koje osjeća? Čuj me… Eto pred tobom čovjeka koji je uništen, upropašten ako… da, koji će od bola umrijeti, ako ti preizreš njegovu ljubav! Evo ležim ovdje… zar možeš biti bez srca, da mi kažeš: „Odvratan si mi. Napuštam te”?«

Tony je plakala. Bilo je upravo onako kao tada u »odaji krajolikâ«. Opet je gledala to lice iskrivljeno od straha, te oči, koje su bile uprte u nju pune usrdne molbe, i opet je morala ustanoviti sa čuđenjem i ganućem da su taj strah i to zapomaganje iskreni i nehinjeni.

»Ustani, Grünlich,« reče jecajući. »Molim te, ustani, zaboga!«

I pokuša da ga digne, uhvativši ga za ramena. »Nisi mi odvratan! Kako možeš tako nešto reći…« Ne znajući šta da još kaže, okRené se bespomoćno ocu. Konzul je uhvati za ruku, nakloni se zetu i uputi se s njom prema vratima.

»Odlaziš?« poviče gospodin Grünlich i skoči na noge.

»Već sam vam kazao,« reče konzul, »da ne mogu uzeti na sebe odgovornost i svoje dijete bez ikakve krivice prepustiti nesreći, a sad još dodajem da ni vi to ne smijete. Ne, gospodine moj, vi ste proigrali pravo na moju kćerku. I budite zahvalni stvoritelju da je srce ovog djeteta sačuvao tako čisto i bezazleno, te se bez gnušanja može s vama rastati. Ostajte zbogom!«

Ali sad gospodin Grünlich izgubi vlast nad sobom. Mogao je govoriti o trenutnom rastanku, o povratku, o novom životu, i na taj način eventualno spasiti baštinu, ali njegova proračunanost, njegova umješnost, njegova spretnost — sve je bilo pri kraju. Mogao je zgrabiti veliki tanjur od bronze koji se

ne da razbiti, a stajao je na polici pred ogledalom, ali on je zgrabio tanku vazu s naslikanim cvijećem koja je stajala tik do tanjura i udario njome o zemlju, da se rasprsla u tisuću komadića.

»Ha! Lijepo! Krasno!« vikao je. »Hodi samo! Misliš da ću za tobom kukati, gusko? O ne, varaš se, mila moja! Uzeo sam te *samo* radi tvog novca; nije ga bilo dosta, pa se sad tornjaj kući! Ja sam te sit... Sit... Sit... !«

Johann Buddenbrook izvede svoju kćer šutke napolje. Onda se još jednom vrati, pristupi gospodinu Grünlichu koji je stajao pred prozorom s rukama na leđima i zurio van u kišu, dodirne blago njegovo rame, i reče tiho, opominjući: »Saberite se. *Molite* se bogu.«

DESETO POGLAVLJE

U velikoj kući u Mengovoj ulici vladala je dulje vremena prigušena atmosfera, otkako sa u nju preselila *Madame* Grünlich sa svojom malom kćerkom. Svi su hodali »na prstima« i nerado govorili »o tom«, osim glavne junakinje koja je, naprotiv, o tom govorila strastveno rado i pri tom se doista osjećala kao riba u vodi.

Tony se s Erikom smjestila u sobama na drugom katu u kojima su prije, u vrijeme starih Buddenbrook ovih, stanovali njeni roditelji. Bila je malo razočarana što njenom tati nije ni na um palo da za nju uzme posebnu sobaricu, i proživjela je pola sata u dubokim mislima kad joj je blagim riječima razložio da joj zasada ne pristoji drugo no da živi povučeno i

odrekne se društvenog života u gradu; iako po ljudskim pojmovima nije kriva za sudbinu koju joj je bog kao kušnju poslao, to joj ipak njezin položaj rastavljene žene nalaže za prvo vrijeme krajnju suzdržljivost. No Tony je posjedovala lijepi dar da se prilagodi svakom novom položaju s mnogo talenta, spretnosti i vedrine. Doskora se sama sebi svidjela u ulozi žene koju je snašla nezaslužena nesreća, pa je počela nositi tamne haljine, češljati svoju lijepu pepeljasto plavu kosu glatko, razdjeljkom, kao mlade djevojke, i tražiti odštetu za nedostatak društvenosti u tome, da kod kuće bude velevažna i da uživa zbog ozbiljnosti i značajnosti svog položaja, iznoseći bodro i veselo svoja opažanja o braku, o gospodinu Gninlichu i općenito o životu i sudbini. Nije joj svatko davao za to prilike. Konzulica je, doduše bila uvjerena da je njezin suprug postupao korektno i po dužnosti, ali ona bi, kad je Tony počela govoriti, samo ležerno podigla svoju lijepu, bijelu ruku i rekla: »*Assez,* dijete moje! Ne volim slušati o toj stvari.«

Klara, kojoj je bilo tek dvanaest godina, nije ništa razumjela, a i sestrična Thilda bila je isto tako glupa. »O Tony, kako je to žalosno!« bilo je sve što je znala reći razvučeno i začuđeno. Međutim, mlada žena našla je pažljivu slušateljicu u gospodični Jungmann koja je u službi najboljih krugova bila već posijedila. »Ne trebaš se bojati, Tonice, mala moja,« rekla joj je, »još si mlada, udat ćeš se opet!« Inače se posvetila, s puno ljubavi i odanosti, odgoju male Erike i pričala joj iste uspomene i pripovijesti koje su prije petnaest godina konzulova djeca napeto slušala: osobito o nekom stricu koji je u Marienwerderu umro od štucavice, jer je sebi »odbio srce«.

Najradije i najdulje ćaskala je Tony s ocem nakon objeda ili ujutro za vrijeme prvog doručka. Odjednom postao je njen odnos prema njemu mnogo intimniji nego što je bio prije. Dosad je prema njemu, s obzirom na njegov moćni položaj u gradu i na njegovu marljivu, solidnu, strogu i pobožnu djelatnost, osjećala više bojažljivo poštovanje nego nježnost,

ali nakon onog objašnjenja u njenu salonu, postao joj je bliži kao čovjek, i nju je ispunjavalo ponosom i ganućem što ju je smatrao dostojnom da s njom razgovara povjerljivo i ozbiljno o onoj stvari, što je njoj samoj prepustio odluku, i što je on — dotad nedokučiv — gotovo skrušeno priznao da se ne osjeća bez krivice prema njoj. Sigurno je da Toniki takva misao ne bi nikad pala na um, ali kako ju je on izrekao, vjerovala je, i tako su njeni osjećaji prema njemu postali mekši i nježniji. Što se pak tiče konzula, on nije promijenio svoje naziranje i smatrao je da mora udvostručenom ljubavlju pružiti kćeri naknadu za teški udes.

Johann Buddenbrook nije osobno poduzeo nikakvih koraka protiv zeta koji ga je prevario. Istina, Tony i njena majka saznale su iz nekih razgovora, kakvim se nedopuštenim sredstvima služio gospodin Grünlich da bi došao do 80.000 maraka, ali konzulu nije ni na um dolazilo da stvar iznese pred javnost ili čak pred sud. Osjećao se gorko povrijeđen u svom ponosu kao poslovni čovjek i šutke je podnosio sramotu što se dao tako nezgrapno prevariti.

Na svaki način odlučno je poveo brakorazvodni postupak, čim je bio najvaljen stečaj trgovačke kuće *B, Grünlich,* koji je uostalom nanio znatne gubitke raznim tvrtkama u Hamburgu, a taj postupak, misao da je ona — Tony — središte istinskog procesa, bilo je ono što ju je ispunjavalo sviješću neopisivog dostojanstva.

»Oče,« govorila je, jer prilikom takvih razgovora nije nikad nazivala konzula tata. »Oče, kako stoji naša stvar? Zar ne, i ti smatraš da će sve proći dobro? Paragraf je potpuno jasan, ja sam ga tačno proučila. „Nesposobnost muža da prehranjuje porodicu…" Gospoda to moraju uvidjeti. Kad bi bio sin, Grünlich bi imao pravo da ga zadrži…«

Jednom drugom zgodom rekla je: »Još sam mnogo razmišljala o godinama što sam ih provela u braku. Ha! Dakle *zato* nije taj čovjek nikako htio da stanujemo u gradu, premda sam ja to jako željela. Dakle *zato* nije htio da imam u gradu

poznanstva i da posjećujem društva. Zacijelo, u gradu je postojala veća opasnost nego u Eimsbütelu da ću saznati kako zapravo s njim stoji... O, vucibatina!«

»Ne osuđujmo... Drago dijete,« odgovorio je konzul.

Ili bi počela s važnim izrazom lica, kad je rastava već bila izrečena: »Ti si to već sigurno unio u obiteljske zapise, oče? Ne? O, onda dopusti da ja to učinim... Molim te, daj ključ od *secrétaira*.«

I gorljivo i s ponosom zapisala je pod retke, koje je prije četiri godine pribilježila kraj svog imena: »Taj brak bi *anno* 1850. u veljači pravovaljano opet razriješen.«

Iza toga odložila je pero i zamislila se načas.

»Oče,« reče, »dobro znam da ovaj događaj predstavlja ljagu u povijesti naše obitelji. Da, već sam mnogo o tome razmišljala. To je baš tako, kao da je tu u ovoj knjizi mrlja od tinte. Ali budi bez brige... moja je stvar da je opet izbrišem! Ja sam još mlada... A ne čini ti se da sam još prilično lijepa? Premda mi je gospođa Stuht, kad sam je opet vidjela, rekla: „O bože, *Madame* Grünlich, kako ste se postarali!" No, ne može čovjek cijeli život ostati takva guska kao što sam ja bila prije četiri godine... Razumije se, život troši čovjeka... Ukratko, ja ću se ponovo udati! Vidjet ćeš, nova, unosna partija sve će opet ispraviti! Zar ne misliš i ti tako?«

»To je sve u božjoj ruci, dijete moje! Ali ne pristoji se nikako već sada govoriti o tim stvarima.«

Počela se Tony u to vrijeme često služiti uzrečicom »kako to već biva u životu...«, i kod tih riječi »u životu« znala je tako lijepo i ozbiljno podignuti oči, da je svatko mogao naslutiti kako je ona duboko prozrela ljudski život i čovječju sudbinu...

Stol u blagovaonici još se više povećao, a Tony je dobila novu priliku da se napriča, kad se u kolovozu iste godine Thomas vratio iz Paua. Ona je od sveg srca voljela i poštovala tog brata koji je i tada, prilikom njihova povratka iz Travemündea, vidio i cijenio njezinu bol, i u kom je gledala budućeg šefa tvrtke koji će jednom postati glava obitelji.

»Da, da,« rekao je on, »nas dvoje već smo svašta proživjeli, Tony...« Nakon toga je povukao uvis jednu obrvu, prebacio rusku cigaretu iz jednog ugla usta u drugi i vjerojatno stao misliti na malu prodavačicu cvijeća s malajskim tipom lica koja se prije kratkog vremena udala za sina svoje poslodavke, i sada za svoj račun vodila dalje malu cvjetarnicu u Ribarskom dolu.

Toma Buddenbrook, još malo blijed, bio je upadljivo elegantna pojava. Činilo se da su posljednje godine potpuno dovršile njegov odgoj... Njegova figura s frizurom iznad ušiju, začetkanom u male brežuljke, s brkovima po francuskoj modi ufitiljenim i vodoravno isukanim, sa zbijenim stasom, prilično širokih ramena — sve je na njemu gotovo budilo dojam da je vojnik. Ali modrikaste i suviše vidljive žilice na njegovim sljepoočicama, od kojih se kosa razdvajala u dva razdjeljka, pa njegova sklonost tresavici protiv koje je dobri doktor Grabow uzalud vodio borbu, bijahu dokazi da mu tjelesno ustrojstvo nije baš najsnažnije. Što se pak tiče pojedinih dijelova tijela, kao što su brada, nos, a osobito ruke... izvanredne, prave Buddenbrookove ruke... U tom je još jače udarala u oči sličnost s njegovim djedom.

Govorio je francuski sa španjolskim prizvukom i dovodio u čudo svakoga zbog svoje pasije za neke moderne pisce satiričkog i polemičkog karaktera. Samo mračni mešetar gospodin Gosch imao je razumijevanja za tu sklonost, otac ju je najstrože osuđivao.

Ali to nije smetalo da u konzulovim očima uzmogneš pročitati ponos i sreću što je osjeća zbog svog najstarijeg sina. Pun ganuća i radosti pozdravio ga je doskora nakon njegova povratka kao ponovnog suradnika u svom kontoru, gdje je sada i sam nastavljao rad s većim zadovoljstvom. Bilo je to nakon smrti stare *Madame* Kröger, koja je preminula potkraj godine.

Smrt stare gospođe valjalo je podnijeti sabrano i uviđavno. Doživjela je vrlo visoku starost, a u posljednje vrijeme sasvim

se bila povukla od svijeta. Bog ju je uzeo k sebi, a Buddenbrookovi su dobili gomilu novaca, punih 100.000 kurantnih talira koji su pojačali prometni kapital tvrtke, da se bolje nije moglo poželjeti.

Dalja posljedica ove smrti bila je da je konzulov šurjak Justus, čim je dobio u ruke ostatak svoje baštine, sit poslovnih neuspjeha, likvidirao i povukao se u mir. Justus Kröger, poznati *suitier,* pustopašni sin kavalira *à la mode,* nije bio jako sretan u životu. Svojom širokogrudnošću i svojim veselim, lakomislenim životom nikada nije mogao steći u trgovačkom svijetu siguran i solidan položaj; znatan dio roditeljske baštine bio je već unaprijed izgubljen, a u najnovije doba zadavao mu je mnogo žalosti i brige njegov najstariji sin Jakob.

Taj mladić koji je, kako se čini, u velikom Hamburgu upao u razvratno društvo, stajao je svoga oca tokom godina nepristojno mnogo kurantnih maraka. A kako se konzul Kröger ustručavao davati još više, to je njegova supruga, slaba i nježna žena, tajno slala raspuštenom sinu nove iznose, pa je dolazilo do žalosnih nesuglasica između bračnog para. A kao kruna svemu — gotovo u isto vrijeme kad je B. Grünlich obustavio plaćanja u Hamburgu gdje je Jakob Kröger bio namješten kod tvrtke *Dalbeck i drug* — dogodilo se još nešto drugo, nešto jezovito... Neki prijestup, nešto nepošteno. Nije se o tom govorilo, svatko se ustručavao pitati Justusa Krögera, ali se pročulo da je Jakob u New Yorku našao namještenje kao trgovački putnik i da će uskoro otputovati brodom. Jednom, prije polaska, vidjeli su ga u gradu, kamo je vjerojatno došao da osim putnog troška, koji mu je poslao otac, izvuče još nešto od matere: kicoški odjeven mladić nezdrava lica.

Ukratko, došlo je tako daleko da je konzul Justus govorio jedino o »svom sinu«, kao da ima samo jednog nasljednika, i mislio pri tom na Jürgena koji, istina, nije nikad učinio nikakav prestupak, ali je, čini se, veoma ograničen. Teškom mukom završio je gimnaziju i nalazio se od nekog doba u

Jeni, gdje se, bez mnogo volje i uspjeha, posvetio pravu.

Johann Buddenbrook patio je radi tih prilika u porodici svoje žene, pa je tjeskobno iščekivao u koga će se vrći njegova djeca. Mogao se je s pravom potpuno pouzdavati u sposobnost i ozbiljnost najstarijeg sina, ali s obzirom na Christiana pisao je *Mr.* Richardson da je mladić, doduše, uspio na nauči engleski jezik jer je bez sumnje darovit, ali da u poslu ne pokazuje uvijek dovoljno interesa, i da se kod njeg očituje suviše velika slabost za velegradske razonode, u prvom redu za kazalište. Sam Christian pokazivao je u svojim pismima živu želju za putovanjima i molio uporno da mu dopuste da »prijeko«, to jest u Južnoj Americi, možda u Čileu, smije prihvatiti namještenje. »To je pustolovni duh,« rekao je konzul i naredio mu da i četvrtu godinu ostane kod *Mr.* Richardsona i tako upotpuni svoje komercijalno znanje. Nakon toga izmijenili su još nekoliko listova o njegovim osnovama, a u ljeto 1851. zaista je Christian Buddenbrook odjedrio u Valparaiso, gdje je sebi našao namještenje. Otputovao je direktno iz Engleske, a da se prije nije ni svratio kući.

Ali bez obzira na probleme svojih sinova, konzul je sa zadovoljstvom primijetio kakvom odlučnošću i kakvom samosviješću Tony brani u gradu poziciju koja joj je pripadala kao jednoj od Buddenbrookovih... iako se moglo predvidjeti da će kao rastavljena žena imati da savlada razne vrsti zluradosti i predrasuda sa strane drugih porodica,

»Ha,« viknula je, vrativši se sva crvena u licu s jedne šetnje i bacila svoj šešir na sofu u »odaji krajolikâ!«... »Ona Möllendorpfova, rođena Hagenström, ona Semlingerica, ona Julkica, ono stvorenje... No, šta misliš, mama? Ne pozdravlja me... Ne, neće da me pozdravi. Čeka da je ja prva pozdravim. Šta kažeš na to. Prošla sam u Širokoj ulici uzdignute glave kraj nje i gledala joj ravno u lice...«

»Ti pretjeravaš, Tony... Ne, sve ima svoje granice. Zašto ne bi ti prva pozdravila *Madame* Möllendorpf? Vi ste istih godina, a ona je udata žena upravo kao što si ti bila...«

»Nikada, mama; o bože, taj *izmet*!«

»Assez, draga moja; tako nedelikatne riječi…«

»O, kako da čovjeka ne obuzme bijes.«

Njena mržnja protiv te »obitelji dotepenaca« rasla je pri pomisli da bi možda Hagenströmovi mogli smatrati da imaju pravo gledati sada svisoka, kako zbog njezine nesreće, tako zbog sreće koja cvjeta tom rodu. Stari Hinrich umro je početkom godine pedeset i prve, a njegov sin Hermann — onaj Hermann s kiselim žemičkama i ćuškom — nastavio je sad, zajedno s gospodinom Strunckom, posao koji je sjajno napredovao, i oženio se, nakon nepune godine, s kćerkom konzula Huneusa, najbogatijeg čovjeka u gradu koji je svojom trgovinom drva dotjerao tako daleko da je svako od njegova tri djeteta baštinilo po dva milijuna. Hermannov brat Moritz završio je, premda je bio grudobolan, vanredno uspješno svoje nauke i smjestio se u gradu kao odvjetnik. Za njega se govorilo da je bistar, lukav i duhovit čovjek, čak i da je čovjek koji ljubi umjetnost; stekao je razgranjenu praksu. Vanjštinom nimalo nije izgledao »semlingerski«, ali je imao žuto lice i šiljaste, pokvaRené zube. Čak i u samoj obitelji bilo je potrebno boriti se uzdignute glave. Otkako se stric Gotthold povukao od posla i bezbrižno svojim kratkim nogama i širokim hlačama tumarao po svom skromnom stanu, uzimajući iz limenke bombone protiv kašlja, jer je mnogo volio slatkiše, njegovi su osjećaji prema favoriziranom polubratu tokom godina bivali sve blaži i sve više rezignirani, što mu dakako nije smetalo da, gledajući svoje tri neudate kćeri, osjeti neko tiho zadovoljstvo zbog Tonina neuspjelog braka. A što se tiče njegove žene, rođene Stüwing, a pogotovo njegovih triju starih djevica koje su sad već bile dostigle dvadeset i šest, sedam i osam godina, treba istaći da su one pokazivale za nesreću svoje sestrične i za njenu brakorazvodnu parnicu gotovo pretjeran interes, mnogo veći nego što su svojedobno bile očitovale za same zaruke i vjenčanje. Prilikom takozvanih dječjih dana, koje su nakon smrti stare gospođe Kröger opet

počeli održavati u Mengovoj ulici, nije Toniki bilo lako s njima... »O bože, sirotice jadna,« govorila je Pfiffi, najmlađa, malena i debeljuškasta koja se kod svake riječi na neki šaljiv način tresla i slinila usnama, »sad je dakle izrečena presuda? Sad si dakle opet ondje gdje si prije bila?«

»O naprotiv,« dodala je Henrietta koja je, kao i njena starija sestra, bila neobično dugačka i mršava. »Tvoj je položaj sada mnogo žalosniji nego da se uopće nisi udavala.«

»To moram i ja priznati,« potvrdila je Friederika. »Ako ćemo *tako*, onda je kudikamo bolje *nikako* se ne udavati.«

»O ne, draga Friederika,« rekla je Tony zabacivši glavu. Spremala se da smisli snažan, uvjerljiv i spretan odgovor. »Možda se u tome varaš, draga moja. Znaš, ovako sam ipak upoznala život. Eto, nisam više guska, a osim toga imam još uvijek više šansa da se po drugi put udam nego mnoge druge po prvi put.«

»Taaako« kliknule su jednoglasno sestrične... izgovarale su »taaako« da bi zvučilo 9 i da tako pokažu svoju skepsu.

Sesemi Weichbrodt bila je suviše dabra i taktična, da bi i jednom riječi spomenula bilo što o tome. Tony je povremeno posjećivala svoju negdašnju odgojiteljicu u crvenoj kućici na Mlinarskoj ledini br. 7, kojoj je još uvijek stanovit broj mladih djevojaka davao živost, premda je taj penzionat polako stao izlaziti iz mode. Katkad su vrijednu staru gospođicu i pozivali u Mengovu ulicu na srneći hrbat ili punjenu gusku. Kod takve prilike podigla bi se na vrške prstiju i uzbuđeno i značajno cmoknula Toniku u čelo. Što se tiče njene neškolovane sestre, gospođe Kethelsen, ona je u posljednje vrijeme naglo gubila sluh, tako da nije razumjela gotovo ništa o Toninim dogodovštinama. Sve češće znala je, u najmanje prikladnim situacijama, upadati u svoj bezazleni smijeh koji je, po svojoj prostodušnoj srdačnosti gotovo zvučio kao tužaljka, tako da je Sesemi bila primorana stalno kucati po stolu i uzvikivati: »Nally...«

Prolazile su godina, sve više i više blijedio je dojam što ga je

doživljaj kćerke konzula Buddenbrooka izazvao u gradu i obitelji. Sama Tony podsjećala se je od vremena do vremena na svoj brak, kad bi na licu male Erike, koja je rasla u dobrom zdravlju, ustanovila ovu ili onu sličnost s Bendixom Grünlichom. Ali sad je opet oblačila svijetle haljine, nosila kose u kovrčama nad čelom, i, kao nekada, posjećivala društva u krugu svojih poznanika.

Na svaki način bilo joj je veoma drago što je imala prilike da svake godine u ljeto napusti grad na dulje vremena, jer je na žalost stanje konzulova zdravlja iziskivalo sada dugotrajna putovanja radi liječenja. »Ljudi ne slute što znači ostariti«, govorio je on. »Kad napravim kakvu mrlju na hlačama, ne mogu da je ovlažim, a da odmah ne osjetim žestok reumatizam... U što se sve nije čovjek, u prijašnja vremena, mogao upustiti?« Kadikad bi ga hvatala i nesvjestica.

Putovali su u Obersalzbrunn, u Ems, u Baden-Baden, u Kissingen, a odanle su poduzeli pomalo poučno, a pomalo i zabavno putovanje, preko Nürnberga u Munchen, kroz Salzburg preko Ischla u Beč, pa preko Praga, Dresdena i Berlina kući... I premda je *Madame* Grünlich, zbog nervoze želuca koja se od nekog doba kod nje javljala, bila prisiljena da se u kupalištima podvrgne najstrožem liječenju, ipak je ta putovanja smatrala veoma željenom promjenom, jer nije nimalo tajila da se kod kuće pomalo dosađuje.

»O bože moj, znaš, oče, kako to biva u životu,« znala je govoriti zureći zamišljeno u strop. »Istina... ja sam upoznala život... ali baš zbog toga nije zamamno što moram stalno sjediti kod kuće kao bebica. Nadam se, tata, da ne misliš da nisam rado kod vas... Zaslužila bih batine, to bi bila najveća nezahvalnost. Ali, znaš, kako to biva u životu...«

Međutim, najviše se ljutila zbog sve religioznijeg duha koji je stao ispunjavati prostrani roditeljski dom. Konzulova pobožna ganuća sve su više izlazila na vidjelo u razmjeru s njegovim godinama i njegovom bolesti, a i konzulica je, otkako je počela starjeti, nalazila sve više zadovoljstva u tom

duševnom pravcu. Molitve za stolom bile su oduvijek uobičajene u domu Buddenbrookovih, ali sad je već od dulje vremena zakon da se svakog jutra i svako veče cijela obitelj, zajedno sa služinčadi, skupi u doručkovaonici, da čuje iz usta kućedomaćina jedno štivo iz biblije. Osim toga iz godine u godinu postajali su sve češći posjeti pastora i misionara, jer je časna patricijska kuća u Mengovoj ulici, u kojoj se, uzgred budi spomenuto, izvrsno jelo, bila već odavna poznata u svijetu luteranskog i reformiranog svećenstva unutarnje i vanjske misije kao gostoljubiva luka. Stoga su iz svih dijelova domovine kod svake prilike dolazila crno obučena i dugokosa gospoda, da provedu nekoliko dana u kući... sigurni da će uvijek naići na bogoljubne razgovore, na nekoliko hranljivih objeda, i na potporu u gotovu za pobožne svrhe. A i gradski propovjednici dolazili su i odlazili kao pravi kućni prijatelji...

Tom je bio suviše diskretan i razborit da bi se nasmiješio, ali Tony se otvoreno izrugivala, jest, pa se na žalost i trudila da duhovnu gospodu izvrgne ruglu, čim joj se za to pružila prilika.

Povremeno, kad je konzulica bolovala od migRené, bila je dužnost gospođe Grünlich da se brine za kućanstvo i da sprema *menu.* Jednog dana, baš kad je neki strani propovjednik, čiji je dobar tek izazivao opću radost, boravio kao gost u kući, zlobno je naredila da se pripremi juha od slanine, specijalno jelo rodnoga grada, neka čorba od kiselog zelja u koju bi se zamiješao cijeli objed: butina, krumpiri, kisele šljive, pečene kruške, cvjetača, grašak, grah, mrkva i razne druge sastojine od voća. To ne bi mogao progutati nitko, tko već od malih nogu nije na to navikao.

»Ide li vam u tek? Da li vam prija, gospodine pastore?« pitala je Tony neprestano... »Ne? O, bože, tko bi mogao misliti.« I pri tom je zaista obješenjački razvukla lice i poigravala vrškom jezika po gornjoj usnici, što je običavala činiti kad je smišljala ili kad je izvela kakvu vragoliju. Debeli gospodin odloži smjerno žlicu i reče bezazleno: »Radije ću se

poslužiti slijedećim jelom.«

»Da, imam još neki mali *après,* reče konzulica naglo... jer nakon ove juhe nije se moglo zamisliti nikakvo »slijedeće jelo«, pa je prevareni duhovnik, usprkos nekim valjuščima sa želeom od jabuka, kojim su još ponudili gosta, morao ustati od stola gladan, dok je Tony u sebi hihotala, a Tom se jedva savladavao, podigavši samo jednu obrvu...

Drugi put, pak stajala je Tony u veži, vodeći s kuharicom Trinom kućanske razgovore, kad se iz grada vraćao pastor Mathias iz Karmstatta koji je opet boravio nekoliko dana u kući. Zazvonio je na unutrašnjim vratima veže, a Trina je, pošla da otvori gacajući po seljački kao patka. Pastor, očito s namjerom da rekne nešto ljubazno i da je malo iskuša, upita prijazno: »Je l' voliš Gospodina?«... Možda je namjeravao da joj štogod pokloni, ako ispovijedi svoju vjeru u Spasitelja, »Je, velečasni...« reče Trina neodlučno, pocrvenjevši i raskolačivši oči, »koga mislite, Staroga ili mladog?«

Madame Grünlich nije propustila da tu priču ispriča glasno za stolom, tako da se čak i konzulica počela smijati praskavim smijehom Krögerovih.

Konzul je, razumije se, upro pogled ozbiljno i indignirano u svoj tanjur.

»Nesporazumak... « promrsi smeteno pastor Mathias.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Ovo, što se sada dalje pripovijeda, dogodilo se kasnog ljeta godine pedeset i pete, jednog popodneva u nedjelju.

Buddenbrookovi su sjedili u »odaji krajolikâ« i čekali konzula koji se presvlačio dolje u svojoj sobi. Dogovorili su se s porodicom Kistenmakerovih da naprave nedjeljni izlet, šetnju u neku bašču pred gradskim vratima. Svi su, osim Klare i Klothilde koje su svake nedjelje uveče kod neke prijateljice plele čarape za malu crnačku djecu, namjeravali da tamo popiju kavu i da veslaju na rijeci, ako vrijeme bude pogodno...

»Zbog tate bi čovjek mogao skočiti iz kože,« rekla je Tony služeći se po svom običaju krupnim riječima. »Nikad ne može biti spreman u dogovoreno vrijeme. On sjedi za svojim pultom, i sjedi... i sjedi... još *ovo*, pa još *ono* mora se svršiti... Bože sveti, možda je zaista potrebno, neću da kažem nije... premda ne mislim da bismo morali još najaviti bankrot ako bi on četvrt sata ranije odložio pero. Dobro... a kad je već deset minuta zakasnio, onda se sjeti svog obećanja i požuri uza stube, preskakujući uvijek po dvije stepenice, premda znade da će mu, kad stigne gore, udariti krv u glavu i da će dobiti lupanje srca... Tako je to prije svakog sastanka, prije svakog izleta. Zar ne može ponekad imati malo vremena i za sebe? Zar ne može ustati na vrijeme i hodati polako? Lakouman je. Ja bih se sa svojim mužem jednom ozbiljno porazgovorila... Ja bih ga opomenula, mama.«

Sjedila je, obučena po modi u svilu koja se prelijeva; sjedila je na sofi kraj konzulice koja je ovaj put nosila sivu haljinu od teške rebraste svile, obrubljenu čipkama. Krajevi njene kapice od čipaka i uškrobljene lake tkanine koja je pod bradom bila pričvršćena trakom od atlasa, padali su na njene grudi. Njena glatko začešljana kosa bila je nepromjenljivo riđa. Držala je *pompadour* objema svojim bijelim rukama, koje su bile išarane nježnoplavim žilicama. Kraj nje se Tom zavalio u naslonjač i pušio cigaretu, dok su kraj prozora, jedna prema drugoj, sjedile Klara i Thilda. Bilo je upravo nepojmljivo, zašto jadna Klothilda tako potpuno bez uspjeha troši danomice tako dobru i tako obilatu hranu. Stalno je bivala mršavija, a njena crna haljina koja nije imala nikakva kroja, nije uljepšavala tu

činjenicu. Na njenom izduženom, tihom i sivom licu, pod glatkim razdjeljkom pepeljaste kose, namjestio se ravni i porozni nos koji je na vrhu bio udebljan...

»Mislite li vi da *neće* padati kiša?« reče Klara. Ta mlada djevojka imala je običaj da nikad ne povisi glas kad bi nešto pitala i svakoga je gledala nekim prilično strogim pogledom. Na njenoj smeđoj haljini bila je, kao jedini ukras, mala, bijela uškrobljena ogrlica, a isto su tako bile uškrobljene njene manšete. Sjedila je uspravno, s rukama skrštenim u krilu. Služinčad se nje najviše bojala; ona je ujutro i naveče upravljala pobožnostima, jer konzul nije više mogao glasno čitati, a da ne dobije glavobolju.

»Hoćeš li večeras uzeti svoj *bašlik*, Tony?« pitala je Klara. »Pokisnut će. Šteta za novi *bašlik.* Smatram da bi bilo pametnije da odgodite šetnju..,«

»Ne,« odgovori Tony. »Doći će Kistenmakerovi. Neće biti ništa... barometar je pao suviše naglo... Bit će kakva mala nepogodica... pljusak.... ništa dugotrajno... Tata još nije gotov, lijepo. Možemo pričekati dok prođe.«

Konzulica podigne ruku kao na obranu. »Misliš li, Tom, da će biti oluje? Ah, ti znaš da se plašim.«

»Ne,« odgovori Tom. »Jutros sam u luci razgovarao s kapetanom Klootom. On je nepogrešiv. Bit će nešto pljuska... Neće biti čak ni vjetra.«

Ova druga sedmica u rujnu donijela je sa sobom zakašnjele pasje dane, uz duhanje jugo-jugoistočnjaka. Ljeto je pritiskivalo grad teže nego u srpnju. Egzotično, tamnomodro nebo bilo je svijetlo nad zabatima, a blijedo na horizontu kao u pustinji. Poslije zapada sunca u uskim je ulicama iz kuća i pločnika strujala zagušljiva vrućina kao iz peći. Danas se vjetar okrenuo u čisti zapadnjak, a u isto vrijeme desio se onaj nagli pad barometra... Još je veći dio neba bio plav, ali polako se po njem dizao skup sivo modrih oblaka, gustih i mekih poput jastuka. Tom doda: »Držim da bi bilo vrlo dobro da padne kiša. Skapat ćemo ako budemo morali hodati u tom

zraku. To je neprirodna vrućina. U Pauu nisam tako nešto doživio...«

U taj tren uđe u sobu Ida Jungmann vodeći za ruku malu Eriku. Dijete je bilo sapeto u svježe uškrobljenu haljinicu od katuna, širilo oko sebe miris škroba i sapuna. Mala je bila veoma zgodna; imala je sasvim ružičaste obraze i oči gospodina Grünlicha, ali gornja usna bila je Tonina.

Dobra Ida bila je potpuno sijeda, gotovo bijela, premda je tek prošla četrdesetu. Ali to je bilo svojstvo njene porodice, i onaj stric, koga je upropastila štucavica, imao je već s trideset godina sijedu kosu. Međutim, njezine malene, smeđe oči i dalje su gledale vjerno, svježe i pažljivo u svijet. Sad je već bila dvadeset godina kod Buddenbrookovih i s ponosom je osjećala svoju neophodnost. Vodila je nadzor nad kuhinjom, smočnicom, ormarima za rublje i porculanom, vršila je važnije kupnje, čitala glasno maloj Eriki, šila joj haljine za lutke, učila s njom i išla u podne, opskrbljena paketom obloženog dvopeka, po nju u školu, da je povede u šetnju po Mlinarskom nasipu... Sve su dame govorile konzulici Buddenbrook ili njezinoj kćeri: »Kakvu vi imate gospođicu, draga moja! Bože, ta je osoba zlata vrijedna, iskreno vam kažem. Dvadeset godina... A još sa šezdeset i više bit će bodra. Ovi koštunjavi ljudi... pa one vjerne oči. Zavidim vam — draga moja.« Ali Ida Jungmann također je znala što je sama sebi dužna. Znala je tko je ona, pa kad bi na Mlinarskom nasipu kakva obična djevojka sa svojim pitomcem sjela na istu klupu i pokušala zapodjeti razgovor kao jednak s jednakim, tad bi gospođica Jungmann rekla: »Erikice, ovdje je propuh,« i udaljila se.

Tony privuče svoju malu kćerku k sebi i poljubi je u jedan rumeni obraščić, a konzulica joj pruži svoj dlan smiješeći se nekako rastreseno... jer je u strahu promatrala nebo koje je postajalo sve tamnije i tamnije. Prstima lijeve ruke nervozno je poigravala po jastuku sofe, a njene bistre oči nemirno su se svaki čas okretale prema prozoru. Erika dobi odobrenje da sjedne kraj bake, a Ida sjede, ne naslanjajući se, na prvi

stolac i poče plesti. Svi su neko vrijeme šutke sjedili i čekali konzula. Bila je teška zapara. Vani je nestao i posljednji komad plavetila, a tamnosivo nebo spustilo se nisko, teško i bremenito. Boje u sobi kao da su se ugasile, kolorit krajolikâ na tapetama, žuta presvlaka namještaja i zastora, nijanse na Toninoj haljini nisu se više prelijevale, a ljudske su oči izgubile sjaj. Vjetar, zapadnjak, koji je netom još poigravao u drveću preko puta u groblju Marijine crkve, goneći u malim vrtlozima prašinu po zamračenoj ulici, sada se sasvim utišao. Jedan čas vladao je gluhi muk.

Tada, odjednom nastupi odlučan trenutak... Dogodi se nešto bezglasno, strašno. Činilo se da je omara postala dvostruko teška, činilo se da je atmosfera za sekundu počela vršiti pritisak koji se brzo povećavao, unosio strah u mozak, tjeskobu u srce i oteščavao disanje... dolje na ulici oblijetala je lastavica tako nisko da su njena krila udarala o pločnik... I taj pritisak bez raspleta, ta napetost, ta sve jača sputanost organizma postala bi nepodnošljiva da je potrajala još samo najmanji dio trenutka, da nije odmah, čim je postigla vrhunac, došlo olakšanje, kao neki skok... sitni, spasonosni prijelom koji se nečujno desio negdje, a ipak bi čovjek pomislio da ga čuje... Da se nije u istom trenu, i to kao da prije nije pala nijedna kapljica, sručio pljusak od kog se zapjenila voda u kanalima i skakala visoko u zrak po pločnicima...

Toma, koji je radi svoje bolesti naviknuo da ispituje sve reakcije svojih živaca, prignu se naprijed u tom izvanrednom časku, učini rukom kretnju prema glavi i odbaci cigaretu, pogleda naokolo sve redom da li su i oni sve to osjetili i zapazili. Činilo mu se kao da je primijetio nešto na majci, svi ostali kao da nisu bili ničeg svjesni. Sad je konzulica promatrala gustu kišu koja je potpunoma zakrila crkvu sv. Marije, i uzdahnula: »Hvala bogu!«

»Tako,« reče Tom. »Za dvije minute zahladit će. Vani će kapljice visjeti na drveću, i mi ćemo moći na verandi piti

kavu. Thilda, daj otvori prozor.« Šum kiše stade većom snagom dopirati unutra. Čula se prava buka. Kao da je sve šuštalo, pljuskalo, kapalo i pjenušalo. Opet se podigao vjetar i nestašno poigravao u gustoj kišnoj kopreni, kidao je i raznosio. Svakog je trenutka bivalo lagodnije.

U taj mah, doleti Lina, sobarica Lina, trkom kroz trijem i upade tako naglo u sobu da je Ida Jungmann, kako bi je umirila, prijekorno uzviknula: »Bože, govorim uvijek...«

Linine bezizražajne oči bile su širom otvoRené, a njezine su se vilice neko vrijeme bespomoćno pokretale, dok je došla do riječi...

»A, gospa konžulka, a-a... potrčite sad hitro... a-a, ma bog moj, što sam se prestrašila...«

»Dakle,« reče Tony, »opet je nešto slupala. Vjerojatno nešto od finog porculana. Ne, mama, to tvoje osoblje...«

Ali djevojka krikne u strahu: »Nije, nije to, gospa Grünlich... da bi samo to bilo... ma to je s gospodinom tamo gore. Htjela sam mu donijeti cipele, a tamo sjedi gospodin konžul u fotelju i ne može govoriti, nego samo neprestano dahće, a ja mislim... s njime nije dobro, jer gospodin je konžul sasvim požutio...«

»Po Grabowa«, viknu Toma i gurnu je kroz vrata.

»Bože moj, o bože moj,« poviče konzulica, pokri lice rukama i poleti napolje.

»Po Grabowa... kolima... odmah,« ponovi Tony bez daha. Sletjeli su niza stube, kroz sobu za doručkovanje, u spavaonicu.

Ali Johann Buddenbrook je već bio mrtav.

PETI DIO

PRVO POGLAVLJE

»Dobro veče, Justus!« rekla je konzulica. »Kako si? Sjedni!«

Konzul Kröger zagrli je nježno i površno i pruži ruku najstarijoj nećakinji koja je također bila u blagovaonici. Sad mu je bilo otprilike pedeset i pet godina. Uz maleni brk imao je sijede zaliske koji su srasli na podbratku, dok je brada do samog podbratka bila slobodna. Preko široke i ružičaste ćele brižljivo je počešljao nekoliko oskudnih pramova kose. Široka traka crnog flora bila je pričvršćena na rukav njegova elegantnog kaputa.

»Znaš li najnovije, Bethsy?« zapitao je. »Da, Tony, tebe će to naročito interesirati. Ukratko, naše zemljište pred gradskim vratima sad je prodano... komu? *Ne jednom* čovjeku, nego dvojici, jer će ga razdijeliti, kuću će srušiti, i tad će sebi trgovac Benthien sagraditi nadesno, a trgovac Sörenson nalijevo neku pasju kućicu... No, bog s njima!«

»Nečuveno,« reče gospođa Grünlich, prekrsti ruke u krilu i stade zuriti u strop. »Djedov posjed! Eto, sad je imanje upropašteno. Čar je bio u tome što je sve bilo tako prostrano...

što je zapravo bilo nepotrebno... ali baš to je bilo otmjeno... Veliki vrt... sve dolje do Trave... i kuća u pozadini, s ulazom za kola, s alejom kestenova... Dakle, sad će to raskomadati! Benthien će stajati pred jednim vratima i pušiti lulu, a Sörenson pred drugim. Da, i ja kažem: bog s njima, ujače Justus. Više nitko nije dovoljno otmjen da može stanovati na cijelom imanju. Dobro što djed sve to ne mora vidjeti...«

Žalobno je raspoloženje još suviše teško i ozbiljno prožimalo atmosferu, a da bi Tony mogla dati svom ogorčenju izraza glasnijim i krupnijim riječima. Bio je dan čitanja oporuke, dvije nedjelje nakon konzulove smrti; pola šest popodne. Konzulica Buddenbrook zamolila je brata da dođe u Mengovu ulicu, da bi zajedno s njom, s Thomasom i prokuristom gospodinom Marcusom razmotrio i raspravio pokojnikove odluke i imovinske prilike, a Tony je objavila svoju odluku da i ona učestvuje kod te rasprave. Taj interes, izjavila je ona, duguje firmi i obitelji. Tony se također pobrinula da taj sastanak dobije karakter konferencije, nekog obiteljskog vijeća. Spustila je zastore na prozorima i, premda su na produženom stolu za blagovanje pokrivenom zelenim suknom gorjele dvije parafinske svjetiljke, ona je zapalila još i sve svijeće u velikim pozlaćenim kandelabrima. Osim toga porazmjestila je po stolu mnoštvo papira za pisanje i zašiljenih olovaka, premda nitko nije znao Što da time radi.

Crna haljina činila je da je njen stas bio vitak kao u djevojke. Iako je, možda, najviše žalila smrt konzula s kojim se je posljednje vrijeme zbližila u najvećoj srdačnosti, i premda je još i danas, misleći na njega, dvaput briznula u plač, ipak je iščekivanje ovog malog obiteljskog vijeća, ovog malog ozbiljnog dogovora u kom je nakanila učestvovati, onako kako se priliči, pripomoglo da se obrazi njenog lijepog lica opet zarumene, da pogled oživi i da njene kretnje budu zadovoljne i važne. Konzulica je, naprotiv, bila iscrpljena od užasa, bola, od tisuću žalobnih formalnosti i pogrebnih ceremonija. Njeno lice, koje je bilo uokvireno crnim čipkama

na vrpcama njezine kapice, pričinjalo se stoga još bljeđe, a svijetlomodre oči gledale su tromo u svijet. Ali u njenoj glatko začešljanoj riđoj kosi nije se još uvijek mogla primijetiti nijedna sijeda vlas... Da li ja to bila još uvijek pariška tinktura ili vlasulja? To je znala jedina gospođica Jungmann, a ona to ne bi odala ni domaćim damama.

Sjedili su pri kraju stola za blagovanje i čekali da Toma i gospodin Marcus stignu iz ureda. Bijeli i ponosni isticali su se na plavetnoj pozadini likovi bogova na svojim postoljima.

Konzulica reče: »Radi se o slijedećem, dragi moj Justuse... zamolila sam te... ukratko, radi se o djetetu, o Klari. Moj dragi pokojni Jean prepustio je meni izbor skrbnika koji je curi još za tri godine potreban... Znam, ti ne voliš da budeš prenatrpan obvezama, ti imaš dužnosti prema svojoj ženi, prema svojim sinovima...«

»Prema svom sinu, Bethsy!«

»Dobro, dobro, budimo blagi i milosrdni, Justuse! Stoji pisano: kako i mi otpuštamo dužnicima našim. Sjeti se našeg milostivog oca na nebu.«

Brat je pogleda malo začuđeno. Dosad su se takve riječi čule samo iz usta pokojnog konzula...

»Dosta!« nastavi ona. »S time nisu skopčane nikakve tegobe... Htjela bih te zamoliti da preuzmeš skrbništvo.«

»Rado, Bethsy, od srca rado. Smijem li vidjeti svoju štićenicu? Malo je suviše ozbiljna...«

Pozvaše Klaru. Ušla je polako, bila je blijeda i odjevena u crno, a kretala se žalosno i suzdržljivo. Gotovo čitavo vrijeme od očeve smrti provela je u molitvi u svojoj sobi. Tamne oči bile su nepomične, činilo se kao da je ukočena od bola i straha božjeg.

Ujak Justus, galantan kao uvijek, pođe joj u susret i gotovo se pokloni pred njom dok se je rukovao. Zatim joj rekne nekoliko prikladnih riječi, a ona opet izađe, pošto ju je konzulica poljubila u nepomične usne.

»Kako je naš dobri Jürgen?« započe opet konzulica. »Kako

se osjeća u Wismaru?«

»Dobro,« odgovori Justus Kröger i sjedne opet slegnuvši ramenima... »Mislim da je napokon našao svoje mjesto. On je dobar dečko, Bethsy, častan dečko, ali... kako dvaput nije uspio na ispitu, bilo je najbolje da... Pravo ga ne zanima, a mjesto kod pošte u Wismaru veoma je prikladno... No, kaži mi, čujem da se tvoj Christian vrača?«

»Da, Justus, doći će, i neka ga bog čuva na moru. Ah, to traje strašno dugo? Premda sam mu pisala odmah drugi dan nakon Jeanove smrti, ipak još nije primio pismo, a onda treba otprilike dva mjeseca dok on stigne. Ali mora se vratiti, Justuse, toliko čeznem! Tom je doduše rekao da Jean nikad ne bi dopustio da Christian napusti mjesto u Valparaisu... Ali molim te, već ima gotovo osam godina što ga nisam vidjela. Pa onda u takvim okolnostima. Ne, želim da su svi oko mene u ovim teškim vremenima... prirodno je da mati...«

»Zacijelo, zacijelo,« reče konzul Kröger, jer su njoj stale navirati suze.

»Sad je i Thomas sporazuman,« nastavi ona, »jer gdje Christianu može biti bolje nego u poduzeću njegova pokojnog oca, u Thomasovu poduzeću? Može ovdje ostati, ovdje raditi... Ah, ja se stalno plašim da će mu klima tamo prijeko nauditi...«

Uto uđe u dvoranu Thomas Buddenbrook u pratnji gospodina Marcusa. Friedrich Wilhelm Marcus, konzulov dugogodišnji prokurist, bio je visok čovjek u smeđem kaputu sa skutovima i crnim florom. Govorio je veoma tiho, krzmajući, i pomalo je mucao, važući pri tom svaku riječ. Običavao je ispruženim kažiprstom i srednjakom lijeve ruke lagano i oprezno sukati svoj crvenosmeđi brk koji je u neredu pokrivao gornju usnu ili brižljivo trljati ruke, a pri tom je zabrinuto gledao u stranu svojim okruglim, smeđim očima. To je budilo dojam kao da je potpuno smeten i odsutan, premda je uvijek pažljivo i napregnuto pratio stvari.

Thomas Buddenbrook, tako mlad, a već glava velike trgovačke kuće, pokazivao je izrazom i držanjem da shvaća

ozbiljno svoju čast i dostojanstvo. No bio je blijed, a osobito su njegove ruke — na jednoj od njih sada je blistao veliki nasljedni pečatnjak sa zelenim kamenom — bile bijele kao manšete koje su virile iz njegovih crnih suknenih rukava. Neka ledena bljedoća, pa se moglo zaključivati da su mu ruke potpuno suhe i hladne. Ovalni, dobro njegovani nokti kao da su pokazivali sklonost da pomodre, a ruke su u nekim trenucima, u malo grčevitim i nesvjesnim pozama, znale poprimiti neopisivi izražaj nepristupačne osjetljivosti i gotovo bojažljive suzdržljivosti; izražaj, koji je dosad bio stran prilično širokim i građanskim, iako fino raščlanjenim rukama Buddenbrookovih i — nekako im slabo pristajao... Toma se najprije postarao da otvori dvokrilna vrata u »odaji krajolikâ«, da bi i za blagovaonicu iskoristio toplinu peči koja je tamo gorjela iza rešetke od kovana željeza.

Zatim stisnu ruku konzulu Krögeru i zauzme mjesto za stolom, sučelice gospodinu Marcusu, pri čemu je s uzdignutom obrvom dobacio prilično začuđen pogled svojoj sestri Toniki. Ali ona je zabacila glavu i položila bradu na grudi na takav način da je ugušio u sebi svaku primjedbu o njenoj prisutnosti.

»Dakle još ne smijemo reći: gospodine konzule?« zapita Justus Kröger. »Zar Nizozemska uzalud čeka da je ti zastupaš, stari dječače?«

»Da, ujače Justus, smatrao sam da je tako bolje... vidiš, mogao sam smjesta preuzeti konzulat, a i neke druge obveze; ali prvo, još sam malko premlad, a onda, razgovarao sam sa stricem Gottholdom: on se je obradovao i prihvatio.«

»Vrlo razborito mladiću moj! Veoma politički... Savršeno *gentleman like.*«

»Gospodine Marcus,« reče konzulica, »dragi moj gospodine Marcus!« i pruži mu ruku, izvrnuvši sasvim široko dlan prema vani, a on je prihvati lagano, s nekim opreznim i učtivim, kosim pogledom. »Molila sam vas, da dođete ovamo gore... Pa vi znate o čem se radi, a ja sam uvjerena da smo složni... Moj

pokojni muž izrazio je u svojim oporučnim odredbama želju da nakon njegova odlaska u vječnost vi, gospodine Marcus, svoje vjerne i prokušane sile stavite u službu tvrtke, ne više kao plaćeni suradnik, nego kao kompanjon…«

»Zacijelo, svakako, gospođo konzulice!« reče gospodin Marcus. »Molim vas najponiznije da budete uvjereni da znam cijeniti s dužnom zahvalnošću čast koja se iskazuje mojoj osobi tom ponudom, jer sredstva koja sam ja podoban unijeti u tvrtku i suviše su neznatna. Pred bogom i pred ljudima ne znam ništa bolje, već zahvalno prihvatiti vašu i vašeg gospodina sina ofertu.«

»Dakle, Marcus, ovime vam od srca zahvaljujem za vašu spremnost da preuzmete jedan dio velike odgovornosti koja bi možda mogla biti preteška za me.« Thomas je izgovorio te riječi brzo i kao nuzgredice, i pri tom pružio preko stola ruku svom ortaku, jer njih dvojica već su se davno sporazumjeli, i ovo sve bile su puke formalnosti.

»Ortačina, otimačina… no vas dvojica zacijelo ćete dokazati neistinitost te brbljarije,« reče konzul Kröger, »A sada, djeco, da malo razgledamo što je i kako je. Ja ovdje moram voditi računa jedino o mirazu svoje štićenice, sve ostalo se mene ne tiče. Imaš li kod sebe prijepis oporuke, Bethsy? A ti, Tomo, mali pregled računa?«

»Imam ga u glavi,« reče Thomas i uze razlagati stanje, dok je pri tom povlačio svoju zlatnu olovku po stolu i, zavalivši se na stolcu, pogledavao u susjednu odaju.

Stvar je bila u tome da je imetak što ga je konzul ostavio bio znatniji, no što je itko mislio. Miraz njegove najstarije kćeri bio je, razumije se, izgubljen, a gubici što ih je tvrtka pretrpjela u godini pedeset i prvoj, u savezu sa stečajem *Braće Westfahl,* bili su težak udarac. A i godina četrdeset i osma, kao i sadašnja pedeset i peta, prouzrokovala je gubitke zbog nemira i ratnih zapletaja. Ali Krögerova ostavština iznosila je 400.000 kurantnih maraka, a udio Buddenbrookovih bio je punih 300.000 maraka, jer je Justus mnogo unaprijed

potrošio. Iako je Johann Buddenbrook, po trgovačkom običaju, stalno kukao, ipak su gubici bili prilično izjednačeni zbog petnaestgodišnje zarade od 30.000 kurantnih talira. Imutak je dakle iznosio, bez obzira na posjed zemljišta, u okruglim brojkama 750.000 kurantnih maraka. Ni samog Thomasa otac nije uputio u tu stvar, premda je inače Toma imao uvida u poslovanje. A sada dok je konzulica mirnom diskrecijom primila sve to do znanja, dok je Tony, ljupko, dostojanstveno i blesavo gledala, preda se, ne mogavši ipak sasvim izbrisati s lica sumnju i strah, kao da se pita: »Je li to zaista mnogo? Jako mnogo? Jesmo li zaista bogati ljudi?...« Dok je gospodin Marcus lagano i naoko rastreseno trljao ruku, a konzul se Kröger očigledno dosađivao, ta je brojka što ju je izgovarao ispunjavala Tomu nervoznim ponosom, kao da ga je nešto podbolo, pa je njegovo zadovoljstvo bilo nalik na nezadovoljstvo.

»Već smo davno trebali da postignemo milijun,« rekao je glasom, koji je bio prigušen od uzbuđenja, a ruke su mu pri tom podrhtavale... »Djed je u svoje najbolje doba već raspolagao s 900.000... A koliko je odonda bilo napora, koliko lijepih uspjeha, koliko uspjelih spekulacija s vremena na vrijeme! Pa mamin miraz! Mamina baština! Da, ali to stalno cjepkanje... Bože dragi, to je u naravi stvari, oprostite što u ovom času govorim možda odviše u korist firme, a premalo familijarno... Ti mirazi, isplate stricu Gottholdu i u Frankfurt, te stotine tisuća koje smo morali izdvojiti iz poduzeća... A tada je šef firme imao *samo* jednog brata i sestru... Ukratko, Marcus, imat ćemo mnogo posla!«

Težnja da radi, da pobijedi i stekne moć, žudnja da ovlada srećom, zaplamtjela je nakratko, ali žestoko u njegovim očima. Osjećao je da su oči cijelog svijeta upravljene na njega i da svi čekaju hoće li znati unaprijediti prestiž tvrtke i stare porodice, ili ga barem održati na istoj visini. Na burzi je sretao ljude koji su ga kradomice mjerili pogledima, jovijalni, skeptični i malo podrugljivi pogledi poslovnih ljudi, koji kanda pitaju: »Sine

moj, si ti kapac...?« Jesam, mislio je on...

Friedrich Wilhelm Marcus oprezno je trljao ruke, a Justus Kröger reče:

»Nu samo mimo, stari dječače! Vremena nisu više kao nekad, kad je tvoj djed bio pruski vojni dobavljač.«

A zatim je došlo do opširnog razgovora o velikim i malim odredbama oporuke, do razgovora u kojem su svi učestvovali, a u koji je konzul Kröger unosio dobro raspoloženje govoreći o Tomi stalno kao o »Njegovoj Visosti koja je netom preuzela vladavinu!« Rekao je: »zemljište s hambarima ostaje, prema tradiciji, svakako posjed krune.«

Uostalom, samo se po sebi razumije da su odredbe ciljale na to da se po mogućnosti sve i dalje održi na okupu, da gospođa Elisabetha Buddenbrook bude u načelu univerzalna baštinica, i da cijeli imutak ostane u poslu, pri čemu je gospodin Marcus konstatirao da kao dionik pojačava poslovni kapital sa 120.000 kurantnih. Za Tomu je privremeno kao njegov privatni imetak određeno 50.000, a isti iznos i za Christiana, ako se bude htio samostalno etablirati. Justus Kröger pokazao je živo zanimanje kad se je čitao odsječak: »Utvrđivanje iznosa koji će biti dan kao miraz mojoj usrdno ljubljenoj mlađoj kćeri Klari, u slučaju njene udaje, prepuštam ocjeni moje usrdno ljubljene žene...« »No, recimo 100.000!« predložio je i upro se u naslon stolca, prebacio nogu preko noge i objema rukama stao sukati svoje kratke sijede brkove. Bio je sušta kulantnost. No ostali su utvrdili uobičajeni iznos od 80.000 kurantnih maraka.

»U slučaju ponovne udaje moje usrdno ljubljene starije kćeri Antonije,« pisalo je dalje, »ne smije na ime miraza biti prekoračen iznos od 17.000 kurantnih talira, s obzirom na činjenicu da je već u korist prvog braka utrošeno 80.000 kurantnih maraka...« Gospođa Antonija ispruži ruke kako gracioznom tako i uzbuđenom kretnjom, da bi namjestila rukave, i podigne pogled prema stropu uzviknuvši pri tom: »Grünlich!« To je zvučilo kao ratni poklič, kao kratki zov

trublje. »Znate li vi, gospodine Marcus, kako je to bilo?« zapitala je Tony. »Sjedimo mi tako bezazleno jedno popodne u vrtu... pred portalom... Znate, gospodine Marcus... pred našim portalom — dobro! Tko ti se odjednom pojavi? Neka osoba sa zlatnožutim zaliscima... Vucibatina!...«

»Dobro,« reče Toma. »O gospodinu Grünlichu razgovarat ćemo kasnije, zar ne?«

»Dobro, dobro, ali jedno moraš priznati, Tom; ti si pametan čovjek, a ja sam stekla iskustvo, znaš, iako sam još donedavno bila ograničena, da se u životu ne dešava sve kako nalaže pravda i poštenje...«

»Da...« odgovori Tom. Nastaviše, uđoše u pojedinosti, primiše do znanja odredbe o velikoj obiteljskoj bibliji, o konzulovim dijamantnim pucetima, o mnogim drugim pojedinostima... Justus Kröger i gospodin Marcus ostadoše na večeri.

DRUGO POGLAVLJE

Početkom veljače 1856, poslije osmogodišnjeg izbivanja, vrati se Christian Buddenbrook u rodni grad. Stigao je u nekakvom žutom odijelu s velikim kockama koje je pobuđivalo egzotičan dojam. Dovezao se poštanskom kočijom iz Hamburga, a sa sobom je donio »pilu« ribe pilana i dugačku šećernu trsku. Nešto rastreseno i zbunjeno podnosio je konzuličino grljenje i cjelivanje.

Takav je bio i sutradan kad je cijela obitelj izašla na groblje, izvan gradskih vrata, da položi vijenac na grob. Stajali

su svi u skupu, na puteljku zasutom snijegom, pred omašnom pločom na kojoj su imena pokojnika okruživala grb obitelji, isklesan u kamenu... pred mramornim križem koji se je izdizao na rubu zimske, ogoljele grobljanske šumice. Svi su tu bili osim Klothilde, koja je boravila na imanju »Jalovina« da njeguje bolesnog oca.

Tony položi vijenac na očevo ime koje se još svježe isticalo zlatnim slovima, i usprkos snijegu klekne kraj groba, da se tiho pomoli. Crni veo poigravao je oko nje, a široka suknja okruživala ju je pomalo slikovito i poletno. Samo bog zna koliko bola i vjerske zanesenosti, a koliko koketarije ima u srcu lijepe žene kad ničice kleči u takvu položaju. Thomas nije bio raspoložen da o tome razmišlja. Christian je međutim pogledavao na sestru s izrazom u kom je bilo i poruge i straha, kao da hoće reći: Hoćeš li ti to moći opravdati? Neće li ti biti neprijatno kad ustaneš? Mučno, mučno!« Tony uhvati taj pogled kad je ustajala, ali se nimalo ne zbuni. Zabaci glavu, dotjera u red veo i suknju i kRené tako dostojanstveno i sigurno da je Christianu odlanulo.

Ako je pokojni konzul, sa svojom zanesenjačkom ljubavi prema bogu i Raspetomu, bio prvi od svog roda koji je poznavao i gajio nesvakidašnja, negrađanska, diferencirana čuvstva, onda su njegova oba sina, kako se čini, bili prvi Buddenbrookovi koji su mnogo zazirali od slobodnog i naivnog iskazivanja takvih čuvstava. Toma je, zacijelo, smrt svoga oca mnogo bolnije doživio negoli je, recimo, njegov djed osjetio gubitak svoga oca; ali zato ipak nije padao pred grobom na koljena i nikada nije, kao njegova sestra Tony, klonuo na stol, da jeca poput malog djeteta. Smatrao je u najvećoj mjeri neumjesnim kad bi *Madame* Grünlich velikim riječima, sva u suzama, između pečenke i *desserta,* gorljivo slavila karakterne odlike i samu osobu pokojnog oca. Na takve čuvstvene izljeve odgovarao je taktičnom ozbiljnošću, mirnom šutnjom i suzdržijivim kimanjem, a baš u časovima kad nitko nije mislio na pokojnika i nitko ga nije spominjao, znale su se

njegove oči polagano napuniti suzama, a da se pri tom izraz njegova lica ne bi promijenio.

Christian je reagirao sasvim drukčije. Naprosto nije mogao ostati miran prilikom naivnih i djetinjskih ispada svoje sestre. Sagnuo bi se duboko nad svoj tanjur, odvraćao glavu, pokazivao potrebu da se kamogod skrije, čak je i prekidao više puta tihim, mučnim uzvicima: »Bože!... Tony«, pri čemu bi se njegov veliki nos skupio u bezbroj nabora.

Da, pokazivao je uznemirenost i smetenost, čim bi se poveo razgovor o pokojniku, i činilo se kao da se plaši ne samo nedelikatnih iskaza dubokih i svečanih čuvstava, nego da izbjegava i sama ta čuvstva.

Nitko nije primijetio da bi pustio ijednu suzu poradi očeve smrti. To što se bio otuđio nije bilo dovoljno objašnjenje. No, najčudnovatije je bilo to da bi on, mada su mu bili odvratni takvi razgovori, često molio sestru da mu u četiri oka priča, vrlo zorno i potanko, o onom strašnom popodnevu, kad je otac umro; jer je *Madame* Grünlich pričala najživlje.

»Bio je dakle žut?« pitao je, ne znam po koji put... »Što je rekla djevojka kad je dotrčala k vama?... Bio je dakle sasvim žut... I ništa više nije mogao reći prije smrti? A šta je još kazala djevojka? Kako je zapomagao? Ua-ua?«... Zašutio je i šutio dugo, dok su njegove malene, okrugle i upale oči brzo i zamišljeno lutale po sobi. »*Užasno*!« uzviknuo je najednom, i moglo se primijetiti kako ga prolaze srsi dok je ustajao. Ushodao se gore-dolje i zabrinuto zvjerkao. Dok se Tony čudila što njezin brat koji se, bog bi znao zašto, stidi kad ona glasno tuguje za ocem, sada jezivom upornošću ponavlja glasno smrtni hropac, pošto se o tom mnogo i tegobno raspitivao bod djevojke Line...

Christian nije nipošto postao ljepši. Bio je mršav i blijed. Koža mu je bila jako napeta po cijeloj lubanji, a između jabučica stršio je veliki nos, šiljast i bez mesa, a kosa na glavi bila je već prilično rijetka. Vrat mu je bio tanak i dugačak, a mršave noge jako iskrivljene... Činilo se uostalom da je

najtrajniji dojam na njega učinio boravak u Londonu, a kako se je i u Valparaisu družio uglavnom s Englezima, poprimila je cijela njegova pojava nešto englesko, što mu nije loše pristajalo. Bilo je nešto od toga u komotnom kroju i trajašnoj vunenoj tkanini njegova odijela, u širokoj i solidnoj eleganciji njegovih cipela i cijelom načinu kojim je njegov jaki riđi brk nekako čangrizavo visio nad ustima, čak i njegove ruke koje su od žege dobile zagasitu, poroznu bjelinu, sa svojim okruglo i kratko podrezanim čistim noktima, podsjećale bi čovjeka, ne znajući zašto, na Engleza.

»Reci mi...« upita iznebuha, »jesi li to ikad osjetila... To se teško dade opisati... Kad progutaš neki tvrdi zalogaj, a pozadi te stanu boljeti cijela leđa sve do dolje?« Pri tom skupi nos u krute male naboje.

»Da,« reče Tony, »to je nešto sasvim obično. Popiješ gutljaj vode...«

»Tako?« odgovori on nezadovoljan. »Ne, čini mi se da ne govorimo o istoj stvari.« I nemirna ozbiljnost stane poigravati njegovim licem...

A ipak je bio prvi koji se zalagao da u kući zavlada slobodnije, manje žalobno raspoloženje. Nije nimalo zaboravio umijeće da oponaša pokojnog Marcellusa Stengela i mogao je često satima govoriti njegovim jezikom. Jednom se za stolom stao raspitivati o gradskom kazalištu... Da li je trupa dobra, šta se prikazuje...

»Ne znam,« odgovorio je Tom pretjerano ravnodušno, da bi prekrio svoju nestrpljivost. »Ja se sada ne brinem za te stvari.«

No Christian je potpuno prečuo odgovor i počeo pričati o kazalištu... »Ne mogu naprosto iskazati koliko volim ići u kazalište. Sama riječ „kazalište" čini me sretnim... Ne znam da li itko od vas pozna taj osjećaj? Mogao bih sate i sate mirno sjediti i gledati u spušteni zastor... Pri tom se radujem, kao ono kad smo kao djeca ulazili ovamo na Božić... Samo ugađanje instrumenata u orkestru! Ja bih mogao ići u kazalište samo da čujem to... Osobito mi se sviđaju ljubavne

scene... Neke glumice u ulogama ljubavnica znaju uhvatiti rukama glavu ljubavnika na takav način... Uopće glumci... U Londonu i Valparaisu kretao sam se mnogo u glumačkom društvu. U prvo vrijeme bio sam zaista ponosan što mogu razgovarati s njima u svagdašnjem životu. U kazalištu pratim svaku njihovu kretnju... To je vrlo interesantno. Glumac izgovori svoju posljednju riječ, mirno se okRené i izlazi polako i sigurno, nimalo zbunjen, premda znade da su oči cijelog gledališta uprte u njegova leđa... Kako može!... Prije sam uvijek čeznuo da jednom zavirim iza kulisa — da, sad sam se tamo prilično udomaćio, to mogu kazati. Zamislite... u nekom operetnom kazalištu — bilo je to u Londonu — digao se je jedne večeri zastor, dok sam još stajao na pozornici. Razgovarao sam s *Miss* Watercloose... nekom gospođicom Watercloose... vrlo lijepom djevojkom! Onda se iznenada otvori gledalište... bože... ni sam ne znam, kako sam nestao s pozornice!«

Gospođa Grünlich bila je valjda jedina u njihovom malom društvancu koja se smijala, ali Christian je nastavljao, zvjerkajući naokolo.. Govorio je o engleskim pjevačicama *u café-chantantima* i pripovijedao o nekoj dami koja je nastupala s napudranom vlasuljom, udarala nekim dugim štapom o pod i pjevala neku pjesmu: *»That's Maria... Maria,* znate, *Maria* je najgora od sviju... Ako neka žena počini najteži grijeh: *that's Maria! Maria* , to je ono najgore... znate... to je gnusoba...« I tu je posljednju riječ izgovorio s izrazom gađenja, skupivši nos u nabore i podignuvši desnu ruku zgrčenih prstiju.

»Assez, Christian!« reče konzulica. »To nas baš nimalo ne zanima.«

Međutim je Christianov pogled lutao odsutno iznad njene glave, i on bi zacijelo bio prestao govoriti i bez njene opomene, jer dok su njegove malene, okrugle, upale oči neumorno tumarale, činilo se da je njegovo biće utonulo u duboko, nemirno razmatranje o Mariji i gnusobi...

Najednom reče: »čudnovato... katkad ne mogu gutati! Ne, nemojte se smijati. Ja držim da je to veoma ozbiljna stvar. Zamislim da možda ne mogu gutati, i onda zaista ne mogu. Zalogaj je sišao već sasvim dolje, ali sve ovo ovdje, vrat, mišići... sve naprosto zataji... Neće da se pokori volji! Da! Stvar je u tome: ja se ni ne usuđujem pravo htjeti!« Tony poviče sva izvan sebe: »Christiane! Zaboga, kakve gluposti! Ti se ne usuđuješ htjeti da gutaš... Zaista, praviš se smiješnim... Što nam tu pričaš koješta...!«

Thomas je šutio. Ali konzulica reče: »To su živci, Christiane, jest, bilo je krajnje vrijeme da se vratiš kući. Od klime tamo prijeko sigurno bi obolio.«

Nakon ručka sjeo bi za mali harmonij koji se nalazio u blagovaonici, i glumio virtuoza na klaviru. Glumio je kao da zabacuje kosu, trljao ruke i bacao poglede po sobi, gledajući najprije dolje, pa gore. Onda bi nečujno, ne dodirujući pedale, jer uopće nije umio svirati i bio sasvim nemuzikalan, kao većina Buddenbrookovih, počeo, sagnuvši se pažljivo naprijed, udarati po basovima. Izvodio bi luđačke pasaže, trzao se natrag, gledao u zanosu uvis i na kraju objema rukama moćno i ponosno zahvatio u tipke... Čak se Klara morala smijati. Njegova igra bila je savršena, puna strasti i šarlatanstva, puna neodoljive komike, one englesko-američke burleskne i ekscentrične komike, a nikako ni za trenutak nije djelovala neprijatno, jer se i on sam pri tom osjećao odviše dobro i bio zadojen samopouzdanjem.

»Oduvijek sam vrlo mnogo posjećivao koncerte,« rekao je, »gledam neizmjerno rado kako se ljudi vladaju sa svojim instrumentima!... Da, zaista je prekrasno biti umjetnik!«

Onda je počeo iznova. Ali je naglo prekinuo. Sasvim iznenada uozbiljio se, tako nenadano da se činilo kao da mu je pala krinka s lica. Ustao je, pogladio rukom rijetku kosu, povukao se na neko drugo mjesto i tamo zastao, šutljiv, čangrizav i nemirnih očiju, a na licu mu se pojavio izraz kao da osluškuje nekakav jezovit glas.

... »Christian mi se pokatkad čini čudan,« reče jedno veče *Madame* Grünlich svom bratu Thomasu kad su ostali nasamo... »Kako on to govori? Tako čudnovato kopa po svim pojedinostima, čini mi se... ili kako da se izrazim! Njegovo je stanovište prema svim stvarima tako čudno, zar ne...?«

»Da,« odgovori Tom, »razumijem vrlo dobro što misliš, Tony. Christian je dozlaboga indiskretan... teško se to dade izraziti. Njemu nedostaje nešto što bi se moglo nazvati ravnoteža, osobna ravnoteža. S jedne strane ne može ostati miran prema netaktičnim naivnostima drugih ljudi... Nije tome dorastao, ne umije sve to zabašuriti, gubi potpuno *contenance*... ali s druge strane zna opet *tako* izgubiti *contenance,* da sam počne blebetati najnezgodnije stvari i istrese ono što je najintimnije u njemu. To djeluje katkad upravo jezovito. Nije li to kao kad čovjek bunca u groznici? I onom koji bunca jednako manjka držanje i obzir... Ah, stvar je prosto u tome što se Christian bavi previde sam sa sobom, svojim nutarnjim zbivanjima... Ponekad ga zahvati prava manija da najsitnije i najdublje događaje svoje duše izvuče na vidjelo i da ih iskaže... Događaje o kojima razuman čovjek uopće ne vodi računa, za koje uopće neće da zna, i to s jednostavnog razloga što bi se stidio da ih nekom povjeri. Ima, Tony, mnogo bestidnosti u toj maniji povjeravanja!... Vidiš: i netko drugi, ne samo Christian, može reći da voli kazalište, ali će to iskazati drukčijim naglaskom, uzgredice; ukratko: skromnije. Ali Christian to izgovara s nekim naglaskom kao da kaže: »Zar moj zanos za kazalište nije nešto izvanredno, čudno i nadasve interesantno!« Bori se pri tom riječima, kao da se muči da iskaže nešto osobito fino, skriveno i neobično,..«

»Jedno hoću da ti kažem,« nastavi nakon kraće šutnje, pošto je bacio cigaretu u peć kroz rešetku od kovana željeza... »Ja sam katkad razmišljao o tom bojažljivom, taštom i radoznalom ispitivanju samoga sebe, jer sam i ja prije veoma tome naginjao. Ali primijetio sam da time postaješ rastrojen, nesposoban i nepostojan... a za mene je glavno držanje,

ravnoteža. Uvijek će biti ljudi koji imaju pravo da se zanimaju sami sa sobom, da temeljito proučavaju svoje osjećaje. To su pjesnici, koji svoj unutrašnji život kojim se odlikuju znaju izraziti s mnogo tačnosti i ljepote, a time obogaćuju osjećajni svijet drugih ljudi. Ali mi smo samo obični trgovci, dijete moje, naša su samoopažanja očajnički neznatna. Za nuždu možemo dotjerati dotle, da nam ugađanje instrumenata u orkestru donosi čudno uživanje, i da se katkad ne usuđujemo imati volju da gutamo... Ah, do đavola, valja zasukati rukave i nešto stvoriti, kao naši preci...«

»Da, Tom, ti kazuješ ono što mislim. Kad pomislim da se oni Hagenströmovi sve više šepire... O bože, taj *izmet*, znaš li... Majka ne voli da čuje tu riječ, ali je ona na mjestu. Zar misle možda da, osim njih, nema više nijedne otmjene porodice u gradu? Ha, moram se nasmijati, znaš li, moram se glasno nasmijati...!«

TREĆE POGLAVLJE

Šef tvrtke *Johann Buddenbrook* omjerio je svog brata prilikom njegova dolaska podužim, pozornim pogledom, i posvetio mu prvih dana sasvim neupadljivu i tobože uzgrednu pažnju, a zatim se učini kao da je njegova radoznalost zadovoljena i njegovo mišljenje utvrđeno, premda se na njegovom mirnom i diskretnom licu nije mogao čitati nikakav sud. Razgovarao je s njim u krugu obitelji ravnodušnim glasom o ravnodušnim stvarima, i zabavljao se, kao i ostali, kad bi Christian priredio kakvu predstavu...

Nakon nekih osam dana rekao mu je: »Mi ćemo dakle zajednički raditi, mladiću moj?... Koliko mi je poznato, ti si sporazuman s maminom željom, zar ne?... No, kako ti je poznato, Marcus je postao moj kompanjon s udjelom koji odgovara visini kapitala što ga je uložio. Zamišljam da bi ti, kao moj brat, mogao zauzeti otprilike mjesto koje je on prije imao, položaj prokurista... barem reprezentativno... Što se tiče posla, ne znam koliko si napredovao u trgovačkom znanju. Držim da se nisi pretrgao od posla, je li?... Svakako će ti najbolje odgovarati englesko dopisivanje... Ali nešto te moram zamoliti, dragi moj! Budući da si šefov brat, zauzimaš, razumije se, *de facto* povlašten položaj među namještenicima... ali nije potrebno da ti kažem, zar ne, da ćeš im mnogo više imponirati ako se prema njima ponašaš kao prema sebi ravnima i energično ispunjavaš svoje dužnosti, nego ako budeš iskorišćivao svoje prednosti i sebi dozvoljavao razne slobode. Dakle: održavati uredovne sate i uvijek čuvati *dehors*, je li?...«

I potom mu učini svoj prijedlog u pogledu prokure, koji Christian prihvati bez premišljanja i bez cjenkanja: sa zbunjenim i rastresenim licem koje nije pokazivalo gramzljivosti, nego vruću želju da se stvar što prije svrši.

Idućeg dana Thomas ga uvede u kontore, i Christianova djelatnost u službi stare tvrtke poče...

Poslovi su nakon konzulove smrti išli dalje svojim neprekinutim i solidnim tokom. Ali domalo se moglo razabrati da je u poduzeću zavladao genijalniji, svježiji i poduzetniji duh, otkad je Thomas Buddenbrook držao uzde u svojim rukama. Ovdje-ondje nešto bi se riskiralo, ovdje-ondje samosvjesno bi se upotrijebio i iskoristio kredit kuće koji je pod prijašnjim režimom bio samo pojam, teorija, luksuz... Gospoda na burzi namigivala su jedan drugome: »Buddenbrook hoće da zaradi novac *avec,* govorili su. Ali smatrali su da je ipak sasvim dobro što mora Toma vući za sobom, kao olovnu kuglu na nogama, časnog gospodina

Friedricha Wilhelma Marcusa. Utjecaj gospodina Marcusa bio je kočnica u poslovanju. Sukao je s dva prsta brižljivo svoje brkove, namještao sitničavom ljubavi za red svoj pisaći pribor i čašu vode koja je stalno stajala na njegovu pultu, i ocjenjivao stvari sa svih gledišta, a pri tom se činilo kao da je duhom odsutan. Bio mu je uostalom običaj da za vrijeme uredovnih sati pet-šest puta izlazi u dvorište i u praonicu i da turi glavu pod mlaz vodovoda, da bi se osvježio.

»Njih se dvojica upotpunjuju,« govorili su jedan drugome šefovi većih trgovačkih kuća, kao, na primjer, konzul Huneus konzulu Kistemnakeru, a taj sud dalje su ponavljali mornari i skladišni radnici, pa članovi malih građanskih obitelji, jer se je cijeli grad zanimao za to kako će mladi Buddenbrook »tu stvar uzeti u ruke«... I gospodin Stuht u Zvonarničkoj ulici rekao je svojoj ženi, koja se kretala u najboljim krugovima: »Ta dvojica se upotpunjuju, govorim ja tebi!«

No »ličnost« u poduzeću bio je ipak nesumnjivo mlađi kompanjon, to se je već vidjelo i po tom što je on umio općiti s namještenicima tvrtke, s kapetanima, poslovođama u hambarskim poslovnicama, vozarima i skladišnim radnicima. Znao je govoriti njihovim neusiljenim jezikom, a ipak pri tom održati osjetljivu distancu. Međutim, ako bi gospodin Marcus dobacio kakvom valjanom radniku: »Si me razumio?« tad je to zvučalo tako nemoguće, da bi se njegov poslovni drug, koji mu je sjedio sučelice za pultom, naprosto nasmijao, što je bio signal da cijeli ured udari u smijeh.

Želeći žarko da sačuva i poveća firmin sjaj, da bi bio dostojan njena starog imena, Thomas je Buddenbrook uglavnom volio da u svakidanju borbu za uspjeh unosi svoju ličnost, jer je dobro znao da je napravio mnogo dobrih poslova, zahvaljujući svome sigurnom i elegantnom nastupanju, svojoj ljubeznosti koja je osvajala, i svojoj spretnoj taktičnosti u razgovorima.

»Poslovan čovjek ne smije biti birokrat,« govorio je Stephanu Kistenmakeru — od tvrtke *Kistenmaker i sinovi* —

svom nekadanjem školskom drugu, kojem je ostao duhovno nadmoćniji prijatelj, a koji je s pažnjom slušao njegove riječi, da ih zatim razglasi kao svoje vlastito mišljenje… »Za to se hoće ličnost, to je moje mišljenje. Ne vjerujem da se velik uspjeh može izvojevati s uredskog stolca… Mene barem takav uspjeh ne bi veselio. Uspjeh se ne da jednostavno izračunati za pultom… Ja uvijek osjećam potrebu da budem lično prisutan i da događajima dirigiram pogledom, ustima, gestama… Da vladam njima pod neposrednim utjecajem svoje volje, svoga talenta, svoje sreće, možeš to zvati kako ti je drago. Ali na žalost, to lično istupanje trgovca izlazi postepeno iz mode. Vrijeme korača naprijed, ali meni se čini da ono što je najbolje ostavlja za sobom… Promet je sve lakši, tečajeve možeš sve brže saznati… Smanjuje se riziko, ali s njim i profit… Da, stari su ljudi radili drukčije… Moj djed, na primjer… Onaj stari gospodin s napudranom kosom i *escarpinima,* vozio se četveropregom u južnu Njemačku kao pruski vojni dobavljač. I šarmirao je ljude na sve strane, izvodio svoje majstorije i zaradio nevjerojatne novce, dragi moj Kistenmakeru! — Ah, gotovo se bojim da trgovina s vremenom postaje sve banalnije zanimanje!…«

Tako se tužio kadikad, i stoga su mu upravo najmiliji bili poslovi kad bi sasvim slučajno, možda prilikom kakve obiteljske šetnje, ušao u neki mlin i s vlasnikom, koji se osjećao počašćen, ćaskao i, onako nuzgredice, *en passant,* u dobrom raspoloženju sklopio dobar ugovor… Njegovu ortaku bile su takve stvari strane.

… Što se tiče Christiana činilo se u prvi mah da se s istinskim žarom i uživanjem posvetio svom radu; čak se činilo da mu izvrsno prija i da ga zadovoljava. Nekoliko dana upravo je s tekom jeo, pušio svoju kratku lulicu i protezao ramena u svom engleskom žaketu, što je svjedočilo da je zadovoljan i da se osjeća voljko. Silazio je ujutro u kontor, otprilike u isto vrijeme kad i Thomas, i zauzimao mjesto kraj gospodina Marcusa, ukoso nasuprot bratu, u svom pokretnom

naslonjaču, jer je on, kao i oba šefa, imao takav naslonjač. Najprije bi pročitao novine i pri tom s uživanjem popušio do kraja svoju jutarnju cigaretu. Zatim bi izvadio iz donje ladice pulta bocu starog konjaka, ispružio ruke da sebi omogući slobodu kretanja, i izustio: »Na!« i dao se čeprkajući jezikom po zubima, dobro raspoložen na posao. Njegovi engleski listovi bili su izvanredno spretni i uspješni, jer je pisao engleski isto onako, kao što je govorio, obično, nebirano, ravnodušno, bez napora i tečno.

Po svom običaju dao je u krugu obitelji oduška čuvstvima koja su ga ispunjavala.

»Trgovačko zvanje ipak je lijepo zanimanje koje zaista čovjeka čini sretnim,« rekao je. »Solidno, radišno i udobno... Ja sam se bome za to rodio. I ovako, kao namještenik tvrtke, da znate! Ukratko, ćutim se tako dobro kao nikada. Dođeš ujutro svjež u kontor, pregledaš novine, zapušiš,, razmisliš o ovom i onom, sjetiš se kako ti je dobro, popiješ čašicu konjaka, a pomalo i radiš. Dođe podne, objeduješ sa svojom porodicom, otpočineš i onda ponovo na posao... Pišeš, imaš dobar gladak čist papir s imenom tvrtke u zaglavlju, dobro pero... ravnalo, nož za papir, žigove, sve prima roba... i k tome obavljaš sve poslove, marljivo, redom, jedan za drugim, dok na kraju sve ne spremiš. I sutra je dan! I kad se uspinješ, idući na večeru, osjećaš kako si prožet zadovoljstvom... svako se udo osjeća zadovoljno... ruke se osjećaju zadovoljne...«

»Bože, Christian!« poviče Tony. »Ne budi smiješan! Ruke se osjećaju zadovoljne...!«

»Da, da! Ti to dakle nisi iskusila? Ja mislim...« I sav se usplahirio u želji da to izrazi, da objasni... »Sklopiš šaku, razumiješ li?... Nije osobito snažna, jer si umoran od posla. Ali nije vlažna... ne ljuti te... Pipa se dobro i ugodno... To je osjećaj čovjeka koji sam sebi dostaje... Možeš sjediti sasvim nepokretno, a ne dosađuješ se...«

Svi su šutjeli. Onda reče Thomas sasvim ravnodušno, da bi prikrio svoju odvratnost: »Ja mislim da čovjek ne radi, da bi...«

Ali prekine rečenicu i ne nastavi. »Barem što se mene tiče, ja imam sasma druge ciljeve pred očima,« dodade na kraju.

No Christian je, lutajući pogledom uokrug, prečuo te riječi, izgubio se u mislima i otpočeo uskoro pričati nekakvu priču iz Valparaisa, neku aferu u kojoj je bilo umorstva i ubojstva, a on je osobno bio u nju upleten... »Ali u tom času trže taj momak nož...« Iz tko zna kakvih razloga Thomas nije nikada odobravao sve te priče koje bi Christian sipao kao iz rukava i koje su gospođu Grünlich izvrsno zabavljale, dok su ih konzulica, Klara i Klothilda slušale sa zgražanjem, a gospodična Jungmann zajedno s Erikom širom otvorenih usta. Običavao bi ih popratiti hladnim i podrugljivim primjedbama i očigledno se gradio skeptičan, smatrajući da Christian pretjerava i laže... što zacijelo nije bilo tačno; no pričao je veoma bujno i slikovito.

Možda Thomas nije volio slušati da je njegov mlađi brat više putovao po svijetu i više vidio od njega? Ili mu je bilo odvratno hvaljenje nereda i egzotičnog nasilja u tim pripovijedanjima o noževima i revolverima?... činjenica je da Christian nije mnogo mario što brat ne voli čuti njegove pripovijesti; bio je sam i suviše zaokupljen svojim opisima, a da bi se brinuo za uspjeh ili neuspjeh kod slušatelja. Kad bi završio, lutao je njegov pogled zamišljeno i odsutno po sobi.

Što s vremenom uopće nije došlo do dobrih odnosa između oba Buddenbrooka, to Christian zaista nije bio onaj kome bi palo na um da pokaže ili gaji kakvu pakost prema bratu, ili da sebi dopusti ma kakvo mišljenje, ocjenu ili sud o njemu. Šutke, kao da je to samo po sebi razumljivo, nije dopuštao ni najmanju sumnju o tom da priznaje nadmoć, veću ozbiljnost, veću sposobnost, valjanost i respektabilnost starijeg brata. Ali baš ta potpuna, ravnodušna i neborbena podređenost dražila je Tomu, jer ju je Christian u svakoj prilici laka srca tjerao dotle, da se je činilo kao da nadmoć, sposobnost, respektabilnost i ozbiljnost nemaju za nj nikakve vrijednosti.

Kao da uopće nije primjećivao da ga šef tvrtke sve češće i

češće susreće s tihim negodovanjem. A imao je za to i razloga, jer je Christianova revnost u poslu već nakon prve sedmice, a još više nakon druge, počela znatno jenjavati. To se najprije odrazilo u tome što su pripreme za rad bivale sve dulje. Isprva se činilo kao da Christian umjetno i rafinirano hoće produžiti radost i užitak koji osjeća spremajući se na posao. No onda su se te pripreme: čitanje novina, jutarnja cigareta, čašica konjaka... protezale sve više, da bi na kraju potrajale čitavo prije podne. Zatim je došlo samo od sebe da je Christian počeo zanemarivati propise o radnom vremenu, da se ujutro pojavljivao sve kasnije sa svojom jutarnjom cigaretom, i to samo radi priprema za rad, da je u podne odlazio na objed u klub i odanle se vraćao kasno, katkada tek uvečer, a katkada nikako...

Taj klub, kojem su članovi bili većinom neženjeni trgovci, imao je u prvom katu nekoga vinskog restorana nekoliko udobnih prostorija. Tu je čovjek mogao ručati i naći se s prijateljima radi neusiljene, ali ne uvijek bezazlene zabave, jer tamo je bila i ruleta. Članovi su bili i neki oci porodica, vjetrogonje, kao konzul Kröger, a samo se po sebi razumije i Peter Döhlmann. Redarstveni senator Cremer bio je tamo »prva rupa na svirali«, kako ga je nazvao doktor Giesecke, Andrija Giesecke, sin glavara vatrogastva, Christianov stari školski drug, koji je u gradu otvorio odvjetničku kancelariju. S njim se mladi Buddenbrook doskora zbližio u obnovljenom prijateljstvu, premda je Giesecke uživao glas prilično raspuštena *suitiera.*

Christian, ili kako su ga gotovo svi pravo i zdravo zvali Križan, bio je već otprije poznat i sprijateljen uglavnom sa svima, jer su gotovo svi bili učenici pokojnog Marcellusa Stengela. Dočekali su ga raskriljenim rukama, jer iako ni trgovci, ni školovani ljudi nisu imali osobito mišljenje o njegovim duševnim sposobnostima, ipak su svi poznavali njegove amizantne društvene sposobnosti. I doista, tu je priređivao svoje najbolje predstave i pričao svoje najbolje

priče. Pred klupskim klavirom glumio je virtuoza, oponašao engleske i prekooceanske glumce i operne pjevače i na tobože bezazlen, ali veoma zanimljiv način pričao zgode o ženama iz raznih krajeva svijeta — jer, bez sumnje, Christian Buddenbrook bio je *suitier*. Pripovijedao je o pustolovinama, što ih je doživio na brodovima, željeznicama, u St. Pauliu, u Whitechapelu, u prašumi... Svojim pričanjem mogao je očarati i zanijeti; riječi su mu tekle bez naprezanja, a izgovarao ih je turobno i nehajno, burleskno i pitomo, poput engleskog humorista. Pričao je o psu što su ga u kutiji poslali iz Valparaisa u San Francisco, a bio je još i šugav. Sam bog zna što je zapravo bila *pointa* te zgodice, no djelovala je vanredno komično kad ju je on pripovijedao. I kad bi onda svi oko njega pucali od smijeha, sjedio je on s nemirnim i nerazumljivo ozbiljnim izrazom, s dugim, zavinutim nosom, tankim predugačkim vratom i riđastom prorijeđenom kosom prekrstivši mršave izvinute noge jednu preko druge, a njegove okrugle, upale oči zamišljeno su zvjerkale uokolo. Činilo se gotovo kao da se smiju na njegov račun, kao da njega ismijavaju... Ali na to on nije ni pomislio.

Kod kuće pričao je osobito rado o svojem kontoru u Valparaisu, o nesnosnoj vrućini koja je tamo vladala, i o nekom mladom Londoncu koji se je zvao Johnny Thunderstorm, nekom probisvijetu, nekom nevjerovatnom momku koga on, »bog me ubio«, nije nikad vidio raditi, a koji je ipak bio vrlo vješt trgovac... »Bože dragi!« rekao je. »Ta vrućina! Dakle, šef ulazi u poslovnicu... mi ležimo, osam na broju kao muhe naokolo i pušimo cigarete, da bismo bar otjerali moskite. Bože dragi!

No, veli šef, vi ne radite ništa, gospodo moja?!... *No, sir!* veli Johnny Thunderstorm. Kako vidite, *sir* i pri tom svi mu dim od cigarete otpuhujemo u lice. Bože dragi!«

»Zašto zapravo govoriš neprestano: „Bože dragi?”« pitao je Thomas razdraženo. Ali to nije bilo ono što ga je ljutilo. Osjećao je, da je Christian ispripovijedio ovu pripovijest tako

radosno, jer mu je pružila priliku da podrugljivo i prezirno govori o radu.

Onda bi njihova majka diskretno počela govoriti o nečem drugom.

Ima mnogo ružnih stvari na svijetu, mislila je konzulica Buddenbrook, rođena Kröger. I braća se mogu mrziti i prezirati jedan drugoga: to se događa, ma koliko to bilo strašno. Ali o tom se ne govori. To se zabašuruje. Nitko ne treba o tom ništa znati.

ČETVRTO POGLAVLJE

U svibnju se dogodilo da je stric Gotthold, konzul Gotthold Buddenbrook, sad već šezdeset godišnjak, jedne žalosne noći dobio srčani napadaj i u naručaju svoje supruge, rođene Stüwing, izdahnuo u teškoj borbi sa smrću.

Sin jadne *Madame* Josephine, koji je u životu izvukao kraći kraj, ako ga usporedimo s njegovom kasnije, rođenom i moćnijom braćom što su potekla od *Madame* Antoinette, već se je davno bio pomirio sa svojom sudbinom. On je u posljednje doba, osobito otkako mu je nećak prepustio nizozemski konzulat, bez ikakve zlobe jeo bombone za kašalj iz svoje limenke. Stari porodični spor dalje su njegovale i uzdržavale njegove dame, u obliku neke općenite i neodređene animoznosti, i to, kako njegova dobroćudna i ograničena supruga, tako i one tri vremešne djevojke, koje nisu mogle pogledati ni na konzulicu, ni na Toniku, ni na Tomu, a da im se u očima ne pojave mali otrovni plamičak...

Četvrtkom, na tradicionalne »dječje dane«, sastajali su se u četiri sata u velikoj kući u Mengovoj ulici, da tamo ručaju i provedu večer. Katkad bi se pojavila i porodica konzula Krögera ili Sesemi Weichbrodt sa svojom neškolovanom sestrom. Onda bi gospođice Buddenbrook iz Široke ulice neusiljeno, ali naročito rado povele razgovor o Toninom prošlom braku, da navedu *Madame* Grünlich da izgovori nekoliko velikih riječi, dok bi one dobacivale jedna drugoj kratke zlobne poglede... Ili bi ondje onako općenito zapodjele razmatranja o tom, kako je tašto i nedostojno bojadisati kosu, ili bi tražile, tobože zbog suučešća, obavijesti o Jakobu Krögeru, konzuličinu nećaku. Jadna, nedužna i strpljiva Klothilda, zaista jedina koja se morala smatrati nižom od njih, znala je iskusiti njihovu porugu, koja nipošto nije bila tako bezazlena kao ono bockanje što ga je siromašna i gladna djevojka lijeno, začuđeno i prijazno slušala svaki dan od Thomasa i Tonike. Rugale su se Klarinoj strogosti i bogomoljstvu, a doskora su otkrile, da se Christian i Thomas ne slažu baš najbolje i da, hvala bogu, ne moraju poštivati Christiana, jer je neki Petrica Kerempuh, smiješan čovjek. Što se tiče Thomasa, na kom nisu mogle pronaći ni najmanje greške, a koji ih je sa svoje strane susretao nekom obazrivom ravnodušnošću koja je, rekao bih, nagoviještala: pa ja vas razumijem i žalim vas... s njim su se ophodile zatrovanim poštovanjem. Ali o maloj Eriki, iako je bila sva ružičasta i dobro njegovana, valjalo je zaista kazati da je zaostala u rastu, što mora čovjeka zabrinuti. Našto bi Pfiffi, stresavši se i zaslinivši, upozorila, da okruni djelo, na groznu sličnost djeteta s varalicom Grünlichom.

Sad su plačući s majkom stajale oko očeve samrtničke postelje i, premda se činilo da je čak i ta smrt krivica rođaka iz Mengove ulice, ipak su poslale onamo glasnika.

Usred noći odjeknulo je zvono na kućnim vratima pred prostranom vežom, a kako je Christian došao kasno kući i slabo se osjećao, krenu Thomas sam kroz proljetnu kišu.

Stigao je upravo da vidi posljednje konvulzivne trzaje starog gospodina, a zatim je stajao dugo sklopljenih ruku u samrtničkoj sobi i gledao to sitno tijelo koje se ocrtavalo ispod pokrivala, to mrtvo lice s malo mekušastim crtama i bijelim zaliscima...

»Nisi bio baš najsretniji, striče Gottholde,« mislio je. »Prekasno si naučio praviti ustupke, imati obzira. Ali to je potrebno... Kad bih ja bio kao ti, već bih se odavna bio oženio tko zna s kim... Sačuvati *dehors!*... Ali jesi li ti uopće želio što drugo, osim onoga što si imao? Premda si bio prkosan i valjda vjerovao da je taj prkos nešto idealno, nije tvoj duh imao dovoljno poleta, dovoljno fantazije, dovoljno onog idealizma koji čovjeku daje sposobnost da u tihom zanosu — koji je slađi od neke potajne ljubavi i više nego ona usrećuje i zadovoljava — gaji, njeguje i uzvisi do časti, moći i sjaja neko apstraktno dobro, neko staro ime ili natpis tvrtke. Nisi imao smisla za poeziju, premda si bio toliko hrabar da ljubiš i da uzmeš ženu opirući se očevoj volji. Nisi imao ni častoljublja, striče Gottholde. Doduše, staro ime samo je građansko ime, i čovjek ga časti i gaji ako pripomaže da neka žitarska tvrtka cvjeta, ako se trudi da svoju vlastiti osobu u jednom dijeliću svijeta učini poštovanom, voljenom i moćnom... Ti si vjerojatno mislio: uzet ću za ženu Stüwingovu koju ljubim, i neću imati nikakvih praktičnih obzira, jer su oni sitničarenje i malograđanština?... O, i mi smo prilično putovali i dovoljno smo obrazovani da možemo vrlo dobro prosuditi da su granice postavljene našem častoljublju, gledane izvana i s visoka, veoma uske i bijedne. Ali sve je na svijetu samo slika, striče Gottholde. Ti kanda nisi znao da i u malom gradu možeš biti velik čovjek? Da možeš biti Cezar i u osrednjem trgovačkom gradu na Istočnom moru? Dakako, za to je potrebno nešto fantazije, nešto idealizma... a to ti nisi imao, ma što mislio o sebi.«

I Toma se Buddenbrook odvrne. Stupi do prozora, položivši ruke na leđa; inteligentno se smješkao, dok je gledao prijeko

na slabo rasvijetljenu, od kiše zasjenjenu gotičku fasadu vijećnice.

***

Po prirodi stvari sad je zvanje i naslov kraljevskog nizozemskog konzula, koje je Thomas odmah nakon smrti svoga oca mogao tražiti prešlo na njega, čime se Tony Grünlich beskrajno ponosila. Na fasadi sa zabatom u Mengovoj ulici, sad se je ispod natpisa *Deus providebit* opet mogao vidjeti obli štit s lavovima, grbom i krunom.

Odmah po rješenju ovih poslova, već u lipnju iste godine, otputio se je mladi konzul na putovanje, poslovno putovanje u Amsterdam za koje nije mogao predvidjeti kako će dugo trajati.

PETO POGLAVLJE

Smrtni slučajevi obično izazivaju pobožna raspoloženja — ljudi se okreću nebu — pa se stoga nitko nije čudio što su se iz usta konzulice Buddenbrook, otkad je njezin suprug preminuo, mogle čuti sad ove sad one duboko religiozne fraze, što se prije od nje ne bi nikako čulo. Doskora se, međutim, pokazalo da to nije nešto prolazno, i ubrzo se u gradu pročulo da je konzulica odlučila da odaje počast uspomeni na pokojnika tako što će u prvom redu usvojiti potpuno njegove pobožne nazore o svijetu za koje je gajila simpatije već u posljednjim godinama njegova života, kad je i sama počela starjeti.

Nastojala je da prostranu kuću ispuni duhom onoga koji se

preselio u vječnost, onom blagom i kršćanskom ozbiljnošću koja ne isključuje otmjenu radost srca. Jutarnje i večernje pobožnosti nastavljene su u proširenom opsegu. Obitelj bi se skupila u blagovaonici, dok je služinčad stajala u trijemu, i konzulica ili Klara pročitale bi poglavlje iz velike obiteljske biblije s golemim slovima. Zatim bi otpjevali nekoliko stihova iz molitvenika, uz pratnju harmonija na kom je svirala konzulica. Često bi umjesto biblije došao red na neku od onih knjiga propovijedi ili duhovne okrepe u crnim koricama sa zlatorezom, na neke od onih raznih kovčežića blaga nebeskog, psaltira, časova posvećenja, zvukova jutarnjeg osvježenja, i stopa hodočasničkih, koje su bile ispunjene nježnim izlivima o slatkom i preslatkom djetešcu Isusu, tako da je to bivalo bljutavo. Takvih je knjižica bila u kući sva sila.

Christian nije često prisustvovao tim pobožnostima. Prigovor koji je protiv tih duhovnih vježbi jednom prilikom iznio Thomas, sasvim oprezno, napola u šali, odbijen je blago i dostojanstveno. Što se tiče *Madame* Grünlich, ona se, na žalost, nije uvijek vladala sasvim korektno za vrijeme pobožnosti. Jednog jutra — baš je u gostima kod Buddenbrookovih bio neki strani propovjednik — trebao je uz neku svečanu, usrdnu melodiju pjevati riječi:

Ja sam za vrane prava strv,
pravi bogalj kljast i grešan
kom' grijeha čir izgriza crv,
kô roštilj luk na masti.
Za uho psa povuci me,
dobaci kost mi, Gospode,
na bekriju pri kraju,
obazri se u raju!

... na što je gospođa Grünlich u dubokoj potištenosti odbacila svoju knjigu i izišla iz dvorane.

No konzulica je od sebe tražila još više nego od svoje djece.

Tako je, na primjer, osnovala nedjeljnu školu. U nedjelju prije podne zvonile bi razne male djevojčice iz pučke škole u Mengovoj ulici, i Stina Voss, koja je stanovala Pod zidom, i Mika Stuht iz Zvonarničke ulice, i Fika Snut sa Trave, ili iz Male jame, ili iz Anđeoskog laza, pa bi, s nakvašenom i pričešljanom kosom plavom kao žemička, prolazile kroz veliku vežu u svijetlu vrtnu sobu u stražnjem dijelu kuće, koju već dulje vremena nisu upotrebljavali za ured te su u njoj sada bile postavljene klupe. Tamo bi onda konzulica Buddenbrook, rođena Kröger u opravi od teškog crnog atlasa, s bijelim otmjenim licem i s još bjeljom kapicom od čipaka, sjela sučelice djevojkama za mali stol, na kom je stajala čaša zašećeRené vode, i podučavala ih puni sat u katekizmu.

Osim toga organizirala je »Jeruzalemsko veče«, a pri tom je, uz Klaru i Klothildu, morala, htjela-ne htjela, učestvovati i Tony. Jedanput nedjeljno za izvučenim stolom u blagovaonici, u svijetlu svijećnjaka i svijeća sjedilo je dvadesetak dama, koje su već bile u onim godinama kad se treba postarati za dobro mjestance u nebu. Pile su čaj ili kuhano vino, jele fine sendviče, kruščiće s maslacom i pudinge, čitale glasno duhovne pjesme i rasprave i dogotavljale ručne radove, koje bi onda, krajem godine, prodavali u nekom bazaru, da utržak pošalju u Jeruzalem u misionarske svrhe.

U ovom pobožnom skupu bile su uglavnom dame iz konzuličine društvene sfere. Pripadale su mu senatorica Langhals, konzulica Möllendorpf i stara konzulica Kistenmaker, dok su druge stare gospođe, koje su bile više svjetovno i profano raspoložene, kao *Madame* Köppen, ismijavale svoju prijateljicu Bethsy. I supruge gradskih propovjednika, kao i obudovjela konzulica Buddenbrook, rođena Stüwing, i Sesemi Weichbrodt, kao i njena neškolovana sestra, bile su članice. Međutim, pred Isusom nema staleža i razlika, pa je stoga učestvovala i sirotna i čudna čeljad, kao na primjer neko malo, smežurano stvorenje, puno straha božjeg i uzoraka za ručni rad, koje je stanovalo u

ubožnici sv. Duha. Ta se starica zvala Himmelsbürger i bila je posljednja svoga roda... »Posljednja građanka neba,« nazivala je sjetno samu sebe i pri tom turala iglu za pletenje pod svoju kapicu, da se počeše.

Ali mnogo zanimljivije bile su druge dvije članice, par blizanki, dvije čudne usidjelice koje su u šeširima galantnih pastirica iz osamnaestog stoljeća i u haljinama koje su već prije mnogo godina izblijedjele, hodale po gradu, držeći se za ruke i čineći djela milosrđa. Zvale su se Gerhardt, i tvrdile su da potječu u prvoj liniji od Pavla Gerhardta. Pričalo se da nipošto nisu bez sredstava, ali su živjele najbjednije i sve dijelile siromasima... »Moje drage,« znala je primijetiti konzulica Buddenbrook, koja se kadikad zbog njih stidjela, »bog vidi naša srca, ali vaša odjeća nije sasvim u redu... Čovjek mora cijeniti samoga sebe...« One bi onda svoju elegantnu prijateljicu koja nije mogla zatajiti da je svjetska dama samo poljubile u čelo... cijelom obzirnom, ljubeznom i sažaljivom nadmoćnošću niskih prema otmjenima koji traže spas. Nisu nipošto bile glupe, i u njihovim malim, ružnim, smežuranim, papigastim glavama bile su usađene jasne, malko zamagljene, smeđe oči koje su gledale u svijet nekim neobičnim izrazom blagosti i znanja... Srca su im bila puna čudnih i tajanstvenih informacija. Znale su da u našim posljednjim časovima dolaze k nama, blaženi i raspjevani, svi naši dragi koji su prije nas otišli bogu na istinu, da nas povedu onamo. Riječ »Gospod« izgovarale su lako i izvorno kao prvi kršćani koji su još iz usta samog učitelja čuli ono: »Još zamalo i opet ćete me vidjeti!« Iznosile su najčudnije teorije o nutarnjim svjetlostima i slutnjama, o prijenosu i seobi misli... jer jedna od njih, Lea, bila je gluha, a ipak je gotovo uvijek znala o čemu je riječ.

Kako je Lea Gerhardt bila gluha, to bi, prilikom Jeruzalemskih večeri, obično ona čitala naglas. Gospođe su držale da čita lijepo i potresno. Izvukla bi iz svoje platnene mošnje prastaru knjigu koja je bila smiješno duguljasta s

obzirom na svoju neznatnu širinu, a na njoj se kočio neprirodno bucmast portret njezina pretka u bakrorezu. Uhvatila bi knjigu objema rukama i, da bi sama nešto čula, započela groznim glasom koji bi odjekivao poput vjetra kad zavija u dimnjaku:

Sotona, kad me proždrijet hoće...

»No,« mislila je Tony Grünlich, »koji bi sotona htio tebe proždrijeti?« Ali ništa nije rekla; radije se bavila svojim *puddingom* i razmišljala o tom hoće li i ona jednom biti tako ružna kao obje gospođice Gerhardt.

Nije bila sretna, bilo joj je dosadno i ljutila se na pastore i misionare. Njihovi su posjeti nakon konzulove smrti učestali, a već su i prije bili česti. Prema Tonikinu mišljenju, imali su previše vlasti u kući i dobivali suviše novaca. To se dakako ticalo Tome, ali se on nije o tom pitanju izjašnjavao, dok bi njegova sestra s vremena na vrijeme znala mrmljati, kao za sebe, o ljudima koji izjedaju udovičke kuće, a kao izlika im služe duge molitve.

Žučljivo je mrzila tu crnu gospodu. Bila je zrela žena koja je upoznala život, nije više bila glupača, pa se nije više smatrala podobnom da bezuvjetno vjeruje u svetost njihova života. »Majko,« govorila je ona, »bog s nama; ne treba govoriti zlo o svojim bližnjima... Dobro to znam! Ali jedno ipak moram izreći, a čudila bih se, da te to život nije naučio, naime, da nisu svi koji nose crnu mantiju i govore: „Gospode, Gospode!" uvijek sasvim bez mane!«

Ostalo je neobjašnjeno što je Thomas mislio o takvim nazorima koje bi njegova sestra zastupala silnim žarom. Christian pak nije davao nikakve izjave, ograničavao se na to da tu gospodu promatra nabranim nosom, i da ih onda oponaša u klubu ili u krugu obitelji...

Ipak valja priznati da je Tony najviše trpjela od duhovnih gostiju. Jednog dana, to je prava pravcata istina, dogodilo se

da je pred nju stupio neki misionar po imenu Jonathan, koji je bio u Siriji i u Arabiji, čovjek velikih prijekornih očiju i tužno spuštenih obraza, te je žalosnom strogošću pozvao da mu odgovori na pitanje, mogu li se zapravo njeni kovrčasti uvojci na čelu dovesti u sklad s kršćanskom smjernošću. O, nije jadnik računao s oštrom i sarkastičnom jezičinom Tonike Grünlich... Nekoliko je trenutaka šutjela i upravo se vidjelo kako joj mozak radi. A onda je ispalila: »*Smijem li vas zamoliti, dragi gospodine pastore, da povedete brigu o svojim vlastitim uvojcima*?« a zatim izašla šušteći haljinom, i pri tom malko uzdigla ramena i zabacila glavu nastojeći da ipak pritisne bradu o grudi. — A pastor Jonathan imao je očajno malo kose na glavi, moglo se zapravo reći da je njegova lubanja bila gola.

Jednoć je doživjela još veći trijumf. Naime, pastor Trieschke, Plači-Trieschke iz Berlina, koji je nosio taj nadimak jer bi svake godine po jedanput usred propovijedi na najzgodnijem mjestu stao plakati... Plači-Trieschke, koji se odlikovao blijedim licem, crvenim očima i pravim konjskim vilicama, a koji je kod Buddenbrookovih osam ili deset dana jeo kao za okladu s jadnom Klothildom i pri tom održavao pobožnosti, zaljubio se je tom zgodom u Toniku... I to ne možda u njenu besmrtnu dušu, o ne, nego u njenu gornju usnu, u njenu bujnu kosu, njene lijepe oči i njenu strojnu pojavu! I taj božji čovjek, koji je u Berlinu imao ženu i mnogo djece, nije se žacao da po slugi Antonu dade položiti u spavaćoj sobi gospođe Grünlich, u drugom katu, pisamce, uspješnu smjesu biblijskih ekstrakata i neke čudne umilne nježnosti... Ona je našla list baš kad se spremala da legne, pročitala ga i čvrstim korakom sišla niz stube u međukat, u konzuličinu spavaonicu, i tamo pri svjetlu svijeće, bez ženiranja, jasno i glasno pročitala svojoj majci dušobrižnikovo pismo. Tako je otad Plači-Trieschke bio isključen iz Mengove ulice. »Takvi su svi!« rekla je *Madame* Grünlich... »Ha! Svi su takvi! O bože, ja sam prije bila guska, glupača, draga moja mama, ali život mi je oteo vjeru u ljude... Većina su

vucibatine... da, to je na žalost istina. *Grünlich* — !« I to ime zvučilo je kao fanfara, kao kratki zov trublje koje je dunula u zrak malko uzdignuvši ramena i zagledavši se u strop.

ŠESTO POGLAVLJE

Sievert Tiburtius bio je malen, slabunjav čovjek s velikom glavom. Nosio je tanku ali dugačku plavu bradu što se spuštala s obje strane lica, a bila je razdijeljena; njene krajeve bi kadikad, zbog udobnosti, prebacio preko jednog i drugog ramena. Okruglu nm je lubanju prekrivao bezbroj sasvim sitnih, vuni sličnih kovrčica. Ušne školjke bile su velike i jako su stršale, a rubovi su im bili smotani prema nutarnjoj strani, dok su vršci bili šiljasti kao u lisice. Nos mu je počivao nasred lica kao malo plosnato dugme, jabučice su bile izbočene, a sive oči, koje su obično žmirkale ponešto glupo uokrug i bile jako stisnute, mogle su se u nekim momentima silno proširiti, postati sve veće i veće, iskolačiti se, gotovo iskočiti...

To je bio pastor Tiburtius, rodom iz Hige, koji je služio nekoliko godina u srednjoj Njemačkoj i sad se, na proputovanju u svoj zavičaj, gdje ga je zapalo propovjedničko mjesto, zadržao u gradu. Snabdjeven preporukom nekog drugog brata u Kristu, koji je također nekoć jeo u Mengovoj ulici juhu od željve i šunku s umakom od vlašca, došao je da se pokloni konzulici, a ona ga pozvala da bude njihov gost cijelo vrijeme svog boravka koji je imao trajati samo nekoliko dana. Smjestio se u prostranoj gostinjskoj sobi kraj hodnika u prvom katu.

Ali zadržao se dulje no što je mislio. Prošlo je osam dana, a on još uvijek nije vidio ovu ili onu znamenitost grada, kao »Mrtvački ples« i sat s apostolima u Marijinoj crkvi, gradsku vijećnicu, »mornarsko društvo« ili sunce s pokretnim očima u katedrali. Prošlo je i deset dana, a on je nekoliko puta počeo govoriti o svom odlasku, ali bi, na prvu riječcu kojom su ga pozivali da ostane, ponovo odgodio svoje putovanje.

Bio je bolji čovjek od gospode Jonathana i Plači-Trieschkea. Nimalo se nije brinuo za kovrčave uvojke na čelu gospođe Antonije i nije joj pisao listove. Ali je zato više pažnje posvetio Klari, njenoj mlađoj i ozbiljnijoj sestri. U *njenoj* prisutnosti, kad bi *ona* govorila, kad bi odlazila i dolazila, znalo se desiti da se njegove oči silno prošire, da postanu nekako veće, da se iskolače kao da će iskočiti... Gotovo po vas dan bio je uza nju i vodio duhove i svjetovne razgovore s njome ili joj čitao naglas svojim glasom koji bi se prekobacivao iz nižih u više tonove i pomalo smiješnim i skakutavim izgovorom svog baltičkog zavičaja.

Odmah prvog dana uzviknuo je: »Smilujte se, gospođo, konzulice! Kakvo blago i kakav božji blagoslov posjedujete u svojoj kćeri Klari! Nije li to sjajno dijete!«

»Imate pravo,« odgovorila je konzulica. Ali on bi to ponavljao tako često, da ga je konzulica diskretno odmjerila svojim jasnim plavim očima, a zatim ga ponukala da govori malo podrobnije o svom podrijetlu, svojim prilikama i svojim nadama. Pokazalo se da potječe iz trgovačke porodice, da njegov stari otac živi u Rigi kao *privatier* od priličnog imetka koji će jednom pripasti njemu, pastoru Tiburtiusu. Uostalom, i njegova mu služba osigurava dostatne prihode.

Klara Buddenbrook imala je sada devetnaest godina, i razvila se u mladu damu trpke i osebujne ljepote, s tamnom glatko začešljanom kosom, strogim, a ipak sanjarskim smeđim očima, lako savinutim nosom, malo suviše čvrsto stisnutim usnama i visokim vitkim stasom. U kući se najbolje slagala sa svojom siromašnom, ali također pobožnom sestričnom

Klothildom, kojoj je nedavno umro otac, pa je počela misliti o tom da se jednom već »smjesti«, to jest da s nekoliko svojih groša i pokućstvom što ga je naslijedila ode nekud na stan i opskrbu... Međutim, Klara nije imala u sebi ništa od Thildine razvučene, strpljive i gladne poniznosti. Baš naprotiv, u općenju s poslugom, da, čak i s braćom i s vlastitom majkom, znala bi upotrijebiti osoran ton. Već sam njezin alt, koji se je mogao energično spustiti, a nikad upitno dići, zvučio je zapovjednički te je mogao često poprimiti kratku, tvrdu, nadutu, nesnošljivu boju: bilo je to u dane kad je Klara patila od glavobolje.

Prije no što je konzulova smrt zavila obitelj u crno, ona je s nepristupačnim dostojanstvom učestvovala i na društvenim priredbama u obiteljskoj kući ili u kućama koje su bile na istoj društvenoj razini... Konzulica ju je promatrala i nije mogla sama sebi zatajiti da će biti veoma teško naći muža za ovo dijete, usprkos znatnom mirazu i Klarinim kućanskim vrlinama. Nije mogla kao životnog druga ove ozbiljne i bogobojazne djevojke sebi zamisliti nijednoga od tih skeptičnih i jovijalnih veletržaca koji su voljeli piti teško crno vino, već jedino nekog svećenika. A kako je ta misao konzulicu prijatno dirala, naišla su nježna sondiranja pastora Tiburtiusa na umjerenu, ali prijaznu susretljivost s njezine strane.

I zaista, stvar se počela odvijati najvećom preciznošću. Jednog toplog i jasnog srpanjskog popodneva izašla je obitelj u šetnju. Konzulica, Antonija, Christian, Klara, Thilda, Erika Grünlich s gospodičnom Jungmann, a u njihovoj sredini pastor Tiburtius, odšetaše daleko izvan gradskih vrata do neke gostionice, da pod vedrim nebom, na neprostrtim drvenim stolovima, jedu jagode, slatko vrhnje ili crvenu kašicu. Nakon užine rastrkali su se po velikom ograđenom, vrtu koji se je protezao do rijeke, u sjeni raznih voćaka, između žbunova ribizla i ogrozda, te gredica šparoga i krumpira.

Sievert Tiburtius i Klara Buddenbrook bili su nešto

zaostali. On, mnogo niži od nje, s razdijeljenom bradom, prebačenom na oba ramena, bio je skinuo s velike glave svoj široki, slamnati šešir i vodio je s Klarom dugačak i nježan razgovor, brišući s vremena na vrijeme rupčićem znoj sa čela i gledajući je velikim očima. Najednom su oboje zastali, a Klara je, ozbiljnim i mirnim glasom, izgovorila da.

Onda, kad su se vratili, kad je konzulica, malo umorna i ugrijana, sjedila sama u »odaji krajolikâ« — vani je vladala tišina nedjeljnog popodneva koja potiče na razmišljanje — sjeo je pastor Tiburtius do nje u rumenilu ljetnog sumraka i zapodjeo i s njome dugačak i blag razgovor. Na kraju razgovora rekla je konzulica: »Dosta, dragi moj gospodine pastore... Vaša prosidba odgovara mojim materinskim željama, a i vi sa svoje strane niste loše birali, to mogu ustvrditi. Tko je mogao pomisliti da će vaš dolazak i boravak u našoj kući biti tako čudesno blagoslovljen... Neću još danas da izgovorim svoju konačnu riječ, jer se priliči da prije pišem svom sinu, konzulu, koji se momentano, kako vam je poznato, nalazi u inozemstvu. Vi putujete živi i zdravi sutra u Rigu, da nastupite svoju dužnost, a mi ćemo na nekoliko sedmica na more... Doskora dobit čete vijesti od mene, a Gospod dao da se u sreći opet vidimo.«

SEDMO POGLAVLJE

Amsterdam, dne 20. srpnja 56.
Hotel »Het Haasje«
Draga moja majko!

Upravo sam primio Tvoje sadržajno pismo i hitam da Ti najsrdačnije izrazim svoju zahvalnost na pažnji koja se sastoji u tome, što tražiš moj pristanak u poznatoj stvari; ja ga, kako se samo po sebi razumije, ne samo podjeljujem, nego dodajem i svoje najradosnije čestitke, potpuno uvjeren da ste Vi, Ti i Klara, znali dobro izabrati. Lijepo ime Tiburtius poznato mi je, i mislim da je tata stajao u poslovnim vezama sa starim. Klara u svakom slučaju dolazi u zgodan ambijenat, a čast pastorke odgovarat će njezinu temperamentu.

Dakle Tiburtius je otputovao u Rigu, a posjetit će svoju zaručnicu još jednom u kolovozu? Bit će dakle zaista veselo kod nas u Mengovoj ulici — mnogo veselije no što svi Vi predviđate, jer Vi još ne znate zbog kakvih se neobičnih razloga tako izvanredno radujem zarukama *Mademoiselle* Klare, i kako se neke stvari divno podudaraju. Jest, moja predobra gospođo majko, ako se danas laćam toga da s Amstele na Istočnom moru šaljem svoj velevažni *consens* za Klarinu ovozemaljsku sreću, to činim naprosto pod uvjetom, da uzvratnom poštom iz Tvoga pera primim isto takav *consens*, odnoseći se na isto takvu stvar. Dao bih tri kovana guldena, da mogu vidjeti Tvoje lice, a osobito lice naše valjane Tonike, kad budete čitali ove retke... Ali prijeđimo na stvar...

Moj maleni, čisti hotel, ima lijep izgled na kanal i leži usred grada, nedaleko burze. Poslovi zbog kojih sam ovamo došao (radi se o zapodijevanju nove dragocjene veze: ti znaš da volim takvo šta osobno urediti) počeli su se od prvog dana povoljno razvijati. Kako imam u gradu mnogo poznanika još iz doba svoga naukovanja, bio sam odmah i društveno mnogo zauzet, iako su brojne obitelji otputovale u morska kupališta. Bio sam na manjim večernjim društvenim priredbama kod Van Henkdomovih i Moelenovih, a već trećeg dana po svojemu dolasku morao sam navući galu, da bih prisustvovao svečanom *dineru* što ga je moj bivši principal Van der Kellen priredio izvan sezone, očito samo poradi mene. Poveo sam k stolu... hoćete li da pogađate? Gospođicu Arnoldsen, Gerdu

Arnoldsen, nekadanju Toninu drugaricu u penzionatu; bili su prisutni njezin otac, veliki trgovac, a još veći virtuoz na violini, i njegova udata kćerka sa svojim mužem.

Sjećam se dobro da je Gerda, dopustite da se isključivo služim krsnim imenom — još kao sasvim mlada djevojka, kad je polazila školu kod *Mademoiselle* Weichbrodt na Mlinarskoj ledini, učinila na me jak dojam koji nije nikad sasvim utrnuo. Sad sam je opet vidio: višu, razvijeniju, ljepšu, duhovitiju... Oslobodite me dužnosti da opisujem njenu osobu koju ćete domalo moći gledati licem u lice, jer bi taj opis mogao biti suviše zanosan!

Možete sebi zamisliti da nam se nadalo bezbroj dodirnih tačaka za ugodan razgovor pri stolu, ali već nakon juhe napustili smo područje starih pričica i prešli na ozbiljnije i zanimljivije predmete. U muzici nisam mogao ići ukorak s njom, jer mi jadnici ne znamo o tome tako reći ništa, ali u pitanjima holandijskog slikarstva već sam se snalazio, a što se tiče književnosti razumjeli smo se potpuno.

Zaista, vrijeme je prošlo kao u letu. Nakon večere dao sam se prezentirati starom Arnoidsenu koji je postupao sa mnom birano susretljivo. Kasnije u salonu svirao je nekoliko koncertnih komada, a i Gerda se producirala. Bila je pri tom divna, i premda nemam pojma o violini, to znam ipak, da je na svom instrumentu (pravi Stradivarius) postizavala kantilenu, da su čovjeku gotovo suze navirale na oči. Idućeg dana posjetio sam Arnoldsenove u Buitenkantu. Najprije me je primila stara družbenica, s kojom sam morao razgovarati francuski, a zatim je došla i Gerda, i mi smo ćaskali, kao i dan prije, gotovo jedan sat; samo ovog smo se puta još više približili jedno drugom i više smo nastojali da se međusobno razumijemo i upoznamo. Opet smo govorili o Tebi, mama, o Toniki, o našem dobrom starom gradu i o mom poslu...

Već toga dana stvorio sam odluku koja je glasila: ova ili nikoja, sada ili nikada! Sastao sam se s njom još prilikom vrtne zabave kod svoga prijatelja Van Svindrena, a bio sam

pozvan na malu glazbenu *soirée* kod samih Arnoldsenovih, pa sam za vrijeme iste, sondirajući teren, pokušao izjaviti se mladoj dami, na što je ona odgovorila ohrabrujući... I evo sad ima pet dana Što sam se prije podne uputio do gospodina Arnoldsena, da od njega zamolim dozvolu da snubim ruku njegove kćeri. Primio me je u svojem privatnom uredu. »Dragi moj konzule,« rekao mi je, »meni ste vi veoma dobro došli, ma koliko bi mi kao starom udovcu bilo teško rastati se od moje kćeri! Ali ona? Dosad se čvrsto držala svoje odluke da se nikad neće udati... Da li imate šansa?« Bio je vanredno iznenađen kad sam mu odvratio da mi je gospođica Gerda odista dala povoda da se ponadam. Dao joj je vremena nekoliko dana da promisli, a uvjeren sam da ju je u svom zlobnom egoizmu čak i odvraćao. Ali ne pomaže ništa: ja sam odabranik, i od jučer poslijepodne zaruke su svršena stvar.

Ne, draga moja mama, ja sada ne molim od Tebe da pismeno blagosloviš tu vezu, jer već prekosutra odlazim odavle, ali nosim sobom obećanje Arnoldsenovih da će nas u kolovozu posjetiti: otac, Gerda, a također i njezina udata sestra, pa tada nećeš moći drugo no priznati da je to baš ona prava za me. Jer valjda neće biti za Tebe razlog prigovora, što je Gerda samo tri godine mlađa od mene? Nadam se odista da nikad nisi pretpostavljala da ću dovesti u svoj dom kakvu kevicu iz kruga Möllendorpf-Langhals-Kistenmaker-Hagenström. A što se tiče »partije«?— — — Ah, gotovo me hvata strah da će mi Stephan Kistenmaker i Hermann Hagenström, i Peter Döhlmann, i stric Justus, i čitav grad lukavo namigivati, kad se pročuje za tu partiju, jer moj je budući tast milijunaš... Bože moj, što da kažem? Ima u nama mnogo polovičnosti koje se dadu tumačiti i ovako i onako. Ja zanosno volim Gerdu Arnoldsen, ali nipošto ne namjeravam kopati tako duboko u srcu, da bih otkrio da li, i u kolikoj mjeri, njezin veliki miraz, koji su mi — čim smo se upoznali — prilično cinički šapnuli na uho, pridonosi tom zanosu. Ja je ljubim, ali moju sreću i moj ponos još povećava činjenica što

time, što će ona postati moja, osvajam i za tvrtku znatan kapital.

Završavam, draga majko, ovaj list koji je i onako već suviše dugačak s obzirom na okolnost da ćemo već za nekoliko dana moći govoriti o mojoj sreći. Želim Ti ugodan i koristan boravak u kupalištu i molim Te, da od moje strane pozdraviš najsrdačnije sve naše.

U odanoj ljubavi

Tvoj poslušni sin *T.*

OSMO POGLAVLJE

Zaista, te je godine sredina ljeta bila živahna i svečana u kući Buddenbrookovih.

Krajem srpnja stigao je Thomas opet u Mengovu ulicu i posjetio je, kao i ostala gospoda koja su bila zauzeta poslom u gradu, nekoliko puta svoju porodicu na moru, dok je Christian tamo provodio puni dopust, jer se tužio na neko neodređeno trganje u lijevoj nozi koje doktor Grabow nije znao nikako objasniti, pa je Christian o toj pojavi to više razmišljao...

»Nije neki bol... ne bi se moglo tako nazvati,« objašnjavao je mučno i pri tom gladio rukom nogu gore-dolje, frkao nos i bacao poglede na sve strane. »Neko trganje, uporno, ne prejako trganje u čitavoj nozi koje čovjeku ne da odahnuti... i to na lijvoj strani, na strani srca... Čudnovato... držim da je to čudnovato! Šta ti zapravo misliš o tom, Tomo?«

»Jest, jest...« rekao je Tom. »Pa sad imaš mira i morske kupelji...«

A onda bi Christian odlazio na more i pričao kupališnim gostima zgodice, da bi cijela plaža odjekivala od smijeha. Ili bi odlazio u kupališnu dvoranu, da sa Petrom Döhlmannom, stricom Justusom, doktorom Gieseokom i sa nekolicinom *suitiera* iz Hamburga igra na ruleti.

A konzul Buddenbrook posjetio bi zajedno s Tonikom, kao uvijek kad su bili u Travemündeu stare Schwarzkopfove na obali... »Dobri dan im želim, gospa Grünlich!« rekao bi glavar i od radosti progovorio u dijalektu. »Ne, počekajte trun vremena! Koliko je već vremena prošlo odonda, zar ne? A bilo nam je lijepo, sjećate li se?... Naš Morten već je dugo doktor u Breslavi te ima i lijepu praksu, fakin jedan...« Tad bi se gospođa Schwarzkopf uzvrpoljila po kući i priredila kavu, te bi užinali na zelenoj verandi kao nekada... sama što su sada bili svi stariji za punih deset godina, što su Morten i mala Meta, koja se udala za načelnika u Hoffkrugu, bili daleko, što je glavar, već sasvim bijel i prilično gluh, bio sada u penziji, što je njegova žena ispod svoje mrežice imala vrlo sijedu kosu, i što *Madame* Grünlich sad više nije bila guska, nego je upoznala život, što joj uostalom nije smetalo da jede velike množine meda u saću, govoreći pri tom: »To je čisti prirodni proizvod, čovjek barem zna što guta!«

Međutim, početkom kolovoza vratili su se Buddenbrookovi u grad, kao i većina drugih porodica, i tad je došao veliki čas, kad su gotovo istovremeno stigli na dulji boravak u Mengovu ulicu pastor Tiburtius iz Rusije i Arnoldsenovi iz Holandije.

Bio je veoma lijep prizor kad je konzul u »odaji krajolikâ«, prvi put doveo svoju zaručnicu i svojoj majci, koja joj je izašla u susret raskriljenih ruku i s malo nakrivljenom glavom. Gerda, stasita, visoka i bujna koračala je po svijetlom sagu ljupko, slobodno i ponosno. Ta se djevojka od dvadeset i sedam godina odlikovala elegantnom, egzotičnom, zagonetnom ljepotom koja je privlačila pažnju; bujnom tamnocrvenom kosom, nablizu položenim smeđim očima, okruženim finim modrikastim sjenama, širokim sjajnim zubima, koje je

smiješeći se pokazivala, ravnim, snažnim nosom i izvanredno plemenito oblikovanim ustima. Lice joj je bilo zagasito bijele boje i malo oholo, ali ga je ipak priklonila kad je konzulica blagom usrdnošću uhvatila njenu glavu rukama i poljubila je u čelo bijelo poput snijega i bez mane... »E, dobro mi došla u našu kuću i u našu obitelj, ti moja draga, lijepa, blagoslovljena kćeri!« rekla je. »Ti ćeš ga usrećiti — ta zar već ne vidim, koliko je sretan po tebi?« I privukla je desnom rukom Thomasa, da i njega poljubi.

Još nikada nije, osim možda za djedovih dana, bilo tako veselo i bučno u velikoj kući koja je lakoćom mogla primiti velik broj gostiju. Samo pastor Tiburtius izabrao je iz skromnosti sobicu u stražnjoj zgradi, u blizini dvorane za biljar; ostali: gospodin Arnoldsen, živ, duhovit čovjek pri kraju pedesetih godina, sa sivom kozjom bradicom i ljupkim elanom u svim kretnjama, njegova starija kćerka, naoko bolešljiva dama, njegov zet, elegantni raskošnik, koji se od Christiana dao voditi po gradu, da bi zatim završili u klubu, bijahu porazmješteni po prekobrojnim prostorijama u prizemlju, pokraj trijema, u prvom katu...

Antonija Grünlich bila je sretna što je Sievert Tiburtius bio u to vrijeme jedini svećenik u roditeljskoj kući... bila je više nego sretna. Zaruke njezina ljubljenog brata, činjenica da je baš njena prijateljica Gerda bila njegova odabranica, krasni izgledi te partije, koi su obasjavali novim sjajem obiteljsko ime i tvrtku, miraz od 300.000 kurantnih maraka, o kom je nešto čula šaputati, misao što će na sve to reći u gradu, što će reći druge porodice, a u prvom redu Hagenströmovi... sve je to pripomagalo da je stalno bila ushićena. Barem triput na sat zagrlila bi strastveno svoju buduću zaovu...

»O Gerda,« uskliknula bi. »Ja te ljubim, znaš, uvijek sam te ljubila. Znam, ti me ne trpiš, uvijek si me mrzila, ali...«

»Ali molim te, Tony« odgovarala je gospođica Arnoldsen. »Zašto bih te mrzila? Smijem li te zapitati, što si mi strašno učinila?«

Međutim, s nekog nepoznatog razloga, valjda samo od prekomjerne radosti i puste želje da govori, Tony je tvrdokorno i ustrajno ostala pri tom da ju je Gerda uvijek mrzila, a da je ona uvijek uzvraćala ljubavlju — pri tom bi joj se oči napunile suzama — tu njezinu mržnju. Zatim bi povukla Tomu u stranu i kazala mu: »To si dobro izveo Tom; bože dragi, kako si sve to dobro izveo! O, da naš otac nije mogao to doživjeti... pa da čovjek ne vrišti, znaš! Da, a time je mnogo štošta izbrisano... pa i onaj čovječe čije ime ne volim spominjati...« A onda bi joj palo na pamet da Gerdu odvuče u kakvu praznu sobu i da joj strahvitom opširnošću ispriča cijelu povijest svoga braka s Bendixom Grünlichom. Isto tako razgovarala je s njom duge sata o njihovu boravku u penzionatu, o njihovim tadašnjim večernjim razgovorima, o Armgardi von Schilling u Mecklenburgu i Evi Ewers u Münchenu... Za Sieverta Tiburtiusa i njegove zaruke s Klarom gotovo se nije ni brinula, ali ovo dvoje nije za to baš ništa marilo... Sjedili su većinom nečujno, držeći se za ruke, i razgovarali ozbiljno i blago o svojoj lijepoj budućnosti.

Pošto godina korote Buddenbrookovih još nije minula, proslavljene su i jedne i druge zaruke u krugu obitelji, ali Gerda Arnoldsen postala je doskora znamenitost u gradu; da, njena osoba bila je glavni predmet razgovora na burzi, u klubu, u gradskom, kazalištu, u društvu... »Tip-top,« govorili su bećari i pucketali jezikom, jer je to bio najnoviji izraz u Hamburgu za nešto izvanredno fino, bez obzira na to da li se radilo o nekoj vrsti crnog vina, o kakvoj cigari, večeri ili bonitetu nekog posla. Ali među solidnim, čestitim i strogim građanima mnogi su kimali glavama... »Čudno... one toalete, ona kosa, ono držanje, ono lice... nekako suviše čudno!« Trgovac Sörensen izrazio se je na slijedeći način: »Ona ima pomalo ono nešto...« i pri tom se je iskrivio i namrgodio lice, kao da mu je tkogod na burzi učinio sumnjivu ofertu. Ali radilo se o konzulu Buddenbrooku... To je njemu slično. Malo je pretenciozan taj Thomas Buddenbrook, malo... drugačiji,

čak drugačiji nego njegovi preci. Bilo je poznato, naročito suknar Benthien znao je to dobro, da je ne samo sva svoja fina i po najnovijoj modi sašivena odijela — a posjedovao ih je neobično mnogo: ogrtača, kaputa, šešira, prsluka, hlača i kravata — već i svoje rublje nabavljao u Hamburgu. Znalo se čak i to da je svaki dan, kadgod i dvaput na dan, mijenjao košulje i da je parfimirao džepni rubac i brkove isukane *à la Napoleon III*, a sve je to učinio, ne za ljubav tvrtke i reprezentacije — kući *Johann Buddenbrook* nije to bilo potrebno — nego zbog svoje sklonosti prema svemu, što je prefinjeno, aristokratsko... ili kako da to čovjek kaže, vrag ga odnio! Pa onda citati iz Heinea i drugih pjesnika, koje bi kadikad znao upletati u svoj govor, raspravljajući o praktičnim stvarima, poslovnim i gradskim prilikama. A sad još ova žena... Ne, zaista, i on, konzul Buddenbrook, imao je »pomalo ono nešto«... što su, razumije se, primjećivali s punim respektom, jer je obitelj bila veleštovanja vrijedna, a bonitet tvrtke izvrstan, dok sam šef, pametan, ljubazan čovjek, voli rodni grad kome će još u budućnosti s uspjehom služiti... A to je i vraški fina partija, govori se o okruglih 100.000 kurantnih talira... Međutim... A među damama bilo je takvih koje su Gerdu Arnoldsen jednostavno smatrale »glupom«, a treba znati da je »glup« bio vrlo oštra osuda.

Ali onaj koji je planuo bijesnim oduševljenjem za vjerenicu Thomasa Buddenbrooka, čim ju je prvi put ugledao na ulici, bio je mešetar Gosch. »Ha!« govorio je u klubu ili u »Mornarskom društvu«, dižući svoju čašu punča i iskrivljujući svoje intrigantsko lice jezivom mimikom, — »kakva žena, gospodo moja! Vještica i Afrodita, Brünhilda i Meluzina u jednoj osobi... Ha, život je ipak lijep!« To bi dodao neposredno zatim, a nijedan od građana koji su sjedili oko njega na teškim rezbarenim klupama starog mornarskog doma, pod modelima jedrenjaka i velikim ribama, što su visjele sa stropa... i praznili svoje vrčeve, nijedan nije razumio, kakav je događaj značila pojava Gerde Arnoldsen u skromnom životu

mešetara Goscha koji je toliko čeznuo za nečim izvanrednim.

Bez obaveza, kako smo već rekli, da trati vrijeme većim svečanostima, malo društvo u Mengovoj ulici imalo je vremena da se međusobno zbliži. Sievert Tiburtius pričao je, držeći Klarinu ruku u svojoj, o roditeljima, o svojoj mladosti i svojim osnovama za budućnost; Arnoldsenovi pričali su o svom porodičnom stablu koje je uzraslo u Dresdenu, i od kojeg je samo ova jedna grana bila presađena u Nizozemsku, a tad bi *Madame* Grünlich zatražila ključ od *secrétaira* u »odaji krajolikâ« i donijela ozbiljna lica mapu s obiteljskim papirima, u koje je Thomas već bio zabilježio i najnovije događaje. S puno važnosti objavljivala bi povijest Buddenbrookovih, počevši od krojača u Rostocku koji je već bio prilično situiran, čitala bi stare pjesme povodom obiteljskih svečanosti:

Marnost i ljepota žene
pred oč'ma su našim sad:
Venus Anadyomene
i Vulkana vrijedni rad...

pri čem bi namignula na Tomu i Gerdu i prešla jezikom preko gornje usne. A iz poštovanja prema historiji ne bi nipošto preskočila ni čovjeka, čije ime nije voljela ni spominjati, ni njegov zahvat u obiteljsku povijest.

U četvrtak u četiri sata došli su redovni gosti: došao je Justus Kröger sa svojom slabašnom suprugom s kojom je živio vrlo loše, jer je ona čak u Ameriku neprestano slala novac zločestom i razbaštinjenom Jakobu... Otkidala bi naprosto od novca za kućanstvo i nije s mužem jela gotovo ništa nego heljdinu kašu. Tu nije bilo pomoći. Došle su i gospođice Buddenbrook iz Široke ulice, koje su i tom prilikom morale istini za ljubav utvrditi da Erika Grünlich opet nije nimalo odebljala, da je postala još sličnija svom ocu varalici i da konzulova zaručnica nosi *prilično* upadljivu frizuru... A došla je i Sesemi Weichbrodt, digla se na vrške prstiju, cmoknula

Gerdu u čelo i tronuto rekla: »Budi *srjetna*, dobro *dijate*!«

Onda je kod stola gospodin Arnoldsen održao duhovitu zdravicu, punu fantazije, u čast zaručenih parova, a nakon toga, za vrijeme kave, svirao na violini, kao ciganin divlje, strastveno i vješto... Ali i Gerda je dohvatila svog stradivariusa, od kojeg se nije nikad rastajala i svojim slatkim kantilenama stala upadati u njegove pasaže, i tako su izvodili pompozni duo u »odaji krajolikâ«, kraj harmonija, na istom mjestu, na kom je nekad konzulov djed svirao na flauti svoje lake, dražesne melodije.

»Uzvišeno!« rekla je Tony sjedeći duboko zavaljena u naslonjaču... »O bože, kako je to uzvišeno!« I ozbiljno, polagano nastavila je, pridajući tome osobitu važnost, iskazivati svoja duboka i iskrena čuvstva. Pri tom bi uzdizala oči i govorila: »No, znate, kako to biva u životu... nije svakome dan takav dar! Meni je nebo to uskratilo, znate, premda sam u mnogim noćima vapila za takvom srećom... Ja sam guska, glupača... Da, Gerda, dopusti, da ti kažem... Ja sam starija i znam što je život... Ti moraš dnevno hvaliti stvoritelju, što si takvo bogodano stvorenje!...«

»... od boga dano?« reče Gerda otkrivajući u smijehu svoje lijepe, bijele, široke zube.

No poslije su se svi okupili da zajedno vijećaju o onom što je potrebno učiniti u najskorijoj budućnosti i da uz to jedu vinski žele. Zaključiše, da se krajem mjeseca ili početkom rujna Sievert Tiburtius kao i Arnoldsenovi vrate u domovinu. Odmah nakon Božića izvršit će se u trijemu najsvečanije obred Klarina vjenčanja; a svadba u Amsterdamu, kojoj će i konzulica »ako bude živa i zdrava« prisustvovati, odložit će se do početka iduće godine, da malko odahnu. Tomin otpor nije pomogao. »Molim«, rekla je konzulica i položila ruku na njegov lakat, »Sievert ima *prévenir!*«

Pastor i njegova zaručnica odrekli su se svadbenog putovanja. Međutim su se Gerda i Thomas sporazumjeli, da poduzmu put kroz gornju Italiju do Firence. Predviđali su da

će se na putu zadržati oko dva mjeseca, a za to će vrijeme Antonija, u zajednici s tapetarom Jacobsom iz Ribarskog dola, dovesti u red zgodnu malu kućicu u Širokoj ulici što je pripadala nekom neženji koji se je preselio u Hamburg, pa je konzul već pregovarao o njenoj kupnji. O, Tony će zacijelo sve izvesti na opće zadovoljstvo! »Bit će *otmjeno* kod vas,« rekla je, a svi su bili uvjereni o tome.

Međutim je Christian sa svojim velikim nosom hodao na svojim tankim krivim nogama, po sobi u kojoj su se dva para vjerenika držala za ruke i gdje se nije govorilo ni o čemu drugom nego o vjenčanju, opremi i svadbenom putovanju. Osjećao je trganje, neko neodređeno trganje u lijevoj nozi, i promatrao sve prisutne ozbiljno, nemirno i zamišljeno svojim malim, okruglim i upalim očima. Na kraju je, naglaskom i govorom Marcellusa Stengela, rekao svojoj siromašnoj sestrični, koja je postarija, tiha, mršava, a gladna čak i sad nakon ručka, sjedila među tim sretnicima: »No Thilda, sad ćemo se i mi skoro ženiti, to jest... svaki za se!«

DEVETO POGLAVLJE

Otprilike nakon sedam mjeseci vratio se konzul Buddenbrook sa suprugom iz Italije. Ožujski snijeg ležao je u Širokoj ulici kad je u pet sati popodne kočija stala pred jednostavnom, uljem obojenom fasadom njihove kuće. Djeca i nekoliko građana zastadoše da vide putnike kako izlaze iz kola. Gospođa Antonija Grünlich stajala je na kućnim vratima, ponosna zbog priprema što ih je poduzela, a iza nje

stajale su također, za doček spremljene, obje djevojke u bijelim kapicama, s golim laktovima, i u debelim, ispruganim suknjama; posluga, što ju je Tony iskusno odabrala za svoju za ovu.

Sva užurbana i zajapurena od posla i radosti potrčala je preko niskih stuba i odvukla u kuću Gerdu i Thomasa, grleći i ljubeći ih, čim su u svojim krznenim kaputima izašli iz kola natrpanih kovčezima...

»Dakle tu ste! Tu ste vi sretnici koji ste se nagledali svijeta! jeste li pogledali kuću: *Krov joj nose stupi*... ?... Gerda ti si postala još ljepša, hodi da te poljubim... da, i u usta... tako! Dobar dan, stari Tomo, dođi, i *ti ćeš* dobiti poljubac. Marcus kaže da je za vrijeme tvoga izbivanja ovdje išlo sve kao po loju. Majka vas očekuje u Mengovoj ulici, ali prije svega odahnite malo... Hoćete li čaja? Hoćete se okupati? Sve je spremno! Nećete se moći potužiti. Jacobs je uložio sve svoje sile, a i ja sam učinila što sam mogla...«

Zajedno su pošli u kuću, dok su sluškinje s kočijašom dovlačile kovčege. Tony reče: »Sobe ovdje u prizemlju nećete *zasada* a mnogo upotrebljavati... zasada,« ponovi i ovlaži vrškom jezika gornju usnu. »Ova ovdje je lijepa,« i otvori odmah zdesna od ulaza jedna vrata. »Tu je bršljan pod prozorima... jednostavno drveno pokućstvo... hrastovina... Tamo otraga, s onu stranu hodnika, ima još jedna veća. Ovdje s desne strane je kuhinja i smočnica... Ali pođimo gore. Oh, sve ću vam pokazati!«

Popeše se udobnim stepenicama po širokom tamnocrvenom sagu. Gore iza staklenih etažnih vrata ulazilo se u uski hodnik. Na nj se nadovezivala blagovaonica s teškim okruglim stolom, na kom se pušio samovar. Tapete su bile tamnocrvene i slične damastu. Uza zid stajali su rezbareni stolci od orahovine, s pletenim sjedalima od trske i masivan *buffet.* Tu je bila i prijatna soba za stanovanje, tapecirana sivo i odijeljena samo zastorima od tijesnog salona s naslonjačima od zeleno isprutanog ripsa i doksatom. Četvrtinu cijelog kata

zauzimala je velika odaja s tri prozora. Onda su prešli u spavaonicu.

Bila je na hodniku zdesna; zastori su bili posuti cvjetićima, a golemi su kreveti bili od mahagonija. Tony se odmah uputi do malih vratašca u zidu u dnu sobe, pritisne dugme i otvori prolaz do vijugastih stuba koje su svojim zavojima vodile u prizemlje: u kupaonicu i u djevojačke sobe.

»Ovdje je lijepo. Ovdje ću ostati,« reče Gerda, spusti se u naslonjač kraj kreveta i odahne.

Konzul se nagnu k njoj i poljubi je u čelo. »Jesi li umorna? Istina, i ja čeznem, da se malo operem…«

»A ja ću se pobrinuti za čaj,« reče gospođa Grünlich, »Čekam vas u blagovaonici…« i ode onamo.

Čaj se pušio u šalicama od meissenskog porculana kad je Thomas došao prijeko. »Evo me,« reče, »Gerda želi otpočinuti još pola sata. Boli je glava. Kasnije ćemo u Mengovu ulicu… Je li sve zdravo, draga Tony? Majka, Erika, Christian? A sad,« nastavi svojim ljubaznim načinom, »primi našu najsrdačniju zahvalnost, i s Gerdine strane, za sav svoj trud, dobra moja! Kako si sve to lijepo uredila! Ništa ne manjka do nekoliko palma koje moja žena treba za svoj doksat. A ja da se postaram da nabavim nekoliko dobrih uljenih slika… Ali sad pričaj! Kako si ti, što si radila sve ovo vrijeme?«

Primakao je k sebi stolac na koji će sestra sjesti, pio polako svoj čaj i grickao biskvit dok su razgovarali.

»Ah Tomo,« odgovorila je ona. »Šta imam da radim? Moj život već je iza mene…«

»Gluposti, Tony! Ti sa svojim životom, no, bit će da se grdno dosađujemo, je li?«

»Da Tomo, grdno se dosađujem. Katkad mi je da upravo vrištim od dosade. Uređivanje ove kuće činilo mi je mnogo radosti, a nećeš vjerovati, koliko sam sretna što ste se vratili… Ali ne volim biti kod kuće, znaš li, neka me bog kazni, ako je to grijeh. Ja sam u tridesetoj godini, ali to još nije takva starost da bih morala sklopiti prisno prijateljstvo s

»posljednjom Himmelsbürgericom« ili gospođicama Gerhardt ili s nekim od majčinih mračnjaka koji izjedaju udovičke kuće... Ne vjerujem im, Tom, to su vuci u jagnjećoj koži, zmijski skot... Svi smo mi slabi ljudi grešna srca, pa kad samilosno gledaju na me bijedno svjetovno dijete, ja im se smijem u brk. Uvijek sam zastupala mišljenje da su svi ljudi jednaki, i da nisu potrebni posrednici između nas i dragoga boga. A ti poznaš i moja politička načela. Želim da svaki građanin prema državi...«

»Dakle, ćutiš se osamljena?« zapita Thomas da je opet vrati na put, s kojeg je bila skrenula. »Ali slušaj, imaš Eriku?«

»Da, Tomo, i ja volim to dijete od sveg srca, premda je stanovita osoba tvrdila da ne volim djecu... Ali, vidiš... iskrena sam s tobom, ja sam prostodušna žena, govorim što mi je na srcu, ne držim ništa do fraza...«

»Što je veoma pohvalno, Tony.«

»Ukratko, žalosno je što me dijete previše podsjeća na Grünlicha... I Buddenbrookovi iz Široke ulice kažu da mu je veoma slično... Pa onda, kad je preda mnom, moram stalno misliti: ti si stara žena, imaš odraslu kćerku, život je za tobom. Jednom si nekoliko godina bila usred života, a sad možeš doživjeti i sedamdeset i osamdeset godina, ali moraš sjediti ovdje i slušati Leu Gerhardt kako čita naglas. Ta je misao za me toliko tužna, Tomo, da me sapinje u grlu, da me pritište. Osjećam još mladenački, znaš li, i čeznem za tim da se još jednom otisnem u život... I napokon: ne samo doma nego i svuda u gradu ne osjećam se sasvim dobro; jer nemoj misliti da sam slijepa, da ništa ne vidim, ja više nisam guska, imam oči u glavi. Ja sam rastavljena žena, i to mi daju na znanje, pa to je jasno. Možeš mi vjerovati, Tomo, da me neprestano peče u srcu što sam okaljala naše ime, premda nisam bila kriva. Ti možeš postići što god želiš. Možeš zaraditi mnogo novaca, postati prvi čovjek u gradu, — ipak će ljudi uvijek govoriti: Jest... uostalom njegova je sestra rastavljena žena... Julkica Möllendorpf, rođena Hagertström, ne pozdravlja me, dobro,

ona je glupa guska! Ali tako je i sa svim drugim porodicama... Pa ipak, *ne mogu* se odreći nade, Tomo, da se sve to još može popraviti! Ja sam još mlada... Nisam li još prilično zgodna? Mama mi ne može više mnogo dati, ali ni taj novac nije naodmet. Kad bi se ponovo udala? Da ti iskreno priznam, Tomo, to je moja vruća želja. Time bi opet sve bilo u redu. Ljaga bila bi izbrisana... O bože, kad bih mogla opet naći partiju dostojnu našeg imena i mogla se opet udomiti! Misliš li da je to potpuno isključeno?«

»Sačuvaj bože, Tony! Nipošto! Nikad nisam prestao računati s tim. No držim da je prije svega potrebno da malo izađeš odavle, da živneš, da nađeš malo promjene. .

»Baš to je ono.« upade mu u riječ, »sad ti moram nešto ispričati.«

Veoma zadovoljan s tim prijedlogom Thomas se naslonio na stolcu. Već je pušio drugu cigaretu. Sumrak se sve više spuštao.

»Dakle, dok ste bili odsutni, gotovo sam uzela mjesto, mjesto kao družbenica u Liverpoolu! Da li bi se to tebi činilo strašno? Ili bar problematično?... Da, vjerojatno se ne bi dolikovalo... Ali željela sam neobuzdano da odem odavde... Ukratko, stvar je propala. Ja sam toj *Missis* poslala svoju fotografiju, a ona je morala da se odrekne mojih usluga, jer da sam prelijepa... u kući ima odrasli sin. „Vi ste suviše lijepi", pisala je... ha, još se nikad nisam tako zabavila.«

Oboje se nasmijaše od srca.

»Ali sada imam nešto drugo u izgledu,« nastavi Tony. »Dobila sam poziv, pozvana sam u Munchen od Eve Ewers... da, uostalom, sada se zove Eva Niederpaur, a njezin je muž ravnatelj pivovare. Ukratko, zamolila me da je posjetim, pa namjeravam uskoro iskoristiti taj poziv. Razumije se, Erika ne bi mogla poći sa mnom. Dala bih je u penzionat kod Sesemi Weichbrodt. Tamo bi bila vrlo dobro smještena. Imaš li štogod protiv?«

»Ništa! Svakako je potrebno da dođeš u druge prilike.«

»Da, tako je!« reče ona zahvalno. »Ali sad o tebi, Tomo! Govorim stalno o sebi, ja sam zaista sebična žena! Pričaj sad ti!

O bože, mora da si jako sretan!«

»Da, Tony,« reče odlučno. Nasta kratka stanka. On otpuhne dim preko stola i nastavi: »Prije svega, mnogo se radujem što sam se oženio i osnovao vlastito kućanstvo. Ti me poznaješ: nemam sposobnosti za neženju. Momački život ima uvijek neki okus osame i bećarstva, a ja nisam bez častoljublja, kako ti je poznato. Ne smatram da je moja karijera završena ni poslovno ni, recimo tako u šali, politički... Ali čovjek može u svijetu steći pravo povjerenje, tek kao domaćin i otac obitelji. A ipak je sve visjelo o niti, Tony!... Ja sam ponešto izbirljiv. Dugo vremena smatrao sam da je nemoguće da u svijetu nađem onu koja bi mi pristajala. Ali kad sam spazio Gerdu, stvar je bila riješena. Odmah sam uvidio da je ona jedina, baš ona... premda znam da se mnogi ljudi u gradu ljute na mene zbog tog izbora. Ona je čarobno stvorenje, kakvih ima malo na svijetu. Razumije se, sasvim je drugačija nego ti, Tony, ti si jednostavnije ćudi, ti si prirodnija... Moja je gospođa sestra naprosto temperamentni ja,« nastavi, poprimajući najednom laganiji ton. »Uostalom, da i Gerda ima temperamenta, to svakako dokazuje njena svirka na violini, ali zna ponekad biti hladna... Ukratko, nju ne valja mjeriti običnim mjerilom. Ona je umjetnička narav, posebno, tajanstveno, čarobno biće.«

»Da, da,« reče Tony. Slušala je svog brata ozbiljno i pažljivo. Nisu ni pomišljali na svjetiljku, nego su pustili da ih zatekne tama.

Uto se na hodniku otvore vrata i, opkoljena sumrakom, pojavi se pred njima uspravna spodoba u nabranoj kućnoj haljini od snježnobijelog pikea. Bujna, riđa kosa obrubijivala je bijelo lice, a u kutovima blisko položenih smeđih očiju počivahu modrikaste sjene.

To je bila Gerda, majka budućih Buddenbrooka.

ŠESTI DIO

PRVO POGLAVLJE

Thomas Buddenbrook bio je gotovo uvijek sam u svojoj lijepoj blagovaonici za vrijeme prvog doručka, jer je njegova supruga navikla da vrlo kasno izlazi iz spavaonice. Obično je prije podne patila od migRené ili bila zlo raspoložena. Konzul je odmah iza doručka odlazio u Mengovu ulicu, gdje su ostali uredi tvrtke, i doručkovao drugi put u međukatu s majkom, Christianom i Idom Jungmann, tako da se s Gerdom sastajao tek u četiri sata, za vrijeme ručka.

Poslovna je djelatnost davala prizemlju još uvijek života i prometa, ali gornji katovi velike kuće u Mengovoj ulici bili su žalosno osamljeni i prazni. *Mademoiselle* Weiehbrodt uzela je k sebi malu Eriku kao internu pitomicu, jadna Klothilda odselila se sa svojih pet-šest komada namještaja u jeftin penzion k udovici nekog gimnazijskog profesora, »doktorici« Krauseminz; pa čak i sluga Anton napustio je kuću i prešao mladoj gospoštiji, gdje je bio potrebniji. Tako su, kad bi Christian ostao u klubu, konzulica i gospodična Jungmann sjedile u četiri sata veoma osamljene za okruglim stolom, u

koji nije bila umetnuta nijedna daska radi proširenja, pa se je činio kao izgubljen u prostranom hramu blagovanja sa slikama bogova.

Smrću konzula Johanna Buddenbrooka utrnuo je društveni život u Mengovoj ulici, i konzulica više nije viđala druge goste osim članova obitelji, i to četvrtkom, a znao bi doći ovaj ili onaj duhovnik. Međutim je njezin sin s mladom svojom suprugom već prebrodio prvi svečani ručak, ručak za koji su se prostrli stolovi u blagovaonici i u sobi za stanovanje, ručak s kuharicom, najmljenim lakajima i vinom od Kistenmakera. Bila je to društvena priredba koja je počela u pet sati, a još je u jedanaest cijela kuća bila prožeta mirisima i mrmorom. Na njoj su bili svi Langhalsovi, Hagenströmovi, Huneusovi, Kistenmake-rovi, Oeverdieckovi i Möllendorpfovi, trgovci i učeni ljudi, bračni parovi i bećari. Završila je *whistom* i glazbenom priredbom, a o toj se večeri još osam dana govorilo na burzi veoma pohvalno. Odista, pokazalo se da mlada konzulica znade reprezentirati... Konzul je ono veče, kad su ostali sami u prostorijama rasvijetljenim svijećama, što su već dogorijovale, između ispreturanog pokućstva, u gustom, sladunjavom i teškom zadahu finih jela, parfema, vina, kave, cigara i cvijeća na toaletama i ukrasnim aranžmanima po stolovima, stisnuo njene ruke i rekao: »Hrabro si se ponijela, Gerda! Možemo biti ponosni. Takve stvari su od velikog značenja... Nipošto ne želim da se dosađujem plesnim priredbama, pa da puštam da mladići ovuda skakuću, a i nema dovoljno prostora za to. Ali ozbiljnim ljudima mora naše jelo ići u tek... Takav *dîner* stoji malo više... ali to nije loše uložen novac.«

»Imaš pravo,« odgovorila je ona namještajući čipke kroz koje su kao mramor bjelasale njene grudi. »I ja više volim večeru nego plesove. Mene to tako umiruje... Danas poslije podne muzicirala sam i nekako sam se čudno osjećala... A sad mi je mozak tako zamro, da bi ovdje mogao udariti grom, a ja ne bih ni trepnula...«

*

Kad je danas u pola dvanaest konzul sjeo kraj svoje majke za stol da doručkuje, pročitala mu je slijedeći list:

München dne 2. travnja 1857.

Marienplatz br. 5.

Draga moja mama!

Molim za oproštenje, jer zbilja je sramota što još nisam pisala, premda sam već osam dana ovdje; previše sam zaokupljena svime što se ovdje može vidjeti — ali o tom potom. Sad te prije svega pitam da li ste dobro svi, moji ljubljeni, ti i Tom, i Gerda, i Erika, i Christian, i Thilda, i Ida; to je najvažnije.

Ah, što sve nisam vidjela ovih dana! Tu ti je pinakoteka i gliptoteka, i dvorska pivovara, i dvorsko kazalište, i crkve, i mnoge druge stvari. Moram to usmeno ispričati, jer bih se ubila pisanjem. Već smo se kolima provezli dolinom Isara, a sutra namjeravamo otići na Würmsko jezero. Neprestano je tako, Eva je vrlo draga sa mnom, a gospodin Niederpaur, ravnatelj pivovare, prijatan je čovjek. Stanujemo na prekrasnom trgu usred grada, sa zdencom u sredini, kao kod nas na trgu, a naša je kuća sasvim blizu gradske vijećnice. Ja još nikad nisam vidjela takve kuće. Odozdo sve do gore išarana je slikama: sveci koji ubijaju zmajeve, i stari bavarski knezovi u svečanom ornatu s grbovima. Zamislite!

Da, Munchen mi se neobično sviđa. Kažu da ovaj zrak jača živce, a moj želudac zasada je potpuno u redu. S uživanjem pijem mnogo piva, to više što voda nije sasvim zdrava, ali na jelo se ne mogu pravo još priučiti. Ima premalo povrća, a previše brašna, a umaci su da se bog smiluje. Što je pravi teleći hrbat, to ovdje nitko i ne sluti, jer mesari sve razrežu, da je prava žalost. A meni mnogo fale ribe. Pa onda, zar nije ludost stalno gutati salate od krastavaca i krumpira, zalijevajući ih pivom! Moj želudac glasno rogobori.

Uopće, možete pomisliti da se čovjek mora tek priviknuti na razne stvari, jer se ipak nalazi u stranoj zemlji. Novac, na

koji nije navikao, poteškoće u sporazumijevanju s običnim ljudima, s poslugom, jer ja za njih govorim suviše brzo, a oni za mene šatrovački — pa onda katolicizam, poznato Vam je da ga mrzim, smatram da nije ni zašto...«

Kod tog se mjesta konzul poče smijati, zavalivši se na sofi. U ruci je držao komad kruha namazan maslacem i pasiranim sirom.

»Jest, Tomo, ti se smiješ...« reče njegova majka i spusti nekoliko puta kažiprst desne ruke na stolnjak. »Ali meni se veoma sviđa što se ona čvrsto drži vjere svojih otaca i s gnušanjem se odvraća od takvih lakrdija koje su protivne evanđelju. Ja znam da si ti u Francuskoj i u Italiji stekao stanovite simpatije za papističku crkvu, ali to kod tebe nije religioznost, Tomo, nego nešto drugo, i ja te shvaćam. Istina, treba da budemo snošljivi, ali poigravanje ili očijukanje u najvećoj je mjeri kažnjivo kad se radi o vjeri, i ja se moram moliti bogu da tebi i tvojoj Gerdi — jer znadem da i ona nije jako čvrsta u vjeri — s godinama udijeli potrebnu ozbiljnost. Mislim da ćeš ovu primjedbu oprostiti svojoj materi.«

»Gore na zdencu,« nastavila je čitati, »koji mogu vidjeti sa svojega prozora, stoji neka Marija i katkad je okite, pa onda tamo kleče ljudi iz puka, s krunicama, i mole. To je, istina, vrlo lijepa slika, ali stoji pisano: „Neka pobožnost tvoja bude tajna.” Često ovdje možeš vidjeti redovnike, i naoko su veoma časni. Ali zamisli, mama, jučer se je kraj mene u Theatinskoj ulici provezao, u svojoj kočiji neki crkveni odličnik, možda je bio nadbiskup, stariji gospodin, — što da duljim, i taj gospodin dobacio mi je kroz prozor kočije pogled kao da je gardijski poručnik! Ti znaš, majko, ja nemam osobito mišljenje o tvojim prijateljima misionarima i pastorima, ali Plači-Trieschke zacijelo je bezazlen u usporedbi s tim crkvenim knezom, koji se vlada kao *suitier*...

»Pfuj!« ubaci snuždeno konzulica.

»To je ona!« reče konzul.

»Zašto, Tomo?«

»Pa nije li možda malko provocirala... da bi ga stavila na kušnju? Poznam ja Toniku! A na svaki način uživala je zbog tog uspjeha... što je vjerovatno bila namjera starog gospodina.«

Konzulica se nije htjela upuštati u raspravu, već je nastavila čitati: »Preksinoć bilo je kod Niederpaurovih društvo, bilo je vrlo lijepo, premda nisam mogla uvijek slijediti razgovor, a i ton koji je vladao u društvu bio je prilično *équivoque.* Bio je prisutan čak neki operni pjevač koji je pjevao nekoliko pjesama, i neki mladi slikar koji me je molio da mu dopustim da izradi moj portret, što sam međutim odbila, jer držim da to ne bi bilo u redu. Najbolje sam se zabavljala s nekim gospodinom *Permanederom* — da li bi ti ikad pomislila da se netko može tako zvati? — On je trgovac hmeljem, zgodan, šaljiv čovjek u staloženim godinama i neženja. Bio je moj susjed za stolom, i ja sam se držala njega, jer je bio jedini protestant u društvu, budući da njegova porodica potječe iz Nürnberga, mada je pravo münchensko dijete. Uvjeravao me da mu je ime naše tvrtke vrlo dobro poznato, i možeš sebi zamisliti, Tomo, kako me je obradovalo strahopočitanje kojim je to izgovorio. Htio je također tačno znati sve o nama, koliko nas ima braće i sestara i slično. Pitao je čak i za Eriku i Grünlicha. On dolazi katkad Niederpaurovima, a vjerojatno će i sutra ići s nama na Würmsko jezero.

Sad *adieu*, draga mama, ne mogu više pisati. Ako budem živa i zdrava, kako ti uvijek govoriš, ostat ću ovdje još tri ili četiri nedjelje, a onda ću vam usmeno pripovijedati o Münchenu, jer u pismu zaista ne znam gdje bih počela. Ali sviđa mi se mnogo, to mogu reći, samo bi čovjek morao dresirati kuharicu, da pravi pristojne umake. Vidiš, ja sam stara žena koja već ima život za sobom, i nemam šta više da čekam na zemlji, ali kad bi se na primjer Erika jednom kasnije živa i zdrava udala ovamo, moram reći da ne bih imala ništa protiv toga...«

Na tom mjestu opet je konzul bio prinuždeno da prestane

jesti. Zavalio se u sofi i nasmijao se.

»Ona je nenaplativa, majko! Kad se hoće pretvarati, naprosto je nenadmašiva. Ja je volim, jer ne zna hiniti i neće nikog prevariti ni na tisuću milja...«

»Da, Tomo!« reče konzulica, »ona je dobro dijete i zaslužuje mnogo sreće...«

Zatim pročita pismo do kraja...

DRUGO POGLAVLJE

Potkraj travnja vratila se opet gospođa Grünlich u roditeljski dom, i premda je sad još jedan dio života ležao za njom, premda je opet počela stara pjesma, te je morala prisustvovati pobožnostima i na »jeruzalemskim večerima« slušati kako Lea Gerhardt čita naglas, njeno je raspoloženje bilo očigledno veselo i puno nade.

Odmah pošto ju je njen brat, konzul, dočekao na kolodvoru — stigla je preko Büchena — i ona se provezla s njim kroz Holstenska vrata u grad, nije se mogao suzdržati da joj ne napravi kompliment, da je ona — uz Klothildu — još uvijek najljepši član obitelji, na što je ona odgovorila: »O bože, Tomo, mrzim te! Na takav način rugati se staroj ženi...«

Ali ipak je to bilo tačno: *Madame* Grünlich bila je očuvana da ne može biti bolje, tako da bi je, s obzirom na njenu bujnu pepeljastoplavu kosu koja je s obje strane tjemena bila skupljena u jastučiće, a iznad malenih ušiju natrag začešljana, dok je na vrh glave čitavu frizuru podržavao široki češalj od kornjačevine — da bi s obzirom na izraz koji je još

sačuvan u njenim modrosivim očima, na njenu ljupku gornju usnu, na fini oval i nježne boje njena lica, svatko mogao cijeniti ne na trideset nego na dvadeset i tri godine. Nosila je dugačke nadasve elegantne zlatne naušnice koje je u nešto drugom obliku nosila njena baka. Lepršava haljina, koja nije prianjala uz struk, od lake i tamne svilene tkanine, s reverima od atlasa i ravnim čipkastim naramnjacima, davala je njenim grudima dražestan izraz milote...

Bila je, kao što smo rekli, najbolje volje, te je u četvrtak, kad su došli na ručak konzul, Buddenbrookovi i dame iz Široke ulice, Krögerovi, Klothilda i Sesemi Weichbrodt s Erikom, veoma zorno pričala o Münchemu, o pivu, o rezancima kuhanim u pari, o slikaru koji ju je htio portretirati i o dvorskim ekvipažama koje su učinile na nju najdublji dojam. Onako uzgred spomenula je i gospodina Permanedera, a kad bi Pfiffi Buddenbrook dobacila neku primjedbu da su takva putovanja, istina, veoma ugodna, ali da, kako se čini, nije bilo nikakvog praktičnog uspjeha, gospoda je Grünlich umjela da to prečuje s neizrecivim dostojanstvom, zabacivši glavu i pritisnuvši ipak podbradak na grudi...

Uostalom, nekako joj je postala navika da uvijek kad bi zaječalo zvonce na nutarnjim kućnim vratima pred velikom vežom, istrči na vrh stubišta da vidi tko dolazi... Što je to imalo da znači? To je znala samo Ida Jungmann, Tonina odgojiteljica i dugogodišnja pouzdanica, koja bi kadikad rekla otprilike ovo: »Tonice, mala moja, vidjet ćeš, doći će! Pa neće valjda biti blento...«

Pojedini članovi obitelji bili su veoma zahvalni Antoniji zbog njene veselosti; raspoloženje u kući trebalo je hitno pridići, i to stoga što se odnos između šefa tvrtke i njegova mlađeg brata u toku vremena nije popravio, nego se, šta više, na žalostan način pogoršao. Njihova majka, konzulica, koja je s bolom pratila ovaj razvitak događaja, imala je pune ruke posla da kako-tako posreduje među obojicom... Christian je njene opomene da urednije dolazi u kontor primao šutljivo i

rastreseno, a prijekore svoga brata je podnosio bez pogovora, ozbiljan, postiđen, nemiran i zamišljen, te bi se idućih nekoliko dana revnije posvetio engleskom dopisivanju. Sve više rastao je u starijem bratu neki razdražljiv prezir prema mlađem. Taj prezir nije nimalo popuštao zato što je Christian prigodne izlive tog prezira primao bez obrane, zirkajući zamišljeno oko sebe.

Tomin napregnuti rad i stanje njegovih živaca nisu mu dopuštali da s puno sućuti ili hladnokrvno sluša Christianove iscrpne izvještaje o pojavama njegove bolesti koje su se stalno mijenjale, pa je pred majkom i sestrom mrzovoljno izjavio da su sve to »glupi rezultati odvratnog bavljenja sa samim sobom«.

Trganje, muklo trganje u lijevoj nozi popustilo je od nekog doba uslijed raznih sredstava, ali poteškoće pri gutanju još su se uvijek često javljale za vrijeme jela. Kao najnovije pridošle su povremene neprilike u disanju, neka vrata astmatičnih tegoba koje je Christian nekoliko sedmica smatrao za plućnu tuberkulozu. Trudio se da što opširnije izvijesti svoju obitelj o suštini te bolesti i njezinom djelovanju, skupljajući pri tom veliki svoj nos u nabore. Obratiše se doktoru Grabowu. On je ustanovio da srce i pluća rade izvrsno i da poteškoće pri disanju treba svesti na tromost nekih mišića, pa je propisao, radi olakšanja respiracije, prvo upotrebu lepeze, a drugo neki zelenkasti prašak koji je trebalo potpaliti i udisati njegov dim. Christian se služio lepezom i u uredu, a na prigovor šefa odgovorio je da je u Valparaisu svaki činovnik već radi vrućine imao lepezu: »Johnny Thunderstorm... o bože dragi!« Ali kad je jednog dana u uredu, pošto se je dulje vremena ozbiljno i nemirno vrtio na stolcu, izvadio iz džepa čak i svoj prašak i gadno zadimio čitavu prostoriju, tako da je nekolicinu činovnika uhvatio žestoki kašalj, a gospodin Marcus problijedio poput krpe... tad je došlo do sukoba, do javnog skandala, do strašnog obračuna, koji bi smjesta doveo do prekida, da nije konzulica još jednom sve zataškala, mudro

prokomentirala i na dobro okrenula...

Ali nije bilo samo to. Konzul je s odvratnošću pratio život koji je Christian vodio izvan kuće, i to, uglavnom, u društvu odvjetnika doktora Gieseckea, svoga školskog druga. Nije ni on bio neki licemjer ili namršteni asket. Sjećao se dobro svojih mladenačkih grijeha. Znao je vrlo dobro da njegov rodni grad, lučki i trgovački grad, nije nipošto poprište besprijekornog morala, premda poslovno uvaženi građani šeću dostojanstvena lica njegovim ulicama i lupkaju važno palicom o pločnik. Za ono vrijeme što su ga proveli sjedeći za pisaćim stolom u poslovnici ljudi nisu tražili nadoknađenje samo u teškom vinu i u teškom jelu... Ali debeli ogrtač časne solidnosti pokrivao je ta nadoknađenja, pa ako je osnovno načelo konzula Buddenbrooka bilo da valja čuvati *dehors,* bio je to samo znak da je i u toj stvari bio prožet nazorima svojih sugrađana. Odvjetnik Giesecke bio je od onih »učenih ljudi« koji su se voljko prilagodili životnim formama »trgovaca«, a bio je i notorni *suitier,* što je svatko mogao vidjeti na njemu. Ali kao i ostali ugojeni bonvivani znao je pri tom održavati pravu mjeru, izbjeći sablazan i sačuvati glas neprijeporne solidnosti svojih političkih i profesionalnih načela. Upravo su se sada razglasile njegove zaruke s jednom od gospođica Huneus. Dakle, priženit će se najboljem društvu i dobit će time znatan miraz. Živo istaknutim interesom bavio se gradskim poslovima, i pričalo se da teži za mjestom u gradskoj vijećnici, a u krajnjoj liniji i za stolicom starog načelnika doktora Oeverdiecka.

Međutim, Christian Buddenbrook, njegov prijatelj, onaj isti koji je nekoć odlučnim korakom pristupio gospođici Meyer de La Grange, predao joj kitu cvijeća i rekao: »O gospođice, kako ste divno glumili!« — Christian se, nešto radi svog karaktera, a nešto i zbog svog skitanja po svijetu, razvio u *suitiera* mnogo naivnije i bezbrižnije vrsti. Nije bio sklon da sebe obuzdava u stvarima srca, kao ni u drugim stvarima, da bude diskretan i sačuva dostojanstvo. Tako se, na primjer, cijeli grad zabavljao

njegovim odnosom s nekom statisticom iz ljetnog kazališta, a gospođa Stuht iz Zvonaričke ulice, ona ista koja se je kretala u najboljim krugovima, pričala je svakoj dami, koja je htjela slušati, da su »Križana« opet vidjeli s onom iz »Tivolija« u pô bijela dana na ulici.

I to mu ljudi nisu zamjerili... Ti su ljudi bili toliko ogrezli u skepsi, da nisu mogli smoći dovoljno moralnog zgražanja. Christian Buddenbrook i, recimo, konzul Peter Döhlmann, koga je njegov posao, koji je gotovo sasvim propao, nagonio da se vlada na sličan nemaran način, bili su voljeni kao zabavni momci i u muškom društvu upravo neophodno potrebni. Ali nisu ih smatrali ozbiljnim ljudima, u ozbiljnim stvarima nije se s njima računalo. Bilo je značajno da su ih u cijelom gradu, u klubu, na burzi, u luci zvali samo njihovim krsnim imenima: »Krišan« i »Peter«, a zlonamjernima koji im nisu bili skloni, kao Hagenströmovi, bilo je prosto da se smiju ne »Krišanovim« pričama i šalama nego samome »Krišanu«.

Njega nije zbog toga boljela glava, nego bi se, po svom običaju, načas nemirno zamislio i onda bi slegnuo ramenima. Ali njegov brat, konzul, znao je dobro da je Christian zgodan nišan za protivnike njegove obitelji, a... tih »nišana« bilo je i onako dosta i previše. Oeverdieckovi bili su dalji rođaci, ali i ta će veza ostati bez vrijednosti nakon načelnikove smrti. Krögerovi nisu igrali više nikakve uloge, živjeli su povučeno i imali mnogo muke sa svojim sinom... Neumjesna ženidba pokojnog strica Gottholda nije bila izbrisana... Konzulova sestra bila je rastavljena žena, premda nije trebalo potpuno gubiti nadu da će se ponovo udati — a povrh svega, da mu i brat bude smiješan čovjek kojem radina gospoda s dobrodušnim i porugljivim smiješkom dopuštaju da im svojim lakrdijama krati vrijeme! I još k tomu čovjek koji se zadužuje i podnosi da ga pri kraju četvrtgodišta, kad više nema novaca, sasvim javno uzdržava doktor Giesecke... što je izravna blamaža za tvrtku.

Zagrižljiv prezir koji je Toma gajio prema svom bratu, a koji

je ovaj podnosio zamišljenom ravodušnošću, dolazila je do izražaja u bezbroj finih sitnica, kakve se mogu pojavljivati samo između članova iste obitelji koji su upućeni jedan na drugoga. Kad bi se, na primjer, u razgovoru povela riječ o povijesti Buddenbrookovih, mogao je Christian pasti u zanos koji mu, uostalom, nije osobito pristajao, i govoriti ozbiljno, s mnogo ljubavi i udivljenja o svom rodnom gradu i o svojim precima. Tad bi konzul presjekao razgovor kakvom ledenom primjedbom. Nije to podnosio. Toliko je prezirao brata da mu nije dopuštao da ljubi ono što je sam ljubio. Radije bi slušao da Christian govori o tim stvarima, dijalektom Marcellusa Stengela. Jednom je čitao neku knjigu, neko povijesno djelo koje je na njega učinilo dubok dojam, pa ga je hvalio uzbuđenim riječima. Christian, nesamostalan duh, koji sam tu knjigu uopće nikad ne bi pronašao, ali sposoban da prima dojmove i pristupačan svakom utjecaju, pa tako pripremljen i disponiran za razumijevanje, također ju je pročitao i izjavio je da je divna, izlažući tačno i podrobno svoje impresije... A od toga časa ta je knjiga za Tomu bila bez vrijednosti. Govorio je o njoj ravnodušno i hladno. Gradio se, kao da ju je jedva čitao. Prepuštao je svome bratu da joj se divi sam...

TREĆE POGLAVLJE

Konzul Buddenbrook vratio se je u Mengovu ulicu iz »Harmonije«, čitaonice za gospodu, gdje je poslije drugog doručka proveo jedan sat. Ušao je sa stražnje strane, prešao brzo preko vrta popločenim hodnikom koji je vodio između

zelenilom obraslih zidova i vezao stražnje dvorište s prednjim, uputio se kroz vežu i viknuo u kuhinju, je li njegov brat kod kuće i neka ga odmah obavijeste kad stigne. Zatim je prešao kroz kontor, gdje su činovnici, čim se pojavio, pognuli glave dublje u svoje račune, i ušao u poslovnicu, odložio šešir i štap, obukao svoj radni kaput i zauzeo svoje mjesto kraj prozora, nasuprot gospodinu Marcusu. Dvije su se brazde ocrtavale između njegovih napadno svijetlih obrva. Žuti pisak upola ispušene ruske cigarete nemirno se kretao iz jednog kuta usta u drugi. Pokreti kojima je prihvatio papir i pribor za pisanje bili su tako kratki i osorni, da je gospodin Marcus stao s dva prsta oprezno gladiti svoj brk i mjerio kompanjona polaganim, pažljivim pogledom, dok su mlađi činovnici pogledavali jedan drugog uzdižući svoje obrve. Šef je ljut!

Pošto je prošlo pola sata, za koje se vrijeme nije moglo čuti ništa do škripanja pera i opreznog kašljucanja gospodina Marcusa, pogledao je konzul kroz zelene zastirače na prozorima i ugledao Christiana kako ide ulicom. Pušio je. Vraćao se iz kluba, gdje je ručao i odigrao partijicu. Šešir je malko nakrivio na čelo i vrtio svoj žuti štap, koji je donio »sprijeka«, a kao glavu imao lik koludrice izdjelan od ebanovine. Bio je očigledno zdrav kao riba i veoma dobro raspoložen. Tiho pjevuckajući nekakav *song* ušao je u ured, rekao »Dobro jutro, gospodo«, premda je bilo vedro proljetno poslijepodne i pokročio prema svom mjestu »jer valja nešto i raditi«. Ali konzul ustane i reče, prošavši kraj njega, a da ga nije ni pogledao: »Ah… samo dvije riječi, dragoviću…«

Christian pođe za njim. Išli su prilično brzo kroz vežu. Toma je prekrstio ruke na leđima, a Christian je nehotice učinio isto i pri tom je okrenuo prema bratu svoj veliki nos koji se isticao, oštar, koščat i savinut, iznad riđih engleskih brkova što su mu visjeli preko usta između upalih obraza. Dok su išli, kroz dvorište, rekao je Toma: »Morat ćeš poći sa mnom malo u bašču, prijatelju…«

»Fino,« odgovori Christian.

Nakon toga slijedila je duga šutnja, dok su idući nalijevo izvanjskim putem, kraj »portala« u stilu rokokoa obašli vrt, u kom su počeli izbijati prvi pupoljci. Napokon reče konzul glasno, pošto je naglo uzdahnuo: »Upravo sam se strašno naljutio i to zbog tvog vladanja.«

»Mog...«

»Da — u *Harmoniji* su mi pripovijedali o primjedbi koju si sinoć napravio u klubu, i koja je bila tako deplasirana, tako beskrajno netaktična, da to ne mogu riječima iskazati... Blamaža nije izostala, dobio se sramotan odgovor. Jesi li pripravan da se sjetiš svega?«

»Ah,.. sada znam što misliš — tko ti je to pričao?«

»Pa to je svejedno — Döhlmann — i to, dabome, takvim glasom da sada i oni ljudi koji nisu mali tu zgodu, mogu u njoj uživati.«

»Jest, Tom, moram ti reći... stidio sam se zbog Hagenströma!«

»Ti si se zbog... Pa to je ipak.«... Slušaj sad!« viknu konzul i ispruži obje ruke preda se s dlanovima na gore, pa nagnuvši glavu u stranu stade njima lamatati, objašnjavajući: »U društvu sastavljenom od trgovaca i od učenih ljudi, izjavio si naglas da je svatko mogao čuti: „Hoćemo li pravo, svaki je poslovni čovjek lopov"... i to ti koji si sam trgovac, član tvrtke koja svim svojim silama teži da bude neokrnjena u svojoj časti i neokaljana u svojoj solidnosti...«

»Bože nebeski, Tomo, pa ja sam se šalio... Premda... uostalom...« doda Christian i nabere nos isturivši glavu. Ovako načini nekoliko koračaja.

»Šalio! Šalio!« poviče konzul. »Ja umišljam sebi da mogu razumjeti šalu, ali i sam si vidio kako su drugi šalu razumjeli. „Što se *mene* tiče, ja *visoko* cijenim svoje zvanje," odgovorio je Herman Hagenström... A ti si tamo sjedio kao propalica, kojemu je njegovo zvanje deseta briga...«

»Da, Tomo, molim te, šta veliš na to? Uvjeravam te, najedanput je otišlo dovraga cijelo raspoloženje... Ljudi su se

smijali, kao da meni daju za pravo. A tamo ti sjedi Hagenström i veli strahovito ozbiljno: „Što se *mene* tiče... Glupan jedan, stidio sam se zbog njega. Još sinoć kasno u krevetu razmišljao sam o tome i spopao me je neki čudan osjećaj... Ne znam, da li ti to poznaš...«

»Ne blebeći, molim te, ne blebeći,« prekide ga konzul. Drhtao je po cijelom tijelu od negodovanja. »Priznajem... priznajem ti da odgovor nije bio u skladu s raspoloženjem, da je bio neukusan. Ali čovjek mora znati birati ljude kojima govori takve stvari... ako ih baš svakako mora kazati... a ne izvrgava se u svojoj gluposti takvim moralnim ćuškama. Hagenström je iskoristio priliku da nama... jest, ne samo tebi, nego nama zada udarac, jer znaš li ti što znači njegovo: „Što se mene tiče"? Takvo iskustvo stičete zacijelo u kontoru svojega brata, gospodine Buddenbrook? To su značile te riječi, budalo nijedna!«

»Dakle... budalo... budalo...« reče Christian i nasadi zbunjeno i uznemireno lice.

»Na kraju krajeva nisi ti sam,« nastavi konzul, »ali usprkos tomu meni je svejedno, ako ti osobno ispadaš smiješan... a čime ti sve sebe ne dovodiš u taj položaj!« poviče Thomas. Bio je blijed, a na njegovim uskim sljepoočicama, s kojih je kosa na obje strane počela ispadati, mogle su se jasno vidjeti male žilice. Jednu je svijetlu obrvu podignuo, a isukani i ufitiljeni brkovi pristajahu njegovu gnjevu, kao i nemirno lomatanje rukama kojim je popratio svoje riječi, upućene doduše Christianu, ali ih je izgovarao gledajući njemu pod noge na pošljunčenu stazu...

»Ti se praviš smiješan svojim ljubakanjem, svojim harlekinadama, svojim bolestima i svojim liječenjem...«

»Oh Tomo,« reče Christian, potrese sasvim ozbiljno glavom i podigne malo nespretno kažiprst uvis... »Što se toga tiče, ti to nećeš nikad potpuno razumjeti, vidiš... Stvar je u tome... Čovjek mora tako reći biti u miru sa svojom savješću... Ne znam, da li ti je to poznato... Grabow mi je propisao neku

mast za vratne mišiće... Dobro, ako je ne upotrebljavam, ako propustim da je upotrijebim, čini mi se kao da sam izgubljen i bespomoćan, postajem nemiran i nesiguran, plašljiv i rastrojen. Ne mogu gutati. Ali ako je upotrijebim, onda imam osjećaj da sam učinio svoju dužnost i da je sve u redu, savjest mi je čista, miran sam i zadovoljan, a gutam da je divota. Sama mast nema, držim, tog djelovanja, znaš... ali stvar je u tome da jedna predodžba, molim te da me pravo razumiješ može biti ukinuta samo nekom drugom predodžbom, nekom protivnom predodžbom... Ne znam, da li ti je to poznato...«

»Da — da — da!« poviče konzul i uhvati se načas rukama za glavu.

»Radi samo tako! Drži se toga! Ali ne govori o tome! Ne brbljaj o tome! Pusti druge ljude na miru s tim ogavnim potankostima! Tim se nepristojnim brbljanjem praviš smiješan od jutra do mraka. Ali to ti kažem, to ti, eto, ponavljam, da me nimalo ne uzrujava koliko osobno sam od sebe praviš budalu. Ali ja ti zabranjujem, jesi me čuo? *Zabranjujem* ti da tvrtku kompromitiraš na takav način kao što si to sinoć učinio.«

Christian ne odgovori ništa nego prijeđe lagano rukom preko rijetke riđe kose i poče, s tjeskobnom ozbiljnošću u licu, bespomoćno zirkati naokolo kao da je duhom odsutan. Bez sumnje, bio je još zaokupljen onim što je maloprije rekao. Zavlada muk. Tomo je šutke očajavao.

»Svi su trgovci varalice, kažeš,« opet će on. »Dobro! Zar ti je dojadilo tvoje zvanje? Zar se kaješ što si postao trgovac? Onda si izmolio dozvolu od oca...«

»Da, Tom,« reče Christian zamišljeno, »zaista, više bih volio studirati. Na sveučilištu, znaš, to mora biti vrlo zgodno... Čovjek ide na predavanje, kad mu se sviđa, sasvim po volji, sjedne, sluša, kao u kazalištu...«

»Kao u kazalištu... Ah, u *Café-chantant* i spadaš, ti lakrdijašu. Ja se ne šalim. To je moje najozbiljnije uvjerenje. To je tvoj tajni ideal,« uvjeravao je konzul, a Christian se nije

opirao, samo se zamišljeno ogledavao.

»I ti se usuđuješ učiniti takvu primjedbu, ti koji nemaš ni pojma... upravo ni pojma o tom što je rad; koji sav svoj život provodiš u nastojanju da pomoću kazališta, bekrijanja i budalašenja sebi pribaviš neka čuvstva, osjete i stanja kojima se možeš zanimati, koja možeš promatrati i gajiti i o kojima možeš brbljati bez srama .. .«

»Da, Tomo,« reče Christian malko turobno i opet prijeđe rukom preko glave. »To je istina, to si sasvim tačno izrazio. Vidiš, to je razlika među nama. I ti voliš da pogledaš kakav kazališni komad i imao si prije, među nama budi rečeno, i svoje male pustolovine, a čitao si nekoć s uživanjem i romane i pjesme i slične stvari... Ali ti si uvijek znao da sve to spojiš s redovitim radom, s ozbiljnošću života. Vidiš, to meni nedostaje. Mene ono drugo, one trice, znaš, iscrpe od glave do pete, tako da u meni ne ostane više ništa za solidne stvari... Ne znam, da li ti to razumiješ...«

»Dakle uviđaš to!« uzvikne Toma, stade i prekrsti ruke na prsima. »Priznaješ pokunjeno, a ipak dopuštaš da sve ostane po starom! Pa jesi li ti pas, Christiane? Ta čovjek mora imati malo ponosa, bože nebeski! Ma nećeš valjda i dalje živjeti životom koji se ni sam ne usuđuješ braniti! Ali eto, takav si! *To* je tvoje biće. Glavno je, da stvar uvidiš, razumiješ i znadeš opisati... Ne, moja je strpljivost pri kraju, Christiane!« I konzul učini korak natrag, pri čem njegova ruka opisa žestoku vodoravnu kretnju... »Ona je pri kraju, kažem ti. Primaš plaću za prokuru, a ne dolaziš nikad u ured... Ali to nije ono što me dovodi u bjesnilo. Hodi kud te volja i prorajtaj svoj život, kao što si i dosad činio. Ali ti nas kompromitiraš, sve nas, gdje god se javiš i staviš. Ti si izrod, nezdravo mjesto na tijelu naše obitelji. Ti si za zlo ovdje u svom gradu, i kad bi ova kuća bila moja, ja bih te istjerao, istjerao bih te!« Stao je vikati, a uz to je divljom i širokom, kretnjom pokazao na vrt, dvorište, veliku vežu... Nije se više mogao svladavati. Bijes, koji se odavno gomilao u njemu, sada je eto provalio.

»Što ti pada na pamet, Tomo?« reče Christian. Spopalo ga je ogorčenje, a to je bio prilično čudan prizor. Stajao je, kao što često čine krivonogi ljudi, dijelom kao slomljen cvijet, dijelom kao upitnik, isturivši glavu, trbuh i koljena, a oko njegovih okruglih, upalih očiju koje je raskolačio što je više mogao, napravili su se, kao i kod njegova oca kad bi se naljutio, crveni koluti koji su dopirali do jabučica. »Kako govoriš sa mnom?« reče. »Što sam učinio! Otići ću sam, ne moraš me izbaciti. — *Fuj*!« dodade s iskrenim prijekorom i poprati tu riječ brzom kretnjom ruke, zatvarajući šaku kao da hvata muhu.

Toma začudo nije reagirao još žešće, nego je šutke spustio glavu i polako se opet uputio vrtnom stazom. Činilo se kao da mu je pravilo zadovoljstvo, da mu je upravo godilo što je napokon doveo brata u bjesnilo... Što ga je napokon prisilio na energičan odgovor, na protest.

»Možeš mi vjerovati,« progovori mirno, složivši opet ruke na leđima, »da iskreno žalim ovaj razgovor, Christiane, ali moralo je jedanput do njega doći; takve obiteljske scene strašne su stvari, no mi smo morali jedanput kazati jedan drugom svoje mišljenje... Mi možemo iskreno sve raščistiti, mladiću. Tebi se, kako vidim, ne sviđa tvoj sadašnji položaj, je li istina?«

»Tako je, Tomo, to si dobro uočio. Vidiš: u prvi mah bio sam izvanredno zadovoljan... zaista, ovdje mi je bolje nego u kakvom stranom poduzeću. Ali što mi nedostaje to je samostalnost, tako mislim... Uvijek sam ti zavidio kad sam te vidio kako tamo sjediš i radiš, jer zapravo to i nije za tebe rad, ti ne radiš jer moraš, nego kao gospodar i šef, i puštaš da drugi rade za tebe, i praviš svoje proračune, i vladaš, i slobodan si... To je nešto sasvim drugo...«

»Dobro, Christiane, zar to nisi mogao već prije reći? Slobodno ti je da se napraviš samostalan ili samostalniji. Ti znaš da ti je otac, baš kao i meni, zapisao prethodni udio od baštine, u visini od pedeset hiljada kurantnih maraka, i da se samo po sebi razumije da sam svakog časa spreman da ti

isplatim taj iznos, ako ga možeš razborito i solidno upotrijebiti. Ima u Hamburgu ili bilo gdje drugdje dosta sigurnih, ali manjih poduzeća, kojima je potrebno povećanje kapitala, pa bi mogao ući u tvrtku kao ortak... Daj da svaki za sebe promislimo o toj stvari i da, kad bude prilika, govorimo s majkom. Sad imam posla, a i ti bi još ovih dana mogao, molim te, riješiti englesku korespondeciju...«

»Što misliš na primjer o *H. C. F. Burmeester i drugu* u Hamburgu,« zapita ga još u veži... »Izvoz i uvoz ... Poznam čovjeka. Uvjeren sam da bi rado prihvatio...«

To se desilo krajem svibnja godine pedeset i sedme. Već početkom lipnja otputovao je Christian preko Büchena u Hamburg... što je bio težak gubitak za klub, za gradsko kazalište, za »Tivoli« i za sve one koji su gajili slobodniju društvenost. Svi *suitieri,* među njima doktor Giesecke i Peter Döhlmann, oprostili su se s njim na kolodvoru i donijeli mu za rastanak cvijeća, čak i cigara, a pri tom se sve orilo od njihova smijeha... Bit će da su se sjećali pričica što su ih od Christiana bili čuli. Na kraju prikopčao je doktor Giesecke, uz sveopće klicanje, na Christianov ogrtač veliku kotiljonsku medalju od pozlaćena papira. To je odlikovanje potjecalo iz neke kuće u blizini luke, gostionice, koja je uvečer isticala na ulaznim vratima crven fenjer, i bila mjesto neusiljenih sastanaka koji su bili uvijek veoma veseli... a podijeljeno je za osobite zasluge Krischanu Buddenbrooku koji je odlazio.

ČETVRTO POGLAVLJE

Zazvonilo je na nutrašnjim kućnim vratima, i po svom najnovijem običaju pojavila se gospođa Grünlich na vrhu stubišta, da preko bijelo lakirane ograde poviri u vežu. Ali čim su dolje otvorili vrata, naglim se je pokretom još više nagnula naprijed, a zatim ustuknula, onda jednom rukom pritisnula rupčić na usta, drugom skupila svoju suknju i malko pognuta pojurila gore... Na stubama za drugi kat srela je gospođicu Jungmann kojoj je tako reći zamirućim glasom nešto prišapnula, na što je Ida od radosnog potresa odgovorila nešto poljski, što je zvučilo kao: »Majbošekohane!«

U isto vrijeme sjedila je konzulica Buddenbrook u »odaji krajolikâ« i plela sa dvije velike drvene igle neki šal, pokrivač ili nešto slično. Bilo je jedanaest sati prije podne.

Odjednom je stigla kroz trijem sobarica, pokucala na staklena vrata i gegajući se kao patka predala konzulici nekakvu posjetnicu. Konzulica je prihvatila kartu, popravila naočari na nosu, jer je pri ručnom radu nosila naočari, i stala čitati. Zatim je ponovo, bacila pogled gore u crveno lice djevojke, pročitala još jednom i iznova pogledala djevojku. Na kraju rekla je prijazno, ali odlučno: »Šta je ovo, draga moja? Sta to znači?«

Na karti je bilo otisnuto: X. *Noppe & Comp.* Riječi *X Noppe i &* bile su prekrižene debelom crtom plave olovke, tako da je ostalo samo *Comp.*

»Je, gospa konžulka,« rekla je djevojka, »dolje je jedan čovjek koji ne govori njemački, a cijeli je jako smiješan...«

»Zamoli gospodina da uđe,« rekla je konzulica, jer je sad počela shvaćati, da *Comp,* moli da bude primljen. Djevojka ode. Odmah zatim otvore se staklena vrata ponovo i propuste zdepastu priliku koja zastane na trenutak u osjenjenoj pozadini odaje i oglasi se nekim otegnutim zvukom, koji kao da je značio: »'ga pokoran...«

»Dobro jutro,« reče konzulica. »Izvolite pristupiti bliže.« Pri tom se rukom lako podbočila o jastuk sofe, jer još nije znala da li je potrebno da ustane...

»Slobodan sam...« odgovori gospodin, a riječi je izgovarao nekako otegnuto i kao da pjeva, dok je uljudno prignut učinio dva koraka naprijed, a zatim opet zastao i počeo se ogledavati kao da nešto traži: valjda neko sjedište ili neko mjesto, gdje bi odložio svoj šešir i štap, jer je i ta dva predmeta donio sa sobom u sobu. Držak štapa, svinut poput pandže, bio je od roga, a mjerio je bar stopu i po.

Moglo mu je biti četrdeset godina, bio je kratkonog i trbušast, nosio je široko rastvoren kaput od grubog smeđeg sukna, svijetli, cvijećem izvezeni prsluk koji je u mekom luku pokrivao njegov trbuh, a na njemu se kočio zlatan lanac za sat s cijelom zbirkom privjesaka od roga, kosti, srebra i koralja — dalje hlače neodređene sivozelene boje koje su bile prekratke i regbi izrađene od tako neobično tvrdog tkanja da su bez i jednog nabora, poput okrugle cijevi, dopirale do kratkih i širokih cipela. — Svijetloplavi, rijetki brci, koji su visjeli nad usnama kao rese, činili su da je njegova okrugla glava sa zdepastim nosom i prilično prorijeđenom, nepočešljanom kosom podsjećala na tuljana. »Mušica«, međutim, koju je strani gospodin nosio između podbratka i donje usnice, u opreci s brkovima, bila je nešto čekinjasta. Obrazi su bili izvanredno debeli, masni, naduveni i regbi uzdignuti sve do očiju koje su na taj način bile stisnute u dva sasvim uska, svijetlomodra proreza koji su na krajevima imali mnogo sitnih bora. Na tom nabreklom licu zrcalila se mješavina jarosti i poštene, bezazlene, ganutljive dobroćudnosti. Ispod malog podbratka tekla je strma linija u usku bijelu ogrlicu... linija gušastog vrata koji ne bi nikako mogao podnijeti vrlo visoke tvrde ogrlice tadašnje mode. Donji dio lica i vrat, stražnji dio glave i zatiljak, obrazi i nos, sve se to prelijevalo jedno u drugo, nekako bez forme, nalik na same jastučiće... Cijela koža na licu bila je uslijed tog bubrenja prekomjerno nategnuta; na pojedinim mjestima, kao na ušnim resicama i s obje strane nosa, bila je raspucana i crvena... Gospodin je u jednoj kratkoj, bijeloj, tustoj ruci držao svoj štap, a u drugoj

zeleni tirolski šeširić s kiticom divokozine dlake.

Konzulica je skinula naočari i još se je uvijek oslanjala, napola stojećki, o jastuk sofe.

»Čime vam mogu biti na uslugu?« upitala je uljudno, ali odlučno.

Tada gospodin odloži odrešitom kretnjom šešir i štap na poklopac harmonija, protare zadovoljno ruke koje je oslobodio, pogleda konzulicu usrdno svojim svijetlim, uleknutim očicama i reče: »Molim milostivu gospođu neka mi oprosti zbog karte; nisam drugu imao pri ruci. Ja jesam Permaneder. Alois Permaneder iz Münchena. Možda je milostiva gospođa čula za moje ime od gospođe kćeri.«

Sve je to izgovorio glasno i prilično grubim naglaskom, u svom oporom bavarskom narječju, punom naglih kontrakcija, ali s povjerljivim treptanjem svojih očnih proreza koje je kanda govorilo: »Mi se već razumijemo...«

Konzulica se sada sasvim podigla i prišla mu nagnuvši glavu malo u stranu i pruživši mu obje ruke...

»Gospodin Permaneder! To ste vi? Razumije se da nam je moja kćerka govorila o vama. Poznato mi je koliko ste pridonijeli da joj boravak u Münchenu učinite ugodnim i zabavnim... A kako ste vi dospjeli u naš grad?«

»Čud'te se, jel' te?« reče gospodin Permaneder i spusti se kraj konzulice u naslonjač koji mu je ona otmjenom kretnjom naznačila, pa poče objema rukama trljati s uživanjem svoja kratka i okrugla stegna...

»Šta ste izvoljeli reći?« upita konzulica.

»Vid'te, čud'te se!« odgovori gospodin Permaneder i prestane trljati koljena.

»Lijepo!« reče konzulica koja nije ništa razumjela, nasloni se s hinjenim zadovoljstvom i stavi ruke u krilo. Ali gospodin Permaneder primijeti to, nagnu se naprijed, opiše u zraku, bog bi ga znao zašto, nekoliko krugova, i reče velikim naponom snage: »Daklem, milostiva se čudi!«

»Da, da, dragi gospodine Permaneder, to je istina!«,

odgovori radosno konzulica, i pošto je to bilo riješeno, nasta stanka... Da ispuni stanku, reče gospodin Permaneder uzdahnuvši kao da jeca: »Hja, to je križ božji!«

»Hm... šta ste izvoljeli reći... ? upita konzulica, i zagleda se malko u stranu svojim jasnim očima...

»Ma muka je to!« ponovi gospodin Permaneder izvanredno glasno i grubo.

»Fino!« reče konzulica s namjerom da održi dobro raspoloženje, pa je tako i ova tačka bila riješena.

»Smije li se pitati,« nastavi ona, »šta vas je dovelo u naše strane, dragi gospodine? Ipak je priličan put iz Münchena...«

»Neki poslić,« reče gospodin Permaneder okrećući svoju kratku ruku amo-tamo po zraku, »mali poslić, milostiva gospođo, s pivovarom Walkmühle.«

»Da, zbilja, vi ste trgovac hmeljem, dragi gospodine Permaneder. *Noppe & Comp.,* zar ne? Budite uvjereni da sam od svog sina konzula slušala pokatkad mnogo dobra o vašoj firmi,« reče konzulica uljudno. Ali je gospodin Permaneder prekine: »Baš je tako, milostiva! Ali to nije vrijedno spomena. Neg' ja sam neprestano mislio kako bih pohodio milostivu gospođu, pa da tako ponovo vidim gospođu Grünlich! To je već dosti, da se čo'ek ne plaši duga puta!«

»Hvala vam,« reče konzulica srdačno i pruži mu ponovo ruku iskrenuvši svoj dlan. »Ali sad moramo obavijestiti moju kćerku!« doda, ustane i priđe do izvezene trake za zvono koja je visjela kraj staklenih vrata.

»Ah, tako vam nebesa, to će biti veselje!« poviče gospodin Permaneder i mučno se okRené prema vratima zajedno sa svojim naslonjačem.

Konzulica naredi djevojci: »Draga, zamoli *Madame* Grünlich da dođe dolje.«

Zatim se vrati do sofe, na što se i gospođin Permaneder okRené sa svojim foteljem.

»A'l ću se veseliti...« ponovi kao da je mislima odsutan, promatrajući tapete, veliku tintarnicu od sevrskog porculana

na *secrétairu* i čitav namještaj. Nakon toga usklikne nekoliko puta: »To je muka... To je prava pravcata muka!...« pri čemu je trljao svoja koljena i bez vidljiva razloga teško uzdisao. To je nekako ispunilo vrijeme, dok se nije pojavila gospođa Grünlich.

Ona je, dakako, malo uredila svoju toaletu, obukla svijetlu haljinu na struk i uredila frizuru. Lice joj je bilo svježije i dražesnije no igda. Vrškom jezika koketno je poigravala u jednom kutu usana...

Tek što je bila ušla, skočio je gospođin Permaneder na noge i potrčao joj u susret neizmjerno oduševljen. Sve se u njemu uzburkalo. Uhvatio joj je obje ruke, tresao ih i povikao: »A, gospa Grünlich, da vam bog da zdravlje. No, kako vam je bilo sve to vrijeme? Šta ste vi tu radili za to vrijeme? Isuse, meni je da poludim od radosti! Mislite li još katkad na naš grad München i na naša brda? Joj, da znate kakva je u nas bila veselica! Vrag me odnio ako nije bilo veselo, a sad... evo, sad se opet vidimo! A tko bi to mogao pomisliti...«

I Toni ga je pozdravila veoma živahno, privukla stolac bliže i počela s njim ćaskati o danima što su ih proveli u Münchenu... Razgovor je sad tekao bez zapreka, i konzulica ga je pratila na taj način da je katkad obzirno i bodro kimnula glavom gospodinu Permanederu, ovu ili onu njegovu izjavu prevodila na njemački književni jezik, pa se po tom svaki put, zadovoljna što je razumjela, naslonila na sofu.

Gospodin Permaneder morao je još jednom i gospođi Antoniji razjasniti razlog svog dolaska, no pridavao je očevidno tom »posliću« s pivovarom tako malo značenja, da se činilo kao da i nije radi toga došao ovamo. Nasuprot tome raspitivao se je s interesom o drugoj kćeri i o sinovima konzuličinim i davao gromko izražaja svom žaljenju radi odsutnosti Klare i Christiana, jer je uvijek želio upoznati cijelu obitelj.

O trajanju svog boravka u gradu izrazio se je vrlo neodređeno, ali kad je konzulica primijetila: »Očekujem svaki čas svog sina, konzula, na doručak, gospodine Permaneder...

biste li nam učinili radost da s nama malo prigrizete... ?« prihvatio je taj poziv prije nego što ga je potpuno izgovorila, tako pripravno, kao da je čekao da bude pozvan.

Stigao je i konzul. Vidio je da je soba za doručkovanje prazna, pa je došao u radnom kaputu, užurban, malo umoran i prenatrpan poslom, da ih opomene da na brzu ruku nešto spreme... Ali čim je spazio upadljivoga gosta s golemim privjescima na satu i u kaputu od grubog sukna, kao i dlaku divokozinu na harmoniju, pažljivo je podignuo glavu, čim su mu rekli ime, koje je dosta puta čuo iz usta gospođe Antonije, smjesta je dobacio sestri letimičan pogled, a gospodina Permanedera pozdravio najodabranijom ljubaznošću... Nije ni sjeo. Odmah su sišli u međukat, gdje je gospođica Jungmann prostrla stol i pustila ključati samovar — pravi samovar, dar pastora Tiburtiusa i njegove supruge.

»Njima je lako živjeti!« rekao je gospodin Permaneder, kad je sjeo i pregledao bogat izbor hladnih jela na stolu... Počesto upotrijebio bi u govoru treće lice množine, kad bi se kome obraćao.

»Nije baš münchensko dvorsko, gospodine Permaneder, ali ipak više vrijedi nego naše domaće pivo,« reče konzul i natoči portera koji se smeđe pjenio, a sam ga je u to vrijeme običavao piti.

»Fala im lijepa, gospon sused,« reče gospodin Permaneder žvačući, a nije ni primijetio užasnuti pogled koji mu je dobacila gospođica Jungmann. Međutim porter je pio tako suzdržljivo, da je konzulica naredila da donesu iz podruma bocu crnog vina. Od njega se je vidljivo raspoložio i opet počeo ćaskati s gospodom Grünlich. Sjedio je, zbog trbuha, prilično daleko od stola, ispružio širom noge i većinom držao kratku ruku s tustom, bijelom šakom, okomito obješenu niz naslon stolca, dok bi, nagnuvši malo u stranu debelu glavu s brkovima tuljana, s izrazom mrzovoljne udobnosti i dobroćudnim treptanjem očnih proreza, slušao Tonikine riječi i odgovore.

Ljupkim kretnjama rezala je za njega gljive pečenice koje nije poznavao, i nije prezala od razmatranja o svijetu i o životu...

»O bože, gospodine Permaneder, kako je ipak žalosno da sve dobro i lijepo u životu tako brzo prolazi!« rekla je u vezi sa svojim boravkom u Münchenu, odložila za trenutak nož i viljušku i ozbiljno se zagledala u strop. Uostalom, pokušavala je kadikad oponašati bavarsko narječje, ali smiješno i nedarovito...

Za vrijeme jela netko je pokucao na vrata, i naučnik iz ureda donio je telegram. Konzul ga je čitao prebirući prstima po dugačkim vršcima svoga brka i, premda se je vidjelo da napeto razmišlja o sadržaju telegrama, upitao je pri tom vrlo veselim glasom: »Kako poslovi, gospodine Permaneder?«...

»Dobro je,« rekao je odmah zatim naučniku, i mladić se izgubio.

»O, moj gospodine susjedu!« odgovorio je gospodin Permaneder i okrenuo se prema konzulu nespretnošću čovjeka kome se ukočio i udebljao vrat, a pri tom je spustio i drugu ruku niz naslon. »Tu nema što da se govori, to je živa muka! Evo, pogledajte München — ime svoga rodnoga grada izgovarao je uvijek takova je čovjek mogao samo nagađati što je on pri tom mislio — München nije nikakav poslovni grad... Tu svaki hoće da ima svoj mir i svoj kriglec, a brzojav tamo ne čitaju pri ručku, toga tamo nema. A vi ste tu gore nekako drukčije skrojeni, vraški ste vi... Hvala lijepa, popit ću još čašicu... To je živa muka! Moj ortak, onaj Noppe, htio je da se preseli u Nürnberg, jer je tamo burza i tamo su ljudi poduzetna duha... ali ja ne ostavljam svoj München... to nikako! — šta ćemo, muka je to... Eto vidite, tu je ta prokleta konkurencija, baš prokleta... Čak će i u Rusiji uskoro početi nasađivati hmelj...«

No odjednom dobaci konzulu neobično žustar pogled i reče: »Uostalom... ja nisam ništa rekao, gospodine susjede! Sasvim je to dobar posao! Zarađujemo novac s dioničkom pivovarom

kojoj je direktor Niederpaur, znate li. To je bilo sasvim malo društvo, ali smo im mi dali kredit i nešto gotovine... uz četiri posto, na hipoteku... tako da su mogli proširiti svoje zgrade... A sad dobro posluju... i naš je promet veći, a veći i godišnji prihodi — eto, tako je to!« — završi gospodin Permaneder, zahvali se na ponuđenoj cigareti i cigari, pa — s dopuštenjem domaćice — izvuče iz džepa svoju lulu s dugačkom glavicom od roga, te se, obavijen oblakom dima, upusti s konzulom u razgovor. Govorili su o poslovima, a zatim prešli na političko polje, pa je bilo govora o odnosu Bavarske prema Pruskoj, o kralju Maksu i o caru Napoleonu... Gospodin je Permaneder začinjao razgovor potpuno nerazumljivim uzrečicama, a stanke je ispunjavao, bez ikakve vidljive potrebe, uzdasima kao što su: »Eh, to su baš vragolije!« ili »Ha, lijepe su to priče!«

Gospodična Jungmann zaboravila bi od čuda žvakati, Čak i onda kad bi imala komad nekog jela u ustima, i gledala bi gosta bez riječi svojim svijetlim, smeđim očima, a pri tom je po svom običaju držala nož i viljušku okomito na stolu i lako njima poigravala. Ove prostorije još nisu slušale takve glasove, takav dim lule nije ih još ispunjavao, takvo zlovoljno-prijatna nehajnost u vladanju bila je u njima nešto strano... Konzulica, pošto se zabrinuto raspitala o napastima kojima mora biti izvrgnuta mala evangelička općina među samim papistima, zapala je ponovo u nerazumijevanje, a Tony je, kako se činilo, postala za vrijeme ručka nekako zamišljena i nemirna... Konzul se međutim zabavljao izvanredno, čak je nagovorio majku da dade donijeti još jednu bocu crnog vina, i živo je pozivao gospodina Permanedera da ga posjeti u Širokoj ulici; njegova će se žena vanredno radovati...

Puna tri sata nakon svog dolaska počeo se trgovac hmeljem lagano spremati za odlazak, istresao je lulu, ispio čašu, objavio da je ovo ili ono »živa muka« i ustao.

»Sluga pokoran, milostiva... Zbogom, gospa Grünlich Zbogom, gospon Buddenbrook...« Čuvši to, Ida Jungmann je protrnula; čak je i pocrvenjela... »Dobar dan, gospodična...« na

rastanku je rekao: »Dobar dan«!...

Konzulica i njezin sin dobaciše značajne poglede jedno drugome... Gospodin Permaneder dao je na znanje da se namjerava vratiti u skromno konačište uz rijeku, gdje je bio odsjeo.

»Münchenska prijateljica moje kćeri i njen muž,« rekla je stara gospođa pristupivši još jednom gospodinu Permanederu, »daleko su, i mi vjerojatno nećemo tako skoro imati prilike da im se odužimo za njihovu gostoljubivost. Ali ako biste vi, dragi gospodine, htjeli da nam učinite radost da stanujete kod nas, dok budete boravili ovdje... bili biste nam od sveg srca dobro došli...«

Pružila mu je ruku, i gle: gospodin je Permaneder prihvatio bez premišljanja. Primio je taj poziv isto tako brzo i spremno kao i onaj na doručak, poljubio obje dame u ruku, što je nekako čudno pristajalo njegovu licu, donio iz »odaje krajolikâ« svoj šešir i štap, obećao još jednom da će odmah poslati svoje kovčege i da će se opet vratiti u četiri sata kad završi svoje poslove... pa se dao od konzula otpratiti niz stube. Ali,na nutarnjim kućnim vratima još se jednom okrenuo i progovorio, klimajući glavom u tihom oduševljenju: »Ništa mi ne zamjerite, gospon sused! Vaša je sestra uistinu tako draga cura! Zbogom i otišao je kimajući sveudilj glavom.

Konzul je osjećao hitnu potrebu da se još jednom popne gore i vidi kako se drže dame. Ida Jungmann već je trčala po kući s rubljem za postelju, da uredi jednu sobu kraj hodnika.

Konzulica je sjedila još kod stola za doručkovanje, čvrsto je uprla svoje jasne oči u neku tačku na stropu i bubnjala svojim bijelim prstima po stolnjaku. Tony je sjedila prekrštenih ruku uz prozor, nije gledala ni lijevo ni desno, nego s dostojanstvenim, čak i strogim izrazom lica, ravno preda se. Vladao je muk.

»Dakle?« upita Toma, zastavši na vratima, vadeći cigaretu iz doze s trojkom... Ramena su mu se dizala i spuštala od smijeha.

»Ugodan čovjek,« odgovori konzulica bezazleno.

»To je i moje mišljenje.« Zatim učini brzu i nadasve galantno-humorističnu kretnju prema Toniki, kao da je ponizno moli za njeno mišljenje. Ona je šutjela. Gledala je strogo preda se.

»Ali meni se čini, Tomo, da ne bi trebao toliko kleti,« nastavi konzulica malo zabrinuto. »Ako sam ga dobro razumjela, govorio je o križu i o nebesima na takav način…«

»Oh, to nije ništa, majko, ne misli on pri tom ništa…«

»Možda je i suviše nonšalantan u svom vladanju, je li, Tomo?«

»Ah, bože dragi, to je tako u južnoj Njemačkoj!« reče konzul i stade lagano piriti dim u sobu, smiješeći se svojoj majci i pogledavajući krišom na Toniku. Konzulica nije to primjećivala.

»Doći ćeš danas s Gerdom na večeru, zar ne, Tomo? Učinite mi ljubav.«

»Rado, majko! S najvećim užitkom. Iskreno govoreći, ja očekujem mnogo zabave od tog posjeta u kući. Zar ne misliš i ti? To je, napokon, nešto drugo nego tvoji svećenici…«

»Svatko na svoj način, Tomo.«

»U redu. Idem… *à propos!*« reče, kad je već prihvatio kvaku. »Ti si učinila na njega dubok dojam, Tony! O, izvan svake sumnje! Znaš li, kako te je tamo dolje nazvao? „Uistinu, tako draga cura", to su njegove riječi…«

Kod ovih se riječi gospođa Grünlich okrenu prema njemu i poče povišenim glasom: »Dobro, Tomo, ti mi to kazuješ… vjerovatno ti on to nije zabranio, ali ipak ne znam da li se pristoji da mi to dostavljaš. Jedno znadem, a to želim i reći, da u ovom životu nije važno kako se nešto izgovori ili izrazi, nego kako se to osjeća i shvaća u srcu, pa ako ti ismijavaš način kako se gospodin Permaneder izražava… ako možda misliš da je on smiješan…«

»Koga? Ali Tony, nije mi ni kraj pameti! Zbog čega se zapravo uzrujavaš…«

»*Assez*« reče konzulica i dobaci svom sinu ozbiljan pogled, pun molbe, koji je značio: »Budi obziran s njom!«

»Nemoj se srditi, Tony!« reče on. »Nisam te htio naljutiti. Tako, a sad idem i naredit ću, da radnik iz skladišta dopremi ovamo kovčeg... Do viđenja!«

PETO POGLAVLJE

Gospodin se Permaneder uselio u Mengovu ulicu, ručao drugi dan kod Tome Buddenbrooka i njegove supruge, a treći je dan, bio je baš četvrtak, upoznao Justusa Krögera i njegovu ženu, sve dame Buddenbrook iz Široke ulice, kojima je bio strašno smiješan (govorili su »strasno«) pa je još upoznao Sesemi Weichbrodt, koja se držala prema njemu hladno, i jadnu Klothildu, i malu Eriku kojoj je predao nešto za »papati«, to jest bombone.

Uza sve mrzovoljne uzdisaje koji nisu ništa značili, nego su izvirali iz suviška komoditeta, ništa nije moglo pokvariti njegovo dobro raspoloženje. Pušio je svoju lulicu, služio se kurioznim svojim govorom i hrabro sjedio i sjedio, ustrajavši nakon ručka na svome mjestu, u najudobnijem položaju; pušio, pio i ćaskao. Pa ipak, premda je tu u tihi život staroga doma unosio neku sasvim novu i stranu notu, premda se cijelo njegovo biće kosilo sa stilom ovih prostorija, nije ničim brkao kućni red. Vjerno je prisustvovao jutarnjim i večernjim pobožnostima, izmolio je dozvolu da jednom bude prisutan u konzuličinoj nedjeljnoj školi, čak se pojavio u dvorani kad se održavalo »Jeruzalemsko veče«, da bi ga predstavili damama,

ali je, naravno, kad je Lea Gerhardt počela naglas čitati, užasnut uzmakao.

Njegova pojava ubrzo je postala poznata u gradu, i u velikim kućama radoznalo su vodili razgovore o bavarskom gostu Buddenbrookovih, ali on nije imao veza ni u višim krugovima, ni na burzi, a godišnje je doba bilo po odmaklo, pa su se svi spremali da odu na more; konzul je stoga odlučio da ne uvodi gospodina Permanedera u društvo. On sam posvećivao je ovome gostu mnogo pažnje. Usprkos svojim poslovnim i gradskim obavezama našao je vremena da ga vodi po gradu, da mu pokaže sve srednjovjekovne znamenitosti, crkve, gradska vrata, zdence, trg, vijećnicu, »Mornarsko društvo«, da ga svagda i svakojako zabavi, te da ga i na burzi upozna sa svojim najbližim prijateljima... pa kad mu je konzulica, njegova majka, jednom prilikom iskazala svoju zahvalnost za njegov trud, primijetio je suhoparno: »Tja, majko, što sve čovjek ne čini...«

Konzulica nije na to odgovorila, nije se niti nasmiješila; nije ni trepnula, nego se jasnim svojim očima zagledala stranu i onda zapitala nešto sasvim drugo. Bila je uvijek podjednako srdačna i ljubazna prema gospodinu Permanederu, dok je držanje njezine kćeri bilo donekle promjenljivo. Trgovac hmeljom prisustvovao je već dvaput »dječjim danima«, jer je, premda je već trećeg ili četvrtog dana po svom dolasku izdaleka natuknuo da je njegov posao s pivovarom završen, ipak je odonda, malo-pomalo prošlo desetak dana. Svakog od tih četvrtaka gospođa je Grünlich, kad bi gospodin Permaneder govorio i mahao rukama, pogledavala plašljivo na familiju, na strica Justusa, sestrične Buddenbrook ili Tomu, crvenjela se i po nekoliko minuta sjedila ukočena i šutljiva, ili čak napuštala sobu...

Zelene storove u spavaćoj sobi gospođe Grünlich u drugom katu blago je pokretao topli dašak vedre lipanjske noći, jer su oba prozora bila otvorena. Na noćnom ormariću uz postelju s baldahinom, u čaši na sloju ulja koje je plivalo nad vodom što

je ispunjavala čašu do polovine, gorjelo je nekoliko malih fitilja, a to je u velikoj sobi s visokim ravnim stolcima na kojima su jastuci, da bi se čuvali, bili prekriti sivim platnom, rasprostiralo neko blago, jednolično i slabo svjetlo. Gospođa Grünlich ležala je u postelji. Lijepa glava meko je upala u jastuke, opšivene širokim obrubom od čipaka, a skrštene ruke počivale su na prošivenom pokrivaču. Ali njene oči, odviše zamišljene da bi se sklopile, lagano su pratile lepršanje nekog velikog kukca s dugačkim tijelom, koji je po milijun puta uporno udarajući krilima nečujno kružio oko rasvijetljenog stakla. Pokraj kreveta na zidu, između dva stara bakroreza sa srednjovjekovnim vedutama grada, mogla se čitati uokvirena izreka: »Povjeri se Gospodu na svojim putovima...« No zar to može biti utjeha, kad u ponoć ležiš otvorenih očiju i moraš se odlučiti, odlučiti sam, bez ičijeg savjeta; kazati da ili ne, i time odlučiti o svom životu i još o koječem drugom?

Sve je bilo veoma tiho. Sat je na zidu kucao, katkad bi se iz pokrajnje sobe, koja je od Tonine bila odijeljena samo zastorom na vratima, čulo kašljucanje gospođice Jungmann. Vjerna Pruskinja joj je pred stolom za rasklapanje ukočeno sjedila ispod svjetiljke što je visjela sa stropa, i krpala je čarape za malu Eriku koja je spavala u toj sobi i disala duboko i mirno. Pitomice Sesemi Weichbrodt imale su sada ferije, i dijete je stanovalo u Mengovoj ulici.

Gospođa Grünlich uzdahnu i podiže se malo u krevetu te podboči glavu rukom.

»Ida?« upita prigušenim glasom, »zar još sjediš tamo i krpaš«

»Da, da, Tonice, mala moja,« oglasi se Ida... »Spavaj samo, moraš sutra rano ustati, bit ćeš pospana.«

»U redu, Ida... Probudit ćeš me dakle sutra u šest?«

»Pola sedam, dosta je rano, mala moja... Kola su naručena za osam sati. Sad spavaj dalje, da bi sutra bila svježa kako valja...«

»Ah, uopće još nisam spavala!«

»Ej, Tonice, to ne valja! Valjda ne želiš biti u Schwartauu marod? Popij sedam gutljaja vode, okreni se na desnu stranu i broji do tisuću...«

»Ah, Ida, molim te, dođi još malo ovamo. Ne mogu spavati, hoću da ti kažem, moram toliko misliti, da me zaboljela glava... I gledaj, mislim da imam groznicu, a onda opet moj želudac ili bljedica, jer žile na mojim sljepoočicama sasvim su nabrekle i pulsiraju tako da me boli, toliko su pune krvi, što međutim ne isključuje da u glavi ima premalo...«

Čulo se micanje stolca, i Idina koščata, snažna pojava, u jednostavnoj i nemodernoj smeđoj haljini, iskrsne između zastora na vratima.

»Groznica, mala moja? Daj da popipam, Tonice,.. Hoćemo malu kompresu?...«

Svojim pomalo muškim, dugim i odlučnim koracima pokroči do ormara za rublje, izvadi rupčić i umoči ga u umivaonik, pa pristupi postelji i oprezno ga položi Toniki na čelo, a zatim ga još nekoliko puta izgladi rukom.

»Hvala Ida, to godi... Ah, sjedni još malo do mene, dobra, stara Ida, ovdje na rub postelje. Vidiš, moram neprestano misliti na sutrašnji dan... Što da radim? Sve mi se vrti u glavi.«

Ida je sjela kraj nje, opet je uzela iglu i čarapu navučenu na gljivu, i rekla spustivši svoje glatko, prosijedo tjeme i prateći niti svojim neumornim, blistavim smeđim očima:

»Misliš li, da će te sutra zapitati?«

»Sigurno, Ida? O tom nema sumnje, neće propustiti tu priliku. Kako je bilo s Klarom? Također na izletu... Vidiš mogla bih tome izbjeći... Mogla bih stalno biti s ostalima i ne dati mu da budemo sami... Ali onda je s time zauvijek svršeno. On putuje prekosutra, rekao je, a doista i ne može dulje ostati, ako sutra ne bude ništa... Sutra mora pasti odluka... Ali što da kažem Ida, kad bude pitao?! Ti još nikada nisi bila udata i zapravo ne poznaješ život, no ti si čestita žena, razborita si i navršila si četrdeset i dvije godine... Možeš

li mi dati savjet? Tako mi je potreban...«

Ida Jungmann spusti čarapu u krilo.

»Da, da Tonice, već sam sama o tom raspredala. Ali meni se čini da više nema što savjetovati, mala moja. On uopće više ne može otići,« (Ida je izgovarala »otiči«) »da ne razgovara s tobom i s tvojom majkom, a ako ti nisi htjela, e onda si ga morala prije pustiti...«

»Pravo kažeš, Ida, ali to nisam mogla, jer ja to napokon hoću! Ali sve me progoni misao: Još mogu uzmaknuti, još nije prekasno! Tako ovdje ležim i patim...«

»Da li ti se mili, Tonice? Kaži jedanput iskreno.«

»Da, Ida! Lagala bih, kad bih to poricala. On nije lijep, ali to nije glavno u životu, dobar je čovjek u dubini duše, i nema u njemu ni traga zlobe, vjeruj mi... Kad pomislim na Grünlicha... o bože! Govorio je stalno da je radin i okretan, a podmuklo je prikrivao svoju lopovsku narav... Vidiš, Permaneder nije takav. On je, rekla bih, previše komotan za to i uzima život prilično olako, što je u drugu ruku također pogrešno, jer sigurno nikad neće postati milijunaš, a mislim da je pomalo i sklon da se zanemari i pusti da ga voda nosi, kako oni tamo dolje kažu... Jer su svi oni takvi, i to je ono, Ida, što sam htjela reći, u tome je stvar. Naime, u Münchenu, gdje je bio među svojima, među ljudima koji su govorili i bili kao i on, tamo sam ga gotovo ljubila, tako mi se činio zgodan, srdačan i dobrodušan. I ja sam odmah primijetila da je to bilo obostrano — čemu je možda pridonijelo što me smatra za bogatu ženu, za bogatiju, bojim se, nego što jesam, jer majka mi ne može više mnogo dati, kako znaš... Ali uvjerena sam, to kod njega nije glavno... Previše novaca, to nije po njegovoj ćudi... Nego... što sam htjela reći, Ida?«

»U Münchenu, Tonice, ali ovdje?«

»Ovdje, Ida! Ti si već uočila što sam htjela reći. Ovdje, gdje je posvema istrgnut iz svoje prave sredine«, gdje su svi drukčiji, nekako stroži i ambiciozniji, tako reći dostojanstveni... ovdje se često moram ženirati radi njega; da,

priznajem ti otvoreno, Ida, ja sam iskrena žena, ženiram se radi njega, premda je to ružno od mene. Vidiš... nekoliko puta jednostavno se desilo u razgovoru da je rekao »meni« mjesto »mene«, to je tako kod njih, Ida; to se dešava, to se potkrade i najobrazovanijim ljudima kad su dobro raspoloženi, to nikog ne boli, nikog ne vrijeđa, i nitko se tome ne čudi. Ali ovdje, majka ga pogleda postrance, Tom nadigne jednu obrvu, a stric Justus se strese i gotovo zarže, kako to Krögerovi uvijek čine, a Pfiffi Buddenbrook dobaci majci, ili Friederiki, ili Henrietti značajan pogled, i ja se onda sramim toliko, da bih najvoljela pobjeći iz sobe i ne mogu sebi zamisliti da bih se udala za njega...«

»Ali, Tonice! Pa živjet ćeš s njim u Münchenu.«

»U tom imaš pravo, Ida. Ali onda dolaze« zaruke, te valja proslaviti, i sada, molim ja tebe, ako se budem morala stalno sramiti pred porodicom, pred Kistenmakerovima i Möllendorpfovima i svima drugima, jer nije dosta otmjen... Ah, Grünlich je bio otmjeniji, ali je bio crn iznutra, kako je — kažu — svojedobno uvijek govorio pokojni gospodin Stengel... Ida, glava mi se okreće, molim te, namoči oblog!«

»Ali, napokon, ja to hoću,« stade opet govoriti s uzdahom olakšanja, kad je dobila svježi oblog, »jer glavna je stvar bila i ostala da opet dođem pod kapu i ne moram više leškariti ovdje kao rastavljena žena... Ah, Ida, moram u ovim danima mnogo misliti na ono vrijeme kad se Grünlich prvi put ovdje pojavio, i na scene koje mi je priredio. Pravi skandal, Ida; pa onda Travemünde, Schwarzkopfovi...« Izgovorila je to polako, a oči joj se neko vrijeme sanjarski zaustavile na zakrpanom mjestu Erikine čarape... »Pa onda vjenčanje, i Eimsbüttel, i naša kuća — bilo je otmjeno, Ida. Kad pomislim samo na svoje kućne haljine. Tako neću živjeti s Permanederom, život čini čovjeka sve skromnijim, pa doktor Klaassen, pa dijete, pa bankar Kesselmeyer... a onda svršetak... Bilo je strašno, to ti sebi ne možeš predstaviti, pa kad je čovjek imao takva grozna iskustva u svom životu... Ali Permaneder se neće upuštati u

prljave stvari — to ne mogu ni pomisliti o njemu, i poslovno možemo se na njega sigurno osloniti, jer zaista vjerujem da on i Noppe prilično mnogo zarađuju s Niederpaurovom pivovarom. A ako postanem njegova žena, Ida, onda ćeš vidjeti, onda ću se već pobrinuti da postane ambiciozniji i da nas uzdigne, da se potrudi da bude na čast meni i svima nama, jer, na kraju krajeva, tu obavezu prima kad uzima jednu Buddenbrookovu.«

Turila je ruke pod glavu i uprla oči u strop.

»Da, sad je već dobrih deset godina što sam se udala za Grünlicha... Deset godina! I opet sam dotjerala tako daleko i treba da nekom dam svoj pristanak. Znaš Ida, život je strašno ozbiljan... Ali razlika je u tom, što su tada svi pridavali toj stvari mnogo važnosti, i svi me gonili i mučili, a sada svi mukom muče i drže da je samo po sebi razumljivo da ču kazati: „Da." Jer to treba da znaš, Ida: vjeridba s Aloisom — već govorim Alois, jer, napokon, ja to hoću — nije ništa svečano i radosno; nitko ne pita za moju sreću; ulazeći u taj drugi brak, ja fino i krasno ispravljam svoj prvi brak, što se samo po sebi razumije, jer to dugujem našem dobrom imenu. Tako misli majka, a tako misli i Tom.«

»Ta kako, Tonice! Ako ga nećeš, i ako ne može da te usreći.«

»Ida, ja poznam život, a nisam više guska, imam oči u glavi. Majka... možda ona ne bi tjerala na to, jer znade jednostavno prijeći preko sumnjivih stvari i reći: *Assez!* Ali Tom, on to hoće. Nemoj mene učiti kakav je Tom! Znaš li, što Tom misli? On misli: bilo tko! Bilo tko, ako nije baš vucibatina! Jer ovog puta ne radi se o nekoj sjajnoj partiji, nego samo o tom da se, kako-tako, izbriše tadašnja sramota s pomoću drugog braka. Tako on misli! I čim je Permaneder stigao, on je sasvim tajno stao prikupljati poslovna obavještenja, možeš mi vjerovati, i pošto su ta obavještenja bila prilično povoljna i sigurna, to je za njega svršena stvar... Tom je političar i zna šta hoće. Tko je izbacio Christiana?... Premda je to oštra riječ, Ida, ipak je tako. A zašto? Jer je kompromitirao tvrtku i obitelj, a u

njegovim očima činim i ja isto, ne postupcima i riječima nego samom svojom egzistencijom, kao rastavljena žena. On hoće da tome bude kraj i ima pravo u tom, a ja ga, tako mi boga, ipak volim i nadam se da je to uzajamno. Napokon, ja sam sve ove godine čeznula za tim da opet uđem u život, jer se dosađujem kod majke, neka me bog kazni za to, ako je grijeh, ali tek mi je trideset godina i još se osjećam mlada. Životni su darovi nejednako raspodijeljeni, jest, draga moja Ida. Ti si već u tridesetoj imala sijedu kosu, jer je tako u vašoj porodici, a tvoj ujak Prahl, koji je umro od štucavice...«

Upustila se je te noći još u razna druga razmatranja, rekla još nekoliko puta: »I na kraju, ja to hoću!« a zatim je pet sati prospavala blagim i dubokim snom.

ŠESTO POGLAVLJE

Jutarnja je magla ležala nad gradom, ali gospodin Longuet, vlasnik najamnih kočija iz Petrove ulice koji je sam glavom dotjerao pokrivenu, ali sa svih strana otvorenu kočiju u Mengovu ulicu, rekao je: »Manje od ure i sunce će se probiti,« i prema tome mogli su biti bez brige.

Konzulica, Antonija, gospodin Permaneder, Erika i Ida Jungmann zajedno su doručkovali i sad su pristizali jedan za drugim, spremni za put, da čekaju Gerdu i Thomasa. Gospođa Grünlich, u krem haljini s atlasnom kravatom, izgledala je izvrsno, usprkos kratkom noćnom odmoru; svladala je, kako se činilo, sve jade i nade, jer njezin izraz bio je miran, siguran, gotovo svečan, dok je razgovarajući s gostom polako

zakapčala puceta na ljetnim rukavicama... Opet ju je obuzelo raspoloženje koje joj je bilo dobro poznato iz prijašnjih vremena. Bila je zanesena čuvstvom vlastite važnosti, značenjem odluke koja ju je dopala, sviješću da je opet došao dan koji joj nameće dužnost da svojom ozbiljnom odlukom zahvati u obiteljsku povijest. Njeno je srce kucalo življe. Ove noći gledala je u snu ono mjesto u obiteljskim papirima na kojem je nakanila zapisati činjenicu da se po drugi put zaručila... Činjenicu koja će poništiti i učiniti beznačajnom onu mrlju na listovima knjiga. Sad je napeto i radosno očekivala trenutak kad će se pojaviti Tom, a ona mu na pozdrav ozbiljno kimnuti glavom.

Konzul sa suprugom pristupio je s malim zakašnjenjem, jer mlada konzulica Buddenbrook nije bila vična da tako rano završi toaletu. Konzul je bio dobre volje i bodar. Bio je zgodan u svom svijetlosmeđem sitnokariranom odijelu. Ispod širokih revera mogli su se vidjeti rubovi ljetnog prsluka. Konzulove su se oči smiješile kad je primijetio kako se Tony svečano drži. Ali Gerda nije pokazivala nimalo nedjeljnog ili izletničkog raspoloženja: njena je morbidna i tajanstvena ljepota bila u čudnoj opreci s ljupkim zdravljem njezine zaove. Vjerojatno je bila neispavana. Zasićena ljubičasta boja, osnovna boja njene haljine, usklađivala se na sasvim neobičan način s njenom tamnocrvenom kosom, i to je bio razlog da se put njena lica činila još bjelja i većma bez sjaja. Modrikaste sjene u kutovima njezinih nablizu položenih očiju bile su dublje i tamnije nego inače. Hladno je podnijela svekrvi čelo na poljubac, prilično ironičkim izrazom pružila ruku gospodinu Permanederu, a kad je gospođa Grünlich, ugledavši nju, pljesnula rukama i uskliknula glasno: »Gerda, o bože, kako si ti opet *lijepa* —!« odgovorila je samo smiješkom, koji kao da je uskraćivao drugi odgovor.

Iz dna duše mrzila je pothvate kao ovaj današnji, pogotovo u ljetu, i k tomu u nedjelju. Ona, koja je držala prostorije svog stana u polumraku, u kom su zastori bili većinom spušteni,

ona, koja je rijetko izlazila, plašila se sunca, prašine, praznički odjevenih malograđana, mirisa kave, piva i duhana... a iznad svega joj je bilo mrsko da se zagrijava i da joj ljudi smetaju... »Dragi moj prijatelju,« rekla je nuzgredice Tomi, kad su se bili dogovorili da učine izlet u Sehwartau i posjete Riesebusch, da bi gost iz Münchena mogao upoznati i okolicu, »ti znaš: ovakva, kakvu me je bog stvorio, ja sam upućena na mir i svagdašnjicu... Takav čovjek nije stvoren za pokrete i promjene. Zar ne, oslobodit ćete me toga...«

Ne bi se bila udala za njega, da uglavnom nije bila sigurna da će se u ovakvim stvarima suglasiti s njom.

»Da, bože dragi, imaš, naravno, pravo, Gerda! Većinom je to samo obmana da se čovjek kod takvih zgoda zabavlja... Ali ipak to čini, jer ne želi da ispane kao čudak i drugim ljudima i samom sebi. Tu taštinu ima svatko. A ti ne?... Inače čovjek može lako izazvati dojam da je osamljen i nesretan te gubi na ugledu. A onda još nešto, draga Gerda... Svi mi imamo razloga da malo udvaramo gospodinu Permanederu. Ne sumnjam, da ti razabireš situaciju. Nešto se razvija, i bila bi šteta, naprosto šteta da se ne ostvari...«

»Ne uviđam, dragi prijatelju, koliko bi moja prisutnost... ali svejedno. Kad ti želiš, neka bude... Podnijet ćemo i tu razonodu.«

»Bit ću ti iskreno zahvalan.«

Izašli su na ulicu... Zaista, već je sad sunce pomalo prodiralo kroz jutarnju maglu, svečano su zvonila zvona sv. Marije, a cvrkut ptica ispunjavao je zrak. Kočijaš podigne šešir, a konzulica mu patrijarhalnom blagonaklonošću, koja je Thomasa kadgod dovodila u nepriliku, namignu i reče neobično srdačno: »Dobro jutro, dragi prijatelju! — E onda, hajde da se ukrcamo! Sad je baš vrijeme jutarnje propovijedi, ali danas ćemo u svojim srcima slaviti Gospoda u njegovoj slobodnoj prirodi, nije li tako, gospodine Permaneder?«

»Pravo imate, gospa konzulica!«

I popeli su se jedan za drugim, preko dviju stepenica od

lima, kroz uska vratašca u kola u kojima bi se moglo smjestiti i deset osoba, pa onda udobno posjedali po jastucima koji su — bez sumnje u čast gospodina Permanedera — bili išarani bijelim i modrim prugama. Zatim je brava na vratašcima škljocnula, gospodin je Longuet pucnuo jezikom i uzviknuo nekoliko puta: »Hista, ho,« njegovi mišičavi dorati povukli su, i kola se stala kotrljati niz Mengovu ulicu, uzduž Trave, pokraj Holstenskih vrata, a zatim nalijevo po cesti za Schwartau...

Polja, pašnjaci, grupe drveća, zaseoci... i već su stali tražiti ševe, jer su se njihovi glasovi razabirali u sve višoj, tanjoj, plavičastoj maglici. Toma, koji je neprestano pušio cigarete, ogledavao se pažljivo kad su se vozili kraj žita, i pokazivao gospodinu Permanederu kako se usjevi razvijaju. Trgovac hmeljom bio je upravo mladenački raspoložen; malko je naherio svoj zeleni šešir s divokozinom dlakom, balansirao svojim štapom s golemim drškom od roga na svom bijelom, širokom dlanu, pa čak i na donjoj usnici, umijeće koje je, iako stalno bezuspješno, izazivalo glasno odobravanje, osobito kod male Erike. Nekoliko je puta ponovio: »Daklem Zugspitze svakako neće biti, ali ćemo se malo pentrati; i šale ćemo imati sakramentske, što ne, gospa Grünlich?«

Zatim je počeo vrlo temperamentno pričati o planinarenju s naprtnjačom i cepinom, što je konzulica nagradila divljenjem i s nekoliko uzvika čuđenja. Onda je stao, bogzna radi kakvog spleta misli, dirljivim riječima žaliti što nema Christiana, za kog je čuo da je tako zgodan gospodin.

»Kako, kada« rekao je konzul. »Ali kod ovakvih prilika on je nenadoknadiv, to je istina. — Jest ćemo rakove, gospodine Permaneder,« viknuo je zatim dobre volje. »Rakove i rakovice iz Istočnog mora! Vi ste kod moje majke imali nekoliko puta prilike da ih okusite, ali moj prijatelj Dieckmann, vlasnik restauracije, ima ih uvijek na zalihi, najbolje kvalitete. Pa onda paprenjake, glasovite paprenjake ovog kraja. Nije li njihov glas još dopro do Isara? No vidjet ćete!«

Gospođa Grünlich zamolila je dvaput ili triput da kola

stanu, da bi uz rub ceste nabrala cvijeća, maka i različka, a svaki put bi gospodin Permaneder stao upravo divljim žarom uvjeravati da će joj pomoći ali, kako se pobojavao silaska i ulaska, nije to učinio.

Erika je kliktala zbog svake vrane koja bi uzletjela, a Ida Jungmann koja je, kao i uvijek, i pri najsigurnijem vremenu, nosila dugački otvoreni kišni kaput i kišobran, pridružila bi joj se kao prava odgojiteljica koja dječja raspoloženja ne uzima samo površno, nego ih isto tako djetinjski osjeća. Smijala se neusiljeno, što je zvučilo poput rzanja, tako da ju je Gerda, koja nije imala prilike vidjeti kako je Ida u njihovoj obitelj i osijedila, nekoliko puta promatrala ponešto hladno i začuđeno.

Ušli su u Oldenburšku zemlju. Pojavile su se bukove šume, kola su prešla kroz trgovište, preko malog trga s bunarom na đeram, izašla opet u otvoreno polje, prokotrljala se preko mosta nad riječicom Au i zaustavila se napokon pred jednokatnom gostionicom »K Riesebuschu«.

Smjestila se na rubu zaravanka s travnjacima, pješčanim putovima i seoskim lijehama. Na dnu zaravanka amfiteatralno se uzdizala šuma. Pojedini proplanci bili su povezani grubo izrađenim stubama, za koje su upotrijebili korijenje stabala i kamenje što je stršilo iz zemlje, a na tim terasama bili su između drveća postavljeni bijelo obojeni stolovi, klupe i stolci.

Buddenbrookovi nisu nipošto bili prvi gosti. Nekoliko dobro uhranjenih sluškinja, pa čak i jedan konobar u masnom fraku, užurbano su koračali noseći hladna jela, limunadu, mlijeko i pivo gore k stolovima, za kojima je, mada u većim razmacima, sjedilo već nekoliko porodica s djecom.

Gospodin Dieckmann, gostioničar, u kapici sa žutim vezom i u košulji s podvinutim rukavima, došao je osobno do vrata kočije da pomogne gospodi kod silaženja. I dok je Longuet skrenuo na stranu da ispregne, rekla je konzulica: »Mi ćemo se sad najprije malo prošetati, dragi prijatelju, a onda bismo željeli, tako za jedan ili poldrug sata, doručak. Molim, naredite

da nam serviraju tamo gore, ali ne previše visoko, mislim, tako, na drugoj terasi...«

»Pokažite što znate, Dieckmann,« dodade konzul. »Imamo razmaženog gosta...«

Gospodin Permaneder stane, protestirati: »Ni govora! Jedno pivo i komadić sira...«

Međutim gospodin Dieckmann nije to razumio (jer je gospodin Permaneder te riječi izgovorio bavarskim dijalektom), već je počeo okretno nabrajati: »Od svega što imamo dat ćemo ponešto, gospodine konzule... Imamo rakova, grmalja, raznih kobasica, raznih sireva, dimljene jegulje, dimljene losovine, i dimljene jesetre...«

»Dobro, Dieckmann, to ćete vi već urediti... a onda, dajte nam šest čaša mlijeka i vrč piva, je li gospodin Permaneder, ako se ne varam...?«

»Jedanput pivo, šest puta mlijeko... Slatko mlijeko, masno mlijeko, mlijeko s vrhnjem, friško mlijeko, gospodin konžul?«

»Pola i pola, Dieckmann, slatko i masno mlijeko. Dakle za jedan sat.«

I oni pođoše.

»Prva nam je dužnost da posjetimo izvor, gospodine Permaneder,« reče Thomas. »Izvor, to znači izvor Aue, a Au je mala riječica na kojoj leži Schwartau i na kojoj se nekad, u davnom srednjem vijeku, bio smjestio naš grad, dok nije izgorio do temelja — bit će da nije bio osobito trajan, znate — pa su ga ponovo sagradili na Travi. Ime te riječice izaziva u meni bolne uspomene. Kao djeca smatrali smo duhovitim da jedan drugoga štipnemo u ruku i onda zapitamo: »Kako se zove rijeka kod Schwartaua?« na što bi svaki, i protiv volje, viknuo to ime, jer ga je boljelo... Eto,« prekinuo se odjednom deset koračaja pred usponom, »netko nas je prestigao! Möllendorpfovi i Ha-genstromövi!«

I zaista, tamo gore, na trećoj etaži šumovite terase, sjedili su ponajglavniji članovi ovih dviju porodica koje su sklopile tako probitačan savez. Sjedili su uz dva sastavljena stola i jeli

razgovarajući živahno. Predsjedao je stari senator Möllendoorpf, blijed gospodin s bijelim, tankim, šiljastim zaliscima: bolovao je od šećerne bolesti. Njegova žena, rođena Langhals, baratala je stalno lornjonom s dugačkim drškom, a kao uvijek sijeda je kosa neuredno stršila oko njezine glave. Bio je tu i njihov sin August, plavokos, mlad čovjek, dobro situirane vanjštine, i muž Julkice, rođene Hagenström. Ona je malena, živahna, s velikim, bistrim, crnim očima i gotovo isto tako velikim briljantima u ušima, sjedila između svoja dva brata, Hermanna i Moritza. Konzul Hermann Hagenström počeo se jako debljati, jer je vrlo dobro živio — govorilo se da odmah izjutra počinje s guščjom paštetom. Nosio je riđu, kratko striženu bradu, a njegov nos — nos njegove majke, pritisnuo je upadljivo gornju usnu. Doktor Moritz, upalih grudi i žućkastog lica, pokazivao je u živahom razgovoru svoje šiljasto, manjkavo zubalo. Oba brata bijahu sa svojim gospođama, jer i odvjetnik je već nekoliko godina bio oženjen, i to s nekom gospođicom Puttfarken iz Hamburga. Boja njene kose bila je kao boja maslaca, a crte lica izrazito bestrasne, očito po engleskom uzoru, ali izvanredno lijepe i pravilne, jer doktor Hagenström, na glasu esteta, nije sebi mogao dopustiti da uzme ružnu djevojku. I napokon, bijahu prisutni i mala kćerka Hermanna Hagenströma i mali sin Moritza Hagenströma, dvoje djece u bijelim odijelima, koje je već sada bilo zaručeno, jer Huneus-Hagenströmov imutak nije se smio raspršiti. — Svi su jeli kajganu s butinom.

Pozdravili su se tek onda kad su Buddenbrookovi, penjući se na terasu, prošli pored samog društva. Konzulica je kimnula glavom malo rastreseno i gotovo začuđeno, Toma je skinuo šešir i pri tom pomicao usne, kao da kaže nešto jako uljudno i hladno, a Gerda se naklonila rezervirano i formalno. Ali gospođin Permaneder, uzbuđen penjanjem, mahao je bezazleno svojim zelenim šeširom i viknuo gromkim glasom: »Želim im cifrasto dobro jutro!« na što je senatorica Möllendorpf uzela u ruke svoj lornjon… Tony je međutim malo

uzdigla ramena, zabacila glavu, a pri tom ipak nastojala da bradu pritisne na grudi; pozdravila iz neke nedokučive visine i gledala pri tom u daljinu, ravno preko elegantnog šešira Julkice Möllendorpf s velikim obodom... Tog časa njezina je odluka postala konačna i nepokolebljiva.

»Hvala i slava bogu, Tom, da ćemo doručkovati tek za jedan sat, znaš, ne bih nikako voljela da mi Julchen broji svaki zalogaj... Jesi li primijetio kako je pozdravila? A njezin je šešir, po mom nemjerodavnom mišljenju, upravo pretjerano neukusan!«

»No, što se tiče šešira... A i tvoj pozdrav vjerovatno nije bio puno susretljiviji; uostalom, nemoj se ljutiti, od tog možeš dobiti bore.«

»Ljutiti, Tom? O, ne! Ako ti ljudi misle da su prva rupa na svirali, mogu samo da se smijem. Kakva je to razlika između te Julkice i mene, ako smijem pitati? Da ona nije dobila za muža lopova nego slabića, blentu, kako bi rekla Ida, i kad bi jednom u životu bila u mom položaju, onda bi se tek pokazalo, bi li mogla naći drugoga...«

»To znači, da ćeš ti naći drugoga?«

»Zar, „blentu", Tomo?«

»To je mnogo bolje od lopova.«

»Ne treba da bude ni jedno ni drugo. Ali o tom se ne govori.«

»Tačno! I onako zaostajemo. Gospodin se Permaneder uspinje veoma poletno...«

Sjenoviti šumska put postao je ravan, i zamalo su stigli do »Izvora«, ljupkog, romantičnog predjela s drvenim mostom preko malog ponora, s razrovanim padinama i stablima, koja su visjela nad njima, s ogoljelim korijenjem. Zagrabili su srebrnim peharom, koji se mogao sklapati, a konzulica ga je donijela sa sobom, zagrabili iz malog, kamenog bazena tik pod otvorom vrela i okrijepili se svježom vodom, u kojoj je bilo željeza, pri čemu je gospodina Permanedera spopala galantnost, jer je uporno tražio da ga gospođa Grünlich

posluži napitkom. Pun zahvalnosti opetovao je nekoliko puta: »Aha, kak je to fino!« I čavrljao obzirno i pažljvo, kako s konzulicom i Thomasom, tako i s Gerdom i Tonikom, pa čak i s malom Erikom… I sama Gerda, koja je dosad patila od suhog i vrućeg vjetra i hodajući sva se ušutjela i ukrutila od nervoze, sad je opet živnula čim su nakon ubrzanog povratka stigli opet pred gostionicu i sjeli na drugoj etaži šumske terase za stol koji se svijao od jela. Gerda je, šta više, ljubaznim frazama izrazila žaljenje što je odlazak gospodina Permanedera tako blizak: upravo sada, kad su se malo upoznali, kad se, na primjer, jasno opaža da se na obje strane sve rjeđe dešavaju nesporazumci zbog dijalekta.. Ona može tvrditi da je njena prijateljica i zaova Tony dvaput ili triput upravo virtuozno izgovorila »Bog pomagaj!«

Gospodin Permaneder propustio je priliku da na riječ »odlazak« dade ma kakav pozitivan odgovor, već je momentano posvetio svu pažnju delikatesama kojima je stol bio načičkan, a koje nije svakoga dana mogao jesti onkraj Dunava.

Nisu se žurili jedući dobre stvari, a mala se Erika gotovo najviše radovala ubrusima od papira koji su joj se činili neusporedivo ljepši od lanenih ubrusa kod kuće. Ona ih je čak nekoliko, s odobrenjem konobara, turila u džep kao uspomenu. Zatim je obitelj sjedila još dulje vremena sa svojim gostom i pričala, dok je gospodin Permaneder uz pivo pušio nekoliko sasvim crnih cigara, a konzul svoje cigarete. Ali bilo je značajno da više nitko nije mislio na odlazak gospodina Permaneder a i da uopće nisu govorili ni riječi o budućnosti. Počeli su iznositi stare uspomene i razgovarati o političkim događajima posljednjih godina. Gospodin je Permaneder pričao, pošto se prije toga bio tresao od smijeha zbog nekih anegdota iz četrdesetosme što ih je konzulica pripovijedala prema kazivanju svog pokojnog muža — o revoluciji u Münchenu i o Loli Montez za koju se je gospođa Grünlich neizmjerno interesirala. Ali onda, kad je riječ po riječ prešao prvi sat nakon podneva, kad se Erika vratila sva usopljena,

natovarena krasuljkom i drugim poljskim cvijećem što ga je bila ubrala zajedno s Idom, i podsjetila ih na paprenjake koje još treba kupiti, tad su ustali da se spuste u mjesto... Ali ne prije no što je konzulica, koja je danas častila, platila račun ovelikim zlatnikom.

Pred gostionicom izdali su naredbu da kola budu spremna za jedan sat, jer su htjeli da u gradu prije večere još malo otpočinu. Onda su krenuli lagano, jer je sunce pripeklo prema niskim kućama trgovišta.

Čim su prošli most na Aui, stvorio se nekako sam od sebe i neusiljeno red, koji je održan za vrijeme cijele šetnje: naime, sasvim sprijeda išla je gospođica Jungmann; ona je kročila svojim dugim koracima, a uz nju se našla Erika, koja je neumorno trčala i hvatala bijele leptire; za njima su išli u skupu konzulica, Gerda i Thomas, a na kraju i to u maloj udaljenosti, gospođa Grünlich i gospodin Permaneder. Sprijeda je vladalo veselje, jer je djevojčica klicala od radosti, a Ida joj sekundirala svojim osebujno dubokim i dobroćudnim rzanjem. U sredini je sve troje šutjelo: Gerda, jer je zbog prašine ponovo zapala u nervoznu malodušnost, a stara konzulica i Toma, jer su bili zaokupljeni svojim mislima. Nego, i otraga je vladao muk... ali samo prividno, jer su Tony i bavarski gost razgovarali intimno prigušenim glasom. O čemu su govorili? O gospodinu Grünlichu...

Gospodin Permaneder je primijetio veoma tačno da je Erika »zbilja drago i lijepo dijete,« ali da usprkos tome nije nimalo slična majci, na što je Tony odgovorila: »Ona se vrgla u oca i, može se reći, ne na svoju štetu, jer po vanjštini bio je Grünlich *gentleman* — što je istina, istina je! Imao je na primjer zlaćane zaliske; sasvim originalno, takvo što nisam nikad više vidjela...«

Zatim ju je gospođin Permaneder još jedanput potanko ispitao o svemu, premda mu je Tony već kod Niederpaurovih u Münchenu prilično tačno ispričala povijest svoga braka, a naročito je iscrpno pitao za sve pojedinosti bankrota i pri tom

plašljivo i samilosno žmirkao očima...

»Bio je zao čovjek, gospodine Permaneder, to mi možete vjerovati: inače me ne bi otac uzeo od njega. Svi ljudi na svijetu nemaju dobro srce, znate, to sam naučila od života, mada sam još mlada za ženu koja je već deset godina udovica ili nešto slično. On je bio zao, a Kesselmeyer, njegov bankar, bio je još gori, a uz to glup kao mladi pas... Ali... nemojte me krivo razumjeti... to ne znači da ja sebe smatram za anđela i sasvim bez krivice!... Grünlich me zanemarivao, a kad bi slučajno sjedio uz mene, čitao je novine. I varao me je, silio me da čamim u Eimsbutelu, jer bih u gradu bila saznala u kakvu je kaljužu zaglibio... Ali ja sam zaista samo slaba žena i imam svoje pogreške, i nisam sigurno uvijek sasvim korektno postupala. Na primjer, dala sam mužu povoda za brige i žalbe svojom lakomislenošću i rasipnošću i novim kućnim haljinama... Ali jedno smijem dodati: imam ispriku, a to je da sam bila dijete kad sam se udala; bila sam guska, glupača. Pomislite da, na primjer, kratko vrijeme prije svojih zaruka, nisam još znala da su prije četiri godine obnovljeni savezni zakoni o sveučilištima i o štampi. Fini zakoni, uostalom... Ah, da, veoma je žalosno, gospodine Permaneder, što čovjek živi samo jedanput, pa ne može život još jednom početi iznova; tad bi štošta izveo spretnije...«

Zašutjela je i napregnuto gledala u zemlju; dala mu je prilično spretnu podlogu da se izjasni, jer sama se od sebe nametala misao da je doduše nemoguće početi život sasvim iznova, ali da ipak nije isključeno pokušati s novim i boljim brakom. No gospodin je Permaneder propustio priliku i ograničio se samo na to da žestokim riječima grdi gospodina Grünlicha, pri čemu se »mušica« na njegovoj maloj zaobljenoj bradi nakostrušila...

»Baš je to bio odvratan nitkov! Da mi to besramno pseto sad dođe pod ruku, alaj bi ga pljusnuo...«

»Fuj, gospodine Permaneder! Ne, nemojte više grditi. Moramo oprostiti i zaboraviti: a osveta je moja, veli Gospod...

pitajte samo moju majku. Sačuvaj bože... ja ne znam, gdje je Grünlich, i kako mu je bilo dalje u životu, ali ja mu želim svako dobro, premda to možda nije zaslužio...«

Stigli su u mjesto i stajali pred malom kućicom u kojoj je bila pekarnica. Zaustavili su se gotovo ne znajući i vidjeli gotovo nesvjesno, ozbiljno i odsutno, kako su Erika, Ida, konzulica, Toma i Gerda prignuti nestali kroz smiješno niska vrata dućana; toliko su bili zadubljeni u svoj razgovor, premda su dosada govorili samo o smiješnim i glupim stvarima.

Stajali su kraj nekih taraba, duž kojih se protezala dugačka uska gredica, po kojoj je raslo nekoliko rezeda. Gospođa Grünlich, pognute i malo ugrijane glave, stade izvanrednom revnošću vrškom svog suncobrana orati po crnoj rahloj zemlji gredice. Gospodin Permaneder — zeleni šešir s divokozinom dlakom spustio mu se u čelo — stao je tik do nje i sudjelovao kadikad svojim štapom pri okapanju gredice. I on je objesio glavu, ali njegove male svijetloplave, natečene oči, koje su postale sasvim bistre, čak i nešto crvene, uzdigle su se njoj pogledom u kom je bilo odanosti, žalosti i očekivanja, a s isto takvim izražajem visio je njegov resasti, čupavi brk nad usnama...

»I tako vas je sad,« reče, »prokleto strah pred ženidbom, pa nećete još jedanput probati. Zar ne, gospa Grünlich?«

»Kako je nespretan!« pomisli ona, »Pa to moram potvrditi...« Odgovorila je:

»Da, dragi gospodine Permaneder, iskreno vam priznajem, da bi mi bilo veoma teško da opet nekom dadem pristanak za cijeli Život, jer znate, život me naučio kakva je to strašno ozbiljna odluka... Mogla bih samo, kad bih bila čvrsto uvjerena da se radi o nekom zaista vrijednom i plemenitom čovjeku, čista srca...«

Tada se usudio upitati, smatra li njega za takva čovjeka, na što je ona odgovorila:

»Da, gospodine Permaneder, smatram vas takvim.«

A zatim je slijedilo samo još nekoliko tihih i kraćih riječi,

koje su u sebi sadržavale vjeridbu i dozvolu gospodinu Permanederu da kod kuće govori s konzulicom i Thomasom.

Kad su se ostali članovi obitelji opet pojavili vani, natovareni mnogobrojnim velikim papirnatim kesama koje su bile napunjene paprenjacima, konzul je diskretno bacio pogled iznad njihovih glava, jer su oboje bili veoma zbunjeni: gospodin Permaneder nije ni pokušavao da to prikrije, dok se Tony zavila u gotovo majestetično dostojanstvo.

Požurili su se da stignu do kola, jer se nebo naoblačilo i prve su kapljice već počele padati.

*

Kao što je Tony pretpostavila, njen brat je već pribavio tačne podatke o Permanederovim životnim prilikama, Čim se ovaj bio pojavio. Iz njih se vidjelo da je *X. Noppe &Comp.* doduše osrednja, ali u svakom pravcu solidna tvrtka koja, u suradnji s pivovarom, kojom kao ravnatelj upravlja gospodin Niederpaur, postizava sasvim pristojne dobitke, i da će udio gospodina Permanedera, zajedno s Toninih 17.000 kurantnih talira, dostaje ti za dobar građanski život bez luksuza. Konzulica je bila o tom obaviještena, i — u iscrpnom razgovoru između nje, gospodina Permanedera, Antonije i Thomasa, koji je održan još uveče na dan zaruka u »odaji krajolikâ« — riješena su bez velikih poteškoća sva pitanja, pa i pitanje male Erike koja se imala, prema Toninoj želji, a uz ganutljiv pristanak njena zaručnika, također preseliti u München.

Dva dana kasnije otputovao je trgovac hmeljom — »jer bi Noppe inače psovao!« — ali već u mjesecu srpnju sastala se gospođa Grünlich opet s njim u njegovu rodnom gradu, a s njom i Toma i Gerda, jer je s njima zajedno putovala u kupalište Kreuth na četiri ili pet nedjelja, dok je konzulica s Erikom i Jungmannicom ostala na Istočnom moru. Uostalom, oba para mogoše u Münchenu pogledati kuću koju je gospodin Permaneder bio spreman kupiti u Kaufingerovoj ulici, dakle sasvim blizu Niederpaurovih — a koju je namjeravao većim

dijelom izdati u najam. Bila je to izvanredno čudnovata stara kuća, s nekim stubama koje su odmah od kućnih vrata, sasvim ravno, bez podesta i zavoja, kao neke nebeske ljestve, vodile u prvi kat, a odanle si tek, idući natrag hodnikom na obadvije strane, mogao prići sobama koje su bile u pročelju.

Sredinom kolovoza Tony se vratila kući, da tokom nekoliko idućih nedjelja posveti svoju pažnju opremi. Dosta je još ostalo iz vremena njenog prvog braka, no trebalo je sve nadopuniti novim nabavama. Jednog dana stigla je iz Hamburga, odakle su naručili mnoge stvari, čak i nova kućna haljina... koja ovaj put nije bila ukrašena baršunom nego običnim suknenim trakama.

U kasnu jesen stigao je gospodin Permaneder u Mengovu ulicu; nisu htjeli stvar dulje zatezati...

Što se tiče svadbenih svečanosti, bile su baš onakve kakve je Tony predviđala, a drukčije nije ni željela: nisu stvar razglasili velikim zvonom. »Manimo se sjaja,« rekao je konzul. »Opet si udata žena, i sve je jednostavno kao da to uopće nisi prestala biti.« Razaslali su objave o zarukama u ograničenom broju — ali se je *Madame* Grünlich već pobrinula za to da i Julkica Möllendorpf, rođena Hagenström, dobije jednu — i odustali od bračnog putovanja, jer je gospodin Permaneder zazirao od »ganjanja po svijetu«, a Tony, koja se tek nedavno vratila s ljetnog odmora, držala je da je sam put do Münchena dosta dugačak. Obred vjenčanja, kojem ovaj put nije bio pozornicom trijem sa stupovima, nego Marijina crkva, obavljen je pred uskim obiteljskim krugom. Tony je časno nosila narančine cvjetove umjesto mirtinog vjenčića, a glavni pastor Kolling propovijedao je malo tišim glasom no nekada, ali još uvijek krupnim izrazima o *umjerenosti*!

Stigao je i Christian, iz Hamburga, vrlo elegantno odjeven i malo iscrpljen, ali vesela lica; pričao je da je njegov posao s Burmeesterom »tip-top«, izjavio da će se Klothilda i on vjerojatno »tek tamo gore« vjenčati, »razumije se, svaki za sebe...« — i zakasnio u crkvu, jer je morao posjetiti klub. Ujak

Justus bio je veoma ganut i pokazao se, kao uvijek veoma kulantan, jer je mladencima poklonio izvanredno lijep ukrasni stalak za stol od teškog srebra... On i njegova žena gladovali su, tako reći, jer je popustljiva majka, kao i dosada, novcem za kućanstvo plaćala dugove davno razbaštinjenog Jakoba koji je sada, kako se govorilo, bio u Parizu. Gospođice Buddenbrook iz Široke ulice rekle su: »Nadajmo se da će ovaj put biti trajnije.« A neugodna je pri tom bila opća sumnja da li se zaista tome nadaju ili žele da bude obratno... Sesemi Weichbrodt izdigla se na vrške prstiju, cmoknula svoju gojenicu, sadanju gospođu Permaneder u čelo i rekla svojim najsrdačnijim samoglasnicima: »Budi *srjetna*, dobro *dijate*!«

SEDMO POGLAVLJE

Odmah ujutro, čim je ustao iz postelje i sišao zavijenim stubama iza malih zidnih vrata u prizemlje, okupao se i ponovo obukao svoj kućni haljetak, stao se konzul Buddenbrook baviti javnim poslovima. Tad bi se naime u kupaonici pojavio brijač i član gradskog zastupstva gospodin Wenzel, sa svojim crvenim rukama i svojim inteligentnim licem, noseći iz kuhinje lonac tople vode i ostale svoje potrepštine; i dok je konzul sjedio u velikom naslonjaču nagnuvši natrag glavu, a gospodin Wenzel ga sapunao da se sve pjenilo, gotovo bi se uvijek raspreo razgovor. Počinjao je, kako smo spavali i kakvo je vrijeme, ali uskoro prešao na događaje u velikom svijetu; onda bi se stao vrtjeti oko intimnih gradskih pitanja, a završavao povjerljivim poslovnim

i porodičnim stvarima... Zbog toga je cijela procedura trajala prilično dugo, jer uvijek kad je govorio konzul, morao bi gospodin Wenzel otkloniti nož od njegova lica.

»Jesmo li dobro spavali, gospodine konzule?«

»Hvala, Wenzel! Lijepo vrijeme danas!«

»Mraz i malo snježne maglice, gospodine konzule. Pred crkvom sv. Jakoba dječaci su opet napravili klizalicu dugu deset metara, tako da sam malne bubnuo kad sam dolazio od načelnika. Vrag ih odnio...«

»Jeste li već vidjeli novine?«

»Da, *Vjesnik i Hamburške Novosti*... ništa osim Orsinijeve bombe... Užasno! Na putu u operu... Krasno društvo, oni tamo...«

»Na, mislim, nije od velikog značaja. Nema to veze s narodom, a postigli su samo to da će policija biti podvostručena, kao i pritisak na novine i slične mjere. Čuva se on dobro... Da, nema tu mira, to je istina. Uvijek mora nešto novo poduzimati, da bi se održao. Ali kako bilo — ja ga respektiram. S *takvim* tradicijama ne možeš bar biti „blento", kako kaže gospodična Jungmann, a ono s pekarskom kasom i jeftinim cijenama kruha, na primjer, upravo mi je imponiralo. On bez sumnje... Čini veoma mnogo za narod...«

»Da, to je malo prije kazao i gospodin Kistenmaker.«

»Stephan? Jučer smo razgovarali o tom.«

»A stanje Friedricha Wilhelma Pruskog vrlo je loše, gospodine konzule, tu nema više spasa, kažu da će princ definitivno postati regent...«

»Oh, tu može biti iznenađenja! Wilhelm se dosada pokazao kao liberalac, a sigurno je da ne gleda na ustavnost s prikrivenim gnušanjem, kao njegov brat... Na kraju bit će da ga ipak izjeda samo tuga, jadnog čovjeka... A što ima novo iz Kopenhagena?«

»Ništa gospodine konzule! Neće. Može Savez izjavljivati da je zajednički ustav za Holstein i Lauenburg protupravan... oni tamo gore jednostavno neće da ga ukinu...«

»Da, zaista nečuveno, Wenzel! Upravo izazivaju Savezno vijeće da izvrši egzekuciju, i da je ono malo pokretnije... Ah da, ti Danci! Sjećam se da sam se još kao mali dječačić stalno ljutio zbog nekih stihova iz molitvenika koji su glasili: »Daj mi, daj njima svima, zašt' srce želju ima«, a pri tom sam uvijek u duhu čitao mjesto »daj njima« »Danima« i čudio se kako Gospod bog može i Dancima nešto dati... Budite oprezni, Wenzel, kod ovog hrapavog mjesta, samo se smijte... No, a što je s našom direktnom prugom za Hamburg? Već je bilo dosta diplomatske borbe, a bit još i više, dok oni u Kopenhagenu dadu koncesiju...«

»Da, gospodine konzule; glupo je da je i Željezničko društvo Altona-Kiel protivno, a kad dobro pogledamo, i cijeli Holstein. To je također malo prije rekao načelnik doktor Oeverdieck. Oni se vraški boje, da ne naude Kielu...«

»Razumije se, Wenzel! Takva nova veza između Istočnog i Sjevernog mora... I vidjet ćete, društvo Altona-Kiel neće prestati s intrigama. Podobni su da sagrade konkurentnu željezničku prugu preko istočnog Holsteina, Neumünster-Neustadta, da, to nije isključeno. Ali mi ne smijemo dopustiti da nas zaplaše, direktnu vezu s Hamburgom moramo imati.«

»Gospodin se konzul toplo zalaže za tu stvar.«

»Tja... koliko je to u mojim silama i koliko vrijedi moj neznatni utjecaj... Ja se interesiram za našu željezničku politiku, a to je kod nas već tradicija, jer moj je otac već pedeset i prve bio u upravnom odboru Büchenskog željezničkog društva, a to je valjda razlog da su i mene, s moje trideset i dvije godine, birali u taj odbor; moje zasluge još nisu naročite...«

»O, gospodine konzule, nakon govora gospodina konzula onomad u gradskom zastupstvu...«

»Da, malko sam ih prodrmao, a dobre volje ne fali. Znate, mogu biti zaista zahvalan što su mi otac, djed i pradjed tako poravnali put, da je veliki dio povjerenja i ugleda koji su oni stekli u gradu jednostavno prenijet na mene, jer inače ne bih

mogao ništa... Što sve nije nakon četrdesetosme, početkom ovog desetljeća, učinio moj otac za reformu poštanske službe! Sjetite se samo, Wenzel, kako je u gradskom zastupstvu opominjao da treba na hamburškim diližansama uvesti poštu, i kako je, sve novim i novim prijedlozima *anno* 1850. tjerao senat, koji je tada bio neodgovorno spor, da se priključi njemačko-austrijskom poštanskom savezu... Što danas imamo nisku poštarinu za listove i pošiljke pod krstopletom i što imamo marke i poštanske sandučiće i brzojavne veze s Berlinom i Travemündeom, nije on posljednji kome treba to zahvaliti. Da nisu on i još neki drugi ljudi stalno gurali senat, tapali bismo valjda još i danas za danskom i Thurn-Taxisovom poštom. I zato, ako sad ja u u tim stvarima kažem svoje mišljenje, onda me i slušaju...«

»Samo bog je svjedok, gospodine konzule, da je gospodin konzul sada rekao istinu. A što se tiče hamburške željeznice, to nema sad ni tri dana što mi je načelnik doktor Oeverdieck rekao: „Ako jednom budemo tako daleko, da u Hamburgu možemo pregovarati o kupnji povoljnog zemljišta za kolodvor, onda ćemo tamo poslati i konzula Buddenbrooka; konzul Buddenbrook je kod takvih pregovora korisniji nego mnogi pravnik...” To su bile njegove riječi...«

»No, to je za me vrlo laskavo, Wenzel. Ali dajte me još malo nasapunajte na bradi, to morate bolje izbrijati.«

»Da, ukratko, moramo se ganuti! Ne kažem ništa protiv Oeverdiecka, ali on je ipak već u godinama, a kad bih ja bio načelnik, onda bi sve to išlo mnogo brže, to mislim. Ne mogu reći kako mi je drago što su počeli radovi za plinsku rasvjetu, i što će napokon nestati one fatalne uljene svjetiljke sa svojim lancima. Mogu reći da tu ima i mog udjela... A što sve treba uraditi! Jer, Wenzel, vremena se mijenjaju, a mi imamo mnoštvo obveza prema novom vremenu. Kad se sjetim svoje rane mladosti... Pa vi još bolje od mene znate kako je onda bilo kod nas. Ulice bez pločnika, a između kamenih ploča trava stopu visoka i kuće s prigradnjama koje strše na ulicu i

s onim klupama... Naše srednjovjekovne zgrade bile su iznakažene nadogradnjom i naprosto se raspadale, jer, pojedini ljudi imali su doduše novaca, i nitko nije gladovao, ali država nije imala ništa, i tako se prtljalo, kako bi rekao moj šurjak Permaneder. Na popravke se nije moglo ni pomisliti. To su vam tada bile sretne generacije, koje su udobno živjele, a intiman prijatelj mog djeda, znate, dobri Jean-Jacques Hoffstede, šetao je po gradu i prevodio s francuskog male nepristojne pjesmice... Ali tako nije moglo potrajati: već se je mnogo toga promijenilo, a još će se više morati da promijeni... Nemamo više 37.000 stanovnika nego, kako znate, već više od 50.000, a i karakter grada se mijenja. Tu je pitanje novogradnja i predgrađa koja se sve više šire, i dobrih cesta; pa onda, moramo restaurirati spomenike naše slavne prošlosti. Na kraju, to je ipak samo ono izvanjsko. Glavni dio najvažnijih stvari još nije obavljen, dragi moj Wenzel, sad dolazim opet na *caeterum censeo* svojega pokojnog oca: carinski savez, Wenzel! Mi moramo ući u carinski savez. To više uopće ne bi smjelo biti pitanje, i vi mi svi morate pomoći u mojoj borbi za to... Kao trgovac ja to bolje razumijem od naših diplomata, a strah da ćemo izgubiti nešto od svoje samostalnosti i slobode u ovom je slučaju smiješan. Zaleđe, Mecklenburg i Schleswig-Holstein bilo bi nam otvoreno, a to je još potrebnije stoga što promet sa sjeverom nije više u našim rukama kao nekoć... Dosta... molim vas ručnik, Wenzel!« završio bi konzul. Kad bi onda još kazali koju riječ o momentanom tečaju raži, koji je zastao na 55 talira, ali još uvijek grdno naginje padu, ili možda rekli koju o kakvom porodičnom događaju u gradu, izgubio bi se gospodin Wenzel kroz prizemlje, da na ulici prolije vodu iz svoje sjajne zdjele za sapunicu, a konzul bi se zavojnim stubama popeo u spavaonicu, gdje bi Gerdu, koja se u međuvremenu probudila, poljubio u čelo i počeo se oblačiti.

Ovi mali jutarnji razgovori s oštroumnim brijačem bili su uvod u najživlje i najdjelotvornije dane, ispunjene do krajnje

granice osnovama, razgovorima, trgovačkim poslovima, dopisivanjem, obračunavanjem, trčkaranjem ovamo i onamo. Zahvaljujući svojim putovanjima, svom znanju i svom širokom interesu, Thomas je Buddenbrook bio u svojem krugu mozak najmanje ograničen građanskim predrasudama, a sigurno je bio i prvi koji je osjetio, kako su uske i sitne prilike u kojima se kreće. Ali izvan granica rodnoga grada, u njegovoj široj domovini, počelo je, nakon poleta u javnom životu koji su donijele godine revolucije, razdoblje mlitavila, zastoja i reakcije. Bilo je to suviše pusto i prazno, da bi zabavilo poletna čovjeka, a konzul je imao dovoljno duha da izabere za svoje omiljelo životno geslo krilaticu o simboličkom značenju svega ljudskog djelovanja i da stavi sve svoje htijenje, znanje, entuzijazam i zamah u službu male zajednice, gdje je njegovo ime slovilo među prvima, te u službu imena i dobroga glasa tvrtke koju je naslijedio... Imao je dovoljno duha, da u isto vrijeme ismijava i uzima ozbiljno svoju taštinu koja ga nutka i podbada da u malim prilikama postigne veličinu i moć.

Čim je svršio doručak, pri kom ga je Anton poslužívao, obukao bi ulični kaput i uputio se u poslovnicu u Mengovoj ulici. Tamo se nije zadržavao dulje od jednog sata. Napisao bi dva ili tri hitnija pisma i telegrama, izdao ovu ili onu naredbu, gurnuo, tako reći, veliki kotač koji je pokretao cijelim poduzećem, i prepustio nadzor nad daljim kretanjem promišljenom i opreznom gospodinu Marcusu.

Pojavljivao se i govorio na sjednicama i skupštinama, zadržavao se je u burzi pod gotičkim arkadama na Vijećničkom trgu, radi inspekcije odlazio u luku i u skladišta, pregovarao s kapetanima kao brodovlasnik... Još bi slijedili mnogobrojni poslovi, uz kratke prekide radi užurbanog doručka s konzulicom i ručka se Gerdom. Iza ručka proveo bi pola sata ležeći na divanu s cigarom i novinama, a onda radio do kasno uvečer: bilo da se bavio poslovima svoga poduzeća, bilo da se bavio javnim pitanjima, kao što su carine, porezi, gradnje, željeznice, pošta ili socijalna skrb. I na područjima

koja su mu bila zapravo tuđa, i koja su u pravilu bila rezervirana za »učene ljude«, znao je sebi pribaviti uvid, a osobito u financijalnim pitanjima pokazao je vrlo brzo veliku nadarenost...

Brinuo se da ne zanemari društveni život. Doduše, njegova tačnost nije bila besprijekorna, a pojavljivao bi se redovito tek u posljednjem času, kad bi njegova supruga u velikoj toaleti čekala, a kola stajala pred kućom već pola sata; pojavio bi se s riječima: »Pardon, Gerda, znaš, poslovi...« pa bi se žurno bacio u frak. Ali na licu mjesta, na večerama, plesovima i večernjim priredbama znao je ipak pobuditi živahan interes i pokazati se kao ljubazan *causeur*... On i njegova supruga nisu reprezentacijom nimalo zaostajali za drugim bogatim kućama. Njegova kuhinja i njegov podrum bili su na glasu kao »tip-top«, njega su cijenili kao ljubazna, pažljiva i brižna domaćina, a duhovitost njegovih zdravica bila je visoko iznad prosjeka. Tihe večeri provodio je međutim u Gerdinu društvu, pa bi pušeći slušao njeno sviranje na violini ili čitao s njom kakvu knjigu: njemačke, francuske ili ruske pripovijesti koje bi ona odabrala...

Tako je radio i imao uspjeha, jer ugled mu je u gradu rastao, a tvrtka je imala dobre godine, usprkos smanjenom kapitalu, zbog samostalnog poslovanja Christianova i zbog Tonina drugog braka. Pa ipak, bilo je dosta stvari koje su mogle na čitave sate umrtviti njegovu hrabrost smanjiti elastičnost njegova duha i mutiti njegovo raspoloženje.

Eto Christian. Njegov kompanjon, gospodin Burmeester, naglo je u proljeće ove, 1858. godine, podlegao kapi. Njegovi nasljednici povukli su pokojnikov kapital iz tvrtke, i konzul je usrdno savjetovao bratu da je ne vodi dalje vlastitim sredstvima, jer dobro znade kako je teško održati posao izrađen na širim osnovama, ako se naglo smanji prometni kapital. Ali Christian se uporno borio da sačuva svoju samostalnost, preuzeo je aktive i pasive tvrtke *H. C. F. Burmeester & Comp*... pa su bile na vidiku neugodnosti.

Pa konzulova sestra Klara u Rigi... Što je njen brak s pastorom Tiburtiusom ostao bez blagoslova, moglo se još pregorjeti, jer Klara Buddenbrook nije nikad željela djece, a imala je, nema sumnje, veoma malo dara za majku. Ali njeno zdravlje bilo je, sudeći po njenim pismima i pismima njena muža, veoma slabo, a glavobolje, od kojih je već kao djevojka patila, od najnovijeg su vremena dolazile periodički, i to tako jako da su bile gotovo nepodnošljive.

To je sve bilo povod da se čovjek uznemiri. A treća briga bila je što i ovdje, na licu mjesta, još uvijek nije bilo nikakve sigurnosti da će se obiteljsko ime moći održati. Gerda je prema tom pitanju bila suvereno ravnodušna, gotovo degutirana, kao da i ne želi djece. Thomas je krio svoju žalost. Ali stara konzulica uzela je stvar u svoje ruke i povukla na stranu doktora Grabowa. »Doktore, među nama, tu treba nešto poduzeti, zar ne? Čini mi se da bi bilo zgodno malo gorskog zraka u Kreuthu i malo morskog zraka u Glücksburgu i Travemündeu. Šta vi mislite?...« A Grabow je propisao Pyrmont i Schlagenbad jer njegov prijatan recept: stroga dijeta, malo pečenog goluba i malo žemičke, u ovom slučaju ne bi dosta odlučno djelovao.

To su bile tri brige. A Tony? — Jadna Tony!

OSMO POGLAVLJE

Ona je pisala: »Kad kažem friganci, ne shvaća me, jer to ovdje zovu „mlinci”; a kad ona kaže „karfiol”, zacijelo nećeš naći poštena kršćanina, koji će se dosjetiti, da govori o

cvjetači; a kad kažem prženi krumpir, viče tako dugo „štaaa”, dok joj ne kažem „restani krumpir”, jer tako se to zove ovdje, a „štaaa", znači izvolite. A to je već druga, jer sam bila tako slobodna, da prvu „personu”, koja se je zvala Kathi, bacim napolje, jer bi odmah postala prosta. Bar mi se tako činilo, jer možda sam se i prevarila, kako naknadno počinjem uviđati. Ovdje naime čovjek nikad pravo ne zna da li su ljudi osorni ili ljubazni. Ova sadašnja, koja se zove Babette, što treba izgovarati Babett, vrlo je zgodne vanjštine; ima u sebi nešto južnjačko, a takvih ima ovdje dosta. Ima crnu kosu, crne oči i bijele zube, na kojima joj čovjek može zavidjeti. Poslušna je i zna već pod mojim nadzorom pripremiti gdjekoje naše domaće jelo, tako je na primjer jučer priredila varivo od kiselice s rozinama, ali to mi je donijelo mnogo jada, jer se je zbog tog variva Permaneder toliko naljutio na mene (premda je viljuškom iščačkao rozine), da cijelo popodne nije sa mnom ni riječi progovorio, nego je samo gunđao, i zaista, mogu Ti reći, majko, da život nije uvijek pjesma.«

Ali nisu joj samo »mlinci« i varivo od kiselice ogorčavali život... Odmah u medenim sedmicama doživjela je udarac; nešto nepredviđeno, neslućeno, nerazumljivo srušilo se na nju; događaj koji joj je oduzeo svu radost i koji nikako nije mogla preboljeti. Eto, što se dogodilo:

Pošto je bračni par Permaneder već nekoliko sedmica boravio u Münchenu, uspjelo je konzulu Buddenbrooku oporučno utvrđeni miraz svoje sestre, tj. 51.000 kurantnih maraka, pretvoriti u gotov novac, a ta je svota pretvorena u forinte, potpuno u redu prispjela u ruke gospodina Permanedera. Gospodin Permaneder uložio je taj novac sigurno i ne baš nepovoljno. Ali što je na to bez krzmanja i stida rekao svojoj supruzi, bilo je upravo ovo: »Tončika« — zvao ju je Tončika — »Tončika, meni je svega dosta. Ne treba nam više. Mučio sam se kao pas, a sad hoću svoj mir, tako mi neba! Imamo lijepi stan, a iznajmit ćemo mezanin i prvi kat. Svaki ćemo dan jesti svinjsku pečenku, ako budemo htjeli. Ne

moramo živjeti jako nobl. Nije lijepo kad se čovjek nadima ili kad samo meće novce na hrpu. Meni je do mira, a svake večeri ionako imam svoju dvorsku pivovaru. Od sutra je gotovo s poslovima — ja postajem *privatier.*«

»Permaneder,« zaviknula je Tony po prvi put onim osobitim grlenim glasom kojim je običavala izgovarati ime gospodina Grünlicha. On je samo odgovorio: »A ti lijepo šuti!« Iz tog se izrodila svađa, kakva mora za sva vremena uzdrmati sreću braka kad izbije tako rano i tako ozbiljno i žestoko. On je ostao pobjednikom. Njezin se strastveni otpor slomio na njegovoj čežnji za »mirnim življenjem«, i na koncu konca gospodin je Permaneder likvidirao svoj kapital u trgovini hmeljom, tako da je sad gospodin Noppe mogao na posjetnici prekrižiti plavom olovkom *Comp...* Odsad je Tonin suprug, kao i većina njegovih prijatelja s kojima se svako veče kartao za »štamtišom« u dvorskoj pivani i ispijao svoje redovne tri litre, sveo cijelu svoju djelatnost na to, da kao kućevlasnik povisuje stanarinu i da skromno, ali u miru reže kupone.

Konzulici je to naprosto saopćeno. Ali u listovima koje je u toj stvari gospođa Permaneder pisala bratu, mogao se čitati sav bol koji je osjećala... Jadna Tony! To je nadmašilo njene najgore bojazni. Ona je unaprijed znala da gospodin Permaneder nema nimalo one »okretnosti«, koju je u tolikoj mjeri pokazivao njen prvi suprug, ali ipak nije slutila da će tako potpuno u prah oboriti sva očekivanja što ih je još u predvečerje zaruka priznala gospođici Jungmann, i da će tako olako prijeći preko obaveze što ih je preuzeo uzimajući za ženu jednu Buddenbrookovu..,

To je trebalo preboljeti, i njena obitelj kod kuće razabirala je iz njenih listova, kako je Tony zapala u rezignaciju. Živjela je prilično jednolično sa svojim mužem i Erikom, koja je išla u školu, brinula se za svoje kućanstvo, srdačno se družila s ljudima koji su kao stanari ušli u prizemlje i u prvi kat, te s porodicom Niederpaur na Marijinu trgu, izvješćivala je kadikad o posjetu dvorskog kazališta, kamo je išla u društvu

svoje prijateljice Eve, jer gospodin Permaneder nije volio »takve stvari«, pa se čak pokazalo da on, koji je u svom »ljubljenom« Münchenu proživio više od četrdeset godina, još nijedanput nije zavirio u unutrašnjost pinakoteke.

Dani su prolazili... ali je istinska radost zbog novog života prestala za Toniku, otkad se gospodin Permaneder, nakon isplate miraza, povukao u mir. Nije bilo nade. Nikad više neće moći javiti kući o nekom uspjehu, o nekom napretku. Tako, kako su stvari tekle sada, teći će bez promjene do kraja života. To ju je pritiskivalo svom težinom. A iz njenih se pisama sasvim jasno razabiralo da joj to kronično neraspoloženje najviše priječi da se uživi u južnonjemačke prilike. U nekim pojedinostima išlo je kako-tako. Naučila je da se sporazumijeva s djevojkama i dobavljačima, da kaže »mlinci« mjesto friganci i da svom mužu više ne daje jesti voćnu juhu, otkako je rekao »tko bi to posrkao«. Ali, sve u svemu ostala je tuđinka u svojoj novoj domovini, jer osjećaj da ovdje ništa nije osobito ako je netko potekao od Buddenbrookovih, stalno ju je i neprestano ponizivao, pa kad bi u pismu pripovijedala da ju je neki zidar, držeći u jednoj ruci vrč piva, a u drugoj »pušlec« rotkvice, oslovio na ulici i rekao: »Molim vas, koliko je sati, gospa susjedo?« mogao se je osjetiti, usprkos šaljivom načinu, neki prizvuk ogorčenja, i svak je mogao biti potpuno uvjeren da je zabacila glavu i da se nije udostojala toga čovjeka ni pogledati, a kamoli odgovoriti mu... Uostalom, nije joj smetalo samo pomanjkanje forme, nije joj bilo mrsko samo to što su ti ljudi tako »domaći«. Nije prodrla dublje u münchenski život, premda ju je okruživala münchenska atmosfera, atmosfera velikog grada koji je pun puncat umjetnika i građana koji ništa ne rade; ta je atmosfera podobna da čovjeka pomalo demoralizira, a Tony ju je udisala, ali bez humora, jer je često i prečesto bila potištena i zlovoljna.

Dani su prolazili... I onda se odjednom činilo kao da će ipak stići sreća, i to ona za kojom su u Širokoj ulici i u Mengovoj ulici uzalud čeznuli, jer kratko vrijeme nakon Nove

godine 1859. pretvorila se u sigurnost nada da će Tony po drugi put postati majkom. Radost je tako reći titrala u njenim pismima koja su bila puna obijesnih, djetinjastih i tobože važnih rečenica, kako se već odavno nije izražavala. Konzulica je žalila što je u to vrijeme morala biti daleko od svoje kćeri, jer, izuzevši svoja ljetnja putovanja, koja su se sve više ograničavala na kupališta na Istočnom moru, nije više voljela putovati, pa je tako samo pismeno obećavala kćeri božju pomoć. No Tom i Gerda javiše da će doći na krstitke, a Tony je imala punu glavu osnova s obzirom na *otmjeni* doček... Jadna Tony! Taj doček bio je beskrajno tužan, a krstitke koje je sebi zamislila kao prekrasnu malu svečanost s cvijećem, bombonima i čokoladom, uopće nisu bile potrebne — jer dijete, mala djevojčica, došlo je na svijet samo za to, da prestane živjeti nakon skromnih četvrt sata za koje se vrijeme liječnik uzalud trudio da taj nesposobni mali organizam održi na životu... Kad su konzul Buddenbrook i njegova supruga stigli u Munchen, Tony još uvijek nije bila izvan opasnosti. Njezino je stanje bilo mnogo teže nego nakon prvog poroda, a njen želudac, koji bi je i prije povremeno mučio zbog nervozne slabosti, sada već nekoliko dana nije podnosio nikakve hrane. Ipak je ozdravila, a Buddenbrookovi su mogli otputovati umireni bar što se toga tiče, jer su u drugu ruku bili veoma zamišljeni. Jasno se naime pokazalo, a naročito konzulovoj pažnji nije to izmaklo da ni zajednički bol nije bio podoban da oba bračna druga opet donekle zbliži...

Dobrom srcu gospodina Permanedera nije bilo prigovora... Bio je iskreno potresen, i krupne suze potekle su iz njegovih stisnutih očica preko nabubrenog obraza u resasti tupavi brk, kad je gledao svoje mrtvo dijete, a nekoliko je puta uzdahnuo i ponovio: »Bog moj ljubljeni!«

Ali njegov komoditet nije, po Toninu mišljenju, dugo patio zbog toga; večernji sati, koje je provodio u dvorskoj pivani, utješili su ga domala, i on je »prtljao« dalje u svom udobnom, dobrodušnom, malo mrzovoljastom, a malo tupom fatalizmu

oličenom u njegovoj uzrečici: »To je živa muka!«

A Tonini listovi nakon toga nisu nikad više gubili onaj prizvuk beznadnosti, pa čak i optužbe… »Ah, majko«, pisala je, »što se sve nije oborilo na me! Najprije Grünlich i bankrot, a onda Permaneder kao *privatier* i na kraju mrtvo dijete, čime sam zaslužila toliko nesreće!«

Čitajući te izjave kod svoje kuće, konzul se nije mogao suzdržati od smiješka, jer usprkos bola koji se očitovao u tim riječima, osjećao se je u njima i neki šaljivi ponos. Znao je da je Tony Buddenbrook i kao *Madame* Grünlich i kao *Madame* Permaneder ostala dijete, i da je sve svoje vrlo »odrasle« doživljaje doživljavala najprije kao da pravo ne vjeruje, a onda djetinjasto ozbiljno i djetinjasto važno, i što je glavno, s djetinjom otpornošću.

Nije mogla shvatiti čime je zaslužila svoje jade, jer premda se pomalo rugala prevelikoj pobožnosti svoje majke, bila je i sama njome zadojena, pa je žarko vjerovala u zasluge i u pravdu na zemlji… Jadna Tony! Smrt njenog drugog djeteta nije bio ni posljednji ni najteži udarac koji će je pogoditi…

Kad se godina 1859. približavala kraju, dogodi se nešto strašno …

DEVETO POGLAVLJE

Bilo je jednog dana potkraj studenog, jednog hladnog jesenjeg dana kad je nebo zakrito maglom, kao da će sad snijeg, a sunce se tek s vremena na vrijeme probija kroz maglu, jednog od onih dana kad u lučkom gradu oštri

sjeveroistočnjak zlobnim fijukom šiba oko crkvenih uglova i kad se vrlo lako može nabaviti upala pluća.

Kad je u podne konzul Thomas Buddenbrook stupio u »sobu za doručkovanje«, ugledao je svoju majku za stolom, kako se, s naočarima na nosu, zadubila u nekakav papir.

»Tom«, rekla je, pogledavši u njega, ali držeći papir postrance, kao da oklijeva da li da mu ga pokaže... »Nemoj se uplašiti... Nešto neugodno... Ne razumijem pravo... Iz Berlina... Moralo se nešto dogoditi...«

»Molim«, rekao je kratko. Problijedio je, a na trenutak iskočile su žilice na njegovim sljepoočicama, jer je čvrsto stisnuo zube. Ispružio je ruku veoma odlučnom kretnjom, kao da hoće reći: »Samo brže, molim, daj to neugodno bez priprema!«

Stojeći čitao je retke na papiru, podignuvši pri tom jednu od svojih svijetlih obrva i sučući brk. Bio je to telegram, koji je glasio: »Nemojte se uplašiti. Dolazim brzovozno s Erikom. Sve je svršeno. Vaša nesretna Antonija«.

»Brzovozno... pa nije roba!« reče razdraženo i pogleda konzulicu, mašući naglo glavom. »Što znači brzovozno... ?«

»To se tako kaže, Tom, to ne znači ništa. Bit će da je htjela kazati odmah ili nešto slično...«

»Pa iz Berlina? Šta radi u Berlinu? Kako je došla u Berlin?«

»Ne znam, Tom, ja još ništa ne razumijem. Brzojav je stigao prije deset minuta. Ali sigurno se je nešto dogodilo, pa moramo pričekati, da vidimo što je... Bog će dati, da se sve okRené na dobro. Sjedi, sine moj, i jedi!«

Sjeo je i mehanički natočio porter u visoku, debelu čašu.

»Sve je svršeno«, ponovio je. »Pa onda Antonija — djetinjarije...«

Zatim je šutke jeo i pio.

Nakon nekog vremena usudila se konzulica primijetiti: »Da nije štogod s Permanederom, Tom?«

On samo slegne ramenima, ne digavši pri tom glave...

Pri odlasku, držeći kvaku u ruci, reče: »Da, majko, moramo

pričekati dok dođe. Neće vjerovatno htjeti da ti upadne u kuću kasno noću, pa će valjda stići tokom sutrašnjeg dana. Obavijestite me, molim...«

Konzulica je čekala iz sata u sat. Vrlo je slabo počivala te noći. Zvonila je Idi Jungmann, koja je sada spavala u posljednjoj sobi međukata, molila je da joj dade vode sa šećerom, i sjedila je dulje vremena uspravno u krevetu sa svojim ručnim radom. I prije podne drugog dana prošlo je u tjeskobnoj napetosti. Kod drugog doručka izjavio je konzul da Tony, ako dođe, može stići samo vlakom u tri, trideset i tri poslije podne, preko Buchena. U to je vrijeme konzulica sjedila u »odaji krajolikâ« uz prozor i pokušavala da čita neku knjigu. Na crnim kožnatim koricama razabirala se palmina grančica u zlatorezu.

Dan je bio kao i jučerašnji: hladno, maglovito i vjetrovito — iza blistave ograde od kovana željeza pucketala je peć. Stara bi se gospođa stresla i pogledala bi kroz prozor. Čim bi izvana čula drndanje kola. A onda, u četiri sata, kad više nije pazila i kad je gotovo već i zaboravila na kćer, nastala je dolje neka uzbuna... Naglo okRené trup prema prozoru i obriše čipkastim rupčićem vlagu s nahukanog okna: zaista, pred kućom je stajala kočija, a netko se već penjao uza stepenice...

Obuhvatila je objema rukama naslone, da bi se pridigla, ali se dosjetila boljem i opet se spustila natrag u naslonjač, a samo glavu, s gotovo odbojnim izrazom, okrenula prema kćeri koja je brzim korakom gotovo jurnula kroz sobu, dok je Erika Grünlich, koju je Ida Jungmann vodila za ruke, zastala na vratima.

Gospođa Permaneder imala je na sebi ogrtač podstavljen krznom i duguljast suknen šešir s koprenom. Bila je blijeda i naoko umorna, oči su joj bile crvene, a gornja je usna podrhtavala, kao onda kad bi kao dijete plakala. Raširila je ruke i opet ih spustila i potom pala na koljena pred majkom, zakopala lice u nabore njezine haljine i gorko zajecala. Sve je to izazivalo dojam kao da je tako, u jednom dahu, stigla ravno

iz Münchena — i sad je pala, stigavši na cilj, iscrpljena, ali spasena. Konzulica je trenutak šutjela.

»Tony!« rekla je zatim nježnim prijekorom, izvukla oprezno dugu iglu kojom je Tonin šešir bio pričvršćen za njezinu frizuru, položila šešir na dasku prozora i stala milovati objema rukama bujnu, pepeljastoplavu kosu svoje kćeri, kao da je hoće umiriti...

»Šta je, dijete moje... šta se dogodilo?«

No trebalo je strpljenja, jer je prošlo prilično mnogo vremena dok je na to pitanje došao odgovor.

»Majko«, promucala je gospođa Permaneder... »Mama«... Ali to je bilo sve.

Konzulica podigne glavu prema staklenim vratima i, dok je jednom rukom grlila kćer, ispružila je drugu, slobodnu, prema unuci koja je tamo stajala zbunjena, držeći kažiprst na usnama.

»Dođi, dijete, dođi ovamo i kaži dobar dan. Narasla si, a činiš mi se jedra i zdrava, za što moramo hvaliti bogu. Koliko ti je godina sada, Erika?«

»Trinaest, bako...«

»Trista čuda! Cijela dama ..

I preko Tonine glave poljubila je djevojčicu, a zatim nastavila: »Idi sad gore s Idom, dijete moje, naskoro ćemo jesti. Ali znaš, sad mora mama govoriti sa mnom.«

Ostale su same.

»Dakle, draga moja Tony? Nećeš li prestati da plačeš? A ako nam bog šalje kušnju, treba je podnijeti sabrano. Stoji pisano: „Uzmi križ svoj na se...” Ili možda i ti želiš da odeš najprije gore, da malo počineš i da se osvježiš, pa da onda siđeš ovamo k meni? Naša dobra Jungmannica pripremila je tvoju sobu... Hvala ti za tvoj brzojav... Jako nas je preplašio...«

Prekinula je govor, jer iz nabora njene haljine dopirahu do nje isprekidani i prigušeni glasovi: »On je opak čovjek; opak čovjek je on... opak...«

Na toj snažnoj riječi zapela je gospođa Permaneder, kao da

je ta riječ njome ovladala. Utisnula je lice još jače u konzuličino krilo, a ruku kraj stolca stisnula u šaku.

»Odnosi li se to možda na tvog muža, dijete moje?« upita stara gospođa nakon kraće stanke, »znam, ne bih smjela tako misliti, ali što drugo da mislim, Tony? Zar ti je Permaneder učinio nešto nažao? Imaš li razloga da se tužiš na njega?«

»Babett... !« izusti gospođa Permaneder, »Babett!« —

»Babette?« ponovi konzulica pitajući... zatim se nasloni natrag i stade svojim jasnim očima gledati zamišljeno kroz prozor. Sad je znala o čemu se radi. Opet nastade stanka, koju su prekidali Tonini jecaji, ali su i oni bivali postepeno sve rjeđi.

»Tony,« reče konzulica nakon nekog vremena, »vidim da ti je zaista nanesena bol... pa imaš razloga da se tužiš... No je li bilo potrebno da tu pritužbu izraziš tako bučno? Zar je bio potreban taj put iz Münchena ovamo, pa još s Erikom, tako da bi kod manje razumnih ljudi no što smo ja i ti mogla pobuditi dojam kao da se ne želiš više nikad vratiti mužu... ?«

»To i ne želim!... Nikad...!« viknula je gospođa Permaneder i jednim zamahom digla glavu, pogledala zaplakanih očiju, ali sasvim divlje, u lice materi i onda isto tako naglo opet sakrila glavu u naborima njezine haljine. Konzulica je međutim prečula taj uzvik.

»No sada«, nastavila je povišenim glasom i klimala lagano glavom, »sada, kad si već tu, dobro je što si došla. Jer sad ćeš moći olakšati srce i sve ćeš mi pripovijedati, i onda ćemo gledati kako bi se obzirno, oprezno i razborito dala popraviti šteta.«

»Nikad,« prekine je Tony još jednom. »Nikad!« a zatim je stala pričati, pa premda nije bila razumljiva svaka riječ, jer je govorila u konzuli činu nabranu haljinu, a sam je izvještaj bio eksplozivan i prekidan uzvicima najdubljeg ogorčenja, ipak se je iz svega moglo sasvim jednostavno razabrati ovo stanje stvari:

Oko po noći između 24. i 25. tekućeg mjeseca probudila se

Madame Permaneder iz lakog sna, jer je toga dana patila od nervoznih smetnja u želucu i vrlo kasno zaspala. Razlog je bio neki neprestani šum na stubištu, neka nedovoljno prikrivena, tajanstvena buka kroz koju se čulo i škripanje stuba i kašljucavo hihotanje, prigušene riječi obrane i neki sasvim čudni glasovi kao režanje i stenjanje... Ni čas nije moglo biti sumnje o pravom značenju tog štropota... Čim je gospođa Permaneder, onako sanena, nešto načula, već je shvatila i već je osjetila da joj krv nestaje iz obraza i struji prema srcu koje se stisnulo i jedva jedvice još kucalo. Čitavu dugu i okrutnu minutu ležala je zakopana u jastuke, kao omamljena, kao ukočena, ali kako bestidni šum nije prestajao, zapalila je svjetlo drhtavim rukama, puna očaja, ogorčenja i odvratnosti napustila krevet, širom otvorila vrata i pohitala u papučama, sa svjetlom u ruci, prema prednjem dijelu do stubišta: do onih sasvim ravnih »nebeskih ljestava« koje od kućnih vrata vode ravno u prvi kat. I tamo, na najvišim stepenicama tih nebeskih ljestava, ukazala se njenim očima, koje su od užasa bile širom otvoRené, u punoj stvarnosti slika koju je u duhu mogla zamisliti još unutra, u svojoj spavaonici, dok je osluškivala taj nimalo problematičan štropot... Bilo je to neko natezanje, neko nedopušteno i nepristojno rvanje između kuharice Babette i gospodina Permanedera. Djevojka se izvijala na sve strane, držeći u rukama svežanj ključeva, a i svijeću, jer je vjerojatno radila nešto kasno po kući, i nastojala se obraniti od gospodara koji ju je držao zagrljenu i, dok mu je šešir skliznuo na zatiljak, uporno pokušavao da svoj tuljanski brk pritisne na njeno lice, što mu je kadikad uspijevalo... Kad se Antonija pojavila, kriknula je Babetta nešto kao »Ježuš-Marija-Jožef!« a »Ježuš-Marija-Jožef!« ponovio je i gospodin Permaneder i pustio djevojku iz zagrljaja — pa dok je ona gotovo istog časa na spretan način nestala netragom, stajao je on obješenih ruku, obješene glave i obješena čupava brka pred svojom ženom i mucao nešto do krajnosti besmisleno, kao: »Hja, kakvog li natezanja... Muka, živa muka«... Kad se

usudio podignuti oči nje više nije bilo; našao ju je u spavaonici, napola sjedeći, napola ležeći na krevetu, gdje očajnim ridanjem neprestano ponavlja riječ: »Sramota«. Zastao je u labavom stavu, naslonjen o vratnice, mahnuo jednim ramenom naglo prema njoj, kao da je hoće prijateljski gurnuti u rebra, i rekao: »Šuti, ta šuti već jednom, Tončika! Vidi, Ramsauer Francek je večeras slavio svoj imendan... Svi smo mi malo jače potegli...« Ali jaki zadah alkohola koji se od njeg širio po sobi, doveo je njenu egzaltaciju do vrhunca. Nije više jecala, nije više bila slaba i nemoćna, njezin ju je temperament ponio i, neumjerenošću očaja, sasula mu je u lice glasno svoje gnušanje, svu svoju odvratnost i svoj korijeniti prezir kojim prezire čitavo njegovo biće i bivstvovanje... Gospodin Permaneder nije ostao dužan... Glava mu je bila ugrijana, jer je popio u čast svog prijatelja Ramsauera ne samo bezbroj »krigleca«, nego je pio i »šampusa«. Odgovarao je, davao divlje replike, razvila se svađa, mnogo strašnija nego onda kad je gospodin Permaneder uzmakao u stanje mira, i gospođa Antonija je skupila svoje stvari, da se povuče u dnevnu sobu... Ali tad je, na kraju, za njom jeknula jedna riječ, jedna njegova riječ, jedna riječ koju ona ne može ponoviti, koja nikad neće prijeći preko njenih usana, jedna riječ... jedna riječ...

To je uglavnom bio sadržaj što ga je *Madame* Permaneder izgovorila u nabore majčine haljine. Ali preko »riječi«, preko one »riječi«, zbog koje se one užasne noći sva njena duša, do dna, pretvorila u led, nije nikako mogla prijeći. Ona je nije ponovila, o, sačuvaj bože, ona je ne može ponoviti, uvjeravala je majku, premda konzulica nije to ni zahtijevala, nego je samo jedva primjetno, lagano i zamišljeno kimala glavom, s pogledom uprtim dolje na Toninu lijepu pepeljastu kosu.

»Da, da,« rekla je napokon, »eto, morala sam čuti žalosne stvari, Tony. I ja razumijem sve to vrlo dobro, jadna moja curice, jer ja nisam samo tvoja mama nego i žena, kao i ti... Sad uviđam, kako je potpuno opravdana tvoja bol, i koliko je

tvoj muž u jednom trenutku slabosti zaboravio poštovanje koje ti duguje…«

»U jednom trenutku?!« povika Tony i skoči na noge. Učini dva koraka natrag i stane grozničavo brisati suze, »U jednom trenutku?!... Poštovanje koje duguje meni i našem imenu, to je zaboravio... to nije od prvog početka znao. Muž koji se s mirazom svoje žene jednostavno povlači u mir! Čovjek bez častoljublja, bez ambicije, bez cilja! Muškarac, kome u žilama mjesto krvi teče kaša od slada i hmelja... Da, to je moje uvjerenje... I koji se još ponizuje do takvih podlosti, kao ono s Babettom, i kad mu se to njegovo nevaljalstvo spočitne, odgovori jednom riječi... o, jednom *riječi*...«

Opet je stiglo do te riječi, do te riječi koju nije mogla ponoviti. No onda najednom stupi naprijed i reče iznenada s puno interesa, mirnim i blagim glasom: »Kako je to zgodno! Odakle to imaš, mama?«

Bradom je pokazala prema maloj, pletenoj košarici od trske, na ljupkom malom stalku, ukrašenom atlasnim vrpcama u kojoj je konzulica od nekog vremena običavala čuvati svoje ručne radove.

»Nabavila sam je za sebe,« odgovori stara gospođa, »potrebna mi je...«

»Otmjeno!« reče Tony promatrajući stalak i nagnuvši glavu malo u stranu, »zaista otmjeno!«. I konzuličine oči bile su uprte u taj predmet, ali ga zaokupljena dubokim mislima nije vidjela.

»Dakle, draga moja Tony,« rekla je, napokon, ispruživši još jednom ruke prema kćeri, »bilo kako bilo, sad si ovdje, i ja te primam najsrdačnijom dobrodošlicom, dijete moje. Kad se duhovi smire, lakše ćemo o svemu razgovarati... Svuci se u svojoj sobi, smjesti se udobno... Ida!?« viknula je povišenim glasom u blagovaonicu. »Daj, draga, da prostru za *Madame* Permaneder i Eriku!«

DESETO POGLAVLJE

Tony se odmah nakon ručka povukla u svoju sobu, jer je konzulica za vrijeme jela potvrdila njenu slutnju da Thomas zna za njezin dolazak... a činilo se da joj se jako ne žuri da se s njim sastane.

U šest sati popodne došao je konzul. Uputio se u »odaju krajolikâ«, gdje je dulje razgovarao s majkom.

»A kako ona?« pitao je. »Kako se vlada?«

»Ah, Tom, bojim se da je nepomirljiva... Bože dragi, kako je razdražena... pa onda, ona riječ... kad bih samo znala tu riječ, koju joj je — veli — dobacio...«

»Idem k njoj!«

»Učini to, sine! Ali pokucaj lagano, da se ne preplaši, i ostani miran, čuješ li? Njeni su živci poremećeni... Gotovo ništa nije jela... znaš, njen želudac... Razgovaraj s njome mirno.«

Brzo, preskačući užurbano, po svom običaju, po jednu stepenicu, popeo se u drugi kat, a pri tom je zamišljeno čupao svoj brk. Ali već kad je kucnuo na vrata, razvedrilo mu se lice, jer je odlučio da tom pitanju pristupi s humorom, koliko bude moguće.

Pošto je patnički jeknulo: »Unutra!« otvorio je vrata i našao gospođu Permaneder kako potpuno obučena leži na postelji s odvrnutim zastorima, leđima naslonjena na perinu, s bočicom želučanih kapi na noćnom ormariću, na dohvatu ruke. Okrenula se malo, podbočila glavu rukom i pogledala ga koketno-mrgodnim podsmijehom. On se pokloni vrlo duboko i opisa ispruženim rukama svečanu gestu.

»Milostiva gospođo... ! Što nam je pribavilo čast da

građanka glavnog i prijestolnog grada...«

»Daj me poljubi, Tom,« odvrati ona i pridigne se, da mu pruži svoj obraz, pa se zatim opet spusti na jastuk.«

»Dobar dan, dobri moj dječače! Kako vidim, ništa se nisi promijenio od vremena vašeg boravka u Münchenu.«

»No o tom, moja draga, ne možeš suditi ovdje pri spuštenim zastorima. A na svaki način nisi trebala da mi ispred nosa ugrabiš taj kompliment, jer on, naravno, ide tebi...«

Držeći njenu ruku u svojoj, privukao je stolac do postelje i sjeo kraj nje.

»Kako sam već često rekao: ti i Klothilda...«

»Gade!... Kako je Thilda?«

»Razumije se, dobro! *Madame* Krauseminz brine se za nju u prvom redu, da ne gladuje. Ali to ipak ne smeta da ovdje svakog četvrtka proguta izvanredne količine, kao unaprijed, za cijelu sedmicu...«

Nasmijala se srdačno, kako se već dugo nije nasmijala, ali se onda presjekla uzdahom i upitala: »A kako poslovi?«

»Tja... čovjek se provlači. Mora biti zadovoljan...«

»O, hvala bogu, da je barem ovdje sve u redu! Ah, ja nisam nimalo raspoložena da veselo čavrljam...«

»šteta. Čovjek mora *quand même* sačuvati humor.«

»Ne, s tim je svršeno Tom. — Ti sve znaš?«

»Ti sve znaš...!« ponovi on, ispusti njenu ruku i jednim pokretom odgurne stolac malo natrag, »Bože sveti, kako to zvuči! Sve! Što li je sve pokopano u tom *sve*! *Utopio sam ljubav i svoju bol ja tu,* je li? Dakle, znaš,..«

Ona je šutjela. Pogledala ga je duboko začuđenim i duboko uvrijeđenim pogledom.

»Da, takvo sam lice očekivao od tebe,« reče on, »jer da ne praviš takvo lice, ne bi ni bila ovdje. Ali dopusti mi, dobra moja Tony, da ja cijelu stvar uzmem toliko olako, koliko je ti uzimaš preozbiljno, pa ćeš vidjeti da se nas dvoje korisno upotpunjujemo...«

»Preozbiljno, Tom, zar preozbiljno....?«

»Pa da, zaboga, ta nemojte igrati tragediju. Pokušajmo govoriti malo skromnije, a ne *sve je svršeno* i *vaša nesretna Antonija!* Shvati me pravo, Tony; ti znaš dobro da sam ja prvi koji se od srca radujem što si došla. Već sam odavno želio da nas jedanput posjetiš bez svog muža, da bismo mogli opet jednom razgovarati sasvim *en famille.* Ali da si *sad* došla, i to došla *na ovakav način*; *pardon, dijete moje,* to je glupost... Da... dopusti da završim! — Permaneder se je očito ponio veoma nedostojno, to je sigurno istina, i to ću mu ja dati na znanje, budi uvjerena...«

»*Kakvo* je bilo njegovo ponašanje, Tomo,« prekine ga ona uspravljujući se u krevetu i položivši jednu ruku na srce, »to sam mu već sama dala na znanje, i ne samo to, neka znaš. Držim, na osnovu svog osjećaja takta, da je svako novo raspravljanje s tim čovjekom neumjesno!«. Nakon tih riječi klonu opet na postelji i stade strogo i nepomično gledati u strop.

On se prignu, kao pod teretom njenih riječi, a pri tom je gledao, smiješeći se, u svoja koljena.

»Dobro, dakle *neću* mu pisati grubo pismo: sve po tvojoj zapovijedi. Na kraju, to je tvoja stvar, i potpuno je dovoljno, ako mu ti naravnaš glavu; kao njegova žena ti si u prvom redu pozvana da to učiniš. Uostalom, ako stvar hladno promotrimo, ne mogu se poreći i neke olakotne okolnosti. Njegov prijatelj slavi imendan, on dolazi kući u svečanom raspoloženju, suviše je dobre volje, i pušta maha svojoj željici, prilično neukusno i nedolično...«

»Toma,« reče ona, »ja te ne razumijem. Ne razumijem ton, kojim govoriš! Ti... Čovjek s takvim načelima... Ali ti ga nisi vidio! Kako ju je zgrabio u svom pijanstvu, kakav je bio...«

»Prilično smiješan, mogu zamisliti. Ali baš u tom grmu leži zec, Tony, ti ne vidiš stvar sa smiješne strane, a naravno, kriv je za to tvoj želudac. Uhvatila si muža u slabom času i vidjela si ga u smiješnom položaju... Ali zbog toga se ne bi trebala tako silno zgražati, nego bi se morala nasmijati, čime bi i on

tebi postao nekako bliži... Hoću da ti kažem jedno: razumije se da nisi mogla njegova vladanje naprosto odobriti, sa smiješkom na usnama, bez ijedne riječi prigovora, sačuvaj bože. Ti si otputovala: to je bila demonstracija, možda odviše živahna, a možda je kazna i prestroga — jer ne bih ga želio vidjeti, kako sada negdje sjedi tužan i žalostan. No bilo kako mu drago, kazna je zaslužena. Stoga te ja molim samo jedno: da sve te stvari promatraš s manje ogorčenja, a s više politike... To među nama. Moram ti, napokon, natuknuti da u braku nije nipošto svejedno na kojoj strani leži... moralna premoć... razumiješ me, Tony! Nema sumnje da je tvoj muž otkrio svoju slabu stranu... Kompromitirao se, učinio je samog sebe smiješnim... smiješnim baš stoga što je njegov prestupak bezazlen, što se ne može smatrati ozbiljnom stvari... Ukratko, njegovo dostojanstvo nije više nepovredivo i svakako je na tvojoj strani neka nadmoć, pa uzmimo da je ti znaš spretno iskoristiti, onda će tvoj a sreća biti osigurana. Ako se ti dakle... recimo za četrnaest dana... Da, molim, tako dugo moram *najmanje* zahtijevati da ostaneš kod nas! — Dakle, ako se za četrnaest dana vratiš u München, vidjet ćeš...«

»Ja se neću vratiti u München, Tomo.«

»Kako, molim?« upita on, stegnu lice i nagnu se naprijed, prislonivši jednu ruku na uho...

Ležala je na leđima, glavom duboko u jastucima, tako da je brada nekako stršila uvis. »*Nikad!*« izgovorila je Tony, a potom otegnuto i glasno izdahnula zrak i stala kašljucati polako i odsječeno — neko suho kašljucanje koje kao da je postalo nervoznim običajem, a bilo je zacijelo u vezi s njezinim želučanim tegobama. Nastala je stanka.

»Tony,« reče on iznenada, ustade i spusti oštro ruku na naslon *empire*-stolca, »nećeš mi valjda prirediti skandal!...«

Bacila je pogled postrance i uvjerila se da je blijed i da su žilice na njegovim sljepoočicama stale pulsirati. Njezin je položaj postao neodrživ. Ona je pala u vatru i da bi rastjerala strah koji je osjećala pred njim, počela se vladati glasno i

ljutito. Trgnula se, spustila noge s postelje i počela, zažarenih obraza, namrštenih obrva i s naglim pokretima glave i ruku: »Skandal, Tomo...?! Ti si mi izvolio zapovjediti da ne pravim skandal; kad me sramote, kad mi naprosto pljuju u lice?! Je li to dostojno brata?... Da, to pitanje moraš milostivo dopustiti! Obzir i takt izvrsne su stvari, zacijelo! Ali ima granica u životu, Tomo, a ja poznajem život isto tako dobro kao i ti, kad se strah od skandala počinje zvati kukavičluk, tako je! I čudim se da tebi moram to reći ja, koja sam samo guska i glupača. Da, to sam, no razumijem da me Permaneder možda nikad nije ni ljubio, jer sam stara i ružna žena, a Babette je sigurno zgodnija. Ali uza sve to nije smio zaboraviti obzire koje duguje mome podrijetlu, mome odgoju i mojim osjećajima! Ti nisi vidio, Tom, kako je izgubio te obzire, a tko to nije vidio, taj ništa ne zna, jer ne da se ispričati kako je oduran bio u onom stanju... I ti nisi čuo onu riječ koju je viknuo za mnom, za tvojom sestrom, kad sam skupila svoje stvari i izišla iz spavaonice da legnem na sofu u dnevnoj sobi... Da, tad sam morala čuti za sobom riječ iz njegovih usta... jednu riječ... riječ...! Ukratko, Tomo, da znaš, upravo ta riječ bila je razlog koji me je *prisilio* da cijelu noć spremam stvari, da rano ujutro probudim Eriku i odem, jer nisam mogla ostati kod muža u čijoj blizini *moram* biti izložena takvim riječima, i takvom se mužu, kako sam ti već kazala, neću nikad više vratiti... Ili bih morala propasti, jer ne bih vise imala samopouzdanja ni uporišta u životu!«

»Hoćeš li napokon biti tako dobra i reći mi tu prokletu riječ, da ili ne?«

»Nikad, Tomo! Nikad je neću ponoviti svojim ustima. Ja znam što sam dužna samoj sebi i tebi i ovim odajama...«

»Onda se s tobom ne da govoriti!«

»Možda, a ja bih željela da uopće i ne govorimo više o tom...«

»Pa što misliš raditi? Hoćeš li rastavu braka?«

»To hoću, Tom! To je moja čvrsta odluka. To je jedini

ispravni postupak koji dugujem sebi i svom djetetu, i svima vama.«

»Dakle, to je besmislica,« reče on kao nuzgredno, okRené se na peti i udalji se od nje kao da je time stvar svršena, »Za rastavu potrebno je dvoje, dijete moje, a da će Permaneder s užitkom i odmah biti spreman na to, no ta je pomisao doista smiješna...«

»O, to prepusti meni,« odgovori ona, ne dajući se zaplašiti. »Ti misliš da će se opirati, i to radi mojih 17.000 kurantnih talira; međutim, ni Grünlich nije htio, ali je morao. Za to ima sredstava, a ja ću otići doktoru Gieseckeu, on je Christianov prijatelj, i on će mi pomoći... Zacjelo, onda je stvar bila drukčija, znam što hoćeš reći. Tad je bila „nesposobnost muža da izdržava svoju porodicu", jest! Vidiš, uostalom, da sam dobro upućena, a ti se vladaš kao da je to prvi put u životu što se rastavljam od muža... Ali to je svejedno, Tom. Možda to zaista ne ide i možda je nemoguće, a može biti, možda ti imaš pravo. Ali to ništa ne mijenja na stvari. To ne može promijeniti moju odluku. Onda neka zadrži onih nekoliko groša — ima vrednijih stvari u životu! Mene svakako neće više vidjeti!«

Nakašljala se je... Ustala je iz postelje, sjela u naslonjač, poduprla bradu na jedan lakat, tako da su četiri zgrčena prsta čvrsto stisnula donju usnicu. U tom položaju, nagnuvši u stranu gornji dio tijela, gledala je ukočeno kroz prozor uzbuđenim i zacrvenjelim očima.

Konzul je koračao kroz sobu gore-dolje, klimao glavom i slegnuo ramenima. Napokon je stao pred njom i zalomio rukama.

»Ti si djetinjasta, Tony!« reče malodušno i molećivo. »Svaka riječ koju kažeš, naprosto je djetinjarija! Ne bi li, molim te, bar za jedan čas mogla pokušati da promatraš stvari kao odrastao čovjek?! Zar ti ne vidiš da se ponašaš kao da si proživjela nešto ozbiljno i teško, kao da te je muž okrutno prevario, izložio sramoti pred cijelim svijetom! Ali promisli samo da se zapravo ništa nije dogodilo! Da o tom vašem glupavom

događaju na nebeskim ljestvama u Kaufingerovoj ulici ni živa duša nema pojma! Da ti ni svom ni našem dostojanstvu nećeš nanijeti nimalo štete, ako se u potpunom miru, možda s malo uvrijeđenim izrazom, vratiš Permanederu... baš naprotiv, da možeš nauditi našem ugledu tek *ako to* ne učiniš, jer tek onda ćeš iz te sitnice stvoriti nešto, tek onda ćeš izazvati skandal...«
.

Ona naglo ispusti bradu i pogleda mu ravno u lice. »Sad prestani Tomo! Sad sam ja na redu! Sad slušaj mene! Kako, zar je samo ono sramota i skandal u životu što se pročuje i što dopre među ljude? O, nipošto! Tajni skandal mnogo je gori, kad u potaji ždere čovjeka i podgriza njegovo samopoštovanje! Jesmo li mi Buddenbrookovi ljudi koji samo prema vani hoće da budu tip-top, kako ovdje uvijek kažete, a između svoja četiri zida gutamo poniženja? Tom, moram se tebi čuditi! Zamisli našeg oca, kako bi on danas postupao, i onda sudi u njegovu duhu. Ne, mora vladati iskrenost i poštenje... Ti možeš svakog dana cijelom svijetu pokazati svoje knjige i viknuti: „Evo, gledajte!”... Drukčije ne smije biti ni s jednim među nama. Znam, kakvom me je bog stvorio. Ja se nimalo ne plašim. Neka samo Julkica Möllendorpf prođe kraj mene i neka samo ne pozdravi! I neka samo Pfiffi Buddenbrook sjedi četvrtkom ovdje i neka se trese od zluradosti i neka govori: „No, sad je na žalost već po drugi put, *naravno* oba su puta bili krivi muževi!” Ja sam se neizrecivo uzdigla nad takve stvari, Tom! Znam, učinila sam ono što sam držala da je pravo. Ali da gutam od straha pred Julkicom Möllendorpf i Pfiffikom Buddenbrook i da se dadem vrijeđati u nekulturnom pivskom dijalektu... da od straha pred njima izdržim s jednim čovjekom u gradu, gdje bih se morala pomiriti s takvim riječima i scenama kakva se odigrala na nebeskim ljestvama, gdje bih morala sasvim i bez opoziva zatajiti sebe, svoje podrijetlo, svoj odgoj i sve u sebi, samo zato da izgledam sretna i zadovoljna, — to nazivam nedostojnim, to nazivam skandaloznim, to da znaš...!«

Stade, gurnu opet bradu u šaku i uze uzbuđeno piljiti kroz prozor. On je stajao pred njom, oslonjen na jednu nogu, s rukama u džepovima od hlača, očima uprtim u nju. Ipak je nije vidio, dok je zamišljen polagano mahao glavom.

»Tony,« rekao je, »mene nećeš prevariti. Znao sam to već prije, a svojim si se posljednjim riječima odala. Ne radi se uopće o mužu. Radi se o gradu, ne radi se uopće o onoj budalaštini na nebeskim ljestvama. Važno je sve zajedno. Nisi se mogla aklimatizirati. Budi iskrena!«

»Imaš pravo, Tom!« poviče ona. Čak je pri tom poskočila i ispružila ruku ravno njemu u lice. Bila je sva crvena. Ostala je na nogama u ratobornom stavu, držeći jednom rukom naslon stolca, a drugom gestikulirajući, i započela govor, govor pun strasti koji je tekao nezadržljivo. Konzul ju je promatrao sav u čudu. Jedva da je pustila sama sebi da dahne, tako su navirale i brujale nove i nove riječi. Da, nalazila je riječi da izrazi sve, sav jad što se bio nakupio u njoj tih godina, pomalo nesređeno, ispremiješano, ali joj je uspjelo naći izražaj. Bila je to eksplozija, provala puna očajne iskrenosti... Tu je izbilo nešto što se nije moglo pobijati, nešto elementarno, o čemu se ne da raspravljati...

»Da, imaš pravo, Tomo! Ponovi to još jednom! Ha, izričito izjavljujem da nisam više glupača i da znam što treba misliti o životu. Ne, ja se više ne skamenjujem kad vidim da u životu nije sve časno i pošteno. Poznavala sam ljude kao Plači-Trieschke i bila sam vjenčana s Grünlichom, a poznam i naše *suitiere* ovdje u gradu. Nisam nevino dijete, hoću da ti kažem, i stvar s Babettom, sama po sebi i bez veze sa svim ostalim, ne bi me dirnula i otjerala, to mi možeš vjerovati! Već stvar je u tome, dragi moj, da je to prevršilo mjeru koja je već bila puna... Već odavno puna... Već odavno puna! Sitnica je prevršila mjeru, kad je došlo i to. Sad sam iskusila da se čak ni u tome ne mogu pouzdati u Permanedera. To je bila kruna svemu! To je izbilo dno bačvi! Zbog toga je odjedanput dozrela moja odluka da odmaglim iz Münchena, a ona je već dugo,

dugo vremena dozrijevala. Tom, jer ja ne mogu živjeti tamo dolje, tako mi dragog boga i njegovih anđeoskih četa, ne mogu! *Koliko* sam bila nesretna, Tomo, ne možeš znati, jer i onda kad si došao u posjet nisam dopustila da išta primijetiš; ne, jer ja sam žena s mnogo takta koja ne dosađuje drugim ljudima svojim jadikovkama i koja ne iznosi svaki dan svoje srce na pazar, i uvijek sam bila od prirode zakopčana. Ali ja sam patila, Tom, patila sam svom svojom dušom, tako reći cijelim svojim bićem. Kao biljka, da se poslužim tom slikom, kao cvijet presađen u tuđu zemlju... premda ti vjerojatno misliš da ta usporedba nije na mjestu, jer sam ružna žena... ali u tuđu zemlju zaista nisam mogla doći i radije bih otišla u Tursku! O, mi ne bismo nikada smjeli otići odavle, mi iz gornjih krajeva! Mi treba da ostanemo u svojemu morskom zalivu i da pošteno zarađujemo svoj kruh... Vi ste često ismijavali moju slabost za plemiće... da, ja sam tokom ovih godina često mislila na neke riječi koje mi je prije dulje vremena rekao netko, neki vrlo pametan čovjek. „Vi imate simpatija za plemiće...” rekao je on, „da li da vam kažem zašto? Jer ste sami plemkinja! Vaš je otac velik gospodin, a vi ste princeza. Ponor vas dijeli od nas koji ne pripadamo vašem, krugu vladajućih porodica...” Da, Tom, mi sebe smatramo plemstvom i osjećamo distanciju, i stoga ne smijemo nikad pokušati živjeti negdje, gdje ne znaju ništa o nama, gdje nas ne znaju cijeniti, jer ćemo doživjeti samo poniženja, i svi će nas smatrati smiješno oholima. Da, svi su me držali smiješno oholom. Nisu mi to kazali, ali to sam osjećala svaki čas, a i zbog toga sam trpjela. Ha! U zemlji, u kojoj jedu tortu nožem, u kojoj knezovi ne znaju pravo njemački, i gdje udara u oči, kao znak da je netko zaljubljen, kad gospodin podigne lepezu dami — u takvoj zemlji vrlo je lako, Tom, izgledati ohol. Da se aklimatiziram? Ne, među ljudima bez dostojanstva, morala, častoljublja, otmjenosti i strogosti, među neurednim, neučtivim i zamusanim ljudima, među ljudima koji su u isti mah i lijeni i lakomisleni, tromi i površni... među takvim

ljudima ne mogu se aklimatizirati i ne bih to nikad mogla, tako sigurno kao što sam tvoj a sestra! Evi Ewers je uspjelo... Lijepo! Ali jedna Ewersova nije jedna Buddenbrookova, a osim toga ima muža koji nešto vrijedi u životu. Ali kako je meni bilo? Zamisli se, Tomo, počni od početka i sjeti se! Ja sam odavle, iz ove kuće, u kojoj nešto znači biti marljiv i truditi se za svoj cilj, došla onamo, k Permanederu, koji se s mojim mirazom povukao u mir... Ha, to je bilo nepatvoreno, to je bilo značajno za njega, ali to je i jedino, što je pozitivno u toj stvari. Što dalje? Imalo je doći dijete! O, koliko sam se radovala! Ono bi mi bila odšteta za sve! A što se dogodilo? Ono umire! Ono je mrtvo! To nije bila krivnja Permanederova; o ne, sačuvaj bože! Učinio je sve što je mogao, čak dva-tri dana nije išao ni u krčmu, zaista! Ali i to je pogoršalo stvar. Možeš zamisliti da nisam postala sretnija nakon toga. Ali izdržala sam i nisam mrmljala. Hodala sam po svijetu neshvaćena, razvikali su me da sam ohola žena, no ja sam sebi govorila: Dala si mu pristanak za cijeli život. Malo je nezgrapan i nepokretan, prevario je tvoje nade, ali je dobronamjeran, i srce mu je čisto. A onda sam morala doživjeti ovo i vidjeti ga u onom odurnom času. A onda sam iskusila, eto, tako me krasno razumije i tako me divno respektira, da mi je čak doviknuo jednu riječ, riječ koju nijedan od tvojih skladišnih radnika ne bi dobacio svome psu! I tad sam spoznala da me više ništa ne veže, i da bi bila sramota da još dulje ostanem. A kad sam se ovdje s kolodvora vozila kroz Holstensku ulicu, prošao je nosač Nielsen i skinuo duboko svoj cilindar, a ja sam mu odzdravila: nimalo oholo nego onako kako je otac pozdravljao ljude... tako... rukom. I sad sam ovdje. I ti možeš zapregnuti dva tuceta teških konja, Tom, ali u München me više nećeš odvući. A sutra idem Gieseckeu!«

To je bio govor koji je Tony održala, a potom se prilično iscrpljena spustila u naslonjač, zakopala bradu u šaku i stala buljiti u prozorska okna.

Prestrašen, omamljen, gotovo potresen, stajao je konzul

pred njom i šutio. Zatim je teško uzdahnuo, podigao ruke do visine ramena i pustio da padnu na bokove.

»Da, tu nema pomoći!« rekao je tiho, lagano se okrenuo na peti i pošao prema vratima.

Gledala je za njim s istim izrazom lica kojim ga je primila: patnički i koketno-namrgođeno.

»Tom?« upita. »Ljutiš li se na me?«

Držao je ovalnu kvaku u jednoj ruci, a drugom je umorno odmahnuo. »Ah ne! Nipošto!«

Ona ispruži ruku za njim i ispusti glavu na rame. »Dođi ovamo, Tom... Tvoj a sestra nije jako dobro prošla u životu. Sve se obara na nju... i ona u ovom trenutku nema valjda nikoga tko bi bio uz nju...«

On se vrati i prihvati njenu ruku, postrance, nekako ravnodušno i mlitavo, ne gledajući joj u lice...

Iznenada stade njena gornja usna podrhtavati... »Ti se sad moraš sam boriti«, rekla je. »Christian ti neće biti od pomoći, a sa mnom je sada svršeno... Ja sam odigrala svoje... Ni ja ti ne mogu više pomoći... Da, morate mi dati iz milosti svagdanji kruh, meni, beskorisnoj ženi... Nisam mislila da ću tako bijedno zakazati i da ti neću biti baš nikakav oslonac, Tom! Sad se ti moraš sasvim sam starati da se mi Buddenbrookovi održimo... I neka bog bude s tobom«.

Dvije suze, velike, svijetle dječje suze, stale su se kotrljati niz njene obraze na kojima su se počele već pojavljivati male brazdice.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Tony nije besposleno tratila vrijeme, nego je uzela stvar u ruke. U nadi da će se primiriti, smekšati i promijeniti mišljenje, konzul ju je prije toga zamolio samo jedno: da bude rezervirana i da ni ona ni Erika ne odlaze od kuće. Sve bi se još moglo krenuti nabolje... Zasad je važno da se ništa u gradu ne sazna. Otkazan je i »obiteljski dan« u četvrtak.

Ali već sutradan po dolasku gospođe Permaneder primio je doktor Giesecke od nje svojeručno pismo u kojem ga moli da se potrudi u Mengovu ulicu. Primila ga je u prvome katu, u srednjoj sobi, u koju se ulazilo s koridora. Dala ju je naložiti, a na masivnom stolu poredala je, bog bi znao zašto, uz tintarnicu pisaći pribor i mnogo bijelog papira u folio-formatu koji je potjecao iz prizemlja, gdje su bile poslovnice. Zauzeli su mjesta u dva naslonjača...

»Gospodine doktore«, rekla je skrativši ruke i zabacivši glavu, tako da je uprla pogled u strop. »Vi poznate život i kao čovjek i kao pravnik, mogu dakle razgovarati s vama otvoreno!« I onda mu je otkrila sve kako se je desilo s Babettom, i ono u spavaćoj sobi, na što je doktor Giesecke sa žaljenjem izjavio da ni žalosni događaj na stubištu, ni ona neka njoj nanesena uvreda o kojoj gospođa neće pobliže da se izrazi, nije dovoljan razlog za rastavu braka.

»Dobro«, odgovorila je. »Hvala vam«.

Onda ga je zamolila da joj dade pregled zakonskih razloga za rastavu braka, i saslušala je bistre glave i s dubokim interesom podulje predavanje o ženidbenom pravu, a zatim ozbiljno i ljubazno otpustila doktora Gieseckea, »za sada«.

Otputila se je u prizemlje i prisilila konzula da se povuče s njom u svoj privatni ured.

»Toma«, rekla je, »molim te da smjesta pišeš tom čovjeku... ne volim spominjati njegovo ime. Što se tiče mog novca, o tom sam sada tačno obaviještena. Neka se izjasni. Ovako ili onako, mene više neće vidjeti. Ako pristane na zakonsku rastavu, vrlo dobro, onda ćemo pokrenuti parnicu radi polaganja računa i vraćanja moje *dote*. A ako se bude opirao, ni onda ne moramo

očajavati, jer treba da znaš, Tom, da Permanederovo pravo na moju *dotu*, premda s juridičkog stanovišta predstavlja njegovo vlasništvo — što se ne da poreći — meni ipak ostavlja neka zakonska prava, hvala bogu...«

Konzul je hodao po sobi, držeći ruke na leđima, i slegao nervozno ramenima, jer je izraz lica, dok je izgovarala riječ »dota«, bio neizrecivo ponosan.

Ali on nema vremena! Bog sam znade, koliko je zaokupljen poslom, neka se malo strpi i neka izvoli još i pedeset puta stvar promisliti. On mora sutra i u Hamburg, radi neke konferencije, nekog neugodnog objašnjenja s Christianom. Christian je pisao, moli za potporu, za pomoć koju je konzulica morala odvojiti od njegove buduće baštine. Njegov posao stoji očajno, a on se, premda se stalno tuži na čitav niz bolesti, ipak, rekao bi čovjek, sjajno zabavlja po restoranima, cirkusima i kazalištima. Sudeći po dugovima koji su sad došli na javu, a mogao ih je napraviti jer nosi ime koje uživa dobar glas, živi veoma iznad svojih mogućnosti. U Mengovoj ulici, u »klubu«, pa i u cijelom gradu, bilo je poznato tko je kriv za sve to. Bila je to neka ženska, neka samostalna dama, kaj a se zvala Alina Puvogel, a imala je dvoje krasne djece. Nije Christian jedini među hamburškim veletrgovcima koji je s njom vezan prisnim i skupim odnosima... Ukratko, osim Toninih želja za rastavom ima više neugodnih stvari, a putovanje u Hamburg je hitno. Uostalom, valjda će i Permaneder dati glasa od sebe...

Konzul je otputovao i vratio se je gnjevan i utučen. A kako iz Münchena nije bilo glasa, morao je da učini prvi korak. Pisao je, pisao hladno, stvarno i malo svisoka: ne može se nijekati da je Antonija u svom bračnom životu s Permanederom bila izložena teškim razočaranjima... pa i ne ulazeći u pojedinosti, može se sve u svemu reći da u toj zajednici nije našla sreću... Njena želja da prekine tu vezu mora se učiniti opravdana svakome tko misli kako treba... Čini se, na žalost, da je njezina odluka da se više ne vrati u

München, nepokolebljiva... I sad je slijedilo pitanje, što gospodin Permaneder misli o tim činjenicama...

Dani napetosti!... Onda je gospodin Permaneder odgovorio.

Odgovorio je kako nitko nije očekivao, ni doktor Giesecke, ni konzulica, ni Thomas, pa ni sama Antonija. Jednostavnim je riječima pristao na rastavu.

Pisao je da od srca žali sve što se dogodilo, ali da respektira Antonijine želje, jer i sam vidi da ona i on nisu »nikako spadali zajedno«; ako je imala teške dane s njim, neka ih pokuša zaboraviti, a njemu oprostiti... Kako nju i Eriku po svoj prilici više nikad neće vidjeti, želi i njoj i djetetu »zanavijek« svaku sreću... Alois Permaneder. — Izričito je u dodatku izjavio spremnost da odmah vrati miraz. On sam može bezbrižno živjeti s onim što ima. Ne treba mu nikakav rok, jer ne treba izvršiti nikakve poslove, kuća je njegovo vlasništvo, a rečena je svota likvidna.

Tony je bila gotovo postiđena; prvi put bila je sklona da u Permanederovu nehaju za novčane stvari vidi nešto pohvalno. Sad je ponovo stupio u akciju doktor Giesecke; stupio je u vezu sa suprugom da se pronađe razlog za rastavu. Složiše se na »obostranu nesavladivu odvratnost«, i parnica poče. — Druga brakorazvodna parnica koju je Tony pratila ozbiljno, stručno i nadasve pažljivo i revno. Govorila je o tom gdje god bi stala i pala, tako da se konzul nekoliko puta naljutio. Ali Tony se isprva nije mogla na nj obazirati. Bila je suviše zaokupljena riječima kao: uživanje, dotalni prihod, nuzgredne tražbine, odnosni prigovori... koje bi neprestano izgovarala glatko i dostojanstveno, zabačene glave i ponešto uzdignutih ramena. Od svih razlaganja doktora Gieseckea najdublje se dojmio Tonike paragraf koji je govorio o nekom na dotalnom zemljištu eventualno pronađenom »blagu«, koje se ima smatrati dijelom dotalnog imutka i u slučaju raskida braka u cijelosti vratiti. O tom blagu, koga dabome nije bilo, pripovijedala je svima i svakom: Idi Jungmann, ujaku Justusu, jadnoj Klothildi, gospođicama Buddenbrook u

Širokoj ulici koje su, uostalom, saznavši za te događaje, sklopile ruke u krilu i nijemo se pogledavale. Bile su silno osupnute što su doživjele i tu zadovoljštinu... Pripovijedala je Terezi Weichbrodt, od koje je Erika opet mogla primati poduku, pa čak i dobroj *Madame* Kethelsen koja s više razloga nije ništa razumjela...

Napokon je stigao dan kad je odluka o rastavi postala pravomoćna. Tad je Tony izvršila posljednju formalnost, zamolila je naime od Thomasa obiteljske papire i vlastoručno ubilježila novo činjenično stanje, na što je preostalo samo jedno: da se uživi u taj novi položaj. Hrabro se privikavala. S nepotpunim dostojanstvom znala je prečuti izvanredno zlobne primjedbe gospođica Buddenbrook, i s neizrecivom hladnoćom znala bi na ulici previdjeti glave Hagenströmovih i Moliendorpfovih, a potpuno se odrekla društvenog života koji se uostalom već godinama nije odigravao u njenoj obiteljskoj kući, nego u kući njezina brata. Imala je svoj najbliži rod: konzulicu, Thomasa, Gerdu, imala je Idu Jungmann, Sesemi Weichbrodt, majčinski naklonu prijateljicu, i Eriku. Mnogo se trudila da joj dade »fin« odgoj, jer je u njezinu budućnost prenijela možda svoju posljednju i skrovitu nadu... Tako je živjela, tako je prolazilo vrijeme.

Kasnije su, a da se nikada nije otkrilo kako, pojedini članovi obitelji saznali »riječ«, onu očajnu riječ koja je one kobne noći izmakla gospodinu Permanederu. Što je rekao? — »Idi do đavola, babo musava i prljava!«

Tako je završio drugi brak Tonike Buddenbrook.

SEDMI DIO

PRVO POGLAVLJE

»Krštenje!... Krštenje u Širokoj ulici!

Sve je tu o čemu je snatrila gospođa Permaneder u danima nade, sve: u blagovaonici, kod stola — oprezno i bez buke koja bi mogla smetati svečanosti u dvorani — služavka meće slatko vrhnje u mnoge šalice pune vrele čokolade, koje su gusto poredane na golemom okruglom poslužavniku s pozlaćenim, školjkastim ručkama... dok sluga Anton reže golem kolač, a gospođica Jungmann stavlja slatkiše i svježe cvijeće u srebrne zdjele za *dessert,* pri čemu pozorno naginje glavu i oba mala prsta drži daleko razmaknuta od ostalih...

Još malo, i svim će ovim divotama biti poslužena gospoda kad se udobno smjeste u danjoj sobi i u salonu i nadajmo se da će dostajati za sve; ta skupila se porodica u širem smislu, ako ne baš u najširem, jer su Buddenbrookovi, po Oeverdieckovima, donekle u srodstvu i s Kistenmakerovima, a po njima opet s Möllendorpfovima, i tako dalje. Bilo bi nemoguće povući granicu!... No Oeverdieckove zastupa glava porodice, doktor Kaspar Oeverdieck, sadašnji gradski načelnik koji je već premašio osamdesetu.

Dovezao se kolima i, podupirući se o svoj štap i o ruku

Thomasa Buddenbrooka, popeo se uz stepenice. Njegova prisutnost čini proslavu još svečanijom... a nema sumnje: ova je proslava dostojna da bude najsvečanije proslavljena.

Jer tamo u dvorani, pred stolićem, udešenim kao oltar, iskićenim cvijećem, iza kojega govori mlad svećenik u crnom ornatu sa snježnobijelom, uškrobljenom ogrlicom koja liči na mlinski kamen, neka visoka, jaka, dobro uhranjena žena, u bogatoj crnoj haljini s mnogo zlata, drži na svojim bujnim rukama nešto sitno, što gotovo iščezava u čipkama i atlasnim vrpcama... nasljednika! Uzdanicu porodice! Jednog Buddenbrooka! Shvaćate li, što to znači?

Shvaćate li tihi ushit kojim se prvi šapat slutnje raširio iz Široke ulice u Mengovu ulicu? Nijemi zanos kojim je, pri ovoj vijesti, gospođa Permaneder zagrlila majku, brata i — nešto opreznije — svoju snahu? I eto, došlo je proljeće godine šezdesetprve, a on je tu i prima sveti sakramenat krštenja; on, o kome su već odavno toliko govorili, koga su već godinama očekivali i davno mu se nadali, koga su izmolili od boga i namučili doktora Grabowa... on je tu i posve je neugledan.

Male se ruke igraju zlatnim gajtanima na dojkinjinu struku, a glava, u čipkastoj kapici s plavim vrpcama, leži na jastuku malo koso i nepažljivo je okrenuta od pastora. Oči, koje imaju gotovo starački izraz, žmirkaju prema dvorani i rođacima kao da nešto pitaju. U tim očima s dugim gornjim trepavicama svijetloplava se boja očevih šarenica stopila sa smeđom bojom majčinih u svijetlu, neodređenu zlatnosmeđu boju koja se mijenja prema rasvjeti, no između očiju i nosa vide se duboke, modrikaste sjene. To daje ovome lišcu, koje gotovo da se još i ne može tako nazvati, neku preranu izrazitost, i ne pristaje baš najbolje djetetu koje ima tek četiri nedjelje. Ali bog će dati da to ne bude nepovoljan znak, ta i kod majke, koja je zdrava, isto je tako... Bilo kako mu drago: on živi, i baš tome što je dječak, najviše su se veselili kad se rodio.

On živi, a moglo je biti i drugačije. Konzul nikad neće

zaboraviti stisak ruke kojim je dobri doktor Grabow prije četiri nedjelje, ostavljajući napokon majku i dijete, rekao: »Budite zahvalni, dragi prijatelju, zamalo, i...« Konzul se nije usudio pitati što se to zamalo nije dogodilo. S užasom je odbijao od sebe pomisao da se s tim sićušnim stvorenjem koje su tako dugo zalud iščekivali i koje je došlo na svijet tako čudnovato tiho, moglo desiti isto što se desilo s Antonijinom drugom kćerkicom... Ali on zna da je ono prije četiri nedjelje za majku i dijete bio veoma težak čas i on se sretno i nježno naginje prema Gerdi, koja, prekrstivši lakovane cipele na jastuku od baršuna, sjedi pred njim u naslonjaču pokraj stare konzulice.

Kako je još blijeda! I kako je egzotično lijepa u svojoj bljedoći, s teškom tamnocrvenom kosom i zagonetnim očima, koje s nekom prikrivenom ironijom počivaju na propovjedniku. To je gospodin Andreas Pringsheim, *pastor marianus* koji je, nakon nenadane smrti starog Köllinga, već u mladim godinama unaprijeđen za glavnog pastora. Ruke je pobožno sklopio tik do uzdignute brade. Kosa mu je plava, s kratkim uvojcima, a njegovo koščato i izbrijano lice, s mimikom koja odrazuje sad fanatičnu ozbiljnost, sad opet veliki ushit, djeluje pomalo teatralno. Potječe iz Franačke, gdje je nekoliko godinama među samim katolicima čuvao malo luteransko stado, i, kako se mnogo trudio da stekne čist i patetičan izgovor, počeo je govoriti na posve čudan način, s dugim i tamnim ili oštro naglašenim samoglasnicima i zvučnim »r«.

On slavi boga tihim glasom, a onda glasnije, pa još glasnije, a porodica ga sluša: gospođa Permaneder, zavijena u dostojanstvenu ozbiljnost kojom krije svoj ushit i svoj ponos; Erika Grünlich, koja će uskoro navršiti petnaest godina — jedro djevojče uzdjenute pletenice i ružičastog lica, nalik na oca, i Christian, koji je jutros stigao iz Hamburga i zirka duboko usađenim očima na sve strane... Pastor Tiburtius i njegova žena doputovali su Čak iz Rige, da bi mogli prisustvovati ovoj svečanosti: Sievert Tiburtius prebacio je

krajeve svoje duge, rijetke brade preko oba ramena, a njegove se male sive oči s vremena na vrijeme neizmjerno šire, postaju sve veće i veće, izbulje se, gotovo iskaču... pa mračna, ozbiljna Klara, stroga pogleda, koja kadgod prinosi ruku čelu, jer je boli glava... Uostalom, oni su donijeli Buddenbrookovima krasan dar: golema, uspravna, ispunjena medvjeda razjapljenih čeljusti, što ga je neki pastorov rođak ustrijelio negdje u unutrašnjosti Rusije, a koji sada stoji dolje u trijemu i drži među šapama pladanj za posjetnice.

Kröegerovima je došao u posjete njihov Jürgen, poštanski činovnik iz Rostocka: jednostavno obučen, tih čovjek. Nitko ne zna, gdje se zadržava Jakob, osim njegove majke, rođene Oeverdieck, slabe žene, koja kriomice prodaje srebrninu, da bi razbaštinjenom sinu slala novaca... Gospođice su Buddenbrook također prisutne i veoma se raduju sretnom događaju u obitelji, što međutim ne priječi Pfiffiki da primijeti kako joj se dijete čini slabo i nezdravo. To je, na žalost, morala potvrditi i konzulica, rođena Stüwing, pa i Friederika i Henrietta. A sirota Klothilda, siva, koštunjava, strpljiva i gladna, uzbuđena je riječima pastora Pringsheima i očekivanjem kolača i čokolade... Od prijatelja su nazočni gospodin Friedrich Wilhelm Marcus i Sesemi Weichbrodt.

Sad se pastor obraća kumovima i govori im o njihovoj dužnosti. Jedan je kum Justus Kröger... Konzul Buddenbrook isprva nije htio da se obrati njemu... »Nemojmo izazivati starog čovjeka da počini kakvu ludost!« govorio je. »Svakog se dana strahovito svađa sa ženom poradi sina; ono malo imutka što još ima, propada mu, i samo što se od brige i jada nije počeo zapuštati! Šta mislite? Ako ga pozovemo za kuma, poklonit će djetetu čitav pribor od masivna zlata, a neće dopustiti da mu zahvalimo!« No ujak Justus tako se uvrijedio kad su natuknuli nešto o drugom kumu — spomenuli su Stephana Kistenmakera, konzulova prijatelja — da su ipak uzeli njega, a zlatan pehar što ga je darovao, nije bio previše težak, na veliko zadovoljstvo Thomasa Buddenbrooka.

A drugi kum? To je onaj posve sijedi, dostojanstveni stari gospodin s visokim ovratnikom, u crnom kaputu od meka sukna, kome uvijek iz stražnjeg džepa viri okrajak crvenog rupca i koji sjedi u najdubljem fotelju, naslonjen na štap: gradski načelnik, doktor Oeverdieck. To je događaj, pobjeda! Neki ljudi uopće ne shvaćaju kako je došlo do toga. Bože sveti, ta jedva da su neka svojta! Mora da su Buddenbrookovi silom natjerali staroga... I doista, to je lukavstvo, mala spletka koju je konzul zamijesio zajedno s gospođom Permaneder. Zapravo, to je počelo šalom u prvoj radosti kad su majka i dijete bili izvan opasnosti. »Dječak, Tony! Tome treba da kumuje gradski načelnik«, uskliknuo je konzul. Ali ona je to shvatila i ozbiljno prihvatila, na što je i on dobro promislio i pristao da pokušaju. Tako su se obratili ujaku Justus u koji je poslao svoju ženu k njenoj snahi, udatoj Oeverdieck, ženi trgovca drvom, a ona je opet morala malo pripremiti teren kod svog starog svekra. Zatim je Thomas Buddenbrook smjerno posjetio poglavara države i uglavio stvar...

Evo, sada je dadilja skinula djetetu kapicu pa pastor, iz srebrne, iznutra pozlaćene posude koja stoji pred njime, oprezno prolijeva dvije ili tri kapi na rijetku kosu maloga Buddenbrooka. Polagano i jasno izgovara imena koja mu daje na krštenju: *Justus, Johann, Kaspar*. Zatim dolazi kratka molitva; rođaci prilaze redom da poljube u čelo to mirno i ravnodušno stvorenje i da mu zažele mnogo sreće... Theresa Weichbrodt posljednja je po redu, i dojkinja mora malo spustiti dijete; no zato mu Sesemi daje dva poljupca, koja su tiho cmoknula, a između prvog i drugog cjelova veli: »Drago *dijate*!«

Tri minute kasnije već su se skupili u salonu i u danjoj sobi, a kolači počeše kružiti. I pastor Pringsheim — s nabranom ogrlicom i u dugom talaru ispod kojeg proviruju široke, sjajno ulaštene cipele — sjedi s njima, pomalo srče hladno vrhnje s vruće čokolade i zažarena lica ležerno čavrlja što, u suprotnosti s njegovom besjedom, osobito dobro djeluje.

Svakim pokretom kao da želi reći: Vidite, ja mogu prestati da budem svećenik, mogu se prometnuti u bezbrižna i vedra svjetskog čovjeka. Spretan je i znade se svakome prilagoditi. Sa starom konzulicom govori patetično, s Thomasom i Gerdom svjetovno, uz uglađene kretnje, a s gospođom Permaneder srdačnim i vedro-vragolastim tonom... S vremena se na vrijeme uozbilji, prekrsti ruke na krilu, zabaci glavu, namršti se i pravi strogo lice. Kad se smije, uvlači zrak na mahove, a zube pri tom drži stisnute, tako da se čini kao da sikće.

Odjednom nastaje na hodniku neko komešanje, čuje se kako se služinčad smije, a na vratima se pojavljuje čudnovat čestitar. To je Grobleben; Grobleben, s čijeg nosa u svako doba visi duguljasta kapljica, koja nikad ne padne. Grobleben radi u ambarima kod konzula, ali mu je poslodavac dodijelio, kao sporednu zaradu, da čisti cipele. Rano ujutro dolazi k njima u Široku ulicu, pokupi obuću koju su ostavili pred vratima, i čisti je dolje u veži. A na porodičnim se svečanostima pojavljuje u prazničkom odijelu, donosi cvijeća i, dok mu kapljica balansira na nosu, održi govor plačljivim i patetičnim glasom, na što dobiva dar u novcu. No on to ne čini zbog dara!

Obukao je crni kaput — iznošeni konzulov žaket — ali je navukao i čizme s naglavcima, a oko vrata stavio modri vuneni rubac. U ruci — suhoj, crvenoj ruci — drži veliku kitu blijedih, ocvalih ruža kojima se latice polako prosiplju po sagu. Malim, zapaljenim očima žmirka oko sebe, a da, vjerojatno, ništa ne vidi... Zastaje na vratima, drži pred sobom cvijeće i odmah počinje govoriti. Stara mu konzulica poslije svake riječi kimanjem odobrava i kratkim primjedbama nastoji olakšati govor; konzul ga promatra podigavši svijetlu obrvu, a neki članovi obitelji, na primjer gospođa Permaneder, pokrivaju usta rupčićem.

»Ja sam vam siroma' čovjek, moja gospodo, ma srce je moje osjećajno i ono osjeća sreću i veselje mojega gospodina, konzula Buddenbrooka, koji mi je uvijek bio dobar, pa sam

tako došao da gospodinu konzulu i gospi konzulici čestitam iz svega srca, a i cijeloj mnogopoštovanoj obitelji, i neka dijete uspijeva, jer to od boga i od ljudi zaslužuju, jer takvih ljudi kao što je gospodin konzul Buddenbrook nema mnogo, to je plemeniti gospodin, a naš će ih gospod za sve nagraditi...«

»Tako je Grobleben! To ste lijepo rekli. I lijepo vam zahvaljujem. A šta ćete s ružama?«

Ali Grobleben još nije dovršio, on diže svoj plačljivi glas i nadvikuje konzula.

»... naš gospod će ih za sve nagraditi, kažem ja, njega i njegovu visokopoštovanu obitelj, kad dođe do toga da stanemo pred njegovo prijestolje, jer jednoga dana moramo svi u jamu, jesmo li siromašni ili bogati, to je njegova sveta volja i odluka, a netko dobiva fini polirani lijes iz tvrda drva, a drugoga stave u neki stari sanduk, ali se svi moramo raspasti u prah... svi raspasti... svi raspasti...!«

»Ma, Grobleben, danas imamo tu krštenje, a vi nam dolazite s tim raspadanjem u prah!

»A ovdje, evo vam malo cvijeća«, završava svoj govor Grobleben.

»Hvala vam lijepa, Grobleben, ma to je previše. A koliko vas je to stajalo, čovječe? Ni takav govor već nisam dugo čuo... Evo vam, pa se danas malo proveselite!« I konzul ga potapša po ramenu i dade mu talir.

»Čujte, dobri čovječe!« reče stara konzulica. »Ljubite li svoga Spasitelja?«

»Drag mi je od svega srca, gospa konzulka, to vam je prava istina...!«

Grobleben dobiva i od nje talir, pa onda još jedan od gospođe Permaneder, na što se duboko klanja i odlazi. Samo, kako je zbunjen, opet odnosi sa sobom ruže, koliko se još nisu prosule po sagu...

Sad se oprašta gradski načelnik — konzul ga prati dolje do kočije — i time daje znak ostalim uzvanicima da treba otići, jer valja imati obzira prema Gerdi Buddenbrook. U sobama

nastaje tišina. Posljednja odlazi stara konzulica s Tony, Erikom i gospođicom Jungmann.

»Da, Ida«, veli konzul »mislio sam — a i majka se s time slaže — vi ste sve nas nekoć odnjegovali, pa kad mali Johann bude nešto veći... sad još ima dadilju, a poslije nje ćemo svakako trebati nekoga za djecu, biste li vi htjeli onda prijeći k nama?«

»Hoću, gospodine konzule, ako bude po volji vašoj gospodi.«

I Gerda se slaže s ovim planom, i tako prijedlog već sada postaje odlukom.

A na odlasku, kad su već na vratima, gospođa se Permaneder još jednom okreće. Vraća se do brata, cjeliva ga u oba obraza i kaže: »To je bio lijep dan, Tomo. Već davno nisam bila tako sretna kao danas! Još Buddenbrookovima nisu sve lađe potonule, bogu hvala; tko to misli, taj se ljuto vara! Sada, kad se rodio mali Johann — tako je lijepo što smo ga opet nazvali Johann — sad mi se čini kao da će nam svanuti novo doba.«

DRUGO POGLAVLJE

Christian Buddenbrook, vlasnik tvrtke *H. C. F. Burmeester i drug* u Hamburgu, držeći u ruci svoj moderni sivi šešir i žuti štap s poprsjem opatice, uđe u danju sobu, gdje je Tomo sjedio uz Gerdu i čitao. Bilo je devet i pol naveče, na dan krštenja.

»Dobar večer« reče Christian, »Ah, Tomo, moram smjesta s tobom govoriti... Oprosti Gerda... Hitno je, Tomo.«

Pođoše u tamnu blagovaonicu, gdje konzul zapali plinsku svjetiljku na zidu i stane promatrati svog brata. Nije slutio ništa dobro. Osim prvog pozdrava još nije imao prilike da govori s Christianom, ali ga je danas za vrijeme svečanosti pažljivo promatrao, te je primijetio da je neobično ozbiljan i nemiran, da je jednom čak, dok je pastor Pringsheim govorio, izašao zbog nečega iz dvorane na nekoliko trenutaka... Thomas mu nije više pisao ni retka poslije onog dana u Hamburgu, kad je Christian primio iz njegovih ruku deset tisuća maraka od svog nasljedstva, da bi mogao isplatiti dugove. »Samo nastavi tako!« rekao mu je tada konzul. »Brzo ćeš ostati bez para. Što se mene tiče, nadam se da će se ubuduće naši putevi što manje križati. Moje si prijateljstvo stavljao na teške kušnje sve te godine...« Zašto je sada došao? Mora da ga je nešto hitno natjeralo...

»Dakle?« upita konzul.

»Ja više ne mogu«, odgovori Christian i spusti se postrance na jednu od stolica s visokim naslonom koje su stajale oko stola. Šešir i štap držao je među mršavim koljenima.

»Smijem li pitati, što više ne možeš i što te vodi k meni?« reče konzul koji nije sjeo.

»Ja više ne mogu«, ponovi Christian. Vrtio je glavom strahovito nemirno i ozbiljno, a male su mu okrugle, duboko usađene oči lutale po sobi. Bile su mu tada trideset i tri godine, no činio se mnogo stariji. Njegova se riđeplava kosa tako prorijedila, da je bio gotovo potpuno ćelav. Iznad veoma upalih obraza oštro su se isticale kosti, a između njih izbočio se golem luk njegova golog, koščatog, mršavog nosa...

»Kad bi samo to bilo«, nastavi on, prešavši rukom po lijevoj strani, a da nije dotakao tijelo... »To nije bol, to je muka, znaš, stalna, neodređena muka. Doktor Drögemüller u Hamburgu kazao mi je da su na toj strani svi živci prekratki. Zamisli, na čitavoj lijevoj strani svi su mi živci prekratki! To je tako čudno... katkada mi se čini kao da će me ovdje na strani uhvatiti neki grč, ili će se sve ukočiti zauvijek... Ne možeš to

zamisliti... Nikad ne mogu mirno zaspati. Trgnem se, jer mi srce iznenada prestane kucati, i spopada me užasan strah... I to se dešava ne jedanput, već deset puta prije no što zaspim. Ne znam da li to poznaješ... opisat ću ti posve tačno... To ti je...«

»Ostavi to«, reče konzul hladno. »Mislim da nisi došao amo da mi to pričaš?«

»Ne, Thomas, kad bi samo to bilo; ali nije samo to! Nego poslovi... Ja više ne mogu.«

»Zar opet nešto nije u redu?« Konzul se nije ni razljutio, niti je glasnije govorio. Pitao je to posve mirno, promatrajući brata sa strane, umorno i hladno.

»Ne, Thomas. I da priznam istinu — sada je već svejedno — nikad se nisam pravo ni sredio, ni s onih deset tisuća, kao što i sam znaš... Taj mi je novac poslužio samo za to da ne moram odmah likvidirati. Stvar je u tome... Odmah nakon toga izgubio sam još na kavi... i kod stečaja u Antwerpenu... To je istina. No poslije toga više ništa nisam radio, niti sam se u šta upuštao. Ali čovjek mora živjeti... a sad imam mjenica i drugih dugova... pet tisuća talira... Ah, ti ne znaš kako sam propao! A k svemu tome još i to trganje...«

»Dakle, nisi se ni u šta upuštao!« poviče konzul izvan sebe. U tom je času ipak izgubio strpljenje. »Ostavio si kola u glibu i zabavljao se drugdje! Misliš li ti da ja ne znam kako si živio; u kazalištu, i u cirkusu, i po klubovima, i s kojekakvim ženskinjem.«

»Misliš Alinu... Da, za te stvari, Thomas, ti nemaš mnogo smisla, i možda je moja nesreća što ja imam i suviše smisla za to. Istina je da me je to suviše stajalo i da će me još dosta stajati, jer jedno hoću da ti kažem... ta braća smo... Treće dijete, djevojčica, koja se rodila prije pola godine... moja je.«

»Budalo?«

»Nemoj tako, Thomas. Budi pravedan, i kad se ljutiš na nju i na... a zašto ne bi bilo moje? A što se tiče Aline, ona nipošto nije zla žena, takvo šta ne smiješ kazati. Nikako joj nije

svejedno s kim živi; ona je zbog mene prekinula s konzulom Holmom koji ima mnogo više novaca od mene, tako je poštena... Ne, nemaš pojma, Tomo, kako je to divno stvorenje! Ona je tako zdrava... tako zdrava...!« ponovi Christian držeći pred licem ruku sa zgrčenim prstima, kao onda kad je pričao o *That's Maria* i o razvratu u Londonu. Trebao bi da vidiš njene zube, kad se smije! Na cijelom svijetu nisam još vidio takve zube, ni u Valparaisu, ni u Londonu... Nikad neću zaboraviti ono veče kad sam je upoznao... kod Uhlicha, gdje se jedu oštrige... tada je živjela s konzulom Holmom. Ja sam malo pričao i bio sam pažljiv prema njoj... A kad sam je kasnije pred obio... tja, moj Tomo, to ti je posve drugačiji osjećaj nego kad napraviš dobar posao... Ti ne voliš da se govori o takvim stvarima, vidim to i sad na tebi, ali sad je i onako svemu kraj. Kazat ću joj zbogom, iako ću, zbog djeteta, ostat s njome u vezi... Hoću da u Hamburgu isplatim sve dugove, razumiješ li, pa da likvidiram. Ja više ne mogu. Govorio sam s majkom, i ona će mi dati pet tisuća talira unaprijed, da uredim stvari, a i ti ćeš se složiti s time, jer je ipak bolje da ljudi jednostavno kažu: „Christian Buddenbrook likvidira i odlazi u inozemstvo...” nego da bankrotiram; u tome ćeš mi dati pravo. Hoću, naime, opet da idem u London, Tomo, i da ondje primim neko mjesta. Samostalnost nikako nije za mene, to opažam sve više i više. Ta odgovornost... Kao namještenik vraćam se naveče bezbrižno kući... A u Londonu sam rado živio... Imaš li što protiv toga?«

Konzul je za vrijeme čitavog tog izlaganja bio leđima okrenut prema bratu, i, držeći ruke u džepovima, jednom nogom opisivao figure po podu.

»Pa lijepo, idi dakle u London«, reče posve jednostavno. Nije se uopće više osvrnuo na Christiana. Ostavio ga je i pošao u danju sobu.

No Christian je pošao za njim. Prišao je Gerdi koja je sama sjedila i čitala i pružio joj ruku.

»Laku noć, Gerda. Eto, Gerda, uskoro ću opet u London.

Čudno, kako život čovjeka baca amo-tamo. Opet u neizvjesnost, znaš, u tako velik grad, gdje te na svakom koraku čeka neka pustolovina i gdje možeš svašta doživjeti... Čudno je to... poznaš li taj osjećaj? Uhvati te ovdje, nekako u želucu... Čudno...«

TREĆE POGLAVLJE

James Möllendorpf, najstariji trgovački senator, umro je na groteskan i jezovit način. Taj dijabetični starac izgubio je u tolikoj mjeri nagon samoodržanja, da je posljednjih, godina života sve manje i manje odolijevao strasti za slatkišima i tortama. Doktor Grabow, koji je i kod Möllendorpfovih bio kućni liječnik, prosvjedovao je svom energijom, koliko bijaše kadar, a zabrinuta je porodica blago, ali odlučno uskratila svom starješini kolače. Ali što je učinio senator? Onako duševno slomljen, on je negdje u nekoj bijednoj uličici u Maloj Gröpelgrube, Pod zidom, ili u Engelswischu, iznajmio sobu — komoru, pravu jazbinu, kamo se potajno zavlačio da jede torte... Ondje su ga i našli mrtva. Usta su mu još bila puna neprožvakanih kolača, ostaci su uprljali kaput i ležali porazbacani na siromaškom stolu. Smrt od kapi oslobodila ga je od polaganog umiranja.

Porodica se trudila da prikrije odvratne pojedinosti te smrti. No one su se brzo proširile gradom, i o njima se govorilo na burzi, u »klubu«, u *Harmoniji,* u uredima, među građanstvom i na plesovima, na večerama i u društvu, jer se to desilo u veljači — u veljači godine 1862 — a društveni je

život bio u punom jeku. Čak i prijateljice konzulice Buddenbrook pričale su na »Jeruzalemskoj večeri« o smrti senatora Möllendorpfa, kad bi Lea Gerhardt časkom prestala čitati. Pa i male učenice nedjeljne škole, prolazeći sa strahopoštovanjem kroz veliku vežu Buddenbrookovih, šaputale su o tome, a gospodin Stuht u Zvonarskoj ulici razgovarao je nadugo i naširoko sa svojom ženom koja je zalazila u najotmjenije kuće.

No taj događaj nije mogao ostati dugo u središtu pažnje. S prvim glasinama o smrti starog vijećnika iskrslo je jedno veliko pitanje… a kad ga je prekrila zemlja, svi su se samo za to zanimali: tko će ga naslijediti?

Koje li napetosti i podzemne aktivosti! Stranac koji je došao da vidi srednjovjekovne znamenitosti i ubavu okolicu grada, ništa ne zapaža; ali kako je sve živo pod površinom! Koje li agitacije! Sukobljuju se poštena, zdrava mišljenja koja još nije nagrizla nikakva skepsa. Ljudi bučno brane svoja osvjedočenja, ispituju se i sporazumijevaju polako, polagano. Uzburkale su se strasti. Častoljublje i taština tiho rovare. Pokopane se nade bude, ustaju i bivaju razočarane. Stari trgovac Kurz iz Pekarskog dola, koji kod svakog izbora dobiva tri do četiri glasa, opet će na dan izbora drščući sjediti u svom stanu i čekati na poziv. No ni ovoga puta neće ga izabrati, i on će i dalje, čestita obraza, lupati štapom o pločnik veoma samodopadno i napokon leći u grob s potajnim jadom što nije postao senatorom.

Kad su slijedećeg četvrtka na porodičnom ručku govorili o smrti Jamesa Möllendorpfa, gospođa Permaneder, pošto je s nekoliko riječi izrazila svoje žaljenje, stala je igrati vrškom jezika po gornjoj usni i pri tom lukavo pogledavati brata. To je dalo povoda gospođicama Buddenbrook da izmijene neopisivo zajedljive poglede i da onda sve tri, kao na zapovijed, časkom zažmire i čvrsto stisnu usne. Konzul je uzvratio lukavi smiješak svoje sestre, a zatim je skrenuo razgovor na nešto drugo. Znao je da u gradu glasno govore o onome čime se

Tony u sebi zanosi.

Neka su imena spominjali i odbacivali. Druga su uzimali u obzir i rešetali ih. Henning Kurz iz Pekarskog dola bio je prestar. Trebali su svježu snagu. Konzula Huneusa, trgovca drvom, čiji bi milijuni inače svakako utjecali na izbor, nisu prema ustavu mogli izabrati, jer mu je brat bio član senata. Konzul Eduard Kistenmaker, trgovac vinom, i konzul Hermann Hagenström ostajali su na listi. No već od početka čulo se stalno uz ostala imena i ime: Thomas Buddenbrook. I što se više približavao dan izbora, to je bivalo sve jasnije da on i Hermann Hagenström imaju najveće šanse.

Nema sumnje, mnogi su pristajali uz Hermanna Hagenströmma i divili mu se. Njegova revnost u javnim poslovima, neobična brzina, kojom je tvrtka *Strunck&Hagenström* procvala i razvila se, konzulov raskošni način života, njegovo kućanstvo i paštete od guščjih jetara koje bi jeo za doručak, sve je to imponiralo ljudima. Taj visoki, nešto predebeli čovjek s kratkom riđom bradom i plosnatim nosom koji se spustio nad gornju usnu, bio je unuk čovjeka koga nitko, pa ni on sam, nije poznavao; a otac je, zbog bogate, ali sumnjive ženidbe, bio još gotovo nemoguć u društvu. No taj je čovjek danas bio u srodstvu s Huneusovima i Möllendorpfovima, njegovo se ime spominjalo uz imena pet ili šest najutjecajnijih porodica i uživalo jednaki ugled. Bio je, nema sumnje, značajna i uvažena ličnost u gradu. Glavna karakteristika njegova bića bila je slobodoumnost i snošljivost, a to je, eto, predstavljalo ono novo; ono što je privlačilo ljude, čime se on isticao, i što mu je u očima mnogih sugrađana osiguralo odlučan položaj. Lakoća i širina kojom je zarađivao i izdavao novac, uvelike se razlikovala od uporna i strpljiva rada ostalih trgovaca koji su se strogo držali uobičajenih principa. Ovoga čovjeka nisu sputavali okovi tradicije ni pijeteta; on je stajao na svojim nogama, a sve staromodno bilo mu je strano. Nije stanovao u jednoj od starih patricijskih kuća, gdje ti se čini da je graditelj ludo rasipao prostor, kuća s

golemim kamenim trijemovima i bijelo lakiranim galerijama oko njih. Njegova kuća u Pjeskarskoj ulici — južnom produljenju Široke ulice — s jednostavnim pročeljem, premazanim uljenom bojom, racionalno iskorištenim prostorom i bogatim, elegantnim i udobnim namještajem, bila je nova i lišena svake ukočenosti. Uostalom, on je tek nedavno priredio u toj kući veliku zabavu i tom prilikom pozvao neku pjevačicu koja je inače bila angažirana u gradskom kazalištu. Ona je poslije večere pjevala pred uzvanicima, među kojima se nalazio i njegov brat, pravnik, veliki ljubitelj umjetnosti, i primila za to sjajan honorar. Nikad se Hermann Hagenström ne bi zalagao za to da građanstvo odobri veće iznose, kako bi se popravljali i održavali srednjovjekovni spomenici. Ali je činjenica da je on bio prvi, apsolutno prvi u čitavom gradu, koji je svoj stan i poslovnicu rasvijetlio plinom. Zacijelo, ako se kod konzula Hagenströma uopće moglo govoriti o nekoj tradiciji, onda je to bio neograničen, napredan, snošljiv i širokogrudan način mišljenja što ga je preuzeo od svog oca, starog Hinricha Hagenströma, a upravo su mu se zbog toga i divili.

Ugled Thomasa Buddenbrooka bio je posve druge vrsti. On nije bio sâm; u njemu su poštivali i nezaboravljene ličnosti njegova oca, djeda i pradjeda. Bez obzira na njegove lične uspjehe i u javnom životu, on je bio nosilac stogodišnje građanske slave. Najvažnija je, svakako, bila činjenica da je on tu slavu zastupao i upotrebljavao neprisiljeno, na ukusan i osobito ljubazan način. Isticao se intelektualnim obrazovanjem, koje je bilo posve neobično čak i za njegove kulturne sugrađane i izazivalo čuđenje, pa i poštovanje…

Četvrtkom su kod Buddenbrookovih, u konzulovoj prisutnosti, uglavnom spominjali skore izbore, samo kratkim i gotovo ravno dužim napomenama, pri čem je stara konzulica diskretno odvraćala svoje svijetle oči. Ali gospođa Permaneder ipak nije mogla a da se ovdje-ondje ne podiči svojim izvanrednim poznavanjem ustava; članak koji se odnosi na

izbor senatora, temeljito je proučila, kao ono nekoć paragraf o rastavi braka. Govorila je o izbornim komorama, o izbornicima i o glasaćim listićima, razmatrala sve moguće eventualnosti, navodila doslovce svečanu zakletvu što je birači moraju polagati. Pričala je o »otvorenom raspravljanju« koje prema ustavu moraju provesti pojedine izborne komore, o svima onima kojih se imena nalaze na popisu,kandidata, i izrazila živu želju da smije sudjelovati u diskusiji o ličnosti Hermanna Hagenströma. Trenutak kasnije nagnula se nad tanjurić svoga brata i stala brojiti koštice od šljiva: »Plemić — prosjak — doktor — pastor — vijećnik!« reče i brzo prebaci vrškom noža na njegov tanjurić košticu, koja je nedostajala... A poslije ručka nije se više mogla suzdržati; uhvatila je konzula za ruku i odvukla ga do prozora.

»Bože, Tomo! Ako te izaberu... Ako stave naš grb u ratnu dvoranu u vijećnici... umrijet ću od veselja! Srušit ću se mrtva, samo ćeš vidjeti!«

»Slušaj, draga Tony! Malo više dostojanstva, ako te smijem zamoliti! Ta inače si dosta ponosna. Zar se ja vladam kao Henning Kurz? Mi smo i bez senatorije netko i nešto... A nadam se da ćeš ostati na životu i u jednom i u drugom slučaju.«

Međutim se nastavljahu agitacije, vijećanja i borbe mišljenja. Konzul Peter Döhlmann, *suiter,* — čiji je posao sasvim propao i postojao samo po imenu, koji je trošio miraz svoje dvadeset i sedmogodišnje kćeri samo na zakuske — sudjelovao je u izborima tako, da bi kod večere na koju ga je pozvao Thomas Buddenbrook, i kod iste takve večere što ju je priredio Hagenström, svaki put odnosnoga domaćina bučno i gromko nazvao »gospodinom senatorom«. A Sigismund Gosch, stari mešetar Gosch, išao je gradom kao razjaren lav i prijetio da će bez sustezanja zagušiti svakoga tko nije pripravan da glasuje za konzula Buddenbrooka.

»Konzul Buddenbrook, moja gospođo... ha! To je čovjek! Stajao sam uz njegova oca kad je godine četrdesetosme

jednom riječi ukrotio gnjev pobunjene svjetine... Da ima pravde na svijetu, već bi njegov otac — već bi otac njegova oca — bio izabran za senatora...«

No ako ćemo pravo, nije u duši gospodina Goscha raspalila toliki plamen ličnost konzula Buddenbrooka, koliko pojava mlade gospođe konzulice, rođene Arnoldsen. Nemojte misliti da je mešetar ikad progovorio s njom ijednu riječ. Nije pripadao krugu bogatih trgovaca, nije jeo za njihovim stolom niti je s njima bio u društvenim odnosima. Ali, kako smo već spomenuli, tek što se Gerda Buddenbrook pojavila u gradu, već ju je spazio mrki mešetar čiji je pogled uvijek čeznutljivo tragao za nečim neobičnim. Sigurnim je nagonom uskoro osjetio da bi ova pojava mogla unijeti malo sadržaja u njegov suviše prazan život, te se dušom i tijelom odao toj ženi koja jedva da je znala njegovo ime. Otada je — kao tigar oka svoga krotitelja — kružio u mislima oko te nervozne i krajnje suzdržljive gospođe kojoj ga nitko nije predstavio. Istim podlim izrazom, istim podmuklo-poniznim držanjem skidao je pred njom na ulici jezuitski šešir, a da ona to nije očekivala... U ovom svijetu, gdje je sve osrednje, nije imao prilike da počini za tu ženu kakvo grozno bezakonje za koje bi odgovarao đavolski hladnokrvno, onako grbav i mračan, ravnodušno zaogrnut u svoj plašt! Dosadne navike te žene nisu mu dopuštale da je ubojstvom, zločinstvom i krvavim, spletkama podigne na carski prijesto. Ništa nije mogao učiniti za nju, — osim da u vijećnici glasuje za njena s pritajenom mržnjom poštovanog supruga, i da joj, možda, jednom posveti prijevod sveukupnih djela što ih je napisao Lope de Vega.

ČETVRTO POGLAVLJE

Svako ispražnjeno mjesto u senatu mora se popuniti u roku od četiri nedjelje; to propisuje ustav. Tri su nedjelje prošle otkako je umro James Möllendorpf; došao je dan izbora. Jugovina je, konac veljače.

U Širokoj ulici, pred vijećnicom — s pročeljem od pocakljenih opeka i šiljastim tornjima i tornjićima koji se ocrtavaju na bjelkasto sivoj pozadini neba, sa stepenicama koje počivaju na izbočenim stupovima, i sa šiljastim arkadama, kroz koje se vidi trg sa česmom — pred vijećnicom se popodne oko jedan sat skupilo mnoštvo ljudi. Stoje nepomično u bljuzgavici koja se pod njihovim nogama do kraja rastapa, pogledavaju jedan drugoga, pa opet gledaju preda se i istežu vratove. Jer ondje, iza onog portala, u dvorani za vijećanje, gdje stoji u polukrugu četrnaest naslonjača, izborna skupština, sastavljena od članova senata i građanstva, čeka još uvijek prijedloge izbornih komora...

Stvar se otegla. Čini se da se komore ne mogu složiti, da je borba oštra i da skupštini u vijećnici dosad nije predložena samo jedna osoba, jer bi je inače gradski načelnik odmah proglasio izabranom... Čudnovato! Nitko ne shvaća odakle potječu glasine, gdje i kako one nastaju, a ipak vijesti prodiru kroz portal na ulicu i šire se. Ondje unutra stoji gospodin Kasperisen, stariji senatski podvornik, koji sebe nikad drugačije ne naziva nego »državni činovnik«. Da li to on stišćući zube i gledajući drugamo, javlja krajem usana ono što doznaje? Sada se pronosi vijest da su u dvoranu za vijećanje stigli prijedlozi i da je svaka od triju komora predložila drugog kandidata: Hagenströma, Buddenbrooka, Kistenmakera! Daj bože, da bar opće tajno glasovanje s pomoću glasaćih listića dade apsolutnu većinu! Oni koji nemaju toplih kaljača, počinju tapkati, jer im zebu noge.

Ljudi iz sviju slojeva naroda stoje ondje i čekaju. Ima tu

mornara razgolićena, tetovirana vrata, koji drže ruke u velikim, niskim džepovima od hlača; nosači u bluzama i hlačicama od crnog, sjajnog platna, nenadmašivo poštena lica; kirijaša, koji su sišli s nagomilanih vreća žita i, s bičem u ruci, čekaju na rezultat izbora; služavki u šalu, pregači i debeloj prugastoj suknji, s bijelom kapicom na zatiljku i velikom košarom koja im visi o goloj ruci; prodavačica riba i piljarica s velikim šeširima od slame, čak i nekoliko ljepuškastih vrtlarica s holandijskim kratkim kapama, kratkim suknjama i dugim, nabranim, bijelim rukavima koji izlaze iz šareno izvezenih prsluka... A između njih građani, trgovčići iz susjedstva koji su izašli bez šešira te izmjenjuju mišljenje, mladi, lijepo odjeveni sinovi trgovaca koji u očevoj trgovini ili u poslovnici nekog njegova prijatelja dovršavaju trogodišnji ili četverogodišnji nauk, pa učenici s torbama i knjigama...

Iza dvojice radnika s čupavim mornarskim bradama, koji žvaću duhan, stoji neka gospođa i veoma uzbuđeno migolji glavom, da bi između ramena tih plećatih momaka mogla viriti na vijećnicu. Umotana u neku vrstu dugoga večernjeg ogrtača, podstavljenog smeđim krznom koji iznutra pridržava objema rukama, a lice je posve zastrla gustom smeđom koprenom. Njene gumene kaljače cupkaju bez prestanka u rastopljenu snijegu.

»Bog s nama, tvoj gospodin Kurz, međutim, nije izabran«, kaže jedan radnik drugome.

»Nije, nije, ma ne moraš mi to neprestano govoriti, zvekane brbljavi. Oni sad glasuju još samo za Hagenströma, Kistenmakera i Buddenbrooka.«

»I tako se sada samo pita tko će od te trojice pobijediti one druge.«

»Ajde nam kaži koga će izabrati.«

»Znaš šta? Ja vjerujem da će izabrati Hagenströma.«

»Hoće, bome, neka te đavo nosi, tikvane.«

Zatim ispljune duhan preda se, jer zbog gužve ne može da ga izbaci u luku, podigne rukama hlače ispod opasača i

nastavi: »Ah taj Hagenström, to ti je izjelica, njemu ni zrak više ne može kroz nos, tako se ugojio... Ne, ne — ako već ne može biti izabran moj gospodin Kurz, onda sam za Buddenbrooka. To je valjan momak...«

»Govori, govori što te volja, no Hagenström je mnogo bogatiji...«

»Pa o tome se ne radi, to nije u pitanju.«

»A taj Buddenbrook je paklenski fin gospodin sa svojim manšetama i svojim svilenim kravatama i s onim brcima... Jesi li ga vidio kako hoda? On ti uvijek skakuće kao ptica.«

»Čuješ ti budalo, pa nije riječ o tome.«

»Je, a on ti ima sestru koja je pobjegla od dva muža, zar ne?«... Dama u večernjem ogrtaču uzdrhta.

»A to ti je tako, ma o tome mi ništa ne znamo, i konzul tu ništa ne može.«

»Ne može, dabome« misli gospođa s koprenom i stišće ruke pod ogrtačem... »Hvala bogu!«

»A zatim«, dodaje čovjek koji je na Buddenbrookovoj strani, »sam načelnik Oeverdieck je bio kum njegovom sinu; to, bome, puno znači, pomisli...«

»Jest, jest!« misli gospođa. »Hvala bogu, djelovalo je...« Trgne se. Nova je glasina prodrla, širi se vijugavo i dospijeva do nje. Opći izbori nisu donijeli rezultata. Eduard Kistenmaker, koji je imao najmanje glasova, ispao je. Nastavlja se borba između Hagenströma i Buddenbrooka. Neki građanin primjećuje važno da će, ako kandidati dobiju podjednaki broj glasova, birati pet »izbornih sudaca« koji će odlučiti većinom glasova.

Odjednom netko vikne posve naprijed, kraj portala: »Izabrali su Heinea Seehasa!«

A Seehas je vječito pijan čovjek koji ručnim kolicima razvozi kruh! Svi se smiju i propinju na prste, da vide šaljivčinu. I gospođu s koprenom spopada nervozan smijeh i jedan trenutak tresu joj se ramena. No zatim učini kretnju, kao da kaže: Zar je sada vrijeme za šalu?... Nestrpljivo se

strese i ukoči; nadalje napeto virka između ona dva radnika. Ali u istom času klonu joj ruke, a večernji joj se ogrtač sprijeda otvori. Ona ostaje spuštenih ramena, malaksala, poražena...

Hagenström! — Nitko ne zna, odakle je stigla ta vijest. Pojavila se kao da je izbila iz zemlje ili pala s neba, i to svagdje u isti mah. Tu nema pogovora. Odlučeno je. Hagenström! Dakle su njega izabrali! Nema više šta da se čeka. Gospođa s koprenom mogla je to unaprijed znati. Tako je to uvijek u životu. Sad može lijepo ići kući. Osjeća kako joj se grlo steže...

Ali to je stanje potrajalo samo trenutak. Mnoštvo se zatalasa; oni koji stoje naprijed, povuku se i potisnu one koji stoje iza njih, dok se u isti mah nešto na ulazu zacrvenje. To su crveni kaputi dvojice senatskih podvornika, Kaspersena i Uhlefeldta, koji se zajedno pojavljuju u svečanoj livreji s trorogom, bijelim jahaćim hlačama, žutim čizmama i malim paradnim mačem; probijaju sebi put kroz mnoštvo koje se povlači.

Idu kao sudbina: ozbiljno, nijemo, šutljivo, oborena pogleda, ne osvrćući se ni nadesno ni nalijevo... i kreću neumoljivo i odlučno onim pravcem što im ga propisuje rezultat izbora s kojim su upoznati. Ali ne kreću put Pjeskarske ulice, već idu nadesno u Široku ulicu!

Gospođa s koprenom ne vjeruje svojim očima. No i ljudi oko nje opazili su to. Guraju se u istom pravcu za podvornicima i govore jedan drugome: »Ne, ne, Buddenbrook, a ne Hagenström!«... I već izlaze na portal razna gospoda i u živahnu razgovoru zakreću i žure se niz Široku ulicu, da bi prvi čestitali.

Tada gospođa skupi svoj večernji ogrtač i potrča. Potrča, kako dama inače nikad ne trči. Koprena joj se pomakla i otkrila njeno zažareno lice; ali ona ne haje za to. Mada se jedna od njenih krznom optočenih kaljača stalno izmiče u bljuzgavici i grdno je sprečava u trku, ona ipak prestiže ostale.

Prva stigne dio kuće na uglu Pekarskog dola, zazvoni na uzbunu, dovikne djevojci koja joj otvara vrata: »Dolaze, Kathrin, dolaze!« Pohita uza stepenice, uleti gore u danju sobu, gdje njezin brat — koji je, istina, malo blijed — odlaže novine i pruža ruku kao da se hoće obraniti... Ona ga grli i ponavlja: »Dolaze, Tomo, dolaze! Tebe su izabrali, a Hermann Hagenström propao je!«

*

To je bilo u petak. Već idućeg dana stajao je senator Buddenbrook u vijećnici, pored stolice pokojnog Jamesa Möllendorpf a, i pred skupljenim gradskim očima i odborom građana položio ovu zakletvu: »Savjesno ću vršiti svoju službu, raditi svim svojim snagama za dobro države, strogo ću se držati njezina ustava, pošteno ću upravljati javnim dobrom i u vršenju svojih dužnosti, pogotovo pri izborima, neću se obazirati ni na osobnu korist niti na rodbinstvo ili prijateljstvo. Primjenjivat ću državne zakone i biti pravedan prema svakome, bio on bogat ili siromašan. Bit ću šutljiv svagdje gdje treba biti šutljiv, a naročito ću tajiti ono što opći interesi nalažu da držim tajnim. Tako mi bog pomogao!«

PETO POGLAVLJE

Naše želje i pothvati rađaju se iz nekih potreba naših živaca, a te je potrebe teško izraziti riječima. Ono što su kod Thomasa Buddenbrooka smatrali »taštinom«, naime to što se tako brižno dotjeruje i toliko troši na odijela, bilo je u stvari nešto posve drugo. Prvobitno je to bilo samo nastojanje

čovjeka akcije da se uvijek osjeća besprijekorno urednim, jer mu to daje samopouzdanja. Međutim, on sâm i ostali postavljali su sve veće zahtjeve na njegovu darovitost i snagu. Bio je pretrpan privatnim i javnim dužnostima. Kad se konstituiralo vijeće, te su se dijelile dužnosti među članovima senata, pridijeljeni su mu, kao glavni resor, porezi, ali se uz to bavio i pitanjem željeznica, carina i drugim državnim poslovima. Na hiljadu sjednica upravnih i nadzornih odbora kojima je predsjedao otkako su ga izabrali za senatora, trebalo je da bude krajnje obziran, ljubazan i elastičan i da stalno pazi da ne bi povrijedio mnogo starije ljude, te da se prividno podvrgava njihovu starijem iskustvu, a ipak da zadrži vlast u svojim rukama. Ako je usporedo s time upadljivo rasla i njegova »taština«, to jest potreba da se tjelesno osvježi, obnovi, da se nekoliko puta na dan presvuče, uredi i da povrati jutarnju svježinu, onda je to naprosto značilo — iako je Thomas Buddenbrook navršio tek trideset i sedam godina — da njegova izdržljivost opada i da se brže troši…

Kad bi ga dobri doktor Grabow zamolio da malo više počiva, odgovorio bi mu: »E, dragi moj doktore! Nisam još dotle stigao«. Time je htio reći da mora još neizmjerno mnogo raditi, prije nego što će možda dotjerati dotle da bi mogao smatrati da je na cilju i napokon uživati svoj mir. Zapravo, nije mnogo vjerovao da će to ikad biti. Nešto ga je gonilo naprijed i nije mu dalo da miruje. Čak i kad se prividno odmarao, na primjer poslije ručka, čitajući novine, vrzlo mu se po glavi hiljadu planova, dok je polagano i uporno frkao kraj zasukanog brka, a na blijedim su mu sljepoočicama iskakale žile. Uvijek je bio jednako ozbiljan i strastven, bilo da je smišljao neki poslovni manevar ili neki javni govor, bilo pak da je donosio odluku da, napokon, obnovi čitavu zalihu rublja, kako bi bar u tom pravcu bio neko vrijeme »gotov« i bez brige!

U takvim je nabavama i obnovama nalazio bar privremeno zadovoljstvo i smirenje, a mogao je sebi bez ikakvih skrupula dopustiti takve izdatke, jer je tih godina tako mnogo

zarađivao, kao što je nekoć zarađivao njegov djed. Ugled tvrtke porastao je ne samo u gradu, već i izvan njega, a njegov se lični utjecaj unutar republike stalno povećavao. Neki su mu zavidjeli, a neki su se radovali njegovim uspjesima, no svi su morali priznati da je neobično sposoban i spretan. Međutim, što se njega samog tiče, uzalud se trudio da radi mirno i po redu, jer je uvijek osjećao da očajno zaostaje za svojom maštom i svojim planovima.

Tako se godine šezdeset i treće senator Buddenbrook nije samo od obijesti bavio mišlju da sagradi veliku, novu kuću. Kome je dobro, taj se ne miče. Njegova ga je grozničava aktivnost gonila na to, a sugrađani su taj pothvat mogli pripisati njegovoj »taštini«, jer je bio dio nje. Sagraditi kuću, iz osnova promijeniti vanjski život, spremati, seliti, nanovo se smjestiti i izbaciti sve, što je staro i suvišno, sve što se nagomilalo tokom godina: ta mu je misao davala osjećaj čistoće, novosti, okrepe, osvježenja i jačanja... A čini se da mu je sve to nužno trebalo, jer se dao na to svim žarom i već je imao u vidu neko određeno mjesto.

Bilo je to prilično veliko zemljište u donjem dijelu Ribarskog dola. Ondje se prodavala neka zapuštena kuća, posivjela od starosti. Vlasnica te kuće, prastara usidjelica koja je u njoj živjela posve sama, posljednji ostatak neke zaboravljene porodice, nedavno je umrla. Na tom je mjestu senator htio podići svoju kuću, te bi ga, polazeći u luku, često pažljivo promatrao. Susjedstvo je, čini se, simpatično: dobre građanske kuće sa zabatima; najskromnija među njima bila je kuća preko puta: uska zgrada s malom cvjetarnicom u prizemlju.

Mnogo se bavio tim pothvatom. Izradio je približan proračun, i premda iznos što ga je zasad odredio nije bio neznatan, držao je da ga može izdati a da se ne pretrgne. A ipak bi problijedio pri pomisli da je sve to možda beskorisno, uviđao je da je kuća u kojoj sada stanuje, zapravo dovoljno prostrana za njega, njegovu ženu, dijete i služinčad. No

polusvjesne su potrebe prevladale. Želeći da ga netko opravda i učvrsti u njegovu naumu, povjerio se najprije svojoj sestri.

»Ukratko, Tony, šta misliš? Zavojite stepenice što vode u kupaonicu, sasvim su zgodne, ali, ako ćemo pravo, ta je kuća ipak samo kutijica. Nije baš reprezentativna, zar ne? A sada, kad si dotle dotjerala da postanem senator… Jednom riječi: jesam li ja to dužan sebi i svom položaju?…«

Ah, bože moj, što on sve nije dugovao sebi u očima gospode Permaneder! Bila je iskreno oduševljena i vrlo ozbiljna. Prekrižila je ruke i šetala po sobi podigavši malo ramena i zabacivši glavu.

»Imaš pravo, Tomo! Oh bože, imaš posve pravo! Tu nema prigovora, jer kad čovjek još povrh svega ima za ženu jednu Arnoldsenovu sa 100.000 talira… Uostalom, ja sam ponosna što si se najprije meni povjerio. To je lijepo od tebe! A *kad* već gradiš, Tomo, onda neka bude *otmjena*, to ti ja kažem…!

»Pa da, to i ja mislim. Neću žaliti novaca. Predat ću stvar Voigtu, i već se veselim kako ću s tobom pregledavati nacrte. Voigt ima mnogo ukusa…«

Druga osoba koju je Thomas pitao za mišljenje, bila je Gerda. Ona se potpuno suglasila s njime. Metež selidbe neće biti prijatan, ali se ona radovala što će dobiti veliku muzičku sobu s dobrom akustikom. A što se tiče stare konzulice, odmah je bila spremna da zidanje nove kuće smatra logičnom posljedicom ostalih sretnih slučajeva što ih je sa zadovoljstvom doživljavala i zbog kojih je bila zahvalna bogu. Otkako se rodio nasljednik, i konzul postao vijećnik, ona je još manje nego prije krila svoj materinski ponos, a način na koji je izgovarala »moj sin senator«, u najvećoj je mjeri dražio gospođice Buddenbrook iz Široke ulice.

Te postarije djevojke imale su zaista premalo razonode, otkako je Thomas požnjeo tako sjajne uspjehe u javnom životu. Izrugivati se četvrtkom jadnoj Klothildi pružalo im je slabu zadovoljštinu, a o Christianu — koji je posredovanjem *Mr.* Richardsona, svoga nekadašnjeg šefa, dobio namješten je

u Londonu i odande nedavno javio telegramom luckastu želju da se oženi s gospođicom Puvogel, što mu je, naravno, konzulica najstrože zabranila... o Christianu, koji je naprosto spadao u istu kategoriju kao i Krögerov Jakob, nije se više govorilo. Zato su tražile neku odštetu u sitnim slabostima konzulice i gospođe Permaneder. Navele bi, recimo, razgovor na frizure. Konzulica je, naime, bila kadra reći i ne trepnuvši okom da ona »svoju« kosu češlja glatko... iako je moralo biti jasno svima onima koje je bog obdario zdravim razumom, a pogotovo gospođicama Buddenbrook, da se nepromjenljivo riđe vlasi ispod kapice stare gospođe već odavno ne mogu nazvati »njenom« kosom. No još se više isplatilo izazvati bratučedu, da malo priča o ljudima koji su odigrali mrsku ulogu u njenom dosadašnjem životu. Plači Trieschke! Grünlich i Permaneder! Hagenströmovi!... Ta imena, koja bi Tony izgovarala malo podignutih ramena i s gađenjem, kad bi je razdražili, odjekivala su kao zvukovi trube i godila ušima kćeri ujaka Gottholda.

Uostalom, bile su na čistu s time — i smatrale su da nikako ne mogu preuzeti odgovornost da to prešute — da mali Johann strahovito polako uči hodati i govoriti... Imale su pravo, ali valja priznati da Hanno — tako je gospođa senatora Buddenbrooka nazvala svog sina — ni u vrijeme kad je već znao prilično razgovijetno imenovati ostale članove obitelji, još nije podoban da jasno izgovori imena Friederike, Henriette i Pfiffi. Što se tiče hodanja, još mu nije uspjelo da učini nijedan samostalan korak, premda je već imao dvije godine i tri mjeseca. U to su vrijeme gospođice Buddenbrook beznadno zakimale glavom i izjavile da će ovo dijete ostati čitavog života nijemo i uzeto.

Vjerojatno su kasnije priznale, kako su se prevarile s tim žalosnim proročanstvom; ali nitko nije poricao da je Hanno nešto zaostao u razvoju. Već u prvim danima života imao je da izdrži teške borbe i svoju je okolinu držao u stalnom strahu. Došao je na svijet kao tiho slabašno dijete, a uskoro nakon

krštenja spopalo ga je povraćanje s proljevom koje je trajalo svega tri dana, ali je gotovo zauvijek zaustavilo njegovo malo srce što je s tolikom mukom proradilo. Ostao je na životu, a dobri doktor Grabow trudio se da brižnom prehranom i njegom predusretne krize koje su prijetile kad počnu izbijati zubići. Ali tek što je prvi bijeli šiljak stao probijati desni, već su se pojavili grčevi koji su se kasnije vraćali u još jačoj mjeri i nekoliko puta sve zaprepastili. Opet je došlo dotle da je stari liječnik, bez riječi, roditeljima stisnuo ruku... Dijete je bilo posve iscrpljeno, a tupi, kosi pogled duboko upalih očiju govorio je o upali mozga. Činilo se gotovo da bi bilo bolje da umre.

Ipak se Hanno nekako oporavio. Počeo je opet zapažati predmete i premda je zbog pretrpjelih muka sporije učio hodati i govoriti, nije mu prijetila nikakva neposredna opasnost.

Hanno je bio tanak i prilično visok za svoje godine. Njegova svijetlosmeđa, veoma mekana kosa, stala je u to doba neobično brzo rasti i uskoro mu ja padala u posve lakim valovima na ramena njegove naborane haljinice slične pregači. Već su se počele kod njega posve jasno zapažati sličnosti s obitelji. Od samog početka imao je ruke Buddenbrookovih; široke, nešto prekratke, ali tankih prstiju, a njegov je nos bio posve nalik na očev i pradjedov, iako se činilo, da će mu nozdrve biti još nježnije. Međutim, duguljast i uzak donji dio lica nije podsjećao ni na Buddenbrookove ni na Krögerove, već na majčinu obitelj, pogotovo usta, koja su prerano — već sada — naginjala tome da ostaju zatvorena, odavajući sjetu i plašljivost... Tome se izrazu kasnije sve više prilagođivao pogled osebujnih zlatnosmeđih očiju, okruženih modrikastim sjenama...

Njegov je život počeo u znaku suadržljive nježnosti kojom ga je milovao očev pogled, brižnosti kojom je majka bdjela nad njegovim odijevanjem i njegom, obožavan od tetke Antonije, s jahačima i zvrkovima kojima su ga darivali konzulica i ujak

Justus; a kad su se njegova lijepa kolica pojavljivala na ulici, ljudi bi se s velikim zanimanjem ogledavali za njima. No što se tiče dostojanstvene dadilje, gospođe Decho koja ja zasad još bila u službi, bilo je već odlučeno da se u novu kuću neće useliti ona, već da će je zamijeniti Ida Jungmann, a konzulica će potražiti novu pomoćnicu...

Senator Buddenbrook provodio je u djelo svoje planove. Nije imao nikakvih poteškoća pri kupovanju zemljišta u Ribarskom dolu, a kući u Širokoj ulici — koju je mešetar Gosch odmah zagrižljivo preuzeo — smjesta je kupio gospodin Stephan Kistemaker čija je obitelj rasla, i koji je sa svojim bratom mnogo zarađivao na crveniki. Gospodin se Voigt primio zidanja, i uskoro su mogli četvrtkom, u obiteljskom krugu, razviti njegov uredni nacrt i unaprijed gledati pročelje zgrade: prakrasnu fasadu od cigle s karijatidama od pješčanika koje nose doksat, a ravnim krovom o kome je Klothilda ljubezno i otegnuto primijetila da se na njemu može popodne užinati... Čak i pitanje prizemnih lokala u Mengovoj ulici — koji će ostati prazni, jer je konzul namjeravao preseliti i svoj ured u Ribarski dol — riješeno je brzo i veoma povoljno, jer se pokazalo da je gradsko osiguravajuće društvo spremno iznajmiti prostorije za svoju kancelariju.

Došla je jesen, sivi su se zidovi srušili. I dok je nastajala i opet prolazila zima, rasla je iznad prostranih podruma nova kuća Thomasa Buddenbrooka. Ni o čemu nisu ljudi radije razgovarali: bila im je to najzanimljivija tema. Bit će sjajna, bit će najljepša stambena zgrada nadaleko i naširoko! Zar možda u Hamburgu ima ljepših kuća?... Ali mora da je vraški skupa, i stari se konzul sigurno ne bi bio upustio u takvo što... Susjedi, građani u kućama sa zabatima, stajali su na prozoru i promatrali radnike i ljude na skelama. Veselili su se što gradnja napreduje i nastojali pogoditi kad će biti gotov krov.

I taj je dan osvanuo, i proslavili su ga kako treba. Gore, na ravnom krovu, održao je neki stari zidarski nadzornik govor i na kraju bacio iza leđa bocu šampanjca, dok se između

zastava glomazno njihao golemi vijenac od ruža, zelenog lišća i šarenih listova.

Potom su u obližnjoj gostionici, za dugim stolovima, svi radnici počašćeni pivom, kruhom s maslacem, butinom i cigarama. Senator Buddenbrook sa suprugom i malim sinom, koga je gospođa Decho nosila u naručju, prošao je niskom dvoranom između stolova, zahvaljujući se na pokličima, kojima su ga pozdravljali.

Napolju su Hanna vratili u kolica, a Thomas je s Gerdom prešao preko ulice, da još jednom pogleda crveno pročelje s bijelim karijatidama. Preko puta, pred malom cvjetarnicom uskih vrata i siromašna izloga, u kojima je na ploči od zelenog stakla paradiralo nekoliko lonaca s lukovačama, stajao je Iwersen, vlasnik dućana, plav, atletski razvijen čovjek u vunenu haljetku. Kraj njega je stajala njegova žena, koja je bila mnogo sitnija, a imala južnjačko lice. Na jednoj je ruci držala dječaka od koje četiri do pet godina, drugom je polako gurkala kolica, u kojima je drijemalo manje dijete, a bilo je očito, da se opet nalazi u blagoslovljenom stanju.

Iwersen se pokloni — duboko — i nespretno, dok je njegova žena, koja nije prestala gurkati kolica, svojim crnim, bademastim očima mirno i pažljivo promatrala senatoricu, koja im je prilazila pod ruku s mužem.

Thomas se zaustavi i pokaza štapom prema vijencu na krovu.

»To ste lijepo učinili, Iwersen!«

»Nemojte mene hvaliti, gospodine senatore. To je napravila moja žena.«

»Ah!« reče senator kratko, trgne malo glavom i zagleda se vedro, čvrsto i ljubazno u lice gospođe Iwersen. I ne dodavši više ni riječi, oprosti se učtivim pokretom ruke.

ŠESTO POGLAVLJE

Jedne nedjelje, početkom srpnja — otprilike četiri nedjelje pošto se senator Buddenbrook preselio u novu kuću — pojavila se gospođa Permaneder predvečer kod svog brata. Prošla je kroz svježe kameno predvorje koje je bilo ukrašeno reljefima prema Thorwaldsenu, a vrata su nadesno vodila u poslovnicu. Pozvonila je na ulaznim vratima koja su se otvarala iz kuhinje pritiskom na neku gumenu loptu, i ondje, u prostranom trijemu, gdje je na podnožju stupa stajao medvjed što ga je poklonio Tiburtius, doznade od sluge Antona da senator još radi.

»Lijepo«, reče ona »hvala vam, Antone. Idem k njemu.«

Ali najprije prođe kraj poslovnice i pođe nadesno, gdje se iznad nje otvaralo golemo stubište. Do prvog kata vodila je ograda od lijevanoga željeza koja je u drugom katu prelazila u široku galeriju sa stupovima zlatne i bijele boje, dok je s vrtoglave visine staklenog krova visio golein, pozlaćen luster… »Otmjeno!« reče gospođa Permaneder, tiho i zadovoljno, gledajući tu svijetlu i blistavu raskoš koja je njojzi predstavljala moć, sjaj i trijumf Buddenbrookovih. No tad se dosjeti da ju je nešto žalosno dovelo ovamo, i kRené polagano prema uredu.

Thomas je bio posve sam. Sjedio je na svome mjestu do prozora i pisao neko pismo. Pogledao je sestru podigavši jednu od svojih svijetlih obrva i pružio joj ruku.

»’bar veče, Tony. Koje dobro?«

»Ah, nije dobro, Tom… Ali, znaš, stubište vam je zbilja prekrasno!… Uostalom, ti pišeš ovdje u polumraku.«

»Da… hitno pismo. — Dakle, nije dobro? Na svaki način, prošetat ćemo se malo vrtom, bit će ugodnije. Hajdemo!«

Dok su prolazili trijemom, čuli su kako iz prvog kata dopire drhtaj violinskog *adagia.*

»Slušaj« reče gospođa Permaneder i zastane... »Gerda svira. Oh, božanski! Bože moj, ta žena je... prava vila. Što radi Hanno?«

»Bit će da upravo večera s Jungmannovom. Nije dobro što još ne hoda kako bi trebalo...«

»Prohodat će on, Tomo, prohodat će! Jeste li zadovoljni s Idom?«

»Ah, kako ne bismo bili zadovoljni...«

Prođu kroz kameno predvorje na stražnjoj strani kuće, ostave kuhinju nadesno i izađu kroz staklena vrata preko dvije stepenice u gizdav i mirisav cvjetnjak.

»Dakle?« zapita senator.

Bilo je toplo i tiho. Večernji je zrak bio prožet mirisom koji se širio iz tačno ograđenih lijeha, a iz vodoskoka, opkoljena ljubičastim perunikama uz spokojan romon dizao se mlaz vode prema tamnom nebu na kojem su upravo zatreperile prve zvijezde. Niske stube u pozadini između dva mala obeliska vodile su do pošljunčene esplanade, na kojoj se nalazila otvorena drvena sjenica s nekoliko vrtnih stolica ispod spuštena zaklona. Zemljište je bilo s lijeve strane zidićem ograđeno od susjednog vrta, a zdesne je pobočni zid obližnje kuće bio sav obložen drvenim letvama Što su ih imale prekriti povijuše. Pored stuba i sjenice raslo je nekoliko žbunova ribizla i ogrozda, ali u čitavom je vrtu bilo samo jedno veliko stablo, kvrgast orah, lijevo, uza zid.

»Eto, o čemu se radi,« odgovori gospođa Permaneder oklijevajući, kad su polako krenuli pošljunčenom stazom oko terase. »Tiburtius piše...«

»Klara?!« zapita Thomas... »Molim te, kratko i bez okolišenja!«

»Da, Tomo, ona leži, veoma joj je zlo, a doktor se boji, da nema tuberkulozu... tuberkulozu mozga... mada mi je teško to izgovoriti. Vidiš, ovo pismo piše mi njen muž. Prilog koji je

upućen majci, a koji je, veli on, istog sadržaja, treba da joj predamo pošto je prije malo pripremimo. Zatim je tu još i ovaj drugi prilog, također za majku, a pisala ga je olovkom sama Klara, i to vrlo nesigurnim rukopisom. A Tiburtius kaže da je sama pri tom rekla da su joj to posljednji reci, jer je najžalosnije to što se ona nimalo ne trudi da poživi. Ta ona je uvijek čeznula za nebom...« zaključi gospođa Permaneder brišući suze.

Senator je šutke hodao pored nje s rukama na leđima i oboRené glave.

»Ništa ne govoriš, Tomo... Imaš pravo, što da se kaže? I to se dešava baš sada, kad i Christian leži bolestan u Hamburgu.«

Tako je, naime, bilo. Christianovo se »trganje« na lijevoj strani veoma pogoršalo, a u posljednje vrijeme, u Londonu, prometnulo se u stvarnu bol, tako da je zaboravio na sve svoje manje smetnje i bolesti. Nije više znao što da radi, te je pisao majci da mora doći kući, da bi ga ona njegovala. Napustio je namještenje u Londonu i otputovao. No tek što je stigao u Hamburg, morao je leći. Doktor je ustanovio da boluje od reumatizma u zglobovima i dao ga prenijeti iz hotela u bolnicu, jer se za neko vrijeme nije moglo ni pomišljati na nastavak putovanja. Tako je, dakle, ležao u Hamburgu i diktirao bolničaru veoma sjetna pisma...

»Da« odgovori tiho senator. »Čini se da zlo ne dolazi nikad samo...«

Ona mu časkom položi ruku na rame.

»Ne smiješ klonuti duhom, Tomo. Nemaš nipošto pravo da očajavaš! Trebalo bi ti malo vedrine...«

»Jest, pobogu, trebalo bi mi.«

»Kako to, Tomo?... Reci mi, zašto si prekjučer, u četvrtak, čitavo popodne šutio, ako smijem, znati?«

»Ah... poslovi, drago dijete. Neku ne posve neznatnu partiju raži nisam baš najpovoljnije... no, kratko i jasno: veliku partiju morao sam prodati veoma nepovoljno...«

»Oh, Tomo, to se događa! Desi se danas, a već sutradan možeš opet nadoknaditi gubitak. Da te odmah ozlovolji...«

»Varaš se, Tony,« reče on odmahnuvši glavom. »Nije moje raspoloženje ispod nule, zato što imam neuspjeha. Obrnuto. Ja ne vjerujem ni u kakav uspjeh, pa ga ni nemam.«

»Ali zašto si neraspoložen?« prepade se ona. »Čovjek bi mislio... ti bi morao biti veseo, Tomo! Klara živi... sve će biti dobro, ako bog da! A inače? Evo, šećemo tvojim vrtom, i sve tako divno miriše. Tamo je tvoja kuća, ma kao u priči; Hermann Hagenström stanuje u potleušici u usporedbi s tobom! Sve si ti postigao...«

»Da, Tony, gotovo je i suviše lijepo. Mislim: još je previše novo. Još me pomalo zbunjuje, i bit će da odatle potječe moja zlovolja koja me prati u stopu i svagdje mi škodi. Svemu sam se unaprijed silno radovao, i to je veselje bilo, kao što biva, ono najljepše. Uvijek dobro dolazi prekasno, uvijek se prekasno ostvaruje kad mu se čovjek više ne može pravo radovati.«

»Ne može više radovati, Tomo! Ovako mlad!«

»Čovjek je tako mlad ili tako star, kako se osjeća. — A kad se ostvari ono što smo željeli, onda se to dešava nekako nezgrapno i prekasno; uspjeh je popraćen mnogim sitnicama koje čovjeka smetaju i ljute, sva prašina stvarnosti s kojom nije računala naša mašta, a koja čovjeka iritira...«

»Da, da... Ali kako to misliš, Tomo: tako mlad ili tako star, kako se osjeća?«

»Da, Tony... Proći će to... neraspoloženje — jamačno će proći. Ali sada se osjećam stariji no što jesam. Imam poslovnih briga, a jučer me konzul Hagenström svojim govorom u nadzornom odboru büchenske željeznice naprosto pobio, potukao, gotove me izložio općem osmijehu... Osjećam kao da mi je nešto stalo izmicati, kao da ovo nešto ne držim više tako čvrsto kao negda... Što je uspjeh? Tajna i neopisiva snaga, opreznost, spremnost... svi jest da već samim tim što postojim vršim neki pritisak na život oko sebe... Vjera da mogu utjecati

na život i mijenjati ga... Sreća i uspjeh jesu u nama; moramo ih držati: čvrsto, duboko. Čim ovdje unutra nešto počne popuštati, labaviti i biva mlohavo, odmah se sve oko nas razularuje, odupire nam se, ustaje protiv nas, izmiče našem utjecaju... Onda dolazi udarac za udarcem, doživljujemo poraz za porazom, i gotovo je. Posljednjih sam dana često pomišljao na tursku poslovicu koju sam negdje pročitao: »Kad je kuća dovršena, dolazi smrt! Ne mora to baš biti odmah smrt. Ali propadanje, spuštanje... početak kraja... Vidiš Tony,« nastavi još tiše, primivši sestru ispod ruke, »kad smo krstili Hanna — sjećaš li se? — rekla si mi: »Čini mi se kao da će svanuti novo doba«. Još mi sada odzvanjaju te riječi u ušima. Činilo se tada kao da imaš pravo, jer su me izabrali za senatora, i imao sam sreće, a ovdje je nikla kuća. Ali senator i kuća su spoljašnosti, a ja znam nešto o čemu ti još nisi razmišljala, znam to iz života i iz povijesti. Znam da se često tek onda pojavljuju vanjski, vidni i opipljivi znaci i simboli sreće i uspona, kad je već u stvari sve krenulo nizbrdo. Treba mnogo vremena dok stignu ti vanjski znaci, kao svjetlo neke zvijezde ondje gore za koju ne znamo da li se upravo gasi, da li se već ugasila kad najjasnije blista...«

On umukne. Neko su vrijeme šutke hodali, dok je vodoskok rominjao u tišini, a vjetrić šaputao u krošnji velikog oraha. Tada gospođa Permaneder uzdahne tako teško, da se činilo kao da jeca.

»Kako žalosno govoriš, Tomo! Još nikad nisi tako govorio. Ali dobro je da si kazao što ti je bilo na srcu; sad ćeš lakše odagnati sve te misli.«

»Da, Tony, morat ću to svakako pokušati. A sad mi daj ona dva pisma od Klare i od pastora. Sigurno nemaš ništa protiv toga da to preuzmem i sutra ujutro sâm progovorim s majkom. Jadna majka! Ali ako je tuberkuloza, onda se moramo pomiriti sa sudbinom.«

SEDMO POGLAVLJE

»A ti me ne pitaš? Prelaziš preko mene?!«

»Postupala si dozlaboga smušeno i nerazumno!«

»Nije razum najvažnije na svijetu!«

»Oh, bez fraza, molim te!... Radi se o najobičnijoj pravednosti, na koju se ti upravo nepristojno nisi osvrtala!«

»A ja ti moram reći, sine, da se ti ne obazireš na poštovanje koje mi duguješ!«

»A ja ti, draga majko, odgovaram da nikad nisam zaboravio na to poštovanje, ali da prestajem biti sin kad umjesto svog oca, kao glava porodice, s tobom govorim o poslovnim i obiteljskim pitanjima!«...

»Hoću da prestaneš, Thomas!«

»A ne! Neću prestati, dok ne u vidiš svoju bezgraničnu ludost i slabosti«

»Ja raspolažem svojim imetkom kako ja hoću!«

»Jest, ali u granicama pravičnosti i zdrava razuma!«

»Nikad nisam mislila da bi me ti mogao tako vrijeđati!«

»Nikad nisam mislio da bi ti mogla tako bezobzirno protiv mene postupati!«

»Tomo!... Ali Tomo!« čuo se zaplašen glas gospođe Permaneder. Sjedila je kraj prozora u »sobi krajolikâ« i lomila ruke, dok je njezin brat strahovito uzrujano hodao gore-dolje po sobi, a konzulica se na sofi gušila od gnjeva i boli. Jednom se rukom nalaktila na jastuk, a drugom je lupala po stolu kad bi rekla koju žestoku riječ. Sve troje bilo je u koroti za Klarom koja više nije živjela, i sve troje bilo je blijedo i izvan sebe...

Što se to događalo? Nešto užasno, jezovito, nešto, što se i samim učesnicima činilo monstruoznim i nevjerojatnim.

Svađa, ogorčena prepirka između majke i sina!

To se događalo jednoga sparnog popodneva, u kolovozu. Već desetak dana pošto je senator veoma obzirno predao majci pisma od Sieverta i Klare Tiburtius, zapala ga je teška zadaća da staru gospođu ucvili viješću o smrti njezine kćerke. Onda je otputovao na pogreb u Rigu i vratio se sa zetom Tiburtiusom koji je proveo nekoliko dana kod obitelji svoje pokojne žene, a zatim posjetio i Christiana u hamburškoj bolnici... A sada, pošto su prošla dva dana, otkako je pastor otputovao u domovinu, konzulica je, očevidno oklijevajući, saopćila sinu ovo...

»Stodvadeset i sedam hiljada pet stotina kurantnih maraka!« vikao je i mahao sklopljenim rukama ispred lica. »Pa da je samo miraz! Da je zadržao onih osamdeset hiljada, premda nemaju djece! Ali baštinu! Dati mu Klarinu baštinu! I ti mene ne pitaš. Prelaziš preko mene!«...

»Thomas, za boga miloga, budi pravedan! Zar sam mogla drugačije učiniti? Reci, zar sam mogla?... Ona, koja je sada u nebu, koja se oslobodila svih zala, piše mi na samrtnoj postelji... olovkom... drhtave ruke... »Majko,« piše, »nikad se više nećemo vidjeti na ovome svijetu, a ovo su, to jasno osjećam, moji posljednji reci... Pišem, prije no što ću zauvijek izgubiti svijest, da mome mužu pripada... Bog nas nije blagoslovio djecom; ali ono što je imalo da bude moje, da sam te preživjela, daj to, — kad i ti jednom pođeš za mnom onamo — daj ostavi njemu, da bi to uživao za svog života! Majko, to je moja posljednja molba... molba samrtnice... Nećeš mi je odbiti«... »Ne, Thomas! Nisam joj odbila molbe; nisam to mogla učiniti! Telegrafirala sam joj i ona je u miru preminula...« I konzulica gorko zaplače.

»A meni ni riječi o tome! Sve si mi prešutjela! Prešla si preko mene!« ponavljaše konzul.

»Da, *prešutjela* sam, Thomas. Osjećala sam da moram ispuniti posljednju želju svog djeteta na samrti... a znam da bi mi ti pokušao zabraniti!«

»Jest! Pobogu! To bih učinio!«

»A ne bi imao pravo na to, jer se troje od moje djece slaže sa mnom!«

»Oh, rekao bih, da moje mišljenje više vrijedi negoli mnjenje dviju dama i jedne bolesne lude...«

»Jednako si tvrda srca prema bratu i sestrama kao što si surov prema meni!«

»Klara je bila pobožna, ali neuka žena, majko! A Tony je dijete, — i, uostalom, do ovog časa ništa nije znala, jer bi inače u nezgodan čas nešto izbrbljala, nije li tako? A Christian?... Da, on ga je sklonio da pristane, taj Tiburtius... Tko bi to očekivao od njega? Zar još ne znaš, zar još ne shvaćaš, što je i tko je taj dovitljivi pastor? Hulja je on! Lovac na baštinu...!«

»Svi su zetovi lupeži,« reče gospođa Permaneder muklo.

»Lovac na baštinu! Evo, što čini! Putuje lijepo u Hamburg, sjedne Christianu na krevet i govori, govori... „Da", odgovara Christian„u redu. Nego znate, Tiburtius, kako mene trga na lijevoj strani?..." Oh, glupost i nevaljalstvo urotiše se protiv mene —!« Izvan sebe od bijesa, senator je — naslonivši se na rešetke od lijevanog željeza kraj peći — pritiskao svojim šakama čelo.

Ovaj izljev gnjeva nije bio u razmjeru s onim što se desilo! Ne, nije se on zbog onih 127.500 maraka razjario ko nikada otkako ljudi pamte. Bio je već prije razdražen, a ovaj se slučaj još samo pridružio nizu poraza i poniženja što ih je pretrpio posljednjih mjeseci u poslu i u gradu... Ništa mu više nije polazilo za rukom! Ništa se više nije pokoravalo njegovoj volji!

Zar je već došao dotle da u kući njegovih predaka u najvažnijim pitanjima »prelaze preko njega«...? Da ga neki pastor iz Rige podmuklo prevari?... On bi to bio mogao spriječiti, ali mu nisu dali prilike da okuša svoj utjecaj! Sve se odigralo bez njega! A njemu se činilo da se to prije ne bi bilo moglo dogoditi, da se prije ne bi *usudilo* dogoditi! To je zadalo nov udarac njegovoj vjeri u vlastitu sreću, moć i budućnost...

Ovaj ispad pred majkom i pred sestrom bio je samo izraz njegove unutarnje slabosti i očaja.

Gospođa Permaneder ustade i zagrli ga.

»Ta umiri se, Tomo!« reče. »Priberi se! Pa zar je tako strašno? Još ćeš se razboljeti! Možda Tiburtius neće jako dugo živjeti... a kad umre, baština će se i onako vratiti nama! A možemo to i promijeniti, ako hoćeš! Zar se ne može izmijeniti, mama?«

Konzulica odgovori samo jecanjem.

»Ne... ah, ne!« reče senator, primirivši se i odmahnuvši rukom. »Kako je, da je! Mislite li vi da ću trčkarati po sudovima i voditi proces protiv svoje majke, pa da porodični skandal poprati još i javna bruka? Neka ide, kako je pošlo...« zaključi i kRené umorno i mlitavo prema staklenim vratima. Ondje se još jednom zaustavi.

»Samo nemojte misliti da izvrsno stojimo«, reče prigušenim glasom, »Tony je izgubila 80.000 kurantnih maraka... a Christian je, osim svojih 50.000, koje je profućkao, potrošio oko 30.000 predujma... i još će više potrošiti, jer ne zarađuje, a potrebno mu je liječenje u Öynhausenu... A sada, ne samo da zauvijek propade Klarin miraz, nego obitelj neće moći da raspolaže njenim imetkom na neodređeno vrijeme... A poslovi su slabi, očajno slabi, i to upravo odonda kad sam izdao više od sto tisuća za kuću... Ne, nije dobro, kad se u obitelji nađe povod za prizore kao åto je ovaj. Vjerujte mi — vjerujte mi jedno: da je otac živ, da je sada ovdje, sklopio bi ruke i sve bi nas preporučio božjoj milosti.«

OSMO POGLAVLJE

Rat i ratna graja, ukonačivanje i užurbanost! Pruski časnici šeću parketiranim odajama u prvome katu nove kuće senatora Buddenbrooka, ljube domaćici ruke i odlaze u klub s Christianom, koji se vratio iz Öynhausena. Dotle u Mengovoj ulici gospođica Severin, Rieckchen Severin, konzuličina nova pomoćnica, zajedno sa služavkama vuče svu silu strunjača u »portal«, stari paviljon, koji je pun vojnika.

Svagdje samo vreva, nemir, napetost! Vojnici izlaze na gradska vrata, drugi dolaze, preplavljuju grad, jedu, spavaju, zaglušuju građane bubnjanjem, signalima trube i komandama, a onda opet odlaze. Prinčevi stižu; vojska za vojskom prolazi gradom. Zatim nastaje tišina i napeto iščekivanje.

Potkraj jeseni i zimi vraćaju se pobjedonosne čete, opet tražeći konak, pa odlaze kući, dok ih građani, koji su napokon odahnuli, pozdravljaju i kliču »živio«. — Mir. Kratki mir šezdeset i pete, koji je već nosio u sebi klicu novih ratova.

A između dva rata, mali Johann svilenih kovrča, u nabranoj haljinici nalik na pregaču, igra se spokojno i mirno u vrtu, pored vodoskoka, ili na »doksatu« koji je malom estradom sa stupovima naročito za njega odijeljen od terase na drugom katu. Igra se, kako se igraju djeca od četiri i po godine... Nijedan odrasli čovjek više ne može razumjeti dubokoumnost i draž tih igara, za koje dosta ju tri kamenčića ili komad drveta na koji je kao šljem nataknut maslačak. No prije svega potrebna je za te igre čista, jaka, žarka, nevina, netaknuta i nezastrašena mašta onoga blaženog doba kad život još zazire od toga da nas dodirne, kad se ni obveze ni odgovornosti još ne usuđuju da polože na nas ruku. Potrebna je mašta blaženog doba, kad smijemo gledati, slušati, smijati se, čuditi se i snatriti, a svijet nas još ne muči nikakvim dužnostima... kad nas naši najbliži, koje bismo htjeli ljubiti, još ne kine tražeći znakove i prve dokaze da ćemo biti

sposobni da vršimo te dužnosti... Ah, još malo, i nezgrapnom će se nadmoći sve na nas svaliti, da nas ugnjetava, uvježbava, nateže, prikraćuje; da nas upropasti...

Velike se stvari događale, dok se Hanno igrao. Buknuo je rat, pobjeda je kolebala i odlučila se. Rodni grad Hanna Buddenbrooka, koji je mudro pristao uz Prusku, gledao je sa zadovoljstvom kako bogati Frankfurt plaća svoju vjeru u Austriju gubitkom samostalnosti.

Međutim, kad je u srpnju, neposredno prije primirja, neka velika trgovačka kuća u Frankfurtu najavila stečaj, izgubila je tvrtka *Johann Buddenbrook* jednim mahom svotu od dvadeset hiljada kurantnih talira.

OSMI DIO

PRVO POGLAVLJE

Kad bi gospodin Hugo Weinschenk, koji je prije nekog vremena postao upraviteljem Gradskog društva za osiguranje protiv požara, čovjek s tankim, crnim brkovima koji su muževno i ozbiljno urasli u uglove usana, i malo spuštenom donjom usnom — njišući se samosvjesno u zatvorenu kaputu prolazio velikim trijemom iz prednjih ureda u stražnje, pri čemu je obje šake držao pred sobom, a laktovima sa strane ležerno kretao, pružao bi sliku radina i imućna čovjeka koji polučuje opće poštovanje.

U drugu ruku Erika je Grünlich navršila dvadeset godina: procvala djevojka, rumena i ljepuškasta, zdrava i snažna. Kad je slučajno silazila niza stube ili prolazila gore uz ogradu u času kad bi gospodin Weinschenk naišao — a slučaj bi to nekako često upriličio — direktor bi skinuo cilindar sa kratke, crne kose koja je već počela sijediti na sljepoočicama, jače bi se previnuo u struku svoga salonskog kaputa i pozdravio djevojku gledajući je iznenađeno i zadivljeno smeđim očima koje su smiono gledale u svijet... Na to bi Erika pobjegla, sjela

na kakvu klupicu do prozora i plakala čitav sat, zbunjena i smetena.

Gospođica je Grünlich odrasla, onako kako se pristoji, pod nadzorom Therese Weichbrodt, i njezine misli nisu dopirale daleko. Plakala je zbog cilindra gospodina Weinschenka, zbog načina, kojim je on dizao i spuštao obrve kad bi je ugledao, zbog njegova kraljevskog držanja i šakâ kojima je spretno balansirao. Ali njezina majka, gospođa Permaneder, vidjela je dalje.

Već se nekoliko godina uznemiruje zbog budućnosti svoje kćeri, jer joj je kći u manje povoljnu položaju nego ostale udavače. Ne samo što gospođa Permaneder nije zalazila u društvo, nego je čak bila s njime zavađena. Pretpostavka da je u otmjenim krugovima preziru zbog toga što se dvaput rastala, gotovo je postala fiksnom idejom, pa je mislila da je potcjenjuju i pakosno gledaju i oni koji su vjerojatno bili samo ravnodušni. Na primjer, konzul Hermann Hagenström, slobodouman i lojalan čovjek, koga je bogatstvo činilo vedrim i dobrohotnim, vjerojatno bi je rado pozdravljao, da mu to nije najstrože branio pogled kojim bi ona, zabacivši glavu, odvraćala od »lica koje podsjeća na paštetu od guščjih jetara«, a koje ona »mrzi kao kugu«, da ponovimo neke od njenih jakih izraza. Tako je i Erika živjela posve odvojeno od društva svog ujaka senatora, nije pohađala plesove i imala je veoma malo prilike da se upozna s gospodom.

A ipak, gospođa Antonija — pogotovo otkako je sama »odslužila« svoje, kako bi znala reći — nije ništa toliko željela koliko to da njezina kći ispuni nade i očekivanja koja su se izjalovila majci, te da se sretno i dobro uda, da bi poslužila na čast obitelji i bacila u zaborav majčinu sudbinu. Naročito je čeznula za tim da dokaže svom starijem bratu, koji je u posljednje vrijeme pokazivao tako malo nade u budućnost, kako sreća porodice još nije iscrpljena te nipošto nije pri kraju... Njen drugi miraz, 17.000 talira, što ih je gospodin Permaneder onako uslužno vratio, čekao je na Eriku, i tek što

je pronicava i iskusna gospođa Antonija opazila kako se između njene kćeri i direktora rađa nježna veza, počela je moliti boga da bi ih gospodin Weinschenk posjetio.

I on je došao. Osvanuo je u prvom katu, gdje su ga dočekale sve tri gospođe: baka, kći i unuka. Ćaskao je deset minuta i obećao da će doći jedno popodne na užinu, da se neusiljeno porazgovore.

I to se desilo, te su se bolje upoznali. Direktor je bio rodom iz Šleske, gdje mu je još živio stari otac. No činilo se da njegova porodica ne dolazi u obzir, jer je Hugo Weinschenk uglavnom *self-made man*. Kao u većine ljudi te vrste, njegova samosvijest nije bila prirođena ni stalna, već ponešto pretjerana. Bio je malo nepovjerljiv, nije imao savršene manire, a u konverzaciji bio je veoma ne vješt. Uostalom, njegov je kaput bio prilično malograđanskog kroja i otrcan na nekoliko mjesta.

Njegove manšete s velikim ahatnim dugmetima nisu bile posve svježe i čiste, a na srednjem prstu lijeve ruke nokat mu se, zbog nekoga nesretnog slučaja, posve osušio i pocrnio je... To je djelovalo pomalo neprijatno, ali nije mijenjalo činjenicu da je Hugo Weinschenk marljiv i energičan čovjek, dostojan najvećeg poštovanja, koji godišnje zarađuje 12.000 kurantnih maraka, i koji je u očima Erike Grünlich čak i lijep čovjek.

Gospođa je Permaneder brzo shvatila i ocijenila situaciju. Otvoreno je govorila o svemu tome s konzulicom i senatorom. Direktor Wexnschenk nije imao, kao ni Erika, nikakvih društvenih veza; njih je dvoje bilo upravo upućeno jedno na drugo, i očito je bog odredio da se nađu. Ako direktor — koji se već približavao četrdesetoj i koji je pomalo počeo sijediti — želi osnovati porodicu, što i priliči njegovu položaju i odgovara njegovim prilikama, onda bi, uzevši Eriku Grünlich, ušao u jednu od prvih porodica u gradu, a to bi mu moglo koristiti u zvanju i učvrstiti njegov položaj. A što se tiče Erikine budućnosti, to je gospođa Permaneder mogla s pravom držati da se u ovom slučaju bar neće ponoviti ono što je nju zadesilo,

Hugo Weinschenk nije nimalo naličio gospodinu Permanederu, a od Bendixa Grünlicha već se po tome razlikovao što je imao solidno namješten je sa stalnom plaćom i eventualne izglede na veću karijeru.

Jednom riječi: obje su strane pokazivale mnogo dobre volje, popodnevni posjeti direktora Weinschenka učestali su, a u siječnju — siječnju godine 1867 — usudio se s nekoliko kratkih, muževnih, iskrenih riječi zaprositi Eriku Grünlich.

Otada je pripadao porodici, pohađao je »dječje dane« i bio ljubazno primljen od rodbine svoje zaručnice. Nema sumnje da je odmah osjetio da zapravo ne spada među njih; držao se još smionije, da bi prikrio taj osjećaj, a konzulica, ujak Justus i senator Buddenbrook — svi su oni — osim gospođica Buddenbrook iz Široke ulice — bili spremni da mu taktično progledaju kroz prste: nije li on vrijedna kancelarijska sila, čovjek vičan radu, a neiskusan u društvu?

Bilo je to i potrebno, jer je veoma često trebalo ubaciti koju riječ i zapodjeti razgovor, da se prekine tajac koji je nastao za obiteljskim stolom u blagovaonici, kad bi se direktor, recimo, suviše nestašno pozabavio Erikinim obrazima i rukama, kad bi, onako u razgovoru, zapitao da li je *jam* od naranče neki kolač — i još ono »kolač« smiono istakao, izgovorivši gotovo »kelač«; ili kad bi izrazio mišljenje da je »Romeo i Julija« drama od Schillera... Sve je on to znao izlanuti veoma živahno i sigurno, a zatim bi bezbrižno trljao ruke zavalivši se na stolcu.

Najbolje se slagao sa senatorom, koji je umio tako sigurno upravljati razgovorom o politici i o poslovima, da se pri tom nije dešavala nikakva nezgoda. No s Gerdom Buddenbrook bilo mu je potpuno nemoguće uspostaviti neki odnos. Ta mu se dama činila tako neobičnom, da nije znao o čemu bi s njome razgovarao ni cigle dvije minute. Čuvši da ona gudi, što je njemu vanredno imponiralo, ograničio se na to da je svakoga četvrtka, kad bi se sastali, šaljivo zapita: »Kako vaše gusle?« Već poslije trećeg puta senatorica je prestala da mu

odgovara.

Christian je pak namreškana nosa običavao promatrati svoga novog rođaka, a idućeg dana podrobno oponašati njegovo vladanje i način govora. Drugi se sin pokojnog konzula Johanna Buddenbrooka izliječio u Öynhausenu od reumatizma, ali su mu udovi ostali malo ukočeni. Osim toga, nipošto nije nestalo povremenog »trganja« na lijevoj strani — ondje, gdje su »svi živci prekratki« — a ni ostalih smetnji: poteškoća pri disanju i gutanju, nepravilnog rada srca i sklonosti strahu zbog tog kočenja. Pa ni vanjština nije bila vanjština čovjeka koji još nije navršio četrdesetu. Posve je ćelavio, samo mu je još na zatiljku i na sljepoočicama ostalo malo rijetkih riđih vlasi, a njegove male okrugle oči koje su nemirno i ozbiljno zirkale, još su dublje upale u očne šupljine. I velik, kukast nos kao da je postao još koščatiji i još više iskakao između mršavih i blijedih obraza, iznad gustih, riđih brkova koji su visjeli nad ustima... A hlače od trajnog i elegantnog engleskog sukna klatile su se oko njegovih suhonjavih krivih nogu.

Otkako se vratio, stanovao je opet, kao nekada, u sobi u prvom katu, u kući svoje majke, ali je više bio u »klubu« nego u Mengovoj ulici, jer se ondje nisu mnogo trudili da mu ugode. Riekchen Severin, nasljednica Ide Jungmann, koja je sada upravljala konzuličinim posjedom i vodila kućanstvo — čvrsto i mlado čeljade sa sela, rumenih, bucmastih obraza i prćastih usana — uočila je, imajući kao pravi seljak smisao za činjenice, da se ne mora mnogo obazirati na ovo besposleno pričalo; čovjeka koji je čas budalast, a čas bijedan i kojeg poštovana ličnost, konzul, gleda podigavši obrvu, a ne poklanja mu nikakvu pažnju. Naprosto ga je zanemarivala i nije se brinula za njegove potrebe. »Gospodin Buddenbrook«, odgovarala je, »sad za njih nemam vremena!« Na što bi je Christian pogledao, mreškajući nos, kao da kaže: Zar se ne stidiš?... i ukočeno otišao svojim putem.

»Misliš li ti, da uvijek imam svijeću?« govorio je Toniki...

»Rijetko! Većinom moram leći uz svjetlo šibice...« Ili bi opet izjavio — jer je džeparac što mu ga je majka još mogla odobriti, bio neznatan — »Teška vremena!... Eh, prije je to bilo sasvim drugačije! Šta misliš?... Sada često moram uzajmiti pet šilinga, da kupim prašak za zube!«

»Christiane!« uskliknula bi gospođa Permaneder. »Ta to je nedostojno! Šibicom! Pet šilinga! Barem nemoj o tom govoriti!« Ona se zgražala, užasavala, to je vrijeđalo njezine najsvetije osjećaje. No pri tome bi i ostalo...

Onih pet šilinga za zubni prašak posuđivao je Christianu njegov stari prijatelj Andreas Giesecke, *doctor utriusque iuris*. Imao je sreće s tim prijateljstvom, i ono mu je služilo na čast. Odvjetnik Giesecke, *suitier,* koji je znao sačuvati dostojanstvo, postao je prošle zime senatorom, kad je stari Kaspar Oeverdieck blago preminuo, a doktor Langhals stupio na njegovo mjesto. No Giesecke zato nije izmijenio način života. Otkako se oženio jednom Huneusovom, posjedovao je usred grada veliku kuću, ali svi su znali da mu u predgrađu sv. Gertrude pripada i ona mala, udobno uređena vila, obrasla zelenilom, u kojoj je stanovala posve sama neka mlada lijepa žena nepoznatog podrijetla. Iznad kućnih vrata blistala su kićeno pozlaćena slova riječi »Quisisana« i u čitavom je gradu ta mirna kućica bila poznata pod tim imenom koje su, uostalom, izgovarali s veoma mekanim »s« i vrlo pomućenim »a«. Christianu Buddenbrooku, najboljem prijatelju senatora Gieseckea, bila su otvorena vrata Quisisane, i on je ondje imao uspjeha kao što ga je imao u Hamburgu kod Aline Puvogel i, u sličnim prilikama, u Londonu, Valparaisu i mnogim drugim mjestima. Jednom je pričao neku zgodicu, drugi put malo »pohofirao« i sada je posjećivao zelenu kućicu isto tako redovito kao i senator Giesecke. Nije nam poznato da li je Giesecke to znao i odobravao, no sigurno je da je Christian Buddenbrook posve besplatno nalazio u Quisisani istu razonodu koju je senator Giesecke morao plaćati teškim parama svoje žene.

Nedugo iza zaruka Huge Weinschenka s Erikom Grünlich predložio je direktor svom šurjaku da se uposli u osiguravajućem društvu, i Christian je zaista radio četrnaest dana na blagajni tog društva. Onda se, na žalost, pokazalo da od toga ne samo da ga još jače trga na lijevoj strani, nego da su se pogoršale i ostale njegove bolesti i smetnje koje nije lako definirati. Uostalom, ispostavilo se i to da je direktor vrlo naprasit šef, i da se žaca svog šurjaka zbog neke omaške nazvati »tuljanom«... Tako je Christian bio prisiljen da napusti ovo mjesto.

Ali što se tiče gospođe Permaneder, ona je bila sretna i izražavala svoje vedro raspoloženje opaskama, na primjer, da zemaljski život ima katkada i svoje dobre strane. Doista, ona je opet procvala tih sedmica, koje su je svojom užurbanošću, brojnim planovima, brigom oko stana i grozničavom nabavom opreme i predobro podsjećale na doba njenih zaruka. To ju je upravo pomladilo i ispunilo bezgraničnom nadom i oduševljenjem. U izraz njena lica i kretnje vratilo se mnogo od dražesne obijesti njenih mladih dana. Čak je svojom veselošću pokvarila pobožno raspoloženje čitave jedne »Jeruzalemske večeri«. Bila je tako raspuštena, da je sama Lea Gerhardt ispustila iz ruku knjigu svojih predaka i gledala oko sebe velikim, nepovjerljivim očima gluha čovjeka koji ne zna što se zbiva...

Odlučili su da se Erika neće rastati od majke. Direktor se složio s time, upravo je on izrazio želju da se gospođa Antonija — bar zasad — nastani kod Weinschenkovih, kako bi neiskusnoj Eriki pomagala u kućanstvu... I baš je to budilo u njoj krasan osjećaj, kao da nikad nije postojao neki Bendix Grünlich ni neki Alois Permaneder, kao da su se rasplinuli ovi neuspjesi, razočaranja i jadi koji su je snašli u životu, i kao da može iznova i s novim nadama početi da živi. Doduše, govorila je Eriki, da mora biti zahvalna bogu što joj je predao ljubljenog čovjeka za muža, dok je ona, njena majka, prvu naklonost svoga srca morala ugušiti u dužnosti i razumu.

Doduše, ona je rukom koja je drhtala od sreće u obiteljske papire zapisala Erikino ime po imenu Weinschenkova... ali ipak je ona, baš ona, Tony Buddenbrook, bila prava zaručnica. Smjela je još jednom znalački opipati zastore i sagove, pretražiti skladišta pokućstva i opreme, još jednom tražiti i uzeti u najam *otmjen* stan! To je ona još jednom napuštala pobožnu i prostranu roditeljsku kuću i prestajala da bude rastavljena žena. Još jednom joj se pružala mogućnost da podigne i započne nov život, koji bi mogao pobuditi opću pozornost i podići ugled obitelji... Ah, zar je ovo san? Pojavile su se kućne haljine.

Dvije kućne haljine, za nju i za Eriku, od meke tkanine s dugom povlakom i gustim redovima baršunastih traka od vrata pa sve do kraja skuta!

No nedjelje su prolazile, i vjereničko se doba Erike Grünlich primicalo kraju. Mladi par posjetio je svega nekoliko porodica, jer je direktor, kao ozbiljan i radin čovjek koji nije vičan društvenom životu, namjeravao provoditi slobodno vrijeme u intimnom krugu obitelji... Svečanoj večeri u čast zaručnika koju su priredili u velikoj dvorani kuće u Ribarskom dolu, prisustvovali su Thomas, Gerda, vjerenik i vjerenica, Friederika, Henrietta i Pfiffi, uz senatorove najbolje prijatelje. Opet se svih neprijatno dojmilo, što je direktor neprestano tapšao Eriku po dekoltiranom vratu... Svadba se približavala.

Kao i onda kad je gospođa Grünlich nosila mirte, i sada je vjenčanje obavljeno u trijemu sa stupovima. Gospođa Stuht iz Zvonarničke ulice, ona koja se kretala u najboljim krugovima, pomogla je mlađoj da namjesti nabore na bijeloj haljini od atlasa i stavi zeleni ukras. Prvi je djever bio senator Buddenbrook, a drugi Christianov prijatelj, senator Giesecke; dvije Erikine nekadašnje drugarice iz penzionata bile su djeveruše. Direktor Hugo Weinschenk izgledao je pristalo i muževno i stao na putu prema improviziranom oltaru svega *jedanput* na Erikinu koprenu koja se vukla za njom. Pastor

Pringsheim je, sklopivši ruke ispod brade, celebrirao svečano i dostojanstveno, kao što je umio. Sve je bilo kao što dolikuje i treba da bude... Kad su mladenci izmijenili prstene, i kad su u tišini odjeknuli duboki i visoki »da« — oba malo promukla — gospođa je Permaneder, pod dojmom prošlosti, sadašnjosti i budućnosti — glasno zaplakala. Još je uvijek plakala nepromišljeno i neobuzdano, kao što plaču djeca. Gospođice Buddenbrook — Pfiffi je u slavu dana stavila zlatan lančić na svoj cviker — smješkale su se nekako kiselo, kao uvijek u takvim prilikama... A gospođica Weichbrodt, Therese Weichbrodt, koja je posljednjih godina postala još mnogo manja nego prije, kojoj je o mršavu vratu visio ovalni broš sa slikom njene majke, rekla je silno energično, da se ne bi vidjelo koliko je ganuta i uzbuđena: »Budi *srjetna*, drago *dijate*!«

Slijedila je kako svečana tako i solidna gozba u krugu svijetlih božanskih likova koji su se u nepokolebljivo spokojnim pozama isticali na modroj pozadini tapeta. Potkraj ručka nestali su mladenci; pošli su na svadbeno putovanje kroz nekoliko velikih gradova... Bilo je to sredinom travnja, a u idućih petnaest dana izvela je gospođa Permaneder uz pomoć tapetara Jacobsa jedno od svojih remek-djela: otmjeno je uredila prostrani prvi kat što su ga unajmili u nekoj kući usred Pekarskog dola. Te su prostorije, raskošno okićene cvijećem, dočekale mladence. I započeo je treći brak Tonike Buddenbrook.

Jest, ova je napomena bila tačna; sam senator izrazio se tako jednog četvrtka kad Wienschenkovi nisu bili prisutni, a gospođi je Permaneder bilo drago da to čuje. Doista, sve brige oko kućanstva pale su na nju, ali je zato držala da joj pripada i sav ponos i veselje. Jednog dana kad je slučajno srela na ulici konzulicu Julchen Möllendorpf, rođenu Hagenström, pogledala ju je tako pobjedonosno i izazovno da je gospođa Möllendorpf pristala da je prva pozdravi... Ponos i radost u izrazu njena lica i u držanju pretvarahu se u svečanu

ozbiljnost kad bi vodila po stanu rođake koji su došli da vide novi dom. Gotovo bi čovjek rekao da je i sama Erika Weinschenk gost koji se svemu tome divi.

Malo podignutih ramena, zabačene glave, držeći u ruci košaricu za ključeve iskićenu atlasnim vrpcama — obožavala je atlasne vrpce — gospođa je Antonija, dok su se za njom povlačili skuti njene kućne haljine, pokazivala posjetiocima pokućstvo, zastore, prozirni porculan, blistavu srebrninu, velike uljane slike što ih je kupio direktor: sve same mrtve prirode koje su predstavljale hranu i neodjevene ženske likove — takav je naime bio ukus Huga Weinschenka — a njene kretnje kao da su govorile: »Eto vidite, što sam još jednom postigla. Gotovo da je tako otmjeno kao kod Grünlicha, a svakako je otmjenije negoli u Permanedera!

Stara je konzulica došla u svilenoj haljini s crnim i sivim prugama, šireći oko sebe diskretan miris pačulija. Mirno je sve razgledala svojim svijetlim očima, i mada nije glasno izrazila divljenje, vidjelo se da je zadovoljna. Senator je došao sa ženom i djetetom: on i Gerda zabavljali su se videći kako je Tony uobražena u svojoj sreći i jedva su je spriječili da ne zaguši obožavanog malog Hanna kolačem od grožđica i vinom... Došle su i gospođice Buddenbrook i jednoglasno izjavile, kako je sve toliko lijepo da one, skromne djevojke, ne bi htjele ondje stanovati... Sirota je Klothilda došla — siva, strpljiva i mršava — i, ne obazirući se na ismjehivanje, popila četiri šalice kave, na što je pohvalila sve ostalo rastegnutim i ljubaznim riječima... S vremena na vrijeme, kad nije nikoga našao u »klubu«, osvanuo bi i Christian. Popio bi čašicu benediktinca i pričao kako namjerava preuzeti agenturu za neku tvornicu šampanjca i konjaka. U to se on razumije, a posao je lagan i ugodan. Čovjek je svoj gospodar, zapiše nešto u svoj notes i začas zaradi trideset talira. Na to je uzajmio četrdeset Šilinga od gospođe Permaneder, da bi mogao predati kitu cvijeća primadoni u Gradskom kazalištu. Bog te pita kakvom asocijacijom prešao je zatim na »Mariju« i na »porok« u

Londonu, pa na priču o šugavom psetu koje je doputovalo iz Valparaisa u San Francisco u kutiji. Razigrao se i stao pričati tako živo, poletno i smiješno, da bi bio mogao pozabaviti dvoranu punu ljudi.

Oduševio se, govorio je na raznim jezicima. Govorio engleski, španjolski, sjeveronjemački i hamburški. Prikazivao je chilenske tuče noževima i lopovske afere u Whitechapelu, sjetio se svoje zalihe *coupleta* i otpjevao ili recitirao s upornom mimikom i neobičnim darom za gestikulaciju:

»Bezbrižno iduć' po promenadi
Dolje prema Esplanadi,
Odjednom vidješe moje oči:
Preda mnom fina cura kroči;
Suknjica plisirana, ažur,
pravi ima francuski tur,
A na glavi šešir velik kao tanjur.
Ja joj rekoh: Drago dijete moje,
Lijepi ste, zar ne bismo pod ruku
Mogli poći nas dvoje?
OkRené se ona brzo,
Pogleda me, pa mi reče:
Kad mi, momče, tako veliš —
Hajdmo kući da se sa mnom proveseliš.«

Čim je to svršio, počeo je opisivati cirkus Renz. Tako je sjajno oponašao nastupanje engleskoga *clouna,* da se čovjeku zaista činilo kao da sjedi pred manežem. Već se čula uobičajena vika iza zastora (»Otvorite *mene* vrata!«), svađa s konjušarom i zatim niz pričica na nekom razvučenom i jadnom englesko-njemačkom jeziku; pripovijest o čovjeku koji je u snu progutao miša, pa ide veterinaru, a veterinar mu savjetuje da proguta i mačku... pa priča o »mojoj baki, čiloj i krepkoj ženi«, u kojoj ta baka doživi hiljadu pustolovina na putu do kolodvora, dok joj na kraju, onako čiloj i krepkoj, vlak

ne pobjegne ispred nosa... Christian je prekinuo poantu trijumfalnim: »Glazba, gospodine kapelniče!« i kao da se budi iza sna, gotovo se sam iznenadio što glazba ne upada...

Zatim je posve iznenada umuknuo, lice mu se promijenilo, a pokreti su mu omlitavjeli. Njegove male, okrugle, upale oči uozbiljile su se i stale nemirno pogledavati. Gladio je rukom lijevu stranu i kao da je slušao svoju utrobu, gdje se dešava nešto čudnovato... Popio je još jednu čašicu likera, malo se pribrao, pokušao pripovijedati još jednu pričicu i otišao prilično utučen.

Gospođa Permaneder, koja je u ono vrijeme bila uvijek raspoložena za smijeh i šalu, izvrsno se zabavljala. Razdragano je ispratila brata do stuba i obijesno mu rekla: »Zbogom, gospodine agente! Trubaduru! Zavodniče! Staro magare! Dođi nam opet skoro!« Grohotom se smijala i vratila se u stan.

Ali Christian Buddenbrook nije to ni opazio. Zamislio se. »No, rekao je, sad ću časkom do Quisisane«. Nakrivio je malo šešir i, oslanjajući se na štap s poprsjem opatice, uputio se polagano, ukočeno i pomalo šepajući niza stube.

DRUGO POGLAVLJE

Jedne večeri u proljeće šezdeset i osme godine pojavila se gospođa Permaneder, oko deset sati, u prvom katu kuće u Ribarskom dolu. Senator Buddenbrook bio je posve sam u danjoj sobi u kojoj je namještaj bio presvučen ripsom maslinaste boje. Sjedio je za okruglim stolom, osvijetljenim

plinskom svjetiljkom koja je visjela sa stropa. Pred sobom je raširio »Berlinske burzovne novine« i čitao nagnuvši se malo nad stol. Između kažiprsta i srednjeg prsta lijeve ruke držao je cigaretu, a na nosu mu je bio zlatan cviker kojim se od nekog vremena morao služiti pri radu. Čuo je korake u blagovaonici, pa je skinuo cviker i napeto zurio u mrak, dok se Tony nije pomolila između zavjesa i stupila na svjetlo.

»Ah, to si ti. Dobar veče. Već si se vratila iz Pöppenrade? Kako tvoji prijatelji?«

»Dobar veče, Tomo! Hvala, Armgard je zdrava... Zar si posve sam?«

»Da, i baš mi je milo što si došla. Morao sam večerati sam kao papa, jer gospođica Jungmann nije nikakvo društvo; svaki čas se diže i bježi gore da vidi što radi Hanno... Gerda je u Kasinu. Tamo svira Tamayo. Christian ju je poveo...«

»Trista čuda! kako bi majka kazala. — Jest, Tomo, opazila sam u posljednje vrijeme da se Gerda i Christian dobro slažu.«

»I ja sam to opazio. Otkako je on stalno ovdje, više joj se sviđa. Veoma ga pažljivo sluša, kad opisuje svoje bolesti... Bože moj, to je zabavlja. Nedavno mi je rekla: »On nije građanin! On je to u još manjoj mjeri nego ti!...«

»Građanin... Građanin, Tomo?! Pa meni se čini da na čitavom svijetu nema boljega građanina od tebe...«

»No da; ne valja to tako shvatiti!... Odloži kaput, dušo draga. Pucaš od zdravlja! Je li ti prijao ladanjski zrak?«

»Sjajno!« reče ona skidajući kratki ogrtač i kapicu sa vrpcama od ljubičaste svile i spusti se veoma dostojanstveno u naslonjač kraj stola... »želudac i san, sve se popravilo za ovo kratko vrijeme. Ono mlijeko još toplo od krave, pa one kobasice i butina... čovjek se širi i raste kao stoka i žito. A onaj svježi med, Tomo — ja sam uvijek med smatrala najboljom hranom. To ti je čisti, prirodni proizvod! Tu bar čovjek znade što jede! Zbilja je lijepo što se Armgard sjetila našeg prijateljstva iz penzionata i pozvala me. A i gospodin von Maiboom bio je veoma susretljiv i ljubazan... Usrdno su me

molili da ostanem još nekoliko sedmica, ali ti znaš: Erika se teško snalazi bez mene, pogotovo sada, otkako se rodila mala Elisabeth...«

»*A propos*, kako je djetetu?«

»Hvala, Tomo, dobro je, Bogu hvala, prilično je napredna za dijete od četiri mjeseca, iako su Friederika, Henrietta i Pfiffi držale da neće ostati na životu...«

»A Weinschenk? Kako se osjeća kao otac? Vidim ga zapravo samo četvrtkom...«

»O, ništa se nije promijenio! Vidiš, on je vrlo dobar i radin čovjek, čak je u nekom smislu i uzoran suprug. Ne mari za kavane, poslije ureda dolazi ravno kući i provodi s nama slobodno vrijeme. Ali eto, stvar ti je u tome, u četiri oka možemo konačno govoriti otvoreno, zar ne, Tomo? On zahtijeva od Erike da uvijek bude dobro raspoložena, da govori i da se šali, jer kad se vrati kući umoran i neraspoložen, veli on, onda hoće da mu žena priča o prijatnim i vedrim stvarima, da ga zabavi i razonodi, jer zato je, veli on, bog stvorio žene...«

»Budala!« promrmlja senator.

»Kako?... No, a nesreća je u tome što Erika malo naginje melankoliji. Znaš, Tomo, mora da je to od mene naslijedila. Katkad je ozbiljna i zamišljena, pa šuti, a onda on plane i prigovara joj riječima koje, iskreno govoreći, nisu uvijek osobito taktične. To ti je: suviše se često opaža da nije iz dobre obitelji, i da, na žalost, nije uživao fin odgoj. Jest, otvoreno ti priznajem: nekoliko dana prije no što sam otišla u Pöppenrade razbio je poklopac od zdjele za juhu, jer je juha bila presoljena...«

»Divno!«

»Ne, naprotiv. Ali ne smijemo ga zbog toga osuđivati. Bože moj, svatko ima neku manu, a tako vrijedan, solidan i marljiv čovjek... bože sačuvaj... Ne, Tomo, gruba spoljašnjost, a dobra jezgra nije najgore na ovome svijetu. Upravo dolazim iz prilika koje su, da ti pravo kažem, mnogo žalosnije. Armgard je gorko

plakala kad smo bile nasamo...«

»Što ne kažeš! — Gospodin von Maiboom?...«

»Da, Tomo; o tome sam htjela govoriti. Mi sjedimo ovdje i čavrljamo, a zapravo sam večeras došla po vrlo ozbiljnu i važnu poslu.«

»No? Pa šta je s gospodinom Maiboomom?«

»Ralf von Maiboom je ljubazan čovjek, Tomo, ali je vjetrogonja, kartaš. Karta se u Rostocku, karta u Warnemündeu i ima više dugova nego kose na glavi. Čovjek to ne bi vjerovao, kad živi nekoliko sedmica na tom imanju! Dvorac je otmjen, i naoko sve krasno uspijeva, a mlijeka, kobasica i butine ima u izobilju. Na takvom dobru čovjek katkad ne može procijeniti kakvo je stvarno stanje... Ukratko, oni su zapravo posve propali, Tomo; Armgard mi je to priznala i strašno je plakala.«

»Žalosno.«

»I te kako žalosno. Ali stvar je u tome da me oni, kako se ispostavilo, nisu pozvali iz posve nesebičnih pobuda.«

»Kako to?«

»Kazat ću ti, Tomo. Gospodin von Maiboom treba novaca, smjesta; treba veći iznos, a kako je znao za staro prijateljstvo između njegove žene i mene, a poznato mu je da sam ja tvoja sestra, to se u nevolji obratio ženi, a ona se opet obratila meni... shvaćaš li?«

Senator se češkao prstima desne ruke po tjemenu, i malo mu se otegnulo lice.

»Mislim da shvaćam,« reće. »Rekao bih da se tvoj ozbiljan i važan posao odnosi na predujam za pöppenradsku žetvu, nije li tako? Ali sve mi se čini da ste se vi, ti i tvoji prijatelji, obratili na krivog čovjeka. Naime, prvo, ja još nikad nisam sklopio nikakav posao s gospodinom von Maiboom, a bilo bi zaista prilično čudno da zapodjenemo odnose na ovaj način. Drugo, mi smo — pradjed, djed, otac i ja — doduše ovda-onda davali gospodarima predujam, ako su inače svojom osobom i ostalim prilikama pružali neku garanciju... Međutim, prema

onome što si mi netom kazala o gospodinu Maiboomu i njegovim prilikama, ne može ovdje biti ni govora o nekoj sigurnosti...«

»Varaš se, Tomo. Pustila sam te da dovršiš, ali varaš se. Ne radi se ni u kakvom zajmu. Maiboovima treba trideset i pet tisuća kurantnih maraka...«

»Ni manje ni više!«

»Trideset i pet tisuća kurantnih maraka koje dospijevaju za nepune dvije nedjelje. Nož mu je pod grlom i, da budem jasna: prisiljen je da već sada, odmah, proda žetvu.«

»Prodati je u klasu? Oh, jadan ti je on!« I senator, koji se igrao cvikerom po stolnjaku, zakima glavom. »Čini mi se da je to za naše prilike dosta neobičan slučaj,« reče. »Inače sam čuo da se takvi poslovi sklapaju u Hessenu, gdje je priličan dio seoskih gospodara u rukama Židova... Tko zna u mreže kakvog gulikože će još upasti jadni gospodin von Maiboom...«

»Židovi? Gulikože?« začudi se gospođa Permaneder... »Pa o tebi je riječ, Tomo, *o tebi!*«

Thomas Buddenbrook odbaci iznenada cviker na stol, tako da je još malo otklizio po novinama i naglo se okRené gornjim dijelom tijela prema sestri.

»O — meni?« zapita usnama, bez glasa. Zatim produži naglas: »Hajde spavati, Tony! Premorena si.«

»Da, Tomo, tako bi nam na veže govorila Ida Jungmann, upravo kad bismo se najbolje raspoložili. Uvjeravam te da nikad nisam bila budnija i svježija nego sada, kad sam po noći i po magli došla da ti iznesem Armgardin prijedlog — to jest, posredno, prijedlog Rolfa von Maiboom...«

»A ja ti opraštam, jer ovaj prijedlog pripisujem tvojoj naivnosti i bespomoćnosti Maiboomovih.«

»Bespomoćnost? Naivnost? Ne razumijem te, Tomo, na žalost, nikako te ne razumijem. Pruža ti se prilika da učiniš dobro djelo i da u isti mah sklopiš najbolji posao u svom životu...«

»Mani se, draga moja, govoriš same besmislice!« poviče

senator i trgne se nestrpljivo. »Oprosti, ali ti zbilja možeš čovjeka svojom bezazlenošću natjerati u ljutinu! Ti dakle ne shvaćaš da je ono što mi savjetuješ nedostojno, da je to prljava makinacija? Zar da lovim u mutnome? Da čovjeka grubo opljačkam? Da iskoristim nevolju ovog posjednika, kako bi bijednika oglobio? Da ga prisilim da mi odstupi godišnju žetvu za pola cijene, kako bih mogao izvući lihvarski profit?«

»Ah, kako ti to gledaš,« reče gospođa Permaneder, zastrašena i zamišljena. I nastavi živahnije: »Ali nije potrebno, Tomo, zaista nije potrebno da to tako shvatiš! Prisiliti ga? Ta on dolazi k tebi! On treba taj novac, a želio bi da se stvar uredi među prijateljima; bez buke, da nitko ne dozna. Zato je i stupio u vezu s nama, i zato su me pozvali!«

»Ukratko, on se prevario u meni i u karakteru moje tvrtke. Mi imamo neke tradicije. U sto godina nismo sklopili takav posao, i ja ne namjeravam da započnem s manevrima te vrste.«

»Razumije se, Tomo, mi imamo svoje tradicije, svaka čast! Sigurno je da se otac ne bi upustio u to; sačuvaj bože; zar to itko tvrdi?... Ali, ma kako sam glupa, ipak znadem da si ti posve drugačiji čovjek no što je bio otac, da je dunuo drugi vjetar otkako si ti preuzeo upravu, i da si uradio štošta što on nikad ne bi uradio. To je zato, što si mlad i poduzetan. Ali bojim se da su te u posljednje vrijeme zaplašili neki neuspjesi i neprilike... i ako sada nemaš toliko uspjeha kao prije, to dolazi odatle što zbog pretjerane opreznosti i plašljive savjesnosti propuštaš povoljne prilike.«

»Ah, molim te, drago dijete, srdiš me!« reče senator oštrim glasom i stade se obraćati amo-tamo. »Govorimo o nečem drugom!«

»Da, ti si razdražen, Thomas, to vidim. Bio si to već na početku, i baš sam zato dalje govorila da ti dokažem kako nemaš pravo da budeš uvrijeđen. A ako te pitam, zašto si razdražen, to mogu sebi jedino odgovoriti da nisi sasvim nesklon da se pozabaviš tim poslom. Ja sam glupa žena, ali

znam po sebi i po drugima da se čovjek samo onda uzrujava i ljuti zbog nekog prijedloga kad nije posve siguran da će mu se moći oprijeti i kad dolazi u napast da pristane na nj.«

»Veoma oštroumno«, reče senator, pregrize pisak cigarete i zašuti.

»Oštroumno? Ha, nije, to je najobičnije iskustvo što sam ga stekla u životu. Ali ostavimo to, Tomo. Neću da navaljujem. Zar te ja mogu nagovoriti na takvo šta? Nemam dosta znanja za to. Ta ja sam samo glupo čeljade... Šteta... No, svejedno. Bilo nam je mnogo stalo do toga. S jedne sam se strane bojala i žalostila zbog Maiboomovih, a s druge sam se veselila zbog tebe. Mislila sam: Tom je od nekog vremena neraspoložen. Prije se tužio, a sad se čak više i ne tuži. Izgubio je ovdje-ondje ponešto novaca, vremena su teška, i to baš sada kad se moj položaj, hvala bogu, opet popravio, i kad sam sretna i zadovoljna. Pa onda sam još mislila: to je nešto za njega, zgodna prilika, dobar posao. Time može štošta izgledati i pokazati ljudima, da tvrtku *Johann Buddenbrook* još nije posve napustila sreća. I da si na to pristao, bila bih jako ponosna što sam posredovala u toj stvari, jer ti znaš da je uvijek bio moj san i moja želja poslužiti našem imenu... Dosta... stvar je, znači, gotova. — Ali ljutim se kad se sjetim da Maiboom ipak na svaki način mora prodati žetvu u klasu, Tomo, a ako se ovdje u gradu ogleda, svakako će naći kupca... naći će ga... i to Hermanna Hagenströma, u tog lopova...«

»O, da, sumnjam da bi on odbio taj posao«, reče senator gorko, a gospođa mu Permaneder odvrati triput za redom: »Eto vidiš, eto vidiš, eto vidiš?!«

Odjednom Thomas Buddenbrook zakima glavom i srdito se nasmije.

»Glupo je to... Razgovaramo tako strašno ozbiljno — bar ti — o nečem posve neodređenom, nečemu to visi u zraku! Koliko znam, nisam te još ni pitao, o čemu se zapravo radi, što to gospodin von Maiboom zapravo prodaje... Ja uopće ne poznajem Pöppenrade...«

»Oh, trebalo bi naravno da otputuješ onamo!« reče ona žustro. »Začas si u Rostocku, a odanle je posve blizu! Što prodaje? Pöppenrade je veliko imanje. Znam pozitivno da daje preko hiljadu vreća pšenice... Ali pojedinosti mi nisu poznate. Kako je s raži, zobi i ječmom? Ima li po 500 vreća od svakoga? Više ili manje? Ne znam. Sve je ondje krasno, to mogu reći. Ali brojkama ti ne mogu poslužiti, Tomo, ja sam ti glupa guska. Morao bi svakako otići onamo ..

Nastala je šutnja.

»No, ne isplati se da o tome gubimo riječi«, kratko i odlučno reče senator, dohvati cviker, spremi ga u džep od prsluka, zakopča kaput, ustane i počne šetati gore-dolje po sobi brzim, odlučnim i slobodnim pokretima, da bi isključio svaki znak zamišljenosti,

Zatim se zaustavi pored stola i, nagnuvši se malo prema sestri, stade lupkati vrškom savijenog kažiprsta po ploči: »Ispričat ću ti priču, draga moja Tony, iz koje ćeš vidjeti kako se ja odnosim prema toj stvari. Znam da imaš *faible* za plemstvo uopće, a napose za mecklenburšku vlastelu, i zato te molim da ne zamjeriš, ako u mojoj priči jedan od tih aristokrata dobije ono što mu pripada... Znaš, među njima ima i takvih koji mnogo ne poštuju trgovce, mada ih trebaju upravo toliko, koliko trgovci njih trebaju, i koji u poslovnim odnosima suviše naglašavaju nadmoć producenta nad trgovačkim posrednikom, nadmoć koja je do neke mjere i opravdana. To su, ukratko, ljudi koji gledaju na trgovca otprilike kao na nekog Židova pokućarca kome čovjek prodaje iznošena odijela, a uvjeren je da će ga on prevariti. Laskam sebi da na tu gospodu nisam uglavnom tako djelovao; nisam pobudio dojam gulikože i pljačkaša. Znao sam se, šta više, namjeriti i na takve koji su se mnogo upornije cjenkali. Kod jednoga sam se od njih, međutim, kako ćeš vidjeti, morao poslužiti malim nasiljem da bih mu se društveno donekle približio... Bio je to gospodar Gross-Poggendorfa, o kojemu si sigurno čula, a s kojim sam nekoć imao mnoge poslove: grof

Strelitz, feudalno nastrojen čovjek, da bog sačuva, sa četverouglastim monoklom... nikad nisam shvatio kako se ne poreže... s lakovanim čizmama i korbačem sa zlatnim drškom. Običavao je da gleda na mene s nedostižive visine, napola otvorenih i napola zatvorenih očiju... Moj prvi posjet kod njega bio je značajan. Stupili smo u vezu preko pisama, a zatim sam otputovao k njemu i, pošto me sluga najavio, ušao sam u radnu sobu. Grof Strelitz sjedio je za pisaćim stolom. Ja mu se naklonim, a on se samo malo pridigne sa stolca i dovrši neko pismo. Zatim mi se obrati i počne da pregovara o robi, a svejednako gleda nekud pored mene. Ja se naslonim na stolić, prekrižim ruke i noge i zabavljam se. Stojim tako kojih pet časaka i razgovaram. Nakon drugih pet časaka sjednem na stolić i mašem nogom po zraku. Nastavljamo pregovore, i poslije nekih četvrt sata mahne mi on silno milostivo rukom i veli onako, nemarno: »Uostalom, nećete li sjesti?« — »Kako?« velim ja... »Oh, nije potrebno! Već odavno sjedim.«

»Rekao si? To si rekao?« oduševljeno poviče gospođa Permaneder... Odmah je zaboravila sve što su prije govorili i potpuno se uživjela u tu anegdotu. »Odavno sjediš! To je izvrsno!«

»Pa jest. Uvjeravam te da se grof od onog trenutka posve drugačije vladao: pružao mi je ruku kad sam odlazio, molio me da sjednem... gotovo smo se sprijateljili... Ali zašto sam ti to ispričao? Hoću da te pitam: da li bih ja imao smjelosti, prava, unutarnje sigurnosti, da i gospodina von Maibooma ovako opametim, kad bi on, pregovarajući sa mnom o paušalnoj cijeni žetve, zaboravio — da mi ponudi sjesti... ?«

Gospođa je Permaneder šutjela. »Dobro je« reče zatim i ustane. »Neka bude po tvome, Tomo. Kako rekoh, neću da te nagovaram. Ti bolje znadeš što treba, a što ne treba da činiš, i gotovo. Samo vjeruj mi da sam govorila u najboljoj namjeri... U redu! Laku noć, Tomo!... Ili ne, čekaj. Moram najprije poljubiti tvog Hanna i pozdraviti Idu... Onda ću na časak još zaviriti amo...«

I ode.

TREĆE POGLAVLJE

Ona se pope u drugi kat, ostavi nadesno »doksat«, pođe pored bijelozlatne ograde galerije, prođe kroz predsoblje, kome su vrata prema hodniku bila otvorena, a iz kojeg su druga vrata na lijevoj strani vodila u senatorovu sobu za oblačenje. Zatim oprezno pritisne kvaku na vratima koja su se nalazila ravno pred njom, i uđe.

Bila je to neobično prostrana odaja. Prozori su bili zastrti nabranim zavjesama s velikim cvjetovima, stijene su bile prilično gole. Iznad kreveta gospođice Jungmann visio je veliki bakrorez u crnom okviru. Bakrorez je prikazivao Giacoma Meyerbeera, okružena likovima iz njegovih opera. Osim te slike bilo je još svega nekoliko engleskih otisaka u bojama koji su prikazivali žutokosu djecu u crvenim haljinicama i koji su bili pričvršćeni pribadačama o svijetle tapete. Ida Jungmann sjedila je usred sobe, pored velikog stola za izvlačenje, i krpala Hannove čarapice. Vjerna je Pruskinja već prevalila pedesetu, no premda je veoma rano počela sijedjeti, njena glatko začešljana kosa još nije pobijeljela, već se zaustavila kod neke neodređene sivkaste boje. Njen uspravan stas bio je koščat i krepak, a smeđe oči bile su isto onako svježe, bistre i neumorne kao prije dvadeset godina.

»Dobar veče, Ida, draga dušo!« reče gospođa Permaneder prigušeno, ali veselo, jer ju je bratova pričica veoma raspoložila. »Kako si, stara?«

»Kakva stara, Tonika? Još si ovdje?«

»Da, bila sam kod brata... po nekom neodložnom poslu... Na žalost, nema ništa od toga... Da li spava?« zapita i mahne bradom prema maloj postelji koja je stajala uz lijevi zid. Gornji kraj krevetića, prekriven zelenim nebom, bio je tik do vrata koja su vodila u ložnicu senatora Buddenbrooka i njegove žene.

»Pst«, učini Ida, »spava.« Gospođa Permaneder priđe na prstima krevetiću, oprezno podigne zavjese te se nagne da zaviri u lice svoga usnulog nećaka.

Mali Johann Buddenbrook ležao je na leđima, ali je lišće, uokvireno dugom, svijetlosmeđom kosom, okrenuo prema sobi, i čulo se kako diše u jastuk. Prsti su mu jedva virili iz suviše dugih i širokih rukava noćne košulje; jednu je ruku položio na grudi, a drugu je ispružio na pokrivaču. Katkad je lagano trzao savijenim prstima, a i poluotvoRené usne micale su se malo, kao da pokušavaju izgovoriti neke riječi. Od vremena do vremena preletjelo bi odozdo prema gore nešto bolno preko čitavog lišca. Započinjalo je drhtanjem brade, prelazilo na usta, zatreptalo na nježnim nozdrvama i trgnulo mišićima uska čela... Duge trepavice nisu mogle prekriti modrikaste sjene u uglovima očiju.

»Sniva«, reče gospođa Permaneder dirnuta. Zatim se nagne nad dijete, pažljivo ga poljubi u obraz, topao od sna, brižno uredi zavjese i priđe opet k stolu. Ondje je Ida, pri žutom svjetlu svjetiljke, navlačila drugu čarapu na gljivu za krpanje, pozorno promatrala rupu i počela je zatvarati.

»Krpaš, Ida. Čudnovato, otkako se tebe sjećam, uvijek si krpala!«

»Da, da, Tonkice... Da znaš što mališan dere otkako ide u školu!«

»Ta on je tako tiho i mirno dijete?«

»Da, da... Pa ipak.«

»Ide li rado u školu?«

»Ne, Tonkice! Više bi volio da i dalje sa mnom uči. Pa i ja

sam to željela, dijete drago, jer ga ona gospoda ne poznaju tako od malena kao ja, i ne znaju kako treba postupati s njime kod učenja... često mu je teško da se sabere i brzo se umara...«

»Jadnik! Je li već dobio batina?«

»Ali ne! Mojbošekohane... ta ne mogu valjda biti tako okrutni. Kad ih mališan pogleda...«

»Kako je to zapravo bilo kad je prvi put pošao u školu? Je li plakao?«

»Jest, bogami. Vrlo lako plače... Ne glasno, ali, onako, u sebi... A onda je uhvatio tvoga gospodina brata za kaput i neprestano ga molio da ostane s njime...«

»Tako? Zar ga je moj brat odveo u školu?... Da, to ti je težak čas, Ida, vjeruj mi. Ha, čini mi se kao da je to bilo jučer! Urlala sam... uvjeravam te, urlala sam kao pas na lancu, bilo mi je strašno teško. A zašto? Jer mi je kod kuće bilo tako dobro, upravo kao i Hannu. Sva su djeca iz otmjenih kuća plakala, to mi je odmah upalo u oči, a ostala se djeca nisu nimalo žalostila i samo su zurila u nas i cerila se... Zaboga! Šta mu je, Ida —?!

Zastane u pola kretnje i okRené se prestrašeno prema krevetiću, odakle je krik prekinuo njeno brbljanje, krik pun strave koji se idućeg trenutka ponovio još bolnije i strašnije, da bi zatim za ječao još tri, četiri pet puta za redom... »Oh! Oh! Oh!« preglasan, užasnut i očajan protest, prepun jeze koji se morao odnositi na nešto što se prikazalo ili dešavalo... Idućega se trenutka mali Hanno uspravio u krevetu, tepao je nešto nerazumljivo i, razrogačivši neobične zlatnosmeđe oči, gledao ukočeno u neki posve drugi svijet, a da uopće nije vidio stvarnost...

»Ništa«, reče Ida. »To je *pavor*. Ah, znade biti i mnogo gore.« I mirno odloži rad, pođe dugim, teškim koracima do Hanna i položi ga opet pod pokrivač govoreći mu dubokim, umirujućim glasom

»Ah, tako, *pavor*...« ponovi gospođa Permaneder. »Je li sada

budan?«

No Hanno nipošto nije bio budan, iako su mu oči bile širom otvoRené i ukočene, a usne se i dalje micale...

»Kako? No... no... Sad nećemo bulazniti... Što kažeš?« zapita Ida, a i gospođa se Permaneder približi, da bi čula što on to nemirno mrmlja i muca.

»Kada idem... u svoj... vrt...« izgovarao je Hanno zaplićući se, »da polijevam lukac...«

»Govori pjesmice« objasni Ida tresući glavom. »No, no! Dosta je, sad spavaj, mališu...«

»Grbav Čovo... eno gle... stane baš da kiše...« reče Hanno i uzdahne. No iznenada mu se promijeni izraz lica, oči mu se napola zatvore, stane vrtjeti glavom amo-tamo na jastuku i nastavi tihim, bolnim glasom:

Mjesečina sije,
Dijete suze lije,
Zvono ponoć kaže,
Bolne bog pomaže.

Rekavši to, zajeca; suze mu navru ispod trepavica, poteku lagano preko obraza... i to ga probudi. Zagrli Idu, ogleda se suznih očiju, zadovoljno promrmlja nešto o »teti Tony«, smjesti se udobnije i mirno zaspi.

»Čudnovato!« reče gospođa Permaneder, kad je Ida opet sjela za stol. »Kakve su to pjesmice, Ida?«

»To je iz njegove čitanke« odgovori gospođica Jungmann, »a dolje stoji: „Dječakov čarobni rog”. Čudne su... Učio ih je prije nekoliko dana i mnogo je spominjao onu o čovječuljku. Poznaješ li tu pjesmicu?... Jezovita je. Taj grbavi čovječuljak nađe se svuda, razbija lonac, pojede pekmez, krade drvo, zaustavlja kolovrat, izruguje se ljudima... i onda, na koncu, još traži da ga oni spomenu u molitvi! Da, to se, eto, dojmilo mališa. Dane i dane razmišljao je o tome. Znaš, što je kazao? Dva tri puta rekao je: »Zar ne, Ida, on to ne čini zato što je

zločest, zar ne? On to čini, jer je žalostan, a onda je još žalosniji što je to učinio... Ako se budemo molili za njega, onda to više neće morati da čini« — Još večeras, kad mu je mama rekla laku noć, prije no što je otišla na koncert, pitao je da li treba moliti i za grbavog čovječuljka...«

»I molio je?«

»Nije glasno, ali vjerojatno u sebi... A o drugoj pjesmici, koja se zove „Dadiljin sat", uopće nije govorio nego je samo plakao. Zbog svake sitnice zaplače taj mališan, i onda ne može nikako prestati...«

»Ali što je tako tužno u toj pjesmi?«

»Šta ti ja znam... Kad ju je govorio napamet, uvijek je zastao već na početku, kod onog mjesta, gdje je sada čak i u snu zajecao... A plakao je kasnije i zbog kirijaša koji već u tri sata ustaje sa slame...«

Gospođa se Permaneder ganuto nasmije, zatim se uozbilji.

»Ali reći ću ti, Ida, nije dobro, držim da nije dobro, što ga sve tako dira. Kirijaš ustaje u tri sata — pa, bože moj, zato je kirijaš! Ovo dijete — toliko već i ja znadem — naginje tome da stvari suviše produbljuje i sve uzima k srcu... To ga izjeda, vjeruj mi. Trebalo bi jednom ozbiljno da se porazgovorimo s Grabowom... Ali to ti je«, nastavi prekrstivši ruke, dok je glavu malo nagnula u stranu i zlovoljno lupkala vrhom noge po podu; »Grabow stari, a i bez obzira na to: on ima zlatno srce, on je poštenjačina, on je zbilja čestit čovjek... ali što se tiče njegovih liječničkih sposobnosti, ne držim baš mnogo do njega, Ida; oprosti mi bože, ako se u njemu varam. Evo na primjer, Hanno je nemiran, budi se noću, ima napadaje straha u snu... Grabow to zna, a ništa ne poduzima, nego se zadovoljava time da nam kaže, to je to, i da bolest nazove latinskim imenom: *pavor nocturnus*... Bože moj; to je vrlo poučno... Ne, on je vrlo drag čovjek, dobar nam je prijatelj, sve što hoćeš, ali nije nikakav veleum. Čovjek koji nešto znači, izgleda drugačije: takav čovjek pokazuje već u mladosti da je netko i nešto. Grabow je doživio četrdeset i osmu, bio je onda

mladić. Ali misliš li ti da se ikad zanosio — slobodom i pravdom, ukidanjem privilegija i samovolje? On je učena glava, ali ja sam uvjerena da ga nimalo nisu uzbudili ondašnji savezni zakoni o sveučilištima i štampi koji su bili nečuveni! Nikad se nije razmahao, nikad se nije zaletio... Uvijek je imao dugo, blago lice; uvijek propisuje pečenog goluba i žemičku, a kad je slučaj teži, žlicu sljezova soka... Laku noć, Ida... Ah, ja vjerujem da ima i posve drugačijih liječnika!... Šteta što Gerda još nije došla... Da, hvala, još je svjetlo u hodniku... Laku noć.«

Kad je gospođa Permaneder u prolazu otvorila vrata blagovaonice, hoteći doviknuti i bratu u danjoj sobi »laku noć«, vidjela je da u čitavom nizu odaja gori svjetlo i da Thomas šeće skrstivši ruke na leđima.

ČETVRTO POGLAVLJE

Kad je ostao sam, senator je opet sjeo za stol, izvadio cviker i htio dalje čitati novine. Ali, već nakon dvije minute podigao je oči sa štampana papira i, ne mičući se, dugo gledao ravno preda se, između zavjesa na vratima, u tminu salona.

Kako se promijenilo njegovo lice kad je ostao sam; ne bi ga čovjek prepoznao! Mišići usta i obraza, inače disciplinirani i prisiljeni da se pokoravaju neprestanom naporu volje, olabavili su, omlitavili. Kao neka maska spao je s ovog lica izraz budnosti, pomnje, ljubaznosti i energije koji je već odavno samo umjetno održavao, i ono je ostalo izmučeno i umorno. Oči, koje su mutno i tupo zurile u neki predmet, a da

ga nisu zapažale, zacrvenjele su se i počele suziti. Nije imao hrabrosti da pokuša još i sebe zavaravati. Glavom mu se plelo mnoštvo teških, zamršenih misli, ali je mogao zadržati samo jednu jedinu, očajnu pomisao: da je Thomas Buddenbrook s četrdeset i dvije godine iznemogao čovjek.

Udahnuvši polako i duboko, prijeđe rukom preko čela i očiju, automatski zapali još jednu cigaretu, premda je znao da mu to škodi, i poče opet gledati kroz dim u mrak... Koje li opreke između bolne mlitavosti crta lica i elegantne, gotovo marcijalne, pomno njegovane glave! Dugi, zasukani brci bili su namirisani, brada i obrazi glatko obrijani, kosa, koja je bila pažljivo počešljana kako bi prekrila početak ćele na tjemenu, tvorila je nad nježnim sljepoočicama dvije duguljaste uvale i nije više bila, kao nekada, duga i kovrčava nad ušima, već je bila kratko podšišana, da se ne bi vidjelo kako je ondje počela sijedjeti... i sam je osjećao tu suprotnost i znao je da vani, u gradu, nitko ne može znati kako je njegova živahna i elastična aktivnost u opreci s umornim bljedilom lica.

Ne može se reći da je u javnosti prestao da bude onako važna ličnost i da je postao manje potreban nego prije. Prijatelji su ponavljali, a zavidnici nisu mogli oprostiti: gradski načelnik, doktor Langhals, glasno i jasno je potvrdio ono što je već izjavio njegov prethodnik Oeverdieck, naime, da je senator Buddenbrook desna ruka načelnikova. Međutim, bilo je tako bjelodano da tvrtka *Johann Buddenbrook* više nije ono što je bila nekoć, da je to gospodin Stuht u Zvonarničkoj ulici mogao pričati svojoj ženi kad je o podne s njome jeo juhu od slanine... Thomas Buddenbrook je zbog toga uzdisao.

A ipak je on sam najviše pridonio tome da ljudi steknu takvo mišljenje. Bio je bogat, i nijedan gubitak što ga je pretrpio, pa čak ni onaj teški udarac šezdeset i osme godine, nije ozbiljno ugrozio tvrtku. Naravno, on je i dalje dolično reprezentirao i priređivao večere s onoliko vrsta jela koliko su gosti očekivali. Ali pomisao da ga ostaviše i uspjeh i sreća — pomisao, koju je osjećao kao nutarnju istinu, a nije se

osnivala samo na vanjskim činjenicama ta ga je pomisao natjerala u neku sumnjičavu malodušnost, te je, kao nikad prije, stao štedjeti u privatnom životu i postao gotovo sitničav. Stoput je požalio što je toliko potrošio za novu kuću, jer mu je to, po njegovu mišljenju, donijelo samo nesreće. Ukinuo je ljetna putovanja; mali gradski vrt morao je nadomjestiti boravak na moru ili u planinama. Uporno je i strogo zahtijevao da obiteljski ručak bude krajnje jednostavan, što je upravo smiješno djelovalo u usporedbi s prostranom parketiranom blagovaonicom, njenim visokim i raskošnim stropom i prekrasnim namještajem od hrastovine. Neko su vrijeme kolači bili dopušteni samo nedjeljom. Vanjštinom je ostao jednako elegantan, ali je dugogodišnji sluga Anton pričao u kuhinji da senator sada samo svaki drugi dan mijenja bijelu košulju, jer da se fini lan suviše troši pranjem… Znao je on i više. Znao je još da će ga otpustiti. Gerda je prosvjedovala. Jedva da i tri sluge mogu održavati u redu tako veliku kuću. Ništa nije pomoglo: Anton, koji je toliko godina vozio Thomasa Buddenbrooka u senat, dobio je primjerenu nagradu u novcu i — otpust.

Ovim je mjerama odgovarao neveseli tempo što su ga poprimili poslovi. Ništa više nije preostalo od novoga i svježeg duha kojim je mladi Thomas Buddenbrook jednoć oživio poduzeće, a njegovu ortaku, gospodinu Friedricku Wilhelmu Marcusu, koji i onako ne bi mogao imati veliki utjecaj jer je učestvovao samo s neznatnim kapitalom — nedostajala je po prirodi i po temperamentu svaka inicijativa.

Tokom godina postao je još pedantniji te se razvio u pravog čudaka. Trajalo je i čitav četvrt sata dok bi on, gladeći brkove, iskašljavajući se i obzirno se ogledavajući, narezao cigaru i spustio njen vršak u novčarku. Nikad nije propuštao da naveče zapali još jednu stearinku na svom pultu, mada su plinske svjetiljke obasjavale svaki kutić ureda kao da je bijeli dan. Svakih pola sata ustajao je i odlazio do slavine da polije glavu. Jednog prijepodneva našla se slučajno neka prazna

vreća za žito pod njegovim pultom, a on ju je držao za mačku i na radost čitavog personala nastojao da je otjera glasnim psovkama... Ne, on nije bio čovjek koji bi sada, kad mu je kompanjon iznuren, svojski prionuo i oživio poslove. Često, kao na primjer sada, dok je umorno zurio u mračan salon, obuzeli bi senatora stid i očajna nestrpljivost pri pomisli na neznatan obrt i sitničarsko poslovanje do kojih se u posljednje vrijeme ponizila tvrtka *Johann Buddenbrook*.

Ali, zar nije bolje tako? I nesreći jednom dolazi kraj, mislio je on. Zar nije pametnije da čovjek miruje, dok je ona u njemu, da se ne miče, nego čeka i mirno skuplja unutarnje snage? Zašto mu sada predlažu nešto što bi ga moglo prije vremena izvući iz njegove mudre rezignacije i ispuniti sumnjom i dvoumicom! Zar je došlo vrijeme? Je li to neki mig? Treba li ga to potaknuti da ustane i da se bori? Odlučnim je glasam odbio, što su od njega tražili. No je li ta stvar za nj zaista riješena, otkako je Tony otišla? Čini se da nije, jer on još uvijek sjedi i razmišlja. »Čovjek se samo onda uzrujava zbog nekog prijedloga kad nije siguran da će mu se moći oduprijeti...« Vraški je lukava mala Tony!

Šta joj je on odgovorio? Koliko se sjeća, izrazio se vrlo dobro i uvjerljivo. »Prljave makinacije... Loviti u mutnome... Brutalno iskorišćivanje... Oglobiti bijednika... Lihvarski profit...« Izvrsno! Samo je pitanje da li je u tom slučaju bilo potrebno poslužiti se tako velikim riječima. Konzul Hermann Hagenström ne bi takve riječi ni tražio ni našao. Je li Thomas Buddenbrook trgovac, čovjek djela koga ne mogu zaustaviti razne skrupule, ili je on savjesna cjepidlaka?

Jest, to je pitanje odvajkada, otkako je počeo misliti, postavljao sam sebi! Život je nemilosrdan a svojom bezobzirnošću i odsutnošću sentimentalnosti poslovni je život slika i prilika čitavog života. Da li Thomas Buddenbrook stoji onako čvrsto kao što su stajali njegovi preci, u tom surovom i praktičnom životu? Veoma često, oduvijek, imao je razloga da posumnja u to! Vrlo često, još od mladosti, morao je ispravljati

svoje osjećaje prema tom životu... biti grub, podnositi grubost, a ne *osjećati* je kao grubost, već kao nešto što se razumije samo po sebi. Hoće li to ikad posve naučiti?

Sjetio se dojma što ga je kod njega proizvela katastrofa godine šezdeset i šeste, i neizrecivo bolnih čuvstava koja su ga tad obuzela. Izgubio je mnogo novaca... ali, ah, nije to bilo najgore, nepodnošljivo! Tada je prvi put osjetio potpuno, i to na svojoj koži, okrutnu brutalnost poslovnog života, u kojem svi dobri, blagi i ljubazni osjećaji ustupaju pred surovim, golim i tiranskim nagonom samoodržanja života, u kojem nesreća što snađe nekog čovjeka, ne izaziva ni suučešća ni samilosti u njegovih prijatelja, već samo — »nepovjerenje«, hladno, odbojno nepovjerenje. Zar to nije znao? Zar je on pozvan da se tome čudi? Koliko se kasnije, u boljim i jačim časovima, stidio što se tada za besanih noći bunio, što je, pun gađenja, neiscjeljivo pozlijeđen, ustao protiv gadne i bestidne krutosti života!

Kako je to bilo glupo! Kako su uvijek bila smiješna ta čuvstva! Kako je uopće moguće da su se ona budila u njemu? Napokon, još jednom: da li je on praktičan čovjek ili nježan fantast?

Ah, ovo je pitanje sebi postavio već hiljadu puta i odgovorio na nj ovako, kad se osjećao jak i pun pouzdanja, a onako, kad je bio umoran. No bio je suviše oštrouman i pošten, a da ne bi konačno morao priznati istinu, to jest, da u njemu ima i jednog i drugog.

Čitavoga svog života prikazivao se ljudima kao čovjek akcije; ali ako su ga s pravom takvim držali — nije li to postigao »svjesnim razmišljanjem«, kako je rekao Goethe u poznatoj izreci, koju je on volio citirati. Nekad je imao uspjeha... ali nisu li ti uspjesi proizašli iz zanosa i poleta koji je imao da zahvali razmišljanju? A to, što je sada sustao i što se čini kao da je njegova snaga iscrpljena — iako to nije zauvijek, ne daj bože — nije li to nužna posljedica ovoga neodrživog stanja, ove neprirodne i pogubne kontradikcije

koja je u njemu?... Da li bi njegov otac, djed, pradjed kupili pöppenradsku žetvu na zeleno? Svejedno!... Posve je sigurno da su oni bili praktični ljudi i da su u tome bili potpuniji, jači, prirodniji i slobodniji od njega!...

Obuze ga nemir, osjeti potrebu za kretanjem, prostorom i svjetlom. Odgurne stolac, pođe u salon i zapali nekoliko plinskih plamenova na lusteru iznad stola. Zastane, te se, sukajući polagano i grčevito dugi vrh svoga brka, stane ogledavati po toj raskošnoj odaji, a da ništa nije vidio. Salon koji je zajedno s danjom sobom zauzimao čitavo pročelje kuće, bio je namješten svijetlim pokućstvom zaobljenih linija. Velik koncertni klavir, na kojemu je ležala Gerdina kutija s violinom, polica krcata notama do klavira, izrezbareni stalak i *basreliefi* nad vratima koji su prikazivali amorete kako sviraju, davali su mu karakter muzičke sobe. Veranda je bila puna palmi.

Senator je Buddenbrook stajao nepomično dvije-tri minute. Zatim se trgnuo, vratio se u danju sobu, prešao u blagovaonicu, pa i nju rasvijetlio. Vrzao se oko ormara za posuđe, popio čašu vode, da umiri srce, ili naprosto da nešto učini, i onda brzo, skrstivši ruke na leđima, pošao dalje u kuću. »Soba za pušenje« imala je taman namještaj i bila je obložena drvom. Automatski otvori ormarić za cigare, brzo ga opet zatvori, zatim priđe k stolu za kartanje i podigne poklopac škrinjice od hrastovine u kojoj su bile karte, blokovi i slično. Zagrabi šaku koštanih žetona, zazveča njima, zalupi poklopcem i kRené dalje.

Do sobe za pušenje bio je kabinet sa šarenim prozorčićem. U njemu se nalazilo samo nekoliko pari lakih stolića za serviranje, složenih jedan na drugi, a na njima je stajao ormarić za likere. Iza kabineta nalazila se dvorana koja je opet zauzimala čitavu širinu kuće; golema parketirana površina, četiri visoka crvenim zavjesama zastrta prozora što su gledala na vrt. Namještaj se sastojao od nekoliko teških, niskih sofa, iste crvene boje vina kao i zastori, i mnogo krutih

stolica visokih naslona poredanih uza zid. Ondje je bio još jedan kamin, a iza rešetaka kao da se žari lažna žeravica, oblijepljena trakama zlatno-crvena sjajna papira. Na mramornoj ploči, pred ogledalom, stajale su dvije goleme kineske vaze...

Sada je čitav red odaja bio osvijetljen plinskim svjetiljkama, kao poslije kakve svečanosti kad i posljednji gost napusti kuću. Senator se prošeta do drugog kraja dvorane, zaustavi se pored prozora, koji je bio nasuprot kabinetu i zagleda se u vrt.

Visoko, između pahuljičavih oblaka, sjao je malen mjesec, a mlaz vodoskoka romonio je u tišini ispod nadvitih grana oraha. Thomas je pogledao sjenicu koja se nalazila na kraju vrta, pogledao je malu, bijelu terasu s dva obeliska, pravilne puteljke, svježe okopane i posute šljunkom, obrubljene lijehe i tratine... Ali sva ta kićena i nepomućena simetrija ne samo što ga nije umirila, već ga je smetala i dražila. Uhvati se rukom za kvaku na prozoru, nasloni na nju čelo i prepusti se opet svojim mučnim mislima.

Kamo vodi sve to? sjeti se napomene što ju je malo prije nabacio pred sestrom, a zbog koje se i sam naljutio, čim ju je izrekao, jer je bila posve izlišna. Govorio je grofu Strelitzu, o ladanjskim plemićima, i pri tom jasno i glasno izrazio mišljenje, kako valja priznati da je proizvođač društveno nadmoćan trgovačkom posredniku. Je li zaista tako? Ah, bože moj, ta sasvim je svejedno da li je zaista tako! Nego, zar je on pozvan da izrazi tu misao, da razmišlja o tome, uopće, da pomisli nešto takvo? Zar bi mogao zamisliti svog oca, svog djeda, bilo kojega od svojih sugrađana, kako se bavi tom mišlju i izražava je? Čovjek koji čvrsto i pouzdano stoji u nekom zvanju, poznaje samo to zvanje, znade samo za nj, cijeni samo taj posao...

Odjednom osjeti, kako mu krv udara u glavu, kako se crveni zbog neke druge, starije uspomene. Vidio je sebe gdje šeće sa svojim bratom Christianom po vrtu njihove kuće u

Mengovoj ulici, zadubljen u jednu od onih žalosnih, uzbuđenih prepirki... Christian, indiskretan i lakouman kao obično, rekao je pred mnoštvom ljudi nešto neprilično, a on ga je zbog toga — gnjevan, razjaren, do krajnosti razdražen — pozvao na odgovornost. Zapravo, — rekao je Christian, — zapravo je svaki trgovac varalica... Šta? Zar se ova otužna i nedostojna izreka u biti mnogo razlikuje od onoga što je malo prije sam rekao svojoj sestri? Tada se zgražao i bijesno je prosvjedovao... Ali kako ono reče ta lukava, mala Tony? Tko se uzbuđuje...

»Ne!« iznenada glasno poviče senator, zabaci glavu, ispusti kvaku, upravo se odbije od nje i nastavi glasno: »Dosta je toga!« Zatim se iskašlje, da bi odagnao neprijatan osjećaj što ga je u njemu izazvao njegov osamljeni glas, okRené se i, pognuvši glavu i skrativši ruke na leđima, stade brzo hodati kroz sve sobe.

»Dosta je toga!« ponovi: »Moram prestati s time! Ja propadam, postajem glupaviji od Christiana!« Oh, sva je sreća što je barem svjestan stanja u kojem se nalazi! Sad će se moći popraviti! Silom!... Čekaj samo... čekaj, što su mu ono ponudili? Žetvu... Pöppenradsku žetvu u klasu? »Učinit ću to!« šapne strasno i čak strese rukom s ispruženim kažiprstom. »Učinit ću to!«

Zar to nije ono što nazivaju smjelom spekulacijom? Prilika da se kapital od, recimo, četrdeset hiljada kurantnih maraka naprosto podvostruči — da se izrazimo malo pretjerano... Jest, to je znak, mig da ustane! Radi se o početku, o prvom koraku, a riziko koji je povezan s time kao da ga oslobađa od svih moralnih skrupula. Ako uspije, bit će opet ono što je nekad bio, vratit će mu se smionost, držat će sreću i moć u onim unutarnjim elastičnim sponama...

Ne, ova će lovina na žalost izmaći gospodi Struncku i Hagenströmu! Postoji u gradu tvrtka koja u ovom slučaju svakako ima prednost, jer ima lične veze!... Zaista, ovoga su puta lične veze odlučne. To nije običan posao što ga čovjek

sklapa hladno i uz uobičajene forme, činjenica da je Tony posredovala u njemu daje mu donekle karakter privatne stvari u kojoj valja postupati diskretno i pažljivo. Ne, ne, Hermann Hagenström nikako ne bi bio podesan za to!... Thomas će pri kupovanju iskoristiti konjunkturu, a i kasnije, kad bude prodavao, znat će je, pobogu, iskoristiti! S druge strane, učinit će uslugu vlastelinu koji je u nevolji, i jedino je on pozvan da to učini, jer je Tony sprijateljena s gospođom von Maiboom. Treba dakle pisati... još večeras — i to ne na poslovnom papiru s natpisom tvrtke, već u privatnom listu na kojemu je štampano samo »Senator Buddenbrook.« Valja pisati oprezno i pitati da li bi im bilo prijatno da ih posjeti idućih dana. Ipak, škakljiva je to stvar. Prilično sklizak teren, na kojemu, čovjek valja da se kreće s nekom gracijom... Da, baš zato, to je nešto za njega!

Ubrzao je korake i stao dublje dirati, časkom je sjeo, skočio opet na noge i ponovo se ushodao kroz sobe. Još je jednom promislio o svemu. Mislio je na gospodina Marcusa, Hermanna Hagenströma, Christiana i Tony, vidio je kako se zrelo pöppenradsko klasje talasa na vjetru, maštao o tome kako će tvrtka procvasti poslije toga posla, ljutito je odbacio sve sumnje i nedoumice, mahnuo rukom i rekao: »Učinit ću to!«

Gospođa je Permaneder otvorila vrata blagovaonice i do viknula: »Laku noć!« Odgovorio je a da nije ni znao. Ušla je Gerda koju je Christian dopratio do veže; u njenim neobičnim, smeđim, nablizu položenim očima blistao je zagonetni sjaj što ga je glazba u njima budila. Senator se mehanički zaustavio pred njom, nesvjesno pitao, kako je svirao španjolski virtuoz i kako je bilo na koncertu, i kazao zatim da će i on odmah poći spavati.

Ali on nije pošao spavati, već je nastavio šetnjom. Gledao je u mašti vreće pšenice, raži, zobi i ječma koje će ispuniti tavane *Lava, Kita, Hrasta i Lipe,* i razmišljao o cijeni — oh, svakako pristojnoj cijeni što će je ponuditi. Oko ponoći sišao je

tiho u ured i, uz stearinku gospodina Marcusa, bez odaha napisao gospodinu von Maiboom u Pöppenrade pismo koje mu se — kad ga je pročitao onako grozničav i teške glave — učinilo najboljim i najtaktičnijim pismom što ga je ikad napisao.

To se desilo u noći na 27. svibnja. Sutradan je na lak i humoristično način rekao sestri da je stvar razmotrio sa svih strana i došao do zaključka da gospodina Maibooma ne može naprosto odbiti i predati ga na milost i nemilost kakvog lopova. Dne 30. svibnja otputovao je u Rostock, a odanle se najamnim kolima odvezao na selo.

Narednih je dana bio izvrsno raspoložen, hodao je elastično i slobodno, a izraz lica bio mu je vedar i ljubazan. Zadirkivao je Klothildu, od srca se smijao Christianu, šalio se s Tony, a i u nedjelju se čitav sat igrao s Hannom na »doksatu« u drugom katu pomažući mu da vitlom diže sićušne vreće žita u mali hambar ciglene boje, oponošajući pri tom mukle i otegnute uzvike radnika... Na sjednici gradskog zastupstva od 3. lipnja održao je o strašno dosadnom predmetu, nekom poreznom pitanju, tako izvrstan i duhovit govor, da su mu u svemu povlađivali, a konzul Hagenström, koji mu se protivio, pobudio je nehotice opću veselost.

PETO POGLAVLJE

Bilo s nepažnje, bilo namjerno, nije mnogo trebalo pa da senator prijeđe preko činjenice što ju je svima objavila gospođa Permaneder koja se najvjernije i najodanije bavila

porodičnim papirima — činjenice da je prema dokumentima tvrtka osnovana dne 7. srpnja 1768. i da će se uskoro navršiti sto godina od toga dana.

Gotovo se tako činilo da je Thomasu bilo neprijatno kad ga je Tony uzbuđenim glasom na to upozorila. Njegovo dobro raspoloženje nije dugo trajalo. I suviše je brzo opet utihnuo i postao još šutljiviji nego prije. Usred posla znao je napustiti ured pa, obuzet nemirom, bazati vrtom. S vremena na vrijeme zastajao bi, kao da ga nešto smeta ili koči, i uzdahnuvši pokrivao oči rukom. Ništa nije govorio, nikome se nije povjeravao... A i kome bi se povjerio? Gospodin Marcus — čudnog li prizora — prvi put se u životu ražestio kad mu je njegov ortak ukratko izložio pöppenradski posao: odbio je sudjelovanje u tom pothvatu i nije htio da snosi nikakvu odgovornost. Ali svojoj sestri, gospođi Permaneder, izdao se Thomas jednog četvrtka uveče kad su se rastajali na ulici. Ona je spomenula žetvu, a on joj je samo kratko stisuno ruku i tiho rekao: »Ah Tony, volio bih da sam je već prodao!« Onda je naglo prekinuo i otišao, ostavivši gospođu Antoniju zbunjenu i zaprepaštenu... U ovom neočekivanom stisku ruke kao da je izbio očaj, a u šaptu bilo je toliko suzdržanog straha koji je, eto, provalio... No kad je Tony prvom prilikom pokušala da opet o tome razgovara, on se ogradio šutnjom. Stidio se slabosti što je njime ovladala na trenutak, bio je ogorčen zbog svoje nesposobnosti da pred samim sobom odgovara za taj pothvat...

Sada je rekao tromo i zlovoljno: »Ah, draga moja, najbolje bi bilo da hinimo kao da to ne znamo!«

»Kao da ne znamo, Tomo! Pa to je nemoguće! Posve nemoguće! Zar ti misliš da bi čitav grad mogao zaboraviti značenje toga dana?«

»Ja ne velim da je moguće; kažem samo da bih više volio kad bismo taj dan mogli proslaviti u tišini. Lijepo je slaviti prošlost kad je čovjek zadovoljan sadašnjicom i pun nade u budućnost... Ugodno je sjetiti se svojih predaka« kad čovjek

zna da im je ostao vjeran, i kad je svjestan da je uvijek radio u njihovu duhu... Da je godišnjica pala u zgodnije vrijeme... Ukratko, nije mi do slavljenja...«

»Ne smiješ tako govoriti, Tomo. Ti ne misliš tako i dobro znaš da bi bila sramota, prava sramota, kad bi stota godišnjica osnivanja tvrtke *Johann Buddenbrook* prošla neopaženo! Ti si sada malo nervozan, a ja znadem zašto... iako zbilja nemaš razloga da budeš nervozan... Ali kad dođe taj dan, bit ćeš isto tako radostan i uzbuđen kao i mi svi...«

Imala je pravo, nisu mogli prešutjeti taj dan. Uskoro je osvanula u »Gradskom vjesniku« bilješka koja je najavljivala za dan godišnjice opširan osvrt na povijest stare i ugledne tvrtke — no gotovo i nije bilo potrebno upozoravati poštovane trgovce. Što se tiče porodice, Justus Kröger je u četvrtak prvi poveo riječ o proslavi, a gospođa se Permaneder pobrinula da poslije kolača svečano donesu na stol časnu kožnu mapu s obiteljskim dokumentima, i da, kao pripremu za svečanost, podrobno prouče datume koji su poznati iz života pokojnog Johanna Buddenbrooka, Hannova šukundjeda, osnivača tvrtke. Pobožno i ozbiljno čitala je o tome kad je imao ospice, a kada kozice, kad je pao s trećeg kata na sušnicu i kad ga je spopala zloćudna groznica, kojom je prilikom bolesnik bjesnio i bulaznio. Nije se zadovoljila time, već se vratila u 16. stoljeće, na prvog Buddenbrooka, za koga se znalo, na onoga koji je bio vijećnik u Grabauu, pa na krojača u Rostocku koji je »vrlo dobro stajao« — što je bilo podvučeno — i imao neobično mnogo što žive, što mrtve djece... »Ala je to bio sjajan čovjek!« uskliknula je i stala čitati stara, požutjela i rastrgana pisma i prigodne pjesmice...

*

Naravno, na dan 7. srpnja prvi je ujutro čestitao gospodin Wenzel.

»E, gospodine senatore, sto godina!« reče baratajući spretno britvom i remenom za brušenje, pri čem su se isticale njegove crvene šake. »A mogu kazati da sam gotovo polovicu tog

vremena brijao vašu cijenjenu obitelj. Čovjek mnogo toga doživi kad je uvijek prvi koji razgovara sa šefom... I pokojni gospodin konzul bio je uvijek najrazgovorljiviji ujutro, pa me znao pitati: Wenzel, pita me on, šta držite o raži? Da je prodam, ili mislite, da će cijena još porasti?...«

»Da Wenzel, ni ja ne mogu sve to zamisliti bez vas. Vaše zvanje, kako sam već više puta kazao, ima zbilja svoje čari. Kad ujutro obiđete sve mušterije, onda ste pametniji od sviju, jer ste imali pod britvom manje-više sve šefove velikih firmi i znadete kako je koji raspoložen, a na tome vam može svatko zavidjeti; to je vrlo zanimljivo.«

»Ima u tome istine, gospodine senatore. Ali što se tiče raspoloženja gospodina senatora, ako smijem reći... Gospodin senator je jutros opet malo blijed?«

»Je li? Da, boli me glava, i po svojoj prilici neće tako skoro prestati, jer će danas, bojim se, biti dosta naporan dan.«

»I ja mislim, gospodine senatore. Interes je velik, vrlo velik. Neka gospodin senator poslije odmah pogleda kroz prozor. Čudo zastava! A dolje, nasuprot Ribarskom dolu, usidrili su se, *Wullenwewer* i *Friederike Oeverdieck* i izvjesili sve zastavice...«

»No, brzo, Wenzel, moram se žuriti.«

Senator danas nije obukao uredsku jaku, već je uz svijetle hlače odmah stavio crni, otvoreni kaput, tako da mu se vidio prsluk od bijelog pikea. Vjerojatno će prije podne doći posjeti. Još se jednom ogledao u toaletnom ogledalu, još je jednom provukao dugi vrh brkova kroz škare za kovrčanje, a zatim je pošao kratko uzdahnuvši. Gnjavaža počinje... Da je bar već prošao ovaj dan! Hoće li ostati na trenutak sam, hoće li moći na časak odmoriti mišiće lica? Gosti će stizati čitavog dana. Trebat će odgovarati taktično i dostojanstveno na čestitke stotine ljudi, pogoditi sa svakim pravu nijansu i naći prikladne riječi: pune poštovanja, ozbiljne, ljubazne, ironične, šaljive, blage ili srdačne... a od popodneva do u neko doba noći svečana večera u općinskom podrumu...

Zapravo ga nije boljela glava. Bio je samo umoran i osjećao je kako ga napušta jutarnji mir živaca i kako ga opet obuzima onaj neodređeni jad... Zašto je lagao? Kao da ga neprestano peče savjest zbog toga što se osjeća slabo i nelagodno. Zašto? Zašto?... Ali sada nije vrijeme da razmišlja o tome.

Kad je ušao u blagovaonicu, Gerda mu je živahno pošla u susret. I ona je već bila obučena za primanje. Imala je na sebi glatku suknju od škotskog sukna, bijelu bluzu, a preko nje tanak, svileni zuavski kaputić iste tamnocrvene boje kao i njena kosa. Smješkajući se otkrivala je široke pravilne zube, još bjelje od njenog lijepog lica, a danas su se osmjehivale i njene oči, nablizu položene, zagonetne, smeđe oči okružene modrikastim sjenama.

»Već sam nekoliko sati na nogama, pa možeš iz toga zaključiti kako ti oduševljeno čestitam.«

»Gle, gle! Zar te se dojmilo onih sto godina?«

»Silno!... No, možda me dira sve što je svečano... Kojeg li dana! Evo, to je, na primjer, djelo gospođice Jungmann«, i pokaže stol prostrt za doručak, okićen vrtnim cvijećem...

»Uostalom, varaš se, ako misliš da sada možeš piti čaj. U salonu te već očekuju najvažniji članovi obitelji, i to s prigodnim darom u kojemu sam i ja sudjelovala... Slušaj, Thomas, to je naravno samo početak; to su tek prvi čestitari. Neko vrijeme ću izdržati, ali prema podne ću se povući, to ti unaprijed kažem! Premda je barometar malo pao, nebo je još uvijek izazovno plavo — Što, doduše, lijepo pristaje uz zastave... jer čitav je grad okićen zastavama... no bit će strahovito vruće... hajdemo sada u drugu sobu. Tvoj doručak mora čekati. Trebalo je da ranije ustaneš. Sad moraš na tašte prebroditi prvo uzbuđenje...«

Konzulica, Christian, Klothilda, Ida Jungmann, gospođa Permaneder i Hanno bili su u salonu. Gospođa Permaneder i Hanno držali su teškom mukom svečani dar porodice, veliku spomen ploču... Konzulica je, duboko ganuta, zagrlila svog najstarijeg sina.

»Dragi sine, to je lijep dan... lijep dan...« ponovi. »Ne smijemo nikad prestati da u srcu hvalimo Gospoda za svu njegovu milost... svu njegovu milost...« Plakala je.

U njenu zagrljaju obuze senatora slabost. Bilo mu je kao da se nešto u njemu kida i napušta ga. Usne mu zadrhtaše. Osjeti nemoćnu potrebu da ostane ovako, zatvorenih očiju, u majčinu zagrljaju, na njezinim grudima, u nježnu mirisu kojim je odisala meka svila njene haljine, da više ništa ne vidi i da ništa više ne mora govoriti... Poljubi je i uspravi se, te pruži ruku bratu koji je stisne napola rastresen, a napola u neprilici, kakav je uvijek bio u svečanim prilikama. Klothilda reče nekoliko otegnutih i ljubaznih riječi. Što se tiče gospođice Jungmann, ona se samo duboko nakloni, pri čem se igrala lančićem od sata koji je visio preko plosnatih grudi...

»Dođi amo, Tomo«, reče gospođa Permaneder nesigurnim glasom, »ne možemo to više držati, Hanno i ja.« Gotovo je sama držala ploču, jer Hannove ruke nisu imale snage, i napinjući predano svu snagu naličila na mučenicu koja je pala u ekstazu. Oči su joj bile vlažne, obrazi vrlo rumeni, a vršak jezika poigravao je na gornjoj usni uz napola očajni, napola obješenjački izraz.

»Da, evo me kod vas!« reče senator. »Što je to? Hajde, spustite, naslonit ćemo je.« Nasloni ploču o zid pored klavira i, okružen svojima, stade pred nju.

U teškom izrezbarenom okviru od orahovine bili su pod staklom portreti četvorice vlasnika tvrtke *Johann Buddenbrook*, a pod svakim portretom bila su zlatnim slovima ispisana imena i godine. Bila je tu, preslikana sa starog uljanog platna, slika Johanna Buddenbrooka, osnivača: dug i ozbiljan stari gospodin koji je stisnutih usana strogo i energično gledao preko svoje nabrane ogrlice. Bilo je to široko i jovijalno lice Johanna Buddenbrooka, prijatelja Jean-Jacquesa Hoffstedea. Konzul Johann Buddenbrook kome je brada utonula u visoki ovratnik, širokih, navoranih usta i velika, kukasta nosa, upirao je u gledaoce produhovljene oči,

pune vjerskog zanosa. Napokon, bio je tu i Thomas Buddenbrook u nešto mlađim godinama... Stiliziran, zlatan klas pšenice vijugao se između slika, pod kojima su se, također u zlatu, isticale brojke 1768. i 1868. A gore, iznad svega toga, stajalo je visokim gotskim slovima, rukopisom onoga koji je tu izreku ostavio u amanet potomcima: »Sine moy, po danu s radostju obavljaj svoje poslove, ali radi samo takve da noću mirno spavati možemo.«

Senator je, skrstivši ruke na leđima, dugo promatrao ploču.

»Da, da«, reče iznenada prilično podrugljivim tonom, »miran san dobra je stvar...« Zatim se obrati prisutnima i reče im ozbiljno, iako pomalo nehajno: »Od srca vam hvala, mili moji! To je zaista lijep i pametan dar!... Šta mislite, kamo da ga objesimo? U privatnu poslovnicu?«

»Da, Tomo, nad pisaći stol u tvojoj poslovnici!« odgovori gospođa Permaneder i zagrli brata. Onda ga odvede do prozora i pokaže mu ulicu.

Pod jarkim plavetnilom ljetnoga neba vijorile su se na svim kućama dvobojne zastave, duž čitavog Ribarskog dola, od Široke ulice pa sve do kuće, gdje su *Wullenwewer* i *Fiederike Oeverdieck* izvjesili svoje zastavice u čast brodovlasnika.

»Takav je cijeli grad!« reče gospođa Permaneder, a glas joj zadrhta... »Već sam se prošetala, Tomo. I Hagenströmovi su izvjesili zastavu! Ha, morali su... Ja bih im razbila prozore...«

On se nasmiješi, a ona ga povuče natrag do stola.

»A ovdje su telegrami, Tomo... naravski, samo, prvi, od rođaka iz inozemstva. Telegrami od poslovnih prijatelja idu u ured...«

Otvorila je nekoliko brzojava od rođaka iz Hamburga, od rođaka u Frankfurtu, od gospodina Arnoldsena i njegove porodice iz Amsterdama, od Jürgena Krögera iz Wismara... Odjednom se gospođa Permaneder sva zarumeni.

»On je na svoj način ipak dobar čovjek,« reče i pruži bratu brzojav, što ga je otvorila. Potpis je glasio: »Permaneder«.

»Ali vrijeme prolazi«, reče senator i pogleda na svoj džepni

sat... »Htio bih piti čaj. Hoćete li mi praviti društvo? Poslije će biti kod nas kao u Svratinoj kući...«

Njegova žena, kojoj je Ida dala neki znak, zaustavi ga. »Čekaj časak! Thomas... znaš da Hanno mora odmah na privatni sat... Htio bi ti kazati pjesmicu... Dođi ovamo, Hanno. A sad, kad ovdje nema nikoga, nemoj se uzbuđivati!«

Mali je Johann morao i za vrijeme praznika — jer u srpnju su bile ljetne ferije — uzimati privatne satove iz računstva, da bi u tom predmetu mogao držati korak sa svojim razredom. Negdje u predgrađu Svete Gertrude, u nekoj sparnoj sobici koja nije baš najprijatnije vonjala, čekao ga je neki čovjek riđe brade i prljavih nokata, da bi s njime vježbao očajni jedanput jedan. Ali prije toga morao je tati deklamirati pjesmicu što ju je brižno s Idom naučio na doksatu drugog kata...

Naslonio se na klavir, u mornarskom odijelu iz Kopenhagena sa širokim platnenim ovratnikom, bijelim umetkom na vratu i debelim mornarskim zavojem ispod ovratnika. Tanane je noge prekrstio, a glavu i gornji dio tijela malo okrenuo s mnogo plašljive i nesvjesne ljupkosti. Prije dvije ili tri sedmice odrezali su mu dugu kosu, jer su mu se zbog nje rugali u školi ne samo drugovi već i učitelji. Ali glava mu je još bila prekrit a mekanim kovrčama koje su se spuštale na sljepoočice i na nježno čelo. Oborio je pogled, tako da su mu duge, smeđe trepavice padale na modrikaste sjene oko očiju, a stisnute usne bile su malo iskrivljene.

Dobro je znao što će se desiti. Morat će zaplakati i od plača neće moći dovršiti pjesmicu od koje se čovjeku steže srce, kao kad nedjeljom gospodin Pfühl, orguljaš, u Marijinoj crkvi svira onako prodirao i svečano... morat će zaplakati, kao uvijek kad zahtijevaju da se producira, kad ga ispituju i kušaju njegove sposobnosti i prisutnost duha, kako to tata voli činiti. Da bar mama nije spomenula uzbuđenje! Htjela ga je ohrabriti, ali osjećao je da je pogriješila. Svi ga gledaju. Boje se i očekuju kad će on zaplakati... pa kako da onda ne zaplače? Podigne trepavice i potraži Idine oči; ona se igrala lancem od sata i

kimala mu glavom na svoj kiselo-srdačan način. Osjeti silnu potrebu da se privine uz nju, da je zamoli da ga odvede odavde, pa da ništa više ne čuje osim njenog dubokog glasa koji mu veli: »Umiri se, Hannochen, mališu moj, ne moraš ništa deklamirati...«

»Dakle, sinko, da čujemo«, reče senator kratko. Sjedio je u naslonjaču pored stola i čekao. Nimalo se nije smješkao — danas, kao ni inače u sličnim prilikama. Podigavši jednu obrvu, ozbiljno je motrio malog Johanna od glave do pete, a pogled mu je bio hladan.

Hanno se uspravi. Prijeđe rukom preko poliranog drva klavira, plaho pogleda sve prisutne naokolo i, malo ohrabren blagošću što je zračila iz očiju bake i tetke Tony, reče tihim, pomalo tvrdim glasom: »„Pastirova nedjeljna pjesma”... od Uhlanda.«

»Ah, dragi moj, to ti ništa ne valja!« poviče senator. »Ne valja se vješati za klavir i skrstiti ruke na trbuhu... Nemoj se naslanjati! Govori slobodno! To je prvo. Stani lijepo između zavjesa! I glavu gore... a ruke spusti i drži ih mirno...«

Hanno stane na prag danje sobe i spusti ruke. Poslušno digne glavu, ali obori pogled, tako da mu se od trepavica uopće nisu vidjele oči. Vjerojatno su već bile pune suza.

»To gospodnji je dan«, reče posve tiho, ali to jače odjekne očev glas koji ga prekide: »Prije no što počneš recitirati, moraš se nakloniti, sinko! I govori glasnije. Iznova, molim. „Pastirova nedjeljna pjesma”...«

To je bilo okrutno, i senator je dobro znao da time oduzima djetetu i posljednji ostatak držanja i otpornosti. Ali dječak ne smije dopustiti da ga netko zbuni! Ne smije se smesti! Treba da stekne sigurnosti i postane muževniji... »Pastirova nedjeljna pjesma!« ponovi neumoljivo i bodreći ga...

Ali Hanno nije mogao nastaviti. Glavu je spustio na prsa i grčevito hvatao brokatnu zavjesu malom, bijelom desnicom sa modrim žilama, što je virila iz uske manšete tamnomodra rukava na kome je bilo izvezeno sidro. Još je samo rekao:

»Nigdje nikog, posve sâm…« i onda je bilo gotovo. Ponijelo ga je raspoloženje stiha. Tako se silno sažalio nad samim sobom, da ga je glas izdao, a suze su mu nezaustavno navrle na oči. Odjednom ga spopade čežnja za nekim noćima kad je bio malo bolestan; bolio ga je vrat i imao je laku groznicu, a Ida je dolazila da mu dade vode i da mu nježno stavi oblog na čelo… Nagne se na stranu, spusti glavu na ruku kojom se držao zavjese, i zajeca.

»No, to zbilja nije užitak!« oštro i srdito reče senator i ustane. »Zašto plačeš? Plakati bi trebalo što čak ni na takav dan kao što je ovaj ne možeš smoči dovoljna energije da me razveseliš. Zar si djevojčica? Šta će biti od tebe, ako nastaviš ovako? Kaniš li ti i kasnije roniti uvijek samo suze, kad budeš morao govoriti s ljudima?…«

Nikad, mislio je Hanno očajnički, nikad neću govoriti s ljudima!

»Promisli o tome do poslijepodneva,« završi senator i pođe u blagovaonicu, dok je Ida Jungmann kleknula pored svojega gojenca, brisala mu suze i mirila ga napola prijekornim, napola utješnim glasom.

Dok je senator na brzinu doručkovao, oprostili su se od njega konzulica, Tony, Klothilda i Christian. Imali su ručati danas kod Gerde zajedno s Krögerovima, Weinschenkovima i gospođicama Buddenbrook. Senator je, htio ili ne htio, morao prisustvovati svečanom ručku u općinskom podrumu, ali nije imao namjere da se suviše dugo zadrži, te se nadao, da će naveće još zateći svoje rođake kod kuće.

Popio je za okićenim stolom šalicu vrućeg čaja, žurno pojeo jedno jaje i povukao na stepenicama nekoliko dimova iz cigarete. Grobleben, koji je i sada, usred ljeta, nosio oko vrata vuneni šal, došao je iz vrta u prednji trijem i — s jednom čizmom pod lijevom rukom, a četkom za laštenje u desnoj, dok mu je s nosa visjela duguljasta kapljica — prišao je svome poslodavcu na podnožju stepenica, ondje gdje je stajao mrki medvjed s tanjurićem za posjetnice…

»E, gospođin šenator, stotinu ljeta... a jedan je ubogar, a drugi je bogat čovjek...«

»Dobro, dobro Grobleben!« senator mu turne novac u ruku u kojoj je držao četku, pa pođe kroz trijem i prostoriju za primanje koja je bila prva do trijema. U glavnoj ga poslovnici dočeka blagajnik, visok čovjek vjernih očiju, i čestita mu biranim izrazima u ime svih činovnika. Senator mu kratko zahvali i ode na svoje mjesto do prozora. Ali tek što je bacio pogled na pripremljene novine i stao otvarati pisma, već je zakucalo na vratima što vode u prednji hodnik, i pojaviše se čestitari.

Ušlo je izaslanstvo ambarskih radnika, šest ljudi koji su koračali teško i široko kao medvjedi, i s neobično poštenim izrazom lica prevrtali kape u rukama. Njihov predvodnik ispljune na pod smeđi sok duhana za žvakanje, pridigne hlače i poče govoriti bučno i tronuto o »sto let« i »još po sto«... Senator obeća, da će im ove sedmice znatno povisiti nadnicu i otpusti ih.

Došli su porezni činovnici, da čestitaju svome šefu u ime čitavog resora. Kad su odlazili, sukobili su se na vratima s grupom mornara koju su predvodila dva kormilara *Wullenwewera* i *Friederike Oeverdieck,* brodova koji su pripadali firmi i upravo se nalazili u luci. Došla je i deputacija nosača žita u crnim bluzama i kratkim hlačama, s cilindrima na glavi. U međuvremenu su dolazili pojedini građani. Pojavio se krojač Stuht iz Zvonarničke ulice, u crnom kaputu preko vunene košulje. Čestitali su razni susjedi, čestitao je i cvjetar Iwersen. Stari listonoša sijede brade i krmeljivih očiju, s naušnicama, čudak, kojega je senator, kad je bio dobro raspoložen, znao osloviti na ulici sa »gospodine nadpoštaru«, povikao je već s vrata: »Nije radi toga gospodin senator, nisam radi toga došao! Dobro znam da ljudi pričaju da će tu svatko nešto dobiti ma nisam ja radi toga došao!«

Ipak je sa zahvalnošću primio novac... Posjetima nije bilo kraja ni konca. U deset i po javila je sobarica da senatorica

dočekuje u salonu prve goste

Thomas Buddenbrook napusti poslovnicu i pohita uz glavne stube. Prije no što će ući u salon, zadrža se pola minute pred ogledalom, popravi kravatu i pomiriše rupčić koji je odisao kolonjskom vodom. Jako se znojio na čitavom tijelu, bio je blijed, a ruke i noge bile su mu hladne. Već su ga gotovo iscrpli posjeti u uredu.... Uzdahne i pođe u suncem obasjanu odaju te pozdravi konzula Huneusa, trgovca drvom i peterostrukog milijunaša, njegovu suprugu, njihovu kćer i njenog muža, gospodina senatora, doktora Gieseckea. Gospoda i dame dođoše zajedno iz Travemündea, gdje su provodili srpanj; kupanje su, poput drugih otmjenih porodica, prekinuli samo u čast Buddenbrookova jubileja.

Jedva su sjedili koje tri minute na svijetlim foteljima zavojitih linija, kad je ušao konzul Oeverdieck, sin pokojnog gradskog načelnika, sa suprugom, rođenom Kistenmaker. A kad je konzul Huneus odlazio, sreo je na vratima svog brata, koji je imao jedan milijun manje, ali je bio senator.

Povorka je počela. Velika, bijela vrata ispod reljefa s amoretima koji sviraju, nisu ostajala ni jednog trenutka zatvorena. Neprestano se kroz njih vidjelo stubište, rasvijetljeno odozgo, i glavne stepenice kojima su gosti neprestano silazili i penjali se. Kako je salon bio prostran, a grupe što su se stvarale, ostajale su da razgovaraju, to je dolazilo mnogo više ljudi nego što je odlazilo. Uskoro se nisu ograničili samo na sobu, već su oslobodili služavku neprestanog otvaranja i zatvaranja vrata; ostavili su ih otvorena, te su se skupljali i na parketiranu hodniku. Žagor i brujanje ženskih i muških glasova, rukovanje, nakloni, šale i glasan, zadovoljan smijeh koji se diže između stupova i odbija o krov — veliku staklenu ploču kroz koju »upada svjetlo«. Senator Buddenbrook je čas navrh stepenica, čas opet na pragu verande i prima ozbiljne i formalno promrmljane ili srdačno dobačene čestitke. Svi dočekuju s poštovanjem gradskog načelnika, doktora Langhalsa — otmjeno

dežmekasta gospodina kratkih, sivih zalizaka i umorna pogleda diplomate, kome je obrijani podbradak utonuo u bijeli ovratnik. Eto i trgovca vinom, konzula Eduarda Kistenmakera sa suprugom, rođenom Möllendorpf; s njime je i njegov brat i ortak Stephan, najvjerniji privrženik i prijatelj senatora Buddenbrooka, sa ženom, neobično zdravom kćerkom nekog veleposjednika. Udovica senatora Möllendorpf a sjedi kao na prijestolju nasred sofe u salonu; upravo stižu i njena djeca, konzul August Möllendorpf sa ženom Julchen, rođenom Hagenström. Oni čestitaju i prolaze kroz skupinu, pozdravljajući znance. Konzul Hermann Hagenström naslonio se glomaznim tijelom na ogradu i, teško dišući u riđu bradu kroz plosnati svoj nos koji se spušta nad gornju usnu, razgovara sa senatorom, doktorom Cremerom, šefom policije, kome na licu, uokvirenom prosijedim smeđim zaliscima, poigrava blag i pomalo lukav smijeh. Državni tužitelj, doktor Moritz Hagenström, došao je sa svojom lijepom ženom, rođenom Puttfarken iz Hamburga, i upravivši nekome smiješak, pokazuje svoje šiljaste i oštećene zube. Na trenutak se vidi, kako stari doktor Grabow objema rukama drži senatorovu desnicu, da bi ga odmah zamijenio graditelj Voigt, pastor Pringsheim, u građanskom odijelu — samo po duljini kaputa može se zaključiti da je posvećeno lice — penje se uza stepenice raširenih ruku i posve preobražena lica. I Friedrich Wilhelm Marcus je ovdje. Ona gospoda koja predstavljaju neko udruženje, senat, gradsko vijeće ili trgovačku komoru, dolaze u fraku. Jedanaest i po. Postalo je veoma sparno. Domaćica se povukla već prije četvrt sata…

Odjednom se odozgo s vrata začuje topot koraka i struganje cipelama, kao da mnogo ljudi odjednom prolazi kroz trijem; u isti mah odjekne čitavom kućom nešto bučno i zvonko… Svi nagrnu na ogradu i stanu se gurati na hodnik, navale na vrata salona, danje sobe i sobe za pušenje, da pogledaju dolje. A dolje se svrstala grupa od kojih petnaest do dvadeset ljudi sa glazbenim instrumentima, pod upravom nekog gospodina

sa smeđom vlasuljom i sivom mornarskom bradom, koji viče, te mu se vide široki, žuti zubi umjetnog zubala... šta se dešava? Ušao je konzul Peter Döhlmann s kapelom gradskog kazališta! Već se trijumfalno penje uza stube mašući svežnjem programa!

I evo, u ovoj nemogućoj i pretjeranoj akustici, gdje se tonovi stapaju, akordi isprepliću i međusobno ukidaju, i gdje nadglašava sve ostale instrumente glasno roktanje i škripa velike bas-trube, u koju puše neki debeljko i očajnički se krevelji, počinje serenada u čast jubileja Buddenbrookovih. Najprije sviraju koral »Hvalimo Gospoda«, odmah zatim parafrazu Offenbachove »Lijepe Helene«, a zatim slijedi potpuri narodnih popjevaka... Prilično obilat program.

Kako se to Döhlmann fino sjetio! Svi mu čestitaju, i nitko nema volje da ode, dok se koncert ne završi. Gosti stoje ili sjede u salonu i na hodniku, slušaju i razgovaraju...

Thomas je Buddenbrook stajao sa Stephanom Kistenmakerom, senatorom doktorom Gieseckeom i arhitektom Voigtom s druge strane glavnih stepenica, pred vratima sobe za pušenje, pored stuba, koje vode u drugi kat. Naslonio se na zid, tu i tamo ubacio bi po koju riječ u razgovor, a inače je gledao šutke nekuda preko ograde. Postalo je još sparni je i još zagušljivije, ali činilo se da bi moglo biti kiše, jer su se na nebu skupljali oblaci, sudeći po sjenama koje su prelijetale staklenim krovom. Te su sjene tako učestale i tako brzo slijedile jedna iza druge, da bi čovjeka oči zaboljele od nestalne i titrave rasvjete na stubištu. Svakog se časa gasio sjaj pozlaćene sadre, mjedenog lustera i limenih glazbala, da bi odmah zatim opet zablistao... Samo se jednom sjena zadržala malo dulje nego inače, i čulo se kako uz praskavi šum u duljim razmacima nešto tvrdo udara pet, šest do sedam puta o staklenu ploču: nekoliko zrnaca tuče, bez sumnje. Zatim je sunčana svjetlost opet ispunila kuću odozgo do dolje.

Postoji neka vrsta potištenosti u kojoj nas ono, što bi

čovjeka u normalnim prilikama ljutilo i izazvalo u njemu zdravu reakciju negodovanja, ispunjava nemoćnim, muklim i nijemim jadom... Tako se Thomas grizao zbog malog Johanna, tako se jedio zbog osjećaja što ih je u njemu budila čitava ta svečanost, a još se više ljutio zbog čuvstava koja ni uz najbolju volju nije mogao osjetiti. Nekoliko je puta pokušao da se pribere, da razvedri pogled; govorio je sebi kako je to lijepi dan koji ga nužno mora ispuniti radošću i veseljem. Ali, iako su buka instrumenata, metež glasova i prisutnost tolikih ljudi potresli njegove živce i, zajedno sa sjećanjem na prošlost i na oca, nekoliko ga puta gotovo doveli do ganuća, ipak je u njemu prevladao dojam da je sve to smiješno i neprijatno, ta drugorazredna glazba koju akustika iskrivljuje i iznakazuje, taj banalni skup što brblja o burzovnim tečajevima i *dinerima...* Upravo to što je u isti mah bio ganut i osjećao gađenje, izazivalo je u njemu umor i očaj...

U dvanaest i četvrt, kad je već kazališni orkestar gotovo iscrpio svoj program, desila se mala upadica koja nikako nije pomutila ni prekinula svečanost; tek je domaćin morao na nekoliko trenutaka napustiti goste, jer se radilo o poslovnim stvarima. Naime, upravo kad je glazba na časak zastala, popeo se glavnim stubama najmlađi pisar iz ureda, sav zbunjen tolikom gospodom. Bio je to sitan, veoma grbav čovjek koji se crvenio i od stida uvukao glavu među ramena još dublje no što je trebalo. Jednom od svojih neprirodno dugih, mršavih ruku, lomatao je u hodu, gradeći se sigurnim i nemarnim, a u drugoj je ruci nosio presavijen papir, telegram. Dok se penjao, nemirno je zirkao na sve strane tražeći šefa, a kad ga je spazio ondje preko, stane se probijati kroz mnoštvo gostiju, mrmljajući u žurbi isprike.

Zaista nije bilo potrebno da se toliko stidi, jer se nitko nije na nj osvrtao. Ljudi su mu se malko uklanjali s puta, a da nisu prekinuli razgovor niti ga pogledali. Jedva da je tko i opazio kako je, naklonivši se, predao senatoru Buddenbrooku telegram, i kako se senator udaljio s njime od Kistenmakera,

Gieseckea i Voigta, da bi pročitao depešu. I danas, kad je većina brzojava sadržavala samo čestitke, morali su mu za vrijeme uredovnih sati smjesta i pošto-poto predati svaki telegram.

Pored ulaza u drugi kat hodnik je zakretao i protezao se duž dvorane sve do stuba za poslugu, gdje se nalazio sporedni ulaz u dvoranu. Prema stubama što vode u drugi kat bio je otvor za dizalicu kojom su dopremali jela iz kuhinje, a pored tog otvora stajao je uza zid oveći stol na kojem je služavka obično čistila srebrninu. Ondje se senator zaustavi i, okrenuvši leđa grbavom pisaru, otvori brzojav.

Odjednom mu se oči toliko raširе, da bi se zaprepastio svatko koji bi ga u taj mah vidio. Jednim jedinim, kratkim, grčevitim udisajem povuče toliko zraka, da mu se u tren oka osušilo grlo; zakašljao se.

Uspjelo mu je da izusti: »U redu.« Ali graja iza njega zaglušila je njegove riječi. »U redu«, ponovi, ali samo je prvi slog glasno izgovorio, ostalo je progutao.

Kako se senator nije ni pomakao, ni okrenuo, pa čak ni mahnuo iza leđa, grbavi se pisar još trenutak premještao s noge na nogu. Zatim se opet nespretno naklonio i uputio se niza stube za služinčad.

Senator Buddenbrook ostao je pored stola. Ruke, kojima je držao otvoren brzojav, visjele su mlitavo; još uvijek je na poluotvorena usta disao kratko, brzo i tegobno, pri čem se trupom njihao naprijed i natrag, i, tupo, kao da ništa ne shvaća, neprestano mahao glavom. »Palo je nešto gràda... nešto gràda...« ponavljao je nerazumno. Zatim stade disati dublje i mirnije, pokreti tijela mu se uspore, oči mu se napola zatvore s izrazom umora, gotovo slomljenosti i, kimajući teško i polagano, okRené se u stranu.

Otvori vrata dvorane i uđe. Polako, pognute glave, koračao je blistavim podom prostrane odaje i spustio se na drugom kraju pored prozora na jednu od tamnocrvenih sofa. U sobi je bilo tiho i svježe. Čulo se kako vodoskok žubori u vrtu, jedna

je muha zujeći udarala o okno, a s hodnika je dopirao samo prigušen šum.

Umorno nasloni glavu na jastuk i sklopi oči. »Dobro je to, dobro je to«, mrmljaše poluglasno, a onda odahne umireno, kao da se oslobodio, i ponovi još jednom: »Dobro!«

Zavali se smirena izraza lica; odmaraše se kojih pet časaka. Zatim se uspravi, složi brzojav, metne ga u nutarnji džep od kaputa i ustane, pa pođe gostima.

Ali istog trenutka spusti se natrag na jastuk, zajecavši od gnušanja... Glazba... glazba je opet zasvirala, začula se blesava buka koja je trebala da bude neki galop, a u kojoj su bubanj i čineli označivali ritam koga se nisu držali ostali instrumenti, već su upadali prerano ili zaostajali: nametljiva i u svojoj naivnoj prostodušnosti nesnosna halabuka: treskanje, praskanje, zvečanje, isprekidano mahnitim pištanjem male flaute.

ŠESTO POGLAVLJE

»O, Bach! Sebastian Bach, cijenjena gospođo!« klicao je gospodin Edmund Pfühl, orguljaš u crkvi svete Marije, hodajući velikim koracima po salonu. Gerda je sjedila za klavirom i smiješila se podbočivši rukom glavu, a Hanno se smjestio na stolcu, obujmio rukama jedno koljeno i slušao... »Naravno... pravo kažete... s njime je harmonija nadvladala kontrapunkt... Kamo bi doveli, pitam ja vas, apsolutni eksperimenti harmonije? Valja se čuvati — a to ću ponavljati dok god me bude jezik služio — valja se čuvati pukih

eksperimenata s harmonijom!«

Vatreno je raspravljao o tim stvarima i govorio slobodno, jer se u ovom salonu osjećao kod kuće. Svake srijede popodne pojavio bi se na pragu — visok, zdepast, malo uzdignutih ramena, u fraku kavene boje; skutovi su straga dopirali do pregiba u koljenu. Očekujući svoju partnericu, otvarao bi s mnogo ljubavi Bechsteinov klavir, sređivao note za violinu na rezbarenom pultu i preludirao časkom lako i umjetnički, zadovoljno naginjući glavu sad na jedno, sad na drugo rame.

Bio je izvanredno kosmat, te mu se zbog silnog mnoštva malih, čvrstih riđesmeđih kovrčica, prošaranih sijedim vlasima, glava činila neobično debelom i teškom, mada je čvrsto stajala na dugu vratu s jako izbočenom jabučicom koja je virila iz ovratnika. Nepočešljani, kudravi brkovi, iste boje kao i kosa, jače su mu stršili iz lica dalje nego malen, debeljkast nos... Ispod okruglih očiju, koje su bile smeđe i sjajne, koža mu je bila malko podbuhla i stvarala kesice. Kad je svirao, činilo se da gleda kroz predmete i kao da mu pogled počiva negdje onkraj njihove pojave... Ovo lice nije bilo značajno, u najmanju ruku nije odavalo neku snažnu i budnu inteligenciju. Većinom su mu vjeđe bile napola zatvoRené, obrijan podbradak često je visio mlitavo i bez volje a da se donja usna nije odvajala od gornje, što je ustima davalo mek, zatvoren, tup i predan izraz, kao u čovjeka koji slatko drijema...

Ali ova mekoća njegove vanjštine bila je u opreci sa čvrstoćom i dostojanstvom njegova karaktera. Edmund Pfühl bio je nadaleko cijenjen orguljaš, i glas o njegovoj kontrapunktističkoj učenosti proširio se i izvan zidina njegova rodnog grada. Dva ili tri konzervatorija preporučivahu za privatno učenje njegovu knjižicu o crkvenim tonalitetima, a ponegdje, gdje su orgulje slavile Gospoda, svirali su njegove fuge i njegove obradbe korala. Te kompozicije i fantazije što ih je nedjeljom izvodio u crkvi svete Marije, bile su besprijekorne, bez mane, pune neumoljiva, impozantna,

moralno-logičnog dostojanstva stroge forme. Svaka im je zemaljska ljepota bila strana, a ono što su izražavale nije imalo nikakve veze sa čisto ljudskim osjećajima laika. Iz njih je progovarala, u njima je pobjedonosno trijumfirala tehnika koja je postala asketskom religijom; umijeće koje je sebi postalo svrhom, apsolutnom svetinjom. Istina je da je Edmund Pfühl prezirao dopadljivost te nije mario za lijepu melodiju. Ali, ma kako to čudno zvučalo: on ipak nije bio suhoparan ni bezosjećajan čovjek. »Palestrina!« rekao bi kategorički i silno strogo. Ali odmah zatim, dok bi na instrumentu izvodio niz arhaičnih vještina, sav bi se razblažio, zanio i utonuo u snove, a pogled bi mu počivao u nekoj svetoj daljini, kao da vidi neposredno na djelu konačnu nužnost svega zbivanja... To je pogled glazbenika, koji se čini neodređenim i praznim jer boravi u carstvu neke dublje, čistije, uzvišenije i apsolutnije logike no što je logika naših jezičnih pojmova i misli.

Ruke su mu bile velike, mekane, kao bez kostiju, i pokrivene sunčanim pjegama, a glas mu zvučao meko i muklo, kao da mu je nešto zapelo u grlu kad je pozdravljao Gerdu Buddenbrook koja bi, razmaknuvši zavjese, dolazila iz danje sobe: »Sluga sam pokoran, milostiva gospođo!«

Dok se pridizao sa stolca i, pognute glave, s poštovanjem prihvaćao ruku koju mu je ona pružala, već je ljevicom čvrsto i jasno udarao kvinte, na što bi Gerda dohvatila svog stradivarija i brzo, sigurnim sluhom, udešavala žice.

»Bachov g-mol koncert, gospodine Pfühl. Čini mi se da čitav *adagio* još ne ide kako bi trebalo...«

I orguljaš bi intonirao. Ali tek što bi zazvučali prvi akordi, obično bi se polako i veoma oprezno otvarala vrata od hodnika, a mali bi Johann nečujno šmugnuo preko saga do nekog naslonjača. Ondje bi sjeo, obujmio objema rukama koljena i mirno slušao zvukove i ono što su govorili.

»Što je, Hanno, došao si da se sladiš s malo muzike?« upitala bi Gerda za vrijeme pauze i pogledala ga svojim nablizu položenim, zasjenjenim očima, u kojima bi glazba

zapalila vlažan sjaj...

Tada bi on ustao i uz nijemi naklon pružio ruku gospodinu Pfühlu, a on bi ga lagano i nježno pogladio po svijetlosmeđoj kosi što se mekano i ljupko uvijala oko čela i sljepoočica.

»Samo ti slušaj, sinko!« rekao bi blago, a dijete bi malo zaplašeno promatralo veliku orguljaševu »jabučicu«, kako se diže i spušta pri govoru. Onda bi se tiho i brzo vratio na svoje mjesto, kao da jedva Čeka da se nastavi svirka i razgovor.

Svirali su stavak od Haydna, nekoliko stranica Mozarta, sonatu od Beethovena. I zatim, dok je Gerda, s violinom pod pazuhom, tražila nove note, desilo se nešto neočekivano. Gospodin Pfühl, Edmund Pfühl, orguljaš u crkvi svete Marije, prešao je postepeno iz svoga slobodnog preludiranja u neki veoma čudan stil, a pri tom je u njegovim očima, koje su gledale nekamo u daljinu, zablistala stidljiva sreća... Pod njegovim prstima tonovi su bujali i cvali, preplitali se i pjevali, a iz njih se, u umjetničkoj kontrapunktici, najprije tiho i gubeći se, a zatim sve jasnije i snažnije stao uzdizati starovjerski grandiozan, čudesno svečan motiv koračnice... Uspon, preplitanje, prijelaz... a onda je upala violina u *fortissimu*. Uvertira iz »Majstora pjevača«.

Gerda Buddenbrook bila je strastveni poklonik nove glazbe. Kod gospodina je Pfühla naišla međutim na tako ogorčen otpor da se isprva bojala da ga nikad neće predobiti.

Kad mu je prvi put stavila na pult klavirsku adaptaciju »Tristana i Izolde« i zamolila ga da joj iz nje nešto odsvira, on je poslije dvadeset i pet taktova, skočio i sa svim znacima krajnjeg gnušanja počeo juriti amo-tamo između dok sata i klavira.

»Ja ovo neću svirati, milostiva gospođo, ja sam vaš najpokorniji sluga, ali ovo neću svirati! To nije glazba... vjerujte mi... ja sam vjerovao da se nešto malo razumijem u muziku! To je kaos! To je demagogija, blasfemija, bezumlje! To je neka parfimirana magla, u kojoj sijeva! To je kraj svakog umjetničkog morala! Neću to svirati!« Rekavši to, bacio se

natrag na stolac, i dok mu se jabučica dizala i spuštala, odsvirao bi, gutajući slinu i kašljajući, još dvadeset i pet taktova, da bi onda zatvorio klavir i uzviknuo:

»Ne, gospode bože, to je previše! Oprostite mi, cijenjena gospođo, govorim otvoreno... Vi me honorirate, već mi godinama plaćate za moje usluge... a ja živim u skromnim prilikama. Ali ja se zahvaljujem na službi, ja se odričem ako me budete silili na takve bezbožnosti...! Pa dijete, eno, ondje sjedi dijete! Ušlo je tiho, da sluša glazbu! Zar želite posve otrovati njegovu dušu?...«

No, premda se strašno bunio — polako, korak po korak, zahvaljujući navici i nagovaranju, njoj je pošlo za rukom da ga predobije.

»Pfühl« govorila je ona, »budite pravedni i mirno razmotrite stvar. Vas zbunjuje što se on na tako neobičan način služi harmonijama... U usporedbi s njime, Beethoven vam se čini čist, jasan i prirodan. No sjetite se, kako je Beethoven smeo svoje suvremenike, koji su bili navikli na staro... pa čak i Bach, bože moj; prigovarali su mu da u njega nema skladnosti ni jasnoće!... Govorite o moralu... ali što vi smatrate moralom u umjetnosti? Ako se ne varam, to je suprotnost hedonizmu? E, pa to imate ovdje. Isto kao i kod Bacha. Veličanstvenije, svjesnije, dublje nego kod Bacha. Vjerujte mi, Pfühl, ova je muzika manje tuđa vašem najintimnijem biću no što i sami mislite!«

»Šarlatanstvo, sofizmi — s dopuštenjem govoreći«, mrmljao je gospodin Pfühl. Ali ona je imala pravo; ova mu je glazba bila u biti manje tuđa no što je isprva mislio. S »Tristanom« se, doduše, nikad nije sasvim pomirio, mada je na kraju veoma vješto udovoljio Gerdinoj molbi da »Ljubavnu smrt« preradi za violinu i klavir. Prve riječi priznanja našao je za neke dijelove iz »Majstorâ pjevačâ«... a onda se neodoljivo počela u njemu buditi sve veća ljubav prema toj glazbi. Nije priznavao tu ljubav, ona ga je gotovo plašila, i on se nje odricao mrmljajući. Ali njegova partnerica nije trebala više navaljivati, da bi, pošto

su neko vrijeme svirali stare majstore, komplicirao svoje zahvate i uputio se vijugavim putovima *leitmotiva,* koji su se pleli i rasplitali, dok bi mu u očima, gotovo protiv volje, zasjala stidljiva sreća. Poslije sviranja razvila bi se obično diskusija

O odnosu ovoga umjetničkog stila prema stilovima strože forme, i jednog je dana gospodin Pfühl izjavio da smatra svojom dužnošću, premda se njega taj predmet lično ne tiče, da svojoj knjizi o crkvenom stilu doda poglavlje »o primjeni starih tonaliteta u crkvenoj i nacionalnoj glazbi Richarda Wagnera«.

Hanno je sjedio posve mirno, obujmivši ručicama koljeno, i, po svom običaju, trljao jezikom kutnjak, pa su mu usta bila malo iskrivljena. Nije skidao očiju s majke i gospodina Pfühla. Pažljivo je slušao njihovu svirku i razgovor, i tako se desilo da je, tek što se uputio u život, osjetio, kako je glazba vanredno ozbiljna, važna i dubokoumna stvar. Jedva da je razumio pokoju riječ od onoga što su govorili, a i ono što su svirali uglavnom je nadilazilo njegovo djetinje shvaćanje. Ali vjera, ljubav i strahopoštovanje gonili su ga da opet dođe i da ondje sate i sate nepomično sjedi a da se ne dosađuje.

Bilo mu je tek sedam godina kad je prvi put pokušao samostalno ponoviti na klaviru neke akorde koji su ga se veoma dojmili. Majka ga je gledala, smiješeći se, ispravljala zahvate koje je s šutljivim žarom tražio i odabirao, i objašnjavala mu zašto je potreban baš ovaj ton, da bi iz ovog akorda nastao drugi. A njegov bi mu sluh potvrdio ono što je ona govorila.

Pošto ga je neko vrijeme pustila da sam svira, Gerda Buddenbrook je odlučila da dječak uči klavir.

»Mislim da nema sklonosti da bude solist«, rekla je gospodinu Pfühlu, »i to mi je zapravo drago, jer solo-sviranje ima svoje slabe strane. Ne govorim o ovisnosti solista o pratnji, premda to nekad može predstavljati problem, i da ja nemam vas... Nego uvijek postoji opasnost da čovjek upane u virtuoznost, bez obzira na stupanj savršenstva... Vidite, ja to

dobro znam po sebi, iskreno vam priznajem; ja držim da za solista muzika počinje tek onda kad dostigne vrlo visok stupanj umijeća. Napregnuta koncentracija na gornji glas, njegovo fraziranje i tonsko formiranje, pri čemu polifonija dolazi u svijest kao nešto veoma neodređeno i općenito, sve to može veoma lako u osrednje nadarenih učenika oslabiti smisao i pamćenje za harmoniju, što se kasnije teško ispravlja. Ja volim svoju violinu i prilično dobro gudim, ali u stvari više cijenim klavir... Velim samo to: dobro poznavati klavir — kao sredstvo kojim se mogu rezimirati najraznovrsnije i najbogatije tonske formacije, nenadmašivo sredstvo za muzičku reprodukciju — predstavlja za mene intimniji, jasniji i obuhvatniji odnos prema muzici... Slušajte, Pfühl, voljela bih, da ga odmah vi podučavate, budite tako dobri! Znam da u gradu imamo još dvije ili tri osobe — mislim ženske — koje daju satove, ali to su samo učiteljice klavira... Vi me shvaćate... Nije važno da se čovjek izvježba na nekom instrumentu, nego da malo nauči razumijevati glazbu, zar ne?... Pouzdajem se u vas. Vi to ozbiljnije shvaćate. Vidjet ćete da ćete imati priličan uspjeh s njime. Ima ruke Buddenbrookovih... Svi Buddenbrookovi mogu hvatati *none i decime.* — Samo što nikad nisu marili za to«, završi smijući se, a gospodin Pfühl izjavi da je spreman podučavati dječaka.

Otad je dolazio i ponedjeljkom poslije podne, da bi se bavio malim Johannom, dok je Gerda sjedila u danjoj sobi. Nije ga podučavao na uobičajen način, jer je osjećao da tiha i strastvena revnost djeteta zaslužuje nešto više nego da ga samo nauči malko udarati u klavir. Čim su svladali prve elemente, počeo je svom učeniku, na pristupačan i shvatljiv način, objašnjavati teoriju i upoznavati ga s temeljima nauke o harmoniji. I Hanno je razumio: tà učitelj mu je samo potvrđivao ono što je zapravo već odvajkada znao.

Koliko god je mogao, gospodin Pfühl je vodio računa o dječakovoj težnji za brzim napredovanjem. Brižno je i ljubazno nastojao da mu olakša olovne utege kojima materija

sputava hod fantazije i revan talent. Nije suviše strogo zahtijevao veliku spretnost prstiju pri sviranju skala, ili bar to nije bila svrha tih vježbi. Ono, za čim je išao, i što je brzo postigao, bio je jasan, obuhvatan i siguran pregled sviju tonaliteta, unutarnje i pregledno poznavanje njihovih srodnosti i povezanosti, iz čega se uskoro razvio onaj smisao za mnoge mogućnosti kombiniranja, ono intuitivno vladanje klavijaturom koje zavodi na fantaziju i improvizaciju... Dirljivom tankoćutnošću brinuo se za duhovne potrebe malog učenika, razmaženog slušanjem; brinuo se za potrebe koje su bile usmjeRené prema ozbiljnom stilu. Nije otrežnjavao njegovo duboko i svečano raspoloženje vježbanjem banalnih popjevaka. Dao mu je da svira korale i nije puštao da jedan akord prijeđe u drugi, a da ne bi upozorio na zakonitost tog prelaženja.

Uz vezivo ili knjigu, Gerda je iza zavjese pratila tok učenja.

»Nadmašili ste sva moja očekivanja«, reče jednom prilikom gospodinu Pfühlu. »Ali ne idete li predaleko? Ne postupate li suviše neobično? Vaša je metoda, čini mi se, eminentno stvaralačka... Zaista, katkad već pokušava improvizirati. Ali ako ne zaslužuje vašu metodu, ako nije dovoljno darovit za nju, ništa neće naučiti...«

»On je zaslužuje«, odgovori gospodin Pfühl i kimne. »Katkada promatram njegove oči... svašta se u njima krije, ali usta ostaju zatvorena. Kasnije u životu, koji će mu možda još čvršće zatvoriti usta, trebat će mu neka mogućnost da se izrazi...«

Ona ga pogleda — zdepastog muzikanta s riđom vlasuljom, podbuhlih očiju, nakostriješenih brkova ispod kojih se isticala Adamova jabuka — pruži mu ruku i reče: »Hvala vam, Pfühl. Vi mu želite dobro, i danas još ni ne možemo znati kakvu mu uslugu činite.«

A Hanno je bio bezgranično zahvalan i predan đak. On, koji je, i pored svih privatnih satova, u školi tupo zurio u računicu, bez nade da će je ikad moći da razumije, shvaćao je

za klavirom sve što mu je gospodin Pfühl govorio. Shvaćao je i usvajao to, kao što čovjek može primiti samo ono što je već odvajkada bilo u njemu. A Edmund Pfühl, u smeđem kaputu, činio mu se kao neki veliki anđeo koji ga svakog ponedjeljka poslije podne uzima u naručaj, da bi ga prenio iz bijedne svagdašnjice u zvučno carstvo neke blage, slatke i utješne ozbiljnosti...

Katkad bi održali sat u kući gospodina Pfühla, prostranoj, staroj kući sa zabatom i mnogim svježim hodnicima i kutovima, u kojoj je orguljaš stanovao posve sam sa starom gazdaricom. Katkad bi opet mali Johann nedjeljom smio slušati službu božju gore kod orgulja u crkvi svete Marije, a to je bilo sasvim nešto drugo nego da sjedi dolje u klupama s ostalim ljudima. Visoko gore, iznad vjernika, iznad pastora Pringsheima i njegove propovjedaonice, sjedila su njih dvojica, a oko njih su brujale silne mase zvukova koje su oni zajedno stvarali i vladali njima, jer je Hanno katkada, sav blažen i ponosan, smio pomoći učitelju pri baratanju registrima. Kad bi na koru umukla pjesma i svirka orgulja, kad bi gospodin Pfühl polako digao sve prste s tipki, i još se samo tiho i svečano gubili osnovni ton i bas — začuo bi se nakon efektne umjetničke pauze, ispod zaklona na propovjedaonici, modulirani glas pastora Pringsheima. A tada bi se znalo desiti da se gospodin Pfühl naprosto počne izrugivati propovijedi, da se stane izrugivati stiliziranom franačkom narječju pastora Pringsheima, njegovim dugim, tamnim ili oštro naglašenim vokalima; njegovim uzdasima i nagloj izmjeni mračna i preobražena izraza na njegovom licu. Tada se smijao i Hanno, tiho i usrdno-veselo, jer njih dvojica bijahu uvjereni, a da nisu jedan drugoga ni pogledali ni o tom govorili, da je ova propovijed prilično budalasto brbljanje, i da je prava služba božja ono, što pastor i njegova općina smatraju samo dodatkom za povećanje pobožnosti: naime, glazba.

Jest, gospodin je Pfühl bio svjestan toga da ti ljudi dolje u crkvenoj lađi, svi ti senatori, konzuli, građani i njihove

porodice, imaju vrlo malo razumijevanja za njegovu umjetnost, i to ga je stalno peklo i grizlo. Upravo je zato volio da njegov mali učenik bude uz njega, kako bi bar njega mogao tiho upozoriti da je ono što je netom odsvirao, nešto izvanredno teško. Upuštao se u tehnički posve neobične pothvate. Sastavio je »povratnu imitaciju«, komparirao melodiju, koja je bila jednaka, bilo da je čovjek čita s početka ili s kraja, i na njoj osnovao čitavu fugu, koja se svirala »natraške«. Kad ju je odsvirao, spustio je turobno ruke na koljena. »Nitko to ne primjećuje«, rekao je beznadno mašući glavom, I onda je šapnuo, dok je pastor Pringsheim propovijedao: »To ti je *rakov korak, mali moj*. Ti još ne znaš što je to... To je imitiranje neke teme s kraja prema početku, od posljednje note prema prvoj... nešto prilično teško. Poslije ćeš doznati što znači ta imitacija u strogom stilu... Sviranjem natraške neću te nikada gnjaviti, neću te siliti na to... Ne mora se to znati. Ali nemoj nikad vjerovati onima koji tvrde da je to igrarija bez muzičke vrijednosti. *Rakov korak* naći ćeš kod velikih skladatelja sviju vremena. Samo mladi i osrednji glazbenici suviše su oholi za takve vježbe. Čovjek mora biti skroman; zapamti to, Johann.«

Na svoj osmi rođendan, 15. travnja 1869, Hanno je zajedno s majkom svirao okupljenoj porodici neku malu fantaziju, neki jednostavni motiv što ga je pronašao i koji mu se svidio, pa ga je malo proširio i razradio. Razumije se, da je gospodin Pfühl, kome je to povjerio, štošta kritizirao.

»Kakav je to teatralan završetak dječače! Ta to ne pristaje k ostalome! Početak je sasvim dobar, ali bih htio znati, molim te, kako tu odjednom iz h-dura upadaš u kvart-sekst-akord četvrtog stupnja sa sniženom tercom? To su lakrdije. I još k tome tremoliraš. To si negdje pobrao... Odakle si to uzeo? Znam već! Suviše si dobro slušao, kad sam tvojoj gospođi mami svirao neke stvari... Izmijeni završetak, sinko, pa ćeš imati, sasvim pristojnu stvarcu.«

Ali Hannu je bilo najviše stalo do tog mol-akorda i

završetka, a to je njegovu majku tako zabavljalo da je pri tome i ostalo. Uzela je violinu, svirala s njime gornji glas i onda varirala, dok je Hanno jednostavno ponovio stavak, svirajući diskant u pasažama od tridesetdrugina. To je sjajno zvučalo, Hanno ju je poljubio od sreće, i tako su 15. travnja svirali taj komad pred familijom.

Konzulica, gospođa Permaneder, Christian, Klohtilda, konzul Kröger sa suprugom, gospodin i gospođa Weinschenk, gospođice Buddenbrook iz Široke ulice i gospođica Weichbrodt ručali su u čast Hannova rođendana u četiri sata kod senatora i njegove žene. Sad su sjedili u salonu, slušali i gledali dijete što je u mornarskom odijelu sjedilo za klavirom, i osebujnu i elegantnu pojavu Gerde koja je najprije na g-žici izvela divnu kantilenu, a zatim s nepogrešivom virtuoznošću razvila bujicu biserastih i pjenušavih kadenca. Srebrna žica na držku njenog gudala blistala je u svjetlu plinskih svjetiljki.

Hanno, blijed od uzbuđenja, nije mogao gotovo ništa jesti za stolom; no sada se toliko zadubio u svoje djelo — kome će, na žalost, biti kraj za dvije minute — da se potpuno zanio i zaboravio na sve oko sebe. Ova mala skladba bila je više harmonijske nego ritmičke prirode, i veoma se čudno doimala suprotnost između primitivno djetinjih muzičkih sredstava i teškog, strastvenog, gotovo rafiniranog načina kojim su ta sredstva bila naglašena i iskorištena.

Hanno je nakrivio glavu i, kimajući polagano, značajno isticao svaki prelazni ton. Sjedeći na rubu stolice, nastojao je da s pomoću pedala i pomaka svakom novom akordu dade osjetljivu vrijednost. U stvari, ako je mali Hanno postizao neki efekat — pa makar se taj efekat ograničio na njega samog — onda je taj učinak bio više osjetljive negoli osjećajne prirode. Posve jednostavan harmonijski zahvat dobivao bi važnim *ritardandom* neko tajanstveno i preciozno značenje. Bilo kojem akordu, nekoj novoj harmoniji, nekom umetku, udahnuo bi iznenada neko nervozno djelovanje koje bi slušaoce iznenadilo, a koje bi postizavao zvučnim isticanjem odnosne

glazbene fraze. Pri tom bi Hanno uzdizao obrve, a trupom, koji se dizao i polagano spuštao kao da lebdi, opisivao kretnju koja je pratila glazbeni izražaj... A onda kraj, ljubljeni Hannov kraj, koji je svojom primitivnom patetikom okrunio čitavu skladbu. *Pianissimo* u e-molu podrhtavao je zapljuskivan pasažama violine, tiho, čisto i zvonko, nalik na srebrnu pjenu... Rastao je, bujao, polako, polagano, a kad je *pianissimo* prešao u *forte,* upleo je Hanno cis, koji se vraćao osnovnom tonalitetu, i dok se Stradivarijeva violina zvučno zatalasala obrubljujući svojim šumom i taj cis, Hanno je silno pojačao disonancu i prešao u *fortissimo.* Svoju kompoziciju nije htio »razriješiti«, uskraćivao je to zadovljstvo sebi i slušatelj ima. Kako će je razriješiti, kakvo će to biti rješenje, kad uroni, zanosan i oslobođen, u h-dur? To će poniranje biti neopisiva sreća, preslatko zadovoljstvo, smirenje, blaženstvo i raj Ali ne, još ne! Da odgodi još časkom, da otegne to rješenje, napetost će postati nepodnošljiva, pa će to slađe i divnije biti kad čovjeku odlane... Još jednom, samo jednom da srkne ovu čežnju koja ga neodoljivo zanosi i gura naprijed; da okusi još jednom požudu koja ispunjava čitavo njegovo biće; da još jednom napne posljednjom, grčevitom nategom volje sve svoje snage, kako bi odgodio trenutak kad će se sve to ispuniti, trenutak otkupljenja, znajući dobro da je sreća samo trenutak... Hannov se trup polagano protegnuo, njegove su oči postale goleme, njegove su stisnute usnice podrhtavale, sav bi se stresao kad bi na mahove, isprekidano, uvlačio zrak kroz nozdrve... A onda je više nije mogao zadržati, slast ga je prevladala. Njegovi su mišići popustili. Mlitav, izmoren i savladan, spustio je glavu koja je klonula na rame; njegove su se oči sklopile, a turoban bolan osmijeh neizrecivog blaženstva poigravao mu je oko usana, dok je uz pomoć pedala muklo šumio, šuštao, šaputao njegov tremolo, zapljuskivan talasavim pasažama violine kojima su se pridružile i druge pasaže u basu. I tako je prešao neopazice u h-dur, uzdigao se naglo do *fortissima,* zabrujao, stao i umuknuo. Kao da se nešto

prekinulo.

Bilo je nemoguće da ta svirka djeluje i na slušaoce onako kako je djelovala na samog Hanna. Gospođa Permaneder, na primjer, nije ama baš ništa razumjela. No vidjela je, kako se dijete smiješi, kako se naginje gornjim dijelom tijela, kako blaženo spušta na rame malu, ljubljenu glavicu... a to je duboko ganulo njeno dobro srce koje nije bilo teško uzbuditi.

»Kako taj dečko svira! Kako svira!« uzviknula je i malone plačući pritrčala djetetu i zagrlila ga... »Gerda, Tomo, on će postati neki Mozart, neki Meyerbeer, neki...« i kako se nije mogla sjetiti trećeg imena koje bi bilo toliko znamenito, ograničila se na to da izljubi svog nećaka koji je, s rukama u krilu, sjedio sav klonuo i duhom odsutan.

»Dosta, Tony, dosta je!« reče senator tiho. »Molim te, nemoj mu time puniti glavu.«

SEDMO POGLAVLJE

Thomas Buddenbrook nipošto nije bio zadovoljan s ponašanjem i razvitkom maloga Johanna.

Nekoć se oženio Gerdom Arnoldsen usprkos tome što su zabezeknuti filistri mahali glavom. Učinio je to jer se osjećao dovoljno jakim i slobodnim da bez opasnosti po svoju građansku sposobnost i umješnost pokaže otmjeniji ukus no što je bilo uobičajeno. Ali zar se vrglo samo na majku to dijete? Nasljednik, koga je tako dugo uzalud iščekivao, a koji licem i stasom mnogo podsjeća na očevu porodicu? On se nadao da će njegov sin sretnije i slobodnije nastaviti njegov

životni poziv. Pa zar da taj sin ostane dušom i po naravi stran čitavoj okolini u kojoj je pozvan da živi i djeluje, čak da bude tuđ svome ocu i da se od njega tuđi...

Dosad je u Thomasovim očima Gerdino sviranje na violini predstavljalo samo neku dopunsku draž njenog osebujnog bića; nešto što je u skladu s njenim čudnim očima, koje je ljubio, s njenom gustom tamnocrvenom kosom i čitavom njenom pojavom koja je tako neobična. Međutim, sada, kad je vidio kako i njegova sina — već tako rano, od samog početka i tako potpuno — obuzima strast za glazbom, koja je njemu strana, učinila mu se ona kao neka neprijateljska sila što se postavlja između njega i djeteta, od koga je želio učiniti pravog Buddenbrooka, jaka i praktična čovjeka koji će težiti za vlašću i osvajanjem. A kako je u to vrijeme bio previše razdražljiv, činilo mu se da postoji opasnost da ga ta neprijateljska sila učini tuđincem u vlastitoj kući.

Nije mogao da se približi glazbi , kojom su se bavili Gerda i njen prijatelj, taj gospodin Pfühl, a Gerda, ekskluzivna i nestrpljiva u pitanjima umjetnosti, još mu je na zaista okrutan način oteščavala to prilaženje.

Nikad ne bi bio vjerovao da je suština glazbe toliko strana njegovoj obitelji, koliko se to sada učinilo. Djed je volio pokatkad svirati na flauti, a i on sam uvijek je rado slušao lijepe napjeve u kojima je bilo lake gracije, nekoga sjetnog razmatranja ili vedrog poleta. Ali kad bi se pohvalno izrazio o takvu komadu, mogao je biti siguran da će Gerda slegnuti ramenima, samilosno se nasmiješiti i reći: »Kako se možeš tome diviti, dragi moj? Pa to nema nikakve muzičke vrijednosti...«

Mrzio je tu »muzičku vrijednost«, tu riječ koja je za njega predstavljala samo hladnu nadutost. Bunio se protiv nje i u Hannovoj prisutnosti. Nekoliko se puta u takvoj prilici desilo da je planuo i povikao: »Ah, draga moja, čini mi se prilično bahato i neukusno kad se netko stalno poziva na tu muzičku vrijednost!«

A ona bi mu odgovorila: »Thomas, jednom zauvijek, ti nikad ništa nećeš razumjeti od muzike kao umjetnosti, i, uza sve to što si inteligentan, nikad nećeš spoznati, da je ona nešto više nego prijatna zabava poslije jela i užitak za uho. Ti u muzici ne osjećaš, što je banalno, a taj osjećaj inače imaš u dovoljnoj mjeri... a baš on je kriterij za shvaćanje umjetnosti. Već po tome možeš vidjeti, koliko ti je glazba strana, što tvoj muzički ukus zapravo ne odgovara ostalim tvojim potrebama i nazorima, što se tebi sviđa u glazbi? Neki plitki optimizam, a da naiđeš na takav bljutavi optimizam u nekoj knjizi, ljutio bi se, ili bi se srdito nasmijao i odbacio tu knjigu. Brzo ispunjenje svake želje, tek što se pojavila... Spremno i ljubazno ugađanje volji koja se jedva probudila... Zar se u životu dešava onako kako to biva u lijepoj melodiji?... To je glupavi idealizam...«

Shvaćao ju je, pojmio je što govori. Ali je nije mogao slijediti osjećajima, niti je mogao razumjeti zašto napjevi koji njega razveseljuju ili turobno diraju, nemaju vrijednosti, a skladbe koje mu se čine opore i zbrkane, imaju — kažu — toliku vrijednost. Činilo mu se da stoji pred hramom odakle ga Gerda nesmiljeno tjera... i pun jada gledao je kako ona s djetetom ulazi u taj hram.

Nije želio da itko opazi koliko ga uznemiruje što se njegov sinčić sve više udaljuje i otuđuje od njega; bilo bi mu strašno kad je tko pomislio da se on bori za naklonost djeteta. Danju gotovo nije imao vremena da se bavi dječakom, ali za vrijeme ručka vladao se prema njemu prijateljski i srdačno, s nekom dozom grubosti, da bi ga ohrabrio. »No, prijatelju«, rekao bi tapšući ga po zatiljku i sjedajući za stol pored njega... sučelice ženi... »Kako smo! Što smo radili! Učili?... I svirali na klaviru? To je dobro! Ali ne valja suviše svirati, inače gubiš volju za ostalo, pa ćeš na Uskrs propasti!« Nijedan mišić na njegovu licu nije odavao s koliko je zabrinute napetosti iščekivao, kako će Hanno primiti njegov pozdrav i kako će na nj odgovoriti; ništa nije odavalo da se u njemu nešto bolno steže kad bi mu

dijete dobacilo plašljiv pogled zlatnosmeđih, osjenčanih očiju i, ne pogledavši mu u lice, nijemo se nagnulo nad tanjur.

Bilo bi upravo bezumno da se uznemiruje zbog te djetinje smetenosti. Dok su bili zajedno, recimo između jednog i drugog jela, bila mu je dužnost da se pozabavi s dječakom, da ga malo ispituje, da budi u njemu praktični smisao za činjenice... Koliko ima stanovnika naš grad? Koje ulice vode od Trave u gornji grad? Kako se zovu ambari koji pripadaju našem poduzeću? Brzo i spremno odgovori! — Ali Hanno je šutio. Ne iz inata prema ocu, ne zato da bi ga povrijedio. Ali stanovnici, ulice, pa i ambari, koji su mu bili ravnodušni u normalnim prilikama, postajali bi očajno odvratni čim bi ga netko stao ispitivati o njima. Sve ako je i prije toga bio posve dobro raspoložen i čak razgovarao s ocem — čim bi razgovor poprimio ma i neku malenu sličnost s nekim ispitom, raspoloženje mu je odmah padalo ispod nule, i nikako nije mogao odgovoriti. Suze su mu navirale na oči, usta su dobivala malodušan izraz, i obuzimalo ga je silno žaljenje što je tata tako neoprezan, pa će sada, eto, sebi i svima ostalima pokvariti ručak. Ta već bi morao znati da takvi pokušaji ne vode ničemu dobrom. Suznih je očiju gledao u tanjur, dok ga je Ida gurkala i šaptala mu... ulice i ambare. Ali, ah, to je bilo nepotrebno, posve nepotrebno! Nije ga razumjela. Ta on je sasvim dobro znao neka imena, i vrlo bi lako mogao bar donekle udovoljiti tatinim željama, kad bi to bilo moguće, kad ga nešto nesavladivo žalosno ne bi sprečavalo u tome... Trgnuo bi se od straha kad bi otac strogo uzviknuo ili udario viljuškom o podmetak za noževe. Pogledao bi majku i Idu i pokušao govoriti; ali već se kod prvih slogova gušio u jecajima. »Dosta!« povikao bi senator gnjevno. »Šuti! Neću više ništa da čujem! Ne moraš ništa govoriti! Možeš čitavog života nijemo i glupo buljiti preda se!« I ručak bi se završio u mrzovoljnoj šutnji.

Baš zbog te sanjarske slabosti, tog plača i potpune odsutnosti svježine i energije prigovarao je senator, što se

Hanno tako strastveno bavi glazbom.

Hanno je uvijek bio nježna zdravlja. Naročito su mu zubi odvajkada bili uzrok mnogih bolnih smetnji i muka. Kad su mu izbijali mlječnjaci, imao je vrućicu i grčeve, te umalo nije umro. Kasnije je mnogo patio od upale desni i čireva u ustima koje mu je gospođica Jungmann, kad bi sazreli, običavala probosti pribadačom. Sada, kad su mu rasli novi zubi, trpio je još više. Bolovi su gotovo nadmašivali Hannove snage, čitave noći nije spavao, nego je samo stenjao i plakao u groznici što su je uzrokovale boli. Zubi, koji su izvana bili lijepi i bijeli kao u njegove majke, bili su faktično meki i krhki, krivo su rasli i smetali jedan drugome u rastu. Da bi se stalo na put svim tim nevoljama, morao je mali Hanno već zarana upoznati strašna čovjeka: gospodina Brechta, zubara Brechta iz Mlinarske ulice...

Već samo ime toga čovjeka jezovito je podsjećalo na šum koji nastaje u čeljusti kad se vuče, vrti i kopa, da bi se iščupali korijeni zuba, i pri samoj pomisli na to ime Hannu se srce stezalo od straha, kao da već sjedi u čekaonici. Ondje bi se zgurio u naslonjaču sučelice vjernoj Idi Jungmann, udisao oštar miris kojim je vonjala ta prostorija, i gledao ilustrirane žurnale, dok se na vratima ordinacije ne bi pojavio zubar i učtivo rekao ono »Molim, izvolite«, što je tako strašno zvučalo...

No u toj čekaonici bijaše nešto što je Hanna privlačilo; što je za njega imalo neobičnu draž: u jednome kutu, usred mjedena kaveza, sjedila je krasna šarena papiga, otrovnih očica, koja se s nepoznatih razloga zvala Josephus. Obično je govorila glasom bijesne, stare žene: »Molim sjesti... Momang...« Iako je to u danim prilikama zvučalo kao zlobno izrugivanje, ipak je Hanno Buddenbrook prema njoj osjećao neku vrstu ljubavi, pomiješanu s užasom. Papiga... velika, šarena ptica, koja se zove Josephus i znade govoriti! Zar ne bi čovjek rekao da je pobjegla iz kakve začarane šume, iz koje od Grimmovih priča koje mu je Ida čitala kod kuće?... Pa i ono »Molim«, što je gospodin Brecht govorio otvarajući vrata, ponavljao je

Josephus uporno, pa bi se dešavalo čudo, da je Hanno ulazio u ordinaciju smijući se i sjedao na veliku, neprijatno konstruiranu stolicu do prozora, pored koje se nalazio stroj za bušenje.

Što se tiče samoga gospodina Brechta, veoma je naličio Josephusu, jer mu je nos bio isto onako tvrd i savinut, nad crnim prosjedim brkovima, kao kljun njegove papige. Ali najgore od svega bilo je to što je bio nervozan i što sam nije bio dorastao mukama koje je u svom zvanju morao nanositi ljudima. »Moramo pristupiti vađenju, gospođice,« rekao bi Idi Jungmann problijedivši. Zatim je Hanno, dok ga je oblijevao hladan znoj, i dok je, nesposoban da se opre i nesposoban da pobjegne, u duševnom stanju koje se ničim nije razlikovalo od duševnog raspoloženja zločinca koga vode na stratište — gledao razrogačenih očiju kako mu prilazi gospodin Brecht s kliještima u rukavu, i kako pri tom zubaru izbijaju na ćeli sitne kapljice znoja, a njegova se usta također rastežu i nakrivljuju od straha... A nakon te odvratne operacije — dok je Hanno blijed, drščući, suznih očiju, izobličen, pljuvao krv u modru posudu koja se nalazila pored njega, — gospodin je Brecht morao na trenutak sjesti, obrisati čelo i popiti malo vode ...

Malog su Johanna uvjeravali da mu ovaj čovjek čini mnogo dobra i da mu prišteđuje mnoge još veće patnje. Ali kad je Hanno uspoređivao boli koje mu je nanosio gospodin Brecht, s pozitivnom i osjetnom koristi za koju je trebalo da mu bude zahvalan, toliko bi ono prvo prevagnulo, da je posjete u Mlinarsku ulicu morao smatrati najgorom od svih nepotrebnih muka. Zbog umnjaka, koji će poslije izrasti, trebalo je ukloniti četiri kutnjaka, koji su tek izrasli i bili bijeli, lijepi i još posve zdravi, a kako nisu htjeli premoriti dijete, trajalo je to vađenje četiri sedmice. Strašnih li dana! Ovo otegnuto mučenje, u kojem se već počinjao bojati onoga što će doći, dok se još nije oporavio od onoga što je pretrpio, prelazilo je njegove snage. Kad su mu izvadili posljednji zub, Hanno je bio toliko

iscrpljen, da je obolio i odležao osam dana.

Uostalom, sve te tegobe sa zubima nisu utjecale samo na njegovo duševno raspoloženje, već i na rad pojedinih organa. Kako nije mogao dobro žvakati, često bi mu se poremetila probava, znao je oboljeti od gastričke groznice, a ti želučani poremećaji izazvali bi povremeno nepravilan rad srca, prejako ili preslabo kucanje i vrtoglavicu. Pored svega toga, mučila ga je i dalje, pa čak se i pogoršala, ona čudna bolest koju je doktor Grabow nazivao *pavor nocturnus*. Jedva da bi prošla koja noć, a da mali Johann jednom ili dvaput ne skoči, te da lamatajući rukama, uz sve znakove nepodnošljiva straha, ne zove u pomoć ili moli da mu se smiluju, kao da oka njega gori, kao da ga netko hoće zagušiti, kao da se dešava nešto neizrecivo grozno... Ujutro se više ničega nije sjećao. — Doktor Grabow mu je propisao da svake večeri pije sok od borovnica, ali to nije nikako pomoglo.

Smetnje kojima je bilo podvrgnuto Hannovo tijelo, i boli što ih je trpio, morale su izazvati u njemu onu ozbiljnost i preranu zrelost kojom se odlikovao taj starmali dječak. Mada je to rijetko dolazilo do izražaja, a i onda nenametljivo, kao da nadarenom dječaku dobar ukus naređuje da to potiskuje, ipak je znalo poprimiti oblik turobne nadmoćnosti... »Kako si, Hanno?« pitao bi tkogod od rođaka, njegova baka ili gospođice Buddenbrook iz široke ulice... a on bi samo rezignirano podigao krajeve usana i trgnuo ramenima pod mornarskim ovratnikom,

»Ideš li rado u školu?«

»Ne«, odgovarao je Hanno mirno i iskreno, kao da, s obzirom na ozbiljnije stvari, ne smatra vrijednim lagati u takvim pitanjima.

»Ne? Oh! Ali čovjek mora učiti: pisati, računati, čitati...«

»I tako dalje,« dodavao bi mali Johann.

Ne, nije volio ići u staru školu, tu nekadašnju samostansku školu s trijemovima i gotičkim svodovima u razredu, često je izostajao zbog bolesti i bio vrlo rastresen — razmišljao bi o

kakvoj harmonijskoj vezi ili o neriješenom čudu nekoga glazbenog komada što su ga svirali majka i gospodin Pfühl — a to nije baš povoljno utjecalo na njegovo napredovanje u naukama. Osim toga, pomoćni učitelj i i seminaristi koji su podučavali u nižim razredima, izazivahu u njemu, pored straha od kazne, i prikriveni prezir, jer je osjećao da ti ljudi zauzimlju podređen položaj u društvu, da su potišteni i da ne njeguju svoju vanjštinu. Gospodin Tietge, učitelj računstva, sitan starac u masnu, crnu kaputu, koji je predavao na ovoj školi još u doba pokojnog Marcellusa Stengela, i koji je nevjerojatno škiljio, a — što je pokušavao ispraviti naočarima, okruglima i debelima poput brodskoga okna — gospodin je Tietge svakoga sata podsjećao malog Johanna, kako mu je otac vazda bio marljiv i oštrouman u računanju... Zbog stalnih napadaja kašlja gospodin bi Tietge uvijek prekrio katedru ispljuvcima.

Hanno se uglavnom tuđio od svojih školskih drugova i bio je veoma hladan prema njima, samo se s jednim prisno sprijateljio, i to već prvih dana škole. Bilo je to dijete visoka podrijetla, ali posve zapuštene vanjštine: neki grof Mölln, po imenu Kai.

Dječak je bio Hannova stasa, ali nije bio poput njega u danskom mornarskom odijelu, već je nosio siromaško odijelce neodređene boje kojem je nedostajalo pokoje dugme, a na turu je imao veliku zakrpu. Činilo se da su mu ruke, koje su stršile iz prekratkih rukava, impregnirane prašinom i zemljom, jer su bile neke nepromjenljive, svijetlosive boje; no te su ruke bile uske i neobično fine, s dugim prstima i dugim, šiljatim noktima. Poput ruku bila je i glava onako zapuštena, nečešljana i prilično zamusana — no imala je sve oznake čiste i plemenite rase. Riđeplava kosa, nemarno razdijeljena po sredini, izvijala se iznad bijelog čela, nalik na alabaster, pod kojim su blistale plave oči, duboke, ali oštre i žive. Lične kosti bile su malo izbočene, a nešto zadignuta gornja usna i uzak, posve lagano savinut nos nježnih nozdrva bijahu već sada

karakterističnі.

Još prije negoli je pošao u školu, vidio je Hanno Buddenbrook dvaput ili triput maloga grofa izdaleka, i to kad je šetao s Idom prema sjeveru, izvan Gradskih vrata. Ondje se, negdje daleko vani, u blizini prvog sela, nalazio mali posjed, sitno, gotovo bezvrijedno imanje koje uopće nije imalo imena. Majur se sastojao od gomile đubreta, nekoliko kokoši, štenare i bijedne zgrade nalik na kolibu, s crvenim krovom koji se veoma nisko spuštao. To je bila vlasteoska kuća, i u njoj je stanovao dječakov otac, grof Eberhard Mölln.

Bio je to čudak koji je rijetko zalazio među ljude; bavio se gajenjem kokoši, pasa i povrća i živio na svom malom posjedu, odijeljen od čitavog svijeta. Grof je bio visok čovjek u čizmama sa suvracima, zelenom kaputiću od čupave tkanine, ćelave glave, sav obrastao dugom prosijedom bradom. Uvijek mu je u ruci bio kratki bič, iako uopće nije imao konja, a ispod čupave obrve bio mu je zatisnut monokl. Osim njega i njegova sina više nije bilo nigdje u zemlji grofova Mölln. Pojedine grane te nekoć bogate, moćne i ponosne porodice postepeno su nestale, izumrle i propale, i još je živjela samo jedna tetka malog Kaia, no otac se nije s njom dopisivao. Ona je pod nekim pustolovnim pseudonimom pisala romane za porodične časopise. — Ljudi su se još sjećali kako je grof Eberhard, kad se doselio na ovo imanje izvan grada, a da bi se obranio od ljudi koji bi ga došli nešto pitati, nešto mu ponuditi ili prosjačiti, izvjesio na neko vrijeme natpis nad niskim kućnim vratima; »Ovdje stanuje grof Mölln posve sam; ne treba ništa, ne kupuje ništa i nema ništa da pokloni.« Pošto je natpis izvršio svoju zadaću, te nitko nije više dosađivao, on ga je skinuo.

Bez majke — jer je grofica umrla u porođaju, a kućanstvo je vodila neka postarija žena — odrastao je ondje Kai kao mali divljak, među kokošima i psima, i ondje ga je — iz daljine i veoma plašljivo — gledao Hanno Buddenbrook, kako poput kunića skače u kupusu, jakari se sa mladim psima i,

prevrćući se naglavce, plaši kokoši.

Našao ga je opet u školi, i neko se vrijeme još plašio divlje vanjštine maloga grofa. No ubrzo je sigurnim instinktom prozreo zapuštenu vanjštinu, zapazio bijelo čelo, tanke usne, duguljaste, plave oči koje su gledale srdito i kao da se čude, i osjetio je veliku simpatiju upravo prema tom drugu. No bio je suviše suzdržljiv a da bi smogao hrabrosti da mu prvi priđe, i da nije bilo bezobzirne inicijative maloga Kaia, nikad se njih dvojica ne bi sprijateljili. Čak je maloga Johanna isprva prestrašio strastveni tempo kojim mu se Kai približio. Taj zapušteni momčić tako se vatreno borio za naklonost tihoga i elegantno obučenog Hanna, osvajao ga je s toliko bujne, agresivne muškosti, da mu on nije mogao odoljeti. Pri učenju mu, doduše, nije mogao pomoći, jer je njegovoj neobuzdanoj i slobodnoj naravi jedanputjedan bi isto tako odvratan kao i sanjarskoj smušenosti maloga Buddenbrooka, ali mu je poklonio sve što je posjedovao: staklene špekule, drvene zvrkove, pa čak i malu iskrivljenu pištolju od lima, iako je to bila njegova najljepša igračka... Držeći ga za ruku, pričao mu je za vrijeme odmora o svome domu, o psićima i kokošima a o podne ga je pratio što je mogao dalje, premda je Ida Jungmann, sa zamotkom kruha i maslaca, čekala pred školskim vratima svoga gojenca, da ga povede u šetnju. Tom je prilikom doznao da malog Buddenbrooka kod kuće zovu Hanno, te je otad svog prijatelja samo tako nazivao.

Jednog je dana zatražio da se Hanno, umjesto da pođe na Mlinarski nasip, prošeta do posjeda njegova oca, da bi vidio male zamorčiće, i gospođica je Jungmann napokon pristala da udovolji molbi. Od šetali su se do grofovskog majura, pogledali gomilu đubreta, povrće, pse, kokoši i zamorčad, te su naposljetku ušli u kuću. Ondje je u niskoj dugoj prostoriji u prizemlju sjedio i čitao za teškim seljačkim stolom grof Eberhard, slika i prilika prkosne osamljenosti. Osorno ih je zapitao, što žele...

Idu Jungmann nisu više mogli nagovoriti da se vrati

onamo; uporno je zahtijevala da Kai radije posjeti Hanna, ako žele da budu zajedno, i tako je mali grof s iskrenim divljenjem, ali bez straha, prvi put stupio u prekrasnu roditeljsku kuću svog prijatelja. Otada je stao dolaziti sve češće i češće, a najzad ga je samo visoki snijeg u zimi mogao spriječiti da popodne još jednom ne prevali daleki put, kako bi proveo nekoliko sati kod Hanna Buddenbrooka.

Sjedili su u velikoj dječjoj sobi u drugom katu i pisali zadaće. Rješavali su duge računske zadaće kod kojih je, pošto bi obje strane tablice ispunili zbrajanjem, oduzimanjem, množenjem i dijeljenjem, na kraju prosto moralo izaći kao rezultat nula — a ako ne bi izašlo, onda se negdje potkrala greška koju su morali tražiti i tražiti, sve dok ne bi otkrili i uklonili malu zlobnicu. Ako su imali sreće, pogreška nije bila suviše blizu početku, jer su inače morali iznova pisati gotovo cijelu zadaću. Nadalje su se morali baviti njemačkom gramatikom, naučiti umijeće komparacije i posve čisto i ravno pisati, jedno ispod drugoga, razmatranja, na primjer: »Rog je proziran, staklo je prozirnije, zrak je najprozirniji.« Zatim su vadili pisanke za diktat, da bi proučili ovakve rečenice: »Naša je djevojka doduše puna dobre volje, ali nikad čestito ne pomete smeće s poda.« Pišući tu vježbu, punu iskušenja i zamki, bili su skloni da mjesto »djevojka« napišu »dijevojka«, da »čestito« napišu sa »ć«, smeće sa »č«, a »s poda« da spoje u jednu riječ, što su dosljedno proveli, te su sada morali pisati ispravak, a kad bi sve to svršili spremali bi stvari i sjedali na prozorsku dasku, da slušaju Idu.

Dobra im je duša čitala o Katerlischen, o onome koji je pošao u svijet da upozna strah, o Rumpelstielzchenu, Rapunzelu i žabljem kralju. Čitala je dubokim, strpljivim glasom, poluzatvorenih očiju, jer je te priče već toliko puta u životu ponovila da ih je govorila gotovo napamet i pri tom navlaženim kažiprstom mehanički okretala listove.

Međutim, ta je zabava urodila neočekivanim plodom: probudila je i stala razvijati u malome Kaiu potrebu da se

takmiči s knjigom, da i sam nešto ispriča, što im je veoma dobro došlo jer su već poznavali sve štampane priče, a i Ida se katkad morala malo odmoriti. Kaieve su priče isprva bile kratke i jednostavne, no kasnije su bivale sve smjelije i složenije, a bile su to zanimljivije, što nisu naprosto lebdjele u zraku, već su polazile od stvarnosti i bacale na nju neobično i tajanstveno svjetlo... Hannu se naročito svidjela pripovijetka o zlom, ali izvanredno moćnom čarobnjaku koji je nekoga krasnog i darovitog kraljevića po imenu Josephusa pretvorio u šarenu pticu i držao zarobljena, a sve ljude mučio svojim pakosnim majstorijama. Ali već raste u zemlji odabranik koji će jednom na čelu neodoljive vojske pasa, kokoši i zamorčadi neustrašivo ustati protiv čarobnjaka i jednim udarcem mača osloboditi kraljevića i čitav svijet, a osobito Hanna Buddenbrooka. Onda će s oslobođenog Josephusa spasti čarolija, i on će se vratiti u svoje kraljevstvo i postati kralj, a Hanno i Kai bit će visoki dostojanstvenici na njegovu dvoru...

Senator Buddenbrook koji je katkada, prolazeći kroz dječju sobu, vidio prijatelje zajedno, nije se protivio tome drugarstvu, jer je bilo očito da dječaci povoljno utječu jedan na drugoga. Druženje s Hannom smirivalo je, obuzdavalo, gotovo bi čovjek rekao oplemenjivalo Kaia, koji ga je nježno volio, divio se bjelini njegovih ruku i njemu za ljubav dopustio gospođici Jungmann da mu pere ruke četkicom i sapunom. A što je Hanno postao pored Kaia nešto živahniji i pustopašniji, tome se senator Buddenbrook samo radovao, jer je bio načistu da stalna ženska paska pod kojom je živio dječak, nije podesna da u njemu probudi i razvije muška svojstva.

Vjernost i odanost dobre Ide Jungmann koja, eto, već više od tri decenija služi kod Buddenbrookovih, nije se dala naplatiti zlatom. Prethodnu je generaciju požrtvovno odgajala i njegovala; ali Hanna je nosila na rukama, obasipala ga nježnošću i pažnjom, obožavala ga i često išla do apsurda u svojoj naivnoj i nepokolebljivoj vjeri da to dijete zauzima posve izuzetan i povlašten položaj u svijetu. Kad se radilo o njemu,

znala je biti nevjerojatno bezobzirna, pa i nezgodna. Kad je, na primjer, kupovala kolače u slastičarnici, nije se ustručavala da zagrabi u izložene posude, da bi mu doturila kakav slatkiš koji nije plaćala — ta slastičar se time mora osjećati počašćen! A pred kakvim zanimljivim izlogom odmah bi na svom zapadnopruskom narječju učtivo, ali odlučno zatražila da se ljudi maknu i ustupe mjesto njezinu štićeniku. On je u njenim očima bio tako izvanredno biće, da nikakvo drugo dijete nije držala dostojnim da dođe s njime u dodir. Što se tiče maloga Kaia, obostrana je naklonost nadjačala njeno nepovjerenje, a i ime ju je malo smekšalo. No kad bi na Mlinarskom nasipu sjedila s Hannom na nekoj klupi, a pridružila bi se njima druga djeca sa svojom pratnjom, gospođica je Jungmann ubrzo ustajala i odlazila izgovarajući se da je već kasno ili da je ondje »propuh«. Prema objašnjenjima što ih je davala malome Johannu, mogao je mali steći dojam da su svi njegovi vršnjaci skrofulozni i puni »zlih sokova« — samo on nije. A to nije baš povoljno utjecalo na njegovu prirođenu nepovjerljivost i povučenost.

Senator Buddenbrook nije znao te pojedinosti, ali je vidio da se njegov sin od prirode i zbog vanjskih utjecaja nipošto ne razvija u onome pravcu u kojemu bi on želio da se razvija. Da ga je mogao sâm odgajati, svakog dana i svakog sata djelovati na njegov duh! Ali nije imao vremena za to, i bolno je uviđao da njegovi prigodni pokušaji u tom smislu bijedno propadaju te još više otuđuju sina od oca i produbljuju jaz između njih. Pred očima mu je lebdjela slika, prema kojoj je želio da modelira svog sina: slika Hannova pradjeda, kakvog ga je on upoznao kao dječak — bistra glava, jovijalan, jednostavan, duhovit i jak... Zar Hanno ne bi mogao postati takav? Zar je to nemoguće? A zašto?... Da bar može suzbiti i prognati tu glazbu koja dječaka odvraća od praktičnog života, koja sigurno ne koristi njegovu tjelesnom zdravlju, a pored toga apsorbira sve njegove umne sposobnosti! Ta zar njegova sanjarska ćud ne graniči katkada s neubrojivošću?

Jednog popodneva sišao je Hanno sam u prvi kat tri četvrta sata prije objeda — ručali su u četri sata. Neko je vrijeme vježbao na klaviru, a zatim se besposleno zavalio na počivaljku u danjoj sobi. Napola ležeći, igrao se mornarskom petljom na prsima. A da ništa nije tražio, pogledao je slučajno u stranu i spazio na majčinu pisaćem stolu od orahovine otvorenu kožnu mapu — mapu s obiteljskim papirima. Nalaktio se na jastuk, naslonio bradu na ruku i časkom iz daljine promatrao te papire. Nema sumnje, tata se jutros poslije užine bavio njima i ostavio ih ondje, da bi poslije nastavio posao. Neki su papiri bili u mapi; slobodni listovi koji su ležali pored nje, bili su pritisnuti kovnim ravnalom, a veliki svezak sa zlatnim obrezom i raznim vrstama papira bio je otvoren,

Hanno je nemarno kliznuo s otomana i prišao pisaćem stolu. Knjiga je bila otvorena na onoj stranici, gdje je bilo rukom mnogih predaka, a na kraju i očevom pregledno ispisano čitavo rodoslovlje Buddenbrookovih, sa zagradama i rubrikama za pojedine podatke. Kleknuvši jednom nogom na stolac i naslonivši glavu s mekim, svijetlosmeđim kovrčama o dlan, Hanno je posmatrao manuskript malo sa strane, umorno-kritički, s nekom prezirnom ozbiljnošću, kao čovjek kome je sve to potpuno ravnodušno. Slobodnom se rukom igrao maminim držalom koje je bilo pola od zlata, a pola od ebanovine. Oči su mu lutale preko svih tih muških i ženskih imena koja su stajala jedno ispod drugoga ili jedno uz drugo, dijelom napisano starinskim kićenim slovima s velikim zavijucima, tintom koja je izblijedjela i postala žućkasta ili je nekoć obilnije potekla, pa su se na njoj zadržali ostaci zlatnog pijeska za sušenje... Sasvim na kraju, ispod imena svojih roditelja, pročitao je i svoje ime — Justus, *Johann*, Kaspar, rođ. 15. travnja 1861 — ispisano tatinim sitnim rukopisom, koji je brzo klizio po papiru. To mu se svidjelo. Malo se uspravi, nemarno dohvati ravnalo i pero, položi ravnalo ispod svoga imena, pa još jednom preleti pogledom preko cijele te

genealoške vreve. A zatim spokojno i ne misleći ništa, mehanički, kao da je utonuo u snatrenje, povuče pažljivo zlatnim perom preko čitavog lista dvije lijepe, čiste crte: gornju malo deblju nego donju, onako, kako je morao ukrasiti svaku stranicu teke za računanje... Zatim je na trenutak sve to promatrao, nagnuvši glavu, i otišao.

Poslije ručka dozvao ga je senator i mrko se na nj izderao: »Što je to! Odakle to! Jesi li ti to učinio?«

Časkom je morao promisliti, da li je on to učinio, a potom je plašljivo i strašljivo odgovorio: »Jesam«. »Zašto si to učinio! Što te spopalo! Odgovaraj! Kako ti je to palo na pamet!« vikao je senator i udarao Hanna po obrazu savijenim sveskom.

A mali je Johann ustuknuo i prinesavši ruku obrazu promucao: »Ja sam mislio... mislio... da se više ništa neće napisati.«

OSMO POGLAVLJE

U posljednje su vrijeme članovi porodice raspravljali o nekoj novoj, veoma ozbiljnoj stvari, kad bi četvrtkom sjedili za ručkom, opkoljeni likovima bogova koji su se mirno smiješili sa tapeta. U tome razgovoru poprimala su lica gospođica Buddenbrook iz Široke ulice izraz hladne suzdržjivosti, dok mimika i kretnje gospođe Permaneder odavahu veliko uzbuđenje. Zabacivši glavu i pružajući obje ruke preda se ili uvis, govorila je srdito, s negodovanjem, ozlojeđena do dna duše. S posebnog slučaja, o kojemu je bila riječ, prešla bi na općenita razmatranja i spominjala zle ljude uopće; grlenim

glasom, po kojemu bi se odmah razabralo da se ljuti, davala je maha svome negodovanju, a ti su uzvici bili nalik na reski glas trublje i zvučali otprilike kao: »Plači-Trieschke!« »Grunlich!« »Permaneder!«

Sve je to bilo isprekidano suhim, nervoznim kašljucanjem koje je bilo u vezi s njenim želučanim smetnjama. Čudan je bio novi uzvik koji se pridružio tim imenima, a koji je ona izgovarala s neopisivim prezirom i mržnjom. Glasio je: »Državni tužitelj!«

Direktor Hugo Weinschenk uvijek je zakašnjavao, jer je bio pretrpan poslovima. A kad bi ušao u dvoranu — te balansirajući šakama i njišući se neobično živahno u struku salonskog kaputa polazio na svoje mjesto, pri čem je odvažno isturio donju usnu ispod uskih brčića — razgovor bi umuknuo i za stolom bi zavladala neugodna i zagušljiva tišina. Svi su šutjeli, dok ih senator ne bi izvukao iz neprilike time što bi olako, kao da se radi o nekom bilo kakvom poslu, zapitao direktora kako stoji stvar. A Hugo Weinschenk je odgovarao da stvar stoji vrlo dobro, izvrsno, jer drugačije ne može da bude... Na što bi nehajno i veselo prelazio na neki drugi razgovor. Bio je mnogo vedriji nego prije, gledao je oko sebe veoma odlučno i sigurno, i mnogo puta pitao za zdravlje Gerdine violine, mada nije dobivao odgovora na to pitanje. Uopće, govorio je mnogo i živahno; samo je bilo neprijatno što u svojoj prostodušnosti i pretjerano dobrom raspoloženju često nije vagao riječi i pričao katkad pričice koje nisu bile na mjestu. Pripovijedao im je, na primjer, anegdotu o dadilji koja je trpjela od vjetrova, što je loše utjecalo na zdravlje djeteta koje su joj povjerili. Načinom, koji mu se bez sumnje činio humorističnim, oponašao je kućnog liječnika kako viče: »Tko to smrdi? Tko smrdi?« i nije opažao, ili je tek prekasno opažao da mu je žena pocrvenjela, da konzulica, Thomas i Gerda sjede nepomično, gospođice Buddenbrook izmjenjuju prodorne pogledi, pa čak i Rieckchen Severin na dnu stola pravi uvrijeđeno lice, i jedino se možda stari konzul Kröger

tiho smije…

Šta je bilo s direktorom Weinschenkom? Taj ozbiljni, vrijedni i snažni čovjek, taj čovjek grube vanjštine koji nije sklon društvenom životu, već se uporno i savjesno bavi svojim poslom — taj čovjek nije samo jednom, već, kažu, nekoliko puta počinio teški prekršaj, pa je čak i optužen, sudski optužen da je izvodio poslovne manevre koji se ne mogu nazvati sumnjivim, nego prljavim i kriminalnim, te se protiv njega vodi istraga, i tko zna kako će se to još svršiti! — Zbog čega ga optužuju? Na raznim mjestima izbili su požari, i to veliki požari, zbog kojih bi osiguravajuće društvo prema ugovoru moralo platiti znatne iznose postradalima. Ali direktor Weinschenk je — kažu — pošto je primio od svojih agenata brze i povjerljive obavijesti o nesretnim slučajevima, dakle s očitom namjerom da prevari, proveo reosiguranje kod drugih društava i tako na njih prebacio štetu. A sad su stvar predali državnom tužitelju doktoru Moritzu Hagenströmu…

»Thomas«, rekla je konzulica u četiri oka svome sinu, »molim te… ja ništa ne razumijem. Što je s tom stvari!«

A on je odgovorio: »Pa, draga majko… Šta da ti kažem! Čini se, na žalost, da nije sve u redu. Ali s druge strane, ne bih rekao da je Weinschenk toliko kriv, koliko to neki ljudi tvrde. U modernom poslovanju postoji nešto što se zove uzanca… Vidiš, uzanca je manevar koji nije posve besprijekoran, koji se baš ne slaže s pisanim zakonom te se laiku čini nepoštenim, ali je po nekom prećutnom dogovoru uobičajen u poslovnom svijetu. Vrlo je teško reći, gdje prestaje uzanca i gdje počinje nešto gore… Svejedno… Ako se Weinschenk i ogriješio, po svoj prilici nije učinio ništa gore no što su učinili mnogi njegovi kolege koji su prošli bez kazne. Međutim… nipošto ne jamčim da če se parnica povoljno završiti. Možda bi ga u kakvom velikom gradu oslobodili optužbe; ali ovdje, gdje sve ovisi o klikama i ličnim motivima … Trebalo je da o tome promisli, kad je odabirao branitelja. Ovdje u gradu nema istaknutih odvjetnika, eminentnih glava, s nadmoćnim i uvjerljivim

govorničkim darom, koji se ne bi dali zbuniti i koji bi bili vični škakljivim pitanjima. Ali su zato naša gospoda juristi povezani zajedničkim interesima, ručkovima, u mnogim slučajevima i rodbinskim vezama, pa moraju imati obzira jedan prema drugome. Držim, da bi bilo pametnije da je Weinschenk uzeo kakvog ovdašnjeg advokata. A što je on učinio? Smatrao je potrebnim — kažem, smatrao je potrebnim, odakle bi se moglo zaključiti, da mu savjest nije čista — da pozove branitelja iz Berlina, doktora Breslauera, starog nevaljalca, prepredenog govornika, rafiniranog vještaka u pravnim pitanjima, koji je poznat po tome što je toliko i toliko lažnih bankrotera spasio od robije. On će bez sumnje veoma lukavo voditi stvar i tražiti odgovarajući honorar ... No, da li će to koristiti? Predviđam da će naši čestiti pravnici upeti rukama i nogama da pokažu, kako im ne imponira taj stari gospodin, i da će suci s mnogo više blagonaklonosti saslušati *plaidoyer* doktora Hagenströma... A svjedoci? Ne vjerujem da ga osoblje u njegovu uredu naročito voli i da će ga predano podržavati. Ono, što mi, koji smo mu skloni — a mislim, i on sam — nazivamo grubom vanjštinom, nije mu pribavilo mnogo prijatelja... Ukratko, majko, slutim na zlo. Bilo bi strašno za Eriku da dođe do nesreće, ali najviše bi mi bilo žao naše Tony. Vidiš, ona ima pravo kad kaže, da je Hagenström sa, zadovoljstvom preuzeo tu parnicu. Stvar se tiče sviju nas, pa ako se sramotno završi, pogodit će nas sve, jer Weinschenk pripada našoj obitelji i jede za našim stolom. Što se mene tiče, prijeći ću preko toga. Znam kako treba da se vladam. U javnosti moram pokazati da se mene čitava stvar ne tiče, ne smijem ići na rasprave — iako bi me Breslauer zanimao — i ne smijem se uopće ni za što brinuti, kako mi ne bi mogli spočitnuti da želim utjecati na ishod parnica. Ali Tony? Ne mogu ni zamisliti kako bi je to pogodilo da ga osude. Treba samo čuti kako iz njezinih glasnih protesta protiv klevete i zlobnih spletaka izbija strah... strah da nakon svih nevolja koje su je snašle, ne izgubi još i ovaj posljednji, časni položaj,

dostojan dom svoje kćeri. Ah, vidjet ćeš, ona će sve to glasnije tvrditi da je Weinschenk nedužan, koliko će drugi više u to sumnjati. Ali, naravno, možda je on i nevin, posve nevin... Moramo pričekati, majko, i biti puni takta prema njemu, Toniki i Eriki. Ali ja ne slutim na dobro...«

*

U takvim okolnostima približavao se ove godine Božić. Mali Johann nestrpljiva je očekivao te neusporedive dane i uzbuđeno kidao stranice kalendara što mu ga je napravila Ida; na posljednjoj je stranici narisala božično drvce.

Predznaci su učestali... Već od prvog dana adventa visjela je u bakinoj blagovaonici velika, šarena slika krepkoga starca sa snježnobijelom bradom koji je preko ramena prebacio golemu vreću, dok je u drugoj držao šibu. Jednog jutra bili su Hannov pokrivač, prostirka i odijelo posuti svjetlucavim zlatnim listićima. Zatim, nekoliko dana kasnije, kad je tata poslije ručka ležao na počivaljci i čitao novine, a Hanno se zadubio u pjesmu o endorskoj vještici u Gerokovim »Palminim listovima«, najavili su nekog »starca« koji se »propitkuje za maloga«. Taj je starac dolazio svake godine, a ipak se Hanno i ovoga puta iznenadio. Zamolili su ga da uđe, i starac je ušao vukući noge. Imao je na sebi dugu bundu kojoj je krzno bilo iskrenuto napolje i pokriveno zlatnim iskricama i snježnim pahuljicama, isto takvu kapu, a na licu je imao crne pruge i golemu, bijelu bradu koja je, poput neprirodno gustih obrva, bila protkana sjajnim srebrnim nitima. Kao svake godine, objasnio je dubokim glasom da je *ova* vreća — na lijevom ramenu — za dobru djecu koja znadu moliti, i u njoj ima jabuka i zlatnih oraha, a *ova* šiba — na desnom ramenu — da je za zločestu djecu... To je bio *Knecht Ruprecht*. Naravno, nije to bio sasvim »pravi«; možda je to zapravo bio samo brijač Wenzel u tatinoj izvrnutoj bundi; no koliko može uopće postojati, bijaše to ipak on. Hanno je i ove godine, iskreno uzbuđen izmolio Očenaš, i samo je jednom ili dvaput nervozno i gotovo nesvjesno zajecao. Na to je smio zagrabiti u vreću za

dobru djecu koju je starac poslije zaboravio ponijeti sa sobom...

Počeli su praznici, i prilično je sretno prošao trenutak, kad je tata pročitao ocjene, jer su đaci i na Božić dobivali svjedodžbe... Već je velika dvorana bila tajanstveno zaključana, već su došli na stol marcipan i smeđi kolači, već je u građu bilo kao na Božić. Sniježilo je, bilo je mraza, a ulicama su oštrim, bistrim zrakom odzvanjale lake ili sjetne melodije: to su se javljali talijanski verglaši koji su došli onamo radi praznika, a isticali su se baršunastim kaputićima i crnim brkovima. U izlozima su se kočili božični darovi. Oko visokog gotičkog zdenca na trgu bili su razapeti šatori božičnog sajma sa svojim šarolikim atrakcijama. Ma kuda čovjek išao, svuda je s mirisom jela, iznijetih na pazar, udisao miris blagdana.

Onda je, napokon, došlo veče, dvadeset i treći prosinca, kad su se dijelili darovi kod kuće, u Ribarskom dolu, no samo najužem krugu porodice. To je bio tek početak, uvod, predigra, jer je Badnjak uvijek cijela obitelj slavila kod konzulice. U predvečerje dvadeset i četvrtoga skupili su se u »sobi krajolikâ« svi oni koji su obično dolazili četvrtkom, a pored njih još i Jürgen Kröger iz Wismara i Theresa Weichbrodt s gospođom Kethelsen.

U teškoj svili sa crnim i sivim prugama, nježno mirišući na pačuli, stara je gospođa rumenih obraza i ražarenih očiju dočekivala goste koji su postepeno stizali, i šutke ih grlila, pri čemu su njene zlatne narukvice tiho zvečale. Te je večeri bila silno uzbuđena i šutke se tresla kao šiba na vodi. »Zaboga, majko, pa ti imaš groznicu!« rekao je senator kad je ušao s Gerdom i Hannom... »Ta mogli bismo svetkovati i bez velikih ceremonija«. No ona mu je prišapnula, dok je cjelivala sve troje: »U slavu Isusa ... A i moj dragi, pokojni Jean...«

I zaista, trebalo je održati svečani program što ga je pokojni konzul utvrdio za svetkovanje Božića. Osjećaj da je ona odgovorna da se dostojno proslavi ovo veče, kad svi treba da

budu ispunjeni dubokim, ozbiljnim i usrdnim veseljem, gonio ju je da bez predaha žuri amo-tamo — iz trijema sa stupovima, gdje su se već sakupljali dječaci iz kora Svete Marije, u blagovaonicu, gdje Rieckchen Severin još kiti drvce i raspoređuje darove, na hodnik, gdje zaplašeno i zbunjeno stoji nekoliko starčića i starica, siromaha koji će također dobiti darove, pa natrag u »sobu krajolikâ«, gdje je svaku suvišnu riječ i šum kažnjavala nijemim, strogim pogledom. Bilo je tako tiho da su se čuli zvuci udaljenog organca, koji su, nježni i jasni, dopirali iz neke ulice pokrivene snijegom. Jer premda je već u sobi sjedilo i stajalo dvadesetak ljudi, u njoj je bilo tiše nego u crkvi, a raspoloženje je pomalo podsjećalo na pogreb, kako je senator vrlo oprezno došapnuo ujaku Justusu.

Uostalom, nije baš prijetila opasnost da bi kakav uzvik mladenačke obijesti prekinuo ovo raspoloženje. Već na prvi pogled moglo se opaziti da su gotovo svi članovi davno zašli u godine kada životne manifestacije poprimaju smirenije oblike. Senator Thomas Buddenbrook, čije je bljedilo u suprotnosti s njegovim živahnim, energičnim, pa čak i humorističkim izrazom lica; Gerda, njegova žena, koja je sjedila nepomično, zabacivši glavu na naslon i, okrenuvši lijepo, bijelo lice prema gore, uperila pogled svojih blizih očiju okruženih modrikastim sjenama i punih neobična sjaja, u svjetlucave staklene prizme lustera; senatorova sestra, gospođa Permaneder; Jürgen Kröger, njegov bratić, tih, skromno odjeven činovnik; njegove bratučede, Friederika, Henrietta i Pfiffi, od kojih su prve dvije postale još mršavije i dulje, a posljednja još manja i deblja, no kojima je bio zajednički stereotipan izraz lica: zajedljiv i zlonamjeran smiješak koji je, pun zlobe i skepse, uperen uvijek protiv svih ljudi i stvari, kao da stalno govore: »Zbilja? No mi zasad u to sumnjamo«...; i napokon jadna, pepeljasta Klothilda koja je mislila samo na večeru. Svi su oni već prevalili četrdesetu, dok su domaćica, njen brat Justus i njegova žena, pa sitna Theresa Weichbrodt već davno prešli šezdesetu, a staroj konzulici Buddenbrook, rođenoj Stüwing, i

posve gluhoj gospođi Kethelsen bilo je već i sedamdeset godina.

U cvijetu mladosti bila je zapravo samo Erika Weinschenk. Ali moglo se opaziti kako joj se bujne grudi dižu u nečujnu, ali tešku uzdahu... kad bi joj se plave oči — oči gospodina Grünlicha — zaustavile na mužu, direktoru, čija se ošišana glava, prosijeda na sljepoočicama, tankih brčića, uraslih u krajeve usana, isticala ondje pored sofe na idiličnom krajoliku tapete... Bit će da su Eriku mučile nemirne i zbrkane misli o uzancama, knjigovodstvu, svjedocima, državnom tužitelju, branitelju i sucima. Vjerojatno nije bilo nikoga u sobi kome ne bi bile stalno na umu te ne božične misli. Činjenica da je zet gospođe Permaneder optužen, a čitava je obitelj svjesna toga da se u njenu krugu nalazi član koga optužuju da se ogriješio o zakon, o građanski poredak i poslovno poštenje i koji će možda sramotno svršiti u zatvoru, unosila je u taj skup nešto posve strano i monstruozno. Badnje veče porodice Buddenbrook s optuženikom u njihovoj sredini! Gospođa je Permaneder sjedila strogo i dostojanstveno, a gospođice Buddenbrook iz Široke ulice smješkale su se još za nijansu zajedljivije...

A djeca? Je li i taj prilično oskudan podmladak osjećao tihu jezovitost ove posve nove i dotad neznane okolnosti? Što se tiče male Elizabeth, bilo je nemoguće prosuditi njeno duševno raspoloženje. U haljinici bogato ukrašenoj atlasnim vrpcama, po čemu se mogao prepoznati ukus gospođe Permaneder, sjedila je u naručju svoje dadilje, stiskala šačicama palce, sisala jezik, ukočeno gledala preda se nešto izbuljenim očima i samo bi katkad kratko zapiskutala, na što bi je djevojka malo poljubila. A Hanno je tiho sjedio na klupici do majčinih nogu i zagledao se poput nje u prizmu lustera...

Christiana nema! Gdje je Christian? Tek sada, u posljednji čas, opaziše da još nije došao. Kretnje konzuličine, pokret ruke koji joj je bio svojstven — kao da diže s ugla usana jednu vlas prema frizuri — postali su još grozničaviji... Brzo je dala

upute gospođici Severin, i djevojka je pošla kraj malih crkvenih pjevača, kroz trijem sa stupovljem, između siromahâ na hodniku, i zakucala na vrata gospodina Buddenbrooka.

Odmah zatim osvanuo je Christian. Gladeći rukom ćelu, dogegao se posve mimo, na mršavim, krivim nogama koje su malo šepale poslije napadaja reumatizma.

»Grom i pakao, djeco«, reče, »gotovo sam zaboravio!«

»Gotovo si...« ponovi njegova majka zgranuto.

»Da, gotovo sam zaboravio da je danas Božić... Sjedio sam i čitao... neku knjigu, putopis iz Južne Amerike... Bože sveti, kako li sam ja već sve božićevao u svom životu...« doda i upravo je htio da ispriča kako je jednom proveo Badnjak u nekom londonskom petorazrednom tingltanglu, kad odjednom opazi da u sobi vlada crkvena tišina, te samo namreška nos i pođe na vršcima prstiju na svoje mjesto.

»Raduj se, kćeri sionska!« zapjeva zbor dječaka. A ti dječaci — koji su se još trenutak prije tako bučno zabavljali da je senator morao stati časkom na vrata, da bi ih malo zastrašio — pjevali su sada zaista prekrasno. Zvonki glasovi koji su se, vođeni dubljim organima, jasno uzdizali kličući i slaveći Gospoda, dirali su sva srca; usidjelice su se stale blaže smješkati, stari su ljudi počeli razmišljati o svom životu, dok su oni koji su stajali usred života, na trenutak zaboravili svoje brige.

Hanno je ispustio koljeno koje je bio obujmio. Bio je posve blijed, igrao se resama klupice i poluotvorenih usta trljao jezik o jedan zub. Po izrazu lica čovjek bi rekao da zebe. S vremena na vrijeme osjećao je potrebu da duboko udahne, jer sada, kad je dvoranom odzvanjala pjesma, ovaj zvonki *a-capella*, srce mu se stezalo od gotovo bolne sreće. Božić... Kroz pukotinu ispod visokih, bijelo lakiranih dvokrilnih vrata što su još bila zaključana, dopirao je miris jelovine i dočaravao mu sliku čudesa ondje u dvorani koja je svake godine ponovo iščekivao s lupanjem srca, kao nedokučivu, nadzemaljsku krasotu... Šta li će tamo biti za njega? Ono što je želio,

razumije se, jer to uvijek dobiva, ako mu nisu unaprijed objasnili da je želja neostvariva. Odmah će mu pasti u oči kazalište i pokazati mu put do njegova mjesta, to kazalište lutaka za kojim je toliko žudio, da ga je stavio na prvo mjesto i još debelo podvukao u popisu želja što ga je predao baki, i na koje je stalno mislio otkako je gledao »Fidelija«.

Jest, da ga odštete i nagrade za neki posjet kod gospodina Brechta, poveli su nedavno Hanna po prvi puta u kazalište, u Gradsko kazalište, gdje je u prvom redu, kraj majke, bez daha pratio zvukove i prizore »Fidelija«. Otada je sanjao samo scene iz opere; obuzela ga je takva strast za pozornicom da gotovo nije mogao spavati. S neizrecivom zavisti gledao je na ulici ljude koji su, poput njegova strica Christiana, bili poznati kao stalni posjetioci kazališta: konzula Döhlmanna, mešetara Goscha... Kako čovjek može izdržati sreću da gotovo svake večeri smije biti ondje, kao oni? Kad bi on mogao samo jedanput nedjeljno prije početka predstave zaviriti u dvoranu, čuti udešavanje instrumenata i pogledati spušteni zastor! Jer on je volio sve u kazalištu: zadah plina, sjedala, glazbenike, zastor...

Hoće li njegovo kazalište lutaka biti veliko? Veliko i široko? Kakav će biti zastor? Morat će što prije urezati rupu u nj, jer je i na zavjesi u Gradskom kazalištu bio otvor kroz koji vire glumci... Da li su baka ili gospođica Severin — jer baka nije mogla sve sama nabaviti — našle dekoracije, koje su potrebne za »Fidelija«? Već sutra će se nekud zaključati i posve sam prirediti predstavu... I već je u mašti čuo kako figure pjevaju, jer je kazalište odmah usko povezao s glazbom...

»Kliči, Jeruzalime!« završavao je zbor dječaka, a glasovi koji su, kao u fugi, išli usporedno, stopiše se mirno i radosno u posljednjem slogu. Jasni akord umukne, u trijemu i u »sobi krajolikâ« zavlada duboka tišina. Svi su članovi obitelji oborili pogled pod pritiskom te pauze, samo se direktor Weinschenk drsko i hladnokrvno ogledavao, a gospođa Permaneder nije mogla suzdržati suho kašljucanje. Konzulica polako priđe

stolu i sjedne među svoje rođake na sofu koja nije više stajala kao nekoć posebno i odijeljeno od stola. Primakne svjetiljku i privuče veliku, neobično debelu bibliju s pozlaćenim obrezom koji je izblijedio od starosti. Onda namjesti naočari, odriješi obje kožne kopče, kojima je knjižurina bila zatvorena, i otvori ondje gdje je bio umetnut znak, tako da se pojavila debela, hrapava, žućkasta hartija s golemim slovima. Potom gucne šećerne vode i stade čitati božićnu glavu.

Čitala je davno poznate riječi polako i jednostavnim naglaskom koji dira u srce, a glas joj je u pobožnoj tišini zvučao jasno, ganuto i radosno. »A mir ljudima dobre volje« reče. Tek što je zašutjela, zaori u trijemu troglasno »Tiha noći, sveta noći«, i porodica u »sobi krajolikâ« pridruži se pjevanju. Pjevali su prilično oprezno, jer većina prisutnih nije imala sluha, te se ovdje-ondje čuo iz skupa pokoji duboki i sasvim krivi ton… Ali to nije smanjilo djelovanje pjesme… Gospođi su Permaneder drhtale usne dok je pjevala, jer se ta pjesma najslađe i najbolnije prima onih ljudi koji imaju iza sebe buran život, te se u kratkom zatišju svečanog časa osvrću na prošlost… Gospođa je Kethelsen tiho i gorko plakala, mada nije gotovo ništa čula.

Tada ustade konzulica. Primi za ruku svog unuka Johanna i unuku Elisabethu i pođe kroz sobu. Pridružiše im se stariji gosti, za njima krenuše mlađi, a u trijemu im se priključiše siromasi i služinčad. Svi složno zapjevaše *O Tannenbaum*, i dok je stric Christian naprijed nasmijavao djecu hodajući kao pajac i pjevajući budalasto *O Tantebaum*, uđu zabliješteni i nasmiješeni kroz visoka, širom otvorena dvokrilna vrata ravno u nebo.

Čitava dvorana, prožeta mirisom prismuđenih jelovih grančica, blistala je i sjala od nebrojenih plamičaka. Zbog nebeskoga plavetnila tapeta s bijelim likovima bogova velika se prostorija činila još svjetlijom. U moru svjetla treperili su, poput dalekih zvijezda, plamenčići svijeća, razasutih po golemoj jeli, što se — okićena srebrnim nakitom i velikim,

bijelim ljiljanima, sa svjetlucavim anđelom na vrhu i plastičnim jaslicama na podnožju uzdizala gotovo do stropa između zagasito crvenih zavjesa. Na dugom i širokom stolu koji se, zastrt bijelim stolnjakom i pretrpan darovima, protezao od prozora pa sve do vrata, nalazio se niz manjih božičnih drveta, na kojima su visjeli slatkiši, a koja su također blistala od zapaljenih svjećica. Gorjele su plinske svjetiljke na zidu, a gorjele su i debele voštanice na pozlaćenim svijećnjacima u sva četiri kuta sobe. Veliki predmeti, darovi koji nisu mogli stati na stol, bili su poredani po podu. Pored jednih i drugih vrata nalazili su se manji stolovi, također zastrti bijelim stolnjakom, okićeni sjajnim drvcima i pokriveni poklonima: to su bile božićnice za služinčad i siromahe.

Pjevajući, a zaslijepljeni silnim svjetlima obiđu jednom dobro poznatu dvoranu koja im se učini stranom, prođu pored jaslica, u kojima mali voštani Isus kao da čini znak križa, i zaustave se umuknuvši na svome mjestu, pošto su bacili pogled na sve predmete.

Hanno je bio posve smeten. Tek što je ušao, potražio je grozničavim pogledom kazalište i spazio ga... Stajalo je na stolu, i učinilo mu se nevjerojatno veliko i široko, veće no što bi se bio usudio i zamisliti. Ali je mjesto bilo izmijenjeno — kazalište se nalazilo upravo na suprotnoj strani od one, gdje su se lane nalazili Hannovi darovi, pa je dječak, onako osupnut, ozbiljno posumnjao da je taj čarobni teatar njemu namijenjen. Osim toga, na podu do pozornice stajalo je nešto veliko, strano, što nije stavio u popis želja, nešto nalik na ormarić... zar je to za njega?

»Dođi amo, dijete moje, i pogledaj ovo«, reče konzulica i podigne zaklopac. »Znam, da voliš svirati crkvene pjesme... Gospodin Pfühl će te uputiti... Uvijek moraš pritiskivati nogom... nekad slabije, a nekad jače... a ruke ne smiješ podizati, nego uvijek *peu à peu* mijenjati prste...«

Bio je to harmonij, dražestan mali harmonij, smeđe poliran, s metalnim ručakama na obje strane, šarenim

potegama i zgodnom stoličicom za okretanje. Hanno udari akord... a iz harmonija se izvi blagi zvuk orgulja, te svi prisutni podigoše pogled sa svojih darova... On zagrli baku koja ga nježno privije uza se, pa ga onda ostavi, da bi mogla saslušati zahvaljivanje ostalih.

Hanno se obrati kazalištu. Harmonij je bio prekrasan, pravi san, ali zasad još nije imao vremena da se pobliže s njime pozabavi. Osjećao je ono obilje sreće kad čovjek ne mari za pojedinosti, već sve samo površno dodirne, da bi najprije stekao pregled... Oh, na kazalištu je bila i šaptaonica, školjkasti sanduk za šaptaoca, iza kojega se veličanstveno dizao široki crveni i pozlaćeni zastor. Pozornica je bila dekorirana za posljednji čin »Fidelija«. Jadni sužnji sklapali su ruke. Don Pizarro, s jako nabranim, dimijastim rukavima, zauzeo je strašan stav. A u pozadini se ministar, sav u crnoj kadifi, žurio da bi sve spasio. Bilo je kao u Gradskom kazalištu, gotovo još ljepše, Hannu je zazvučao u ušima pobjednički zbor, *finale*, pa je sjeo za harmonij da odsvira odlomak što ga je bio zapamtio... Onda je opet ustao, da razgleda knjigu, toliko željenu grčku mitologiju u crvenom uvezu sa zlatnom Paladom Atenom na koricama. Jeo je iz svog tanjura slatkiše, marcipan i smeđe kolače, promatrao manje poklone, pribor za pisanje i bilježnice, i časkom zaboravio sve ostalo gledajući držalo na kojemu se nalazilo sitno stakalce koje čovjek samo treba staviti pred oko, pa da kao nekom čarolijom vidi pred sobom širok švicarski krajolik.

Sad su gospođica Severin i služavka stale raznositi čaj i biskvite, pa je Hanno imao malo vremena da se ogleda, dok je umakao i jeo. Svi su stajali oko stola ili šetali pored njega, razgovarali i smijali se pokazujući svoje darove i diveći se tuđima. Bilo je tu predmeta od najraznovrsnijih stvari: porculana, nikla, srebra, zlata, drva, svile i sukna. Na stolu su ležali u dugom izmjeničnom nizu veliki smeđi kolači, simetrično obloženi bademima i voćnim želeom, i masivni hljebovi marcipana koji su iznutra još bili vlažni. Oni pokloni

koje je izradila ili okitila gospođa Permaneder — kao torbica za ručni rad, plitica za ukrasne biljke i jastuk za noge — bili su ukrašeni velikim atlasnim vrpcama.

Od vremena do vremena prišao bi tkogod malome Johannu, položio ruku na njegov mornarski ovratnik i razgledao darove s ironičnim i pretjeranim divljenjem kojim se ljudi obično čude dječjim krasotama. Jedino stric Christian nije bio ponosan kao ostali odrasli. Kad je s briljantnim prstenom na ruci, što ga je dobio od majke, prošao pored Hannova mjesta poveselio se kazalištu lutaka baš kao i njegov mali nećak.

»Grom i pakao, ala je to zgodno!« reče dižući i spuštajući zastor, pa ustukne jedan korak, da bi promotrio scenu. »Zar si to želio? To si, dakle, želio!« reče iznenada, pošto je neko vrijeme neobično ozbiljno i zadubljen u nemirne misli kolutao očima. »A zašto? Kako ti je to palo na pamet? Jesi li već bio u kazalištu?... Slušao si Fidelija? Da, to dobro daju... A sad hoćeš da ih imitiraš, je li? Da ih oponašaš, da sam izvodiš opere?... Zar je kazalište toliko djelovalo na tebe?... Slušaj me, dijete drago, poslušaj moj savjet, nemoj previše misliti na takve stvari... Teatar... i slično... Nije to dobro. Vjeruj stricu. I ja sam se uvijek suviše zanimao za te stvari, pa zato i nisam postao bogzna šta. Počinio sam velike pogreške, moraš znati...«

Govorio je ozbiljno i uvjerljivo svom nećaku, a Hanno ga je radoznalo gledao. Onda je zašutio i stao promatrati kazalište, a koščato i mršavo lice odjednom se razvedrilo. Odjednom pomakne figuru na pozornici i zapjeva muklim i kreštavim glasom koji je tremolirao: »Ah, kakav strašan zločini« pa privuče stolicu od harmonija pred kazalište, sjedne i stane izvoditi operu. Pjevajući i gestikulirajući glumio je čas dirigenta, a čas lica u operi. Za leđima mu se skupilo nekoliko članova porodice koji su se smijali, vrtjeli glavom i zabavljali se. Hanno je iskreno uživao gledajući ga. Međutim, nakon nekog vremena Christian posve neočekivano zašuti, umukne, lice mu poprimi nemiran i ozbiljan izraz, jednom rukom

pogladi tjeme i lijevu stranu tijela, pa se namreškana nosa zabrinuto obrati publici.

»Eto vidite, opet je gotovo«, reče; »sad opet dolazi kazna. Uvijek mi se osvećuje, kad se malo našalim. Nije da me boli, znate, nego me nekako trga... nekako neodređeno trga, jer su ovdje svi živci prekratki. Da, svi su prekratki...«

Ali rođaci nisu shvatili ozbiljno njegove jadikovke, baš kao ni njegove šale, i jedva su mu odgovorili. Ravnodušno su se razišli, a Christian je još neko vrijeme šutke sjedio pored kazališta i promatrao ga žmirkajući zamišljeno, pa je onda ustao.

»No, dijete moje, zabavljaj se time«, reče pogladivši Hanna po kosi. »Ali nemoj previše... i nemoj zbog toga zanemariti ozbiljan rad, znaš? Ja sam počinio mnogo pogrešaka... A sad idem u klub!« dovikne odraslima. »I tamo večeras slave Božić. Do viđenja!« I ukočenih, krivih nogu uputi se kroz trijem sa stupovljem.

Svi su toga dana ručali ranije negoli obično, pa su se obilato služili čajem i biskvitima. No tek što su popili čaj, stali su ih nuditi nekom žutom zrnatom kašom u velikoj kristalnoj zdjeli. Bila je to krema od badema, neka smjesa od jaja, mljevenih badema i ružične vodice, koja je imala izvrstan tek, ali od koje je čovjeka mogao strašno zaboljeti želudac kad bi pojeo i jednu žličicu previše. Usprkos tome, i premda ih je konzulica molila da »ostave malo mjesta i za večeru«, svi su dobrano zagrabili te kreme. A Klothilda je izvodila prava čudesa. Tiho i zahvalno kusala je kremu od badema, kao da jede heljdinu kašu. Za osvježenje bilo je vinskog želea u čašama, uz koji su jeli engleski *plumkake*. Malo-pomalo povlačili su se s tanjurom u »sobu krajolikâ« i sjedali za stol.

Hanno je ostao sam u dvorani, jer su malu Elisabeth Weinschenk odveli kući, dok je on ove godine po prvi put smio ostati na večeri u Mengovoj ulici. Služavke i siromasi otišli su sa svojim darovima, a Ida Jungmann čavrljala je u trijemu sa Rieckchen Severin, premda je inače, kao odgojiteljica, strogo

čuvala distancu prema sobarici. Svjetla su na velikom božičnom drvu dogorjela i utrnula se, te su jaslice ostale u mraku, ali su na malim drvcima još gorjele poneke svijeće, pa bi se pripalila i po koja grančica, zažarila se pucketajući i pojačala miris što je ispunjavao dvoranu. Pri najlakšem dašku zanjihao bi se pozlaćeni nakit koji je visio o drvcima, i nježno bi zazveckao. Bilo je opet tako tiho, da su se čuli prigušeni zvuci koji su dopirali kroz studeno veče iz neke daleke, ulice.

Hanno je predano uživao u božičnim mirisima i zvukovima. Podbočivši rukom glavu, čitao je mitologiju, mehanički jeo slatkiše, marcipan, kremu od badema, *plumkake*, jer je to dio božićevanja, a nespokojna tjeskoba koja dolazi od prepuna želuca, stapala se sa slatkim uzbuđenjem te večeri u neko sjetno blaženstvo. Čitao je o borbama koje je Zeus morao da vodi, da bi zagospodario svijetom; ovda-onda poslušao bi na trenutak što govore u drugoj sobi, gdje su podrobno raspravljali o budućnosti tetke Klothilde.

Klothilda je ove večeri bila najsretnija od sviju, i pepeljasto joj se lice preobrazilo od radosna smiješka, dok su joj svi čestitali i zadirkivali je. Glas joj se kidao od radosti i uzbuđenja. Primili su je u zakladu sv. Ivana. To joj je isposlovao senator svojim položajem u upravnom vijeću, mada su neka gospođa krišom mrmljala o nepotizmu. Govorili su o toj pohvalnoj ustanovi koja odgovara plemićkim ženskim samostanima u Mecklenburgu, Dobberthienu i Ribnitzu, a kojoj je svrha da osigura dostojnu starost siromašnim djevojkama iz zaslužnih i starosjedilačkih porodica. Sirota Klothilda došla je tako do malenog, ali sigurnog dohotka, koji će se s godinama povećati; a kad ostari i dospije u najvišu klasu, dobit će čak miran i čist stan u samostanu...

Mali se Johann zadrža neko vrijeme kod odraslih, no uskoro se vrati u dvoranu koja mu se sada — kad je bila slabije rasvijetljena i kad mu nije više ulijevala onoliko poštovanja i straha kao na početku — učini puna novih draži. Bio je to naročiti užitak švrljati ondje kao polumračnom

pozornicom nakon predstave i zagledavati se iza kulisa:, pogledati izbliza ljiljane sa zlatnim prašnicima na velikoj jeli, uzeti u ruku životinje i ljudske likove iz jaslica, pronaći svijeću koja je osvjetljivala prozirnu zvijezdu iznad betlehemske štalice, i pridići stolnjak koji je visio gotovo do poda, pa vidjeti pod stolom gomilu kartona i papira za pakovanje.

Razgovor u »sobi krajolikâ« postajao je sve manje privlačan. Neminovnom nužnošću prešli su postepeno na onu neprijatnu stvar o kojoj su dotad šutjeli u čast svečane večeri, ali na koju gotovo nijedan trenutak nisu prestali misliti: na parnicu direktora Weinschenka. Sam Hugo Weinschenk držao je predavanje o tome s nekom divljom živahnošću u izrazu i pokretima. Iznosio je pojedinosti sa saslušanja svjedoka, koje je sada prekinuto zbog blagdana, živo je osuđivao predsjednika, doktora Philandera, koji i suviše pokazuje kako mu je nesklon, i suverenim podsmijehom kritizirao podrugljiv ton kojim se državni tužitelj, doktor Hagenström, obraća njemu i njegovim svjedocima. Uostalom, Breslauer je veoma duhovito pobio razne iskaze koji su ga teretili, i izričito ga uvjerava da zasad nema ni govora da bi ga mogli osuditi. — Senator je iz učtivosti postavljao poneko pitanje; gospođa Permaneder, koja je uzdignutih ramena sjedila na sofi, promrmljala bi s vremena na vrijeme kakvu strašnu kletvu protiv Moritza Hagenströma. A ostali su šutjeli kao zaliveni.

Tako su šutjeli, da je i direktor polako umuknuo. I dok je prijeko u dvorani malom Hannu vrijeme letjelo kao da je u raju, u »sobi krajolikâ« zavlada teška, zagušljiva i nespokojna tišina koja je još dočekala Christiana, kad se u osam i po vratio iz kluba, gdje je proslavio Božić s neženjama i *suitierima*.

U ustima mu je bio ugašen čik od cigare, a mršavi su mu se obrazi zarumenjeli. Prošao je kroz dvoranu, te reče ulazeći u »sobu krajolikâ«: »Djeco, sala je zbilja prekrasna! Čuješ Weinschenk, trebali smo zapravo danas dovesti Breslauera;

on sigurno još nikad nije vidio takvo šta«.

Konzulica ga šutke prijekorno pogleda, a on joj odvrati bezazlenim i upitnim pogledom, kao da ne shvaća zašto se ona ljuti. — U devet sati sjedoše za stol.

Večerali su u trijemu, kao svake godine na badnje veče. Konzulica je usrdno izgovorila tradicionalnu molitvu:

Isuse, dođi i gost naš budi
I blagoslovi, što stol naš nudi!

i, kao svakog Božića, održala iza molitve kratak govor u kome je spomenula sve prisutne i pozvala ih da se sjete svih onih kojima ove svete večeri nije tako dobro kao obitelji Buddenbrook ... A kad su to učinili, sjeli su mirne savjesti za obilnu večeru koja je odmah počela sa šaranom u rastopljenom maslu i starim rajnskim vinom.

Senator stavi nekoliko ribljih ljuski u svoju novčarku, da ne bi cijele godine u njoj ponestalo novaca, no Christian primijeti sumorno da to ne pomaže, a konzul Kröger propusti tu mjeru opreznosti, jer se više nije trebao bojati burzovnih promjena, budući da je već odavna prestao drhtati za svoj šiling i pol. Stari je gospodin sjedio podaleko od svoje žene, s kojom već godinama gotovo i nije govorio, jer nije prestajala da potajno šalje novaca razbaštinjenom Jakobu koji je živio kao protuha i pustolov negdje u Londonu, Parizu ili u Americi — samo je ona znala tačno gdje. Namrgodio se, kad su pri drugom jelu poveli riječ o odsutnim članovima porodice, a slaba majka stala da briše oči. Spomenuli su rođake u Frankfurtu i rođake u Hamburgu, sjetili se bez gorčine pastora Tiburtiusa u Rigi, i senator je s Tony krišom napio u zdravlje gospode Grünlicha i Permanedera, koji u neku ruku također pripadaju obitelji...

Svi su pohvalili purana koji je bio nadjeven kašom od kestenja, grožđica i jabuka. Uspoređivali su ga s puranima koje su jeli prošlih godina, i ustanovili da već odavno nisu

imali tako velikog tukca. Uz to su iznijeli pečene krumpire, dvije vrste variva i dvije vrste kompota, a zdjele koje su kružile oko stola, sadržavale su takve količine hrane kao da svaka od njih nije tek neki dodatak i prilog nego glavno jelo kojim se svi moraju nasititi. Pili su staro crno vino Möllendorpf ove tvrtke.

Mali Johann sjedio je između svojih roditelja i teškom mukom gutao komadić bijelog mesa s nadjevom. Nije više mogao jesti toliko kao teta Thilda, bio je umoran i nije se dobro osjećao. No bio je ponosan što smije jesti s odraslima, što je i na *njegovu*, umjetnički složenom ubrusu bio jedan od onih krasnih mliječnih hljepčića posutih makom, Što su i pred njim stajale tri vinske čaše, dok je inače pio iz zlatnog peharčića koji mu je ujak Kröger poklonio na krstu... No i njemu se vratio tek, kad su kasnije — dok je ujak Justus točio u najmanje čaše grčko vino, žuto kao ulje — došli na stol crveni, bijeli i smeđi ledeni *baiseri*. Mada su ga zubi gotovo nepodnošljivo boljeli od sladoleda, pojeo je jedan crveni, pa polovicu bijeloga, a na koncu je kušao i komadić smeđega koji je bio punjen sladoledom od čokolade. Uz to je grickao vaflice, pijuckao slatko vino i slušao strica Christiana, koji se bio raspričao.

Pričao je kako su u klubu veselo proslavili Božić. »Bože sveti!« usklikne tonom kojim je obično govorio Johnny Thunderstorm. »Pili su švedski *punch* kao da je voda.«

»Fuj,« primijeti konzulica kratko i obori pogled.

Ali on se nije obazirao na to. Stao je lutati očima, a misli i uspomene tako su oživjele u njemu da su mu poput sjenki prelijetale preko lica.

»Znade li tko od vas«, zapita, »kako je to kad čovjek popije suviše švedskog *puncha*? Ne govorim o pijanstvu, nego o onome što dolazi sutradan, o posljedicama... čudne su i odvratne... jest, čudne i u isti mah odvratne.«

»Dovoljan razlog da ih podrobno opišeš,« reče senator.

»*Assez,* Christiane, to nas nimalo ne zanima«, reče

konzulica.

No on je to prečuo. U takvim trenucima nikad ne bi bio čuo prigovor. Neko je vrijeme šutio, a onda odjednom, kao da je sazrelo što ga je zaokupljalo.

»Zlo ti je« — reče namreškavši nos i obrati se bratu.

»Boli te glava, ni utroba ti nije u redu... no to biva i u drugim prilikama. Ali sad imaš osjećaj, da si *prljav*« — i Christian iskrivi lice i stane trljati ruke — »imaš osjećaj da si prljav i neopran po čitavom tijelu. Pereš ruke, ali ti to ne pomaže, one ostaju vlažne i kao nečiste, a nokti su ti nekako masni... Kupaš se, ali ni to ništa ne koristi; čini ti se da ti je čitavo tijelo ljepljivo i zamazano. Cijelo te tijelo smeta, draži te, gadiš se samom sebi... Poznaš li taj osjećaj, Tomo, reci?«

»Da, da, poznam!« reče senator i mahne rukom kao da se brani. No Christian je imao sve to manje takta, što je više stario, i nije ni pomišljao na to, kako je njegovo tumačenje svima neprijatno, i kako je nezgodno da o tome govori u ovom krugu i ove večeri. Opisivao je i dalje kako se čovjek neugodno osjeća kad popije previše *puncha*, i tek kad mu se učinilo da je to stanje iscrpna okarakterizirao, polako je zašutio.

Prije no što će prijeći na maslac i sir, konzulica je još jednom uzela riječ i održala mali govor. Ako se prošlih godina i nije baš sve ovako razvilo, kako su to oni kratkovidno i ludo željeli, govorila je ona, ipak preostaje dosta vidljiva blagoslova, da bi im se srce ispunilo zahvalnošću. Upravo ta mijena sreće i teške kušnje pokazuju da bog nikad nije digao ruku od njihove obitelji, nego da je upravljao i upravlja njenom sudbinom prema dubokim i mudrim namjerama koje čovjek ne može dokučiti, a bilo bi drsko kad bi to i pokušao. A sad treba da s ufanjem u srcu složno napiju u zdravlje porodice, za njenu budućnost, onu budućnost koja će se ostvariti, kad stari i stariji među prisutnima već odavno budu počivali u hladnoj zemlji... u zdravlje djece kojima je zapravo i namijenjena današnja svečanost...

A kako kćerkica direktora Weinschenka više nije bila

prisutna, morao je mali Johann sam obići oko stola i kucnuti se sa svima, od bake pa sve do gospođice Severin, dok su se odrasli još i među sobom kucali. Kad je došao do oca, senator približi svoju čašu njegovoj i blago mu podigne bradu, da bi mu zagledao u oči... Ali mu ne nađe pogleda, jer su se Hannove duge, zlatnosmeđe trepavice spustile duboko, duboko, čak do nježnih, modrikastih sjena pod očima.

A Therese Weichbrodt primi mu obim rukama glavu, cmokne ga tiho u oba obraza i reče tako srdačnim naglaskom da joj bog sigurno nije mogao odoljeti: »Budi *srjetan* drago *dijate*!«

Sat kasnije bio je Hanno u svom krevetu što je sada stajao u predsoblju, u koje se ulazilo iz hodnika u drugom katu, a kome se nalijevo nalazila senatorova soba za oblačenje. Ležao je na leđima, iz obzira prema želucu koji mu se još nije pomirio sa svime što je u toku večeri morao primiti, i uzbuđeno je gledao Idu koja je došla iz svoje sobe u noćnu haljetku i mućkala u nekoj čaši. Brzo je ispio sodu bikarbonu, nakrivio lice i opet se izvalio.

»Čini mi se da ću sad tek povraćati, Ida.«

»Ni govora, Hannochen. Samo mirno leži na leđima... Eto vidiš? Nisam li ti ja nekoliko puta mahnula? Ali ti nisi htio slušati...«

»Dobro, dobro, možda će i proći... Kad će doći stvari, Ida?«

»Sutra ujutro, mali moj.«

»Neka ih unesu ovamo, da ih odmah vidim.«

»Dobro, Hannochen, ali sada spavaj.« I ona ga poljubi, utrne svjetlo i ode.

Bio je sam, i dok je mirno ležao prepuštajući se blagotvornom djelovanju sode, ponovo mu je zablistao pred zatvorenim očima sjaj dvorane s darovima. Vidio je svoje kazalište, harmonij, knjigu o mitologiji, i čuo kako negdje u daljini zbor dječaka pjeva »Kliči, oj Jeruzalime«. Sve je treperilo. Glava mu je šumjela od lake groznice, a srce mu je lupalo polagano, jako i nepravilno, jer je bilo uznemireno i

kao pritiješnjeno od pobunjena želuca. Ležao je dugo ne mogavši da zaspi, umoran i uzbuđen, pun tjeskobne sreće.

Sutradan bijaše na redu treće svetkovanje, dijeljenje božićnica kod Therese Weichbrodt, i on se tome veselio kao nekoj maloj burlesknoj igri. Theresa je Weichbrodt prošle godine posve napustila svoj penzionat, tako da je sada samo gospođa Kethelsen stanovala u gornjem katu, a ona u prizemlju kućice na Mlinarskoj cesti. Grbava i slabašna ženica sve je više pobolijevala, te je smireno i kršćanskom rezignacijom držala da će je bog uskoro pozvati k sebi. Stoga je već nekoliko godina svaki Božić smatrala svojim posljednjim Božićem i nastojala, koliko su joj to slabe snage dopuštale, da što sjajnije proslavi tu svečanost koju je priređivala u svojim malim, strahovito pregrijanim sobicama. Kako nije mogla kupiti bogzna što, poklanjala je svake godine dio svoje skromne imovine i slagala pod drvce sve predmete koji joj nisu bili neophodno potrebni: ukrasne sitnarije, pribor za pisaći stol, stare knjige čudnih formata i uveza, kao »Tajni dnevnik čovjeka koji promatra samoga sebe«, Hebelove »Alemanske pjesme«, Krummacherove »Parabole«... Hanno je već dobio od nje tako sitno izdanje *Pensées de Blaise Pascal* da nije mogao čitati bez povećala.

»Biskupa« je bilo čitavo more, a Sesemini smeđi kolači s đumbirom bili su izvanredno tečni. No zbog uzbuđenja i predanosti, kojima je gospođica Weichbrodt svaki put slavila svoj posljednji Božić, takvo veče nikad ne bi prošlo bez nekog iznenađenja, neke nezgode, kakve male katastrofe kojoj bi se gosti nasmijali, a koja bi još povećala nijemu strastvenost domaćice. Izvrnuo bi se sud s »biskupom« i preplavio sve crvenom, slatkom, začinjenom tekućinom... Ili bi iskićeno drvce palo s drvenih nogara baš u trenutku kad su svečano ulazili u sobu... Dok je tonuo u san, Hanno je opet vidio nesretni slučaj od prošle godine. Bilo je to pred samo dijeljenje darova. Theresa je Weichbrodt s toliko zanosa pročitala božićno poglavlje, da su svi samoglasnici izmijenili mjesta.

Zatim se izdvojila od gostiju i povukla do vrata, da bi im odande održala mali govor. Stajala je na pragu, grbava i sitna, stare je ruke sklopila na djetinjim grudima. Vrpce od zelene svile padale su joj s kapice na lomna ramena, a iznad njene glave, nad vratima, sjale su riječi jelovim grančicama okićenog transparenta »Slava Bogu na visini!« A Sesemi je govorila o božjoj dobroti, spomenula je da je to njen posljednji Božić, i završila riječima apostola, pozivajući sve prisutne da se raduju, pri čemu je drhtala od glave do pete, toliko je njeno malo tijelo učestvovalo u ovome pozivu. »Veselite se!« rekla je, nagnula glavu na rame i snažno je potresla. »I još vam jednom kažem: Veselite se!« Ali u tom trenutku planuo je iznad nje čitav transparent uz prasak, frku i buku, te je gospođica Weichbrodt vrisnula od straha i neslućenom gipkošću izvela veoma slikovit skok, da bi se uklonila kiši iskara koje su na nju frcale…

Hanno se sjetio kako je stara djevojka odskočila, te je obuzet tim osjećajem i razdražen nekom nervoznom veselošću, zario lice u jastuk i nekoliko se trenutaka tiho i prigušeno smijao.

DEVETO POGLAVLJE

Gospođa je Permaneder hitala Širokom ulicom. U njezinu hodu bilo je nešto opušteno i rastrojeno, tek je držanje ramena i glave donekle podsjećalo na veličanstveno dostojanstvo kojim bi se inače zaogrnula na ulici. Pritiješnjena i u najvećoj žurbi, prikupila je tako reći samo malo od toga

svog dostojanstva, kao što potučeni kralj okuplja oko sebe ostatak svojih četa, da bi se s njime dao u bijeg...

Ah, nije slutilo na dobro! Njena gornja usna, ta malo prćasta i ispupčena usna, koja je nekoć još poljepšavala njeno dražesno lišće, sada je drhtala, a oči su joj se raširile od straha i gledale naprijed egzaltirano žmirkajući, kao da se i njima žuri. Ispod šešira vidjela joj se raščupana kosa, a lice joj je bilo one blijedo žućkaste boje koju je poprimalo kad bi je zabolio želudac.

Jest, u posljednje joj je vrijeme bilo loše sa želucem; četvrtkom je čitava obitelj imala prilike da opazi kako se stanje pogoršalo. Koliko god su se trudili da izbjegnu tu neprijatnu temu — razgovor se uvijek navraćao na parnicu Huge Weinschenka; sama ga je gospođa Permaneder neodoljivo navodila na to. A onda bi stala silno uzbuđeno pitati boga i ljude, kako je moguće da državni tužitelj Moritz Hagenström može noću mirno spavati! Ona to ne razumije, ona to nikad neće pojmiti... i kod svake se riječi sve to više uzbuđivala. »Hvala, ne mogu ništa jesti,« rekla bi odgurnuvši sve i pri tom podigla ramena, zabacila glavu i povukla se na visinu usamljenog negodovanja. Samo je pila hladno bavarsko pivo, na koje se navikla za vrijeme svoga münchenskog braka; lijevala je to pivo u prazan želudac koji je bio nadražen i uznemiren, te se žestoko osvećivao. Jer pri kraju ručka morala je ustati od stola, sići u vrt ili na dvorište i ondje, naslonjena na Idu Jungmann ili na Rieckchen Severin, pretrpjeti strašne muke. Povratila bi sve što je popila, ali bi se želudac i dalje bolno stezao i čitave minute ostajao zgrčen, a kako više nije imala što da povraća, dugo se gušila i mučila...

Bilo je oko 3 sata poslije podne, jednoga vjetrovitog i kišnog dana u siječnju. Kad je gospođa Permaneder stigla do ugla Ribarskog dola, zakrenula je i požurila se nizbrdo. U kancelariji preleti pogledom preko pultova sve do senatorova mjesta kraj prozora i tako molećivo mahne glavom, da je Thomas Buddenbrook smjesta odložio pero i krenuo joj u

susret.

»Dakle?« zapita je on podigavši obrvu...

»Samo časak, Thomas... stvar je hitna... ne može se odgoditi.«

On joj otvori tapetirana vrata privatne poslovnice, zatvori ih za sobom pošto su oboje bili ušli, pa upitno pogleda sestru.

»Tomo«, reče ona nesigurnim glasom i zalomi rukama u krznenom mufu, »moraš to dati... privremeno položiti... moraš, molim te, predati kauciju... Mi je nemamo... Odakle da sada uzmemo dvadeset i pet tisuća kurantnih maraka?... Dobit ćeš ih netaknute natrag... ah, na žalost i suviše skoro... razumiješ ... došlo je, ono... ukratko, proces je dopro dotle, da Hagenström zahtijeva da odmah uhapse Weinschenka, ili da položimo kauciju od dvadeset i pet tisuća kurantnih maraka. A Weinschenk ti daje časnu riječ, da se neće maknuti odavde...«

»Zar je tako daleko došlo«, reče senator mašući glavom.

»Da, dotle su dotjerali, te hulje, ti bijednici...!« Gospođa Permaneder zajeca od nemoćna gnjeva i spusti se na stolac presvučen navoštanim platnom koji je stajao pored nje. »A ići će još i dalje, Tomo, tjerat će stvar do kraja...«

»Tony«, reče on i podboči rukom glavu... »Reci iskreno, vjeruješ li još uvijek da je on nevin?«

Ona zajeca nekoliko puta, pa odvrati tiho i očajno: »Ah, ne, Toma... Ta kako bih mogla vjerovati? Upravo ja, koja sam doživjela toliko zla? Već od samog početka nisam mogla pravo vjerovati, mada sam se iskreno trudila. Vidiš, životno iskustvo čovjeku nekako ne da da vjeruje u bilo čiju nevinost... Ah ne, već davno me muče sumnje u pogledu njegove čiste savjesti, a i sama Erika... ne zna što da misli o njemu... Priznala mi je plačući... smelo ju je njegovo ponašanje kod kuće. Naravski, šutjele smo... Sve se grublje ponašao... a uz to sve strože zahtijevao da Erika bude vesela, da ga rastrese, i razbijao posuđe kad je bila ozbiljna. Ne možeš zamisliti kako nam je bilo kad bi se on kasno uvečer zatvarao u sobu i tamo sate i

sate provodio sa svojim spisima, a kad bismo pokucale, čule bismo kako skače i viče: „Tko je! Tko"...«

Zašutješe.

»Pa sve da je i kriv! Sve da se i ogriješio«, poče opet gospođa Permaneder jačim glasom. »Nije radio za svoj džep, nego za društvo; a osim toga... gospode bože, čovjek mora imati i nekih obzira u životu, je li Tomo? On je ušao u našu porodicu... on je naš... Ne mogu valjda strpati u zatvor jednoga od naših, svemogući bože!...«

On slegne ramenima.

»Ti sliježeš ramenima, Tomo... Ti, dakle, možeš trpjeti, možeš se pomiriti s time da se ti gadovi usuđuju tjerati mak na konac? Moramo nešto poduzeti!... Ne smijemo dopustiti da ga osude!... Ta ti si desna ruka gradskog načelnika... bože moj, ne može li ga senat odmah pomilovati?... Reći ću ti... prije no što sam došla k tebi, htjela sam otići Cremeru, pa ga moliti i preklinjati da intervenira, da nam pomogne u toj stvari... On je šef policije ...«

»Oh, dijete moje, to su ludosti.«

»Ludosti, Tomo? — A Erika? A dijete?« odvrati ona i molećivo podiže obje ruke u mufu. Onda posuti časkom, a ruke joj klonu; usta joj se rastegnu, brada se nabere i zadrhta, i dok su joj ispod spuštenih vjeđa potekle dvije krupne suze, doda posve tiho: »A ja...?«

»Oh, Tony, *courage*!«reče senator, ganut i potresen njenom bespomoćnošću, pa joj se približi da bi je utješno pogladio po kosi, »Još nije sve propalo. Pa još ga nisu osudili. Može sve još i dobro svršiti. Evo, zasad ću položiti kauciju, razumije se da ću je položiti. Pa onda, Breslauer je tako lukav čovjek...«

Ona plačući odmahne glavom,

»Ne, Tomo, neće to dobro svršiti, ne vjerujem u to. Osudit će ga i strpati u zatvor, a onda će nastati teška vremena za Eriku, za dijete i za mene. Potrošili smo njen miraz, uložili smo ga u opremu, pokućstvo, slike... a kad to prodamo, dobit ćemo jedva četvrtinu vrijednosti... I plaću smo uvijek čitavu

trošili... Weinschenk nije ništa prištedio. Preselit ćemo se natrag majci, ako nam dopusti, dok njega ne puste iz zatvora... a onda će biti još i gore, jer kamo da se djene on, i mi s njime?... Naprosto možemo sjediti na kamenju«, završi jecajući.

»Na kamenju?«

»No da, to je tako... slikovito kazano... Ah ne, neće biti dobro. Suviše sam zla preturila preko glave... ne znam, čime sam to zavrijedila... ali ne mogu se više nadati. Sad će i Eriku zadesiti ono što se meni dogodilo s Grünlichom i Permanederom... Ali sad možeš vidjeti, sad možeš prosuditi iz neposredne blizine, kako je to, kako to snađe čovjeka, kako se sruči na njega! Je li čovjek kriv za to? Tomo, molim te, je li kriv?« ponovi i kimne mu upitno, gledajući ga očajno velikim očima punim suza. »Sve što sam poduzela, pošlo je po zlu i propalo... A bog mi je svjedok, kako sam imala dobre namjere! Uvijek sam od sveg srca željela da nešto postignem u životu i da steknem malo ugleda ... Sad i ovo propada. Tako to mora svršiti... Posljednje...«

I naslonjena na njegovu ruku kojom ju je on ogrlio tješeći je, plakala je za svojim promašenim životom u kome se, evo, ugasila i posljednja nada.

*

Nedjelju dana kasnije osudili su direktora Hugu Weinschenka na tri i pol godine zatvora i odmah ga uhapsili.

Ljudi su nagrnuli u sudnicu onoga dana kad su održani *plaidoyeri*, a odvjetnik, doktor Breslauer iz Berlina, govorio je, kako još nikog nisu čuli govoriti. Mešetar Siegismund Gosch siktao je još dugo od oduševljenja zbog te ironije, tog patosa, toga silnog ganuća, a Christian Buddenbrook, koji je također prisustvovao raspravi, postavio se u »klubu« iza nekog stola, položio pred sebe svežanj novina kao akte i savršeno oponašao branitelja. Osim toga, izjavio je kod kuće da je pravosuđe najljepše zanimanje, i da bi, eto, to bilo nešto za njega... Pa čak i državni tužitelj, doktor Hagenström, koji je bio ljubitelj

umjetnosti i velik estet, kazao je u privatnom krugu da je zaista uživao u Breslauerovu govoru. — Ali, unatoč njegovu talentu, gradski su pravnici potapšali znamenitog odvjetnika po ramenu i dobroćudno mu kazali, da to kod njih ne pali…

Zatim, pošto su prodane stvari što su se morale prodati poslije direktorova nestanka, ljudi su u gradu počeli zaboravljati na Hugu Weinschenka. Ali gospođice Buddenbrook iz Široke ulice priznale su četvrtkom za obiteljskim stolom, kako su one odmah, čim su ugledale tog čovjeka, vidjele po njegovim očima da kod njega nešto nije u redu, da mora imati veoma prljav karakter i da neće dobro svršiti. A sada veoma žale, što su zbog raznih obzira prešutjele tu žalosnu spoznaju.

DEVETI DIO

PRVO POGLAVLJE

Oba doktora — stari doktor Grabow i mladi doktor Langhals, rođak Langhalsovih, koji je već kojih godinu dana vršio praksu u gradu — izađoše iz konzuličine spavaonice. Senator Buddenbrook pođe za njima u sobu za doručkovanje i zatvori vrata.

»Smijem li vas zamoliti gospodo... samo časak«, reče i povede ih uza stube, preko hodnika, pa kroz trijem u »sobu krajolikâ« gdje je već bilo naloženo, jer je već počelo vlažno i hladno jesenje vrijeme. »Razumjet ćete koliko sam nestrpljiv i zabrinut... izvolite sjesti. Umirite me, ako je ikako moguće!«

»Ah, moj dragi senatore!« odgovori doktor Grabow koji se, uvukavši bradu u ovratnik, udobno zavalio i rukama pritisnuo obod šešira na trbuh. Doktor Langhals — zdepast, crnomanjast gospodin šiljaste brade i naježene kose, lijepih očiju i tašta lica — postavio je cilindar pored sebe na sag i promatrao svoje neobične male ruke, obrasle crnim dlačicama... »Naravno, zasad nemamo a ma baš nikakvog razloga da se ozbiljno uznemirujemo; ta molim vas...

pacijentkinja, koja je razmjerno toliko otporna kao naša cijenjena gospođa konzulica... časti mi, kao njen stari savjetodavac poznajem tu otpornost. Zaista, pravo čudo u njenim godinama... kako rekoh...«

»Da, upravo to, u njenim godinama...« reče senator nemirno i stade sukati dugi kraj brka.

»Dabome, ne kažem da će vaša draga gospođa majka već sutra moći da šeće«, nastavi doktor Grabow blago. »Vjerojatno ni na vas nije učinila taj dojam, dragi senatore. Ne može se poreći da se katar pogoršao u posljednja dvadeset i četiri sata. Nije mi se svidjela ona tresavica sinoć, a danas se pojavilo lagano probadanje sa strane i kratko disanje. Počela je mala groznica — oh, posve mala, ali ipak groznica. Ukratko dragi senatore, moramo se pomiriti s neugodnom činjenicom da su pluća malo aficirana...«

»Dakle, upala pluća?« zapita senator, gledajući čas u jednog, čas u drugog liječnika...

»Da, — *pneumonia«,* reče doktor Langhals i nakloni se ozbiljno i korektno.

»Svakako, mala upala na desnoj strani«, odgovori kućni liječnik. »Moramo pomno nastojati da je lokaliziramo...«

»Prema tome stvar ipak nije bezazlena?« Senator je sjedio posve mirno i nije skidao oka s govornika.

»Bezazlena? Pa... moramo, kako rekoh, nastojati da ograničimo bolest, da ublažimo kašalj, da uklonimo groznicu... no, kinin će učiniti svoje... I onda još nešto, dragi senatore... Ne smiju vas prestrašiti pojedini simptomi, molim! Ako bi bolesnica još teže disala, ako bi noćas možda iskašljavala sluz... znate, onako crvenkastosmeđu sluz, pa ako bi bilo i krvi... To je sve potpuno logično, neodjeljivo od te bolesti, posve normalno. Pripremite na to, molim vas, našu dragu, cijenjenu gospođu Permaneder koja je tako predano njeguje... *A propos,* kako je njeno zdravlje? Sasvim sam zaboravio da je pitam, kako joj je posljednjih dana sa želucem...«

»Kao obično. Ne znam ništa novo. Naravno, pitanje njenog

zdravlja nije nam sada najpreča briga...«

»Razumijem. Uostalom... baš sam se sjetio. Vašoj gospođi sestri potreban je odmor, pogotovo noću, a sama gospođica Severin vjerojatno neće dostajati... kako bi bilo da pozovete njegovateljicu, dragi senatore? Jednu od naših dobrih katoličkih sivih sestara za koje se uvijek tako blagonaklono zanimate... Sestri nadstojnici bit će drago što vam može učiniti uslugu.«

»Vi to, dakle, smatrate potrebnim?«

»Ja to predlažem. Udobnije je... Sestre su neprocjenjive. Svojim iskustvom i razboritošću one umiruju bolesnika... upravo kod onih bolesti koje su, kako rekoh, povezane s nizom dosta neprijatnih simptoma... Dakle, da ponovim: samo bez panike, dragi moj senatore. Uostalom, vidjet ćemo... još ćemo vidjeti... Ta večeras ćemo se još jednom svratiti...«

»Posve sigurno«, reče doktor Langhals, dohvati cilindar i ustane u isti mah sa svojim starijim kolegom. Ali senator se ne diže, još nije bio gotov; htio je još nešto pitati, učiniti još jedan pokus...

»Gospodo«, reče, »još dvije riječi... Moj brat Christian je nervozan, ukratko, ne može mnogo podnijeti... Savjetujete li, da ga obavijestim o bolesti? Da mu možda... preporučim da se vrati?«

»Vaš brat Christian nije ovdje?«

»Ne, u Hamburgu je. Privremeno. Po poslu, koliko znam...«

Doktor Grabow pogleda svog kolegu; zatim se nasmije, stisne senatoru ruku i reče: »Neka on samo mirno svrši svoje poslove! Zašto da ga uzalud uznemirujemo? Ako bi došlo do neke promjene, te bi njegova prisutnost bila potrebna, recimo: da umirimo pacijentkinju, ili da joj podignemo moral... no, onda ćemo još uvijek stići... još uvijek ćemo onda stići...«

Dok su se vraćali trijemom i hodnikom i zastali časkom na terasi, razgovarali su o drugim stvarima, o politici, o potresima i promjenama što ih je uzrokovao netom završeni rat...

»No, sad dolaze dobra vremena, je li, gospodine senatore?

Bit će novaca... pa ova vedrina i polet koji se svuda osjećaju...«

Senator se napola složio s time. Potvrdio je da se za vrijeme rata veoma povećao uvoz žitarica iz Rusije i spomenuo je kolike je razmjere poprimio import zobi za vojne potrebe. Ali profit se vrlo nejednako podijelio...

Liječnici odoše, a senator kRené natrag u bolesničku sobu. Razmišljao je o onome što je rekao doktor Grabow... Koliko je toga sakrio i prešutio... Osjećalo se kako se čuva da ne kaže nešto određeno. Jedina jasna riječ bila je »upala pluća«, a ta riječ nije postala nimalo utješljivija time što ju je doktor Langhals preveo na jezik znanosti. Upala pluća u konzuličinim godinama... Već sama činjenica da su dolazila i odlazila dva liječnika, pridavala je čitavoj stvari nešto tjeskobno. Grabow je to gotovo nezamjetno udesio. Kazao je, kako namjerava da se danas-sutra povuče, a kako mladi Langhals ima da preuzme njegovu praksu, to on — Grabow — voli da ga već sada katkada povede sa sobom i uvede u krug svojih pacijenata...

Kad je senator ušao u polumračnu spavaonicu, lice mu je bilo vedro, a držanje energično. Tako je navikao da brige i umor prikriva izrazom nadmoćne sigurnosti, da mu je u trenutku kad je otvarao vrata ta maska gotovo sama od sebe pala preko lica, tek što je malo napeo volju.

Gospođa je Permaneder sjedila pored kreveta s baldahinom na kojem su zavjese bile razmaknute, i držala majčinu ruku. Kad je senator ušao, bolesnica, koja bijaše poduprta jastucima, okRené prema njemu glavu i pogleda ga pažljivo svojim plavim očima. Bio je to pogled pun obuzdana mira, napregnut i prodoran; pogled kome čovjek ne može izbjeći, a kako je dolazio malo iskosa, činilo se gotovo kao da bolesnica vreba. Izuzevši bljedilo kože i grozničave crvene mrlje na obrazima, ovo lice nije odavalo nikakve znakove malaksalosti ni umora. Stara je gospođa veoma pažljivo pratila događaje, još pažljivije negoli njena okolina, jer napokon, nje se to najviše ticalo. Velikim je nepovjerenjem

promatrala tu bolest i nije bila nimalo sklona da mirno legne i pusti stvari da pođu svojim tokom.

»Što su rekli, Thomas?« zapita tako odlučno i živo, da ju je odmah spopao žestoki kašalj koji je nastojala zadržati stisnuvši usne, ali je on ipak izbio i prisilio je da pritisne rukom desnu stranu.

»Rekli su«, odgovori senator kad je napadaj prošao, i pogladi je po ruci... »Rekli su da će naša draga majka za nekoliko dana moći ustati. A što sada još ne možeš ustati, znaš, to je zato što je ovaj glupi kašalj, naravno, malo nadražio pluća... nije baš upala pluća«, reče, jer je opazio da je njezin pogled postao još prodorniji... »mada ni to ne bi bilo tako strašno, ali ima mnogo gorih stvari. Ukratko, pluća su malo nadražena, kažu ona dvojica, a vjerojatno imaju pravo... Ali gdje je Severinka?«

»U apoteci«, reče gospođa Permaneder.

»Vidite, ona je opet u apoteci, a ti mi se, Tony, činiš kao da ćeš ovog časa zaspati. Ne, ne može to tako dalje. Sve ako je i za nekoliko dana... moramo pozvati njegovateljicu, zar vi ne mislite? Čekajte, odmah ću poslati nekoga da pita moju nadstojnicu sivih sestara, da li je koja slobodna...«

»Thomas«, reče konzulica oprezno, da se ne bi opet zakašljala, »vjeruj mi da izazivaš time negodovanje što stalno protežiraš katoličke sestre i pretpostavljaš ih crnim protestantskim sestrama. Jednima si pribavio direktne povlastice, a za druge ne činiš ništa. Vjeruj mi da mi se pastor Pringsheim nedavno otvoreno potužio...«

»E, to mu ništa ne pomaže. Uvjeren sam da su sive sestre vjernije, odanije i požrtvovnije od crnih. Te protestantkinje nisu prave časne sestre. Sve sama gledaju kako će se prvom prilikom udati. Ukratko, one su svjetovne, sebične, vulgarne... Sive nisu tako vezane o zemlju, jest, posve sigurno, bliže su nebu. I baš zato, što mi duguju zahvalnost, treba da uzmemo radije njih. Od kolike nam je samo koristi bila sestra Leandra, kad su Hanna boljeli zubi! Nadam se da je slobodna...«

Sestra je Leandra došla. Mirno je odložila torbicu i sivu koprenu koju je nosila preko bijele i uz blage i prijatne riječi dala se na posao, dok joj je krunica za pasom tiho zveckala. Danju i noću njegovala je razmaženu bolesnicu koja nije uvijek bila strpljiva, pa se onda povlačila, nijema i regbi postiđena zbog ljudske slabosti kojoj i ona podliježe, te odlazila kući da se malko ispava i potom opet vrati. Za to ju je vrijeme zamjenjivala neka druga sestra.

Konzulica je, naime, zahtijevala da netko bude stalno uz nju i da je dvori. Što joj je bivalo gore, to je više mislila o bolesti i zanimala se jedino za bolest koju je promatrala sa strahom i nekom neprikrivenom, naivnom mržnjom. Ta nekadašnja svjetska dama koja je tiho, prostodušno i ustrajno voljela udoban život i život uopće, odala se posljednjih godina pobožnosti i dobrim djelima... Zašto? Možda to nije činila samo iz pijeteta prema pokojnome mužu, nego ju je na to nagonila i nesvjesna težnja da izmiri nebo sa svojom snažnom vitalnošću, kako bi joj ono jednom podarilo blagu i mirnu smrt, i pored njene uporne ljuba vi prema životu. Ali eto, nije mogla umrijeti mirno. Unatoč mnogim bolnim doživljajima, njeno je držanje bilo uspravno, a oko bistro. Voljela je prirеđivati dobre ručkove, oblačiti se otmjeno i bogato, ne vidjeti i zabašuriti neprijatne stvari koje su je okruživale ili se dešavale u njenoj blizini. Uživala je u velikom ugledu što ga je njen najstariji sin svagdje stekao. Ta bolest, ta upala pluća napala je njeno uspravno tijelo, a da joj nikakva duševna priprema nije olakšala razorni rad... nije olakšala ono paćeničko razaranje koje nas polako i bolno otuđuje od života ili bar od prilika u kojima nam je ono bilo dano, te u nama budi slatku čežnju za krajem... za drugim prilikama ili za mirom. Ne, stara je konzulica osjećala da i pored kršćanskog načina života posljednjih godina još nije spremna da umre. Ispunjavala ju je stravom neodređena pomisao da će ta upala, ako je to njena posljednja bolest, posve samostalno, u posljednjem času i jezovitom brzinom, s pomoću tjelesnih

muka skršiti njen otpor i prisiliti je na predaju...

Mnogo je molila, ali je gotovo još više — uvijek kad je bila pri svijesti — nadzirala svoje stanje, pipala bilo, mjerila groznicu, borila se protiv kašlja... No ono bijaše nemirno, groznica je bila sve žešća, pošto bi malo popustila, a bacala bi je iz zimice u vrućicu, tako da bi stala bulazniti; pogoršao se kašalj koji je izazivao unutrašnje boli i izbacivanje krvave sluzi, a disanje je bivalo sve teže. Sve je to dolazilo otuda što se upala proširila s jednog režnja desnog pluća na čitavo desno krilo. Staviše, sve je dalo naslutiti da su se već i na lijevoj strani stali javljati tragovi procesa, što ga je doktor Langhals, gledajući svoje nokte, nazvao »hepatizacijom«, a o kojem se doktor Grabow nije htio jasnije izraziti... Groznica ju je stalno mučila. Želudac je stao popuštati. Nezadržljivo, polako i sigurno izdavale su je snage.

Ona je pratila to nestajanje snage i kad god bi mogla jesti revno je uzimala koncentriranu hranu koju su joj pružali, i još je tačnije od svojih bolničarki pazila na vrijeme kad treba da uzme lijekove. Toliko ju je sve to zaokupilo da je uglavnom samo s liječnicima razgovarala; bar je samo u razgovoru s njima pokazivala iskreni interes. Posjete, koje je isprva primala: prijateljice, članice »Jeruzalemskih večeri«, stare gospođe iz društva i supruge pastora — dočekivala je apatično ili s rastresenom srdačnošću i brzo ih otpuštala. Njene se djece i rođaka neprijatno dojmila ravnodušnost kojom ih je stara gospođa susretala; činilo se kao da ih potcjenjuje, kao da im kaže: »Ta vi mi i onako ne možete pomoći!« Čak je i malog Hanna, koga su doveli jednom kad joj je bilo nešto bolje, pogladila samo ovlaš po obrazu i onda odvratila glavu. Kao da je htjela reći: »Djeco, vi ste svi dragi i mili, ali ja — ja ću možda umrijeti«.

— Liječnike je, naprotiv, dočekivala živahno i s toplim zanimanjem, da bi s njima podrobno konferirala...

Jednoga dana osvanuše stare gospođice Gerhardt; one, koje su potekle od Paula Gerhardta, Došle su u mantilama, sa

šeširima nalik na tanjur i torbama za hranu koju su nosile siromasima. Nisu im mogli zabraniti da obiđu bolesnu prijateljicu. Ostavili su ih nasamo s njome, i sam bog zna što su joj govorile dok su sjedile uz njezin krevet. Kad su odlazile, oči i crte lica bile su im još vedrije, još spokoj nije i blaženi je negoli prije, a konzulica je ležala na krevetu s isto takvim očima i isto takvim izrazom lica. Ležala je posve tiho, posve mirno, mirnije no ikada, disala je polako i lagano, i upravo se vidjelo kako biva sve slabija i slabija. Gospođa Permaneder, koja je odlazak starih gospođa popratila sočnim izrazom, pošalje odmah po liječnike. I tek što se oni pojaviše na vratima, držanje se konzulice kao nekim čudom potpuno izmijeni. Živne, stade se micati, zamalo što se ne uspravi. Prisutnost tih ljudi, te dvojice liječnika oskudna medicinskog znanja, povratila ju je u tili čas na zemlju. Pruži prema njima ruke, obje ruke i poče: »Dobro mi došli, draga gospodo! Dakle, stvari stoje tako da sam danas tokom dana...«

Ali oni već odavno nisu mogli tajiti, da su obje strane pluća upaljene.

»Da, dragi gospodine senatore« rekao je doktor Grabow stisnuvši ruke Thomasu Buddenbrooku... »Nismo mogli spriječiti, proširilo se na oba krila, neću da vas zavaravam... A to je na svaki način ozbiljna stvar, pa bilo pacijentu dvadeset ili sedamdeset godina, i kad biste me danas još jednom pitali da li treba da pišete svojemu gospodinu bratu, ili da mu možda pošaljete mali telegram, ne bih vas odvraćao od toga; da, nikako vas ne bih zadržavao... Uostalom, kako je njemu? Zabavan čovjek, uvijek sam ga neobično volio... Ali zaboga, dragi senatore, nemojte izvući pretjerane zaključke iz mojih riječi! Ne da prijeti neka neposredna opasnost... ah, lud sam, što uopće spominjem tu riječ! Ali znate, u takvim prilikama valja uvijek računati onako izdaleka, valja računati sa svime, pa i s nepredvidljivim slučajnostima... Vaša cijenjena gospođa majka vanredno je ugodan pacijent. Svojski nam pomaže i nikad nas ne ostavlja na cjedilu... ne, bez komplimenta, ona

je uzoran pacijent! I zato ne smijemo gubiti nade, dragi moj gospodine senatore, ne smijemo gubiti nade. Nadajmo se najboljemu!«

Ali dolazi trenutak kad se nada rodbine pretvara u nešto izvještačeno, neiskreno. U bolesniku se dešava neka promjena, u ponašanje mu se uvlači nešto što je strano njegovoj ličnosti, te nije više onakav kakav je bio za života. Iz njegovih usta izlaze neke neobične riječi, na koje ne umijemo odgovoriti, one mu kanda onemogućuju povratak i obvezuju ga da umre. Pa bio nam on i najdraže biće, nakon svega toga ne možemo više željeti da se digne i da hoda. A kad bi to ipak učinio, širio bi oko sebe stravu kao neki koji je ustao iz groba...

Pojavili su se užasni simptomi raspadanja, dok su organi još radili, jer ih je tjerala i pokretala uporna volja. Budući da je proteklo nekoliko sedmica otkako je konzulica oboljela od katara, od ležanja su joj se po tijelu otvorile rane koje više nisu zarasle, nego su se dale na zlo. Više nije spavala, jer joj boli, kašalj i teško disanje nisu dali da zaspi, a onda i zato, jer se sama borila protiv sna i grčevito nastojala da ostane budna. Samo bi na trenutak u groznici gubila svijest, ali i kad je bila pri svijesti, razgovarala je s osobama koje su odavno umrle. Jednog popodneva u sumrak rekla je iznenada glasno, malo uplašeno, ali usrdno: »Da, dragi moj Jean, ja dolazim!« Rekla je to tako neposredno, da se prisutnima naknadno činilo kao da čuju glas pokojnog konzula, kako je zove.

Stigao je Christian, vratio se iz Hamburga, gdje je bio poslom, kako je on tvrdio. Samo se kratko zadržao u bolesničkoj sobi; zatim je izišao, prešao rukom preko čela i rekao, dok su mu oči nemirno lutale: »Pa to je strašno... To je strašno. Ne mogu više izdržati.«

I pastor Pringsheim se pojavio, odmjerio je hladnim pogledom sestru Leandru i molio je uz konzuličin krevet, modulirajući glasom.

A onda, kao da će se stanje popraviti; groznica je popustila,

kao da se bolesnici stala vraćati snaga, bolovi su se stišali, i ona je rekla nekoliko jasnih riječi, punih nade koje su izazvale suze radosnice u onih što su se okupili oko njene postelje…

»Djeco, ostat će nam na životu, vidjet ćete, ostat će nam na životu, usprkos svemu!« rekao je Thomas Buddenbrook. »Bit će s nama na Božić, i nećemo dopustiti da se pri tom uzbuđuje kao inače…«

Ali već iduće noći, tek što su Gerda i njen suprug legli, pozvala ih je gospođa Permaneder u Mengovu ulicu, jer se bolesnica borila sa smrću. Vjetar je duhao i gonio hladnu kišu koja je praskala o prozorska okna.

Kad su senator i njegova žena ušli u sobu, koja bijaše osvijetljena svijećama dvaju velikih stolnih svijećnjaka, zatekli su već ondje i oba liječnika. I Christiana su već dozvali, i on je sjedio negdje u sobi okrenuvši leđa krevetu s nebom i, duboko pogrbljen, naslonio čelo na obje ruke. Očekivali su brata bolesničina, konzula Justusa Krögera, kojega su također pozvali. Gospođa Permaneder i Erika Weinschenk tiho su jecale do nogu postelje. Sestra Leandra i gospođica Severin nisu više imale posla i snuždeno su gledale bolesnicu na samrti.

Konzulica je ležala nauznak, poduprta jastucima, a njene ruke — lijepe ruke s blijedomodrim žilama koje su sada strašno mršave, sama kost i koža — drhtavom su užurbanošću neprekidno gladile pokrivač. Glava u bijeloj noćnoj kapici okretala se neprestano s jezivom pravilnošću s jedne strane na drugu. Usne kao da su bile uvučene, a usta su joj se otvarala i zatvarala pri svakom mučnom pokušaju da udahne. Njene upale oči lutale su kao da traže pomoć, da bi se od vremena na vrijeme s potresnim izrazom zavisti zaustavile na kome od prisutnih koji su bili obučeni i mogli disati, kojima je pripadao život, a koji ništa nisu mogli učiniti za nju nego da prisustvuju ovome prizoru. Noć je prolazila, a da se ništa nije mijenjalo.

»Koliko to još može trajati?« tiho zapita Thomas Buddenbrook i povuče starog doktora Grabowa na drugi kraj sobe, dok je doktor Langhals upravo davao bolesnici neku injekciju. Gospođa Permaneder im se pridruži, držeći na ustima rupčić.

»Ne bih mogao tačno odrediti, dragi senatore«, odgovori doktor Grabow. »Vaša gospođa majka može preminuti za pet časaka, a može još živjeti nekoliko sati... ništa vam ne mogu reći. Radi se o zagušljivom kataru... nekoj vrsti vodenog otoka...«

»Znam to«, reče gospođa Permaneder i kimne gledajući u rupčić, dok su joj suze tekle niz obraze. »To se često dešava kod upale pluća... U plućnim mjehurićima skupi se neka vodenasta tekućina, i ako se bolest pogorša, čovjek ne može disati... Da, znam ja to...«

Senator je sklopljenih ruku gledao prema postelji s nebom.

»Mora da strahovito pati!« prošapta.

»Ne!« reče doktor Grabow također tiho, ali s velikim autoritetom, a na duguljastom i blagom licu pojave mu se odlučne bore... »To vam se samo čini, vjerujte mi, dragi prijatelju, to vam se samo tako čini! Ona je gotovo bez svijesti. Ovo, što vidite, uglavnom su refleksni pokreti... Vjerujte mi...«

A Thomas odgovori: »Dao bog!« Ali svako bi dijete moglo vidjeti po konzuličinim očima da je ona potpuno pri svijesti i da sve osjeća...

Vratili su se na svoja mjesta... Međutim je stigao i konzul Kröger i crvenih očiju sjeo pored kreveta, naslonjen na držak štapa.

Bolesnica je postala još nemirnija. Mora da je čitavim ovim tijelom, koje je bilo predano smrti, ovladao užasan nemir, neizreciv strah i jad, osjećaj beskrajne napuštenosti i bespomoćnosti od koje nema spasa. Njene oči — te jadne oči što su preklinjale, vapile i tražile — sklapale su se katkada kao da se gase, dok je ona hroptala i vrtjela glavom, ili su se opet širile toliko, da bi sitne žilice na očnim jabučicama

nabrekle i zacrvenjele se kao krv. A još nije izgubila svijest!

Nešto poslije tri sata ustade Christian. »Ne mogu više izdržati«, reče i odšepa prema vratima naslanjajući se putem na pokućstvo. — Uostalom, Erika Weinschenk i gospođica Severin zadrijemale su na stolcu — vjerojatno ih je uspavalo jednolično stenjanje — a na licu su im procvale ružice.

U četiri sata stanje se još pogoršalo. Poduprli su bolesnicu i brisali joj s čela znoj. činilo se da će disanje posve zapeti, a muke su se povećale. »Nešto da zaspim...!« prostenje. »Neko sredstvo... Ali oni nisu ni pomišljali na to da joj dadu neko sredstvo za spavanje.

Iznenada stade opet odgovarati na nešto što drugi nisu čuli, kao što je to već jednom učinila. »Da, Jean, eto me uskoro!« I odmah zatim: »Da, draga Klaro, dolazim!...«

A onda ponovo započe borba... Da li se još borila sa smrću? Ne, to se ona sada borila sa životom za smrt. »Htjela bih...« dahtala je, »ne mogu... Nešto da zaspim! Gospodo, smilujte se! Nešto da zaspim...«

Čuvši ono »Smilujte se« gospođa Permaneder zarida, a Thomas tiho proštenje i uhvati se za glavu. Ali liječnici su znali što im je dužnost. Trebalo je pošto-poto i što je moguće dulje održati porodici ovaj život, a kad bi joj dali opium, ona bi smjesta i bez otpora izdahnula. Nisu liječnici zato na svijetu da pospješe smrt, već da pod svaku cijenu produlje život. Tome u prilog govore, uostalom, i neki vjerski i moralni razlozi, o kojima su im svakako govorili na univerzi, iako ih se sada nisu mogli tačno sjetiti... Jačali su srce raznim sredstvima i s pomoću sredstava za povraćanje izazvali nekoliko puta trenutno olakšanje.

U pet sati borba je bila tako strašna, da nije mogla biti strašnija. Konzulica se u grču uspravila i razrogačenih očiju pružala ruke na sve strane, kao da poseže za nekim osloncem ili za rukama što se prema njojzi pružaju. Neprestano je odgovarala na neke pozive koje je samo ona čula, a koji su rekao bi čovjek, postajali sve brojniji i sve uporniji, činilo se

kao da nisu samo njen pokojni muž i kći negdje u blizini, već i njezini roditelji, svekar i svekrva i još mnogi drugi što su umrli prije nje, te za neka imena nitko u sobi ne bi bio mogao odmah kazati, na kojega se pokojnika odnose. »Da!« uzviknula bi i okretala se na razne strane... »Sad ću doći... Odmah... Za jedan čas... Da... Ne mogu... Gospodo, neki lijek!...«

U pola šest smirila se malo. A onda, posve iznenada; preko njenog ostarjelog i od boli izmučenog lica preleti neki trzaj, neko naglo zaprepaštenje i radost, velika nježnost, pomiješana sa strahom i jezom. Munjevito raširi ruke i, s izrazom bezuvjetne pokornosti i bezgranične poslušnosti, pune straha i ljubavi, poviče tako neposrednom brzinom, da se osjećalo kako nije protekao ni trenutak između onog što je čula i njenog odgovora: »Evo me!«... i izdahne.

Svi se pRenéraziše. Što je to bilo? Tko ju je pozvao, da se odmah odazvala?

Netko razmakne zavjese na prozoru i utrne svijeće, dok je doktor Grabow blago zaklopio samrtne oči.

Svi su zebli; tmurno jesenje jutro ušlo je u sobu. Sestra Leandra prekrije nekim rupcem ogledalo.

DRUGO POGLAVLJE

Kroz otvorena vrata vidjelo se kako se gospođa Permaneder u mrtvačkoj sobi zadubila u molitvu. Bila je sama i klečala je pored kreveta uz neku stolicu, a crnu je suknju raširila oko sebe po podu. Sklopljene ruke počivale su joj na sjedištu stolca dok je mrmljala pognute glave... Dobro je čula da su

njen brat i snaha ušli u doručkovaonicu i da su se nesvjesno zaustavili nasred sobe, kako bi pričekali kraj molitve. No ona se nije osobito požurila zbog toga; naposljetku se još suho zakašljala, polako i svečano skupila haljinu, ustala i pošla prema Tomu i Gerdi savršeno dostojanstveno i bez ikakvog znaka zbunjenosti.

»Toma«, reče prilično oštro, »što se tiče Severinke, čini mi se da je naša pokojna majka nosila guju u njedrima.«

»Kako to?«

»Strahovito se ljutim. Čovjek bi još mogao izgubiti glavu i zaboraviti se... Ima li ta ženska pravo da nam na tako prostački način zagorčio bol ovih dana?«

»Ali što se dogodilo?«

»Prvo i prvo, strahovito je gramzljiva. Otvori ti ona ormar, izvadi majčine svilene haljine, prebaci ih preko ruke i hoće da ide. »Rieckchen, velim ja, »kamo ćete s time?« »To mi je obećala gospođa konzulica!« »Draga Severinka!« kažem i dajem joj veoma suzdržljivo na znanje da se malo prenaglila. Ali misliš li ti da to išta pomaže? Ne samo da je uzela svilene haljine, nego je još povrh toga uzela i svežanj rublja i otišla. Ne mogu se ja valjda s njome tući, zar ne?... A ne samo ona... i djevojke... iz kuće izlaze čitave košare odijela i rubenine... Služinčad pred mojim očima dijeli stvari, jer ta osoba ima ključeve od ormara. »Gospođice Severin,« kažem joj, »želim ključeve«. Znaš li što mi je odgovorila? Izjavila je jasno i glasno da ja njoj nemam ništa zapovijedati, da ona ne služi kod mene, da je ja nisam uzela u službu i da će ključeve zadržati dok ne ode!«

»Imaš li ključeve od ormara u kojem je srebrnina? Dobro. Ostalo neka voda nosi. To je neminovna pojava kad se raspada neko kućanstvo, u kojem se i onako prilično slabo gospodarilo u posljednje vrijeme. Neću da sad pravim skandale. Rubenina je stara i istrošena... Uostalom, vidjet ćemo, što još ostaje. Imaš li popise? Na stolu su? Dobro. Odmah ćemo vidjeti.«

I uđu u spavaću sobu da bi časkom tiho postajali pored kreveta, pošto je gospođa Antonija odmaknula plahtu s pokojničina lica. Konzulica je već imala na sebi svilenu haljinu u kojoj će je popodne položiti na odar u dvorani; proteklo je dvadeset i osam sati otkako je izdahnula. Usta i obrazi bijahu staračkі upali, jer nije imala umjetnog zubala, a brada je stršila oštro i uglato. Sve troje su, gledajući te neumoljive, duboko i čvrsto sklopljene vjeđe, s bolom pokušavali da u tom licu prepoznaju lice svoje majke. No ispod kapice, koju je stara gospođa nosila nedjeljom, bila je, kao i za njena života, tamnoriđa, glatkozačešljana vlasulja kojoj su se tako često rugale gospođice Buddenbrook iz široke ulice... Jorgan bijaše posut cvijećem...

»Već su stigli prekrasni vijenci«, reče gospođa Permaneder tiho. »Od svih obitelji... ah, naprosto svi su poslali vijence! Naložila sam da sve odnesu gore na hodnik; morate ih kasnije pogledati, Gerda i Tomo. Žalosno je i lijepo. Ovolike atlasne vrpce...«

»Šta je s dvoranom?« zapita senator.

»Naskoro će biti gotova, Tomo. Gotovo je spremna. Tapetar Jacobs se zaista potrudio. I...« ona proguta slinu... »i lijes je upravo stigao. No sada, mili moji, treba da odložite kaputе«, nastavi i obzirno naravna ponjavu. »Ovdje je hladno, ali u doručkovaonici je malo naloženo... Dopusti, da ti pomognem, Gerda; s tako divnim ogrtačem valja oprezno postupati... Smijem li te poljubiti? Ti znaš da te ja volim, mada me ti nikad nisi trpjela... Ne, neću ti pokvariti frizuru, ako ti skinem šešir... Kako ti je krasna kosa! Takvu je kosu imala naša majka kad je bila mlada. Nikad nije bila tako lijepa kao ti, ali je i ona u svoje vrijeme bila naočita pojava, a ja sam tada već bila na svijetu. A sada... Zar nije istina ono što vaš Grobleben uvijek govori i svi se mi moramo pretvoriti u prah? Premda je priprost čovjek... Da, Tomo, to su glavni popisi.«

Vratili su se u susjednu sobu i sjeli za okrugli stol, a senator je dohvatio papire s popisom predmeta određenih da

se podijele među najbližim baštinicima... Gospođa Permaneder nije skidala oka s bratova lica; promatrala ga je uzbuđeno i napeto. Doskora će doći na tapet teško pitanje koje se ne da otkloniti, a na koje je usredotočila svoju pažnju...

»Mislim« poče senator, »da ćemo se držati uobičajenog načela da se darovi vraćaju, i prema tome...«

Žena ga prekide.

»Oprosti, Thomas, čini mi se... Christian... gdje je on?«

»Jest, bogami, Christian!« poviče gospođa Permaneder. »Zaboravili smo na njega!«

»Zbilja«, reče senator i spusti papire. »Zar ga nećemo pozvati?«

Gospođa Permaneder pođe prema zvonu. Ali u istom trenutku pojavi se sam Christian na vratima. Uđe naglo u sobu, prilično bučno zatvori vrata i zaustavi se namršten; malim okruglim, duboko usađenim očima zirkao je na sve strane, a da ni u koga nije gledao, dok je usta pod čupavim, riđim brkovima nemirno otvarao i zatvarao... Činilo se da je razdražen i prkosno raspoložen.

»Čujem da ste ovdje« — reče kratko. »Ako mislite govoriti o stvarima, trebalo je i da mene obavijestite.«

»Upravo smo te htjeli pozvati«, ravnodušno odvrati senator. »Izvoli sjesti!«

No pri tom mu se oči zaustave na bijelim dugmetima, kojima je bila zakopčana Christianova košulja. On sam bijaše u besprijekornoj koroti; crno sukneno odijelo, široka crna kravata i snježnobijela košulja sa crnim dugmetima, umjesto zlatnih koja je obično nosio. Bit će da je Christian opazio taj pogled, jer dok je primicao stolicu i sjedao, dodirne rukom prsa i reče: »Znam da imam bijela dugmeta. Još nisam dospio da kupim crna, ili bolje reći, propustio sam, pa šta! Posljednjih sam godina često morao uzajmiti pet šilinga da kupim prašak za zube i lijegati pri svjetlu šibice... Uostalom, crna dugmeta nisu najvažnija stvar u životu. Ne marim za

vanjštinu. Nikad nisam mnogo polagao na vanjštinu.«

Gerda ga je promatrala dok je govorio, a sad se tiho nasmije. Senator primijeti: »Sve mi se čini da ovu posljednju tvrdnju ne bi mogao dugo braniti, dragoviću moj.«

»Misliš? Možda ti to bolje znaš, Thomas. Ja samo kažem da mi se takve stvari ne čine važnima. Previše sam svijeta vidio i živio među različitim ljudima s različitim običajima, da bih... Uostalom, ja sam odrastao čovjek«, reče odjednom glasno, »navršio sam četrdeset i tri godine, svoj sam gospodar i zabranjujem svakome da se miješa u moje stvari.«

»Čini mi se da imaš nešto na srcu, dragi«, reče senator začuđeno. »Dugmad još nisam ni jednom riječi spomenuo, ako se ne varam. Udesi svoju korotu kako god ti je drago; samo nemoj misliti da mi imponira to tvoje jeftino pomanjkanje predrasuda...«

»Nije mi ni stalo do toga da ti imponiram...«

»Tomo... Christiane...« reče gospođa Permaneder. »Nećemo valjda govoriti ovako razdraženim tonom... danas i ovdje, kad pored nas ... Nastavi, Thomas. Darove ćemo, dakle, vratiti? To je posve u redu.«

I Thomas nastavi. Započe s većim predmetima i zadrža za sebe one koji su mu mogli poslužiti u njegovu kućanstvu: svijećnjake iz blagovaonice, veliki rezbareni sanduk koji je stajao u veži. Gospođa je Permaneder izvanredno pomno pratila njegove riječi, i čim bi se pojavila i najmanja sumnja, kome da se dodijeli neka stvar, rekla bi neusporedivim naglaskom: »Pa, ja sam spremna da to preuzmem...« i pravila takvo lice kao da je svojom požrtvovnošću zadužila čitav svijet. Izvukla je za sebe, za svoju kćerku i unuku najveći dio pokućstva.

Christian je dobio nekoliko komada namještaja, jedan stolni sat u stilu empire, pa čak i harmonij, i bio je zadovoljan s time. Ali, kad su počeli dijeliti srebrninu i rublje, pa različne pribore za jelo, zapanjio je sve svojom revnošću koja je gotovo ličila na gramzljivost.

»A ja? A ja?« zapitkivao je. »Ta molim vas, nemojte na mene sasvim zaboraviti...«

»A tko te zaboravlja? Pa ja sam ti... evo, pogledaj, već sam ti dodijelio cijeli čajni servis sa srebrnim poslužavnikom. Nedjeljni servis s pozlatom svakako može samo nama poslužiti, a...«

»Spremna sam da preuzmem pribor za svaki dan, sa ornamentima u obliku lukovice,« reče gospođa Permaneder.

»A ja?« poviče Christian sa silnim negodovanjem, kakvo ga je katkad znalo obuzeti; obrazi bi mu tada postali još mršaviji, a ta mu je srdžba veoma čudno pristajala... »I ja bih želio jedan dio stolnog posuđa! Koliko ću ja dobiti žlica i viljuški? Vidim da gotovo ništa neću dobiti!...«

»Ali, dragi moj, šta će tebi te stvari? Pa tebi one uopće ne trebaju! Ne shvaćam.... Zar nije bolje da ovakvi predmeti ostanu u porodici...«

»Pa sve da mi je samo uspomena na majku,« reče Christian prkosno.

»Dragi prijatelju«, odvrati mu senator prilično nestrpljivo... »Nije mi do šale... ali slušajući tebe, čovjek bi još mogao pomisliti da namjeravaš postaviti zdjelu za juhu na komodu, kao uspomenu na majku? Molim te, samo nemoj misliti da te mi hoćemo oštetiti. Što ćeš dobiti manje u pokretninama, to ćemo ti naravno nadoknaditi u drugom obliku. Isto vrijedi i za rublje...«

»Ja neću novaca, ja hoću rublje i posuđe.«

»Šta će ti to, zaboga miloga?«

Tada Christian odgovori nešto, zbog čega se Gerda Buddenbrook naglo okRené i omjeri ga zagonetnim svojim pogledom, senator vrlo brzo skine cviker i zagleda se ukočeno u njegovo lice, a gospođa Permaneder sklopi čak ruke. On, naime, reče: »No, ukratko, namjeravam da se prije ili kasnije oženim.«

Izgovorio je to prilično tiho i brzo, i pri tom kratko odmahnuo rukom kao da bratu nešto dobacuje preko stola.

Zatim se nasloni i stade kružiti pogledom zlovoljno i uvrijeđeno, a opet nekako čudno, kao da je duhom odsutan. Šutjeli su neko vrijeme. Najzad će senator: »Valja priznati, Christiane, da si malo zakasnio s tim planovima... razumije se, ako su to uopće realni i izvedivi planovi, a ne onakvi kakve si već jednom nepromišljeno iznio pred našu pokojnu majku...«

»Moje su namjere ostale iste,« reče Christian s jednakim izrazom lica, ne gledajući još uvijek ni u koga.

»To je nemoguće. Ti da si čekao dok majka ne umre da bi...«

»Jest, imao sam toliko obzira. Čini mi se da ti zamišljaš, Thomas, da si pokupio svu taktičnost ovoga svijeta...«

»Ne znam na osnovu čega tako govoriš. Uostalom, moram se diviti opsegu tih tvojih obzira. Dan nakon majčine smrti spremaš se da joj iskažeš neposluh...«

»Jer si me povukao za jezik. A glavno je da majku više ne može uzbuditi moj korak; danas, kao ni za godinu dana... Gospode bože, Thomas, pa majka nije imala bezuvjetno pravo, nego jedino sa svog stanovišta, prema kojemu sam imao obzira dok je ona živjela. Ona je bila stara žena, žena iz drugih vremena, s drugim shvaćanjima i nazorima...«

»A ja te upozoravam da se u toj stvari moji nazori potpuno slažu s njezinima.«

»Na to se ne mogu obazirati.«

»Obazirat ćeš se, prijatelju!«

Christian ga pogleda.

»Ne!« poviče. »Ne mogu! Kad ti kažem, da ne mogu?! Valjda ja moram znati što mi je činiti. Ja sam odrastao čovjek...«

»Ah, to se samo čini da si odrastao čovjek. Ti nipošto ne znaš što ti valja činiti.«

»Znam!... U prvome redu postupam kao pošten čovjek... Pa ti i ne misliš kako stoji stvar, Tomo! Tony i Gerda su prisutne... ne možemo govoriti podrobno. Ali ja sam ti kazao da imam obaveza. Posljednje dijete, mala Gizela...«

»Ne znam ni za kakvu malu Gizelu, niti želim da znam o njoj! Uvjeren sam da ti lažu. U svakom slučaju, prema osobi kao što je ona na koju misliš, nemaš drugih obaveza do zakonskih, a njih možeš dalje ispunjavati kao i dosad...«

»Osoba, Thomas? Osoba? Varaš se u njoj! Aline...«

»Šuti!« zagrmi senator Buddenbrook. Oba su brata sada zurila jedan u drugoga; Thomas blijed i drhteći od gnjeva, dok je Christian iskolačio male, okrugle, duboko usađene oči kojima su se vjeđe iznenada zapalile i zinuo od srdžbe, tako da su mu se mršavi obrazi činili posve izdubljeni. Ispod očiju izbilo mu je nekoliko crvenih mrlja... Gerda je gledala pomalo podrugljivo sad u jednog, sad u drugoga, a Tony je kršila ruke i preklinjala: »Ali Tomo... Christian... A majka leži u susjednoj sobi!«

»Ti nemaš baš nikakvog osjećaja stida«, nastavi senator, »kad možeš... i to tako mirno spomenuti to ime na ovome mjestu i u ovim prilikama! Tvoja je netaktičnost abnormalna, upravo bolesna...«

»Ne razumijem zašto ne bih mogao spomenuti Alinino ime!« Christian se tako silno uzbudio da ga je Gerda sve pažljivije posmatrala. — »Eto spominjem je, kako čuješ, Thomas, i namjeravam da se njome oženim — jer čeznem za domom, mirom i pokojem — i zabranjujem ti, čuješ li što ti kažem, ja ti *zabranjujem* da se u to miješaš! Ja sam slobodan, ja sam svoj gospodar...«

»Budala si ti! Kad se otvori oporuka, vidjet ćeš koliko si svoj gospodar! Majka se za to pobrinula, razumiješ li, da ne upropastiš njezinu baštinu, kao što si već unaprijed upropastio trideset tisuća kurantnih maraka. Ja ću upravljati ostatkom tvoga imetka i kunem ti se da nikad nećeš dobiti u ruke više od jednog mjesečnog obroka.«

»No, bit će da ti sam najbolje znaš, tko je majku sklonio na taj postupak. Jedino se čudim što majka nije povjerila tu dužnost nekome koji bi mi bio bliži i tko bi gajio prema meni bratskije osjećaje nego ti...« Christian je posve izgubio glavu;

stao je govoriti stvari kakve još nikad nije govorio. Nagnuo se preko stola, neprestano tuckao vrhom savinutog kažiprsta i, nakostriješenih brkova i crvenih očiju, zurio u brata koji ga je, uspravan i blijed, gledao odozgo, napola spuštenih vjeđa.

»Tako si hladan i zlonamjeran, i pun prezira prema meni« nastavi Christian, a glas mu bijaše mukao i u isti mah kreštav... — »Otkad pamtim, uvijek si bio prema meni tako hladan, da sam u tvojoj blizini stalno zebao... jest, možda je to neobičan izraz, ali ako ja tako osjećam?... Ti me odbijaš od sebe... Odbijaš me, već kad me samo pogledaš, a i to gotovo nikad ne činiš. A otkud tebi pravo na to? Pa i ti si čovjek i imaš svoje mane! Uvijek si bio bolji sin našim roditeljima, ali ako si im zaista toliko bliži od mene, onda bi trebalo i da poprimiš malo od njihova kršćanskog načina mišljenja, pa ako si već lišen svake bratske ljubavi, da bar pokažeš malo kršćanske ljubavi... Ali ti si tako tvrda srca da me čak nisi ni posjetio... ni jedan jedini puta me nisi posjetio u bolnici, kad sam u Hamburgu bolovao od upale zglobova...«

»Imam prečih briga od tvojih bolesti. Uostalom, ni moje zdravlje...«

»Ne, Thomas, tvoje je zdravlje izvrsno. Ne bi ti ovdje sjedio, kao što sjediš, da nisi zdrav kao dren u usporedbi sa mnom...«

»Možda sam bolesniji od tebe.«

»Ti da si... E, to je previše! Tony! Gerda! On kaže da je bolesniji od mene! Što! Zar si ti u Hamburgu malne umro od upale zglobova?! Zar ti poslije svake i najmanje nepravilnosti osjećaš po čitavom tijelu neku muku koja se uopće ne da opisati? Jesu li možda tebi svi živci na lijevoj strani prekratki? Autoriteti su ustvrdili da je tako kod mene! Dešava se možda tebi takvo šta, da u času kad u sumraku uđeš u svoju sobu, vidiš kako na sofi sjedi neki čovjek i kima glavom, a taj čovjek uopće ne postoji?!...«

»Christiane!« užasne se gospođa Permaneder. »Što to govoriš!... Bože moj, o čemu se zapravo prepirete? Ponašate se kao da je to neka čast biti bolestan! Ako je do toga, onda

bismo na žalost Gerda i ja također imale da kažemo koju riječ!... A majka leži u susjednoj sobi...!«

»Zar ti, čovječe, ne shvaćaš«, poviče Thomas Buddenbrook žestoko, »da su sve te gnusobe posljedice i plod tvojih poroka, tvog besposličenja i toga što samo sebe promatraš?! Radi! Prestani gajiti i njegovati ta svoja stanja, prestani o njima govoriti!... Ako poludiš — a ja ti jasno i otvoreno kažem, da to nije nemoguće — neću moći ni suze proliti za tobom, jer ćeš biti sam tome kriv, ti sam...«

»Ne, niti kad umrem nećeš suze proliti.«

»Nećeš ti umrijeti,« reče senator prezrivo.

»Neću umrijeti? Dobro, dakle neću umrijeti! Vidjet ćemo tko će od nas dvojice prvi umrijeti!... Radi! A ako ne mogu? Ako ne mogu zadugo raditi, sto mu gromova?! Ne mogu dugo raditi jedno te isto, jer mi je da svisnem! Ako si ti to mogao i možeš, veseli se tome, ali nemoj druge osuđivati, jer to nije tvoja zasluga. Jednome bog daje snage, a drugome je ne da... Ali takav si ti, Thomas«, nastavi naginjući se preko stola, a lice mu se sve više krivilo i sve je jače lupao po stolu... »Ti si samo prema sebi pravedan..., ah, čekaj, nije to ono što sam htio reći i što sam htio iznijeti protiv tebe... Ali ja ne znam odakle da počnem, a ono što ti mogu kazati samo je stoti dio... ah, samo je milijunti dio onoga što mi je na srcu. Osvojio si mjesto u životu, stekao si častan položaj i tu si se sada ustobočio, pa hladno i svjesno odbijaš od sebe sve što bi te moglo za trenutak zbuniti i izbaciti iz ravnoteže, jer tebi je glavna ravnoteža. Ti si sebičnjak, jest, to si ti! Još te volim kad grdiš i psuješ i obaraš čovjeka u prah. Ali najgore je kad šutiš; najgore je kad čovjek nešto kaže, a ti odjednom umukneš i povučeš se i otklanjaš svaku odgovornost, otmjeno i nepristupačno, a drugog ostavljaš da se bespomoćno stidi... U tebe nema milosrđa, ni ljubavi, ni poniznosti... Ah!« poviče iznenada, podigne obje ruke iza glave, pa ih onda ispruži naprijed kao da odbija od sebe čitav svijet... »Kako mi je sve to dodijalo, taj takt i ta obzirnost i ravnoteža, to držanje i

dostojanstvo... Došlo mi je, eto, dovle!«... Ovaj je posljednji uzvik bio u tolikoj mjeri iskren, tako je dolazio od srca i izbio tolikom snagom gađenja i odvratnosti, da je zaista djelovao porazno. Thomas je malo ustuknuo i zgurio se; gledao je neko vrijeme nijemo i umorno preda se.

»Postao sam ovakvim, kakav jesam«, reče napokon, a glas mu je odavao uzbuđenje, »jer nisam htio da budem kao ti. Ako sam te se u duši klonio, činio sam to zato jer se moram čuvati tebe, jer tvoje biće i tvoja narav predstavljaju za mene opasnost... istinu ti kažem.«

Pošuti malo, pa onda nastavi jačim i sigurnijim glasom: »Uostalom, udaljili smo se od naše teme. Održao si mi govor o mom karakteru... pomalo smušen govor u kome možda ima i zrnce istine. Ali ne radi se sad o meni, već o tebi. Baviš se mišlju da se oženiš, a ja bih ti htio po mogućnosti dokazati da to ne možeš provesti onako kako ti to zamišljaš. U prvome redu, kamate koje ću ti isplatiti, neće biti osobito veliki...«

»Aline je nešto prištedjela.«

Senator proguta i suzdrži se.

»Hm... prištedjela. Ti dakle kaniš pomiješati majčinu baštinu s uštođevinom te dame...«

»Da, čeznem za domom i za nekim, tko će me sažalijevati kad budem bolestan. Uostalom, mi posve dobro pristajemo jedno uz drugo. Oboje smo malo zabrazdili...«

»Nadalje, da li si nakanio adoptirati njenu djecu, odnosno... priznati ih kao svoju...«

»Kanim.«

»Tako, da bi tvoj imetak, kad umreš, prešao na te ljude?« Kad je senator to rekao, gospođa mu je Permaneder položila ruku na lakat i prošaptala zaklinjući: »Thomas!... Majka leži u susjednoj sobi!...«

»Da,« odgovori Christian, »tako se i pristoji. I zato ću...«

»Ništa ti nećeš!« poviče senator i skoči. I Christian se diže, stade iza svog stolca, uhvati se za nj jednom rukom, pritisne bradu na grudi i pogleda brata napola plašljivo, a napola

srdito.

»Ništa nećeš...« ponovi Thomas Buddenbrook gotovo izbezumljen od gnjeva, blijed kao krpa i tresući se na čitavom tijelu. »Dok sam ja živ, neće se to dogoditi.. kunem ti se! Pazi... Čuvaj se...! Već je suviše novaca propalo zbog nesreća, gluposti i podlosti, a da bi ti smio četvrtinu majčinog imetka baciti u krilo toj ženskoj i njenoj kopiladi!... I to, pošto se već Tiburtius dokopao jedne četvrtine!... I ovako si već dosta obrukao porodicu, čovječe, a sad hoćeš da nas srodiš s kurtizanom i da njenoj djeci dadeš naše ime! Ja ti zabranjujem, čuješ li me? Zabranjujem!« poviče takvim glasom da je soba zatutnjila, a gospođa se Permaneder plačući šćućurila u kut sofe. »I da se nisi usudio prekršrti tu zabranu, to ti ja savjetujem! Dosad sam te samo prezirao, nisam svraćao pažnju na tebe... ali ako me izazoveš, ako budeš tjerao mak na konac, onda ćemo vidjeti; tko će izvući kraći kraj! Kažem ti, pazi se! Neću više imati nikakvih obzira! Proglasit ću te infantilnim, dat ću te zatvoriti, uništit ću te! Uništiti! Razumiješ li?!...«

»A ja ti kažem...« poče Christian, i tad se zametne prepirka, rastrgana, tričava, žalosna prepirka bez pravog predmeta, kojoj je bio jedini cilj da jedan drugoga uvrijede, da se riječima krvavo rane. Christian se vratio na bratov karakter i izvukao iz daleke prošlosti pojedine crtice koje su imale dokazati, kako je Thomas sebičan, neke mučne anegdote koje Christian nije mogao zaboraviti, već ih je nosio u sebi i prožeo gorčinom. A senator mu je odgovarao pretjeranim izrazima prezira i prijetnjama koje bi poslije nekoliko časaka požalio. Gerda je lagano prislonila glavu na ruku i promatrala obojicu zamagljenih očiju i neodređena izraza lica. Gospođa je Permaneder neprestano ponavljala u očaju: »A majka leži u drugoj sobi... A majka leži u drugoj sobi...«

Christian, koji je već pri posljednjim replikama šetao po sobi gore-dolje, napokon napusti bojište.

»Pa dobro! Vidjet ćemo!« poviče divlje nakostriješenih

brkova, crvenih očiju, raskopačna kaputa, s rupčićem u spuštenoj ruci, prgav i egzaltiran, pa izađe i zalupi vratima...

Senator je u iznenadnoj tišini stajao još trenutak i gledao onamo, gdje je nestao njegov brat. Onda je šutke sjeo, kratkim pokretom dohvatio papire i suhoparno riješio što je još imao da riješi. Potom se naslonio, stao sukati brkove i utonuo u misli.

Oh, kako je gospođi Permaneder srce lupalo od straha! Pitanje, ono veliko pitanje nije se više dalo odgoditi; trebalo ga je postaviti, on je morao na nj odgovoriti... ali jao, zar je sada raspoložen da postupa blago i kako nalaže pijetet...

»A... Tomo...« poče gledajući u svoje krilo; zatim ga pogleda plašljivo i pokuša da pročita njegove misli... »Pokućstvo... Ti si se, naravski, već na sve osvrnuo... Stvari koje pripadaju nama, mislim Eriki, maloj i meni... ostaju ovdje... s nama... ukratko... što je s kućom?« upita i zalomi krišom rukama.

Senator ne odgovori smjesta. Šutke je sukao još neko vrijeme brkove, sumoran i zamišljen. Potom udahne i uspravi se.

»S kućom?« zapita... »Razumije se, ona pripada svima nama, tebi, Christianu i meni... i — smiješno je reći — pastoru Tiburtiusu, jedan dio ulazi u Klarino nasljeđe. Ja ne mogu ništa sam odlučivati, nego trebam vaše odobrenje. Ali najzgodnije će biti da je što prije prodamo«, završi slegnuvši ramenima. A ipak mu je preko lica preletjelo nešto kao da se uplašio svojih riječi.

Gospođa Permaneder objesi glavu; prestane da stišće ruke, i one odjednom olabave.

»Naše odobrenje!« ponovi nakon kratke šutnje, tužno, čak i s nešto gorčine u glasu. »Bože moj, Tomo, pa ti dobro znaš da ćeš učiniti ono što budeš smatrao za pravo, i da ti se mi ne možemo opirati!... Ali ako smijemo kazati koju riječ... zamoliti,« nastavi gotovo bez glasa, a gornja joj usna zadrhta... »Kuća! Majčina kuća! Naš roditeljski dom! U kojem smo bili tako sretni! Pa da ga prodamo...!«

Senator ponovo slegne ramenima.

»Vjeruj mi, drago dijete, da me sve što možeš iznijeti i onako dira kao i tebe... Ali to nisu argumenti, već osjećaji. Jasno je što nam je činiti. Ovo veliko zemljište... što da počnemo s njime? Već mnogo godina, još od očeve smrti, propada čitava stražnja zgrada. U dvorani za biljar živi slobodno mačja porodica, a ako čovjek uđe onamo, prijeti mu opasnost da propadne kroz pod... Eh, da ja nemam kuću u Ribarskom dolu! Ali imam je, pa što ću s njome? Zar da radije nju prodam? Prosudi sama... kome? Izgubio bih bar polovicu od onoga što sam uložio u tu kuću. Oh, Tony, imamo dovoljno nekretnina, imamo ih previše. Ambare i dvije velike kuće! Vrijednost tih nekretnina gotovo nije u razmjeru s pokretnim kapitalom! Ne, valja prodati, valja prodati!...«

Ali gospođa Permaneder nije slušala, utučena i zadubljena u misli, gledala je suznih očiju u prazno,

»Naša kuća!« promrmlja... »Sjećam se još kako smo je posvetili... Bili smo ovolišni, onda. Čitava se porodica skupila. A stric Hoffstede je recitirao pjesmu... U mapi je ta pjesma... Znam je napamet. Venera Anadyomena... Soba krajolikâ! Blagovaonica! Tuđi ljudi...!«

»Da, Tony, bit će da su isto tako mislili oni ljudi koji su morali ostaviti tu kuću kad ju je djed kupio. Sve ima svoje vrijeme. Veselimo se i hvalimo bogu što još nismo dotle došli kao onda Ratenkampovi, i što ćemo otići odavde pod povoljnijim uvjetima nego što su oni otišli...«

Prekide ga jecaj, polagano, bolno jecanje. Gospođa se Permaneder tako prepustila jadu i tuzi da nije ni pomišljala na to da obriše suze što su joj tekle niz obraze. Pognula se i pogrbila, i jedna joj je vrela suza a da to nije ni primijetila kapnula na ruke koje su mlitavo počivale u krilu.

»Tomo« reče i dospje da dade tihu, dirljivu čvrstoću svojemu glasu koji se borio sa suzama. »Ti ne znaš kako mi je pri duši, ti to ne znaš. Tvoju je sestru mnogo zla snašlo u životu, mnogo je propatila. Sve se na mene sručilo, sve što se

dade zamisliti... Ne znam čime sam to zaslužila. Ali sve sam preturila, a da nisam klonula duhom, Tomo, ono s Grünlichom, i ono s Penmanederom, i ono s Weinschenkom. Jer nikad, kad bi bog razorio ono što sam sagradila u životu, nisam bila posve izgubljena. Znala sam da postoji mjesto, sigurna luka, gdje se mogu skloniti od svih nevolja u životu... I ovaj put, kad je sve propalo, kad su Weinschenka odvezli u zatvor... »Majko«, rekla sam, »smijemo li se preseliti k tebi?« »Da, djeco, dođite«... Kad smo bili mali i igrali se »lovice«, Tomo, uvijek smo imali »spas«, malo mjestance, kamo smo mogli uteći, kad smo bili u opasnosti i nevolji, i gdje nas nisu smjeli uhvatiti, već smo se mogli mirno odmoriti. Majčina kuća, eto, ova kuća, bila je moj »spas« u životu, Tomo... A sada... a sad... da je prodamo...«

Nasloni se, sakrije lice u rupčić i zaplače gorko.

On joj skine jednu ruku s lica i zadrža je u svojima.

»Znam ja, Tony, sve ja to znadem! Ali budimo pametni. Naše drage majke više nema... ne možemo je vratiti u život. A što sada! Bilo bi ludo da zadržimo ovu kuću kao mrtvi kapital... ja to valjda znam, zar ne? Da učinimo od nje najamnu kućerinu?... Teško ti je, kad pomisliš da će ovdje živjeti strani ljudi; zar onda nije bolje da to ne gledaš, nego da unajmiš za sebe i za svoje malu zgodnu kućicu ili jedan kat, negdje izvan gradskih vrata, na primjer... Zar bi više voljela stanovati ovdje zajedno s nekoliko stanara?... A još uvijek imaš svoju obitelj, Gerdu i mene, i Buddenbrookove iz Široke ulice, i Krögerove, pa i gospođicu Weichbrodt... da ne govorimo o Klothildi, jer ne znam da li joj je prijatno družiti se s nama; nekako je ekskluzivna, otkako je primljena u zakladu...«

Ona uzdahne, nasmije se napola, odvrati glavu i pritisne rupčić još čvršće na oči; durila se kao dijete koga nastoje utješiti šalom. No potom odlučno otkrije lice, namjesti se i — kao što je uvijek činila kad je trebala pokazati karaktera i dostojanstva — zabaci glavu, a ipak pokuša da pritisne bradu na grudi.

»Da, Tomo,« reče pribrano i ozbiljno, trepćući zaplakanim očima u pravcu prozora, »i ja hoću da budem razborita... eto, već sam razborita. Moraš mi oprostiti... i ti Gerda... što sam plakala. To čovjeka spopadne... tako, neka slabost. Ali to je samo izvana, vjerujte mi. Dobro znate da sam ja zapravo žena koju je život očeličio. Da, Tomo, jasno mi je ono što kažeš o mrtvom kapitalu, toliko pameti imam. Ja mogu samo ponoviti da moraš učiniti ono što smatraš dobrim. Moraš za nas misliti i raditi, jer smo Gerda i ja žene, a Christian... no, njemu neka bog pomogne... Mi se tebi ne možemo protiviti, jer ono što mi iznosimo nisu argumenti, već osjećaji, to je jasno kao dan. A kome ćeš je prodati, Tomo? Misliš li da će to biti uskoro?«

»E, drago dijete, kad bih ja to znao... Ipak, bilo kako bilo... već sam jutros natuknuo nešto o tome Goschu, starome mešetaru Goschu; čini se da je pripravan da preuzme tu stvar...«

»To bi bilo dobro, da, to bi bilo vrlo dobro. Naravno, Siegismund Gosch ima svoje slabosti... To njegovo prevođenje sa španjolskog, o kojem pričaju — nikako da znam kako se zove pjesnik — malo je neobično, moraš priznati, Tomo. Ali on je bio očev prijatelj i velika je poštenjačina. A ima i dobro srce, po tome je poznat. Shvatit će da se ovdje ne radi o ma kakvoj kupovini, o nekoj bilo kakvoj kući... Što misliš, Tomo, koliko ćeš tražiti? Najmanje sto hiljada kurantnih maraka, zar ne?...«

»Najmanje sto hiljada kurantnih maraka, Tomo!« rekla je još jednom, držeći ruku na kvaki kad je njen brat sa ženom već silazio niza stepenice. Zatim, kad je ostala sama, zastala je nasred sobe, sklopila spuštene ruke tako da su joj dlanovi bili okrenuti prema dolje, i bespomoćno gledala oko sebe. Neprestano je tresla glavom u kapici od crnih čipaka i spuštala je, pod teretom teških misli, sve niže i niže na jedno rame.

TREĆE POGLAVLJE

Mali je Johann imao da se oprosti s posmrtnim ostacima svoje bake; otac je tako naredio, a on nije ni pisnuo, mada se bojao. Dan iza konzuličine teške agonije senator je za stolom — i to, kako se činilo, namjerno u prisutnosti svojega sina — oštrim riječima osudio ponašanje strica Christiana koji se odšuljao i otišao spavati kad je bolesnici bilo najgore. »To su živci, Thomas«, odgovorila je Gerda. Ali senator je pogledao Hanna — što djetetu nije izmaklo — i gotovo strogo odvratio da se to ničim ne da opravdati. Pokojna je majka toliko patila, da je trebalo da se čovjek stidi što sam ne trpi, a ne da se izvuče od ono malo patnje što je osjeća gledajući kako se ona muči. Iz toga je Hanno zaključio da mora bez pogovora pohoditi otvoreni lijes.

Kad je uoči pogreba, između oca i majke, ušao iz trijema u veliku dvoranu, učinila mu se ona stranom, kao ono na Božić. Ravno pred njime, usred polukruga sastavljenog od velikog tamnozelenog ukrasnog bilja i visokih, srebrnih svijećnjaka, bijeljela se na crnom postolju kopija Thorwaldsenova »Krista, koji blagosilja«, koja je inače stajala vani na hodniku. Svuda po zidovima treperio je na propuhu crni flor i prekrivao plavetnilo tapeta i smiješak bijelih kipova bogova, koji su inače gledali kako se u ovoj dvorani veselo ruča. Mali je Johann, u mornarskom odijelu sa crnom trakom oko rukava, stajao među rođacima, odjevenim u posve crna odijela. Omamljen mirisima što su se širili iz mnoštva cvijeća i vijenaca — s kojima se miješao jedva primjetljiv, i to samo katkada, neki drugi, strani, a ipak nekako čudno poznat i blizak miris — stajao je pored odra i gledao nepomičnu pojavu

koja je ležala pred njime strogo i svečano, okružena bijelim atlasom.

Nije to baka. To je njena svečana kapica s vrpcama od bijele svile, a ispod nje je bakina riđa kosa. Ali ovaj šiljasti nos, ove uvučene usne, ova isturena brada i te žute prozirne, sklopljene ruke na kojima se vidi da su hladne i ukočene — nije to njeno! Ovo je neka tuđa, voštana lutka i jezivo je Što su je tako udesili i što je slave. Pogledavao je prema »sobi krajolikâ« kao da se ondje svakog časa mora pojaviti prava baka... Ali ona nije dolazila. Bila je mrtva. Smrt ju je zauvijek zamijenila ovom voštanom figurom koja je tako neumoljivo, tako nepristupačno sklopila vjeđe i zatvorila usta...

Stajao je na lijevoj nozi i savio desno koljeno, tako da se stopalo lagano njihalo na vršcima prstiju; jednom je rukom držao mornarski za vez na grudima, dok je drugu mlitavo spustio. Glavu sa svijetlosmeđom kosom, koja se kovrčala na sljepoočicama, nagnuo je u stranu. Skupio je obrve žmirkajući zlatnosmeđim očima koje su bile zastrte modrikastim sjenama, i gledao u lice pokojnice. Vidjelo se da ga taj prizor odbija i da nešto razmišlja. Disao je polako i oklijevajući, jer je pri svakom udisaju očekivao onaj miris, onaj strani, a ipak tako čudno poznat i blizak miris, što ga oblaci cvjetnih mirisa nisu mogli uvijek prekriti. A kad bi ga osjetio, još bi više skupio obrve, a usne bi mu za trenutak uzdrhtale... Najzad uzdahne, no taj je uzdah toliko naličio na jecaj bez suza, da se gospođa Permaneder sagne, poljubi ga i odvede odanle.

I pošto su senator i njegova žena, zajedno s gospođom Permaneder i Erikom, primili u »sobi krajolikâ« izjave sućuti kojima nije bilo kraja ni konca, pokopana je Elisabeth Buddenbrook, rođena Kröger. Stigli su rođaci iz Frankfurta i iz Hamburga i posljednji put odsjeli u kući u Mengovoj ulici. Gomila žalobnika ispunjavala je dvoranu i »sobu krajolikâ«, trijem i hodnik, kad je pastor Pringsheim od Sv. Marije, uspravan i veličanstven, stao kraj lijesa i održao pri svjetlu svijeća posmrtni govor. Izbrijano lice nad širokom, nabranom

ogrlicom, na kome se sumorni fanatizam izmjenjivao s blagom ekstazom, okrenuo je prema nebu, a ruke je sklopio tik pod bradom.

Glasom koji čas uzdiže i buja, a čas opet zamire, hvalio je svojstva pokojničina, njenu otmjenost i skrušenost, njenu vedrinu i pobožnost, njeno milosrđe i blagost. Spomenuo je »Jeruzalemske večeri« i »nedjeljnu školu«. Čitav dugi, bogati i sretni ovozemaljski život pokojne konzulice zablistao je još jednom u svjetlu njegove dijalektike... A kako riječ »svršetak« treba neki pridjev, govorio je na kraju o njenom blagom svršetku.

Gospođa je Permaneder dobro znala što je u tom času dužna samoj sebi i cijelome skupu u pogledu dostojanstva i reprezentativnog držanja. Zajedno sa svojom kćerkom Erikom i unukom Elisabethom zauzela je najdivnija počasna mjesta odmah do pastora, pored uzglavlja vijencima pokrivena lijesa, dok su se Thomas, Gerda, Christian, Klothilda i mali Johann, pa stari konzul Kröger, koji je sjedio na stolcu, morali — poput rođaka drugog reda — zadovoljiti manje istaknutim mjestima. Stajala je uspravno, malo podignutih ramena, u sklopljenim je rukama držala batisteni rupčić sa crnim obrubom, a bila je toliko ponosna na prvu ulogu koja ju je dopala pri ovoj svečanosti, da je taj ponos katkada sasvim potiskivao bol i bacao ga u zaborav. Svjesna da su u nju uprte oči čitavog grada, stajala je uglavnom spuštena pogleda, tek ovda-onda nije mogla odoljeti a da ne preleti očima preko mnoštva u kojemu je zapazila i Julchen Möllendorpf, rođenu Hagenström, i njezina muža... Jest, svi su oni morali da dođu i Möllendorpfovi i Kistenmakerovi, Langhalsovi i Oeverdieckovi! Prije no što će se Tony Buddenbrook iseliti iz roditeljske kuće, morali su se još jednom skupiti ovdje, da joj usprkos Grünlichu, usprkos Permanederu i usprkos Hugi Weinschenku — iskažu svoje poštovanje i svoju sućut...!

A pastor je Pringsheim svojim posmrtnim slovom kopkao po rani što ju je smrt zadala, proračunano je iznosio svakome

pred oči što je koji izgubio, a umio je izmamiti suze i ondje, gdje nikad ne bi potekle same od sebe. A oni, koje bi tako ganuo, bili su mu zato zahvalni. Kad je spomenuo »Jeruzalemske večeri« zajecale su sve stare prijateljice pokojnice, osim gospođe Kethelsen koja ništa nije čula i koja je gledala ravno preda se, zakopačno i suzdržljivo, kako to čine gluhi ljudi — i sestara Gerhardt, koje su potjecale od Pavla Gerhardta i koje su suhih očiju stajale u kutu i držale se za ruku. One su se radovale smrti prijateljice i samo joj zato nisu zavidjele, jer zavist bijaše strana njihovu srcu.

Što se tiče gospođice Weichbrodt, ona je neprestano kratkim i odlučnim akcentom brisala nos. No gospođice Buddenbrook iz široke ulice nisu plakale; to nije bio njihov običaj.

Njihova lica, iako su bila manje zajedljiva nego inače, izražavahu tiho zadovoljstvo što je smrt tako nepristrana i pravedna.

Zatim, kad je odjeknuo posljednji »amen« pastora Pringsheima, ušla su četiri nosača s crnim trorogim šeširima. Ušli su tiho, a ipak tako brzo da su se crni kaputi za njima vijorili, i dohvatili lijes. Bila su to četiri lakajska lica koja je svatko poznavao, najmljeni sluge koji su pri svakoj svečanoj večeri otmjenim krugovima raznosili teške zdjele i na hodniku ispijali iz boca Möllendorpfovo crno vino. No, bili su neophodno potrebni i na svakom pogrebu prve i druge klase, jer su bili veoma vješti u tom poslu. Dobro su znali kako su potrebni takt i brzina u trenutku kad tuđi ljudi hvataju lijes i odnose ga zauvijek ispred očiju ožalošćene porodice. S dva ili tri okretna, nečujna i snažna pokreta podigli su teret s odra, naprtili ga na ramena i, prije no što je itko stigao da shvati svu strahotu toga trenutka, već se cvijećem prekriveni sanduk odnjihao bez zatezanja, a opet odmjerenim tempom i nestao u trijemu sa stupovima.

Dame su se obzirno stale gurati oko gospođe Permaneder i njene kćeri, da im stisnu ruku, pri čemu bi promrmljale ni

više ni manje no što se u takvim prilikama mora mrmljati, dok su gospoda počela silaziti i sjedati u kola...

Duga, crna povorka vukla se polagano sivim i vlažnim ulicama, kroz gradska vrata, pa duž ogoljela drvoreda, pod hladnom kišom, sve do groblja. I dok je iza polugola grmlja odjekivala pogrebna koračnica, pošli su pješke za lijesom, po raskvašenim puteljcima, donde, gdje se na rubu šumarka uzdizala goticom ispisana ploča obiteljske grobnice Buddenbrookovih s velikim križem od pješčanika na uzglavlju. Kameni pokrov groba, koji je bio ukrašen plastičnim grbom porodice, ležao je pokraj crne rake, obrubljene vlažnim zelenilom.

Bilo je spremljeno mjesto za pridošlicu. Posljednjih su dana, pod senatorovim nadzorom, malo uredili grobnicu i odmakli ostatke starih Buddenbrooka. Glazba umukne, a sanduk se po uzetima stane spuštati u ozidanu dubinu, te se tihim štropotom spusti na dno. Pastor Pringsheim, koji je dotle navukao pletene narukvice, poče opet govoriti. U svježem i tihom jesenjem zraku zvučao je njegov glas jasno, okretno i pobožno, iznad otvorena groba i pognutih ili sjetno nagnutih, glava prisutne gospode. Najzad se nagne nad raku, oslovi pokojnicu njenim punim imenom i blagoslovi je znakom križa. Kad je umuknuo, i kad su sva gospoda s rukama u crnim rukavicama stavila cilindar pred lice, da bi se tiho pomolili, provirilo je sunce između oblaka. Kiša je prestala, a uz šum kapljica koje su pojedinačno padale sa drveća i grmlja, začuo bi se katkad kratak, tanki i kao upitni cvrkut ptica.

Tada svi redom priđoše sinovima i bratu pokojnice, da im još jednom stisnu ruku.

Thomas je Buddenbrook za vrijeme tog defilea stajao između Christiana i ujaka Justusa. Njegov ogrtač od debelog i tamnog sukna bio je pokriven sitnim, srebrnastim kapljicama kiše. U posljednje je vrijeme počeo malo debljati — to je bio jedini znak starenja na njegovoj brižno njegovanoj vanjštini. Zaoblili su mu se obrazi, pred kojim su stršali ufitiljeni brkovi,

no ti su obrazi bili bjelkasti, blijedi, bez krvi i života. Oči su mu bile malko crvene, dok bi umorno i uljudno gledao u lice svakog gospodina kome bi na trenutak stisnuo ruku.

ČETVRTO POGLAVLJE

Osam dana kasnije sjedio je u privatnoj poslovnici senatora Buddenbrooka malen, izbrijan starac snježnobijele kose, začešljane duboko u čelo i na sljepoočice. Pogurio se u kožnom naslonjaču za pisaćim stolom, objema se rukama naslonio na bijeli držak svog štapa, a šiljasta, izbočena brada počivala mu je na rukama. Pakosno stisnutih usana, kojima su krajevi bili spušteni, upravio je odozdo u senatora tako odvratan i prodirno-podmukli pogled, da se činilo upravo neshvatljivo zašto se senator ne kloni toga strašnog čovjeka. Ali Thomas Buddenbrook posve je mirno razgovarao s tom podmuklom i demonskom pojavom, kao s kakvim bezazlenim građaninom... Šef tvrtke *Johann Buddenbrook* i mešetar Siegismund Gosch raspravljali su o prodajnoj cijeni stare kuće u Mengovoj ulici.

Dugo su pregovarali, jer se senatoru činila suviše mala Goschova ponuda od 28.000 kurantnih talira, dok se mešetar kleo nebom i paklom da bi bila prava ludost povisiti taj iznos i za jedan srebrni groš. Thomas je Buddenbrook govorio o centralnom položaju i o neobičnoj prostranosti zemljišta, ali je gospodin Gosch iskrivljenih usana i uz jezovite kretnje održao predavanje siktavim i zagrižljivim glasom o strahovitom riziku što ga preuzima na sebe. Objašnjavao je sve to tako živo i uvjerljivo, da je zvučalo gotovo kao neka pjesma... Ha! Kada,

kome, pošto će on preprodati tu kuću? Koliko se puta u toku stoljeća javljaju kupci za ovakvu nekretninu? Da li možda njegov vele-cijenjeni prijatelj i pokrovitelj može obećati da će sutra vlakom iz Büchena stići kakav nabob iz Indije, da bi se nastanio u Buddenbrookovoj kući? On — Siegismund Gosch — neće se moći riješiti te kuće... ostat će mu na vratu, a onda je on propao, uništen čovjek koji više neće imati kad da se podigne, jer je njemu odzvonilo, već mu je grob iskopan, iskopan mu je grob... A kako mu se taj obrat vanredno svidio, dodao je još nešto o klimavim kosturima i grudama zemlje koje muklo padaju na mrtvački sanduk.

Ipak se senator nije zadovoljio ponudom. Govorio je o tome, kako se zemljište dade izvrsno podijeliti, naglasio je svoju odgovornost prema bratu i sestri i ostao pri cijeni od 30.000 kuratnih talira. Na to je opet saslušao dobro poantirani Goschov odgovor koji ga je nervirao, a koji mu se ipak svidio. To je trajalo dobra dva sata, i u to vrijeme je gospodin Gosch imao prilike da razvije sve registre svog karakternog umijeća. Igrao je, tako reći, dvostruku ulogu, glumio je dvoličnog zlikovca. »Amo ruke, gospodine senatore, moj mlađani pokrovitelju... 84.000 kurantnih maraka... to vam je ponuda staroga, poštenog čovjeka!« govorio je slatkim glasom, nagnuvši glavu u stranu, razvukao lice poharano od grimasi u smiješak prostodušne iskrenosti i pružio veliku bijelu ruku dugih i drhtavih prstiju. Ali sve je to laž i prijevara! Svako bi dijete moglo prozreti tu dvoličnu masku, pod kojom se grozno ceri lopovska nutrina toga čovjeka...

Na kraju je Thomas Buddenbrook zatražio rok za razmišljanje i izjavio da se svakako mora posavjetovati s braćom, prije nego prihvati 28.000 talira, na što oni vjerojatno neće pristati. Onda je skrenuo razgovor na neutralno područje, raspitao se za poslovne uspjehe gospodina Goscha, za njegovo zdravlje...

Gospodinu je Goschu loše; lijepom i širokom kretnjom ruke odbio je pretpostavku da pripada među sretne ljude.

Približava se tegobna starost, već je tu; kako reče, grob mu je već iskopan. Uvečer više ne može prinijeti ustima čašu groga, a da ne prospe polovicu, tako mu đavo trese rukom! Tu ne pomažu nikakve psovke... Volja više ne pobjeđuje... A ipak! Proživio je svoj vijek, ali mu život nije bio prazan. Otvorenim je očima gledao svijet. Prohujale su revolucije i ratovi, a njihovi su talasi zahvatili i njegovo srce... tako reći. Ha, pobogu, druga su to bila vremena, kad je za one historijske sjednice stajao uz senatorova oca, konzula Johanna Buddenbrooka i prkosio navali bijesne svjetine! »Ali strašno i najstrašnije...« Ne, život mu nije bio prazan, ni duševni mu život nije bio baš siromašan. Pobogu, osjetio je snagu, a kakva snaga, takav ideal, veli Feuerbach. A i sada još, i sada — duša mu nije osiromašila, njegovo je srce ostalo mlado, nikad nije prestalo i nikad neće prestati da bude sposobno za grandiozne doživljaje, da toplo i vjerno čuva svoje ideale... Ponijet će ih sa sobom u grob, to je sigurno! Ali zar su ideali za to, da budu postignuti i ostvareni? Nipošto? »Svojatat tko će zvijezdâ roj«, ali nada... ah, nada, a ne ostvarenje, nada je najljepše u životu. — *L'espérance toute trompeuse qu'elle est, sert au moins à nous mener de la fin de la vie par un chemin agréable.* To je kazao La Rochefoucauld, i to je lijepo, zar ne?... E, njegov velecijenjeni prijatelj i zaštitnik ne mora to znati! Koga uzdižu talasi stvarnog života, te mu čelo kruni sreća, taj ne mora da pamti takve stvari. To je potrebno onome koji negdje u dubini i tami osamljen sniva!...

»Vi ste sretni«, reče iznenada, položivši ruku na koljena senatoru, i pogleda ga vlažnih očiju... »Jest! Nemojmo griješiti i poricati to! Vi ste sretni! Vi držite sreću u rukama! Pošli ste u svijet i osvojili je snažnom rukom... snažnom mišicom!« ispravi, jer ga je smetalo što se riječ »ruka« prebrzo ponovila. Potom umukne i zagleda se u senatora sanjarskim pogledom, a da nije razabrao nijedne riječi njegova rezigniranog odgovora. Odjednom se uspravi.

»Ali mi brbljamo«, reče, »a sastali smo se radi poslova.

Vrijeme je dragocjeno, nemojte ga tratiti na premišljanje! Slušajte me.... Jer ste to vi... razumijete li? Jer...« činilo se kao da će gospodin Gosch opet utonuti u lijepa razmatranja; međutim, on se trgne i, mahnuvši rukom s mnogo poleta i entuzijazma, usklikne: »Dvadeset i devet hiljada talira... Osamdeset i sedam hiljada kurantnih maraka za kuću vaše majke! Vrijedi?...«

Senator prihvati pruženu desnicu u znak pogodbe.

Kao što se moglo očekivati, gospođi se Permaneder kupovna cijena učinila smiješno niskom. Da joj je netko isplatio za kuću milijun, ona bi to smatrala samo poštenim i pristojnim; toliko su njene uspomene bile povezane uz tu kuću. Međutim, brzo se privikla na sumu koju joj je brat naveo, to više što je bila zaokupljena planovima za budućnost.

Iskreno se radovala mnoštvu dobrog pokućstva koje joj je pripalo, i premda zasad nitko nije ni pomišljao da je tjera iz roditeljske kuće, veoma se revno dala na traženje novoga stana za sebe i za svoje. Teško će joj biti da se rastane od ove kuće... dabome, već pri samoj pomisli na to navrle bi joj suze na oči. Ali s druge strane i novost i promjena imađahu svoje draži... Zar nije, kao da će se ponovo, po četvrti put okućiti? Opet je razgledala stambene prostorije, opet se dogovarala s tapetarom Jacobsom, opet se u dućanima pogađala za zastore i prostirke... Srce joj je lupalo; zaista, srce ove stare žene koju je život očeličio, jače je zakucalo!

Tako su prolazile nedjelje, četiri pet i šest nedjelja. Pao je prvi snijeg, došla je zima, u pećima je zapucketalo, a Buddenbrookovi su tužno razmišljali o tome kako će ove godine proslaviti Božić... Tada se zbilo nešto neočekivano, nešto dramatično, nešto što je sve zapanjilo; došao je preokret koji je zaslužio i pobudio sveopći interes; desilo se... udarilo je, kao grom iz vedra neba, tako da je gospođa Permaneder zastala usred svojih poslova i zgranula se!

»Thomas«, rekla je »jesam li poludila? Da možda Gosch ne bunca? Pa to nije moguće! To je previše apsurdno, previše

nepojmljivo, previše...« Zašutjela je i pritisnula objema rukama sljepoočice. A senator je slegnuo ramenima.

»Drago dijete, još nije ništa odlučeno, ali se rodila misao, pojavila se mogućnost, a kad malo promisliš, vidjet ćeš da to nije nipošto nemoguće. Malo je čudno, razumije se. I ja sam ustuknuo, kad mi je Gosoh to kazao. No zašto bi to bilo nemoguće. Ta što mu stoji na putu... ?«

»Ja to neću preživjeti«, reče ona, sjedne na stolac i ostane nepomična.

Šta se zbilo? Već se javio kupac za njihovu kuću, ili bar netko tko je pokazao neki interes za tu stvar i tko je izrazio želju da jednom temeljito razgleda ponuđenu nekretninu u svrhu nastavka pregovora. A taj netko bio je gospodin Hermann Hagenström, veletrgovac i konzul kraljevine Portugala...

Kad je prvi glas o tome dopro do gospođe Permaneder, ona se je zapanjila, zgranula, pRenérazila, nije mogla vjerovati svojim ušima, nije bila kadra da dokuči tu misao u čitavom njenom zamašaju. Ali kako je to pitanje bivalo sve konkretni je i određenije kad su već najavili posjet konzula Hagenströma u Mengovu ulicu, ona se pribrala i oživjela je. Nije prosvjedovala — narogušila se. Našla je riječi, žarke i britke riječi i vitlala njima kao buktinjama i bojnim sjekirama.

»To se neće dogoditi, Thomas! Dok ja živim, neće se to dogoditi! Kad čovjek prodaje psa, brine se, kakvog će mu gospodara dati. A majčina kuća! Naša kuća! Soba krajolikâ!...«

»Ali ja te pitam, što mu stoji na putu?«

»Što mu stoji na putu? Gospode bože, što mu stoji na putu! Brda bi mu morala stajati na putu, tustome gadu, brda! Ali on ih ne vidi! Ni brige ga za to! On nema za to osjećaja! Ko da je stoka?... Odvajkada su Hagenströmovi naši neprijatelji... Stari je Hienrich zadirkivao našeg djeda i oca i pravio im poteškoće, a Hermann ti samo zato još nije ozbiljnije naškodio i podmetnuo nogu, jer nije imao prilike da to učini... Kad smo bili djeca, pljusnula sam ga nasred ceste, i to ne bez razloga, a

njegova milovidna sestra Julchen zamalo te mi nije iskopala oči. To su djetinjarije... dobro! Ali oni su se podsmijehivali i veselili kad bi nas zadesila kakva nesreća, a većinom sam ja bila ona koja im je pružala to zadovoljstvo... Bog je tako htio... No koliko ti je konzul poslovno naškodio i kako te je besramno natkrilio, to sâm najbolje znadeš, Tomo, o tome ne treba da ti ja govorim. A kad se na kraju Erika ipak dobro udala, onda ih je to grizlo i nije im dalo mira, sve dok im nije uspjelo da uklone direktora i da ga njihov brat, onaj podmukli mačak, onaj sotona od državnog tužitelja, baci u zatvor... A sad se još usuđuju... ne stide se...«

»Slušaj, Tony, ponajprije, mi tu zapravo više nemamo što da kažemo; mi smo se pogodili s Goschom, a sada je na njemu da zaključi posao s kim hoće. Priznajem da bi u tome bila neka ironija sudbine...«

»Ironija sudbine? E, Tomo, to je tvoj način izražavanja! Ali ja to nazivam sramotom, udarcem posred lica, a tako bi i bilo!... Zar ne shvaćaš, što to znači? Pomisli samo, šta bi značilo, Thomas! Značilo bi: Buddenbrookovi su gotovi, propali su, oni odlaze, a na njihovo mjesto dolaze Hagenströmovi, uz bubnjeve i talambase... Nikad, Thomas, nikad neću sudjelovati u tome! Neću da potpomažem tu podlost! Neka samo dođe, neka se samo usudi doći amo da razgleda kuću. Neću ga primiti, vjeruj mi! Sjest ću sa svojom kćerkom i unukom u sobu, zaključat ću vrata i neću ga pustiti unutra, eto, to ću učiniti..

»Vladat ćeš se onako kako budeš smatrala razumnim, draga moja, ali ćeš prije razmisliti, nije li zgodno da se pomno držiš pravila pristojnosti koja su uobičajena u društvu. Zar možda misliš da bi takvim vladanjem jako pogodila konzula Hagenströma? Ljuto se varaš, dijete moje. On se tome ne bi obradovao, niti bi se naljutio zbog toga, samo bi se čudio, hladno i ravnodušno čudio... Stvar je u tome, što mu ti pridaješ osjećaje prema sebi i prema nama, kakve ti gajiš prema njemu. Varaš se, Tony! On te uopće ne mrzi. Zašto bi te

mrzio? On ne mrzi nikoga. On pliva u sreći i uspjehu, pa je raspoložen i dobronamjeran, vjeruj mi. Već sam ti toliko puta objašnjavao da bi te on najljubaznije pozdravio na ulici, kad ti ne bi onako ratoborno i oholo gledala preda se. Njega to iznenađuje, možda se načas tome čudi, spokojno i pomalo podrugljivo, ali to ne može izbaciti iz ravnoteže čovjeka kome „nitko ništa ne može"... Šta mu spočitavaš? Ako me je poslovno pretekao, ako mi se ovdje-ondje uspješno opire u javnim poslovima — dobro, to znači, da je on sposobniji trgovac i bolji političar od mene... To nipošto nije razlog da toliko bjesniš! Ali vratimo se prodaji. Ova stara kuća jedva da još ima neko stvarno značenje za našu obitelj, jer je ono postepeno prešlo na moju kuću... To ti kažem, da bih te za svaki slučaj utješio. S druge strane, posve je jasno što navodi konzula Hagenströma da kupi kuću. Ti su se ljudi uzdigli, porodica raste, srodili su se s Möllendorpfovima, a što se tiče novca i ugleda, ne zaostaju za prvima u gradu. Ali nešto im nedostaje, nešto izvanjsko, za što dosad suvereno i bez predrasuda nisu marili... Historijska posveta, legitimnost da tako kažem... Čini se da ih je sada spopala želja za time, pa se sele u kuću kao što je ova, da bi se nekako „legitimirali"... Pazi, što ti kažem: konzul će se truditi da ovdje sve sačuva kako jest, ništa neće pregrađivati, ostavit će i ono *Dominus providebit* iznad kućnih vrata, iako valja biti pravedan i priznati da tvrtka *Strunk & Hagenström* ne zahvaljuje svoj procvat gospodu bogu, nego jedino njemu, Hermannu Hagenströmu«...

»Bravo, Tomo! A, kako mi to godi, kad i ti jednom kažeš nešto zlobno o njemu. Pa to je zapravo sve što želim! Bože moj, da je meni tvoja pamet, što bih ga gonila! A eto, ti...«

»Pa vidiš da mi je zaista slaba korist od moje pameti.««

»A eto, ti govoriš o svemu kao da se tebe ništa ne tiče, i objašnjavaš mi Hagenströmov postupak... Ah, rekao ti što hoćeš, srce imaš kao i ja, i naprosto ne vjerujem da te sve to tako malo dira kao što pokazuješ. Odgovaraš na moje

jadikovke... možda hoćeš samo sebe da utješiš...«

»Postaješ bezobrazna, Tony. Što *pokazujem*, tako jest — molit ću lijepo! Sve ostalo nikoga se ne tiče.«

»Reci mi samo jedno, Tomo, zaklinjem te: zar to ne bi bilo kao neki ružan san?«

»Sigurno.«

»Kao neka mora?«

»Zašto ne.«

»Da drečiš kao jare?«

»Prestani! Prestani!«

I konzul se Hagenström pojavio u Mengovoj ulici. Došao je s gospodinom Goschom koji je sa svojim jezuitskim šeširom u ruci, zgrbljen podmukao, prošao pokraj služavke koja je predala posjetnice i otvorila staklena vrata — i ušao za konzulom u »sobu krajolikâ«.

Hermann Hagenström, u debeloj i teškoj bundi koja mu je dopirala do gležnja i bila otkopčana te se vidjelo zelenožuto zimsko odijelo od gruboga i trajnog engleskog sukna, bio je velegradska pojava, impozantan burzovni tip. Bio je tako strašno debeo da mu je ne samo podvoljak, već čitav donji dio lica bio dvostruk, što ni kratka plava brada nije mogla sakriti, čak mu se i ošišana koža na tjemenu slagala u debele nabore pri nekim pokretima čela i obrva. Nos mu se još više spljoštio na gornju usnu i teško je disao kroz brkove, a s vremena na vrijeme morao se poslužiti i ustima, pri čemu bi zinuo i obilato udahnuo. A to je još uvijek bilo spojeno laganim mljackanjem, koje je dolazilo odatle što se jezik postepeno odvajao od gornje čeljusti i nepca.

Gospođa je Permaneder problijedila kad je čula to davno poznato mljackanje. Došli su joj u pamet pecivo s kobasicom od gomoljika i strazburška pašteta od guščjih jetara, što je gotovo pokolebalo na trenutak kameno dostojanstvo njezina držanja... S crnom kapicom na glatko začešljanoj kosi, u crnoj, izvrsno skrojenoj haljini kojoj je suknja bila odozgo do dolje opšivena volanima, sjedila je prekrštenih ruku na sofi i

malo podigla ramena. Kad su gospoda već ulazila, kazala je nešto posve ravnodušno i mimo svome bratu, senatoru, koji se nije usudio da je ostavi na cjedilu u ovom teškom času... Sjedila je još, dok je senator izišao pred goste do srednje sobe i srdačno pozdravio mešetara, a konzula korektno i učtivo. Zatim je i ona ustala, odmjereno se naklonila obojici odjednom, te se prilično rezervirano riječju i kretnjom pridružila bratovu pozivu, zamolivši gospodu da sjednu. Pri svemu tomu gotovo je sasvim zatvorila oči od silne ravnodušnosti.

Dok su sjedili, prvih nekoliko trenutaka govorili su naizmjence konzul i mešetar. Gospodin Gosch — s odvratno lažnom poniznošću iza koje se (svatko je to mogao opaziti) krije podmuklost — zamolio je da mu oproste što ih smeta, ali gospodin konzul Hagenström želio bi da obiđe sve prostorije, jer se zanima za kuću kao eventualni kupac... Onda je to isto drugim riječima ponovio konzul, a njegov je glas opet podsjetio gospođu Permaneder na pecivo s kobasicom. Da, zaista, obuzela ga je ta misao i brzo se razvila u želju, a nada se da će moći udovoljiti i sebi i svojima, samo ako gospodin Gosch ne namjerava učiniti suviše dobar posao, ha, ha!... Ali on ne sumnja da će se stvar dati urediti na svestrano zadovoljstvo.

Ponašao se slobodno, bezobzirno, lagodno, kao svjetski čovjek, što nije moglo da ne djeluje na gospođu Permaneder, to više što se iz kurtoazije gotovo uvijek u govoru obraćao njoj. Čak se upustio u to da iscrpno obrazloži svoju želju, kao da se ispričava. »Mjesta! Više mjesta!« rekao je. »Moja kuća u Pjeskarskoj ulici... Ne biste vjerovali, milostiva gospođo, i vi, gospodine senatore... efektivno nam postaje pretijesna; katkada ne možemo ni da se tako reći okRenémo. A da i ne govorim o gostima, bože sačuvaj. Efektivno, dosta je da se skupi porodica, Huneusovi, Möllendorpfovi, obitelj mog brata Moritza... da, efektivno smo stisnuti kao sleđevi. Dakle zašto — zar ne?«

Glas mu je izražavao lagano negodovanje, a izraz lica i

kretnje ruku kao da govorahu: I sami ćete uvidjeti... zašto da to podnosim... bio bih glup, kad imam, hvala bogu, čime da to popravim.

»Zapravo sam htio počekati«, nastavi, »htio sam počekati, dok Zerlina i Bob budu trebali kuću, pa da im onda odstupim svoju, a sâm da se ogledam za kakvom većom kućom; ali... vi znate«, prekine se on, »da su moja kći Zerlina i Bob, najstariji sin mog brata, već godine i godine zaručeni... Nećemo više dugo zatezati s vjenčanjem. Još najviše dvije godine... Mladi su — to bolje! Dakle, ukratko, šta da čekam na njih i da propustim ugodim priliku koja mi se sada pruža? To efektivno ne bi imalo smisla...«

Svi su odobravali, i razgovor se malo zadržao na obiteljskom događaju, skorašnjem vjenčanju. Budući da takvi poslovni brakovi između bratučeda nisu bili u gradu ništa neobično, to se nitko nije sablaznio. Raspitali su se za planove mladoga para, planove koji su se već odnosili i na bračno putovanje... Namjeravaju da pođu na Rivijeru, u Nizzu itd. Hoće im se — pa zašto onda da ne idu, zar ne?... Spomenuli su i mlađu djecu; konzul je govorio o njima lagodno i zadovoljno sliježući ramenima. On ima petoro djece, a njegov brat Moritz četvoro Što sinova što kćeri... da, hvala lijepa, svi su zdravi. Uostalom, zašto ne bi bili zdravi — zar ne? Ukratko, dobro im je. A onda je opet stao govoriti g tome kako porodica raste, i kako im je kuća tijesna... »E, ovo je ovdje nešto drugo!« reče. »Već sam dolazeći ovamo imao prilike da to opazim — ova je kuća pravi biser, nema spora, ako se ta uporedba može održati kraj ovolikih dimenzija, ha, ha!... Pa već ove tapete... priznajem, milostiva gospođo, da se neprestano divim tim tapetama, dok govorim. Šarmantna soba, efektivno. Kad pomislim... da ste dosad imali mogućnost ovdje živjeti...«

»Živjeti, jest — uz nekoliko prekida«, reče gospođa Permaneder onim naročitim grlenim glasom kojim se katkad znala služiti.

»Prekida — no da«, ponovi konzul i nasmiješi se susretljivo.

Zatim pogleda senatora Buddenbrooka i gospodina Goscha, i kako su gospoda razgovarala, primakne svoj stolac bliže sofi na kojoj je sjedila gospođa Permaneder, i nagne se k njoj, tako da joj je puhao i duhao baš pod nos. Kako je bila previše učtiva da bi odvratila glavu i uklonila se njegovu dahu, ona se ukrutila i uspravila što je više mogla, te ga je gledala odozgo, spuštenih vjeđa. Ali on nije opažao koliko je njen položaj usiljen i neugodan.

»Kako je to bilo, milostiva gospođo«, reče... »Čini mi se, da smo već jednom sklapali neke poslove? Tada se naravno radilo samo o... o čemu ono? O delikatesama, je li? A sada se radi o čitavoj kući...«

»Ne sjećam se«, reče gospođa Permaneder i još više ukoči vrat, jer je njegovo lice bilo nepristojno i nepodnošljivo blizu.

»Ne sjećate se?«

»Ne, pravo da vam kažem, ne znam ni za kakve poslastice. Maglovito se prisjećam nekog peciva s masnom kobasicom... neke zaista odvratne užine... Ne znam da li je pripadala meni ili vama... Bili smo djeca tada... Ali ovo s kućom, danas, tiče se jedino gospodina Goscha...

Dobacila je zahvalan pogled bratu, jer je on opazio njenu nevolju i priskočio joj u pomoć zapitavši gospodu, ne bi li možda željela da najprije obiđu kuću. Prihvatili su i oprostili se zasad od gospođe Permaneder, izrazivši nadu da će kasnije imati još jednom užitak da je vide... i onda je senator izveo oba gosta kroz blagovaonicu.

Vodio ih je gore i dolje, pokazivao im sobe u drugom katu kao i sobe uz hodnik prvoga kata, prizemne prostorije, pa čak i kuhinju i podrum Odustali su od toga da uđu u kancelariju osiguravajućeg društva, jer je bilo radno vrijeme. Spomenuli su novog direktora, a konzul Hagenström je dvaput uzastopce izjavio da je to zaista pošten čovjek, na što je senator umuknuo.

Zatim su pošli kroz goli vrt, sav u polurastopljenom snijegu, pogledali »portal« i vratili se u prednje dvorište, gdje

se nalazila praonica. Odatle su pošli uskim, popločenim hodnikom između zidova, preko stražnjeg dvorišta, pa pored hrasta do stražnje zgrade. Ondje je bilo sve zapušteno i trošno. Između kamenih ploča u dvorištu bujala je trava i mahovina, stepenice su bile posve trošne, slobodnu mačju obitelj u biljarskoj dvorani mogli su samo usput uznemiriti, a kad su otvorili vrata, nisu unišli, jer je pod bio nesiguran.

Konzul Hagenström bio je šutljiv, i vidjelo se da mozga i kuje planove. »No da —« govorio je neprekidno, odmahujući ravnodušno, i time nagoviještao da sve to, razumije se, ne može ostati kako jest, ako on ovdje zagospodari. S istim izrazom lica zastao je časkom i na tvrdom zemljanom tlu u prizemlju, gledajući gore u puste tavane ambara. »No da —« ponovi i malko zanjiše debelo i oštećeno uže vitla sa zarđalom gvozdenom kukom koje je mnogo godina nepomično visjelo. Onda se okRené na peti.

»Najljepša vam hvala za vaš trud, gospodine senatore; mislim da smo sve vidjeli«, rekao je i gotovo više nije otvorio usta, dok su se brzo vraćali u prednju ogradu, a ni kasnije, kad su se gosti, ne sjedajući više, oprostili od gospođe Permaneder u »sobi krajolikâ«, da ih zatim Thomas Buddenbrook isprati niza stube pa preko veže. No čim su se pozdravili, i tek što je konzul Hagenström stupio na ulicu i obratio se svom pratiocu mešetaru, odmah su zapodjeli neobično živahan razgovor…

Senator se vratio u »sobu krajolikâ«, gdje je gospođa Permaneder, uspravno i stroga lica, sjedila na svome mjestu pokraj prozora. Velikim drvenim iglama plela je suknjicu od crne vune za unuku, malu Elisabethu, i s vremena na vrijeme pogledavala u ogledalo na prozoru. Thomas je zario ruke u džepove i neko vrijeme šetao gore-dolje po sobi.

»E, sad sam ga prepustio mešetaru«, reče zatim; »moramo pričekati što će od toga biti. Mislim da će kupiti sve zajedno i stanovati u prednjoj zgradi, a zemljište straga drukčije iskoristiti…«

Nije ga pogledala, nije ni promijenila uspravno držanje trupa, ni ti je prestala plesti; naprotiv, vidljivo je porasla brzina kojom su se igle kretale u njenim rukama.

»O, sigurno će kupiti, sve će on to kupiti«, reče onim svojim grlenim glasom. »A zašto ne bi kupio, zar ne? To efektivno ne bi imalo smisla.«

Podignutih obrva gledala je kroz cviker kojim se sada morala služiti pri ručnom radu, ali koji nikako nije znala dobro nasaditi. Uprla je pogled u igle koje su se vrtoglavom brzinom i uz tihi zveket vrtjele jedna oko druge.

*

Došao je Božić, prvi Božić bez konzulice. Večer dvadeset i četvrtog prosinca proslavili su u senatorovoj kući, bez gospođica Buddenbrook iz Široke ulice i bez starih Krögerovih. Kao što je Thomas Buddenbrook ukinuo redovite »dječje dane«, tako nije bio ni sklon da sakupi i obdari sve one koji su obično prisustvovali badnjim večerima kod konzulice. Pozvali su samo gospođu Permaneder s Erikom Weinschenk i malom Elisabethom, Chrisitiana, Klothildu, »gospođu iz samostana«, i gospođicu Weichbrodt, koja nije odustala od toga da dvadeset i petog održi u svojim previše ugrijanim sobicama uobičajenu božičnu svečanost, na kojima je uvijek bilo nesretnih slučajeva.

Nije bilo zbora siromaha koji su u Mengovoj ulici dobivali obuću i vunene predmete, a nije bilo ni dječaka koji su pjevali. Samo su u salonu zapjevali »Tiha noći, sveta noći«, na što je Therese Weichbrodt — umjesto senatorice koja nije voljela naglas čitati — veoma egzaktno pročitala božičnu glavu. Zatim su se uputili kroz niz soba u veliku dvoranu pjevajući u pola glasa prvu kiticu pjesme o jeli i njenim zelenim granama.

Nisu imali nikakav naročiti razlog da se vesele i da svetkuju. Lica im baš nisu sjala od sreće, a nisu ni bili osobito raspoloženi. O čemu da razgovaraju? U životu ima mnogo zla. Spominjali su pokojnu majku, govorili o prodaji kuće, o

sunčanom stanu koji je gospođa Permaneder iznajmila pred Holstenskim vratima, u nekoj prijatnoj kući pored parka na Lipovcu, i o tome što će biti kad Hugo Weinschenk bude opet na slobodi... U međuvremenu je mali Johann odsvirao na klaviru neke komade što ih je uvježbao s gospodinom Pfühlom, i pratio majku koja je svirala sonatu od Mozarta. Nije svirao besprijekorno, ali je imao lijep udar. Pohvalili su ga i izljubili, ali je onda morao ići na počinak, jer je tek nedavno prebolio neki crijevni katar, pa je te večeri bio blijed i umoran.

Čak je i Christian veoma malo govorio i nije bio raspoložen za šalu. Od onog sukoba u doručkovaonici nije više spominjao ženidbu i nadalje je živio u starim, po njega ne baš časnim odnosima s bratom. Sada je gledao oko sebe i samo pokušao da u prisutnih pobudi malo razumijevanja za »trganje« na lijevoj strani. Ubrzo je otišao u klub i vratio se tek na večeru koja je bila sastavljena na tradicionalan način... Tako je prošao i taj Badnjak i Buddenbrookovi gotovo da su se tome radovali.

Početkom sedamdeset i druge raspušteno je kućanstvo pokojne konzulice. Služavke su se odselile, i gospođa je Permaneder zahvalila bogu kad je i gospođica Severin — koja je dotad na upravo nesnosan način osporavala njezin kućni autoritet — otišla sa svilenim haljinama i rubeninom. Onda su došla u Mengovu ulicu kola za selidbu, i počeli su iznositi namještaj iz stare kuće. Veliki izrezbareni sanduk, pozlaćeni svijećnjaci i ostali predmeti koji su dopali senatoru i njegovoj ženi, pRenéseni su u Ribarski dol. Christian se sa svojim stvarima preselio u trosobnu garsonijeru nedaleko kluba, a mala obitelj Permaneder-Weinschenk odselila se na Lipovac, u sunčani stan koji je bio namješten prilično otmjeno. Bio je to prijatan, mali stan, a na vratima je kitnjastim slovima na sjajnoj bakrenoj pločici stajalo: Antonija ud. Permaneder-Buddenbrook.

A tek što su ispraznili kuću u Mengovoj ulici, već se ondje pojavila četa radnika i stala rušiti stražnju zgradu, tako da se

sve zamračilo od prašine starog zida... Zemljište je konačno prešlo u posjed konzula Hagenströma. Kupio ga je; čini se da je smatrao pitanjem časti da ga kupi, jer je smjesta ponudio više no što je gospodinu Goschu nudio neki kupac iz Bremena. Sada je počeo preudešavati i iskorišćivati svoje vlasništvo na onaj ingeniozan način kome su se ljudi već odavno divili. Već se u proljeće uselio sa svojom porodicom u prednju zgradu, gdje je ostavio sve, koliko je moguće, pri starom, a poslije će, kod zgode, izvršiti male popravke. Zasad je proveo samo neke promjene koje su odgovarale zahtjevima modernog doba. Tako je, na primjer, uklonio sva zvona i uveo u čitavoj kući električne signale... No već je nestalo stare zgrade, a na njenom se mjestu uzdizala nova, gizdava i zračna građevina koja je gledala na Pekarski dol; u njoj su bili prostrani lokali za skladišta i dućane.

Gospođa je Permaneder svečano izjavila svome bratu Thomasu i u više navrata se zaklela da je odsad nikoja sila na svijetu neće moći natjerati da baci ma i jedan pogled na roditeljsku kuću. No, bilo je nemoguće održati to obećanje; morala bi proći pored dućana i izloga stražnje zgrade, iznajmljene veoma brzo i povoljno, ili pak pored časne fasade sa zabatom, gdje je sada pod geslom *Dominus providebit* stajalo ime konzula Hermanna Hagenströma. A tada bi gospođa Permaneder-Buddenbrook udarila nasred ulice u glasan plač, na očigled tolikih ljudi. Zabacila bi glavu poput ptice koja se sprema da zapjeva, pritisnula bi rupčić na oči i zakukala nekoliko puta, izražavajući u isti mah protest i žaljenje, na što bi se rasplakala, bez obzira na prolaznike i na opomene svoje kćeri.

Bio je to još uvijek nepromišljen dječji plač, koji okrepljuje, i koji je nije napustio u svim olujama i brodolomima života.

DESETI DIO

PRVO POGLAVLJE

Često, u tmurnim časovima, znao se Thomas Buddenbrook pitati, šta je on još zapravo i šta mu još daje pravo da on smije sebe smatrati nečim višim od ma kojega od svojih jednostavnih, čestitih i malograđanski borniranih sugrađana. Nestalo je onog poleta punog mašte, onog krepkog idealizma njegove mladosti. Da bi radio kao da se igra, da bi se igrao svojim radom, da bi napola ozbiljno, napola šaljivo težio za ciljevima kojima pridaje samo alegoričnu vrijednost — e, za takve vedro-skeptične kompromise i duhovite polovičnosti potrebno je mnogo svježine, humora i odvažnosti, a Thomas je Buddenbrook bio neizrecivo umoran i ozlovoljen.

Što je mogao postići, to je već, postigao. Dobro je znao, da je već davno prešao vrhunac života — ako se uopće može govoriti o nekom vrhuncu u tako osrednjem i beznačajnom životu, dodavao bi u sebi.

Što se tiče same poslovne strane, ljudi su općenito držali da mu se imutak znatno smanjio, i da tvrtka nazaduje i opada. A ipak je on posjedovao više od šest stotina tisuća kurantnih

maraka, ako se računa ono što je baštinio od majke, i njegov udio u kući i zemljištu u Mengovoj ulici. Ali obrtni je kapital već godinama ležao neiskorišten, a sitničarsko poslovanje, zbog kojega je senator sebe optuživao u doba pöppenradske žetve, nije se popravilo poslije tog udarca što ga je snašao, nego se još i pogoršalo. Sada, u vrijeme kad se sve budilo i napredovalo, kad su se poslije pristupa carinskoj uniji male sitničarije mogle za nekoliko godina razviti u ugledne trgovine naveliko — sad je tvrtka *Johann Buddenbrook* mirovala i nije se okoristila tekovinama vremena. Kad bi šefa tvrtke pitali za poslove, odmahnuo bi umorno rukom kao da nešto odbija i odgovorio bi: »Ah, čovjek se tome ne veseli...« Neki njegov zagriženi konkurent, dobar prijatelj Hagenströmovih, izjavio je da Thomas Buddenbrook djeluje na burzi samo dekorativno, a ovoj šali, koja je ciljala na brižno njegovanu vanjštinu senatorovu, građani su se divili i smijali se kao nečuvenoj majstoriji vješte dijalektike.

No ako pretrpljeni neuspjesi i duševna klonulost oslabiše entuzijazam kojim je senator nekoć služio starom imenu tvrtke, njegovom su napredovanju u upravi grada bile postavljene vanjske granice koje su bile nepremostive. Još prije mnogo godina, još kad je ušao u senat, postigao je i na tom području sve što je mogao postići. Sad mu je još samo preostajalo da zadrži stečene položaje i vrši razne počasne službe, ali nije više imao što da osvoji; postojala je još samo sadašnjost i skučena stvarnost; budućnosti i čestohlepnih osnova nije bilo više. Uspjelo mu je, doduše, da svoju moć u gradu proširi, i to više no što bi itko drugi na njegovu mjestu umio, njegovi neprijatelji nisu mogli poreći da je on »desna ruka načelnikova«. Ali gradonačelnikom Thomas Buddenbrook nije mogao postati, jer je bio trgovac, a ne učena glava, jer nije svršio gimnaziju, nije bio jurist i uopće nije bio akademski obrazovan. No on, koji je oduvijek provodio slobodne časove čitajući historijska i literarna djela, koji je osjećao da je duhom, razumom, duševnim i izvanjim

obrazovanjem nadmoćan čitavoj svojoj okolini, nije mogao pregorjeti srdžbu što zbog nedostatka propisanih kvalifikacija ne može zauzeti prvo mjesto u državici u kojoj se rodio. »Kako smo bili glupi«, rekao je svom prijatelju i obožavaocu Stephanu Kistenmakeru — ali s onim »mi« mislio je samo sebe — »što smo tako rano ušli u posao, umjesto da svršimo škole! A Stephan Kistenmaker mu je odgovorio: »Jest, bogami, imaš pravo!... Ah, zašto?«

Senator je sada većinom radio sam, za velikim pisaćim stolom od mahagonija u privatnoj poslovnici; u prvom redu zato što ga ondje nitko nije vidio kad bi rukom podupro glavu i zatvorenih očiju prevrtao misli, ali još više zbog toga što ga je s njegova mjesta kraj prozora otjerala jezovita pedanterija kojom je njegov ortak, gospodin Friedrich Wilhelm Marcus, sučelice njemu, sređivao uredski pribor i gladio brkove.

Odmjereno cjepidlačenje staroga gospodina Marcusa pretvorilo se tokom godina u pravu maniju i tešku nastranost. Ali ono što je Thomasa Buddenbrooka u posljednje vrijeme pri tom najviše smetalo, što ga je nepodnošljivo iritiralo i vrijeđalo, bila je činjenica da je s užasom počeo opažati na sebi slične pojave. Jest, i kod njega, kome je nekoć bila tako strana svaka sitničavost, razvila se neka vrsta pedanterije, premda je ta pedanterija imala svoj korijen u drugom tjelesnom ustrojstvu i rodila se iz drugačijeg raspoloženja.

Osjećao se praznim; nedostajao mu je plan koji bi mu dao poticaja, neki zanimljiv posao kome bi se mogao s veseljem i zadovoljstvom posvetiti. Njegov nagon za djelatnošću, nesposobnost njegova duha da miruje, njegova aktivnost — bijahu oduvijek nešto posve drugo negoli prirodna i ustrajna volja za radom kod njegovih predaka: naime, nešto umjetno, impuls njegovih živaca, zapravo neko opojno sredstvo, baš kao male i oštre ruske cigarete koje je stalno pušio. Ta ga aktivnost nije napustila, njome je on vladao manje no ikada, ona je gospodarila njime i mučila ga, trošeći se na sijaset trica i ništavosti. Gubio se u tisuću beznačajnih sitnica koje su se

uglavnom odnosile na održavanje kuće i njegove toalete, a koje bi odlagao, jer su mu dojadile, te ih nije više mogao ni pamtiti, ni srediti, jer su ga stajale nerazmjerno mnogo pažnje i vremena.

Ono što su u gradu nazivali njegovom »taštinom«, toliko se pogoršalo, da se već odavna počeo toga stidjeti, a ipak nije bio kadar okaniti se navika koje su se razvile u tom pravcu. Od trenutka kad bi, poslije noći provedene tupo u teškome snu koji ga nije osvježio, prebacivši kućnu haljinu, ušao u sobu za odijevanje, gdje ga je čekao stari brijač, gospodin Wenzel — bilo je to u devet sati, a prije je ustajao mnogo ranije — protekao bi čitav sat i po u oblačenju. Tek bi se sada osjećao gotovim i spremnim da započne dan, time što bi sišao u prvi kat da popije čaj. Njegova je toaleta bila tako podrobna, i tako su bile stalno i nepromjenljivo utvrđene sve njene pojedinosti, od hladnog tuša u kupaonici, pa sve do kraja, kad bi uklonio posljednje zrnce prašine s kaputa i posljednji put provukao vrhove brkova kroz željezo za kovrčanje, da ga je svakog trenutka spopadao očaj zbog neprestanog ponavljanja tih bezbrojnih sitnih zahvata i radnji. A opet ne bi mogao napustiti kabinet sa sviješću da je nešto od toga propustio ili samo površno obavio, jer se bojao da će mu izmaći onaj osjećaj svježine, mira, intaktnosti, koji ga je ipak napuštao poslije ciglog jednog sata, te ga je onda opet trebalo mukom obnoviti.

Štedio je u svemu, koliko je mogao, a da se ne izloži ogovaranju; jedino nije štedio na svojim odijelima koja je mahom naručivao kod najelegantnijeg krojača u Hamburgu; za njihovo održavanje i dopunjavanje nije prezao ni od kakvih troškova. Jedna vrata, koja su se činila kao da vode u drugu sobu, zatvarala su prostranu nišu, u zidu kabineta za oblačenje. U toj su udubini, o dugim nizovima kuka, na svinutim drvenim vješalicama, visjeli žaketi, smokinzi, salonski kaputi i frakovi za svako godišnje doba i za sve gradacije društvenih svečanosti, dok su hlače, brižno složene po pregibu, bile prebačene preko nekoliko stolica. A u komodi

s golemim ogledalom, kojoj je ploča bila prekrivena češljevima, četkama i preparatima za njegu kose i brkova, nalazila se zaliha raznog rublja koje je stalno mijenjao, prao, trošio i dopunjavao...

U ovome je kabinetu provodio mnogo vremena, i to ne samo ujutro, već i prije svakog ručka, svake sjednice u senatu, svake javne skupštine, ukratko, uvijek prije no što će se pokazati pred ljudima i kretati se među njima, pa čak i prije svakodnevnih obroka kod kuće kojima su osim njega prisustvovali još samo njegova žena, mali Johann i Ida Jungmann. A kad je izlazio, onda su mu svježe rublje na njegovu tijelu, besprijekorna i diskretna elegancija njegova odijela, brižno oprano lice, miris briljantina u brkovima i oporo-hladan okus vodice za zube davali onaj osjećaj zadovoljstva i spremnosti kojim glumac stupa na pozornicu, pošto je savršeno dotjerao sve pojedinosti svoje maske... Zaista! Život Thomasa Buddenbrooka pretvorio se u život glumca, i to takvog glumca kome je čitav život, do najmanje i najsvakodnevnije sitnice, postao samo velikom glumom koja ga — osim nekoliko kratkih časova samoće i odmora — stalno drži u napetosti i stalno iscrpljuje. Potpuni nedostatak nekoga iskrenog i živog interesa koji bi ga zaokupio, osiromašenje i opustošen je njegova duševnog života — takvo osiromašenje da ga je gotovo neprestano ćutio kao neki neodređeni pritisak i jad — uz neumoljiv osjećaj dužnosti i upornu odlučnost da pod svaku cijenu dostojno reprezentira, da svim sredstvima prikrije koliko je iznemogao te da sačuva dekorum — svi su ti faktori učinili od njegova života glumu. Učinili su ga izvještačenim, proračunanim i usiljenim, tako da mu se svaka riječ, svaka kretnja, svaka i najmanja djelatnost među ljudima pretvorila u napornu i silno zamornu igru.

Pri tom su se očitovale čudne pojedinosti, neobične potrebe koje je, s čuđenjem i gnušanjem, zapažao na sebi. Protivno od ljudi koji u životu ne glume, već samo žele da nezamijećeni i nepristupačni pogledima mirno promatraju druge, on nije

volio da mu svjetlo dolazi s leđa, da bude u sjeni i da vidi pred sobom ljude u punom osvjetljenju. Volio je, naprotiv, da poluzaslijepljen osjeti svjetlost u očima i da vidi ljude pred sobom, kao puku masu, u sjeni; da vidi publiku na koju bi htio djelovati kao ljubazan društven čovjek, kao živahan trgovac, reprezentativan šef tvrtke i kao javni govornik... Samo mu je to davalo osjećaj izdvojenosti i sigurnosti, onaj slijepi zanos kojim ističeš svoju osobu; samo onda bi postizavao uspjehe. Upravo to opojno stanje akcije činjaše mu se malo-pomalo najpodnošljivijim stanjem. Kad bi s čašom u ruci stajao pored stola i držao zdravicu uz ljubaznu mimiku, prijatne kretnje i spremne obrate u govoru koji su mu polazili za rukom i poticali radosno odobravanje, tada bi se, i pored bljedila, mogao još nekome učiniti kao onaj nekadašnji Thomas Buddenbrook. Mnogo mu je teže bilo da vlada sobom kad je morao mirno sjediti i šutjeti. Onda bi ga obuzeli umor i gađenje: oči bi mu se pomutile; izgubio bi vlast nad mišićima lica i držanjem tijela. Tada je imao samo jednu želju: da se preda tom umornom očajanju, da se odšulja odande i da kod kuće zagnjuri glavu u svjež jastuk.

*

Gospođa je Permaneder večerala u Ribarskom dolu, i to sama. Njezina kći, koju su također pozvali na večeru, posjetila je toga popodneva muža u zatvoru, pa je, kao uvijek poslije takvih posjeta, bila umorna; nije se dobro osjećala, pa i stoga je ostala kod kuće.

Gospođa Antonija pričala je za stolom o Hugu Weinschenku koji je, kažu — veoma potišten i žalostan, a zatim su raspravljali o tome kako bi se, sa nekom nadom u uspjeh, mogla podnijeti senatu molba za pomilovanje. Sada je njih troje sjedilo pod velikom plinskom svjetiljkom oko okruglog stola u dnevnoj sobi. Gerda Buddenbrook i njena zaova sjedile su jedna prema drugoj, zabavljene ručnim radom. Senatorica je nagnula lijepo, bijelo lice nad neki svileni vez, tako da je gusta njezina kosa u svjetlu svjetiljke

planula rujnim žarom. Gospođa Permaneder, sa cvikerom koji je natakla posve krivo i nimalo prema svrsi, brižno je pričvršćivala veliku, jarkocrvenu atlasnu vrpcu na sitnu, žutu košaricu. To je htjela da pokloni nekoj znanici za rođendan. A senator je sjedio po strani od stola u širokom, mekom fotelju s kosim naslonom i, prebacivši jednu nogu preko druge, čitao novine. S vremena na vrijeme potegnuo bi dim iz ruske cigarete, te ga zatim u obliku svijetlosiva mlaza ispuštao kroz brkove...

Bilo je to jedne tople nedjeljne večeri u ljetu. Kroz visoki, otvoreni prozor ulazio je mlak, malo vlažan zrak. Od stola su se mogle vidjeti zvijezde između oblaka koji su polako plovili iznad sivih zabata obližnjih kuća. Preko puta, u maloj Iwersenovoj cvjetarnici, gorjelo je još svjetlo. Tamo dalje u tihoj ulici svirao je netko — vjerojatno sluga kirijaša Dankwarta — veoma loše na harmonici. Ovda-onda začuli bi se glasovi. To je prolazila grupa mornara koji su pjevali, pušili i držeći se ispod ruke dolazili iz neke sumnjive lučke kavane, te u prazničkom raspoloženju tražili neku još sumnjiviju. Njihovi hrapavi glasovi i gegavi koraci gubili su se u poprečnoj ulici.

Senator položi novine na stol, spremi *pince-nez* u džep od prsluka i prijeđe rukom preko čela i očiju.

»Slab je, vrlo slab taj list!« reče. »Kad ga čitam, uvijek se sjetim što je djed govorio o dosadnim i nekonsistentnim jelima: „Ima okus kao da je čovjek isplazio jezik kroz prozor... Gotov si s time za tri dosadne minute. Baš ništa nema u njemu...”«

»Jest, bogami, imaš posve pravo, Tomo!« reče gospođa Permaneder, spusti ručni rad i pogleda brata preko cvikera... »A što da i bude u njemu? Oduvijek sam govorila, još kad sam bila posve mlada i luda: Taj *Gradski vjesnik* bijedan je listić! I ja ga doduše čitam, naprosto zato što većinom nemam ništa drugo pri ruci... Ali da se vele trgovac, konzul Ovaj ili Onaj sprema da proslavi srebrni pir — to me baš mnogo ne

uzbuđuje. Trebalo bi čitati druge novine. *Hartungove königsberške novine* ili *Rajnske novine*. Tu bi čovjek...

Odjednom zastane. Bila je uzela novine, ponovo ih razvila i, dok je govorila, prezrivo prelijetala očima preko stupaca. Tada joj se pogled zaustavio na jednom mjestu, na kratkoj vijesti od četiri ili pet redaka... Umukne, primi jednom rukom cviker i, dok su joj se usta polagano otvarala, dočita bilješku, pa onda dvaput klikne od strave i pritisne oba dlana na obraze, odmaknuvši laktove daleko od tijela.

»Ma nije moguće!... Ne, Gerda... Tomo... Da si to mogao previdjeti! Pa to je užasno... Jadna Armgard! To je morala dočekati...«

Gerda podigne glavu s posla, a Thomas se uplašeno okRené sestri. Duboko potresena, gospođa Permaneder pročita vijest nesigurnim grlenim glasom, značajno i kobno naglašavajući svaku riječ. Vijest je potekla iz Rostocka i javljala da je prošle noći posjednik plemićkog dobra, Ralf von Maiboom, počinio samoubojstvo hicem iz revolvera u radnoj sobi pöppenradskog dvorca. »Čini se da su ga na to nagnale financijalne neprilike. Gospodin von Maiboom ostavlja iza sebe ženu sa troje djece,« završi Tony, spusti novine na krilo, nasloni se i bez riječi tužno pogleda brata i snahu.

Još dok je čitala, Thomas se Buddenbrook opet odvratio od nje i zagledao između zastora na vratima u tminu salona.

»Revolverom?« zapita, pošto je puna dva časa vladala tišina.

— A zatim, poslije ponovne šutnje, reče tiho, polako i podrugljivo: »Da, da, plemić!...«

Onda se opet zamisli. Brzina kojom je sukao vršak brka, čudno je odskakala od rasplinute, ukočene i besciljne nepomičnosti njegova pogleda.

Nije obraćao pažnju na sestrine jadikovke ni na njeno nagađanje o daljem životu njezine prijateljice Armgard, niti je opazio da ga Gerda ispitivački motri svojim nablizu položenim smeđim očima, okruženim modrikastim sjenama, a da nije okrenula glavu prema njemu.

DRUGO POGLAVLJE

Nikad Thomas Buddenbrook nije mogao da gleda u budućnost maloga Johanna onako umorno i obeshrabreno, kao što je gledao na ostatak svog života. Sprečavao ga je u tome njegov smisao za porodicu, to baštinjeno i odgojem pojačano zanimanje puno pijeteta za prošlost i budućnost intimne povijesti svoje obitelji. Osim toga, na njega je utjecalo i nježno ili radoznalo očekivanje kojim su njegovi prijatelji i znanci u gradu, njegova sestra, pa čak i gospođice Buddenbrook promatrale njegova sina.

»Od mene nikad ništa«, govorio bi on u sebi, no gledajući toga maloga svoga nasljednika i baštinika mogao se zanositi planovima o sretnijoj budućnosti, mislima o sposobnosti, praktičnom i nesputanom radu, o uspjehu, privređivanju, moći, bogatstvu i častima... Jedino kad je mislio na svog sina, njegov se smrznuti i izvještačeni život pretvarao u toplo i iskreno strahovanje, zabrinutost i nadu.

Možda će još pod stare dane iz nekoga mirnog kutka gledati kako se vraćaju stara vremena, vremena Hannova pradjeda. Zar se ta nada ne bi mogla ostvariti? Osjećao je da mu je glazba neprijatelj, ali zar je to zaista tako ozbiljno? Sve ako i ljubav dječakova za sviranje bez nota svjedoči o natprosječnoj darovitosti — u redovitoj nastavi kod gospodina Pfühla nije baš naročito napredovao. Izvan sumnje je da je bio pod majčinim utjecajem, pa je zato zavolio glazbu, te nije nikakvo čudo što je taj utjecaj prevladao u prvim godinama

djetinjstva. Ali sad dolazi vrijeme kad će i otac imati prilike da djeluje na sina, da ga malo privuče na svoju stranu i da muškim utjecajem neutralizira dosadašnje ženske utjecaje. A senator je odlučio da ne propusti nijednu priliku.

Hanno, kome je sada bilo jedanaest godina, o Uskrsu je, baš kao i njegov prijatelj, mali grof Mölln, teškom mukom prešao u treći razred, ali s dva popravna ispita — iz računstva i zemljopisa. Odlučili su da ga pošalju u realku, jer se samo po sebi razumjelo da će postati trgovac i da će jednom preuzeti tvrtku. Na očeva pitanja, da li ima volje za svoj budući poziv, odgovarao je sa da... jednostranim, pomalo plašljivim »da« bez dodatka, na što bi senator navaljivao pitanjima, ne bi li dobio nešto življi i iscrpniji odgovor, no većinom je to bilo uzalud.

Da je senator Buddenbrook imao dva sina, nema sumnje da bi mlađega poslao u gimnaziju i na studije. No firmi je bio potreban nasljednik, a i bez obzira na to držao je da čini veliku uslugu dječaku, ako mu prištedi nepotrebne muke s grčkim jezikom. Držao je da je realka lakša, i da će Hanno, koji katkada teško shvaća, koji se rado zanosi maštom, pa ne pazi kako treba, a mora i suviše često izostajati iz škole zbog slabog zdravlja — da će Hanno zbog svega toga u realci brže i časnije napredovati, a da se pri tom odviše ne zamara. Da bi mali Johann Buddenbrook mogao jednom izvršiti ono za što je pozvan, i što njegovi očekuju od njega, valjalo je u prvom redu da ojača. Zato je trebalo s jedne strane štedjeti njegove ne baš velike snage, a s druge čeličiti tijelo racionalnom njegom...

Sa svojom smeđom kosom koju je sada dijelio po strani i četkom dizao s bijelog čela, a koja je ipak u mekim kovrčama padala natrag na sljepoočice; s dugim smeđim trepavicama i zlatnosmeđim očima Johann je Buddenbrook u školskom dvorištu i na ulici, i pored danskog mornarskog odijela, djelovao pomalo strano među svijetlokosim i plavokosim skandinavskim tipovima svojih školskih drugova. U posljednje je vrijeme prilično narastao, ali su mu noge u crnim čarapama i ruke u tamnomodrim, naduvanim i prošivenim rukavima

bile tanke i meke kao u djevojčice. Još uvijek je, kao i njegova majka, imao modrikaste sjene u kutovima očiju — očiju koje su, pogotovo kad bi gledao u stranu, imale tako bojažljiv i zatvoren izraz, dok bi usta još uvijek onako sjetno zatvarao, ili dok bi zamišljeno trljao vrškom jezika neki sumnjivi zub, nakrivivši malo usne i praveći grimasu, kao da ga zebe...

Kako im je rekao doktor Langhals, koji je posvema preuzeo praksu starog doktora Grabowa i bio kućni liječnik Buddenbrookovih, Hannova slabašnost i bljedoća izvirahu odatle što dječakov organizam, na žalost, ne proizvodi u dovoljnoj količini takozvana crvena krvna tjelešca. Ali protiv toga ima lijek, izvrstan lijek, i doktor Langhals ga je propisao u velikim količinama: riblje ulje, dobro, žuto, masno, gusto bakalarovo ulje, koje valja uzimati dvaput na dan porculanskom žlicom. Na odlučnu zapovijed senatorovu brinula se Ida Jungmann, s mnogo ljubavi i strogosti, da dječak redovito uzima lijek. Hanno je, doduše, isprva povraćao poslije svake žlice, a činilo se da mu želudac ne može podnijeti to korisno bakalarovo ulje, ali se kasnije privikao na to. Kada čovjek proguta ulje, pa odmah zagrize u komadić raženoga kruha i zadrži dah, gađenje se malo ublaži.

Sve ostale bolesti bile su samo posljedice tog nedostatka crvenih krvnih tjelešaca; »sekundarne pojave«, kako se izrazio doktor Langhals gledajući svoje nokte. Međutim, trebalo je suzbijati i te sekundarne pojave. Za liječenje zuba, za plombiranje i, ako je potrebno, za njihovo vađenje, postojao je gospodin Brecht sa svojim Josephusom u Mlinarskoj ulici. A za reguliranje probave postoji ricinusovo ulje: valjano, gusto, srebrnosjajno ricinusovo ulje koje, kad progutaš jednu žlicu, klizi kroz grlo kao ljigavi gušter, i još mu tri dana poslije toga osjećaš miris i okus u ždrijelu... Ah, zašto je sve to bilo tako neodoljivo odvratno? Jedan jedini put — Hanno je tada bio jako bolestan, i srce mu je naročito nepravilno kucalo — propisao mu je doktor Langhals, nerado i zabrinuto, neko sredstvo koje se malome Hannu svidjelo i mnogo mu koristilo:

to su bile pilule arsenika. Hanno je kasnije često tražio da mu ih opet dadu, jer je osjećao gotovo nježnu potrebu za tim malim, slatkim pilulama koje čovjeka usrećuju. No nikad ih više nije dobio.

Riblje i ricinusovo ulje dobre su stvari, ali doktor Langhals i senator potpuno su se složili u tome da one same ne mogu učiniti od malog Johanna valjana i otporna čovjeka, ako i on nešto ne pripomogne. Postojale su, na primjer, gimnastičke igre kojima je upravljao učitelj vještina, gospodin Fritsche. Te su se igre održavale ljeti svake sedmice na »Gradskoj poljani«, i pružale muškoj omladini grada priliku da pokaže i gaji hrabrost, snagu, spretnost i prisutnost duha. Ali, na veliko nezadovoljstvo svog oca, pokazivao je Hanno samo odvratnost, nijemu, uzdržljivu, gotovo oholu odvratnost prema takvim zabavama. Zašto nema baš nikakva kontakta sa svojim školskim drugovima i vršnjacima s kojima će kasnije morati živjeti i raditi? Zašto se druži samo s onim malim, poluopranim grofom, koji je doduše dobro dijete, ali ima prilično sumnjivu egzistenciju i nije nikakav prijatelj za budućnost? Dječak mora već od najranijeg djetinjstva steći povjerenje i poštovanje drugova koji će zajedno s njime odrasti, i na koji će biti upućen čitavog života. Evo, na primjer, sinovi konzula Hagenströma: kršni momci od četrnaest i dvanaest godina, debeli, snažni i obijesni; priređuju u obližnjim šumicama prave bokserske dvoboje; u školi najbolji su gimnastičari, plivaju kao ribe, puše cigare i spremni su na svaku nepodopštinu. Njih se drugovi boje, vole ih i poštuju. Njihova dva bratučeda, sinovi državnog tužitelja, doktora Moritza Hagenströma, nježnije su građe i blaže ćudi, ali se ističu na duhovnom polju; uzorni su đaci, ambiciozni, ponizni, tihi i marljivi poput mrava. Grčevito se trude da budu uvijek prvi u razredu i da dobiju najbolju ocjenu; ta ih želja naprosto izjeda. Ona im se redovito ispunjava, pa uživaju poštovanje. Što mogu Hannovi suučenici držati o njemu, kad je sasvim osrednji đak i povrh toga slabić koji plašljivo izmiče svemu što

iziskuje malo hrabrosti, snage, spretnosti i živahnosti? Kad bi senator Buddenbrook, idući u svoju sobu za oblačenje, prolazio kraj »doksata« u drugom katu, čuo bi iz srednje od triju soba — koja je bila Hannova, otkako je postao suviše velik da spava kod Ide Jungmann — zvukove harmonija ili poluglasan i tajanstven glas Kaia, gdje priča neku priču...

Mladi je Mölln izmicao »gimnastičkim igrama«, jer nije trpio disciplinu i strogi red kojih se ondje trebalo držati. »Ne, Hanno,« govorio je, »ja ne idem onamo. A ti? Đavô neka ih nosi... Sve što bi čovjeka na tim vježbama veselilo, zabranjeno je.« Izraze kao »đavô neka ih nosi« čuo je od oca. A Hanno mu je odgovarao: »Još bi se dalo o tome govoriti, kad gospodin Fritsche bar jednom ne bi zaudarao po znoju i pivu... Ah, mani se toga, Kai, i pričaj dalje. Nisi još dovršio ono o prstenu što si ga izvadio iz bare...« »Dobro«, pristao bi Kai; »ali kad ti mahnem, moraš zasvirati.« I Kai bi nastavio pripovijedati.

Ako mu je vjerovati, on je prije nekog vremena, jedne sparne noći, u stranu i nepoznatu kraju kliznuo niz klisku i neizmjerno duboku strminu. Podno te padine naišao je pri slabom i titravom sjaju varljivih luči na crnu baru iz koje su se, uz potmulo klokotanje, neprestano dizali srebrnasti mjehurići. Jedan od tih mjehurića, što je blizu obale stalno nestajao i opet se pojavljivao, imao je oblik prstena. Njemu je konačno teškom mukom i uz veliku opasnost uspjelo da ga uhvati, a mjehur se više nije rasprsnuo, nego se pretvorio u gladak i čvrst kolut, te ga je mogao na taknuti na prst. S pravom je pridavao tom prstenu čudotvornu moć, jer se, eto, popeo natrag uza strmu i klizavu padinu i nedaleko odande ugledao u crvenkastoj magli crni dvorac u kome je vladala grobna tišina, a bio je silno čuvan. Prodro je u taj dvorac i s pomoću prstena oslobodio mnoge ljude čarolije i, što je bilo svakako hvalevrijedno, spasio ih... U najneobičnijim trenucima zasvirao bi Hanno na harmoniju slatke akorde... Kad nije bilo nepremostivih scenskih poteškoća, prikazivali su također te priče uz pratnju glazbe u kazalištu lutaka... A na

gimnastičke igre išao je Hanno samo onda kad bi mu to otac izričito i strogo naložio, i onda ga je pratio mali Kai.

Isto je bilo i sa klizanjem zimi i s kupanjem ljeti u drvenom kupalištu gospodina Asmussena, dolje na rijeci... »Kupati se! Plivati!« rekao je doktor Langhals. »Dječak se mora kupati i mora plivati!« I senator se potpuno složio s time. Ali Hanno je izmicao, koliko je god mogao, i kupanju, i klizanju, i gimnastičkim igrama, i to najviše zato što su oba sina konzula Hagenströma, koji su se u svemu tome isticali, imali zub na njega. Iako su stanovali u kući njegove bake, svakom su ga prilikom gnjavili i ponižavali svojom snagom. Štipali su ga i rugali mu se na gimnastičkim igrama, gurali ga u hrpe snijega na klizalištu, a u bazenu za plivanje navaljivali su na nj uz prijeteće uzvike... Hanno nije pokušavao pobjeći, što mu, uostalom, ne bi ni pomoglo. Sa svojim rukama kao u djevojčice, stajao je do trbuha u prilično mutnoj vodi, na površini koje su ovdje-ondje plovile zelene rasline, neke alge, što li? Skupljenih obrva, malko iskrivljenih usana i pognute glave mrko je gledao kako mu se ona dvojica, ne bojeći se za svoj plijen, približuju dugim skokovima, prskajući oko sebe. Imali su mišićave ruke, ti Hagenströmovi, te bi ga njima stegnuli i gnjurili, veoma dugo gnjurili, tako da bi progutao podosta nečiste vodurine, te se još dugo okretao amo-tamo dok bi došao do daha... Jedan jedini put bio je malo osvećen. Naime, upravo kad su ga jednog popodneva oba Hagenströma držala pod vodom, jedan je od njih iznenada viknuo od gnjeva i boli i dignuo mesnatu nogu po kojoj su tekle krupne kapi krvi. A pored njega je izronio Kai, grof Mölln, koji je na neki način došao do novca za ulaznicu, neočekivano doplivao ispod vode i ujeo mladog Hagenströma — zario mu zube u nogu kao bijesan psić. Modre su mu oči sijevale kroz mokru riđoplavu kosu koja je visjela preko njih... Ah, mali je grof skupo platio to svoje djelo i grdno udešen izašao iz bazena. No i jaki sin konzula Hagenströma znatno je šepao, kad se vraćao kući...

Sredstva za jačanje i tjelesne vježbe svake vrsti — to su bili

temelji brižne njege kojom je senator Buddenbrook okružio svoga sina. No isto se toliko trudio da duševno utječe na njega i da ga dovede u živi dodir s praktičnim životom, kome je bio namijenjen...

Stao ga je pomalo upoznavati s područjem njegove buduće djelatnosti; poveo bi ga sa sobom, kad bi išao poslom, dolje u luku. U njegovoj je prisutnosti razgovarao na keju s istovarivačima nekom mješavinom danskog i niskonjemačkog jezika, konferirao s poslovođama u malim, tamnim poslovnicama ili napolju nešto kazivao ljudima koji su uz mukle i otegnute pokliče vitlom podizali vreće žita na tavane skladišta... Thomasu Buddenbrooku bilo je već od djetinjstva najmilije i najzanimljivije mjesto ovaj lučki predjel između brodova, šupa i ambara, gdje je mirisalo na maslac, ribe, vodu, katran i nauljeno željezo. A kako mu sin nije pokazivao sam od sebe nikakvo veselje ni interes za to, morao je nastojati da ga u djetetu probudi... Kako se zovu parobrodi, koji vrše promet s Kopenhagenom? »*Najada*... Halmstadt... *Friederike Oeverdieck*«... »No, i to je već nešto, dijete moje, što bar ove poznaš. I druge ćeš još zapamtiti... E, vidiš, neki od ovih ljudi koji dižu vreće, zovu se kao i ti, dragi moj, jer su kršteni prema tvom djedu. A među njihovom djecom često ćeš naići na moje ime... i na mamino... Ovim onda darujemo svake godine neku malenkost... Tako, a pored ovog ambara ćemo proći i nećemo razgovarati s ljudima: to je konkurencija...«

»Hoćeš li doći sa mnom, Hanno?« pitao ga je drugi put... »Danas popodne spuštamo u vodu novi brod koji pripada našoj plovidbi. Ja ću ga krstiti... Hoćeš li sa mnom?«

A Hanno je odgovorio da hoće. Došao je, saslušao očev govor, promatrao kako razbija bocu šampanjca o pramac i gledao odsutna duha za brodom koji je kliznuo niz kosu ravninu, premazanu zelenim sapunom, i zaplovio u vodu koja se jako zapjenila...

U neke dane, na Cvjetnicu, kad je bila krizma, na Novu

godinu, polazio je senator Buddenbrook kolima na turneju: posjetio bi čitav niz kuća u kojima je »društveno obvezan«. Kako je njegova žena više voljela da se u takvoj prilici ispriča nervozom i migrenom, to je zvao Hanna da ga prati. A Hanno je i za to imao volju. Penjao se k ocu u kočiju, tiho sjedio uz njega u sobama za primanje i šutke promatrao njegovo ležerno, sigurno, veoma raznoliko i brižno nijansirano ponašanje prema ljudima. Vidio je, kako otac potpukovnika i komandanta vojnog okruga, gospodina von Einnlingena — koji je na rastanku istakao da znade cijeniti čast što mu je iskazana ovim posjetom — časkom ljubazno i kao uplašeno obuhvaća oko ramena; kako je na drugom mjestu mirno i ozbiljno primio sličnu primjedbu, a na trećem je odbio ironično-pretjeranim protukomplimentom... A sve to vanredno vještim riječima i kretnjama: činilo se da tako postupa, da bi zadivio sina, nadajući se da će Hanno izvući odatle korisnu pouku.

No mali je Johann vidio više nego je trebalo da vidi; njegove oči — plašljive, zlatnosmeđe oči, okružene modrikastim sjenama — i suviše su dobro zapažale. Nije vidio samo ljubaznu sigurnost, kojom je otac djelovao na ljude, vidio je također — i vidio to nekom neobičnom, bolnom pronicavošću — kako je to teško proizvesti, kako otac nakon svakog posjeta sjedi u jednom uglu kola, zatvorenih očiju i zapaljenih vjeđa, sve šutljiviji i bljeđi.

S užasom u srcu opažao je kako na pragu naredne kuće preko tog lica pada maska, i kako se to izmoreno tijelo odjednom počinje elastično kretati... Mali Johann stekao je dojam da dolaziti među ljude, razgovarati, vladati se, kretati se i djelovati među ljudima nije neko prirodno i gotovo nesvjesno zastupanje praktičnih interesa koji su nam zajednički s drugim ljudima, ili koje hoćemo provesti protiv njih, već da je to nešto što je samo sebi svrha, neki svjestan i umjetan napor za koji je, umjesto iskrenih i jednostavnih osjećaja, potrebna strahovito teška i zamorna virtuoznost. I

kad bi pomislio da će i on jednom morati da se javlja na javnim skupštinama, da govori i da se kreće ispred toliko ljudi, protrnuo bi od straha i odvratnosti i zatvorio bi oči...

Ah, Thomas Buddenbrook zaista nije želio da svojom ličnošću ovako djeluje na sina! Naprotiv, mozgao je samo o tome kako da od njega učini sigurna i bezobzirna čovjeka i da u njemu probudi jednostavan smisao za praktični život.

»Čini se da voliš dobro živjeti, dragi moj,« govorio je, kad bi Hanno zamolio da mu dadu još malo slatkiša ili pola šalice kave poslije jela... »Onda moraš postati valjan trgovac i zarađivati mnogo novaca! Hoćeš li?« A mali je Johann odgovarao: »Hoću.«

Katkad — kad bi senator pozvao čitavu obitelj na ručak, i kad bi se teta Antonija ili stric Christian po starom običaju počeli rugati jadnoj teti Klothildi i razgovarati s njome, oponašajući njen otegnut i ponizno-ljubazan način govora — znalo se desiti da i Hanno, pod utjecajem neobično teškog crnog vina, na trenutak prihvati taj ton i zadirkuje tetu Klothildu. Tada bi se Thomas Buddenbrook nasmijao — glasno, od srca, odobravajući, gotovo zahvalno, kao čovjek kome se desilo nešto vrlo ugodno, koji je dočekao zadovoljštinu. Šta više, stao bi podržavati sina, pridruživši se općem zadirkivanju, iako je zapravo već davno prestao da govori takvim tonom sa siromašnom rođakinjom. Bilo je tako jeftino, tako neopasno isticati svoju prevagu nad ograničenom, poniznom, mršavom i uvijek gladnom Klothildom, da mu se to peckanje, ma kako bezazleno bilo, činilo nedostojnim. Osjećao je to i protiv volje, kao Što se svakodnevno u praktičnom životu očajnički borio protiv svoje pretjerano savjesne naravi, jer nije mogao pojmiti, pomiriti se s time da čovjek može spoznati neku situaciju, prozreti je, a da je ipak iskoristi bez imalo stida... Ali bestidno iskoristiti situaciju, znači biti sposoban za život — govorio bi u sebi.

Ah, kako se veselio, kako je bio sretan, pun nade i oduševljenja, kad bi kod malog Johanna zapazio i najmanji

znak te sposobnosti za život.

TREĆE POGLAVLJE

Ima već nekoliko godina, da su Buddenbrookovi prestali da ljeti odlaze na daleka putovanja, kako su to prije činili. Štaviše, kad je prošlog proljeća senatorica zaželjela da posjeti svoga starog oca u Amsterdamu i da nakon tolikog vremena opet odsvira s njime koji duo na violini, njen je muž pristao na to prilično neljubazno. Međutim je, uglavnom zbog Hannova zdravlja, ostalo na snazi pravilo da Gerda, mali Johann i gospođica Jungmann odu svake godine da provedu ljetne ferije u kupališnom domu u Travemünde.

Ljetne ferije na moru! Može li itko uopće shvatiti kakva je to sreća? Poslije beskrajne i mučne monotonije školskih dana provesti četiri nedjelje u spokojnoj i bezbrižnoj samoći, prožetoj mirisom alga i blagim šumom valova... četiri nedjelje, razdoblje, koje se na početku čini nepregledno i neizmjerno. Čovjek prosto ne može vjerovati da će ikad proći, i bezbožna je grubost govoriti o njegovu svršetku. Mali Johann nikad nije mogao razumjeti kako neki nastavnici mogu posljednji dan upotrijebiti izraz kao: »Ovdje ćemo nastaviti iduće školske godine i prijeći na to i to...« Iduće školske godine! Kao da se tome raduje taj čudni svat u sjajnom kaputu od kamgarna! Iduće školske godine! Kako uopće može na to misliti, kad se sve što je onkraj ferija tako divno gubi u sivoj daljini!

Živjeti u jednoj od dviju »švicarija« koje su spojene uskim srednjim traktom i čine ravnu liniju sa slastičarnicom i

glavnom zgradom! Kako je krasno kad se probudi prvog jutra, pošto je dan ranije sretno preturio pokazivanje svjedodžbe i zatim doputovao amo u kočiji punoj prtljage! Obuzeo ga je neki neodređeni osjećaj sreće od kojeg mu se steglo srce, trgnuo se... otvorio oči i obuhvatio žudnim i blaženim pogledom staromodno pokućstvo čiste, male sobice... Trenutak sanljive smetene slasti — i onda je shvatio da je u Travemündeu, da će četiri beskrajne nedjelje ostati u Travemündeu! Nije se micao; ležao je mimo nauznak u uskom krevetu od žutog drveta, među ponjavama koje su od starosti postale neobično tanke i meke. S vremena na vrijeme ponovo bi sklapao oči i osjećao, kako diše polako i duboko, a srce mu poigrava od sreće i nemira.

Kroz prugastu zavjesu dopiralo je već u sobu žućkasto danje svjetlo, dok je oko njega sve bilo tiho; Ida Jungmann i mama još su spavale. Do njega dopirahu samo jednoličan i miran šum iz kupališnog parka, gdje je sluga grabljama poravnavao šljunak, i zujanje muhe koja je između zavjese i prozora stalno jurišala na okno, a sjena joj se ocrtavala na prugastom platnu kao duga iskidana linija... Tišina! Samotan šum grablja i jednolično zujanje! A taj blago oživljeni mir uskoro je ispunio malog Johanna krasnim osjećajem one mirne, fine i otmjene »odjelitosti«, koja je karakteristična po lječilište, a Hanno ju je volio iznad svega. Ne, bogu hvala, ovamo neće doći nijedan od onih sjajnih kaputa od kamgarna, koji na ovome svijetu zastupaju pravilo trojno i gramatiku; ovamo neće doći, jer je ovdje prilično skupo...

Obuzela ga je tolika radost, da je skočio iz kreveta i onako bos otrčao do prozora. Podigao je zavjesu, otvorio jedno krilo prozora, okrenuvši bijelo lakiranu kvaku, i gledao za muhom, koja je poletjela iznad pošljunčenih puteljaka i ružinih lijeha kupališnog parka. Preko puta hotelskih zgrada glazbeni je paviljon u polukrugu šimširovih drveta bio još pust i miran. Područje »Kod svjetionika«, koji je doista stršio negdje nadesno, protezalo se pod bjelkasto zastrtim nebom sve

donde, gdje je njegova kratka trava, isprekidana površinama gole zemlje, prelazila u visoko i tvrdo obalno bilje, pa onda u pijesak, i gdje su se razabirali redovi malih privatnih paviljona od drva i pletenih stolica, okrenutih prema moru. Ondje se prostiralo more u miru i jutarnjem svjetlu, s tamnozelenim i modrim, ravnim i valovitim prugama, a između crvenih bačvica koje označuju plovni put, dolazio je neki parobrod iz Kopenhagena, a da čovjek nije morao znati, zove li se »Najada« ili »Friederike Oeverdieck«. Hanno Buddenbrook opet udahne duboko i blaženo snažan i mirisav dah, koji je dopirao s mora i nježno ga pozdravi pogledom, nijemim i zahvalnim pozdravom punim ljubavi.

I onda je počeo dan, prvi od onih bijednih dvadeset i osam dana, što se na početku čovjeku čine kao neko vječno blaženstvo, a zatim tako očajno brzo prohuje, čim prođu prvi dani... Doručkovali su na balkonu ili pod velikim kestenom, pored dječjeg igrališta, ondje gdje je visjela velika njihaljka. Sve je oduševljavalo malog Johanna — miris kojim je odisao na brzinu oprani stolnjak, kad bi ga konobar prostirao, ubrusi od svilenog papira, neobičan kruh, pa i okolnost da se ovdje jaja ne jedu kao kod kuće koštanim, već običnim žlicama, i to iz limenih šalica.

A ono, što je poslije toga došlo, bilo je sve slobodno i lako; divno dokon, udoban život koji je tekao nesmetano i bezbrižno. Dopodne na žalu — dok kupališna kapela ondje gore izvodi svoj jutarnji program — ležanje i mirovanje do nogu pletene stolice, nježno i sanjarsko poigravanje mekim pijeskom koji ne prlja. Pogled lagano i bez muke luta i gubi se u zelenoj i modroj beskrajnosti, od koje slobodno i bez prepreka, uz blago hujanje, pirka dašak što miriše svježe, divlje i prekrasno, obavija uši i izaziva ugodnu vrtoglavicu, neku prigušenu omamu u kojoj se tiho i blaženo gubi svijest o vremenu, prostoru i svemu što je ograničeno... Zatim kupanje, koje je prijatnije nego u kupalištu gospodina Asmussena, jer ovdje nema onih zelenih raslina koje plivaju na površini.

Svijetlozelena voda, bistra kao kristal, pjeni se kad je čovjek uzburka; umjesto sluzava dna od dasaka, stopalo miluje meko i talasasto pjeskovito tlo, a sinovi konzula Hagenströma daleko su, vrlo daleko, u Norveškoj ili u Tirolu. Konzul voli da odlazi ljeti na dulja putovanja — pa zašto onda da ne ide zar ne... Šetnja duž obale, da bi se malo ugrijao, tamo do »Galebove hridi« ili do »Morskog hrama«, pa užina na samom žalu — i već se približava čas kad treba poći u sobu i malo prileći prije no što će se obući za *table d'hôte*. Tu je bilo veselo, kupalište je cvjetalo, velika dvorana kupališnog doma bila je puna ljudi, porodica, sprijateljenih s Buddenbrookovima, Hamburžana, pa čak i engleskih i ruskih gostiju. Pored svečanog stolića posluživao je juhom iz srebrne zdjele neki gospodin u crnom odijelu; ručak se sastojao od četiri jela koja su bila tečnija, bolje začinjena i na svaki način nekako svečanije priređena negoli kod kuće, a mnogi su za dugim stolovima pili šampanjac. Često bi dolazio iz grada pokoji gospodin koji nije volio da ga poslovi vežu čitavu sedmicu, te se htio zabaviti i poslije jela malo igrati na ruleti: konzul Döhlmann, koji je svoju kćerku ostavljao kod kuće i zvonkim glasom pripovijedao na niskonjemačkom jeziku tako slobodne pričice da su Hamburžanke pucale od smijeha i molile ga da prestane načas, da bi mogle odahnuti. Dolazio je i stari šef policije, senator Cremer; pa stric Christian i njegov školski drug senator Giesecke, koji bi došao bez obitelji i sve plaćao za Christiana Buddenbrooka... Kasnije, kad su odrasli pili kavu pod platnenim krovom slastičarnice, dok je svirala glazba, Hanno je neumorno sjedio na stolcu do stepenica kapele i slušao... Nije trebao da se brine kako će provesti popodne. U kupališnom parku bila je streljana, a nadesno od »švicarskih kuća« nalazile su se staje s konjima, magarcima i kravama; njihovo su toplo, pjenušavo i mirisavo mlijeko pili za užinu. Mogao se prošetati gradićem, niz obalu, te se odande prebaciti čamcem na »Priwal«, gdje čovjek može naći jantara na žalu, mogao je odigrati partiju *crocketa* na dječjem igralištu ili sjesti

na koju klupu na pošumljenom brežuljku koji se nalazi iza hotela, i na kojem je veliko zvono za *table d'hôte,* pa da mu Ida Jungmann čita priče... A ipak je najpametnije bilo vratiti se na more i još u sumraku sjediti na vrhu nasipa, okrenuvši lice otvorenom horizontu, mahati rupčićem velikim brodovima koji su prolazili pored njega, i slušati kako mali talasi šapuću i zapljuskuju stijene, a sve je unaokolo ispunjeno blagom i veličanstvenom hukom koja malog Johanna s toliko dobrote poziva da sklopi oči u neizmjernom zadovoljstvu. No tada bi Ida Jungmann rekla: »Dođi, Hannochen, valja kući; vrijeme je večeri; oboljet ćeš na smrt, budeš li ovdje spavao. Kako mu je srce kucalo mirno, zadovoljno i uredno, kad se vraćao s mora! I pošto bi u sobi pojeo večeru s mlijekom ili pivom punim slada — majka je večerala kasnije na staklenoj verandi kupališnog doma u ovećem društvu — tek što bi legao među ponjave istanjene od starosti, odmah bi ga uz blage i pune udarce toga zadovoljnog srca i prigušene ritmove večernjeg koncerta obuzeo san bez straha i groznice...

Poput neke druge gospode, koja su cijele sedmice bila zauzeta poslovima u gradu, i senator se nedjeljom pojavljivao kod svojih i ostajao do ponedjeljka ujutro. Ali, iako je tada za *table d'hôtom* bilo sladoleda i šampanjca, iako su jahali na magarcima ili jedrili na otvorenom moru, mali Johann nije baš mnogo volio te nedjelje. One su remetile mir i odvojenost kupališta. Sva sila ljudi iz grada, kojima nipošto nije bilo mjesto ovdje — »jednodnevne mušice iz srednjeg staleža«, kako ih je s dobroćudnim omalovažavanjem nazivala Ida Jungmann — nahrupila bi poslije podne u kupališni perivoj i na žalo, da pije kavu, sluša glazbu, da se kupa, i Hanno bi se najradije bio zatvorio u sobu i ondje pričekao da odu svi ti nakićeni i ulickani ljudi koji narušavaju mir... Zaista, on se radovao kad bi u ponedjeljak opet sve pošlo redovitim tokom, kad više nije bilo očeva pogleda, koji je šest dana bio daleko, a čitave ga je nedjelje — on je to stalno osjećao — pozorno i kritički promatrao...

I prošlo je četrnaest dana, a Hanno je govorio o sebi i svečano uvjeravao svakoga tko je htio da ga sluša, kako sad još dolazi vrijeme koje je isto tako dugo kao miholjdanski praznici. No to je bila varava utjeha, jer čim prođe polovina, »raspust« se primiče kraju, i to brzo, strahovito brzo. Najradije bi se bio uhvatio za svaki sat, da ga zadrži, i usporio svaki dah morskog zraka, da ne bi nemarno rasipao sreću.

Ali vrijeme je nezadržljivo prolazilo dok su se izmjenjivali kiša i sunce, morski i kopneni vjetar, tiha vrućina i bučno nevrijeme koje nije jenjavalo i koje kao da nikad neće ni prestati. Bilo je dana, kad je sjeveroistočni vjetar punio zaliv mrkozelenim valovima, koji su prekrivali obalu algama, školjkama i meduzama i ugrožavali paviljone. Onda bi, dokle pogled dopire, bijela pjena prekrivala mutno i razrovano more. Veliki, jaki talasi valjali su se neumoljivim i strašnim mirom, naginjali se veličanstveno, stvarajući kao neki tamnozeleni svod metalnog sjaja, i rušili se na pijesak uz buku, lomljavu, psiku i grmljavinu... Bilo je opet dana, kad je zapadnjak odagnao more od obale, te su veliki komadi blago valovita dna ostajali suhi, i svuda se pokazivali goli prudovi. Dok je pljuštila kiša, stapali se nebo, zemlja i voda, a vjetar je na mahove nosio kišu i udarao njome o prozorska okna, te niz njih nisu tekle kapi, već potoci koji su ih činili neprozirnima. Tada se Hanno najviše zadržavao u dvorani kupališnog doma, pored pijanina, koji je doduše bio pomalo raskliman od valcera i »škotskog plesa«, pa se na njemu nije moglo onako skladno fantazirati kao kod kuće na klaviru, ali su se njegovim prigušenim i kvocavim zvukovima mogli postići zabavni efekti... A onda su opet dolazili sanjarski, plavi dani, posve tihi i topli, kad su oko svjetionika modre muhe zujale na suncu, a more ležalo nijemo i zrcalilo se nepomično, bez daška vjetra. A kad su preostala još samo tri dana, Hanno je rekao sebi i objašnjavao svakome da sad dolazi vrijeme koje je tako dugo kao čitavi duhovski praznici. Ali, ma kako nepobitan bio taj račun, ni sam nije vjerovao u nj, i već je

odavno spoznao da je čovjek u sjajnom kaputu od kamgarna ipak imao pravo, da će četiri nedjelje ipak proći, i da će ipak nastaviti, ondje, gdje su stali, te prijeći na to i to…

Kola natovarena prtljagom čekala su pred kupališnim domom: došao je dan odlaska. Hanno se već rano ujutro oprostio od mora i žala; sad se opraštao od konobara koji su primali napojnicu, od glazbenog paviljona, lijeha s ružama i čitavog tog ljeta. A onda je kočija krenula, dok se hotelsko osoblje klanjalo.

Prošla je kroz drvored koji vodi u gradić, i pošla obalom… Hanno je pritisnuo glavu u ugao kočije i gledao kroz prozor kraj Ide Jungmann koja je svježih očiju, sijede kose i koščata, sjedila sučelice na stražnjem sjedalu. Bjelkasti oblaci prekrivali su jutarnje nebo, a na Travi su sitni talasi jurili ispred vjetra. S vremena na vrijeme šibala bi kiša o prozore. Na kraju obale sjedili su ljudi na pragu svojih kuća i krpali mreže; sa svih strana istrčavala su bosonoga djeca i radoznalo promatrala kočiju. *Oni* će ostati ondje…

Kad je kočija prošla kraj posljednjih kuća, Hanno se nagnuo, da još jednom vidi svjetionik; onda se naslonio i sklopio oči. »Dogodine opet, Hannochen«, rekla je Ida Jungmann dubokim, utješnim glasom. No baš to bodrenje premašilo je mjeru; brada mu se zatresla i suze su navrle ispod dugih trepavica.

Sunce i vjetar opalili su mu ruke i lice, ali ako su se roditelji nadali da će ga ovaj boravak na moru očeličiti, učiniti energičnijim, svježijim i otpornijim, onda su se grdno prevarili; on je duboko osjećao tu beznadnu istinu. Za te četiri nedjelje što ih je proveo u obožavanju mora, u miru koji ga je ogradio od svijeta, srce mu je postalo još mnogo mekše i osjetljivije; sad je ono i mnogo razmaženije, i još radije snatri. Još je manje sposobno da sačuva hrabrost pri pomisli na pravilo trojno gospodina Tietgea, i da ne klone kad se sjeti kako će morati učiti napamet datume iz povijesti i gramatička pravila, kako će očajno i lakoumno odbaciti knjige i zaspati

dubokim snom, da bi pobjeglo od svega toga, kako će se bojati ujutro i prije škole... Kad se sjeti »katastrofa«, koje ga čekaju, neprijateljskih Hagenströma i očevih zahtjeva...

Onda ga je pomalo razonodila jutarnja vožnja kroz cvrkut ptica. Kolosjeci na cesti bili su ispunjeni vodom. Mislio je na Kaia i kako će se opet sastati s njime, na gospodina Pfühla, na glazbene satove, na klavir i na svoj harmonij. Uostalom, sutra je nedjelja, a prvi dan škole, preksutra, još nije opasan. Oh, osjećao je još malo pijeska s obale u visokim cipelama... zamolit će staroga Groblebena da mu ga uvijek ostavi u cipelama... Neka opet sve započne — ono sa kaputima od kamgarna, i ono s Hagenströmovima, i sve ostalo. On ima što ima. Sjetit će se. mora i kupališnog perivoja, kad se opet sve svali na njega. Bit će dovoljno da pomisli na šum kojim su mali talasi navečer u tišini dolazili s pučine što tajanstveno drijema, i zapljuskivali nasip, pa da bude tako spokojan, tako neosjetljiv za sve nedaće...

Onda je došla Skela, došao je Israeldorf sa svojom alejom, Jeruzalemsko brdo, Gradska poljana; kola su prošla kroz gradska vrata, gdje se nadesno nalaze zidovi zatvora u kojem sjedi »stric« Weinschenk, krenula Tvrđavnom ulicom, preko Koberga, ostavila za sobom Široku ulicu i zakočila vozeći niz veoma strmi Ribarski dol... Eto crvenog pročelja s doksatom i karijatidama. A kad su iz podnevne žege na ulici ušli u hlad kamenog predvorja, senator je s perom u ruci izišao iz poslovnice da ih pozdravi...

I polako, polako, lijući potajno suze, privikavao se opet mali Johann da živi bez mora, da se plaši i grozno dosađuje, da stalno očekuje Hagenströmove i da se tješi prijateljem Kaiom, gospodinom Pfühlom i glazbom.

Gospođice Buddenbrook iz Široke ulice i teta Klothilda zapitale su, čim su ga spazile, kako mu prija škola poslije praznika — i uz to obješenjački namigivale, da bi istakle svoje nadmoćno razumijevanje njegova položaja; onako oholo, kako to čine odrasli koji nastoje da govore šaljivim tonom i površno

o svemu što se tiče djece; a Hanno je izdržao ta pitanja.

Tri ili četiri dana po njihovu povratku u grad pojavio se u Ribarskom dolu kućni liječnik doktor Langhals, da bi ustanovio kako je djelovalo kupalište. Najprije je održao podužu konferenciju sa senatoricom, a onda su izveli pred njega Hanna, napola svučenog, da bi ga liječnik podrobno pregledao — ustanovio njegov *status praesens,* kako je kazao doktor Langhals, promatrajući pri tom svoje nokte. Pregledao je Hannovu slabašnu muskulaturu, širinu grudnog koša i rad srca, saslušao izvještaj o svim njegovim životnim manifestacijama, i na kraju s pomoću šuplje igle uzeo kap krvi iz Hannove mršave ruke, da bi je kod kuće analizirao. Činilo se, da uglavnom nije jako zadovoljan.

»Prilično smo opaljeni,« reče i obujmi Hanna koji je stajao pred njim, položi mu svoju malu, kosmatu ruku na rame, pa pogleda gore u senatoricu i gospođicu Jungmann, »ali još uvijek smo previše snuždeni...«

»Žali za morem« primijeti Gerda Buddenbrook.

»Gle, gle... dakle si rado na moru« zapita doktor Langhals gledajući Hanna svojim taštim očima... Hanno problijedi. Što znači to pitanje, na koje doktor Langhals očigledno očekuje neki odgovor? U njemu se probudi bezumna i fantastična nada koja je izvirala iz mutnog vjerovanja da je, usprkos svim ljudima u kamgarnu, pred bogom sve moguće.

»Da...«, izusti raširivši oči i gledajući ukočeno u doktora. Ali doktor Langhals nije imao ništa naročito na umu, kad je postavio ono pitanje*

»No, pa već će se pokazati učinak kupanja i dobrog zraka... naknadno će se pokazati!« reče, potapša malog Johanna po ramenu, odgurne ga, kimne senatorici i Idi Jungmann — onako nadmoćno, dobronamjerno i optimistički, kako kimaju učeni liječnici kojima paze na svaku riječ i mig — pa ustane i dokrajči konzultaciju...

Još je tetka Antonija pokazala najviše razumijevanja za Hannovu čežnju i tugu, za tu ranu koja je tako polagano

zacjeljivala i koja je opet pekla i krvarila, čim bi je okrznula i najmanja grubost svagdašnjice. S očitim ga je zadovoljstvom slušala, kad je pričao o životu u Travemündeu, i živo se pridružila njegovim čeznutljivim pohvalama.

»Da, Hanno«, rekla je, »što je istina, ostaje vječno istina; Travemünde je lijepo boravište! Znaš, dok živim, rado ću se sjećati ljeta koje sam jednom ondje provela dok sam još bila mlađa i luda. Stanovala sam kod ljudi koji su mi bili dragi i koji su, čini se, mene voljeli, jer sam tad bila zgodna vragolanka — to mogu sada reći kad sam već stara — i gotovo sam uvijek bila dobro raspoložena. Bili su to zbilja valjani ljudi, čestiti, dobra srca, ljudi kako treba, a osim toga tako pametni, učeni i poletni, da takve uopće više nikad u životu nisam srela. Da, njihovo je društvo čovjeka neobično poticalo na razmišljanje. Ja sam od njih, znaš, što se tiče mojih nazora i znanja, mnogo naučila za čitav život, i da se tu nije nešto drugo uplelo, svakakvi događaji... ukratko, kako to već biva u životu... još bih ja, luda glava, mnogo profitirala. Znaš, kako sam tada bila luda? Htjela sam izvaditi šaRené zvijezde iz meduza. Odnijela sam kući u rupčiću svu silu meduza i lijepo ih položila na balkon na sunce, da se ispare... Onda će valjda preostati samo zvijezde! A ono... kad sam kasnije pogledala, našla sam ti prilično veliku, mokru mrlju. Samo je malo zaudarala na gnjile alge...«

ČETVRTO POGLAVLJE

Početkom 1873, senat je prihvatio molbu za pomilovanje

Huge Weinschenka, i bivši je direktor izašao na slobodu pola godine prije izmaka kazne.

Da je gospođa Permaneder bila iskrena, morala bi priznati kako se baš mnogo ne veseli tome događaju i kako bi joj bilo milije da već sve ostane i dokraja onako kako jest. Živjela je mirno s kćerkom i unukom na Lipovcu, podržavala je veze s kućom u Ribarskom dolu i sa svojom prijateljicom iz penzionata, Armgardom von Maiboom, rođ. von Sehilling, koja je stanovala u gradu otkako joj je muž umro. Odavno je spoznala da za nju zapravo nema pravog i dostojnog mjesta izvan zidina rodnoga grada. Kako se sjećala svog boravka u Münchenu i osjećala da joj je želudac sve slabiji i osjetljiviji, a potreba za mirom sve veća, nije bila nimalo sklona da se pod stare dane još jednom preseli u neki veliki grad sjedinjene domovine ili čak u inozemstvo.

»Drago dijete,« rekla je kćeri, »moram te nešto pitati, nešto ozbiljno!... Ljubiš li ti još uvijek svoga muža svim srcem? Toliko, da bi pošla, ti i dijete, s njime u svijet, jer mu ovdje, na žalost, nema opstanka?«

A kako je gospođa Erika Weinschenk, rođ. Grünlich, sa suzama koje su mogle svašta značiti, na to odgovorila isto onako po dužnosti, kao što je nekoć sama Tony u sličnoj prilici odgovorila svome ocu u vili kraj Hamburga, to su počele računati sa skorim rastankom...

Dan, kad je gospođa Permaneder u zatvorenoj kočiji dovela svog zeta iz zatvora, bio je gotovo isto tako strašan kao onaj kad su uhapsili direktora Weinschenka. Dovela ga je u stan na Lipovcu, i on je, pošto je smeteno i bespomoćno pozdravio ženu i dijete, ostao u sobi koju su mu ustupile. Od jutra do mraka pušio je cigare, a da se nije usudio izaći na ulicu, pa čak većinom nije ni jeo sa svojima. Bio je to sijed i potpuno zaplašen čovjek.

Život u zatvoru nije narušio njegovo tjelesno zdravlje, jer je Hugo Weinschenk uvijek bio čvrste konstitucije, ali je ipak bio u veoma žalosnom stanju. Bilo je strašno vidjeti kako je

duševno slomljen, a da po svoj prilici nije počinio ništa drugo no što većina njegovih drugova mirne duše čini svakog dana, pa da ga nisu uhvatili na djelu, on bi bez sumnje išao dalje svojim putem, uzdignute glave i vedra čela. Skršio ga je njegov građanski pad, činjenica da je bio osuđen i da je odležao tri godine u zatvoru, S najdubljim uvjerenjem tvrdio je pred sudom — a to su mu potvrdili i vještaci — da smjeli manevar što ga je izvršio u korist i čast svoga društva i sebe, u poslovnom svijetu vrijedi kao uzanca. No pravnici, ljudi koji se po njegovu mišljenju uopće nisu razumjeli u takve stvari, koji su imali posve drugačije pojmove i sasvim druge nazore na svijet, osudili su ga zbog prijevare. A ta presuda, iza koje stoji državna vlast, toliko je pokolebala njegovo samopoštovanje, da se više nije usuđivao nikome pogledati u oči. Nestalo je njegova elastičnog hoda, poduzetnosti kojom se previjao u struku svog salonskog kaputa, balansirao šakama i kolutao očima; neobične svježine, kojom je s visine svoje neukosti i neobrazovanosti postavljao pitanja i pričao zgodice; sve je to netragom nestalo! Tako je potpuno nestalo, da je njegove hvatala groza od tolike potištenosti, kukavičluka, tuposti i nedostatka dostojanstva.

Pošto se gospodin Hugo Weinschenk osam do deset dana bavio jedino pušenjem, dao se na čitanje novina i pisanje pisama. A nakon drugih osam do deset dana izjavio je nekako neodređeno da u Londonu ima izgleda na neko novo mjesto, ali da želi najprije sam otići onamo, kako bi lično uredio tu stvar, i tek onda pozvao ženu i dijete, kad sve bude u redu.

Erika ga je u zatvorenim kolima otpratila na stanicu, i on je otputovao a da više nije vidio nijednog od ostalih rođaka.

Nekoliko dana nakon toga primila je njegova žena pismo iz Hamburga, u kome joj javlja da se ni u kojem slučaju ne misli sastajati sa ženom i djetetom, niti im se javljati prije no što bude mogao da im pruži pristojnu egzistenciju. A to je bio posljednji glas o Hugi Weinschenku. Otad mu se zameo svaki trag. Mada je kasnije gospođa Permaneder, koja je bila

iskusna u takvim pitanjima, djelotvorno i obzirno pozvala na više mahova svog zeta da se javi, kako bi — govorila je važno — potkrijepila tužbu za rastavu braka zbog zlobnog napuštanja, nije od njega bilo više ni glasa. I tako Erika Weinschenk ostade i dalje s malom Elisabethom kod majke u sunčanom stanu na Lipovcu.

PETO POGLAVLJE

Brak, iz kojega je proizišao mali Johann, bio je uvijek, zanimljiv predmet gradskih razgovora. Kao da je svaki od supružnika imao nešto ekstravagantno i zagonetno, tako je i sam taj brak imao karakter nečeg neobičnog i problematičnog. Steći malo uvida u taj odnos i, bez obzira na oskudne, vanjske činjenice, proniknuti ga, činilo se teškom, ali zahvalnom zadaćom... I ljudi su u danjim sobama i u spavaonicama, u klubovima i kasinima, pa čak i na burzi govorili o Gerdi i Thomasu Buddenbrooku, toliko više, koliko su manje o njima znali.

Kako se našlo ovo dvoje, i kako se slažu? Sjećali su se nagle odlučnosti koju je pred osamnaest godina zasvjedočio tada tridesetgodišnji Thomas Buddenbrook. »Ova ili nijedna«, rekao je, a mora da je s Gerdom bilo tako, jer je u Amsterdamu do svoje dvadeset i sedme godine odbijala sve prosce, a ovoga je odmah prihvatila. Dakle, brak iz ljubavi, mislili su ljudi u sebi; jer koliko god im to bilo teško, morali su priznati da je Gerdinih trista hiljada odigralo tek sporednu ulogu u svemu tome. Međutim, već od prvih dana nisu mogli

opaziti kod njih ni malo ljubavi, ili onoga što se pod time razumijeva. Naprotiv, od samog početka vidjeli su u njihovu odnosu samo učtivost, korektnu učtivost punu poštovanja, posve neobičnu između muža i žene. A ta učtivost kao da nije dolazila odatle što bi oni bili jedno drugome duševno strani i tuđi, već kao da je izvirala iz neke posve osebujne, nijeme i duboke intimnosti i poznavanja nekoga stalnog međusobnog obzira i popustljivosti. Godine nisu nimalo promijenile taj odnos. Promjena što su je godine donijele, sastojala se samo u tom što je sada počela udarati u oči razlika u starosti, mada je bila neobično malena po godinama.

Promatrali su ih i nalazili da je on prilično ostario i pomalo krupan čovjek pored mlade žene. Nalazili su da se Thomas Buddenbrook porušio — jest, to je bila prava riječ za njega, usprkos taštini kojom se dotjerivao, a koja je već pomalo djelovala smiješno — dok se Gerda tako reći nije promijenila u ovih osamnaest godina. Kao da se uščuvala u nervoznoj hladnoći u kojoj je živjela i kojom je zračila. Njena tamnocrvena kosa ostala je iste boje, lijepo, bijelo lice sačuvalo je svoju skladnost, a stas vitku i visoku otmjenost. U uglovima njenih nešto premalenih i malko suviše nablizu položenih smeđih očiju još su uvijek bile modrikaste sjene... Nisu vjerovali tim očima.

Gledale su neobično, i ljudi nisu znali odgonetnuti što u njima stoji pisano. Ta Žena čije je biće tako hladno, tako povučeno u se, tako zatvoreno, rezervirano i odbijajuće, koja se, rekao bi čovjek, može zagrijati samo za glazbu, poticala je neodređene sumnje. Ljudi su izvlačili ono malo svoga zaprašenog psihološkog znanja, da bi ga primijenili protiv žene senatora Buddenbrooka. Tiha voda bregove dere. Ima ih koji su podmukli i licemjerni, da je pravo čudo. A kako su željeli da se malo približe Čitavoj toj problematici i makar nešto o tome doznaju i shvate, njihova ih je skromna mašta navodila na pretpostavku da ta lijepa Gerda sigurno malo vara svoga ostarjelog muža.

Dobro su pazili, i nije dugo potrajalo, te su se složili u tome, da Gerda Buddenbrook u svom odnosu prema gospodinu poručniku von Throta, blago rečeno, prelazi granice društveno dopuštenog.

René Maria von Throta, rodom iz Porajnja, bio je *Sekonde-leutnant* u pješačkom bataljonu gradske garnizone. Crveni mu je ovratnik lijepo pristajao uz crnu kosu koju je dijelio po strani, i koja je desno bila začešljana iz bijelog čela u visoku, gustu i kovrčavu čupu. Ali premda je bio visoka i snažna rasta, čitava njegova pojava, kretnje, pa i način kojim je govorio i šutio, djelovali su sasvim nevojnički. Volio je turiti jednu ruku između dugmeta poluotkopčana kaputa ili sjediti, naslonivši obraz na hrbat ruke. Klanjao se bez imalo vojničke krutosti, a da se pri tom nije čulo kako udara petama, a uniformu je nosio na mišićavom tijelu isto onako nehajno i hirovito kao da je građansko odijelo. Čak su i tanki, mladenački brčići — koji su mu se spuštali koso prema uglovima usana i koji se nisu dali ni ušiljiti ni zasukati — pojačavali taj neratnički dojam. Ali najčudnije su na njemu bile oči, velike, neobično sjajne i tako crne oči da su se činile kao nedokučive, Žarke bezdani; blistave oči koje su se sanjarski-ozbiljno zaustavljale na predmetima i licima.

U vojsku je stupio bez sumnje protiv svoje volje, ili bar bez ljubavi za poziv, jer i pored tjelesne snage nije mnogo valjao u službi. Drugovi ga nisu voljeli, jer je suviše malo učestvovao u njihovim interesima i zabavama — interesima i zabavama mladih oficira koji su se tek nedavno vratili iz pobjedonosna rata. Smatrali su ga neugodnim i ekstravagantnim čudakom, koji šeće sam, ne voli ni konje, ni lov, na igru, ni žene, i koji ima smisla samo za glazbu; svirao je, naime, nekoliko instrumenata. Žarkih očiju i u isti mah nehajnog i glumačkog držanja, posjećivao je sve opere i koncerte, dok je klub i kasino omalovažavao.

Milom ili silom obavio je najnužnije posjete uglednim porodicama, ali je odbio gotovo sve pozive i posjećivao zapravo

samo Buddenbrookove... suviše često, kako su držali ljudi; suviše često, kako je mislio i sam senator...

Nitko nije slutio što se dešava u Thomasu Buddenbrooku, nitko nije ni smio da nasluti, i baš je to bilo tako strahovito teško: spriječiti da itko dozna kako se on grize, kako je pun mržnje i nemoćan! Ljudima je postajao pomalo smiješan, ali možda bi se bili sažalili i savladali takve osjećaje, da su samo izdaleka naslutili kakvim se on strahom i razdraženošću čuva smiješnosti, kako je to već davno predvidio i predosjetio, prije no što su oni uopće pomislili na takvo šta. Pa i njegova taština, »taština« kojoj su se toliko podrugivali, dobrim je dijelom proizašla iz ove brige. Prvi je on sumnjičavim okom opazio sve veći nerazmjer između svoje pojave i Gerdine neobične uščuvanosti, koju su godine poštedjele. A sada, otkako je gospodin von Throta stupio u njegovu kuću, morao je ostatkom svojih snaga suzbijati i prikrivati zabrinutost, morao je to činiti, jer bi već samo njegovo ime postalo smiješno, kad bi ljudi doznali kako je zabrinut, Gerdu Buddenbrook i mladoga, neobičnog oficira zbližila je, razumije se, glazba. Gospodin von Throta svirao je klavir, violinu, violu, cello i flautu — sve izvrsno — i često je senator unaprijed znao da će on doći u posjete, po tome naime, što bi momak gospodina von Throta, noseći na leđima kutiju sa cellom, prošao ispred zelenih zaklona na prozorima privatne poslovnice i nestao u kući... Tada bi Thomas Buddenbrook sjedio za pisaćim stolom i čekao dok ne bi i on, prijatelj njegove žene, ušao u kuću, dok se ne bi u salonu iznad njega ustalasale harmonije koje kao da su uz pjesmu, žalbu, i natčovječno klicanje uzdizale grčevito pruženih, sklopljenih ruku, te nakon svih lutanja i mutnih ekstaza tonule u nemoć i jecanje, gubile se u noći i šutnji. Neka samo tutnje i bruje, plaču i klikću, neka se pjene, neka se isprepleću, neka se vladaju nadnaravno kako ih je volja! Najgore, ono što ga je najviše mučilo, bila je tišina što je slijedila, a koja je onda tamo gore u salonu vladala tako dugo, dugo i bila suviše

duboka i beživotna, a da čovjeka ne bi spopala groza. Nijedan korak da bi potresao strop, ni stolica da bi se pomakla; bila je to nedopuštena, podmukla, šutljiva tišina, koja *prešućuje*... Tada je Thomas Buddenbrook toliko strepio i mučio se, da bi katkad tiho prostenjao.

Čega se bojao? Opet su ljudi vidjeli kako je gospodin von Throta ušao u kuću, i Thomas je — kao da gleda očima tih ljudi, onako kako se to njima prikazuje — zamišljao tu sliku: sebe, ostarjela, oronula i mrzovoljna muža, gdje sjedi dolje do prozora u uredu, dok gore njegova lijepa žena svira sa svojim kavalirom, i ne samo da svira... Da, znao je da oni tako promatraju stvari. A ipak je znao i to da riječ »kavalir« nikako ne pristaje gospodinu von Throta. Ah, bio bi gotovo sretan, kad bi ga mogao ovako nazvati i shvatiti, kad bi ga mogao prezirati kao razmetljivca, neznalicu i posve običnog mladića koji svoju prirodnu količinu obijesti pretače u malo umjetnosti i time osvaja ženska srca. Sve je pokušao, da bi ga mogao žigosati kao takva... Samo zato probudio je u sebi nagone svojih predaka: nepovjerenje ustrajna i štedljiva trgovca prema pustolovnoj, lakomislenoj i poslovno nesigurnoj kasti ratnika. U mislima i u razgovoru stalno je nazivao gospodina von Throta »poručnikom«, ali je pri tom posve jasno osjećao da taj naziv još najmanje izražava narav toga mladića...

Čega se bojao Thomas Buddenbrook? Ničega... Ničega, što bi se dalo izraziti. Ah, da se bar mogao braniti od nečega opipljivog, jednostavnog i surovog! Zavidio je ljudima ondje vani, onima kojima je uspjelo da sebi stvore jednostavnu sliku o svemu tome. Dok je sjedio ondje i, zarivši glavu u ruke, bolno slušao, znao je dobro i predobro da riječi »prijevara« i »preljub« ne označuju ono što se ondje gore dešava uz svirku i grobnu tišinu.

Katkad, kad bi kroz prozor gledao sive zabate i prolaznike, kad bi mu se pogled zaustavljao na spomen-ploči koja mu je visjela nasuprot, daru za jubilej, na portretima predaka, i kad bi mislio na povijest svoje porodice, govorio bi sebi da je to

konac svega, i da je nedostajalo još samo ovo što se sada događa. Jest, samo je još nedostajalo da mu se ljudi rugaju, da mu ime i porodični život izađe na zao glas, pa da mjera bude potpuna... A ova mu je misao gotovo godila, jer mu se činila jednostavnom, pojmljivom i zdravom — nečim što se može zamisliti i izraziti — u usporedbi s mozganjem o onoj sramotnoj zagoneci, onoj tajanstvenoj sablazni nad njegovom glavom...

Nije više mogao izdržati, odgurnuo je stolicu, izašao iz poslovnice i pošao uza stube. Kamo da ide? U salon, pa da pozdravi mirno i malo s visine gospodina von Throta, da ga pozove na večera, a ovaj da odbije, kao što je to već učinio nekoliko puta? Najnesnosnije je, naime, bilo to, što ga se poručnik uvijek klonio, što je odbijao gotovo sve službene pozive i izvolio se držati samo privatnoga i slobodnog druženja sa senatoricom...

Da čeka? Da počeka bilo gdje, recimo u sobi za pušenje, dok onaj ode, te da onda stupi pred Gerdu i govori s njome otvoreno, da je pozove na odgovornost? — Gerdu ne može pozvati na odgovornost, ne može s njome otvoreno govoriti. O čemu? Veza s njome osniva se na razumijevanju, obziru i šutnji. Nije potrebno da još i pred njom bude smiješan. Ponašati se kao ljubomoran muž znači dati pravo onim ljudima, objaviti skandal, razglasiti ga... Da li je ljubomoran? Na koga? Na što? Ah, daleko od toga! Tako snažna čuvstva znadu nagnati čovjeka da učini nešto, možda nešto pogrešno i ludo, ali nešto odlučno, pa da čovjeku odlane. Ne, ne on se samo malo boji, muči ga i podgriza strah od svega toga...

Pođe u kabinet za oblačenje, da nakvasi čelo kolonjskom vodom, zatim opet siđe u prvi kat, odlučivši da pošto-poto prekine šutnju u salonu. Ali kad je već uhvatio crnozlatnu kvaku na bijelim vratima, zabrujala je opet glazba, i on se trže natrag.

Pođe niza stube za poslugu u prizemlje, pa kroz trijem i hladnu vežu do vrta, te se onda opet vrati. Vrzao se u trijemu

oko ispunjenog medvjeda i basena sa zlatnim ribicama, nesposoban da se igdje smiri. Prisluškivao je i vrebao, pun stida i jada, utučen, gonjen strahom pred tajnom i javnom brukom...

Jednom, kad se naslonio na ogradu u drugom katu i gledao dolje u svijetlo stubište, gdje je sve bilo tiho, izašao je mali Johann iz svoje sobe, spustio se niz »doksat« i zbog nečega pošao hodnikom k Idi Jungmann. Nosio je neku knjigu i htio je, idući uza zid pozdraviti oca, poniknuvši očima, i proći, ali ga senator oslovi.

»No, Hanno, Šta radiš?«

»Učim, tata; idem k Idi, da joj prevodim...«

»Kako napreduje? Što imaš za zadaću?«

Još uvijek spuštenih trepavica, ali spremno i s očitim naporom da dade korektan, jasan i priseban odgovor, Hanno mu odvrati, pošto je brzo progutao slinu: »Imamo odlomak iz Kornelija Nepota, prepisati načisto jedan trgovački račun; imamo još francusku gramatiku, rijeke Sjeverne Amerike... ispravak njemačke zadaće...«

Zašuti, nesretan, što na koncu nije umetnuo »i« i odlučno spustio glas, jer više nije znao što da kaže, a čitav je odgovor opet ispao nespremno i nezavršeno. — »Ništa više«, reče što je mogao određenije, mada nije podigao oči. Ali činilo se da otac ne svraća pažnju na to. Držao je Hannovu slobodnu ruku i igrao se njome. Bio je rastresen te očigledno ništa nije shvatio od onoga što mu je Hanno govorio. Nesvjesno i polagano vrtio je nježne zglobove i šutio.

I onda, iznenada, začuo je Hanno nešto što nije imalo nikakve veze s njihovim razgovorom; čuo je tih glas pun strepnje koji ga je gotovo zaklinjao, glas, što ga još nikad nije čuo, a koji je ipak bio glas njegova oca, gdje govori: »Poručnik je sada već dva sata kod mame... Hanno...«

I gle, na taj je zvuk mali Johann podigao zlatnosmeđe oči i pogledao u očevo lice tako jasno i s toliko ljubavi, kako još nikad nije gledao to lice zapaljenih vjeđa pod svijetlim

obrvama, i blijedih, malo podbuhlih obraza, pred kojima su sa svake strane strčali ufitiljeni vršci brkova. Bog zna, koliko je razumio. Ali jedno je bilo sigurno, i to su osjetila obojica: da je u ovim trenucima, dok su se gledali, nestalo među njima svakog tuđenja i hladnoće, svake usiljenosti i nesporazuma, i da se Thomas Buddenbrook može pouzdati u povjerenje i odanost svoga sina, u ovoj prilici, kao i u svemu gdje se ne radi o energiji, sposobnosti i svježini, već o strahu i patnji.

Nije se obazirao na to, nikako nije htio da se obazire na to. Baš je u to vrijeme strože no ikada zahtijevao da se Hanno praktički sprema za svoj budući, aktivni život, ispitivao njegove umne sposobnosti, tražio od njega da odlučno izjavi da li ima volje za poziv koji ga čeka, i planuo gnjevom, Čim bi spazio kakav znak otpora ili mlitavosti... Jer Thomas je Buddenbrook sa četrdeset i osam godina sve više mislio da su mu dani odbrojeni, i počeo je da računa sa skorom smrću.

Zdravlje mu se pogoršalo. Pomanjkanje teka, besanica, vrtoglavica i tresavice kojima je uvijek naginjao, nagnale su ga nekoliko puta da zatraži savjet u doktora Langhalsa. Ali nije mu uspjelo da se drži liječničkih propisa. Nije imao dovoljno jaku volju, oslabile su je ove godine užurbanog i zamornog nerada. Počeo je veoma kasno ustajati, premda bi svake večeri srdito odlučio da će se rano dići, da bi prošetao prije čaja, kako mu je doktor naložio. U stvari je to uradio dvaput, triput... a tako je bilo sa svime. Stalni napor volje koji je ostajao bez uspjeha i nije mu pribavljao nikakvo zadovoljstvo, slabio je njegovo samopoštovanja i bacao ga u očaj. Bio je daleko od toga da se odrekne opojnog uživanja malih, oštrih ruskih cigareta, koje je već od svoje mladosti pušio svakog dana u velikim količinama. Bez okolišenja rekao je taštome doktoru Langhalsu u brk: »Vidite, doktore, vaša je dužnost da mi zabranite, pušiti... Da, vrlo lagana i vrlo ugodna dužnost! Moja je stvar, da li ću se držati te zabrane! A vi gledajte... Ne, zajedno ćemo raditi na mome zdravlju, ali uloge su nepravedno podijeljene, preveliki dio posla pada na mene!

Nemojte se smijati... Ja se ne šalim... čovjek je tako strašno sam... Ja pušim... Smijem li vas ponuditi?«

I pružio mu je svoju tulsku kutiju za cigarete...

Popuštale su mu snage. Jedino je u njemu raslo uvjerenje da sve to ne može dugo potrajati, i da mu se približava kraj. Imao je čudne predosjeća je i slutnje. Nekoliko ga je puta za stolom spopao osjećaj kao da se zapravo više ne nalazi među svojima, već da gleda na njih iz neke rasplinute i nejasne daljine... »Umrijet ću«, pomislio je: opet je zovnuo k sebi Hanna i rekao mu: »Sinko, ja mogu nestati prije no što i mislimo. Ti moraš onda biti na svome mjestu! I ja sam bio rano pozvan... Ta shvati da me tvoja ravnodušnost muči! Jesi li se već odlučio?... Da — da — to nije odgovor, to opet nije nikakav odgovor! Jesi li se odlučio sa srcem i veseljem, to te pitam... Misliš li ti da imaš dosta novaca i da nećeš morati raditi? Ništa nemaš, gotovo ništa nemaš, bit ćeš upućen na samoga sebe! Ako hoćeš da živiš, i to da živiš dobro, morat ćeš raditi, teško, mnogo, još više od mene...«

Ali nije bilo samo to; nije ga više mučila samo briga za budućnost sina i porodice. Obuzelo ga je nešto drugo, nešto novo, ovladalo je njime i gonilo njegove umorne misli... Otkako je, naime, počeo da gleda na svoju smrt, ne kao na neku daleku, teoretsku i neznatnu nužnost, već kao na nešto posve blisko i opipljivo, za što se treba sada odmah početi spremati, stao je razmišljati, ispitivati sebe, provjeravati svoj odnos prema smrti i nezemaljskim pitanjima... i već kod prvih takvih pokusa ustanovio je da mu je duh strašno nezreo i nespreman za smrt.

Uvijek mu je bilo tuđe ono vjerovanje što se lijepi za slova, zaneseno biblijsko kršćanstvo, koje je njegov otac umio spojiti s vrlo praktičnim smislom za posao; način pobožnosti, koju je kasnije preuzela i njegova mati. Čitavoga svog života gledao je na prve i posljednje stvari onako svjetski i skeptično kao i njegov djed; ali bio je suviše dubok i duhovit i imao suviše veliku potrebu za metafizikom, a da bi se zadovoljio lagodnom

površnošću staroga Johanna Buddenbrooka. Pitanje vječnosti i besmrtnosti riješio je historijski i rekao sebi da je živio u svojim precima i da će dalje živjeti u svojim potomcima. Ne samo da je to bilo u skladu s njegovim smislom za porodicu, s njegovom patricijskom sviješću i pijetetom, već ga je to također podržavalo i potkrepljivalo u njegovoj djelatnosti, ambiciji, u čitavu njegovu načinu života. A sad se, eto, sve to srušilo i nestalo pred bliskim i prodirnim okom smrti, i nije mu moglo pružiti ni jedan sat umirenja i pripravnosti.

Iako se Thomas Buddenbrook katkad u životu poigrao nekom malom sklonošću prema katolicizmu, ipak je bio sav prožet ozbiljnim, dubokim, neumoljivim i do močenja samog sebe strogim osjećajem odgovornosti poput pravoga i strasnog protestanta. Ne, pred najvišim i posljednjim nema pomoći izvana, nema posredovanja, oprosta, zaglušivanja ni utjehe! Čovjek mora posve sam, samostalno i vlastitim snagama, vatrenim i marljivim radom, prije no što bude prekasno, riješiti zagonetku i izvojevati jasnu pripravnost, ili umrijeti u očaju... I Thomas se Buddenbrook, razočaran i očajan, odvratio od svoga jedinca, u kome neće, kako se nekoć nadao, živjeti jak i pomlađen. Užurbano i u strahu stao je tražiti istinu, koja mora negdje da postoji...

Bilo je to sredinom ljeta godine sedamdeset i četvrte. Srebrnastobijeli, okruglasti oblaci plovili su modrim nebom iznad kitnjaste simetrije gradskog vrta. Na grančicama oraha cvrkutale su ptice kao da nešto pitaju, vodoskok je žuborio usred vijenca visokih, ljubičastih perunika, a miris jorgovana miješao se, na žalost, s vonjem sirupa koji je, nošen toplom strujom, dopirao iz obližnje pržionice šećera. Na veliko čudo kancelarijskog osoblja, senator je sada često usred radnog vremena napuštao poslovnicu, da bi se s rukama na leđima, prošetao vrtom, grabljao šljunak, vadio mulj iz vodoskoka ili podupro koju grančicu ruže... Dok je to radio, njegovo lice svijetlih obrva, od kojih je jedna bila malo podignuta, činilo se ozbiljno i pažljivo, ali misli su mu lutale negdje daleko u tami,

išle su svojim vlastitim mučnim putovima.

Katkad bi sjeo na malu terasu, u sjenicu posve obraslu vinovom lozom i gledao preko vrta u crveni zid svoje kuće, a da ništa nije vidio. Zrak je bio topao i sladak, i činilo se, kao da ga mirni šumovi ublažuju i tješe, kao da ga žele uljuljati u san. Umoran od gledanja u prazno, od samoće i šutnje, sklapao bi od vremena do vremena oči, ali bi se smjesta opet prenuo i žurno odagnao mir. »Moram misliti«, rekao je gotovo glasno,.. »Moram sve urediti, prije nego bude prekasno...«

Ali jednom je ovdje u ovome paviljonu, na maloj stolici za ljuljanje, stolici od žute trske, puna četiri sata, sa sve većim uzbuđenjem, čitao knjigu koju je nešto tražio, a nešto mu je slučajno došla pod ruku... Poslije užine, s cigaretom u ustima, našao ju je u sobi za pušenje u jednom kutu biblioteke, sakrivenu iza raskošno uvezanih svezaka. Sjetio se da ju je jednom prije mnogo godina onako usput kupio uz prigodnu cijenu: prilično opsežno djelo, loše štampano na tankom, žućkastom papiru i loše uvezano; bio je to samo drugi dio nekoga znamenitog metafizičkog sistema... Ponio je tu knjigu sa sobom u vrt, te je onda, zadubljen u nju, okretao stranicu za stranicom.

Obuzelo ga je dotad neznano, veliko zadovoljstvo puno zahvalnosti. Bila je to neusporediva zadovoljština za njega, vidjeti kako je silan, nadmoćan um ovladao životom, tim jakim, okrutnim i podrugljivim životom, da bi ga potčinio i osudio... zadovoljština patnika koji je uvijek stidljivo i nečiste savjesti skrivao svoju patnju pred hladnoćom i grubostima života, a sad mu odjednom velik i mudar čovjek načelno i svečano daje pravo da pati zbog svijeta — tog najboljeg od sviju mogućih svjetova, za koji filozof, kao od šale, prezirno dokazuje da je najgori od sviju.

Nije sve razumio; principi i pretpostavke ostali su mu nejasni, a njegov razum, nenaviknut na takvu lektiru, nije mogao da slijedi poneki tok misli. Ali baš to izmjenjivanje svjetlosti i mraka, tupog nerazumijevanja, nejasne slutnje i

naglog svjetla učini da je čitao bez predaha. Sati su prolazili, a on nije dizao pogleda s knjige niti je mijenjao položaj.

Iz početka je preskakao mnoge stranice i hitao naprijed tražeći nesvjesno i žurno ono glavno što je zaista važno; čitao je samo pokoji odlomak koji bi privukao njegovu pažnju. A onda je naišao na opsežno poglavlje koje je pročitao od prvoga do posljednjeg slova, stisnutih usana i skupljenih obrva, ozbiljan, savršeno ozbiljna izraza, neosjetljiv za sve životne manifestacije oko sebe. Naslov tog poglavlja glasio je: »O smrti i njenom odnosu prema neuništivosti naše biti po sebi.«

Preostalo mu je još svega nekoliko redaka, kad je u četiri sata djevojka došla preko vrta i pozvala ga k stolu. Kimnuo je, pročitao još tih nekoliko rečenica, sklopio knjigu i ogledao se... Osjećao je kako se čitavo njegovo biće strahovito proširilo i kako ga je obuzeo neki teški i mračni zanos; kako mu je duh zamagljen i posve opojen nečim neizrecivo novim, zamamnim i punim obećanja, što podsjeća na prvu ljubavnu čežnju punu nade. Ali kad je hladnim i nesigurnim rukama spremio knjigu u ladicu vrtnog stola, glava mu je gorjela, ćutio je neobičan pritisak, strašnu napetost, kao da će u njoj nešto pući, i nije bio sposoban da sabrano misli.

»Šta je to?« pitao se, dok je išao u kuću, penjao se glavnim stubama i sjedao u blagovaonicu među svoje... »Šta mi se dogodilo? Šta sam saznao? Šta mi je kazano, meni, Thomasu Buddenbrooku, vijećniku ovoga grada, šefu žitarske tvrtke *Johann Buddenbrook*... ? Je li to bilo namijenjeno meni? Mogu li ja to podnijeti? Ne znam šta je to bilo... znam samo da je previše, previše za moj građanski mozak.«

Proveo je čitav dan u tome stanju teške, tamne opojnosti bez misli. A onda je došlo veče, i on je rano legao, nesposoban da još dalje drži glavu na ramenima. Spavao je tri sata dubokim, nedostižno dubokim snom, kakvim još nikad u životu nije spavao. Onda se probudio tako naglo, tako divno prestrašen, kao što se čovjek budi u samoći kad mu se u srcu rađa ljubav.

Znao je da je sam u velikoj spavaćoj sobi, jer je Gerda sad spavala u sobi Ide Jungmann koja se nedavno preselila u jednu od triju gornjih soba, da bi bila bliže malom Johannu. Oko njega je vladala mrkla noć; zavjese na oba visoka prozora bile su spuštene. U mukloj tišini i pomalo zagušljivoj zapari ležao je nauznak i gledao u tamu.

I gle: odjednom kao da se razdrô mrak pred njegovim očima, kao da se baršunasti zid noći rastvorio i otkrio neizmjerno duboku, vječnu perspektivu svjetla... »*Živjet ću*!« reče Thomas Buddenbrook gotovo glasno i osjeti kako mu grudi podrhtavaju od unutrašnjeg jecanja. »Da, živjet ću! Ono će živjeti... a da to ono nisam ja, to je pusta varka, to je bila zabluda koju će smrt ispraviti. Tako je, tako!... Zašto?« — Ali kad je postavio to pitanje, opet se nad njim sklopio mrak. Opet nije a ma baš ništa znao, ni vidio, ni razumio. Zario je glavu dublje u jastuke, potpuno zaslijepljen i iznuren od ono malo istine što mu je upravo bilo dano da spozna.

Ležao je mirno i požudno čekao; saletjela ga čak napast da se moli da bi se ono povratilo i prosvijetlilo ga. I došlo je. Sklopljenih ruku ležao je, a da se nije usudio ni pomaknuti, i opet je mogao gledati.

Šta je smrt? Odgovor na to nije mu bio dan jadnim i taštim riječima: osjetio ga je, imao ga je u dubini svoje duše. Smrt je sreća, tako duboka sreća, da je čovjek može izmjeriti samo u trenucima milosti kao što je ovaj. Ona je povratak s neizrecivo tegobna lutanja, ispravak velike pogreške, oslobođenje od najodvratnijih okova i granica — ona popravlja žalosnu nezgodu.

Svršetak i propast? Trostruko je vrijedan sažaljenja svatko kome ulijevaju strah ti ništavni pojmovi! Šta će se svršiti i šta će propasti? Ovo njegovo tijelo... Ova njegova ličnost i osoba, ova nezgrapna, jogunasta, manjkava i *mrska prepreka, da bude nešto drugo, nešto bolje*!

Zar nije svaki čovjek nešto promašeno i pogrešno? Ne stupa li on u mučan zatvor, čim se rodi? Tamnica! Tamnica i

posvuda samo pregrade i okovi! Čovjek beznadno gleda kroz rešetke svoje ličnosti u bedeme vanjskih okolnosti, dok ga smrt ne pozove natrag, u slobodu...

Individualnost!... Ah, ono što jesmo, što možemo i imamo, čini nam se bijedno, sivo, nedovoljno i dosadno; a ono što nismo, ne možemo i nemamo, to gledamo s čeznutljivom zavišću koja se pretvara u ljubav, jer se boji postati mržnjom.

Ja nosim u sebi klicu, sklonost, mogućnost za sve sposobnosti i djelatnosti svijeta... Gdje bih mogao biti, da nisam ovdje! Tko, šta, kakav bih mogao biti, da nisam ja, da me fenomen moje osobe ne ograničuje, i da me moja svijest ne dijeli od svijesti sviju onih koji nisu ja! Organizam! Slijepa, nerasudna, žalosna provala uporne volje! Zaista, bolje je da ta volja slobodno lebdi u noći izvan prostora i vremena, negoli da čami u tamnici, bijedno osvijetljenoj treptavim i drhtavim plamičkom intelekta!

Nadao sam se, da ću dalje živjeti u svome sinu? U još plašljivijoj, slabijoj, neodlučnijoj osobi? Djetinjasta zabluda i ludost! Šta će meni sin? Ne trebam sina!... Gdje ću biti, kad umrem? Pa to je tako jasno, tako krajnje jednostavno! Bit ću u svima onima koji su ikad kazali, kažu ili će kazati »Ja«: a osobito u onima, koji to vele punije, snažnije, veselije...

Negdje u svijetu raste dječak, kršan i darovit, kadar da razvije svoje sposobnosti, stasit i vedar, čist, okrutan i živahan, jedan od onih dječaka koji svojom pojavom pojačavaju sreću sretnih, a nesretnike gone u očaj. — *To* je moj sin. *To sam ja*, uskoro... uskoro... čim me smrt oslobodi kukavne obmane, da nisam isto tako on, kao što sam ja...

Zar sam ikad mrzio život, taj čisti, okrutni i jaki život? Ludost i nesporazum! Mrzio sam jedino sebe što ne mogu da ga podnesem. Ali *vas* volim, volim sve vas koji ste sretni, i naskoro će nestati tijesne tamnice koja me dijeli od vas. Uskoro će se osloboditi u meni ono što vas ljubi, oslobodit će se moja ljubav i bit će kod vas i u vama,.. kod vas svih i u vama svima! — — —

Zaplakao je; zario je glavu u jastuke i plakao, potresen i uznesen opojnošću sreće koja se pri bolnoj slasti nije mogla usporediti ni s kakvom srećom na svijetu. To je ono, sve ono što ga je od jučer popodne zanosno i nejasno prožimalo, što se usred noći pokrenulo u njegovu srcu i probudilo ga, kao ljubav što se rađa. I dok mu je bilo dano da to shvaća i spoznaje — ne riječima i slijedom misli, već iznenadnom, blaženom svjetlošću u duši — bio je već slobodan, bio je u stvari već izbavljen i riješen sviju prirodnih i umjetnih granica i spona. Zidovi njegova rodnoga grada, među koje se namjerno i svjesno zatvorio, otvorili su se i otkrili njegovu pogledu svijet, čitav svijet od kojega je u mladosti vidio poneki djelić, a smrt mu ga svekolikog obećava. Varavi oblici spoznaje prostora, vremena, te prema tome i povijesti, briga za slavno, historijsko produženje svoga postojanja u osobi potomaka, strah od neke konačne propasti i raspada — sve je to nestalo iz njegova duha i nije ga više sprečavalo da shvati neprekidnu vječnost. Ništa ne počinje i ništa ne prestaje. Postoji samo beskonačna sadašnjost i ona sila u njemu koja ljubi život bolno-slatkom, snažnom i čeznutljivom ljubavlju; njegova je osoba nesavršen izraz te sile i snage koja će uvijek naći puta i pristupa u tu sadašnjost.

»Živjet ču!« šaptao je u jastuk, plakao i... već idućeg trenutka nije znao zašto plače. Mozak mu je stao, nestalo je njegova znanja, i u njemu je ostala odjednom samo nijema tama. »Vratit će se!« uvjeravao je sebe. »Zar već nisam posjedovao?...« I dok je ćutio kako ga neodoljivo savlađuje san, zakleo se da nikad neće ispustiti iz ruke onu golemu sreću, već da će skupiti snage i učiti, čitati i razmišljati, dok potpuno i sigurno ne usvoji čitav taj nazor na svijet iz kojega sve proizlazi.

Ali to nije moglo da se ostvari, i već je sutradan ujutro, kad se probudio s malenim osjećajem stida zbog jučerašnjih duhovnih ekstravagancija, naslutio da neće moći provesti u djelo te lijepe nakane.

Ustao je kasno i odmah je morao sudjelovati u debatama na nekoj sjednici gradskog zastupstva. Opet je ovladao njegovim snagama javni, poslovni, građanski život u krivudavim ulicama i starinskim kućama ovoga trgovačkog grada. Nije još odustao od namjere da nastavi čudesnu lektiru, ali se počeo pitati da li doživljaji one noći za njega zaista znače nešto trajno i da li bi oni mogli da se održe u času smrti. Njegovi su se građanski instinkti bunili protiv toga. Bunila se i njegova taština: bojao se da će se pokazati nastranim i smiješnim. Zar njemu pristaju takve stvari? Priliči li to njemu, senatoru Thomasu Buddenbrook, šefu tvrtke *Johann Buddenbrook*?...

Nikad više nije dospio da zaviri u neobičnu knjigu koja sadrži tolika blaga, a kamoli da nabavi ostale sveske toga velikog djela. Nervozna pedanterija, koja je s godinama zavladala njime, trošila je njegove dane. Mučio se da sredi i posvršava hiljadu beznačajnih i svakidašnjih sitnica; nije imao dovoljno snage da razumno i korisno podijeli vrijeme. Oko dvije nedjelje nakon onoga znamenitog popodneva došao je već dotle, da je odustao od svega i naložio služavci da odmah odnese u kuću i spremi u biblioteku neku knjigu što se nalazi u ladici vrtnog stola, a nije joj mjesto ondje.

I tako se desilo da se Thomas Buddenbrook, koji je željno ispružio ruke za visokim i posljednjim istinama, bez snage vratio pojmovima i slikama u koje su ga u djetinjstvu učili da vjeruje. Sjetio se jedinoga i osobnog boga, oca svih ljudi koji je poslao na zemlju osobni dio sebe samoga, da bi za nas trpio i prolio svoju krv, i koji će, kad dođe Sudnji dan svima suditi. Tada će započeti vječnost za pravednike; oni će sjediti do njegovih nogu i bit će nagrađeni za sve ono što su pretrpjeli u ovoj dolini suza... Sjetio se čitave te dosta nejasne i pomalo apsurdne priče koju čovjek ne mora shvatiti, već treba samo pokorno u nju vjerovati, i koja će mu biti pri ruci, u utvrđenim i djetinjim riječima, kad ga spopadne posljednji strah... Hoće li ga zaista spopasti?

Oh, ni u tome nije našao pokoja. Taj čovjek — koga su morile brige o časti porodice, o ženi, o sinu, o imenu, taj istrošeni čovjek koji se toliko trudio da umjetno održi svoje tijelo elegantnim, besprijekornim i uspravnim — mučio se nekoliko dana pitanjem: da li duša neposredno nakon smrti dolazi u nebo, ili će blaženstvo započeti tek kad uskrsne tijelo... A gdje se dotle zadržava duša? Da li mu je ikad itko govorio o tome u školi ili u crkvi? Zar nije upravo neodgovorno ostaviti ljude u takvom neznanju? — Umalo da nije otišao k pastoru Pringsheimu, da u njega zatraži savjeta i utjehe; tek je u posljednjem trenutku odustao od toga, bojeći se da se ne pokaže smiješnim.

Najzad je digao ruke od svega i prepustio se božjoj volji. A kako nije mogao da riješi svoja vječna pitanja, odlučio je da bar savjesno sredi svoje zemaljske poslove i da tako ostvari svoju davnu namjeru.

Jednog dana poslije ručka čuo je mali Johann u danjoj sobi, gdje su njegovi roditelji pili kavu, kako je otac obavijestio mamu da će mu danas doći odvjetnik, doktor taj i taj, da sastave oporuku, jer ne smije stalno odgađati tu stvar. Poslije toga je Hanno čitav sat vježbao na klaviru u salonu. A kad je zatim htio da prođe hodnikom, sreo je oca i nekog gospodina u dugom crnom ogrtaču, gdje se uspinju glavnim stubama.

»Hanno!« reče senator kratko. Mali se Johann zaustavi, proguta slinu i odgovori tiho i brzo: »Da, tata...«

»Imam važnog posla s ovim gospodinom«, nastavi otac. »Stat ćeš, molim te, pred ova vrata« — pokaže ulaz sobe za pušenje — »i pazit ćeš da nas nitko, razumiješ li, apsolutno nitko ne smeta.«

»Da, tata«, reče mali Johann i postavi se pred vrata koja se zatvoriše iza gospode.

Stajao je ondje, držao jednom rukom mornarsku petlju na prsima, trljao jezik o zub koji mu je bio sumnjiv, i slušao ozbiljne i prigušene glasove što su dopirali iz sobe. Nagnuo je glavu sa svijetlosmeđim kovrčama koje su mu padale na

sljepoočice, a ispod namrštenih obrva treptao je zlatnosmeđim očima, okruženim modrikastim sjenama onako, kao što je onda pored bakina odra udisao miris cvijeća i onaj drugi strani, a ipak tako neobično poznat i blizak miris.

Došla je Ida Jungmann i rekla: »Hannochen, mališu moj, gdje si; što stojiš ovdje?«

Grbavi pisar iz poslovnice došao je s telegramom u ruci da traži senatora.

A mali je Johann svaki puta ispružio vodoravno pred vratima ruku u mornarskom rukavu s izvezenim sidrom, stresao glavom, pošutio časkom, pa onda rekao tiho i odlučno: »Nitko ne smije ući. — Tata pravi oporuku.«

ŠESTO POGLAVLJE

U jesen reče doktor Langhals, zaigravši lijepim očima, kao kakva žena: »Živci, gospodine senatore... sve su to samo živci. A ni cirkulacija krvi nije baš uvijek kako bi trebala da bude. Smijem li vam nešto savjetovati? Bilo bi dobro da se ove godine još malko odmorite! Onih nekoliko nedjelja što ste ih ljetos proveli na moru, nije vam, naravno, moglo mnogo pomoći... Sada je konac rujna, sezona u Travemündeu još traje, još nisu otišli svi gosti, idite onamo, gospodine senatore, i sjedite još malo na žalu. Četrnaest dana ili tri tjedna mogu mnogo koristiti...«

I Thomas je Buddenbrook pristao bez pogovora. A kad su njegovi čuli za tu odluku, ponudio se Christian da ga prati.

»Idem s tobom, Thomas«, reče bez okolišenja. »Nadam se da

ti nije krivo.« Mada je to senatoru bilo i te kako krivo, pristao je i na to bez pogovora.

Stvar je bila u tome da je Christian sada više nego ikada raspolagao svojim vremenom, jer je zbog slabog zdravlja bio prisiljen da ostavi i posljednju trgovačku djelatnost, agenturu za šampanjac i konjak. Srećom više nikad nije vidio čovjeka koji u sumraku sjedi na njegovoj sofi i kima glavom. Ali povremeno »trganje« na lijevoj strani pogoršalo se, koliko je to bilo moguće, a pratila ga je još sva sila drugih smetnji koje je Christian pažljivo promatrao, pa ih namreškana nosa svima i svakome opisivao. Još uvijek su mu često, dok bi jeo, mišići za gutanje otkazivali poslušnost, te je, sa zalogajem u grlu, sjedio i kolutao malim, okruglim, duboko usađenim očima. Još uvijek ga je često znao spopasti neodređen i nesavladiv strah da će mu se odjednom ukočiti jezik i ždrijelo, da će mu se oduzeti udovi, pa čak da će mu stati mozak. Istina, ništa mu se nije oduzelo, ali zar nije strah od paralize bio gotovo gori od nje same? Iscrpno je pričao, kako je jednog dana, kad je spremao čaj, približio zapaljenu šibicu otvorenoj boci špirita, umjesto da zapali samovar, tako da zamalo što nije poginuo strašnom smrću i on i svi ostali ukućani, pa možda i sami susjedi... To je već bilo suviše. Ali naročito je iscrpno i živo opisivao, trudeći se da bude što jasniji, neku gadnu anomaliju koju je u posljednje vrijeme opazio na sebi, a koja se sastojala u tome da u određene dane, to jest pri određenom vremenu i duševnom raspoloženju, ne može gledati otvoren prozor, a da ga ne obuzme grozna i posve neopravdana želja da skoči napolje... neki divlji, gotovo neodoljivi nagon, neka vrst bezumne i očajne obijesti! Jedne nedjelje, kad su svi zajedno ručali u Ribarskom dolu, stao je opisivati kako je jednom, skupivši svu moralnu snagu, morao otpuzati na rukama i nogama do prozora, da bi ga zatvorio... Ali tada su svi viknuli, i nitko više nije htio da ga sluša.

Ove i slične stvari konstatirao bi s nekim jezovitim zadovoljstvom. Ali ono što nije opazio ni ustanovio, čega nije

bio svjestan, pa se zatim stalno pogoršavalo, bila je činjenica da mu nedostaje osjećaj takta i da ga s godinama sve više gubi. Već je bilo nezgodno što je u porodičnom krugu pričao takve anegdote, kakve bi, u najboljem slučaju, mogao pričati u klubu. Ali bilo je i neposrednih znakova da ga napušta osjećaj tjelesnoga stida. Želeći da pokaže Gerdi, kako su čvrste njegove engleske čarape i koliko je, uostalom, omršavio, nije se stidio da pred njom podigne visoko iznad koljena široku kariranu nogavicu... »Vidi, kako sam omršavio... Zar to nije neobično i čudno?« rekao je zabrinuto i, namreškana nosa, pokazao na koščatu i veoma iskrivljenu nogu u bijelim, vunenim gaćama, pod kojima se kukavno ocrtavalo mršavo koljeno...

Kako smo rekli, napustio je trgovačku djelatnost, ali se ipak trudio da na razne načine ispuni one satove koje nije provodio u »klubu«. Naročito je volio istaknuti, kako usprkos svim smetnjama nikad nije posve prestao raditi. Usavršavao se u jezicima, a nedavno je, bez ikakve praktične svrhe, samo zbog nauke, stao da uči kineski, te se čitavih četrnaest dana neumorno time bavio. Sada je upravo »upotpunjavao« neki englesko-njemački rječnik koji mu se činio nepotpun. No kako mu je i onako već bila potrebna mala promjena zraka, a, napokon, kako je i bilo bolje da senator ne putuje posve sam, to ga ovaj posao nije mogao zadržati u gradu...

Oba su brata otputovala na more. Kiša je lupkala o krov kočije, dok su se oni gotovo bez riječi vozili cestom koja je bila sva jedna velika lokva. Christianu su oči lutale, kao da sluša nešto sumnjivo; Thomas se zavio u ogrtač i drhtao od zime. Oči su mu bile umorne i crvene, a ufitiljeni vršci brkova kruto su stršili na obje strane ispred blijedih obraza. Tako su stigli popodne u kupališni park, gdje su točkovi zaškripali na poplavljenom šljunku. Stari mešetar Siegismund Gosch sjedio je u staklenoj verandi glavne zgrade i pio grog s rumom. Ustao je psiknuvši kroz zube, te su sjeli za njegov stol da i oni popiju nešto toplo, dok im odnesu kovčege u sobe.

I gospodin Gosch bio je još kupališni gost, uz nekolicinu ljudi: bila je tu neka engleska obitelj, neka neudata Holanđanka i neoženjeni Hamburžanin, koji su sada po svoj prilici malo spavali prije *table d'hôte,* jer je, svagdje vladala grobna tišina, i samo se čulo kako kiša pljušti. Neka oni spavaju, ako hoće, Gospodin Gosch ne spava danju. Sretan je kad može noću ugrabiti nekoliko sati besvijesti. Ne osjeća se dobro, ovo kasno liječenje morskim zrakom poduzeo je protiv drhtavice, drhtavice u udovima... prokletstvo! Jedva da može držati čašu groga, i — sotona! — samo katkada još može pisati, te njegov prijevod cjelokupnih djela Lope de Vege strahovito zapinje. Bio je veoma potišten i hulio je bez pravog veselja. »Sve će vrag odnijeti!« govorio je, i činilo se da mu je to postalo omiljelom izrekom, jer ju je stalno ponavljao, često bez ikakve veze.

A senator? Šta je njemu? Kako dugo misle gospoda ostati ovdje?

Oh, doktor Langhals ga je poslao ovamo zbog živaca, odgovorio je Thomas Buddenbrook. On je, naravski, poslušao, usprkos gadnom vremenu, jer što sve čovjek neće učiniti od straha pred liječnikom! A zbilja se osjeća slabo. Ostat će, dok mu ne bude bolje...

»Uostalom, i ja se vrlo loše osjećam«, reče Christian zavidno i ogorčen time što Thomas govori samo o sebi. Upravo je htio podnijeti izvještaj o čovjeku koji kima glavom, o boci špirita i otvorenom prozoru, kad njegov brat ustane i pođe da vidi sobe.

Kiša nije popuštala. Razrovala je tlo i plesala skakutavim kapljicama po moru koje se, gonjeno jugozapadnjakom, povlačilo od obale. Sve je bilo zavijeno u sivo. Parobrodi su prolazili kao sjene ili uklete lađe i nestajali na mutnom horizontu.

Sa stranim su se gostima sastajali samo za stolom. Senator i mešetar Gosch odlazili su u šetnju u kišnim kabanicama i kaljačama, dok je Christian u slastičarnici s prodavačicom pio

švedski *punch*.

Dva ili tri puta popodne, kad se činilo da će granuti sunce, pojavio se na *table d'hôte* nekoliko znanaca iz grada koji su voljeli da se zabavljaju nezavisno od svojih obitelji: senator doktor Giesecke, Christianov školski drug, i konzul Peter Döhlmann koji je, uostalom, slabo izgledao, jer je upropaštavao zdravlje pretjeranom upotrebom *Hunyádi-Janósa* Tada bi gospoda sjela u ogrtačima pod platneni krov slastičarnice, preko puta paviljona za glazbu, u kojemu se više nije sviralo. Pili su kavu, probavljali ručak od pet jela, gledali jesenji kupališni park i razgovarali...

Govorili su o događajima u gradu, o posljednjoj poplavi kad je voda prodrla u mnoge podrume i kad su donjim ulicama plovili čamci, o nekom požaru, o tome kako je izgorjela neka šupa u luci, o izboru jednog senatora... Prošle sedmice izabrali su za senatora Alfreda Lauritzena, suvlasnika tvrtke *Stürmann & Lauritzen,* kolonijalna roba *en gros & en détail,* a senator Buddenbrook se nije slagao s time. Sjedio je umotan u ogrtač s ovratnikom, pušio cigarete i tek sada se umiješao u razgovor. On nije glasao za gospodina Lauritzena, reče. Nema sumnje da je Lauritzen vrlo pošten čovjek i vrijedan trgovac; ali on pripada srednjem staležu, imućnijem srednjem staležu, njegov je otac još svojom rukom vadio slane sleđeve iz bačve, zamatao ih i prodavao služavkama... a sad je ušao u senat trgovaca namalo. Njegov djed, djed Thomasa Buddenbrooka, posvadio se sa svojim najstarijim sinom, jer se taj sin oženio s vlasnicom dućana; tako je to nekad bilo. »Ali *niveau* se spušta, jest, društveni se *niveau* senata spušta, senat se demokratizira, dragi Giesecke, a to nije dobro. Nije dovoljno da čovjek bude samo sposoban trgovac: po mom mišljenju ne bismo smjeli prestati da zahtijevamo nešto više od toga. Kad zamislim u vijećnici tog Lauritzena s velikim nogama i mornarskim licem... ta me pomisao vrijeđa, nešto se u meni buni. To se protivi osjećaju stila, ukratko, neukusno je.«

Ali senator Giesecke našao se uvrijeđen. Napokon, i on je

samo sin starješine požarne čete… »Ne, čast zasluzi. Zato smo republikanci. Uostalom, bolje bi bilo da ne pušite toliko, Buddenbrook, ništa nemate od morskog zraka.«

»Da, sad ću prestati«, reče Thomas Buddenbrook, baci pisak od cigarete i sklopi oči.

Razgovor se tromo vukao, dok je kiša, koja je neizostavno opet počela padati, zastirala vidik. Poveli su riječ o posljednjem skandalu u gradu, o veletrgovcu Kassbaumu, *P. Philipp Kassbaum i drug,* koji je krivotvorio mjenice i dospio u zatvor. Nisu se nimalo zgražali: nazvali su glupošću djelo gospodina Kassbauma, kratko se nasmijali i slegli ramenima. Senator doktor Giesecke pričao je da je veletrgovac zadržao dobro raspoloženje. U svom novom boravištu zatražio je odmah toaletno ogledalo koje mu je nedostajalo u njegovoj ćeliji. »Ja neću ovdje nekoliko godina, već mnogo godina«, rekao je, »pa moram valjda imati ogledalo.« — I on je nekoć bio đak pokojnog Marcellusa Stengela, kao Christian Buddenbrook i Andreas Giesecke,

Nitko nije okom trepnuo, ali se nasmijaše kratko kroz nos. Siegismund Gosch naruči grog od ruma takvim naglaskom, kao da hoće reći: »Baš mi je do tog pasjeg života!«… Konzul Döhlmann junački je praznio bocu rakije, a Christian je opet pio švedski punch što ga je senator Giesecke naručio za sebe i za nj. Nije dugo potrajalo, i Thomas je Buddenbrook opet počeo pušiti.

Mlitavim, prezimim i skeptično-nehajnim tonom, sumorni i tromi od jela, od pića i od kiše, govorili su o poslovima, o poslovima svakog pojedinog; ali ni ta tema nije nikoga oživjela.

»Čovjeka to ne veseli« reče Thomas Buddenbrook, teško uzdahnuvši i zabaci glavu kao da mu se nešto gadi.

»A vi, Döhlmanne?« zapita senator Giesecke i zijevnu… »Sasvim ste se odali rakiji, je li?«

»A kome da se odam?« reče konzul. »Svakih nekoliko dana zavirim u kancelariju. Brzo sam gotov s poslom. Ćelavu je

glavu lako obrijati.«

»I onako su svi važniji poslovi u rukama *Struncka i Hagenströma«,* primijeti tmurno mešetar Gosch, koji se nalaktio daleko na stol i naslonio pakosnu staračku glavu na ruku.

»Tko će se s njima? Teško je psa nadlajati«, reče konzul Döhlmann, izgovarajući hotimice te riječi tako prostački da je svatko morao biti neprijatno dirnut takvim beznadnim cinizmom. »No, a vi Buddenbrook, da li vi još štogod radite?«

»Ne«, odgovori Christian, »ja više ne mogu raditi« I bez ikakva prijelaza, naprosto zato da pokaže kako shvaća raspoloženje koje je zavladalo, i iz potrebe da to raspoloženje probudi, i nakrivivši šešir na čelu, počne odjednom govoriti o svome kontoru u Valparaisu i o Johnny Thunderstormu... »Ha, ta zapara. .. Sveti bože!... Raditi? *No sir,* kako vidite, *sir!«* Uz to su svome šefu puhali dim od cigarete u lice. Sveti bože!... Mimikom i kretnjama nenadmašivo je oponašao drsko izazovnu i u isti mah dobroćudno nemarnu mlitavost. Njegov se brat nije ni maknuo.

Gospodin Gosch pokuša prinijeti ustima grog, ali ga sikteći spusti natrag na stol i udari se šakom po nepokornoj ruci, našto opet trgne čašu do tankih usana, prolije većinu tekućine, a ostatak bijesno izlije u grlo.

»Ah, vi sa svojim drhtanjem, Gosch!« reče Döhlmann. »Morali biste se jednom osjećati kao ja, pa da vidite. Taj prokleti *Hunyádi-Janós*... Crkavam, ako dnevno ne popijem litru, na to sam spao, a ako je popijem, onda pogotovo crkavam. Znate li vi, kako je to kad čovjek nikad, ni jedan dan, ne može da probavi ručak... mislim, kad ga osjeća u želucu?...« I iznese nekoliko odvratnih pojedinosti o svome stanju koje Christian Buddenbrook sasluša jezivim zanimanjem i namreškana nosa, da bi odgovorio kratkim i živim opisom svog trganja.

Kiša je još jače padala. Padala je gusto i okomito i rominjala jednoliko i beznadno u tišini kupališnog parka.

»E život ništa ne valja«, reče senator Giesecke koji je popio vrlo mnogo.

»Meni je dosta toga života«, reče Christian.

»Sve će vrag odnijeti!« reče gospodin Gosch.

»Eno, ide Fiken Dahlbeck«, reče senator Giesecke.

To je bila vlasnica krava. Prošla je s vedricom za mlijeko i nasmiješila se gospodi. Imala je kojih četrdeset godina, bila je punašna i drska.

Senator je Giesecke pogleda podivljalim očima.

»Pazi ta prsa!« reče, a konzul Döhlmann nadoveza na to veoma paprenu šalu koja je izazvala u gospode kratak i nazalno prezriv smijeh.

Onda zovnuše konobara.

»Ispio sam čitavu bocu, Schröder«, reče Döhlmann. »Možemo baš platiti. Prije ili kasnije moramo to i onako učiniti… A vi, Christiane? No, za vas valjda plaća Giesecke«.

Ali tada živnu senator Buddenbrook. Sjedio je, zamotan u ogrtač, s rukama u krilu i cigaretom u uglu usana i gotovo nije sudjelovao u razgovoru; odjednom se uspravi i reče oštro: »Zar nemaš novaca kod sebe, Christiane? Onda ćeš dopustiti da ja platim tu sitnicu.«

Otvoriše kišobrane i izađoše, da se malo prohodaju.

Gospođa bi Permaneder znala posjetiti brata. Tada bi se odšetali do »Galebove hridi« ili do »Morskog hrama« pri čemu bi Toniku Buddenbrook, s nepoznatih razloga, uvijek obuzelo neko oduševljenje i neodređen buntovni zanos. Voljela je isticati slobodu i jednakost sviju ljudi, osuđivala svaku stalešku hijerarhiju, žestoko napadala privilegije i samovolju te izrijekom zahtijevala da zasluga bude jedino mjerilo kojim prosuđujemo ljude. Zatim je govorila o svom životu. Dobro je govorila, a njezin se brat izvrsno zabavljao slušajući je. Ovo sretno čeljade nije, otkako je na svijetu, trebalo ništa, ama baš ništa progutati i šutke pregorjeti. Ni na jednu laskavu riječ, ni na jednu uvredu koju joj je život kazao, nije odgovorila šutnjom. Sve, svaku sreću, svaki jad što su je zadesili,

popratila je i izrazila bujicom banalnih i djetinjasto važnih riječi koje su potpuno zadovoljavale njenu potrebu za priopćivanjem. Želudac joj nije bio posve zdrav, no srce je bilo lako i slobodno — nije ni znala kako je slobodno. Nikakva neizgovorena riječ nije nju mučila; nju nije tištio nikakav nijemi doživljaj, i zato je nije mučila ni prošlost. Znala je da je imala buran i težak život, ali nije bila ni potištena, ni umorna, jer doista nije vjerovala da je tako. Međutim, kako je to bila opće priznata činjenica, iskorišćivala ju je, razmetala se i govorila o svom životu nadasve ozbiljna lica... Grdila je i s iskrenom srdžbom nabrajala imena osoba koje su štetno utjecale na njen život — pa prema tome i na život obitelji Buddenbrook — a kojih se broj s vremenom znatno povećao. »Plači-Trieschke! Grünlich Permaneder! Tiburtius! Weinschenk! Hagenströmovi! Državni tužitelj! Severinka! Sve jedan gori od drugoga, Tomo, bog će ih jednom kazniti, ja u to čvrsto vjerujem!«

Kad su stigli do »Morskog hrama«, već se spuštao sumrak; bila je već prava jesen. Stajali su u onom dijelu koji je bio okrenut prema zalivu. Mirisalo je na drvo, kao u kabinama kupališta, a grubo istesani zidovi bili su prekriti natpisima, inicijalima, srcima i stihovima. Jedno pored drugoga gledali su preko vlažnozelenog obronka i uske, kamenite obalne pruge na uzburkano more.

»Široki valovi...« reče Thomas Buddenbrook. »Kako dolaze i razbijaju se, dolaze i razbijaju se, jedan za drugim, bez kraja, bez svrhe, jednolično i besciljno. A ipak to čovjeka umiruje i tješi, kao sve što je jednostavno i nužno. Sve više volim more... Možda sam nekoć samo zato više volio brda, jer su mnogo dalje. Sad ne bih želio ići onamo. Mislim da bih se bojao i stidio. Planine su hirovite, nepravilne, mnogostruke... sigurno, osjećao bih se previše slabim i sićušnim. Ima ljudi kojima je draža monotonija mora. A koji su to ljudi? To su oni koji su dugo i duboko, možda i preduboko, gledali u našu nutrinu koja je tako zamršena, pa traže od vanjskih stvari u prvome

redu jednostavnost... Nije to ništa što se čovjek po brdima mora hrabro penjati, dok na moru mirno počiva na pijesku. Poznam pogled kojim se čovjek divi brdima i kojim gleda more. Sigurne, prkosne* sretne oči pune poleta, čvrstoće i borbenosti lutaju s jednog vrhunca na drugi, a na pučini mora, gdje se talasi valjaju mističnim fatalizmom i ubijaju volju za pokret, snatri zasjenjen i beznadan pogled čovjeka koji znade, koji je jednoć negdje duboko zagledao u Žalosnu zbrku... Zdravlje i bolest, to je, eto, razlika. Smjelo stupamo u Čudesnu raznolikost strmih, visokih, gudurastih pojava, da okušamo životnu snagu koja je još ne-načeta. A na Širokoj jednostavnosti vanjskih stvari počivamo, kad smo umorni od zamrŠenosti nutarnjih.«

Gospođa je Permaneder umuknula, zaplašena i neprijatno dirnuta, kao što umuknu bezazleni ljudi kad u društvu netko iznenada kaže nešto dobro i ozbiljno. »Takve se stvari ne govore!« mislila je uprvši pogled u daljinu, da ne bi susrela njegove oči. I da bi ga nijemo zamolila za oproštenje što se stidi za njega, uvukla je njegovu ruku pod svoju.

SEDMO POGLAVLJE

Stigla je zima, Božić je prošao, i došao je siječanj, siječanj 1875. Snijeg koji je, pomiješan pijeskom i pepelom, pokrivao pločnik, nalik na izgaženu masu, ležao je s obje strane ceste u velikim hrpama koje su bivale sve sivlje, sve razrovanije i šupljikavije, jer se temperatura digla iznad ništice. Pločnik je bio mokar i blatan, a sa zabata je kapalo.

Ali iznad svega toga prostiralo se čisto, svijetloplavo nebo, i bilo je kao da milijarde svjetlosnih atoma svjetlucaju poput kristala, poigravajući na toj pozadini.

U centru grada bilo je živahno, jer je bila subota i sajamski dan. Ispod šiljastih lukova arkada gradske vijećnice smjestili se mesari koji su krvavim rukama vagali svoju robu. A na samom trgu, oko zdenca, prodavale su se ribe. Ondje su sjedile krupne žene koje su, držeći ruke u olinjalim krznenim mufovima, grijale noge uz mangale i čuvale svoje hladne i vlažne zarobljenike. Nesputanim riječima nudile su svoju robu kuharicama i domaćicama koje su prolazile pored njih. Nije postojala opasnost da čovjek bude prevaren. Kupci su mogli biti sigurni da će dobiti svježu robu, jer su gotovo sve ribe još bile žive — masne, mišićave ribe... Nekima je od njih bilo dobro. Stisnute, ali ipak spokojne, plivale bi u vedru vode i nisu morale trpjeti. Druge su opet ležale na dasci, strahovito izbuljenih očiju, micale su škrgama, mučile se te snažno i očajnički udarale repom, dok ih prodavačica ne bi najzad zgrabila te im, uz škripu, šiljastim krvavim nožem prerezala grlo. Duge i debele jegulje previjale su se i uvijale u fantastične figure. U dubokim kacama vrvjele su i crn jele se rakovice. Katkad bi se pokoji snažni iverak grčevito skupio u luđom strahu, odbio bi se daleko od daske i pao bi na klizavi pločnik pun otpadaka, te ga je njegova vlasnica morala loviti i strogim riječima negodovanja privesti natrag dužnosti...

U Širokoj ulici bio je oko podne veliki promet. Dolazili su učenici s torbicama na leđima, ispunjavali atmosferu smijehom i brbljanjem i grudali se polurastopljenim snijegom. Mladi trgovački naučnici iz dobre obitelji, s danskim mornarskim kapama ili u elegantnim odijelima po engleskoj modi, s mapom za spise pod rukom, prolazili su dostojanstveno, ponosni što su se oslobodili realke. Staloženi i veoma zaslužni građani sijedih brada, kojih je izraz lica odavao čvrsto nacionalno-liberalno uvjerenje, hodali su mašući štapom i pažljivo gledali u fasadu od pocakljenih

opeka na gradskoj vijećnici, pred kojom je stajala dvostruka straža. Senat je, naime, bio okupljen. Dva vojnika u kabanicama, s puškom na ramenu, koračahu amo-tamo propisanom udaljenošću, hladnokrvno, po blatu i bljuzgavici. Sastali bi se u sredini pred ulazom, pogledali se, rekli koju riječ i opet odlazili svaki na svoju stranu. Katkad bi naišao kakav oficir, podignuta ovratnika, s rukama u džepovima; išao je za nekom »frajli— com« i usput se kočoperio pred mladim damama iz dobre kuće. Tada bi vojnici stali svaki pred svoju stražarnicu, ogledali svoju uniformu i pozdravili puškom… Još će mnogo vremena proći dok budu morali odati počast senatorima, kad počnu izlaziti. Sjednica traje tek tri-četiri sata. Vjerojatno će ih prije izmijeniti…

Ali tada, odjednom, jedan od vojnika začuje kratko, diskretno psikanje iz unutrašnjosti zgrade. U istom se trenutku zacrveni u portalu frak senatorskog podvornika Uhlefeldta, s trorogom i malini paradnim mačem. Silno se užurbao, kliknuo tiho »Pozor!« i hitro se opet povukao. Već se čulo kako unutra odzvanjaju koraci popločanim hodnikom, i kako se netko približava…

Vojnici zauzmu stav, sastave pete, ukrute vrat, isprse se, postave pušku k nozi i dignu je »na počast« s nekoliko spremnih pokreta. Između njih prođe prilično brzo, podigavši svoj cilindar, gospodin srednjeg rasta koji je malko podigao jednu od svojih svijetlih obrva, i kome su ispred blijedih obraza stršili ufitiljeni vrhovi brkova. Senator Thomas Buddenbrook napuštao je danas zgradu mnogo prije završetka sjednice.

Zakrenuo je nadesno. Nije, dakle, pošao prema svojoj kući. Korektan, besprijekorno uredan i elegantan, on je, kao obično, malo skakutao u hodu dok je išao niz Široku ulicu pozdravljajući i odzravljajući na sve strane. Imao je bijele *glacé*-rukavice, a pod lijevom rukom nosio je štap sa srebrnim drškom. Ispod debelih suvrataka njegove bunde vidjela se bijela kravata. Ali na njegovu brižno dotjeranom licu vidjelo se

da je neispavan. Neki su prolaznici opazili da su mu iznenada navrle suze na pocrvenjele oči i da je stisnuo usne nekako posve čudno, oprezno, i pri tom iskrivio lice. Katkad bi progutao slinu, kao da su mu usta puna tekućine, i tada se po pokretima mišića na obrazima i sljepoočicama moglo zaključiti da je čvrsto stisnuo zube.

»Šta je, Buddenbrook, zar ti *markiraš sjednicu?* Kakva je to novost?« reče mu na uglu Mlinarske ulice netko, koga nije vidio gdje dolazi. To se iznenada pojavio pred njim Stephan Kistenmaker, njegov prijatelj i štovatelj koji je u javnim pitanjima uvijek pristajao uz njegovo mišljenje. Imao je prosijedu okruglo podrezanu bradu strašno guste obrve i dug nos s proširenim porama. Pošto je zaradio lijep imutak, napustio je prije nekoliko godina trgovinu vinom koju je preuzeo i vodio dalje njegov brat Eduard. Otada je živio kao privatnik, ali, kako se toga u stvari pomalo stidio, hinio je stalno kao da je strahovito zaposlen. »Satrh se radeći!« rekao bi pogladivši se po prosijedoj, kovrčaljkom onduliranoj kosi. »Ali zašto smo na svijetu nego da se satremo od posla?« Čitave je sate važna lica stajao na burzi, mada nije imao ondje ama baš nikakva posla. Vršio je bezbroj nevažnih dužnosti. Nedavno je postao upraviteljem gradskog kupališta. Marljivo je fungirao kao porotnik, mešetar, izvršitelj oporuke i brisao pri tom znoj sa čela.

»Pa sjednica još traje, Buddenbrook«, ponovi on »a ti ideš u šetnju«.

»Ah, ti si to«, reče senator tiho, mičući preko volje usnama... »Po čitave minute ništa ne vidim. Imam užasne bolove.«

»Šta te boli?«

»Zub. Već od jučer. Noćas nisam ni oka stisnuo... Još nisam bio kod zubara, jer sam jutros imao posla, a onda nisam htio propustiti sjednicu. Ali sad više ne mogu izdržati, pa idem Brechtu.«

»Koji te zub boli?«

»Ovaj dolje lijevo... Kutnjak... Valjda je šupalj... Ne mogu izdržati... Zbogom, Kistenmaker! Razumjet ćeš da mi se žuri...«

»Zar misliš da se meni ne žuri? Imam strašno mnogo posla... Zbogom! Uostalom, želim ti da se toga što prije riješiš! Daj ga izvaditi! Najbolje je odmah vaditi,..«

Thomas Buddenbrook krene dalje stišćući zube, iako ga je od toga još više boljelo. Bila je to divlja, žestoka bol što žeže, pakosna muka koja se od bolesnog kutnjaka proširila na čitavu lijevu stranu donje vilice. Upala mu je kucala u čeljusti užarenim batićima, tako da mu je vatra udarila u glavu, a suze na oči. Neprospavana noć strahovito mu je nadražila živce. Malo prije, dok je govorio, morao je skupiti sve snage da ga ne bi izdao glas.

U Mlinarskoj ulici uđe u neku kuću premazanu žutosmeđom uljenom bojom i popne se u prvi kat, gdje je na vratima stajala mjedena pločica s natpisom »Zubar Brecht«. Nije ni vidio služavku koja mu je otvorila vrata. U hodniku je bilo toplo i mirisalo je na *beefsteak* i cvjetaču. Onda je odjednom udahnuo oštar vonj kojim je odisala čekaonica u koju su ga uveli. »Molim, sjednite... jedan momang!« viknuo je glas neke starice. To je bio Josephus, koji je u dnu sobe sjedio u svojoj sjajnoj krleci te koso i zlobno zurio u došljaka svojim malim otrovnim očicama.

Senator sjedne za okrugli stol i pokuša čitati pošalice u jednom broju šaljivo-satiričkog lista, ali odmah s gađenjem zaklopi list, pritisne na obraz hladno srebra drška na štapu, sklopi zapaljene oči i zastenje. Naokolo je sve bilo tiho, samo je Josephus uz škripu i pucketanje grickao svoje rešetke. Gospodin Brecht je držao da i onda, kad nije zaposlen, mora pustiti pacijenta da čeka.

Thomas Buddenbrook naglo ustane, dohvati s jednog stolića bocu i popije čašu vode koja je imala miris i okus kloroforma. Zatim otvori vrata koja su vodila u hodnik, te poviče razdraženo: »Ako nešto hitno ne zadržava gospodina Brechta, onda neka bude tako dobar da se malo požuri. Mene

jako boli zub.«

Odmah zatim pojave se na vratima ordinacije sivkasti brkovi, kukasti nos i zubarova ćela. »Izvolite«, reče. »Izvolite«, poviče i Josephus. Senator se odazove pozivu, ali se nije ni osmjehnuo. »Težak slučaj!« pomisli gospodin Brecht i problijedi.

Obojica prođu brzo kroz svijetlu sobu do zubarskog stolca s jastučićem za glavu i naslonima od zelenog pliša koji je stajao ispred jednoga od dvaju prozora. Thomas Buddenbrook sjedne, objasni kratko o čemu se radi, zavali glavu i zatvori oči.

Gospodin Brecht povisi malo stolac i stade kopkati po zubu s pomoću ogledalca i čelične šipke. Ruka mu je mirisala na bademov sapun, a dah na *beefsteak* i cvjetaču.

»Morat ćemo vaditi«, reče nakon nekog vremena i još više problijedi.

»Samo vi vadite«, reče senator i još jače stisne vjeđe.

Nastala je stanka. Gospodin je Brecht nešto pripremao kod ormara i izabirao instrumente. Zatim se opet približi pacijentu.

»Malo ćemo namazati«, reče i odmah poče provoditi tu nakanu u djelo. Obilno premaže desni nekom tekućinom oštra mirisa. Potom tiho i usrdno zamoli senatora da se ne miče i da širom otvori usta; onda se dade na posao.

Thomas Buddenbrook je objema rukama čvrsto stegnuo baršunaste jastučiće. Jedva da je i osjetio kad su mu kliješta zahvatila zub, ali po škripi u ustima i po sve bolnijem i sve žešćem pritisku koji je ćutio u čitavom tijelu, zaključi da je sve na najboljem putu. »Pomozi bože!« pomisli. »Sad ide sve svojim tokom. Raste i raste, dok ne postane neizmjerno i nepodnošljivo, dok ne dođe katastrofa, užasna, neljudska bol, koja para kao da te netko čupa za mozak... Onda je sve gotovo; mora se dakle strpjeti, mora počekati.«

To je potrajalo tri do četiri sekunde. Gospodin Brecht je, držćući, napeo sve snage, i ta se napetost prenijela na cijelo

tijelo Thomasa Buddenbrooka. Izdigao se malo sa sjedala i čuo je neko tiho ječanje u zubarovu grlu. Odjednom osjeti strašan udarac, potres, kao da mu lome šiju, i začuje kako se nešto krši i kako puca. Naglo otvori oči... Pritiska je nestalo, ali mu je tutnjilo u glavi, a bol je bjesnjela i žegla u upaljenoj čeljusti. Jasno je osjećao da to nije ono što je trebalo da bude, da to nije pravo rješenje, već neka preuranjena katastrofa kojom se stvar samo pogoršala... Gospodin se Brecht povukao. Blijed kao smrt, naslonio se na ormar za instrumente i rekao: »Kruna... To sam i mislio.«

Thomas Buddenbrook ispljune malo krvi u modru pljuvačnicu kraj sebe, jer su desni bile ozlijeđene. Onda zapita polu-svjesno: »Šta ste mislili? Šta je s krunom?«

»Kruna se slomila; gospodine senatore... Bojao sam se toga... Zub je izvanredno pokvaren... No bila mi je dužnost da pokušam...«

»A šta sada?«

»Prepustite sve meni, gospodine senatore...«

»Šta ćete učiniti?«

»Moramo izvaditi korijene. S pomoću ključa... Ima ih četiri...«

»Četiri? To znači, da morate četiri puta vaditi?«

»Na žalost.«

»No za danas je dosta!« reče senator i htjede se brže dignuti, ali ostade sjedeći i nasloni glavu.

»Dragi gospodine, ne smijete od mene zahtijevati neka junaštva«, reče. »Nisam baš osobito jak... Za danas sam, na svaki način, gotov... Hoćete li biti tako dobri i časkom otvoriti ovaj prozor.«

Gospodin Brecht to učini i odvrati: »Bilo bi mi vrlo drago, gospodine senatore, kad biste htjeli doći sutra u bilo koje doba, pa da dotle odgodimo operaciju. Moram priznati, i sâm sam... Ako dopustite, još ćemo malo isplahnuti i nečim namazati, da bismo zasad ublažili bol...«

Isplahnuo je i premazao senatoru bolno mjesto, a zatim ga

je, blijed kao krpa, posljednjim snagama ispratio, nemoćno i žalosno sliježući ramenima.

»Momang... molim!« povikao je Josephus dok su prolazili kroz čekaonicu, i vikao je još i onda dok je Thomas Buddenbrook silazio niza stepenice.

S pomoću ključa... da, da, to će biti sutra. A što sada? Otići će kući i odmorit će se, pokušat će zaspati. Kao da je živčana bol popustila, samo ga je nešto muklo i teško peklo u ustima. Dakle kući... I pošao je polako ulicama, mehanički odzdravljajući ljudima koji su ga pozdravljali. Pogled mu je bio zamišljen i nesiguran, kao da razmišlja o tome kako se zapravo osjeća.

Stigne do Ribarskog dola i stade se spuštati lijevim pločnikom. Nakon dvadesetak koračaja pozli mu. »Moram prijeko u onu gostionicu, da popijem konjak«, pomisli i stupi na cestu. Ali kad je stigao otprilike do sredine ceste, desi se ovo: Učinilo mu se kao da je neka neodoljiva sila zgrabila njegov mozak, zavitlala ga, i vrtjela sve većom, sve strašnijom brzinom, u velikim, manjim, pa sve manjim koncentričnim krugovima, da bi ga konačno nezadrživom, brutalnom i nemilosrdnom silom tresnula o kameno središte tih krugova... Izveo je pola okreta i raširenih ruku lupio glavom o mokar pločnik,

Kako je ulica bila vrlo strma, gornji mu je dio tijela ležao dosta niže od nogu. Pao je na lice, ispod kojega se odmah stvorila lokva krvi. Šešir mu se otkotrljao niz cestu. Bunda mu se uprljala blatom i bljuzgavicom. Njegove ruke u bijelim *glacé*-rukavicama ležale su u kaljuži.

Tako je ležao i ostao ondje, sve dok nije došlo nekoliko ljudi i okrenulo ga.

OSMO POGLAVLJE

Gospođa se Permaneder penjala uz glavno stubište. Jednom je rukom pridigla sprijeda haljinu, a drugom je pritiskivala o obraz veliki, smeđi muf. Više je jurila i posrtala no što je hodala; šešir je stavila nahero, obrazi su joj gorjeli, a iznad malo prćaste gornje usne izbile su joj kapljice znoja. Mada nije srela nikoga, neprestano je govorila u žurbi. S vremena na vrijeme izdvajala se iz njezina šapta pokoja riječ koju je od straha izgovarala glasnije... »Nije to ništa...« govorila je. »Ništa to ne znači... Dragi bog neće dopustiti... Zna on, što radi; u to čvrsto vjerujem... Sasvim sigurno, to ništa ne znači... Ah, Gospode, svakoga ću se dana moliti...« Od straha je blebetala same gluposti, jurila stubama do drugog kata i pohitala hodnikom...

Vrata koja vode u predsoblje, bila su otvorena. Ondje izađe pred nju njena snaha.

Lijepo, bijelo lice Gerde Buddenbrook posve se iskrivilo od užasa i gađenja, a njene nablizu položene, smeđe oči, okružene modrikastim sjenama, žmirkale su srdito, zbunjeno i gadljivo. Kad je prepoznala gospođu Permaneder, brzo joj je mahnula ispruženom rukom, zagrlila je i sakrila lice na njeno rame.

»Gerda, Gerda, šta je!« poviče gospođa Permaneder. »Šta se dogodilo!... Šta znači sve to! Srušio se, kažu? Bez svijesti?... Kako mu je?... Dragi bog neće dopustiti najgore... Reci mi, molim te, za boga miloga...«

Nije dobila odmah odgovor, samo je osjetila kako se Gerda sva trese. A onda je čula kako šapće na njenom ramenu...

»Kakav je bio, kad su ga donijeli!« razabrala je Tony. »Čitavog života nije mogao vidjeti na sebi ni zrnca prašine... To je poruga i podlost, ovakav kraj...!

Začuje se prigušen šum. Otvorila su se vrata kabineta za oblačenje, a na pragu se pojavi Ida Jungmann u bijeloj pregači, s nekom zdjelom u rukama. Oči su joj bile crvene. Ugleda gospođu Permaneder te se pognute glave skloni s puta, da je propusti. Naborana joj je brada drhtala.

Visoki zastori s cvjetićima zalepršali su na propuhu, kad je Tony sa svojom snahom ušla u spavaću sobu. Vonj karbola, etera i drugih ljekarija dune im u lice. U širokom krevetu od mahagonija, pod crvenim jorganom, ležao je Thomas Buddenbrook nauznak u vezenoj noćnoj košulji. Njegove poluotvorene oči bile su ugašene i izvrnute, pod raščupanim brkovima micale su mu se usne kao da tepaju, a s vremena na vrijeme zakrkljalo bi mu u grlu. Mladi doktor Langhals nadvio se nad njega, skinuo mu s lica krvav zavoj i umočio novi zavoj u posudicu, koja je stajala na noćnom ormariću. Zatim je prislonio uho na bolesnikova prsa i opipao mu bilo... Na stolčiću podno kreveta sjedio je mali Johann, vrtio mornarsku petlju i zamišljena lica slušao kako otac hropće za njegovim leđima. Uprljano odijelo visjelo je negdje preko stolca.

Gospođa Permaneder čučne pored kreveta, uhvati bratovu ruku koja je bila hladna i teška, i zagleda mu se u lice... Počela je shvaćati da dragi bog, znao ili ne znao što čini, svakako želi »najgore«.

»Tomo!« zakuka. »Zar me ne poznaješ? Kako si? Zar hoćeš da nas ostaviš? Ta nećeš nas valjda ostaviti!? Ah, ne *smiješ* to učiniti...«

Ništa se nije dogodilo, što bi sličilo nekom odgovoru. Pogledala je doktora Langhalsa tražeći pomoć. No on je gledao u zemlju svojim lijepim očima, a njegovo je lice s nekom samodopadnošću izražavalo volju dragoga boga...

Ida Jungmann vratila se u sobu, da pomogne ako gdje treba pomoći. Pojavio se i stari doktor Grabow, te duga i blaga lica svima stisnuo ruku, promatrao bolesnika, mašući glavom, i činio sve što je već doktor Langhals učinio prije njega... Vijest

o bolesti proširila se strelovitom brzinom po čitavom gradu. Stalno je zvonilo dolje na vratima, i čulo se čak u spavaću sobu kako se ljudi propitkuju za senatorovo zdravlje. Nepromijenjeno, nepromijenjeno... svi su dobili isti odgovor.

Oba su doktora držala da treba svakako pozvati za noć milosrdnu sestru... Poslali su po sestru Leandru, i ona je došla. Na njenu licu nije bilo ni traga kakvom iznenađenju ili strahu, kad je ušla u sobu. I ovaj put je tiho odložila kožnatu torbu i ogrtač te se blago i prijazno dala na posao.

Mali je Johann sate i sate sjedio na stolčiću, gledao sve što se dešava i slušao grlene zvukove. Zapravo bi morao ići na privatni sat iz računstva, ali je shvaćao da pred ovakvim događajima moraju umuknuti kaputi od kamgarna. I na školske je zadaće pomislio samo časkom, i to podrugljivo... Katkad, kad bi mu prišla gospođa Permaneder i zagrlila ga, lio bi suze, ali većinom je treptao suhih očiju, kao da mozga o nečem što ga odbija. Disao je nepravilno i oprezno, kao da očekuje onaj miris, onaj strani, a ipak tako neobično poznat i blizak vonj...

Oko četiri sata stvori gospođa Permaneder odluku. Zamoli doktora Langhalsa da pođe s njome u susjednu sobu, prekriži ruke, zabaci glavu, pokušavajući ipak da pritisne bradu na prsa.

»Gospodine doktore«, reče, »jednu stvar možete učiniti, i za to vas molim! Recite mi pravu istinu! Ja sam žena koju je život očeličio... Navikla sam da podnosim istinu, vjerujte mi!... Hoće li moj brat živjeti do sutra? Govorite otvoreno!«

Doktor Langhals odvrati lijepe svoje oči, zagleda se u nokte i stade govoriti o ljudskoj nemoći i o tome kako mu je nemoguće kazati sa sigurnošću da li će gospodin brat gospođe Permaneder proživjeti ovu noć, ili će ga već idućeg trenutka bog pozvati k sebi...

»Onda znam što mi je činiti«, reče ona, izađe i pošalje po pastora Pringsheima.

Pastor se pojavi napola u ornatu, bez nabrane ogrlice, ali u

dugom talaru, dobaci sestri Leandri hladan pogled i spusti se pored kreveta na stolac koji su mu donijeli. Zamoli bolesnika da ga prepozna i da ga časkom sasluša. Pošto taj pokušaj ostade bez uspjeha, obrati se izravno bogu, oslovi ga na stiliziranom franačkom narječju i poče da mu govori modulirajući glasom, čas muklim, čas oštro akcentuiranim vokalima, dok se na njegovu licu mračni fanatizam izmjenjivao s blagim zanosom... Slušajući kako on to masno i vješto izgovara slovo r, mali je Hanno stekao čvrsto uvjerenje da je pastor netom pio kavu i jeo žemičke s maslacem.

Reče da ni on, a ni ostali prisutni više ne mole za život miloga i dragoga, jer vide da je božja sveta volja da ga pozove k sebi. Samo ga mole da mu se smiluje i da mu udijeli blagu smrt... Onda, poantirajući uspješno, izgovori još dvije molitve koje se obično govore u takvim slučajevima, pa ustane. Stisne ruku Gerdi Buddenbrook i gospođi Permaneder, objema rukama primi glavu malog Johanna i, drščući od turobne usrdnosti, gledaše čitavu minutu u njegove spuštene trepavice. Zatim pozdravi gospođicu Jungmann, dobaci sestri Leandri još jedan hladan pogled i povuče se.

Doktor Langhals svratio se malo kući, a kad se vratio k bolesniku, našao je još sve pri starom. Progovorio je nekoliko riječi s bolničarkom i opet otišao. I doktor Grabow se još jednom navratio, blagim licem pogledao što se dešava i nestao. Thomas Buddenbrook je i dalje, ugasla oka, micao usnama i ispuštao grlene glasove. Pao je sumrak. Zimsko se nebo malo zarumenjelo i blago je obasjalo kroz prozor okaljano odijelo koje je visjelo negdje preko stolca.

U pet sati učinila je gospođa Permaneder nešto nesmotreno. Sjedeći nasuprot svoje snahe, počela je odjednom, sklopljenih ruku; grlenim i povišenim glasom, recitirati neke stihove. »O, skrati mu, Gospodine, muke«, govorila je, a svi su je nepomično slušali — »ojačaj mu noge i ruke, dok ga smrt...« Tako je predano molila, da se uvijek bavila samo onom riječi koju je upravo izgovarala, i nije ni

pomišljala na to da tu kiticu ne zna do kraja i da će poslije trećeg stiha kukavno zapeti... To se i desilo; stala je podignuta glasa, i umjesto da dovrši pjesmu, namjestila se još dostojanstvenije. Svatko je u sobi čekao i skutrio se u neprilici. Mali se Johann nakašljao tako teško, da se činilo kao da stenje. Zatim se u tišini čuo samo hropac Thomasa Buddenbrooka.

Svi su odahnuli kad je djevojka javila da je u susjednoj sobi spremljena mala večera. Ali tek što su u Gerdinoj sobi počeli jesti juhu, pojavila se na vratima sestra Leandra i ljubazno im mahnula.

Senator je umro. Tiho je zaječao dvaput ili triput, umuknuo i prestao micati usnama. To je bilo sve što se promijenilo na njemu; oči su mu već i prije bile mrtve.

Doktor Langhals, koji je stigao nekoliko minuta kasnije, prislonio je crnu slušalicu na prsa mrtvacu, dulje je vremena slušao i poslije savjesnog ispitivanja rekao: »Da, gotovo je.«

A sestra je Leandra prstenjakom blijede, nježne ruke pažljivo zatvorila vjeđe mrtvacu.

Tada se gospođa Permaneder bacila pored kreveta na koljena, zarila je lice u jorgan i glasno zaridala. Bez ustručavanja i bez sustezanja prepustila se provali osjećaja koja osvježuje i oslobađa, a koja je bila svojstvena njezinoj sretnoj naravi... Ustala je posve zaplakana lica, ali okrijepljena, olakšana srca i s potpunom duševnom ravnotežom, tako da je odmah bila kadra da misli na osmrtnice, koje treba hitno nabaviti — silnu količinu otmjeno štampanih osmrtnica...

Osvanuo je Christian. Vijest o bratovu padu zatekla ga je u klubu, i on je odmah skočio i krenuo. No, kako se bojao strašnog prizora, odšetao se daleko izvan gradskih vrata, gdje ga nitko nije mogao naći. Naposljetku je ipak došao i doznao već u trijemu da mu je brat izdahnuo.

»Ta nije moguće!« uskliknuo je i pošao šepajući i kolutajući očima uza stepenice.

Stao je pored samrtničke postelje, između sestre i snahe. Stajao je ondje, ćelave glave, upalih obraza, spuštenih brkova, s golemim kukastim nosom, na krivim i mršavim nogama, malo poguren, nešto nalik na upitnik, i upro sitne, duboko usađene oči u bratovo lice koje je bilo tako šutljivo, hladno, zatvoreno i korektno, tako nepristupačno svakom ljudskom sudu... Krajevi Thomasovih usana bili su spušteni gotovo prezirno. Eto, on, kome je Christian nekoć dobacio da neće zaplakati kad mu umre brat, sada je mrtav, naprosto je umro, a da nije rekao ni riječi. Otmjeno i besprijekorno zavio se u šutnju i nemilosrdno postidio druge, kao što je tako često činio za života! Da li je imao pravo, ili je nedostojno postupao što se uvijek hladno i prezirno odnosio prema Christianovim mukama, njegovu »trganju«, prema čovjeku koji kima glavom, prema boci špirita i otvorenom prozoru? Ovo je pitanje sada bespredmetno, postalo je besmisleno, jer je smrt hirovitom i neuračunljivom pristranošću njega odlikovala i opravdala, njega odabrala i primila, učinila ga dostojnim poštovanja i suvereno mu pribavila opći, plašljivi interes, dok je Christiana prezrela i samo će ga i nadalje zadirkivati stotinama sitnih muka i nevolja koje nitko ne poštuje. Nikad nije Thomas Buddenbrook svome bratu više imponirao nego u ovom času. Kraj je odsudan. Samo smrt sili ljude da poštuju naše boli; ona čini časnima i najtričavije patnje. »Ti si imao pravo, klanjam ti se«, pomisli Christian. Brzim, nesrpetnim pokretom klekne na jedno koljeno i poljubi hladnu ruku na jorganu. Zatim odstupi i stade švrljati i lutati pogledom po sobi.

Došli su i drugi posjetioci: stari Krögerovi, gospođice Buddenbrook iz Široke ulice, stari gospodin Marcus. Došla je i siromašna Klothilda, mršava i pepeljasta, stala pored kreveta i apatična lica sklopila ruke u končanim rukavicama. »Nemojte misliti, Tony i Gerda«, rekla je beskrajno otegnuto i žalosno, »da sam tvrda srca, zato što ne plačem. Ja više nemam suza...« I svi su joj povjerovali, vidjevši je onako beznadno prašnu i isušenu...

Najzad su se svi povukli pred nekom starom ženom, nesimpatičnim krezubim čeljadetom, koja je došla da zajedno sa sestrom Leandrom opere i presvuče mrtvaca.

* * *

Do u kasno doba noći sjedili su Gerda Buddenbrook, gospođa Permaneder, Christian i mali Johann u danjoj sobi, pod velikom plinskom svjetiljkom, i marljivo su radili za okruglim stolom. Trebalo je sastaviti popis ljudi kojima moraju poslati osmrtnice, i napisati adrese na listovne omote. Sva su pera škripala. Od vremena do vremena netko bi se sjetio još kojeg imena i dodao ga popisu... I Hanno je morao pomagati, jer je imao čitak rukopis, a valjalo se žuriti.

Bilo je tiho u kući i na ulici. Katkad bi se začuli koraci i opet bi zamrli. Plinska svjetiljka lagano je pištala, netko bi promrmljao koje ime, papir bi zašuškao. Katkad bi se svi pogledali i sjetili bi se što se dogodilo.

Gospođa je Permaneder veoma gorljivo škrabala. No, kao da je izračunala, svake bi pete minute odložila pero, podigla sklopljene ruke do usta i stala kukati. »Ne mogu to pojmiti!« jadikovala je i time odavala da polako počinje shvaćati što se zapravo desilo. »Pa sada je svršeno!« poviče sasvim neočekivane i očajnički zaridavši zagrli snahu, na što se okrijepljena vrati svome poslu.

S Christianom je bilo slično kao i s jadnom Klothildom. Još nije prolio nijedne suze i malo se stidio zbog toga. Osjećaj da ga je brat posramio i obrukao zaglušio je u njemu sva ostala čuvstva. Osim toga, kako se uvijek bavio svojim stanjima i nastranostima, postao je neosjetljiv, otupio je. Katkad bi se uspravio, prešao rukom preko ćele i uzviknuo muklo: »To je strašno žalosno!« Govorio je to samome sebi, silio se da na to misli i nastojao je da procijedi koju suzu...

Najednom se dogodi nešto što je sve prenerazilo. Mali se Johann stao smijati. Pri pisanju je naišao na neko ime koje je tako čudno zvučilo da mu nije mogao odoljeti. Ponovio ga je, šmrknuo, oborio glavu, stao se tresti i jecati i nije se mogao

suzdržati. Isprva su još mogli misliti da plače, ali to nije bio plač. Odrasli su ga pogledali, ne znajući što da čine i kao da ne vjeruju... Onda ga je mati poslala spavati...

DEVETO POGLAVLJE

Zbog jednog zuba... Senator Buddenbrook umro je zbog jednog zuba, govorilo se u gradu. Ali, pobogu, od toga se ne umire! Bolio ga je zub, gospodin Brecht mu je slomio krunu, a on se poslije toga naprosto srušio na ulici. Zar je itko već čuo takvo šta?...

Međutim, to je svejedno, to je njegova stvar. Sad treba u prvom redu poslati vijence, velike vijence, skupe vijence kojima se čovjek može proslaviti, koji će se spominjati u novinskim člancima; vijence, na kojima se vidi da ih šalju čestiti ljudi koji mogu platiti. Stizali su, pritjecali su sa svih strana, od korporacija, od porodica i od pojedinaca: vijenci od lovora, od mirisava cvijeća, od srebra, sa crnim trakama i s vrpcama u bojama Grada, sa crnim slovima i sa zlatom ispisanim posvetama. I palmine grane, goleme palmine grane...

Sve su cvjetarnice pravile poslove velikog stila, pa dabome i Iwersenova, preko puta Buddenbrookovih. Gospođa Iwersen zvonila je nekoliko puta na dan na kućna vrata i predavala cvjetne aranžmane od ovog ili onog senatora, od ovog ili onog konzula, od ovog ili onog osoblja... Jednom je zapitala da li bi smjela ući i pogledati senatora. Odgovorili su joj da smije, i ona je pošla za gospođicom Jungmann glavnim stubama,

bacajući nijeme poglede po blistavom stubištu.

Teško je hodala, jer je, kao obično, bila u blagoslovljenom stanju. Njena je pojava s godinama postala malo vulgarna, ali su bademaste crne oči i malajske jagodice bile lijepe, te se vidjelo da je nekoć bila neobično ljupka. — Uveli su je u salon, jer je ondje bio odar Thomasa Buddenbrooka.

Ležao je nasred prostrane i svijetle odaje iz koje su iznijeli pokućstvo. Ležao je na bijelim svilenim jastucima lijesa, odjeven u bijela svilu i pokriven bijelom svilom, u strogom i opojnom mirisu tuberoza, ljubica i stotina biljaka. Iza njegove glave, u polukrugu srebrnih svijećnjaka, stajao je na postolju, koji je bio prekrit crnim florom, Thorwaldsenov »Isus koji blagoslivlja«. Cvijeće u vijencima, košarama i kitama stajalo je i ležalo duž zidova, po podu i na jorganu; palmine grane bile su prislonjene na odar i naginjale se nad noge mrtvaca. — Lice mu je bilo mjestimično oderano, pogotovo je nos bio prignječen. Ali njegova je kosa bila počešljana kao za života, a brkovi, koje je stari gospodin Wenzel još jednom zategnuo, stršili su kruto s obiju strana bijelih obraza. Glava mu je bila malo nagnuta u stranu, među skrštenim rukama držao je križ od bjelokosti.

Gospođa Iwersen zaustavi se gotovo na vratima, odakle je žmirkala na odar. Tek kad se među zavjesama na vratima danje sobe pojavila gospođa Permaneder, sva u crnini, zaplakana, i kad ju je glasom kao da ima hunjavicu pozvala blago da priđe bliže, usudila se učiniti nekoliko koraka po parketiranom podu. Stala je prekrstivši ruke na ispupčenu trbuhu i uskim, crnim očima gledala biljke, svijećnjake, trake, svu bijelu svilu i lice Thomasa Buddenbrooka. Teško bi bilo definirati izraz njezina blijedog lica, lica trudne žene. Napokon reče: »Da...« zajeca jedanput — samo jedanput — posve kratko i nejasno, a zatim ode.

Gospođa je Permaneder voljela takve posjete. Nije se micala iz kuće i neumorno je nadgledala počasti koje su ljudi iskazivali posmrtnim ostacima njezina brata. Svojim grlenim

glasom čitala bi po nekoliko puta članke iz novina koji su — kao ono prilikom jubileja — veličali njegove zasluge i oplakivali nenadoknadiv gubitak. Dočekivala je u danjoj sobi sve one koji su dolazili da izraze saučešće, dok je Gerda primala u salonu; posjetima nije bilo kraja ni konca. Konferirala je s različitim osobama radi pogreba koji je imao da bude neizrecivo otmjen. Udešavala je oproštajne scene. Pozvala je uredski personal, da se oprosti od svog šefa. Zatim je sazvala radnike iz ambara. Koračali su teško svojim glomaznim nogama preko parketa, spustili uglove usana s izrazom neizmjerne odanosti i ispunjali sobu vonjem rakije, duhana za žvakanje i fizičkoga rada. Gledali su sjajno okićeni odar i vrtjeli kape. Isprva su se čudili, a zatim su se dosađivali, sve dok jedan od njih nije smogao dovoljno hrabrosti da izađe, na što je čitava grupa odmah pošla za njim stružući nogama... Gospođa je Permaneder bila oduševljena. Tvrdila je da su mnogima potekle suze u četinjastu bradu. To naprosto nije bila istina. Nitko nije plakao. Ali, ako je ona vidjela, i ako je njoj to godilo?

I došao je dan pogreba. Hermetički su zatvorili metalni lijes, prekrili ga cvijećem i zapalili voštanice u svijećnjacima. Kuća se napunila ljudima. Okružen žalobnicima, domaćima i stranima, pastor se Pringsheim dostojanstveno uspravio do glave lijesa, a njegova je izražajna glava počivala na širokoj nabranoj ogrlici kao na tanjuru.

Neki visokokvalificirani najamnik, veoma okretan čovjek, nešto između podvornika i redatelja proslave, preuzeo je vanjsko vodstvo žalobne svečanosti. S cilindrom u ruci jurio je nečujno niz glavne stube i javljao prodirnim šaptom preko trijema, koji su upravo preplavili uniformirani porezni činovnici i nosači u bluzama, kratkim hlačama i s visokim klobucima: »Sobe su pune, ali na hodniku ima još malo mjesta...«

Onda se sve stišalo; pastor je Pringsheim počeo govoriti, i njegov se umješni organ razlijegao po čitavoj kući, ispunio je

svojim modulacijama. Dok je on gore, pored Kristova kipa, kršio ruke pred licem i širio ih na blagoslov, dotle su pred kućom, pod bijelim zimskim nebom, čekala četveroprežna mrtvačka kola iza kojih su se u dugom nizu poredale ostale kočije niz ulicu, sve tamo do rijeke. A nasuprot kućnim vratima smjestila se u dva reda četa vojnika s puškom »k nozi«. Na čelu je stajao poručnik von Throta koji je, držeći u desnici isukanu sablju, bacao plamene poglede prema doksatu... Na prozorima okolnih kuća i na pločniku mnogi su ljudi istezali vrat.

Napokon nastade komešanje u predvorju, začuje se tiha poručnikova komanda, vojnici lupnu petama i zauzmu stav »na počast«, gospodin von Throta spusti sablju: pojavi se lijes. Četvorica u crnim kaputima i trorogim šeširima oprezno ga izniješe na kućna vrata. Vjetar je nosio miris cvijeća iznad glava radoznalica, kuštrao crnu perjanicu na krovu kola, poigravao se grivom konja, koji su stajali sve do rijeke, vijao crne koprene na šeširu kočijaša i paradnih konjušara. Pojedine, veoma rijetke pahuljice snijega padale su s neba u velikim, polaganim krivuljama.

Konj i mrtvačkih kola, posve za viti u crno da su im se vidjele samo nemirne oči, krenuše polako, vođeni od četvorice konjušara u crnini. Za njima pođoše vojnici, a kočije se pokrenuše, da bi se zaustavile, jedna za drugom, pred kućnim vratima. Christian Buddenbrook pope se s pastorom u prva kola. Za njima mali Johann s nekim dobro uhranjenim rođakom iz Hamburga. I polako, polako, snuždeno i svečano, vukla se i vijugala pogrebna povorka iza lijesa Thomasa Buddenbrooka, dok su se na svim kućama vijorile zastave na pola stijega... Činovnici i nosači žita išli su pješke.

Kad su lijes, i za njim žalobna povorka, krenuli grobljem, između križeva, spomenika, kapelica i golih vrba žalobnica — i približili se obiteljskoj grobnici Buddenbrookovih, već ih je ondje čekala četa vojnika i opet odala počast. Iza nekog grmlja zazvučaše prigušeni i teški ritmovi posmrtnog marša.

Opet je bila odmaknuta velika nadgrobna ploča sa plastičnim grbom porodice, opet su na rubu gologa šumarka gradska gospoda opkolila raku, u koju su sada spuštali Thomasa Buddenbrooka k njegovim roditeljima. Stajahu ondje zaslužna i imućna gospoda, stajahu pognute ili sjetno nagnute glave, a među njima se isticahu vijećnici svojim bijelim rukavicama i kravatama. Iza njih se guralo mnoštvo činovnika, nosača, službenika i ambarskih radnika.

Glazba je umuknula, pastor Pringsheim je stao govoriti. A kad su se njegovi blagoslovi izgubili u hladnom uzduhu, svi su prišli da još jednom stisnu ruku pokojnikovu bratu i sinu.

Počeo je mučni i dugotrajni mimohod. Christian Buddenbrook primao je sve izraze saučešća s onim napola rastresenim, napola smetenim izrazom lica koji mu je bio svojstven u velikim zgodama. Mali je Johann stajao pored njega u debelom mornarskom kaputu sa zlatnim dugmetima, oborio oči, okružene modrikastim sjenama, a da ni u koga nije gledao, i s osjetljivom grimasom koso zabacio glavu prema vjetru.

JEDANAESTI DIO

PRVO POGLAVLJE

Čovjek se sjeti ove ili one osobe, pomisli, što li je s njome, i onda mu odjednom padne na pamet da ona više ne šeće ulicama, da njezin, glas više ne odjekuje u općem koncertu glasova, već da je naprosto zauvijek nestala i da počiva pod zemljom, ondje pred gradskim vratima.

Konzulica Buddenbrook, rođena Stüwing, udovica strica Gottholda, umrla je. I njoj, koja je nekoć bila uzrok tako žestokom razdoru u obitelji, podala je smrt aureolu mučeništva, te su njene tri kćeri, Friederika, Henrietta i Pfiffi, držale da sada imaju pravo uvrijeđena lica primati kondolencije svojih rođaka, kao da žele reći: »Eto vidite, u grob ste je otjerali svojim proganjanjem!«... Premda je konzulica, kad je umrla, bila stara i prastara.

I gospođa je Kethelsen počivala u miru. Pošto su je posljednjih godina mučili ulozi, preminula je blago, prostodušno i s djetinjom vjerom. Njena joj je učena sestra zavidjela, jer se ona još uvijek ovda-onda morala boriti protiv malih racionalističkih napasti, i jer ju je njezina žilavija

konstitucija držala još u ovoj dolini suza, premda je postajala sve grbavija i sve sitnija.

I konzul Peter Döhlmann otišao je bogu na istinu. Spiskao je na zakuske čitav imetak i konačno podlegao *Hunyádi-Janósu.* Ostavio je kćeri rentu od dvjesta maraka godišnje, prepustivši javnom mnjenju da je zbog pijeteta prema Döhlmannovu imenu primi u samostan sv. Ivana i tako opskrbi.

Preminuo je i Justus Kröger, a to je bilo zlo, jer sad više nitko nije sprečavao njegovu slabu suprugu da proda i posljednju srebrninu, kako bi mogla slati novaca onom izrodu Jakobu koji se skitao i lolao negdje u dalekom svijetu...

Što se tiče Christiana Buddenbrooka, čovjek bi ga uzalud tražio unutar zidina grada. Nepunu godinu nakon smrti svog brata, senatora, preselio se u Hamburg, gdje se pred bogom i pred ljudima vjenčao s damom s kojom je već odavna podržavao prisne odnose — s gospođicom Alinom Puvogel. Nitko ga nije mogao spriječiti u tome. Doduše, onim dijelom majčine baštine koji nije već unaprijed potrošio, a od čega je i onako polovica kamata odlazila uvijek u Hamburg, upravljao je gospodin Stephan Kistenmaker, prema oporuci svoga pokojnog prijatelja. Inače je Christian mogao raditi što je htio... Čim se proširio glas o njegovoj ženidbi, gospođa je Permaneder uputila gospođi Alini Buddenbrook u Hamburg dugo i dušmansko pismo koje je počinjalo s »Madame!« U njemu je birano otrovnim riječima izjavljivala da ne namjerava naslovnicu ovoga pisma i njenu djecu ikad priznati za svoje rođake.

Gospodin Kistenmaker bio je izvršitelj oporuke, upravitelj imutka Buddenbrookovih i skrbnik malog Johanna, a te je službe cijenio. One su mu pribavile neobično važno zanimanje, davale mu pravo da na burzi, sa svim znacima premorenosti, gladi kosu i uvjerava ljude kako se satire od posla... Uz to, ne valja zaboraviti da je za svoj trud veoma tačno uzimao dva posto od dohotka. Međutim, nije imao

mnogo sreće u poslovima i vrlo je skore izazvao nezadovoljstvo Gerde Buddenbrook.

Trebalo je likvidirati: tvrtka je imala nestati, i to u roku od godine dana; to je bila senatorova posljednja volja. Gospođa Permaneder silno se zbog toga uzbudila. »A Johann, a mali Johann, a Hanno?« pitala je... Silno ju je razočaralo i boljelo što se njezin brat nije obazro na svog sina, jedinog nasljednika, i što mu nije htio sačuvati tvrtku. Mnogo je plakala zbog toga što će nestati časne firme, dragocjenosti, koju su četiri generacije predavale jedna drugoj u amanet, i što će se svršiti njezina povijest, dok još postoji prirodni nasljednik. Ali onda se tješila time da konac tvrtke ne mora biti i konac obitelji, i da će njen nećak započeti mlado i novo djelo, da bi ispunio svoj visoki poziv koji se sastoji u tome, da osvjetla i proslavi ime svojih predaka i da porodicu dovede do novog procvata. Ta nije uzalud tako nalik na pradjeda...

Likvidacija je, dakle, počela pod vodstvom gospodina Kistenmakera i staroga gospodina Marcusa i veoma se bijedno razvijala. Propisani rok bio je kratak, nisu ga htjeli prekoračiti ni za jedan dan, a vrijeme je hitro odmicalo. Neriješene poslove svršavali su navrat-nanos, i to nepovoljno. Prenagljene i nepovoljne prodaje redale su se jedna za drugom. Skladište i ambari unovčeni su uz velike gubitke. A što nije pokvarila pretjerana revnost gospodina Kistenmakera, to bi učinila sporost i neodlučnost staroga gospodina Marcusa, za kojega se po gradu pričalo da zimi, prije no što će izići iz kuće, brižno grije pored peći ne samo ogrtač i šešir, već i štap. Kad bi se i pružila koja povoljna prilika, on bi je posve sigurno propustio... Ukratko, gubici su se gomilali. Thomas Buddenbrook ostavio je na papiru imutak od šest stotina i pedeset hiljada maraka; godinu dana nakon otvaranja oporuke ispostavilo se, da se nikako ne mogu nadati tom iznosu...

Kružile su neodređene i pretjerane glasine o nepovoljnoj likvidaciji, a potkrepljivala ih je vijest da Gerda Buddenbrook

namjerava prodati veliku kuću. Svašta se naklapalo o razlozima koji je nagone na taj korak, i o tome, kako sumnjivo i opasno kopni imetak Buddenbrookovih. Tako se desilo da je u gradu zauzela maha nepovjerljivost koju je obudovjela senatorica počela osjećati u svom kućanstvu. Isprva se tome samo čudila, no kasnije se sve više ljutila... Kad je jednog dana pričala svojoj zaovi kako neki obrtnici i trgovci bezobrazno navaljuju da im isplati veće račune, gospođa je Permaneder ostala neko vrijeme kao skamenjena, a potom je udarila u strašan smijeh... Gerda Buddenbrook bila je tako indignirana, da je čak napola odlučila da se s malim Johannom preseli u Amsterdam, k svom starom ocu, kako bi opet svirala s njime na violini. Ali je to izazvalo u gospođe Permaneder toliku buru zaprepaštenja, da se zasad morala odreći tog nauma.

Kao što se moglo očekivati, gospođa je Permaneder prosvjedovala i protiv prodaje kuće što ju je sagradio njen brat. Jadikovala je zbog neugodnog dojma koji bi to moglo pobuditi, i kukala je da će se time još više okrnjiti ugled obitelji. No ipak je morala priznati da bi bilo nepraktično i dalje stanovati u raskošnoj kući koja je bila skupa pasija Thomasa Buddenbrooka, snositi troškove oko izdržavanja, i da je prema tome opravdana Gerdina želja za udobnom malom vilom, negdje izvan grada, u zelenilu...

Gospodinu Goschu, mešetaru Siegismundu Goschu, svanuo je uzvišen i veličanstven dan. Njegovu je starost pozlatio događaj od kojega mu je čak na nekoliko sati stala drhtavica. Doživio je sreću da se može naći u salonu Gerde Buddenbrook, u naslonjaču nasuprot njojzi, i licem u lice s njome pregovarati o cijeni Buddenbrookove kuće. Snježnobijelu kosu začešljao je u lice, zurio je u Gerdu gledajući uvis i jezivo isturio vilicu, a uspjelo mu je čak da bude potpuno grbav. Pri govoru je psikao i puhao, ali su njegove riječi bile hladne i poslovne i ničim nisu odavale kako je duboko potresen. Pristao je da preuzme kuću, pružio ruku i

s podmuklim smiješkom ponudio osamdeset i pet hiljada maraka. To je bilo prihvatljivo, jer je pri toj prodaji svakako valjalo računati s nekim gubitkom. Međutim, Gerda Buddenbrook morala je pitati gospodina Kistenmakera za mišljenje, te je otpustila gospodina Goscha, a da nije s njime zaključila posao. Pokazalo se da gospodin Kistenmaker ne dopušta da se itko miješa u njegovu djelatnost. Prezreo je ponudu gospodina Goscha, smijao joj se i prisizao da će dobiti mnogo više. Kleo se sve dotle, dok nije bio prisiljen prodati kuću za sedamdeset i pet hiljada maraka, kako bi uopće riješio to pitanje. Kuću je kupio neki postariji neženja koji se vratio s dalekih putovanja i namjeravao da se nastani u gradu...

Gospodin se Kistenmaker pobrinuo i za novu kuću, ugodnu malu vilu koju je možda malo preplatio, no koja je svojim položajem pred gradskim vratima, uz drvored starih kestenova, okružena lijepim vrtom i povrtnjakom, odgovarala željama Gerde Buddenbrook.,. Senatorica se preselila onamo u jeseni godine sedamdeset i šeste, sa sinom, služinčadi i jednim dijelom pokućstva, dok je drugi dio, usprkos jadikovkama gospođe Permaneder, morao ostati u kući i prijeći u posjed postarijeg neženje.

Ali to još nije bilo sve! Gospođica Jungmann, Ida Jungmann, koja je provela četrdeset godina u kući Buddenbrookovih, istupila je iz službe i vratila se u svoju zapadno-prusku domovinu, da kod rodbine provede večer svog života. Da kažemo istinu, senatorica ju je otpustila. Pošto je prošla generacija poodrasla, dobroj je duši uskoro bio povjeren mali Johann, koga je mogla čuvati i tetošiti, kome je mogla čitati Grimmove priče i pripovijedati o stricu koji je umro od štucavice. Ali sada mali Johann više nije bio malen; bio je to petnaestgodišnji momak, kome više nije mogla biti veoma korisnom, mada je još uvijek bio nježna zdravlja... A odnosi između njegove majke i nje bili su od nekog vremena prilično zategnuti. Ida u stvari nikad nije smatrala pravim i

punovrijednim članom obitelji ženu, koja je mnogo poslije nje ušla u porodicu. U drugu ruku, počela je pod starost uveličavati svoje zasluge i prisvajati sebi pretjerana prava, kako to često čine stare službenice. Izazivala je negodovanje, jer je suviše isticala svoju osobu i jer je u kućanstvu štošta poduzimala na svoju ruku... Stanje je postalo neodrživo, došlo je do uzbuđenih scena, i staroj Idi bi otkazano, premda se gospođa Permaneder zauzela za nju, isto onako rječito kao što je molila za velike stambene kuće i za pokućstvo.

Ida je gorko plakala kad je došao čas da se oprosti s malim Johannom. On ju je zagrlio, zatim je skrstio ruke na leđima, odupro se na jednu nogu, a drugu postavio na vrške prstiju i gledao kako ona odlazi. Gledao je onim istim zamišljenim pogledom kojim su njegove zlatnosmeđe oči, okružene modrikastim sjenama promatrale bakino mrtvo tijelo, očevu smrt, raspadanje velikih kućanstava i mnoge druge manje vidljive događaje iste vrste... U njegovim se očima otpuštanje stare Ide logično nadovezivalo na ostale pojave rasula, izumiranja, propadanja i raspadanja, kojima je prisustvovao. Takve ga pojave više nisu iznenađivale; one ga, začudo, nikad nisu iznenađivale. Katkada kad bi digao glavu sa svijetlosmeđom, kovrčavom kosom i uvijek malo iskrivljenim usnama, pri čemu su mu se fine nozdrve osjetljivo širile, činila se kao da oprezno njuška atmosferu i zrak oko sebe i očekuje onaj vonj, onaj čudno poznat i blizak vonj, što ga na bakinu odru ni svi mirisi cvijeća nisu mogli nadjačati...

Kad se gospođa Permaneder navraćala svojoj snahi, uvijek bi pozvala nećaka i pričala mu o prošlosti i o onoj budućnosti koju će Buddenbrookovi jednom imati da zahvale božjoj milosti, pa onda njemu, malome Johannu. Što je sadašnjost bivala neugodnijom, to je ona imala veću potrebu da priča kako su otmjeno živjeli njeni roditelji i djedovi, i kako je Hannov pradjed putovao četvoropregom... Jednog dana spopali su je žestoki grčevi u želucu kad su Friederika, Henrietta i Pfiffi Buddenbrook jednoglasno ustvrdile da su

Hagenströmovi cvijet društva...

Od Christiana su stizale žalosne vijesti. Činilo se da brak nepovoljno utječe na njegovo zdravlje. Sve ga više stadoše mučiti jeziva priviđenja i fiksne ideje, te se na poticaj svoje žene i nekoga liječnika sklonio u neki zavod. No tu se nije dobro osjećao; slao je svojima pisma u kojima se tužio i izražavao živu želju da izađe iz zavoda; gdje su, čini se, postupali s njime veoma strogo. Međutim, nisu ga puštali, i to je vjerojatno bilo najbolje za njega. Na svaki način, to je njegovoj ženi davalo mogućnost da nastavi svojim nekadašnjim nezavisnim životom, bez obzira i smetnji, a dabome i bez štete po praktične i idealne koristi što ih je donio brak.

DRUGO POGLAVLJE

Mehanizam budilice škljocnuo je i zazvečao vršeći neumoljivo svoju dužnost, bio je to promukao i napuknut šum, više nego čegrtanje, negoli zvonjava, jer je ura bila stara i istrošena; ali trajao je dugo, beznadno dugo, jer je budilica bila temeljito navijena.

Hanno Buddenbrook je sav protrnuo. Kao svakog jutra, utroba mu se slegla od gnjeva, jada i očaja kad je na noćnom ormariću, tik do njegova uha, tišinu naglo prekinula buka koja je bila i zlobna i srdačna i bezazlena u isti mah. Ali izvana ostade posve miran; nije se ni pomakao, samo je brzo otvorio oči, izbačen iz nekoga nejasnog jutarnjeg sna.

Bilo je još posve tamno u ledenoj sobi; nije razabirao

predmete, niti je mogao vidjeti kazaljke na uri. Ali znao je da je šest sati, jer je sinoć navio budilicu za to vrijeme... Sinoć... sinoć... Dok je napetih živaca nepomično ležao nauznak i skupljao snagu da zapali svjetlo i ustane, stao se postepeno prisjećati svega što ga je jučer zaokupljalo...

Bila je nedjelja, i pošto je nekoliko dana uzastopce podnosio maltretiranja gospodina Brechta, majka ga je za nagradu povela u Gradsko kazalište, da čuje »Lohengrina«. Čitave je sedmice mislio na to veče i veselio mu se. Samo je šteta što se uvijek prije takvih svečanosti nakupe tolike neprijatnosti koje do posljednjeg trenutka zastiru slobodnu i radosnu perspektivu. Napokon je u subotu ipak nekako završila škola, a zubarski mu je stroj po posljednji puta s bolnim zujanjem bušio zube... Tako je sve prebrodio i preturio, jer je školske zadaće, ne razmišljajući mnogo, gurnuo onkraj nedjeljne večeri. Šta je značio ponedjeljak? Zar je bilo vjerojatno da će ikad svanuti? Čovjek ne vjeruje da će ikad doći ponedjeljak, kad u nedjelju uveče ima da sluša »Lohengrina«... Odlučio je da će u ponedjeljak rano ustati i svršiti te gluposti — i gotovo! Slobodno se kretao, predao se svojoj radosti, snatrio je za klavirom i zaboravio na sve muke i nevolje.

A zatim je sreća postala zbiljom. Ovladala je njime svojim svetim žarom i zanosom, obuzela ga tajnom jezom i drhtajem, iznenadnim unutrašnjim jecajem, beskrajnim i nezasitnim pijanstvom . Jeftine violine orkestra zakazale su, doduše, u samoj uvertiri, a neki debeo, uobražen čovjek pune, svijetložute brade, doplovio je nekako na mahove u svom čunu. Osim toga, u susjednoj je loži sjedio njegov skrbnik, gospodin Stephan Kistenmaker, i gunđao zbog toga što dječaka ovako zabavljaju i odvraćaju od njegovih dužnosti. Ali slatka i blažena krasota koju je slušao, uzdigla ga je iznad svega toga...

Naposljetku je ipak došao kraj. Raspjevana, blistava sreća umuknu i utrne; grozničave glave našao se kod kuće u svojoj

sobi i primijetio da ga samo nekoliko sati sna dijeli od sive svagdašnjice. Tada ga je spopao jedan od onih napadaja malodušnosti, koje je tako dobro poznavao. Opet je osjetio kako ljepota boli, kako budi duboki stid i goni čovjeka u čeznutljivo očajanje, kako slabi njegovu hrabrost i sposobnost za običan život. Pritislo ga je tako strašno, beznadno i teško, da je još jednom pomislio kako ono što ga tišti mora biti nešto više negoli njegovi lični jadi; neka mòra koja mu odiskona leži na duši, i koja će ga prije ili kasnije ugušiti...

Onda je navio budilicu i spavao tako dubokim i mrtvim snom kao što čovjek spava kad bi htio da se više nikad ne probudi. I eto, došao je ponedjeljak, šest je sati, a on se nije spremio ni za jedan predmet!

Sjedne u krevetu i zapali svijeću na noćnom ormariću. Ali kako mu ruke i ramena odmah stadoše strahovito zepsti u ledenom zraku, brzo se opet zavali i pokrije jorganom.

Kazaljke su mu pokazivale šest i deset... Ah, nema smisla da sada ustane i radi, suviše je toga, gotovo za svaki sat morao bi nešto učiti: ne isplati se ni početi, i onako je već prošao rok što ga je bio sebi postavio... Pa zar je baš tako sigurno, kako mu se jučer činilo, da će danas doći na red iz latinskog ili iz kemije? Vjerojatno je, koliko to čovjek može predvidjeti. Što se pak tiče Ovida, nedavno su bili pitani oni kojima imena počinju posljednjim slovima abecede, i danas će po svoj prilici početi iz početka, slovima A i B. Ali to nije sasvim sigurno, nije izvan svake sumnje! Ta profesori katkad odstupe od pravila!

Bože mili, što li se sve ne može desiti slučajno!... I dok se podavao tim varljivim i nategnutim razmatranjima, misli su se ispremiješale, i on je opet usnuo.

Mala đačka soba bila je hladna, gola i nijema u titravom svjetlu svijeće. Nad krevetom se razabirao bakrorez Sikstinske madone, u sredini sobe stol za izvlačenje, pa neuredna i pretrpana polica za knjige, nezgrapni pult od mahagonija, harmonij i malen umivaonik. Ledene ruže cvale su na oknu; rolete nisu bile spuštene, da bi danja svjetlost što prije prodrla

u sobu. A Hanno Buddenbrook spavao je prislonivši obraz na jastuk. Spavao je poluotvorenih usana i duboko spuštenih trepavica, s izrazom usrdne i bolne predanosti snu, a meke svijetlosmeđe kovrče pokrivale su njegove sljepoočice. Polako je blijedio crvenožuti sjaj plamička na noćnom ormariću, jer je kroz ledenu koru na oknu stalo prodirati u sobu čangrizavo i tmurno jutro.

U sedam sati opet se prenuo. Eto, i taj je rok prošao. Valja ustati i započeti dan — nema druge. Još svega jedan sat do početka škole. Na učenje više nije mogao ni pomišljati, valjalo se žuriti da ne zakasni. A ipak je još ostao ležati, pun ogorčenja, žaljenja i protesta, što je tako brutalno prisiljen da u ledenoj polutami napusti topli krevet i izađe među stroge, zlobne i opasne ljude. »Ah, još dvije bijedne minute, zar ne?« zapita pun nježnosti svoj jastuk. A onda, u napadaju prkosa, pokloni sebi još čitavih pet minuta, da bi još malo zažmirio, s vremena na vrijeme otvorio jedno oko i očajno pogledao kazaljku koja je išla dalje svojim putem, tupa, neosjetljiva i korektna...

Deset minuta poslije sedam skočio je i stao se u najvećoj žurbi kretati amo-tamo po sobi. Svijeća je i dalje gorjela, jer samo danje svjetlo još nije dostajalo. Kad je huknuo i rastopio jednu ledenu ružu na oknu, vidio je da je vani gusta magla.

Strašno je zebao. Katkad bi zima bolno stresla čitavim njegovim tijelom. Vršci prstiju pekli su ga i bili su tako otečeni, da nije mogao upotrijebiti četkicu za nokte. Dok je prao gornji dio tijela, ispala mu je spužva iz gotovo obamrle ruke; trenutak je stajao ukočeno i bespomoćno, pušeći se kao uznojen konj.

Napokon je ipak bio gotov. Daščući, mutnih očiju stao je pored stola, dohvatio kožnu torbu i s ostatkom duševnih snaga koje su mu preostale u njegovu očaju, spremao u nju knjige potrebne za današnje satove. Stajao je, gledao napregnuto u zrak, mrmljao u strahu: »Vjeronauk... latinski... kemija... i trpao u torbu oštećene i tintom umrljane knjige u

koricama od kartona...

Jest, mali Johann bio je već prilično dug. Navršio je petnaest godina i nije više nosio mornarsko odijelce iz Kopenhagena, nego svijetlosmeđe odijelo i modru kravatu s bijelim šarama. Na prsluku je nosio dugi i tanki zlatni lanac od sata koji je od pradjeda prešao na njega, a na prstenjaku njegove ruke koja je bila malo preširoka, ali je imala tanke prste, bio je stari, nasljedni pečatni prsten sa zelenim kamenom koji mu je sada također pripadao... Obuče debeli, dlakavi zimski kaput, stavi šešir na glavu, zgrabi torbu, utrne svijeću i pohita niza stepenice u prizemlje, pored ispunjenog medvjeda, pa skrene nadesno u blagovaonicu.

Gospođica Clementina, nova sobarica njegove majke, mršava djevojka s kovrčama na čelu, šiljasta nosa i kratkovidnih očiju, bila je već ondje i vrzla se oko stola za doručak.

»Koliko je zapravo sati?« procijedi Hanno kroz zube, mada je posve tačno znao.

»Osam manje četvrt«, odgovori mu ona i pokaže zidnu uru uskom, crvenom rukom koja kanda bijaše kostobolna. »Morate se žuriti, Hanno...« I stavi pred njega šalicu koja se pušila, te mu primakne košaricu za kruh, maslac, sol i čašicu s jajetom.

On ne reče više ništa, uzme žemičku i, stojeći sa šeširom na glavi i torbom pod rukom, poče gutati kakao. Od vrućeg ga je pića strahovito zabolio kutnjak što ga je gospodin Brecht upravo liječio... Ispije samo pola šalice, jaje ni ne dotakne, pa nakrivljenih usta promrmlja nešto što se moglo shvatiti kao pozdrav, i istrča iz kuće.

Bilo je osam manje deset kad je prošao kroz vrt, ostavio malu, crvenu vilu i pojurio nadesno, niz zimski drvored... Još svega deset, devet, osam časaka. A put je dalek. Od magle gotovo nije mogao vidjeti dokle je došao! Svom snagom uskih prsiju udisao je i izdisao tu gustu, ledenu maglu, pritiskivao jezikom zub koji ga je još pekao od vruće tekućine, i bezumno je naprezao nožne mišiće. Kupao se u znoju i u isti mah

osjećao kako su mu ledeni svi udovi. Stalo ga je probadati u slabinama. Ono malo doručka bunilo mu se u želucu zbog te jutarnje šetnje, pozlilo mu je, a srce mu je tako treperilo i nezadrživo podrhtavalo da je gubio dah.

Gradska vrata, tek Gradska vrata, a za četiri minute je osam! Dok se sav u hladnom znoju, boli, mučnini i jadu probijao kroz ulice, gledao je na sve strane, ne bi li spazio još kojega đaka... Ne, ne, više nije bilo nikoga. Svi su već u školi, i upravo je počelo kucati osam sati!

Zvona su se oglasila sa svih tornjeva, a njihov je zvuk prodirao kroz maglu. Zvona Sv. Marije zasviraše u slavu dana »Vječna ti hvala, Gospode«... a svirahu s temelja krivo, kako je Hanno, očajan i bijesan, konstatirao prolazeći kraj crkve.

Nemaju ni pojma o ritmu, a nisu pravo ni ugođena... No to je najmanje, najmanje je to! Zakasnit će, sada više nema sumnje da će zakasniti. Školska ura malko kasni, ali će on ipak doći prekasno. Zureći se zurio je prolaznicima u lice. Ti ljudi idu u svoje urede, idu za svojim poslovima, a baš se mnogo i ne žure, jer im ništa ne prijeti. Neki su uzvraćali njegov zavidni i prijekorni pogled, primijetili njegovu raspuštenu pojavu, pa bi se i nasmiješili. On se silno uzbuđivao zbog tog smiješka. Šta misle ti ljudi, kako prosuđuju činjenično stanje ti sretnici koji nemaju čega da se boje? Vi ste surovi, gospodo — mislio je Hanno i najradije bi im to doviknuo — vaš se smiješak osniva na grubosti. Znate li vi da bi za nekoga bilo bolje da padne mrtav pred zatvorenim dverima koja vode u školsko dvorište?...

Uporna i bijesna zvonjava, znak da počinje ponedjeljna pobožnost, dopre do njegova uha, kad je bio još dvadeset koraka od dugoga, crvenog zida koji je bio probit dvojnim vratima od lijevana željeza, a dijelio je prednje školsko dvorište od ulice. Ne raspolažući više nikakvim silama koje bi mu dale da ubrza korak ili da potrči, opustio je gornji dio tijela, pognuvši ga naprijed, pa su noge, htjele ili ne htjele, morale također kretati naprijed, klimavo i gingavo, jer bi inače

pao kako je dug i širok. Tako je, posrćući i klecajući, stigao do prvih vrata, kad je već zvonjava bila utihnula.

Gospodin Schlemiel, školski »kustos«, plećat čovjek s bradatim radničkim licem, upravo se spremao da ih zaključa: »Hajde...« reče i pusti učenika Buddenbrooka da šmugne unutra... Možda, možda je spasen. Trebalo je stići krišom do razreda, ondje u potaji dočekati konac pobožnosti, koja se održavala u gimnastičkoj dvorani i vladati se kao da je sve u redu. Sopćući teško i hvatajući zrak, satrt, obliven ledenim znojem, vukao se preko dvorišta, popločena pocakljenom opekom, a onda uđe u zgradu, prošavši kroz jedna od sporednih vrata koja su bila urešena zgodnim šarenim staklima.

Ovdje u zavodu sve je bilo novo, čisto i krasno. Udovoljeno je zahtjevima vremena; stari i trošni dijelovi bivše samostanske škole, u kojoj su još učili oci sadašnje generacije, sravnjeni su sa zemljom, da bi na njihovu mjestu iznikle nove, zračne i sjajne zgrade. Pri tom je sačuvan opći stil, a preko hodnika i trijemova svečano su se napinjali gotički lukovi. No što se tiče rasvjete i grijanja, prostranih i svijetlih učionica, udobnih nastavničkih kabineta, praktičnih uređaja u dvoranama za kemiju, fiziku, prostoručno crtanje — tu je potpuno vladao komfor sadašnjice...

Izmučen šuljao se Hanno Buddenbrook uza zid; sad se okrenuo... Ne, hvala bogu, nitko ga nije vidio. Iz dalekih koridora odjekivala je gurnjava đačko-nastavničke mase, koja se valjala prema gimnastičkoj dvorani, da bi ondje primila malu vjersku okrepu za školski rad tokom sedmice. Ovdje je sprijeda bilo sve tiho i mrtvo, a bio je slobodan i put preko širokog stubišta, pokritog linoleumom. Oprezno na prstima, zadržavajući dah i napeto osluškujući, vukao se u prvi kat, gdje se — nasuprot stubištu — nalazio njegov razred: niža sekunda realnog smjera. Vrata su bila otvorena. Stigavši na najgornju stepenicu, zagleda se nepovjerljivo u dugačak hodnik, uz koji se nizahu vrata s porculanskim pločama koja

su vodila u razrede; koraknu nečujno naprijed, jedanput, dvaput, triput i — nađe se u svom razredu. Soba je bila prazna. Široki prozori — bila su tri — bijahu još zastrti, a goruće plinske svjetiljke, koje su visjele sa stropa, potiho su »kuhale«, kao kad voda uskipi. Zeleni zasloni širili su svjetlo iznad dvosjedih klupa s pultom koje se pružahu u tri kolone. Od njihova svijetlog drva odvajala se tamna katedra, učeno i rezervirano, a njoj za leđima crna zidna ploča. Donji dio zida bio je obložen drvetom, a bijele okrečene stijene, iznad drvene oplate, krasilo je nekoliko zemljopisnih karata. Druga se ploča naslonila na stalku, postrance od katedre.

Hanno pođe do svog mjesta koje se nalazilo otprilike u sredini, turi svoju mapu u pretinac, spusti se teško na tvrdo sjedalo, položi ruke na kosu plohu i namjesti na njih svoju glavu. Neizreciv osjećaj ugode stade kliziti njegovim tijelom. Ova gola i tvrda odaja bijaše nelijepa i nedraga, a srce mu je pritiskalo i čitavo današnje prijepodne koje u sebi krije bezbrojne opasnosti. No zasad je na sigurnom mjestu, fizički je zaklonjen, pa može pričekati da se događaji razviju. I prvi je sat, vjeronauk, kod gospodina Ballerstedta prilično bezazlen... Papirnati jezičac ondje na okruglom otvoru u zidu stalno je vibrirao, znak da unutra struji topli uzduh; uz to su odaju grijali i plinski plamenovi. Ah, čovjek se može fino pružiti i vlažno-ukočene udove pomalo smekšati i ugrijati, da se malko »otope«. U glavu mu udari voljka i nezdrava vrućina koja je zujala u njegovim ušima i zamagljivala mu oči...

Najednom začuje iza sebe neki šušanj, na što se nervozno trže i naglo okrenu... I gle, iza najzadnje klupe izlazio je na javu trup mladoga grofa Möllna. Mladi se gospodin napokon ispetljao te, ispuzivši napolje, pljesnuo lagano rukama da otrese prašinu, a onda pošao radosna lica prema Johannesu Buddenbrooku,

»Ah, to si ti, Hanno!« reče on. »A ja sam se onamo povukao, jer sam mislio da si dio nastavničkoga tijela, kad sam čuo korake...«

Njegov se glas prekide, bilo je primjetljivo da mutira, dok u njegova prijatelja mijenjanje glasa nije ni započelo. No protegnuo se kao i mladi Mölln, koji se nije mnogo promijenio. Još je uvijek nosio odijelo neodređene boje, na kojem je ovdje ondje manjkalo pokoje dugme, a na turu se isticala velika zakrpa. Njegove ruke nisu ni sada bile pretjerano čiste, ali su bile uske i vanredno plemenito formirane, s dugim, vitkim prstima i ušiljenim vršcima nokata. Još uvijek je njegova površno očešljana, crvenkastožuta kosa padala na besprijekorno čelo, nalik na alabaster, ispod kojeg su blistale udubljene, svijetloplave oči, bistro i živo... Kontrast između grdno zanemarene toalete i rasne čistoće toga finog lica s malko zavinutim nosom i malko prćastom gornjom usnom — sada još više udara u oči negoli nekada.

»Ali, Kai«, reče Hanno rastegnuvši usta, dok se lijevom rukom hvatao oko srca, »kako si me mogao tako prestrašiti! Zašto si ovdje gore? Zašto si se sakrio? Jesi li i ti zakasnio?«

»Bože sačuvaj«, odvrati Kai. »Već sam dugo ovdje... Znaš i sâm da ponedjeljkom čovjek jedva čeka, kad će opet u zavod... Ne, ostao sam ovdje, jer mi se prohtjelo. Nadzor je imao niži nadučitelj, koji nije žalio truda da narod stjera dolje na pobožnost. A ja sam nastojao da mu stalno budem za petama... kako se god okretao i špijao oko sebe, mistik nijedan, ja sam mu bio za leđima, sve dok nije krenuo, i tako sam mogao ostati ovdje... Ali ti,« doda samilosnim glasom i sjede do Hanna opisavši nježnu gestu... »ti si negdje trčao, jadni moj? Kao da su te psima vijali! I kosa ti se lijepi za sljepoočice...« Pri tom uze ravnalo i stade njime rahliti ozbiljno i brižno kosu maloga Johanna. »Dakle, prespavao si vrijeme?... No ja sjedim ovdje na mjestu Adolfa Todtenhaupta«, prekide Kai svoje pričanje i ogleda se oko sebe, »na posvećenom mjestu najboljega đaka! No valjda neće biti zla; drugi put neću... Dakle prespavao si...«

Hanno je opet namjestio lice na prekrižene ruke. »Bio sam sinoć u kazalištu«, reče, pošto je teško uzdahnuo.

»Zbilja, sasvim sam zaboravio!... Je li bilo lijepo?«

Kai nije dobio nikakav odgovor.

»Dobro je tebi«, nastavi, kao da ga hoće uvjeriti, »to ne bi smio smetnuti s uma. Vidiš, ja nisam još nikada bio u kazalištu, a nema nade da ću u dogledno vrijeme onamo dospjeti. Čekat ću još godine i godine...«

»Samo kad poslije ne bi čovjeku bilo tako teško«, izusti Hanno i opet uzdahne.

»Da, poznam ja taj mamurluk i bez kazališta«, odvrati Kai i pokupi šešir i ogrtač svoga prijatelja koji ležahu na podu kraj klupe, uze stvari i odnese ih nečujno na hodnik.

»Onda su ti se ispušili iz glave i oni stihovi *Metamorfozâ*?« opet će Kai, kad se vratio u sobu.

»Ispušili su se«, reče Hanno.

»A jesi li se možda spremio za zemljopisni ekstemporale?«

»Nisam ništa i ne znam ništa«, reče Hanno.

»Dakle ni kemiju, ni engleski! *All right.* Onda smo braća i bojni druzi!« Kaiu je vidljivo laknulo. »Ja sam u istoj situaciji«, izjavi prokšeno. »Nisam u subotu radio, jer je sutradan nedjelja, a u nedjelju radi pijeteta... Ne, gluposti... nisam učio uglavnom zato, jer sam imao pametnijeg posla. Jasno...« doda i naglo se uozbilji, a laka rumen prelije mu se preko lica. »Da, danas bi moglo biti veselo, Hanno«.

»Ako dobijem još jedan ukor«, reče mali Johann, »ponovit ću razred, a dobit ću ga sigurno, ako budem pitan latinski. Slovo B je na redu, tu nema pomoći, Kai...«

»Vidjet ćemo! Šta, Cezar ide u šetnju... Meni pogibli prijete samo s leđa, jer kad vide Cezarovo čelo...« No Kai nije završio svoju deklamaciju. Nije ni njemu bilo ugodno pri duši. Ustade i pođe prema katedri, sjede i uze se njihati namrštena lica, na profesorskom stolcu. Hanno Buddenbrook još je uvijek odmarao čelo na prekriženim rukama. Tako su neko vrijeme sjedili šutke.

Onda je odjednom negdje u daljini nešto muklo zazujalo, a to se zujanje prometnu brzo u glasno brujanje, koje se u pola

minute opasno primaknulo...

»Narod«, reče Kai ogorčeno... »Gospode bože, kako su brzo gotovi! Ni za deset minuta nisu skratili sat...«

Siđe s katedre i krene prema vratima, da bi se pomiješao s došljacima. Hanno je pridigao samo glavu, nakrivio usta i ostao na svome mjestu.

Dođoše, stružući nogama i topćući; čuli se muški glasovi, diskanti i piskavi, iskidani organi koji upravo mutiraju; naviralo poput plime i slijevalo se hodnikom, da bi doprlo i u ovu sobu koja je odjednom bila ispunjena životom, pokretom i žagorom. U razred su ušli mlađi ljudi, drugovi Hannovi i Kaiovi, đaci niže sekunde realnoga smjera, njih dvadeset i petorica. Uputiše se, mašući rukama, ili držeći ih u džepu, na svoja mjesta, da bi otvorili svoje biblije. Bilo je tu prijatnih i »konfisciranih« lica; mladića, koji su pucali od zdravlja i mladića da se zabrineš kad ih vidiš; snažnih klipana koji će doskora postati trgovci, ili će na more, a škola im je deseta briga, — i starmalih karijerista koji briljiraju u predmetima gdje treba bubati, učiti napamet. Adolf Todtenhaupt, prvak razreda, znao je sve; otkako pamti, nije nijednome nastavniku ostao dužan odgovora. To se objašnjavalo njegovom tihom i strasnom marljivošću, a dijelom i činjenicom da se nastavnici trude da ga ne zapitaju što ne bi eventualno znao, jer bi ih to bolno dirnula i posramila: da je zatajio Adolf Todtenhaupt, njihova bi vjera u ljudsko savršenstvo bila ozbiljno uzdrmana... Imao je čudnu kvrgavu glavu, uz koju je glatka, plava kosa tijesno prianjala, crne oči s tamnim kolobarima i duge, smeđe ruke koje su virile iz prekratkih rukava njegove brižno očetkane jake. Sada je sjeo pokraj Johanna Buddenbrooka i, nasmijavši se blago i podmuklo, zaželio susjedu dobro jutro. Povodio se za modom, koja je htjela da svaka riječ bude izgovorena nehajno i drsko, a svaki glas koliko je moguće izobličen. Zatim se dao na posao, i dok je sve oko njega učilo za iduće satove, zijevalo, hihotalo ili čavrljalo u pola glasa, on je šutke bilježio nešto u školski dnevnik,

baratajući perom nadasve korektno, pri čemu je vitke prste elegantno ispružio.

Nakon dvije minute začuše se vani koraci; vlasnici prednjih klupa ustadoše bez žurbe sa svojih mjesta, a dalje straga poveo bi se ovaj ili onaj za njihovim primjerom, dok se drugi nisu dali smesti, nego su se dalje bavili svojim poslovima, ne osvrćući se na gospodina profesora Ballerstedta koji je ušao u razred, objesio svoj šešir na vrata i krenuo prema katedri.

Simpatičan debeljko, četrdesetih godina, veoma ćelav, kratke riđaste brade i ružičaste puti. Njegov je izraz bio čudna smjesa svečanog dostojanstva i lagodne čulnosti koja je poigravala oko njegovih vlažnih usana. Mašio se svoje džepne bilježnice i listao u njoj šutke; no kako mir razredu nije bio uzorit, podiže glavu, ispruži ruku na pult i zamahne dvaput, triput svojom bijelom slabom šakom, pri čemu se njegovo lice malo-po-malo tako zajapurilo da se brada učinila gotovo svijetložutom. A sve zato, da bi nakon pola minute istisnuo mučno, kao da stenje: »No«... Na to je neko vrijeme tražio uzalud druge izraze prijekora, a onda se opet obratio svome notesu, smirio se i splasnuo. Takav je bio profesor Ballerstedt.

Nekoć je htio postati propovjednikom, ali ga sklonost mucanju i naklonost svjetovnim užicima potakoše da se radije posveti pedagogici. Bio je stari momak, imao je nešto imutka, nosio je na prstu mali briljant, a veoma je cijenio dobro jelo i pilo. Od svih profesora on se jedini nije družio s kolegama, nego se zadovoljavao službenim dodirom; no rado se sastajao s neoženjenim bećarima iz trgovačkih krugova, pa i s oficirima mjesne garnizone. Dvaput dnevno jeo je u najboljoj gostionici, a bio je, dabome, član »kluba«. Ako bi se noću, oko dva ili tri sata, namjerio negdje na odraslije đake, naduo bi se i zajapurio, ali bi ipak istisnuo »dobro jutro«, i time je stvar bila za obje stranke svršena... Hanno Buddenbrook nije se trebao bojati da će mu štogod nažao učiniti; nije ga, štaviše, gotovo nikad ni pitao. Vrli se nastavnik našao s njegovim stricem Christianom često i prečesto na intimno-ljudskoj liniji, pa ga

ne bi zacijelo radovalo, da s njegovim sinovcem dođe u službene konflikte.

»No...« reče još jednom, ogleda se po razredu, pokrenu još jednom svoju mlohavu pesnicu s malim briljantom i zaviri ponovo u bilježnicu. »Perlemann, pregled...«

Negdje u razredu ustade Perlemann, ali se jedva primijetilo da se digao. Bio je to jedan od starmalih, »naprednijih« đaka. »Pregled«, reče tiho i uljudno, istegne vrat i bojažljivo se nasmiješi. »Knjiga Jobova dijeli se u tri dijela. Prvo, stanje Jobovo prije nego što je Gospod poslao na nj kušnju, odnosno pokoru: glava I, stih 1—6. Drugo, samo kušanje i što se pri tom dogodilo: glava...«

»Dobro, Perlemann,« prekide ga gospodin Ballerstedt, ganut tolikom uslužnošću i podatljivošću, i zapisa u svoju bilježnicu dobru ocjenu. »Heinricy, nastavite.«

Heinricy je bio jedan od onih klipana koji više nisu marili za Školu. Impozantan džepni nož, kojim se upravo bavio, turi u džep od hlača, ustane veoma čujno, spusti donju usnu i nakašlja se grubo, muškarački. Svima je u razredu bilo krivo, što je mjesto blagoga Perlemanna došao na njega red. Učenici su snivali i snatrili u toploj prostoriji, a tiho zujanje plinskih plamenova uljuljavalo ih je u polusan. Svi su bili umorni od nedjelje i svi su u hladno, maglovito jutro cvokotali zubima kad su izmiljeli iz tople postelje. Svakome bi bilo drago da je mali Perlemann čitav sat »prožuborio«, jer će Heinricy sigurno zapodjeti kavgu.

»Nisam bio u školi kad se to uzimalo«, reče osorno.

Gospodin se Ballerstedt ponovo nagne, zaklima slabom pesnicom, stade napinjati usnice zureći u mladog Heinricyja, uzdignutih obrva. Njegova je tamnocrvena glava drhtala od borbenog nastojanja, dok mu nije uspjelo da izusti »No«... čime je čar bio prekinut, a igra dobivena. »Od vas se čovjek ne može nikada ničemu nadati«, nastavi lako i gorljivo, »a uvijek vam je pri ruci neka isprika. Ako ste prošloga sata bili bolesni, mogli ste se poslije obavijestiti o građi koju smo prošli; a napokon,

ako prvi dio radi o stanju prije iskušenja, a drugi o samom iskušenju, mogli ste se zbilja dosjetiti da se treći dio odnosi na stanje nakon rečenoga jada i pokore. No vama nedostaje ljubavi za stvar; vi niste samo slab čovjek, nego ste uvijek spremni da svoju slabost uljepšate i obranite. A upamtite, dok budete tako postupali, nema govora o kakvom napretku ili popravljanju. Da, Heinricy! A sad sjednite. Wasservogel, izvolite nastaviti.«

Heinricy, prkosni debelokožac, sjede uz veliki štropot i lomot, prišapne svome susjedu nešto bezobrazno i potegne opet svoju nožinu. Ustade učenik Wasservogel, dječak s upaljenim vjeđama, prćastim nosom, stršavim ušima i nagrizenim noktima. Završi masnim, gnjecavim glasom rečeni »pregled«, stade pričati o Jobu, čovjeku iz krajine Uz u zemlji idumejskoj, i što se s njime zbilo. *Stari* je *zavjet* bio rastvorio iza leđa svoga prednjaka i čitao iz knjige s izrazom savršene nevinosti i predane zamišljenosti, da bi se zatim zapiljio u jednu tačku na zidu te bi ponovio ono što je uhvatio okom, prevodeći Lutherovu prozu u bijedni moderni govor i začinjajući stanke kreketavim kašljucanjem... Bio je doista odvratan, no gospodin ga Ballerstedt pohvali srdačno za njegov trud. Tome je učeniku bilo dobro u životu, jer su ga nastavnici većim dijelom hvalili, rado i nezasluženo, da bi pokazali njemu, sebi i drugima da ih to što je ružan nipošto ne zavodi da budu prema njemu nepravedni....

Vjeronauk se nastavljao. Prozvano je još nekoliko mladih ljudi, da bi se iskazali svojim znanjem o Jobu, čovjeku iz Uza u Idumeji, a Gottlieb Kassbaum, sin propala veletršca Kassbauma, polučio je, usprkos rastrojenim kućnim prilikama, izvrsnu ocjenu, jer je tačno ustanovio da je Job imao sedam tisuća ovaca, tri tisuće kamila, pet stotina grla goveda, pet stotina magaraca i mnogobrojnu služinčad.

Onda đaci smjedoše otvoriti biblije — koje su većinom već bile otvorene — a čitanje se nastavljalo. Kad bi došli do kakvog mjesta koje se gospodinu Ballerstedtu učinilo

potrebnim objašnjenja, on bi se naglo napuhnuo, rekao »dakle«... i održao, nakon uobičajenog uvoda, malo predavanje protkano općim moralnim razmatranjima s obzirom na to mjesto. Nitko ga nije slušao. U razredu je vladao pospani mir. Vrućina je bila prilična, jer se stalno ložilo, a zrak se ugrijao i od plinskih svjetiljki; bio je i prilično pokvaren, jer je u toj prostoriji disalo i isparivalo se dvadeset i pet tjelesa. Toplina, blago zujanje plamičaka i monotoni glas čovjeka koji je čitao — sve to obuze otupjele mozgove i prenese ih u tupo i blaženo snatrenje. Kai grof Mölln bio je rasklopio uz bibliju i »Nepojmljive zgode i tajanstvena djela« Edgara Allana Poea; čitao je iz te knjige naslonivši glavu na svoju aristokratsku ne posvema čistu ruku. Hanno Buddenbrook sjedio je naslonjen leđima o klupu; bio je klonuo i satrt, mlohavo je spustio donju usnu, a zamagljenim, usijanim očima pogledavao bi na knjigu Jobovu, gdje su se reci i slova rasplinjavali u crnkastu vrevu. Na mahove, kad bi se prisjetio Gralova motiva ili hoda u katedralu, spustio bi polako vjeđe i osjetio unutarnji jecaj. Njegovo je srce molilo boga da napravi čudo, pa da ovaj neopasni i spokojni jutarnji sat potraje vječno, i da mu nikad ne dođe kraj.

A ipak je došao, kako je u naravi stvari. Kreštav i pištav glas podvornikova zvona odjeknu resko školskim hodnicima i trže dvadeset i pet mozgova, koji su toplo kunjali, iz njihova snatrenja.

»Dovle«, reče gospodin Ballerstedt i zatraži razrednicu, da bi u njoj svojim potpisom potkrijepio da je toga i toga sata izvršio svoju nastavničku dužnost.

Hanno Buddenbrook sklopi bibliju, protegne se drščući i nervozno zijevne; no kad je spustio ruke i otpustio mišiće, morade naglo i mučno udahnuti nekoliko puta, da bi svoje srce, koje se časkom bilo pokolebalo kao da mu je ponestalo snage, doveo opet u takt. Dolazio je latinski sat... Hanno se ogleda prema svome prijatelju, kao da traži pomoć, no Kai, zadubljen u svoju privatnu lektiru, kanda nije opazio da je sat

dovršen. Stoga izvuče iz svoje mape Ovida, koji je bio uvezan u šarenu, ispruganu ljepenku, i otvori stranicu na kojoj su bili stihovi što ih je trebalo za danas naučiti naizust... Ne, zalud svaka nada, ti crni reci koji se, išarani znakovima olovkom, redaju jednolično jedan za drugim, a svaki je peti obilježen brojem — ne, ti stihovi zure u njega tako beznadno mutni i nepoznati, da je prekasno da ih sada kuša pobliže upoznati. Ta jedva shvaća njihov smisao, a kamoli da ijedan od tih redaka ponovi napamet. A oni, koji sa nadovezuju — a valjalo ih je za danas preparirati — uopće se ne daju odgonetnuti. Ne razumije ništa, ni jednu rečenicu!

»Što znači *deciderant, patula Jovis arbore, glandes?* obrati se očajnim glasom Adolfu Todtenhauptu koji se spremao za idući sat pogledavajući u latinsku vježbenicu. »Sve je to glupost! Samo da čovjeka gnjave...«

»Kako?« upita Todtenhaupt i nastavi pisati. »Žir s Jupitrova stabla... To je hrast... Da, ne znam ni ja pravo...«

»Hoćeš mi samo malo šaptati, kad dođem na red!« zamoli Hanno i odgurne knjigu. Onda, poprativši mrkim pogledom površno i neobvezatno kimanje najboljega đaka, izvuče se postrance iz klupe i ustade.

Situacija se promijenila. Gospodin je Ballerstedt napustio razred, a mjesto njega stajaše sada na katedri, uspravno i ukočeno poput vojnika, mali, jadni, izmoždeni čovječuljak s rijetkom bijelom bradom; njegov je crveni vratić virio iz uskoga preklopnog ovratnika, a jednom od bijelih kosmatih ručica držao je pred sobom cilindar, okrenuvši otvor prema gore. Đaci ga zvahu »paukom«, ali se u stvari zvao profesor Hückopp. Budući da je toga odmora imao nadzor na hodniku, morao je da prigleda i u razred da li je sve u redu. »Utrni svjetiljke, digni zavjese, otvori prozore!« reče, nastojeći da svom glasiću da zapovjednički ton, a pri tom je nespretno-energičnom kretnjom pomicao ruku, kao da pokreće ručicu za okretanje...»I svi napolje, na svježi zrak, sto hiljada gromova!«

Svjetiljke se ugasiše, zavjese poletješe uvis, bezbojna

svjetlost dana ispuni prostoriju, a hladan magleni zrak stade ulaziti kroz široke prozore, dok su se đaci niže sekunde gurali kroz vrata, prolazeći kraj profesora Hückoppa; jedino je *primus* smio ostati u razredu.

Hanno i Kai sretoše se na vratima i krenuše zajedno udobnim stubištem, a zatim kroz elegantan prostor pred samom zgradom. Obojica su šutjeli. Hanno je bio bijedan i oronuo, a Kai duboko zamišljen. Stigavši do velikoga dvorišta, uzmu šetati gore-dolje kroz gomilu drugova različite dobi koji se kretahu veoma glasno po vlažnim crvenkastim opekama.

Ovdje je vršio nadzor mladolik gospodin sa žutom šiljastom bradicom. To je bio fini viši učitelj. Zvao se doktor Goldener, a držao je penzionat za dječake, sinove bogatih i blagorodnih veleposjednika iz Holsteina i Mecklenburga. Pod utjecajem feudalnih mladića koji su bili povjereni njegovoj brizi, mnogo se brinuo za svoju vanjštinu, čime se potpuno odvajao od svojih kolega. Nosio je šarene svilene kravate, kicoški kaputić, nategnute hlače nježnih boja, parfimirane rupčiće s raznobojnim gajtanima. Kako je bio dijete priprostih roditelja, nije mu ta raskoš pristajala, pa su se na primjer, njegove silne nožurine smiješno isticale u šiljastim cipelama s dugmetima za kopčanje. Ponosio se, bog bi znao zašto, svojim nezgrapnim i crvenim rukama koje bi neprestano trljao, sklapao i zaljubljeno ih promatrao. Glavu bi zabacio koso i pri tom žmirkao, frkao nosom i držao usta napola otvorena, kao da tom grimasom hoće reći: »Šta je to opet, je li?...« Ipak je bio previše otmjen i fin, a da ne mimoiđe, veoma distingvirano, male nepodopštine koje bi se na primjer, znale desiti na školskome dvorištu za vrijeme odmora. On ne bi vidio da je ovaj ili onaj učenik ponio sobom knjigu, da se u posljednji trenutak malo spremi za idući sat; ne bi vidio da njegovi penzionari gospodinu Schlemielu, podvorniku, daju novac da bi im donio pecivo; da se malo fizičko takmičenje između dvojice četvrtoškolaca izrodilo u tučnjavu, pa se oko njih smjesta stvorio krug stručnjaka koji promatraju što se zbiva;

da ondje straga vuku nekoga »na pumpu«, da bi ga na njegovu sramotu polili vodom, jer se ponio nedrugarski, kukavno ili nečasno, pa mora biti kažnjen…

Bučna gomila kroz koju su prolazili Kai i Hanno, hodajući gore-dolje, sastojala se od valjanih i dosta neotesanih mladića. Uzrasli su u ratničkoj atmosferi pobjedonosne i pomlađene domovine, pa su u društvenom saobraćaju nadasve cijenili oporu muškost. Govorahu žargonom koji je bio prljav i odsječen, služeći se pri tom mnogim tehničkim izrazima. Tjelesna snaga i gimnastička vještina bijahu visoko u cijeni, a tko je mogao više popiti ili popušiti, uživao je veći ugled, a najprezreniji poroci bijahu mekušnost i gizdelinstvo. Koga bi zatekli s dignutim ovratnikom od kaputa, tome ne bi ginula pumpa. No tko bi se na ulici pokazao s palicom, toga bi u gimnastičkoj dvorani podvrgli javnome kažnjavanju, kako sramotnom, tako i bolnom…

Što su Hanno i Kai zajedno razgovarali, potonulo bi, čudno i strano, u buci i vrevi koja je ispunjala hladan i vlažan zrak. To se prijateljstvo bilo odavna pročulo u cijeloj školi. Nastavnici su ga tolerirali, iako nerado, jer su nazrijevali da se iza njega krije nešto pogano ili čak neka opozicija; a drugovi, ne mogavši odgonetnuti suštinu tog prijateljstva, pomirili su se s tom činjenicom koja je budila u njima i strah i gnušanje, pa su navikli da obojicu drugova smatraju *outlawima* i čudnovatim osobenjacima… Inače je Kai grof Mölln uživao stanovito poštovanje zbog svoje divljine i razularena neposluha, po čemu se bio i pročuo. A Hanno Buddenbrook? Ni veliki Heinricy, koji je mlatio sve i svakoga, nije se mogao odlučiti da — bilo zbog gizdelinstva, bilo zbog kukavštine — digne ruku na njega, jer bi ustuknuo pred mekoćom njegove kose, njegovim nježnim udovima, njegovim sumornim, usplahirenim ili hladnim pogledom…

»Ja se bojim«, reče Hanno svome prijatelju, zastavši kraj pobočne ograde i naslonivši se na zid. Zijevnuo je i stresao se kao da mu je hladno, skupivši revere svoga kaputića… »Ludo

se bojim, Kai, sve me boli, po cijelom tijelu... A reci, je li gospodin Mantelsack čovjek koga bi se smio toliko bojati? Da, reci sam! Uh, da je taj odurni latinski sat već prošao! Da je moj ukor već zapisan u razrednicu, da sam dobio nedovoljno, i da je sve u redu. Ne bojim se ja toga, bojim se buka i skandala, jer bez toga ne ide...«

Kai se duboko zamislio. Taj Roderick Usher je najdivnija figura koja je ikad izmišljena!« reče naglo i neočekivano. »Čitao sam malo prije, za vrijeme sata... Kad bih ikada mogao napisa ti tako dobru pripovijest...«

Kai se naime bavio pisanjem. Na to je i jutros bio ciljao rekavši da ima pametnijeg posla nego da izrađuje školske zadaće, a Hanno ga je dobro razumio. Kao mali dečko volio je pričati pripovijesti, a iz te sklonosti razviše se književnički pokušaji. Nedavno je dogotovio pjesničko djelo, neku priču ili bajku, pustolovnu zgodu, bezobzirno-fantastičnu, ovijenu sumračno-žarkom atmosferom. Stvar se događala u samoj utrobi zemlje, među usijanim kovinama, u najdubljem svetištu i radilištu zemaljskom, ali u isti mah u najdubljim i najsvetijim radilištima ljudske duše, te su praiskonske snage prirode i duha zahvaćale jedna u drugu, isprepletale se i stapale, preobražavale i pročišćivale. A to je djelo bilo pisano nekim nutarnjim značajnim, tajanstvenim, ponešto pretjeranim i čeznutljivim jezikom koji je bio prožet nježnom strastvenošću.

Hanno je tu pripovijest, dabome, poznao, a bila mu je i veoma draga; no sada nije bio raspoložen da raspravlja o Kaiovim radovima ili o Edgaru Poeu. Opet je zijevnuo, a onda uzdahnuo, pjevuckajući u isti mah motiv koji je nedavno bio pronašao sjedeći za klavirom. To je tako bila njegova navika. Često bi uzdisao, duboko udišući, jer ga je na to silila prijeka potreba da svoje srce, koje nije dovoljno radilo, malko »potjera«, ne bi li zakucalo življe; a pri tom je navikao da izdisanje udesi prema kakvoj glazbenoj temi, kakvom odlomku melodije svoje ili tuđe provenijencije...

»Vidi, dolazi dragi bog!« reče Kai, »Šetka po svome vrtu.«

»Fini je to vrt«, reče Hanno i zapade u smijeh. Smijao se nervozno i nije mogao prestati; pred ustima je držao rupčić i gledao preko njega u čovjeka koga je Kai označio kao »dragoga boga«.

Bio je to direktor doktor Wulicke, koji je upravljao školom, a sada se bio pojavio na dvorištu. Silan dugonja s mekanim crnim šeširom širokog oboda, s kratkom bradom i šiljastim trbuhom, vidljivo prekratkim hlačama i ljevkastim manšetama koje su uvijek bile veoma prljave. Izraz njegova lica bio je od same ljutine gotovo bolan, dok je žurnim koracima odmicao preko pločnika od opeke i pruženim rukama pokazivao na pumpu... Voda je curila! Nekoliko đaka pojuri pred njim na-vrat-nanos, da otkloni štetu, zatvorivši dovod. No kad je to učinjeno, stajahu još dugo i gledahu zbunjeno i zastrašeno sad pumpu, a sad gospodina direktora koji se — sav zajapuren — obratio pritrčalom doktoru Goldeneru i dubokim, muklim i potresnim glasom nešto utuvljivao. Njegov je govor bio načičkan brundavim usnim neartikuliranim glasovima...

Taj direktor Wulicke bijaše strašan čovjek. Naslijedio je jovijalna i čovjekoljubijiva starkelju, za čijeg vladanja studirahu Hannov otac i stric. Umro je ubrzo nakon godine sedamdeset i prve. Tada je pozvan za direktora Wulicke, dotle profesor na nekoj pruskoj gimnaziji, a s njime je ušao i novi duh u staru školu. Gdje je nekoć klasično obrazovanje smatrano vedrom razbibrigom koja se gajila u miru i dokolici, veselo i poletno, zavladaše sada pojmovi kao: Autoritet, Dužnost, Vlast, Služba, Karijera... i postigoše najveću cijenu i dostojanstvo. »Kategorički imperativ našega filozofa Kanta« bijaše zastava kojom je direktor Wulicke pri svakoj svečanoj besjedi opasno mahao. Škola postade državom u državi, a tako je snažno u njoj zavladao prusko-službenički duh, da su se i đaci, a ne samo profesori, osjećali kao činovnici kojima je glavna briga unapređenje i milost gospodara pri kojima valja

biti »dobro opisan…« Ubrzo nakon ustoličenja novoga direktora počeli su radovi oko pregradnje i preuređenja školske zgrade. Radilo se po najboljim higijenskim i estetičkim načelima, a sve je sretno dovršeno, kako je bilo zamišljeno. No nije li nekoć, kad je u tim prostorijama bilo manje novovjekovnog komfora, ali je vladalo više dobrodušnosti, više srca, vedrine, lagodnosti i simpatije — nije li nekoć ova škola bila prijatniji i korisniji zavod?

Sam direktor Wulicke bio je zagonetan, dvosmislen, tvrdoglav i ljubomoran kao strašni bog *Staroga zavjeta*. Bio je grozan kad bi se smiješio, užasan kad bi se naljutio. Neizmjeran autoritet kojim je raspolagao, činio ga je strašno hirovitim i neuračunljivim. Bio je podoban kazati nešto šaljivo i onda se razgoropaditi kad bi se tkogod na to nasmijao. Nijedna od kreatura koje su pred njim drhtale, nije znala kako da se prema njemu vlada. Nije preostajalo drugo, nego da ležiš u prahu i tako ga obožavaš, ne bi li luđačkom poniznošću spriječio da te ne pokosi svojom srdžbom i ne smlavi svojom velikom pravednošću…

Ime, koje mu je dao Kai, upotrebljavao je samo on i njegov prijatelj. Pazili su da ih ne čuju drugovi, jer su se bojali da ih oni neće razumjeti, bojali se ukočena i hladna pogleda u kome se ogleda nerazumijevanje, koje bi često osjetili. Ne, nije bilo ničega, u čemu bi se njih dvojica slagali sa svojim drugovima. Njima je bila tuđa i ona vrsta opozicije i osvete kojom se zadovoljavahu ostali, pa nisu marili za obične nadimke, jer su ti nadimci odisali »humorom« koji njih dvojicu nije nikako dirao, pa se ne bi mogli ni nasmiješiti. Kako je to jeftino, - prozaično i neduhovito zvati tananog profesora Hückoppa »paukom« ili kazati Ballerstedtu »kakadu«! Kako je to jadna odšteta za stegu državne službe! Za sebe i za svoga prijatelja uveo je Kai običaj da govore o svojim učiteljima spominjući samo njihova građanska prezimena s dodatkom »gospodin«. Dakle: gospodin Ballerstedt, gospodin Mantelsack, gospodin Hückopp… Time je postignuta neka odbojnost, neka ironična

hladnoća, podrugljivo distanciranje, čime je naglašeno koliko su njima ti ljudi strani... Govorahu o »nastavničkom zboru«, nastojeći da zamisle pravo i živo biće, neku vrst nemani, odurnog i fantastičnog oblika. To im je bilo draga razonoda kojom bi znali ispuniti cijeli odmor. A govorahu općenito i o »zavodu« s takvim naglaskom, da bi netko mogao pomisliti da se radi o zavodu u kakvom boravi Hannov stric Christian...

Promatrajući dragog boga, koji je neko vrijeme sijao oko sebe stravu, upirao prstom u masne papire koji su ovdje-ondje ležali i pri tom užasno režao, Kai se izvrsno raspoložio. Povukao je Hanna do vrata kroz koja su nastavnici, koji će držati drugi sat, počeli ulaziti. Stojeći kraj ulaza uzeo se klanjati neizmjerno duboko jadnim i blijedim seminaristima crvenih očiju koji su ovuda prolazili, da bi stigli svojim prvoškolcima u stražnjim zgradama. Silno se prigibao, ruke je spustio, a bijednu čeljad gledao je odozdola, ponizno i predano. No kad se pojavio sijedi nastavnik matematike, gospodin Tietge, držeći na leđima nekoliko knjiga drhtavom rukom, fantastično škiljav, zguren, žut i zapljuvan — prozbori Kai zvučnim glasom: »Dobar dan, lešino!« na što se pozorno i bistro zagledao nekamo u zrak...

Uto odjeknu zvono, a đaci smjesta nagrnuše sa sviju strana prema ulazima. No Hanno se nije prestao smijati; smijao se i na stepenicama, smijao se tako žestoko da su ga njegovi drugovi, koji okružiše njega i Kaia, hladno, gotovo indignirano omjerili pogledom, kao da se čude tolikoj blesavosti...

U razredu je vladala tišina, a svi ustadoše jednodušno kad je ušao profesor doktor Mantelsack. Bio je razrednik, a red je i običaj da razrednika poštuješ i da ga se bojiš. Zatvorio je vrata i pri tom se malko pognuo, a zatim ispružio glavu, da bi vidio da li svi stoje, objesio šešir na čavao i pošao brzo prema katedri, dižući i spuštajući glavu u naglom ritmu. Zauzevši poziciju, zagleda se nešto kroz prozor i pruženim kažiprstom, na kome je bio veliki prsten pečatnjak, pročeprka nešto između svoga ovratnika i vrata. Bio je čovjek srednjeg rasta, s

rijetkom, prosijedom kosom, kovrčavom jupiterskom bradom i kratkovidnim, izbuljenim očima poput safira, koje su blistale iza debelih naočari. Nosio je otvoreni žaket od mekane svilene tkanine, koju bi u struku svojim kratkoprstim i navoranim rukama volio nježno pipati. Njegove su hlače, kao i u svih nastavnika, izuzevši finoga doktora Goldenera, bile prekratke, te su otkrivale sare neobično širokih i sjajno ulaštenih čizama.

Najednom okrene glavu od prozora, uzdahne kratko i prijazno i rekne: »Da, da!« gledajući u nečujni razred i srdačno se osmjehne nekim učenicima. Bilo je očigledno da je dobre volje. Pokret olakšanja prođe razredom. O tome da li je doktor Mantelsack dobre volje ovisjelo je mnogo, ovisjelo je sve. Bila je naime poznata stvar da se svome raspoloženju prepušta nesvjesno, bez ikakve autokritike. Njegova je nepravednost bila doista vanredna po svojoj beskrajnoj naivnosti, a njegova je milost bila ljupka i nestalna kao božica sreće. Uvijek bi imao nekoliko miljenika, dvojicu ili trojicu kojima je govorio »ti« i zvao ih krsnim imenom. Tima je bilo dobro, kao da su u raju; ti su gotovo mogli govoriti što su htjeli: sve je bilo pravo; a nakon sata doktor bi Mantelsack s njima čavrljao, kao da su odrasli ljudi. No jednoga dana, možda nakon ferija, bivaš oboren, a nitko ne zna zašto, uništen, odbačen »ukinut«, a sad nekoga drugog zove doktor Mantelsack krsnim imenom. Tim bi sretnicima označivao pogreške u školskoj zadaćnici diskretno i kićeno, tako da su te radnje, ma kako bile manjkave, zadržale pristojno lice. Ali u drugim zadaćnicama haračio bi debelim i ljutitim perom, natapao ih crvenom tintom, tako da su izazivale zapušten i odvratan dojam. A kako nije brojio pogreške, nego je ocjene davao prema množini crvene tinte koja je utrošena, njegovi su mezimci bili na velikom dobitku. Postupajući tako nije mislio ama baš ništa; bio je uvjeren da je tako red, i da tu nema nikakve pristranosti. Da je tkogod smogao tužnu srčanost da protestira, proigrao bi mogućnost da ikada bude tikan i nazvan krsnim imenom. A tu nadu nije nitko gubio.

Sada je doktor Mantelsack prekrižio noge i stao listati po svojoj bilježnici. Hanno Buddenbbrook sjedio je prignute glave i pod klupom lamao rukama. B, slovo B bilo je na redu! Odmah će odjeknuti njegovo ime, on će ustati, nećeš znati nijedan stih, i doći će do skandala, do strašne katastrofe, ma kako razrednik bio dobre volje... Sekunde su se mučno protezale. »Buddenbrook«, sad će kazati »Buddenbrook«...

»Edgar!« reče doktor Mantelsack, zaklopi svoju bilježnicu, zadržavši u njoj kažiprst, i sjede na katedru, kao da je sada sve u najboljem redu.

Šta? Kako je to bilo? Edgar... To je bio Lüders, debeli Lüders, ondje kraj prozora, slovo L, koje nikako nije bilo na redu! Ma je li moguće? Doktor Mantelsack tako je dobre volje, da je prozvao jednog od svojih ljubimaca, jer mu nije do toga tko bi danas imao biti pitan...

Debeli Lüders ustane. Imao je lice kudrova i apatične smeđe oči. Premda je zapremao izvrsno mjesto i mogao bez muke čitavu lekciju pročitati iz knjige, bio je i zato prekomotan. Osjećao se odviše siguran, pa je naprosto odgovorio, da zbog glavobolje nije mogao jučer učiti.

»Puštaš me, dakle, na cjedilu, Edgare?« reče doktor Mantelsack ožalošćen. »Nećeš mi kazivati versove o zlatnom vijeku? Šteta, doista šteta, prijatelju! Glava te boljela? No meni se čini da si to trebao kazati na početku sata, prije nego što sam te prozvao... Nisi li i onomadne patio od glavobolje? Morao bi nešto poduzeti protiv te glavobolje, Edgare, morao bi se liječiti; jer vidiš, ako te bude stalno boljela glava, nije isključeno da zaostaneš u naucima... Timm, hoćete li ga vi zamijeniti?«

Lüders sjedne. Toga časa bio je općenito omražen. Jasno se vidjelo, da je razrednikova dobra volja znatno splasnula, i da će Lüders možda već idućeg sata biti zvan svojim prezimenom... Timm ustade, u jednoj od najzadnjih klupa. Plavokos dečko, seljačke vanjštine, koji je imao svijetlosmeđu jaku i kratke prste. Usta je držao otvorena u obliku lijevka, što

je njegovu licu davalo gorljivo-blesav izraz. Naglim je kretnjama namještao svoju knjigu i pri tom napeto gledao preda se. Onda je spustio glavu i stao čitati otegnuto, zapinjući, monotono, kao dijete kad čita iz početnice: *Aurea prima sata est aetas*...

Bilo je jasno da doktor Mantelsack pita danas mimo red i pravilo, ne brinući se nimalo tko najdulje nije bio ispitivan. Sada više nije bilo tako strašno vjerojatno, da će Hanno biti prozvan; i on popusti malo svoje udove, da bi otpočinuo...

Najednom bude Timm prekinut u svojoj lektiri. Bilo da doktor Mantelsack nije recitatora razumio, bilo da se htio razgibati — ukratko, napustio je katedru i prošetao se razredom, lagodno i blago, sve dok nije, držeći u ruci svoga Ovida, stigao do kraja i stao neposredno kraj đaka, koji je kratkim, nevidljivim gestama spremio knjigu i, dabome zapeo. Hvatao je zrak svojim ljevkastim ustima, gledao razrednika svojim plavim, poštenim i preplašenim očima, ali nije mogao izustiti ni jedan jedini slog.

»No, Timm«, reče doktor Mantelsack. »Sada najednom ne ide?« Timm se uhvati za glavu, zakoluta očima i reče napokon s luđačkim smiješkom: »Tako sam smeten, gospodine doktore, kad stojite kraj mene.«

I doktor se Mantelsack nasmiješio; nasmiješio se polaskan. »No saberite se i onda nastavite«, reče blago i otputi se natrag prema katedri.

Timm se sabrao. Izvukao je opet knjigu, otvorio je gledajući nemirno po sobi kao da traži odbjeglu pamet, a onda spusti glavu i pronađe ono što je bio izgubio.

»Ja sam zadovoljan,« reče razrednik kad je Timm završio. »Dobro ste učili, o tom nema sumnje. No osjećaj za ritam u vas je oskudno razvijen, Timm. Jasno vam je gdje treba vezati riječi, izbacujući pojedine slogove, a ipak niste, hoćemo li pravo, kazivali heksametre... No, kako rekoh, bili ste marljivi, upregli ste sve svoje sile, a tko se uvijek trudi i tko radi... Možete sjesti.«

Timm sjede, sjajeći se od ponosa, a doktor Mantelsack zapisa iza njegova imena veoma dobru ocjenu. Ali što je najčudnije, toga su trenutka svi povjerovali — i nastavnik, i Timm, i svi drugovi — da je Timm dosta dobar i marljiv učenik, koji je svoju dobru ocjenu potpunoma zaslužio. Ni Hanno Buddenbrook nije se mogao oteti dojmu, premda je osjećao kako se u njemu nešto buni i kako ga podilazi gađenje... Opet je napeto osluškivao ime koje će sada zaoriti.

»Mumme!« reče doktor Mantelsack. »Još jednom! *Aurea prima*...?«

Dakle Mumme! Hvala budi bogu, sada je Hanno spasen! Treći put neće se taj odlomak recitirati, to nije nikako vjerojatno, a što se tiče novoga teksta, to je slovo B bilo nedavno prozivano.

Mumme ustade. Blijedi dugonja s drhtavim rukama i neobično velikim, sasvim okruglim nočarima. Bolovao je na očima, a bio je tako kratkovidan da nije mogao čitati stojećke iz knjige koja leži pred njim na klupi. Morao je stoga učiti, a on je učio. No kako je bio srdačno netalentiran, a nije se ni nadao da će danas biti prozvan, to usprkos učenju nije znao mnogo, pa je doskora zamuknuo. Doktor Mantelsack pomože mu jedanput, pomože mu drugi put oštrim glasom, pomože treći put veoma razdraženim tonom, a kako Mumme nikako da prozbori ni bijele ni crne, uskipjela je u razredniku žestoka srdžba.

»To je sasvim nedovoljno, Mumme! Sjednite! Vi ste jadna figura, to mi možete vjerovati, jadna figura i kreten! Biti glup i lijen, e to je previše...«

Mumme propade natrag u klupu. Bio je nalik na nesreću, a toga časa u sobi nije bilo nikoga koji ga nije prezirao. Opet podiđe Hanna Buddenbrooka gađenje, kao da će povratiti, i stisne mu grlo. U isto je vrijeme motrio jezovitom bistrinom što se zbiva. Doktor je Mantelsack naslikao žestokim kretnjama neki zlosretni znak iza Mummeova imena, a onda je, skupivši mrko obrve, uzeo listati po svojoj bilježnici. Srdžba ga je

potakla da prijeđe na dnevni red i da pogleda na kome je danas da odgovara i da bude pitan. To je jasno! I čim je Hanno bio savladan i poražen tom spoznajom, čuo je već svoje ime, Čuo ga je kao u opakom snu.

»Buddenbbrook!« Doktor je Mantelsack rekao »Buddenbrook«, zrak je još potitravao od zvuka, a ipak Hanno nije mogao vjerovati da je to istina. U njegovim je ušima zujalo i brujalo. Sjedio je i dalje.

»*Gospodine* Buddenbrook!« reče doktor Mantelsack i pogleda ga ukočeno izbuljenim safirno-modrim očima, koje su blistale iza debelih stakala... »Biste li izvoljeli?«

Dobro, pa neka bude. Tako je moralo biti. Došlo je, istina, sasvim drukčije nego što je Hanno mislio, ali je ipak sada sve propalo. Sad ga je ščepalo. Hoće li biti mnogo krike i vike? Ustao je i smišljao neku glupu i smiješnu ispriku da je »zaboravio« naučiti spomenute stihove, kad li spazi, gdje mu njegov prednjak pruža otvorenu knjigu.

Njegov prednjak, Hans Hermann Kilian, bio je malen i crnomanjast, a imao je masnu kosu i široka pleća. Htio je postati oficir, a bio je tako obuzet idejom drugarstva da je samome Johannu Buddenbrooku, koga inače nije trpio, spremno pritekao u pomoć. Čak je upro kažiprstom na mjesto, gdje je trebalo početi...

A Hanno je zurio onamo i počeo čitati. Nesigurnim glasom, rastegnuvši obrve i usne, čitao je o zlatnome vijeku, kad su se pravda i poštenje gajili na svijetu bez osvetnika, bez ikakvih zakonskih propisa, slobodnom voljom. »Tada ne bješe ni straha ni kazne«, reče latinski. »Niti si pisane prijetnje mogao da čitaš na mjedenoj ploči; niti bi čeljad koja ište pravdu, strepila pred licem sučevim...« Čitao je s patničkim i gadljivim licem, čitao hotimice slabo i nesuvislo, propuštao neke sveze, premda su u Kilianovoj knjizi bile označene olovkom, pravio metričke pogreške, zapinjao i teško se probijao, očekujući svakog trenutka da će razrednik sve otkriti i da će se na nj oboriti... Lopovski užitak, kad gledaš pred sobom otvorenu

knjigu, draškao mu je kožu, no Hanno je bio pun gađenja, pa je varao što je lošije mogao, e da bi prijevara bila manje podla. Onda je zašutio, nastade tajac, a Hanno se cijelo vrijeme ne usudi podići oči. Tajac je bio strašan: Hanno je tvrdo vjerovao da je doktor Mantelsack sve vidio i njegove su usne bile gotovo bijele. Napokon razrednik uzdahne glasno i reče:

»O, Buddenbrbook, *si tacuisses!* Nadam se da ćete oprostiti klasični ti... Znate li, što ste uradili? Ljepotu ste povukli u blato, ponijeli ste se kao Vandal, kao barbarin; u vas nema ni zere umjetničkog osjećanja, vi ste amuzičko stvorenje, Buddenbrook, to vam se vidi na nosu! Kad bih se upitao da li ste cijelo to vrijeme kašljali ili kazivali uzvišene stihove, morao bih se prikloniti prvome mišljenju. Timm je pokazao malo ritmičkog smisla, ali prema vama on je pravi genije, on je rapsod... Sjednite! nesretniče. Vi ste učili, nema šta! Ne mogu vam dati lošu svjedodžbu. Trudili ste se svojski... Čujte, zar se ne priča po gradu da ste glazbeni, da udarate u klavir? Kako je to moguće?... No, dobro je, sjednite; bili ste marljivi, a to je dobro i hvalevrijedno.«

I on zabilježi povoljnu notu u svoju džepnu bilježnicu, a Hanno Buddenbrook sjede. Ponovilo se ono s rapsodom Timmom: ni Hanno nije mogao odoljeti nastavničkoj hvali; riječi doktora Mantelsacka iskreno su ga dirnule, kao da je njima pogođen. Toga je časa ozbiljno vjerovao da je nedarovit, ali marljiv đak koji se razmjerno časno izvukao iz afere; jasno je osjećao da svi njegovi drugovi u razredu, uključivši Hansa Hermanna Kiliana, gaje isto uvjerenje. Opet osjeti nešto kao mučninu, no bio je odviše izmoren da bi o svemu tome razmislio. Blijed, tresući se kao šiba na vodi, sklopio je oči i potonuo u letargično stanje.

Doktor je Mantelsack međutim nastavljao obuku. Prešao je na stihove koji su za danas bili zadani, i prozvao Petersena. Petersen ustade poletno i hrabro, zauze borbeni stav, spreman da riskira kreševo. A ipak mu je danas bilo suđeno da propadne! Da, sudba je htjela da sat ne prođe a da se ne

dogodi katastrofa, strašnija i teža od one koja je pogodila kratkovidnog Mummea...

Petersen je prevodio zavirujući od vremena do vremena na drugu stranicu, gdje zapravo nije imao što da traži; gradio se kao da ga ondje nešto smeta, pa bi prešao rukom preko stranice, puhnuo kao da hoće ukloniti kakvo vlakance ili prašinu, jer ga inkomodira. A tada se dogodi ono strašno.

Doktor je Mantelsack izveo naime — sasvim iznenada — žestoku kretnju, na koju je Petersen odgovorio sličnom kretnjom. U istom trenutku napusti razrednik katedru, skoči gotovo naglavce u razred i pohita dugim, nezaustavnim koracima prema Petersenu:

»Dajte mi knjigu,« reče ledenim glasom.

Petersen se grčevito uhvati za Ovida, podiže ga objema rukama kao da vrši neki obred, i nastavi napola uzetim jezikom: »Vjerujte mi... gospodine profesore... gospodine doktore... u knjizi nema ništa... Nemam nikakav ključ... ja nisam varao... bio sam uvijek pošten...« Tako je deklamirao.

»Dajte mi knjigu«, ponovi razrednik i tutne nogom o pod.

Na to Petersen klonu, njegovo je lice posivjelo.

»Dobro«, reče i preda Ovida, »tu je knjiga. Da, i ključ je u njoj. Pogledajte sami, tu se nalazi... Ali ga nisam upotrijebio!« poviče najednom u prazno.

No doktor je Mantelsack prečuo besmislenu laž koja je potekla iz očaja. Izvuče »ključ«, omjeri ga pogledom, kao da drži u ruci nešto pogano i smrdljivo, turi u džep, a knjigu baci prezirno natrag na mjesto. »Razrednicu«, prozbori muklo.

Adolf Todtenhaupt donese revno traženu razrednicu, a Petersen dobi ukor zbog pokušane prijevare, što će ga zadugo diskvalificirati i svakako će zapečatiti njegove nade da prijeđe o Uskrsu u višu sekundu. »Vi ste ljaga razreda«, reče doktor Mantelsack i vrati se na katedru.

Petersen sjedne. Osuda je pala; jasno se razabralo da se njegov susjed odmakao od njega; svi su ga motrili s mješavinom gađenja, samilosti i groze. Bio je oboren, propao,

sâm i napušten od sviju; a sve zato što se dao upecati. O Petersenu je sada vladalo opće mišljenje, da je zaista »ljaga razreda«. Njegov je slučaj priznat i primljen bez ikakva otpora, kako su bili primljeni do znanja Timmovi i Buddenbrookovi uspjesi ili nesreća bijednoga Mummea. A Petersen se tome pridružio.

Tko je od tih dvadeset i pet mladića bio zdrave i dobre konstitucije, jak i sposoban za život — taj je primao stvari kakve jesu, nije se osjećao uvrijeđen, jer je držao, da sve tako mora biti. No bilo je očiju koje — mrko i zamišljeno — gledahu preda se... Mali Johann zurio je u široka leđa Hansa Hermanna Kiliana, a njegove zlatnosmeđe oči s modrikastim sjenama bile su pune gnušanja, otpora i straha... No doktor je Mantelsack nastavljao obuku. Prozvao je drugoga đaka, bez reda i bez sistema, Adolfa Todtenhaupta, jer je za danas potpuno izgubio volju da ispituje dubiozne učenike, a onda zapade još jednoga koji je bio osrednje pripravan, pa nije znao ni to što znači *patula Jovis arbore, glandes*, pa je to morao kazati Buddenbrook... Izgovorio je to veoma tihim glasom, ne digavši oči, a doktor mu je Mantelsack kimnuo za uzdarje.

»Dakle«, reče Kai, kad su s ostalim drugovima išli preko gotičkih hodnika u kemijski kabinet »Šta veliš sada, Hanno? Jer kad vide Cezarevo čelo... Imao si nečuvenu sreću!«

»Meni je mučno, Kai«, reče mali Johann. »Ja je neću, meni je od sreće mučno ..,«

A Kai je znao, da bi u Hannovu položaju isto tako osjećao. Kemijski je kabinet bio nadsvođena odaja s amfiteatralnim klupama, dugačkim stolom za pokuse i s dva ormara koji su bili puni raznih fiola. Zrak je u razredu bio potkraj sata ponovo ugrijan i pokvaren, a ovdje je bio zasićen sumporovodikom kojim se netom eksperimentiralo, pa je strašno zaudarao. Kai naglo otvori prozor, zdipi čistopisnu teku Adolfa Todtenhaupta i uze strelovitom brzinom prepisivati današnju zadaću koju je valjalo predočiti. Hanno i nekoliko drugih učenika dalo se na isti posao. Time je bila

ispunjena cijela pauza, dok nije zazvonilo i dok se nije u sobi pojavio doktor Marotzke.

Kai i Hanno zvali su ga »niskim« višim učiteljem. Bio je tamnokos, srednjeg rasta i neobično žute puti; imao je na čelu dvije izrasline, tvrdu, prljavu bradu i isto takvu kosu. Uvijek se činilo kao da je neispavan i neopran, što je po svoj prilici bila varka. Obučavao je u prirodnim naukama, no glavno je njegovo područje bilo matematika, a bio je na glasu kao mudra glava u toj struci. Rado je govorio o filozofskim mjestima *Svetoga pisma*, a kadikad, u blagom i sanjarskom raspoloženju, udostojao bi se da tumači zagonetne stavke iz biblije osmoškolcima i sedmoškolcima, iznoseći pred njih čudnovata objašnjenja... Uz to je bio rezervni oficir, i to oduševljeni rezervni oficir. Kao činovnik i vojnik bio je kod direktora Wulickea najbolje »opisan«. Od svih nastavnika najviše je polagao na disciplinu, »obilazio« je frontu učenika, koji su stajali »u stroju«, i mjerio ih stručnim pogledom; zahtijevao je od đaka da odgovaraju kratko i odsječeno. Ta smjesa misticizma i vojničke bodrosti bijaše pomalo odvratna...

Čistopisi budu predočeni, a doktor je Marotzke išao od jednoga do drugoga, pipnuo svaku bilježnicu prstom, pri čemu bi neki učenici koji nisu ništa napisali, podmetali knjige ili stare zadaće, a on to nije opazio.

Onda započe obuka, a dvadeset i petoro mladih ljudi moralo je ponovo posvjedočiti svoju revnost u službi, tek što sada nije bio na redu Ovid, nego bor, klor ili stroncij. Hans Hermann Killian ubra hvalu, jer je znao da je $BaSO_4$ — odnosno težac ili barit — najobičnije sredstvo za krivo vaganje. Bio je, uopće, najbolji, jer je želio postati oficir. Hanno i Kai nisu znali ništa, i doktor Marotzke ih je zapisao u svoju crnu knjigu.

Kad je završeno ispitivanje, preslušavanje i ocjenjivanje, bio je tako reći iscrpljen i svaki interes za kemiju. Doktor Marotzke dade se još malo na eksperimentiranje, stade

praskati i šarene plinove razvijati, no to je bilo zato da se ispuni preostali dio sata. Na kraju je diktirao zadaću koju je valjalo naučiti do idućega sata. Onda je zazvonilo, a tako je prošao i treći sat.

Svi su bili dobre volje osim Petersena, koga je danas pogodilo; radovali su se, jer je sada dolazio šaljiv sat kojeg se nitko nije trebao bojati; bit će, štaviše, zabava i nepodopština koliko ti srce zaželi. Bio je to engleski, a poučavao je kandidat Modersohn, mlad filolog koji je — prije nekoliko sedmica — radio u zavodu kao pokusna sila. Gostovao je za *engagement* — kako se izrazio Kai, grof Mölln — ali nije bilo mnogo vjerojatnosti da će biti angažiran, jer su njegovi satovi bili prave đačke veselice.

Neki ostadoše u kemijskom kabinetu, a drugi se vratiše u razred: na dvorištu nije sada nitko morao zepsti, jer gore na hodniku imao je i za vrijeme odmora nadzor gospodin Modersohn, a taj se ne bi usudio nikoga poslati napolje. A valjalo je poduzeti i prikladne pripreme za njegov doček...

Kad je zvono najavilo četvrti sat, nije se galama u razredu nimalo stišala. Svi su ćeretali i klepetali, svi su radosno iščekivali predstavu koja će sada početi. Grof Mölln ponovo se zadubao u »Propast Usherâ«, podbočivši glavu objema rukama, a Hanno je sjedio mirno i šutke promatrao što se zbiva. Neki su oponašali životinjske glasove. Ovdje je netko resko zakukurikao, ondje dolje sjedi Wassexvogel i rokće upravo kao svinja, a ne može se razabrati da ti glasovi dolaze iz njegove nutrine. Na ploči se kočila velika risarija kredom, neka škiljava nakarada, djelo rapsoda Timma. A kad je napokon ušao gospodin Modersohn, nije — ma koliko se trudio — mogao za sobom zatvoriti vrata, jer je netko podmetnuo debeli češer, pa ga je Adolf Todtenhaupt morao najprije izvaditi...

Kandidat Modersohn bio je malen i neugledan; pri hodanju bi nakoso istegnuo jedno rame, a lice s rijetkom crnom bradom skupio bi u kiselu grimasu. Imao je strahovitu tremu.

Žmirkao je neprestano svojim svijetlim očima, duboko udisao i pri tom otvarao usta, kao da će nešto reći, No nije nalazio potrebne riječi. Tri koraka od praga stupi na »žabicu« rijetke kakvoće, koja je tako prasnula kao da je stao na dinamit. Žestoko se stresao, a onda se mučno nasmiješio, kao da se ništa nije zbilo, stao pred srednji red klupa i zgrbio se po svom običaju, naslonivši se jednim dlanom na prvu klupu... Đaci su znali za tu omiljelu pozu, pa su taj dio klupe premazali tintom, tako da je gospodin Modersohn ukaljao svoju malu, nespretnu ruku. Hinio je da ništa ne primjećuje, sakrio mokru i crnu ruku iza leđa i rekao mekanim slabim glasom: »Red u razredu nije uzorit.«

Hanno Buddenbrook volio ga je u tom trenutku i gledao nepomično u njegovo vajno, izobličeno lice. No Wasservogelovo je roktanje bivalo sve glasnije i naravnije. Najednom zapraska grašak o prozorsko staklo, mnogo graška, odbije se i popada uz tresku i lupu natrag u sobu.

»Tuča pada«, reče netko glasno i jasno, a gospodin Modersohn kao da vjeruje, jer se naprosto povlači na katedru i traži razrednicu. Nije to činio da bi nekoga zapisao, nego zato što nije poznao učenike osim njih nekolicine — premda je u tom razredu održao pet ili šest sati — pa je bio prinuždeni da ih poziva iz pismenog imenika, odoka.

»Feddermann«, reče. »hoćete li, molim vas kazivati pjesmicu.«

»Nema ga!« poviče mnogo različitih glasova. A Federmann je debelo sjedio na svome mjestu i odapinjao graškova zrna u svim pravcima neobično vješto.

Gospodin Modersohn trepne i dade se u potragu za novim imenom.

»Wasservogel«, reče.

»Umro!« poviče Petersen koga je zahvatio humor očajnika. I stružući nogama, rokćući, kukuričući i smijući se posprdno — ponavljahu svi da je Wasservogel umro.

Gospodin je Modersohn opet trepnuo, ogledao se razredom,

kiselo razvukao usta i zavirio po treći put u razredni imenik, tražeći svojom malom, nespretnom rukom ime koje će prozvati.

»Perlemann«, reče, kao da pravo ne vjeruje.

»Žalibože, poludio«, reče grof Kai Mölln jasno i odlučno, a rastućom krikom i vikom bude i to potkrijepljeno.

Tada ustade gospodin Modersohn i poviče u galamu: »Buddenbrook, vama ću za kaznu dati posebnu zadaću, a ako se vaš smijeh ponovi, morat ću vam podijeliti ukor.«

Onda sjede. — Da, Buddenbrook se doista bio smijao: prijateljeva dosjetka navela ga je na tih, ali žestok smijeh, koji nije mogao obuzdati. Činilo mu se, da je dobra, a naročito ga je potresao onaj »žalibože« svojom komikom. No kad se gospodin Modersohn na nj o kosio, Hanno se smirio i omjerio kandidata tihim i mrkim pogledom. Toga je časa vidio sve: svaku jadnu dlačicu njegove brade koja je svagdje propuštala bjelinu kože; njegove blijedosmeđe i beznadne oči; vidio je dvostruki par manšeta na malim i nespretnim rukama, jer su rukavi košulje bili na zglavcima isto tako dugi i široki kao prave manšete; vidio je čitavu njegovu pojavu, očajnu i jadnu. Vidio je i njegovu nutrinu. Hanno Buddenbrook bio je gotovo jedini koga je gospodin Modersohn poznao po imenu, a time se služio da ga stalno poziva na red, da mu zadaje ovo ili ono, da ga stalno tiranizira. A poznao je učenika Buddenbrooka samo zato, jer se tihim svojim vladanjem odvajao od drugih. Tu je blagost iskorišćivao, da bi mu nametao svoj autoritet koji drskim bukačima nije smio nametnuti... Čovjek ne može osjetiti ni puku samilost, da ti je smjesta ne naplate podlošću i prostotom, mislio je Hanno. Ja, eto, ne sudjelujem u toj hajci; ja vas ne mučim, ne iskorišćujem, kandidate Modersohn, jer mi se to čini brutalno i prosto. A kako mi vi uzvraćate? No tako jest, tako jest i tako će biti uvijek i svagdje — nastavljao je Hanno svoju misao, a strah i mučnina uzmu ga opet podilaziti. O, zašto se taj čovjek tako odvratno razgolio!

Konačno se pronašao učenik koji nije bio ni mrtav ni lud, a

bio je pripravan da kazuje engleske stihove. Radilo se o pjesmici, zvala se: *The Monkey* djetinjastoj raboti kojom se htjelo zainteresirati te mlađe ljude koji će većim dijelom na more, u trgovinu ili u druga ozbiljna zvanja. Pa da to još uče napamet!

Monkey, little merry fellow,
Thou art natur's punchinello...

Bila je tu sva sila kitica, a učenik Kassbaum čitao ih je fino iz knjige. Prema gospodinu Modersohnu nije trebalo imati nikakvih obzira. A galama je bila sve žešća i žešća. Sve su noge bile u pokretu i strugale po prašnom podu. Pijevac je kukurikao, svinja je roktala, grašak je frcao. Mladići se razularili, a to ih je gotovo opojilo. Nesređeni instinkti njihovih šesnaest, sedamnaest godina sada se probudiše. Listovi s najopscenijim crtežima dizani su uvis, davani dalje, popraćeni požudnim hihotanjem...

Ali najednom je sve utihnulo. Recitator zastade. I gospodin se Modersohn uspravi i posluša. Zbivalo se nešto ljupko. Fini i čisti zvuci potekoše slatko, pametno i nježno u nenadanu tišinu. Bila je to kutija što svira, kutija koju je netko navinuo, a sad je — usred engleskoga sata — svirala: »Ti si srce srca moga«. No upravo u tom času kad je zamrla ljupka melodijica, desi se nešto grozovito... sruči se na sve prisutne okrutno, iznenadno, snažno, silno i ubitačno.

Vrata se naime naglo otvore, a da se nije prije čulo kucanje, otvore širom, a nešto visoko i strašno uđe u razred, zagunđa između usana, zakorači i stade pred školske klupe... Bio je to dragi bog.

Gospodin je Modersohn problijedio kao krpa. Onda se ušeprtljio i skinuo s katedre stolicu s ručnim naslonom, postavio ju pred klupe i obrisao svojim džepnim rupčićem. Đaci su klisnuli uvis kao jedan čovjek. Pritiskali su ruke na bokove, stali na nožne prste, prignuli glave i grizli se za jezik

od puste smjernosti i mahnitog strahopočitanja. Zavladao je najdublji muk, nije se čulo ni daška. Netko je uzdahnuo od napora, ali je onda bilo opet sve tiho i mirno.

Direktor je Wulicke mjerkao neko vrijeme kolone koje odavahu počast, na što je ruke s prljavim, ljevkastim manšetama spustio, raširivši prste, kao pijanist koji široko zahvaća tipke na klaviru.

»Sjedi!« reče zatim svojim kontrabasom. Svakome je on govorio ti.

Đaci potonule u klupe. Gospodin Modersohn primakne drhtavim rukama stolac, a direktor sjede, postrance od katedre. »Izvolite samo nastaviti«, reče, a to je zvučilo isto tako strašno kao da je rekao: »Vidjet ćemo, vidjet ćemo, i jao si ga onome…«

Bilo je jasno zašto je došao. Gospodin je Modersohn trebao da se iskaže kao nastavnik, da pokaže što je niža sekunda realnoga smjera u ovo šest ili sedam sati od njega naučila. Radilo se je o Modersohnovoj egzistenciji, o njegovoj budućnosti. Kandidat je pružao tužnu sliku kad je opet stao na katedru i nekoga pozvao da ponovi pjesmu *The Monkey.* A kako su dosad bili samo đaci ispitivani i ocjenjivani, tako je sada istome postupku bio podvrgnut i učitelj... Ah, obje su stranke loše prošle! Dolazak direktora Wulickea bio je prepad, a nitko nije bio pripravan, osim dvojice ili trojice. Gospodin Modersohn nije mogao ispitivati cijeli bogovetni sat Adolfa Todtenhaupta koji je znao sve. A kako se u prisutnosti direktorovoj nije moglo čitati iz knjige, to je recitiranje »Majmunčeta« bijedno zapinjalo; a kad je došao na red *Ivanhoe,* znao je samo mladi grof Mölln nešto prevesti, i to zato što se privatno zanimao za taj roman. Ostali su jadno čeprkali po riječima, kašljali i zamuckivali. I Hanno Buddenbrook bio je prozvan, a zapeo je na prvome retku, pa ni makac. Direktor Wulicke progunđa nešto, kao da je žestoko povukao gudalom preko najdublje žice kontrabasa. Gospodin je Modersohn lamao malenim, nespretnim, tintom uprljanim rukama i

stalno jaukao: »A inače je tako dobro išlo! A inače je tako dobro išlo!«

To je ponavljao i kad je zazvonilo, očajnim tonom, obrativši se napola đacima, napola direktoru. Ali dragi bog stajaše uspravan i strašan, prekrstivši ruke na prsima, stajaše pred svojom stolicom i — pošto je ledeno kimnuo glavom — zagledao se ukočeno preko čitavog razreda... Onda zapovjedi da mu dadu razrednicu i zapisa ukor zbog lijenosti svima onima koji se istakoše manjkavim ili sasvim nedovoljnim znanjem, zapisa polako i metodički šestorici ili sedmorici odjednom. I Hanno Buddenbrook bio je među ukorenima. — »Pokvarit ću ja vama vašu karijeru«, reče još direktor Wulicke i nestade.

Sat je bio gotov. Tako je moralo da bude. Da, tako je to uvijek. Kad se najviše bojiš, polazi ti gotovo sve za rukom, kao da ti se netko htio narugati; ali kad se ne nadaš nikakvom zlu, eto nesreće! Hanno dakle iduće školske godine neće prijeći u viši razred... Ustade i pođe umorna pogleda napolje, trljajući jezik o bolesni kutnjak.

Kai mu pristupi, obuhvati ga rukom i uputi se s njime u dvorište. Prolazili su kroz skupine uzbuđenih sudrugova koji su raspravljali o izvanrednim događajima. Zabrinuto i milo pogleda mu u lice i reče: »Oprosti, Hanno, što sam ono prevodio mjesto da radije šutim, pa da i mene zapiše! To je tako podlo...!«

»A ja, zar nisam bio rekao što znači *patula Jovis arbore, glandes?*« odvrati Hanno. »Tako je to i nikako drukčije. Pusti, Kai, tu nema pomoći«.

»Da, čini se, da nema... Dakle, dragi ti bog hoće pokvariti karijeru! Eh, onda se moraš s time pomiriti, Hanno; jer ako je to njegova nedokučiva volja... Karijera, kako je to ljupka riječ! I karijera gospodina Modersohna otišla je do stotinu đavola. Nikada neće postati višim učiteljem, siromašak! Da, ima pomoćnih učitelja, ima viših učitelja, znaš li, ali učitelja nema. To nije lako shvatiti, to je samo za odrasle; za one koji su

sazreli, jer ih je poučio život! Moglo bi se reći: netko jest učitelj ili nije; kako netko može biti nadučitelj, to mi ne ide u glavu. Mogao bi čovjek stupiti pred dragoga boga ili pred gospodina Marotzkea, pa im to objasniti. No što bi se dogodilo? Primili bi to kao uvredu i smrvili te radi insubordinacije, a ti si u stvari tim svojim istupom pokazao da cijeniš njihovo zvanje kudikamo više nego oni sami... No, pusti ih, dođi, to su nosorozi, a ne ljudi!«

Šetahu dvorištem, a Hanno je rado slušao, što mu Kai priča, da bi ga rastresao, ne bi li zaboravio ukor.

»Gledaj, tu su vrata, dvorišna vrata; ona su otvorena, a vani je ulica. Kako bi bilo da izađemo i da se malko prošetamo po trotoaru? Sad je odmor, imamo još šest minuta vremena; mogli bismo se tačno vratiti. Ali da! To je naprosto *nemoguće*. Da li ti to razumiješ? Ovdje su vrata, ona su otvorena, nema nikakve ograde ni rešetke, ništa; a ipak je nemoguće, nemoguće je *pomisliti* da bi na jednu sekundu izašao napolje... Dakle, pustimo to! Nego drugi primjer. Bilo bi sasvim krivo, kad bismo rekli da je sada jedanaest i po ili tako nekako. Ne, sada nije jedanaest i po, nego sada dolazi zemljopisni sat. Tako!

A ja pitam koga mu drago: je li to život? Sve je iskrivljeno, izobličeno i nakazno... Ah, gospode bože, kad će nas ovaj zavod pustiti iz svoga ljubećeg okrilja...«

»Da, a šta onda? Ne, pusti, Kai, onda dolazi pitanje: što da počneš? Ovdje smo ipak u zavjetrini. Otkako je moj otac mrtav, smatraju gospodin Stephan Kistenmaker i pastor Pringsheim svojom dužnošću da me svakodnevno ispituju što hoću postati. A ja ne znam. Ništa ne mogu postati. Svega se bojim, svega...«

»Ma kako možeš biti tako malodušan! Ti sa svojom glazbom...«

»S mojom glazbom, Kai? Nije to ništa. Da putujem po svijetu i da sviram? Prvo, ne bi mi dopustili, a drugo — nikad neću biti dosta vješt. Ne znam ja gotovo ništa; malko

fantazirati, kad sam sam, to je sve. A onda, ono potucanje po svijetu mora da je strašno. Ti si drugačiji; imaš više srčanosti, pouzdanja. Ti radiš što te je volja, smiješ se svima i svakome u brk, možeš nečim uzvratiti, jer imaš nešto u ruci. Ti ćeš pisati, pričat ćeš ljudima lijepe i čudesne zgode, a to jest nešto. Sigurno ćeš postati slavan, jer si tako spretan! U čemu je stvar? Kazat ću ti: ti si vedriji, veseliji. Katkad, za vrijeme sata, mi se znamo pogledati, kao ono kad je Petersen jedini dobio ukor od gospodina Mantelsacka, premda su svi gledali u knjigu. Isto smo toga časa pomislili, no ti se posprdno nakesiš i — bog! Jer si ponosan... Ja to ne mogu. Mene to tako umara! Htio bih spavati i sve zaboraviti. Htio bih umrijeti, Kai!... Da, nikada od mene ništa. Ne mogu ni htjeti. Ne želim ni slavan postati; bojim se, kao da to ne bi bilo pravo... Vjeruj, od mene ne može biti ništa. Nedavno je — nakon priprave za krizmu — pastor Pringsheim nekome rekao, da od mene treba dići ruke, jer da potječem iz trule, iskvarene familije...«

»To je rekao?« upita Kai napeto.

»Da, on misli ujaka Christiana koji je u Hamburgu u nekom zavodu. — Ima sigurno pravo. Samo da hoće dići ruke od mene; ja bih im bio tako zahvalan!... Imam toliko briga, i sve mi je tako teško. Uzmimo da sam se porezao, da sam se negdje ozlijedio... Rana koja će na drugome zarasti za osam dana, traje na meni četiri nedjelje. Neće da zacijeli, upali se, daje se na zlo i zadaje nerazmjerne tegobe... Nedavno mi reče gospodin Brecht da je s mojim zubima zlo i naopako, da su već gotovo svi minirani, istrošeni, ne govoreći dakako o onima, koji su izvađeni. Tako stoje stvari sada. A čime ću gristi, kad mi bude trideset, četrdeset godina? Ja se ničemu ne nadam...«

»Tako«, reče Kai i poče brže hodati, »a sad ćeš mi pričati malo o svom klaviru. Htio bih naime napisati nešto čudesno; da, čudesno... Možda ću početi već za vrijeme prostoručnog risanja. Hoćeš mi svirati danas poslije podne?«

Hanno časkom zašuti. U njegov je pogled ušlo nešto sumorno, smeteno i vruće.

»Da, svirat ću, svirat ću«, reče, »premda zapravo ne bih smio. Nego odsvirati svoje etide i sonate, pa lijepo prestati. No ja ću i opet popustiti; ne mogu se toga okaniti, premda mi je onda gore.«

»Gore?«

Hanno je šutio.

»Znam o čemu sviraš«, reče Kai. A onda zašutješe obojica.

Bili su u čudnoj dobi. Kai se jako zarumenio; piljio je u zemlju ne spustivši glave, Hanno je bio blijed i strahovito ozbiljan. Njegove zamagljene oči gledale su u stranu.

Tada gospodin Schlemiel zazvoni, i oni pođu gore.

Eto zemljopisnog sata kad će se pisati ekstemporale, veoma važan ekstemporale o području Hessen-Nassau. U razred uđe čovjek riđe brade, odjeven u dugački smeđi kaput sa skutovima. Njegovo je lice bilo bijelo, a na rukama, na kojima su pore bile širom otvorene, nije rasla nijedna dlačica. To je bio duhovit nastavnik, gospodin doktor Mühsam. Bolovao je na plućima, nekad je i krv bacao, a govorio je stalno s ironičkim prizvukom, jer je držao da je isto tako duhovit kao što je bolestan. Kod kuće je imao neku vrstu Heineova arhiva: zbirku spisa i predmeta koji su se odnosili na drskog i bolesnog pjesnika. Sada je međutim skicirao na tabli Hessen-Nassau i zamolio zatim s turobno-posprdnim smiješkom, da bi gospoda izvoljela upotpuniti tu skicu naznačivši u svojim bilježnicama sve što je u rečenoj pokrajini važno i zanimljivo. Činilo se kao da želi izvrgnuti ruglu i đake i Hessen-Nassau, a ipak to je bio veoma važan ekstemporale kojeg su se svi plašili.

Hanno Buddenbrook nije znao ništa o toj pokrajini, to jest malo ili gotovo ništa. Htio je malko zaviriti u teku Adolfa Todtenhaupta, ali Heinrich Heine koji je, svojoj patničko-uzvišenoj ironiji usprkos, veoma budno pazio na svaku kretnju, smjesta je to opazio i popratio riječima: »Gospodine Buddenbrook, dovodite me u napast da vam naložim da zatvorite svoju teku, ali se bojim da vam time ne iskažem

preveliku uslugu. Nastavite«.

Ta je primjedba sadržavala dvije dosjetke. Prvo je doktor Mühsam kazao Hannu »gospodin«, a drugo je bila riječ o nekoj »usluzi«. No Hanno je i dalje jalovo mozgao nad svojom bilježnicom, a napokon je predao gotovo prazan list, na što je s prijateljima izašao.

Današnji je dan bio dakle preturen. Blago onome tko je sretno isplivao, te njegova savjest nije opterećena nikakvim ukorom. Taj će sada poletno i bezbrižno sjesti u svijetlu dvoranu i crtati pod vodstvom gospodina Drägemüllera.

Dvorana za crtanje bila je prostrana i svijetla. Sadreni odljevi prema antiki stajahu na zidnim policama, a u velikom ormaru bijaše svakojakih klada i dječjih igračaka, naročito sitnih komada pokućstva koje bi također služilo kao model. Gospodin je Drägemüller bio plećat čovjek s kratkom okruglom bradom i glatkom, smeđom, jeftinom vlasuljom koja je na zatiljku podmuklo stršila. Posjedovao je dvije vlasulje: jednu s duljom, a drugu s kraćom kosom. Kad bi dao podrezati bradu, nasadio bi onu kraću... Imao je on i drugih ideja kojima se odvajao od ostalog svijeta, a nisi mogao da mu se ne nasmiješ. Tako bi mjesto olovka govorio »olovna«, a gdjegod bi se pojavio, širio bi oko sebe uljeno-alkoholni zadah, pa su neki tvrdili da pije petrolej. Rado je zamjenjivao kolege, obučavajući u drugim predmetima; to su mu bili najljepši časovi. Onda je držao predavanja o Bismarckovoj politici koja bi popratio upornim, spiralnim kretnjama od nosa do ramena, govore, pune mržnje i straha, o socijalnoj demokraciji. »Socijalizam je pred vratima!« Uvijek je bio grčevito užurban. Sjeo bi kraj učenika, za vonjao žestoko po špiritu, lupnuo đaka po čelu svojim pečatnim prstenom i viknuo ovu ili onu riječ: »Perspektiva! Sjenčanje! Olovna! Socijalna demokracija! Sloga! Jedinstvo!« — i smjesta pohitao dalje.

Kai je toga sata radio na svom novom književnom djelu, a Hanno se zabavio time da je u duhu upravljao orkestrom, izvodeći neku uvertiru. Kada je i to bilo gotovo, pošli su u

razred po svoje stvari; put kroz dvorišna vrata bio je sada slobodan,

I đaci krenuše kući.

Hanno i Kai išli su zajedno sve do male crvene vile izvan grada, noseći ispod ruke svoje knjige. Onda je mladi grof Mölln imao da prevali još dalek put do očinskoga doma. A nije nosio ni ogrtač.

Jutarnja se magla bila prometnula u snijeg koji je u velikim bijelim pahuljama padao na zemlju i pretvarao se u blato. Rastadoše se na vrtnim vratima Buddenbrookove kuće; no kad je Hanno već odmakao kroz nasade pred kućom, dotrča za njim Kai i ovije mu ruku oko vrata. »Nemoj biti očajan... I radije ne sviraj!« doda tiho. Onda njegova vitka i zapuštena pojava nestane u snježnoj mećavi.

Hanno ostavi svoje knjige na hodniku, spustivši ih na pladanj što ga je medvjed pružao preda se, i ode u dnevnu sobu, da bi pozdravio majku. Ona je sjedila na počivaljci i čitala neku žuto broširanu knjigu. Dok je stupao preko saga, pogledala ga je svojim smeđim, usko položenim očima koje su bile obrubljene modrikastim sjenama. Kad je stajao pred njom, prihvatila je njegovu glavu rukama i poljubila ga u čelo.

Zatim Hanno pođe gore u svoju sobu, gdje je gospođica Clementina priredila za njega mali doručak, opere se i nešto založi. Kad je bio gotov, uze iz ladice omotić malih, oštrih ruskih cigareta koje mu također nisu više bile nepoznate, i stade pušiti. Onda sjede za harmonij i odsvira nešto teško i strogo, neku Bachovu fugu. Najzad sklopi ruke na zatiljku i zagleda se kroz prozor u snježne pahuljice koje su nečujne lepršale padajući na zemlju. Inače nije tu bilo ništa. Pod njegovim prozorom nije se više nalazila gizdava bašča sa šumnim vodoskokom. Vidik je bio presječen sivim pobočnim zidom susjedne vile.

U četiri sata se ručalo. Gerda Buddenbrook, mali Johann i gospođica Clementina bijahu sami. Poslije ručka Hanno je u salonu spremio sve što je potrebno za muziciranje i dočekao

za klavirom svoju majku. Izvodili su sonatu *Opus 24* od Beethovena. Kad su svirali *adagio*, violina se raspjevala kao anđeo, ali je Gerda ipak skinula instrumenat s podbratka, omjerila ga nezadovoljnim pogledom i rekla da nije disponirana. Nije više htjela svirati, nego se povukla u svoju sobu da počine.

Hanno ostade sam u salonu. Priđe staklenim vratima koja su vodila na usku verandu i zagleda se na nekoliko minuta u raskvašene nasade pred kućom. Najednom uzmače, trže naglo svijetložutu zavjesu i zastre njome vrata, tako da se odaja našla u žućkastome polumraku, i pođe uzbiban prema klaviru. Tu opet stane i ostade tako nekoliko minuta, zureći ukočeno i tupo u jednu tačku. Njegov je pogled bivao tamniji, dok se nije posve zamaglio i rasplinuo... Onda sjede i poče fantazirati.

Bijaše to posve običan motiv što ga je sebi izvodio, sitnica, ništa, odlomak melodije koja nije postojala, poldrug takta. A kad je ta figura prvi put zazvučala u niskom položaju, tako snažno da se tome nitko ne bi nadao — kao da bi je trebalo objaviti pozaunama, jednoglasno i odlučno, kao pratvar i ishodište svega što će još doći — nije se moglo nikako predvidjeti šta se time htjelo reći. No kad ju je Hanno ponovio u diskantu, imala je posve drugu boju i podsjećala je u toj harmonizaciji na zahukano srebro; a pokazalo se da se raspada i propada, da nije drugo no čeznutljivo i bolno padanje iz jednog premeta u drugi... Skroman izum kratkoga daha koji je preciozno-svečanom odlučnošću, kojom je iznesen i postavljen, zadobio neku čudnu, značajnu i zagonetnu cijenu. A tad započeše burne pasaže, neumoran slijed sinkopi koje dolaze i odlaze, koje traže, lutaju, a pri tom ih razdiru krikovi kao da je neka duša teško uznemirena time što je čula, a nikako da utihne, nego uvijek novim harmonijama pita, tuži i zamire, a onda se ponavlja požudno i kao da budi nade. I sve su češće sinkope zbunjeno gurane od užurbanih triola... No tjeskobni krikovi, koji su se također čuli,

poprimahu oblik, postajahu tijelo, stapahu se u jedno, postajahu melodijom, i tako dođe dotle da su, ponizni i snažni, prevladali sve ostalo, nalik na žarke vapaje puhalačkih instrumenata.

Nestalne žurbe sada je nestalo: umuknulo je lelijanje, talasanje, izmicanje, a pobjednički je zazvučao, nepokolebljivo-jednostavnim ritmom, skrušeni koral, nalik na djetinju molitvu... Svršavao se kao u crkvi. Onda dođe *fermata,* pa tišina. I gle, odjednom se oglasi posve tiho, nalik na diskretni sjaj staroga srebra, onaj iskonski motiv, skromno iznašašće, glupa ili zagonetna figura, ono slatko i bolno propadanje iz jednoga premeta u drugi. Tada se podiže silna uzbuna, zavlada divlja žurba kojom gospoduju snažni akcenti što podsjećaju na fanfare, izraz bijesne odlučnosti. Šta se zbilo? Šta se to sprema? Odjekuje kao lovački rogovi koji zovu na odlazak. A tada se očitova neko pribiranje, koncentracija; čvršći se ritmovi povezaše, poče nova figura, drska i zgodna improvizacija, neka lovačka popijevka, što li, nešto poduzetno i burno. No u suštini svojoj nije bila radosna, nego je bila protkana očajnom obiješću. Signali koji su iz nje zvučali, bijahu nalik na tjeskobno dozivanje, a onda bi opet i opet izronio iz svega toga, nategnutim i bizarnim harmonijama, mahnito i mučno, blaženo i slatko, onaj prvi, tajanstveni motiv... A onda nahrupiše događaji koje nitko ne bi mogao zaustaviti i kojima nitko ne bi mogao shvatiti smisao i suštinu. Bijeg od pustolovnih zvukova i ritmova, bijeg od glazbenih avantura kojima Hanno nije bio gospodar, ali su one nicale i rasle pod njegovim neumornim prstima, te ih je dječak doživljavao, a da ih prije nije upoznao... Sjedio je, nagnut malko nad tipke, rastavljenih usana; njegov je pogled bio dalek i dubok, a smeđa je njegova kosa pokrivala mekim uvojcima sljepoočice. Šta se zbivalo? Šta se doživljavalo? Da li je netko prevladao užasne zapreke, da li je ubio zmaja, popeo se na strmu stijenu, preplivao riječnu bujicu ili prošao kroz plamen? A nalik na bučan i pomalo kričav smijeh (ili

tajanstveno obećanje i blaženu slutnju?) provlačio se prvi motiv, ono padanje iz jednoga premeta u drugi... Da, činilo se, kao da izaziva, draži, kao da potiče sve nove i nove napore, silne pothvate. Za njim nadođoše mahnite oktave u bijesnom zaletu, zamirahu poput krikova, a onda započe neko bujanje i nadimanje, polagani, stalni *crescendo*, kromatični usponi, prožeti divljom, neodoljivom čežnjom, prekidani naglim *pianissimom* koji bode i bridi, vija i draži, da čovjeku nestaje dah; da ga obuzima strava, jer mu se čini da tla nestaje ispod njegovih nogu, da će ga progutati žudnja... Jedanput, samo jedanput se učinilo, kao da će se iza daljine, tiho i prijekorno, začuti prvi akordi skrušenog vapaja, one pokajničke molitve, ali ih je brzo preplavila bujica kakofonija, koje se slijevaju, valjaju, naviru i uzmiču, zapljuskuju visoko, visoko, a onda padaju u bezdan, ali, rekao bih, uporno teže k jednome cilju, neizrečenoj svrsi, koja se mora ukazati, i to sada, upravo sada kad je dostignuta strašna ova kulminacija, kad se želja i žudnja prometnula u neizdržljivu žeđ koja mora biti utažena... Došlo je, jer se nije moglo više zadržati; grčevi čežnje nisu mogli dulje potrajati; došlo je kao da se razdire zavjesa, kad se nekim čudom otvaraju dveri, rastvara trnova živica, a plamene barijere padaju u prah i pepeo... Rješenje, odrješenje od muke i bola, ispunjenje, potpuno zadovoljenje — sve je najednom osvanulo, zanosni je kliktaj razriješio sve u skladno sazvučje. A slatkim i čeznutljivim *ritartandom* uronio je taj akord smjesta u drugi, a to je bio onaj prvotni motiv!

Što je zatim slijedilo, dade se usporediti samo s velikim slavljem, trijumfom, raspuštenim orgijanjem jedne te iste figure koja se kočoperila u svim zvukovnim nijansama, razlijevala se u svima oktavama, naglo zajecala, izdrhtala se u *tremolandu*, pjevala, ijukala, plakala, a sada je, odjenuta burnom i šumnom raskoši, bisernom i zvučnom raskoši orkestralne opreme, prolazila mimo poput pobjednika... Bilo je u tome nešto brutalno i tupavo, ali i vjerski-asketsko, kao da se predaješ sav i nestaješ u fanatičnom kultu te ništetne

sitnarije, toga komadićka melodije, toga kratkog harmonijskog iznašašća, djetinjarije od poldrug takta... Ali i nešto grešno i kažnjivo zbog beskrajne nezasitnosti kojom je ta stvarca uživana i iskorištena; neki očajni cinizam, nešto kao spremnost da užiješ sve slasti i da propadneš; da iskapiš kupu do dna, do posljednje kapi, do gađenja i sitosti, dok napokon, napokon, u općem umoru, nakon orgijanja zažubori tihi *arpeggio* u molu, uspne se za jedan ton, razriješi se u duru i, turobno kolebajući, utihne.

Hanno je sjedio još nekoliko trenutaka nepomičan; bradu je spustio na grudi, a ruke položio u krilo. Bio je veoma blijed, u njegovim koljenima nije bilo nikakve snage, a oči su ga žestoko pekle. Ode u susjednu sobu, pruži se na divanu i ostade tako dugo, dugo, a da se nije ni makao.

Poslije su povečerali, na što je sa svojom majkom odigrao partiju šaha koju nitko nije dobio. Ali još nakon ponoći sjedio je u svojoj sobici za harmonijem, na kojem je gorjela svijeća. Kako ništa više nije smjelo zazvučati, svirao je u duhu, premda je odlučio da sutra u pola šest ustane, da bi izradio najvažnije školske zadaće.

To je bio jedan dan u životu maloga Johanna.

TREĆE POGLAVLJE

S tifusom je ovako:

Čovjek osjeća kako se u njemu rađa neka duševna nelagodnost koja se naglo produbljuje i pretvara u nemoćni očaj. U isto vrijeme ovlada njime fizička malaksalost koja se

ne proteže samo na mišiće i na tetive, nego i na funkcije svih nutarnjih organa, a dabome i na funkcije želuca koji s gnušanjem odbija hranu. Bolesnik je veoma pospan i želio bi da spava, ali usprkos krajnjemu umoru san je bolesnikov nemiran, površan, tjeskoban i neprijatan. Mozak boli, tup je nekako i zbunjen, zavijen u maglu i prosijecan vrtoglavicom. Mukla bol prožima sve udove. S vremena na vrijeme poteče bez nekog naročitog razloga iz nosa krv. — To je uvod.

Onda dolazi žestoka tresavica koja potresa čitavim tijelom, zapliće zube teškim cvokotanjem — znak da je počela groznica koja ubrzo dostiže svoju kulminaciju. Na prsima i na trbuhu javljaju se sada crvene mrlje, velike poput graška. Pritiskom prsta možeš ih izbrisati, ali se smjesta vraćaju, čim popustiš. Bilo bjesni, broji do stotinu kucaja u minuti. Tako prolazi, uz tjelesnu toplinu od 40 stupnjeva, prva nedjelja dana.

Druge sedmice čovjek se oslobađa bola u glavi i udovima, ali je vrtoglavica postala mnogo žešća. U bolesnikovim ušima tako bruji i huji, da je cijelo to vrijeme upravo nagluh. Izraz lica postaje glup. Usta su sve češće otvorena, oči zamagljene i odsutne. Svijest je pomračena; bolesnik bi samo spavao i spavao, a često ponire, a da nije zaspao, u olovnu omamu u kojoj se gubi svijest. Međutim bulazni, a njegovo uzbuđeno fantaziranje ispunja bolesničku sobu. Njegova je mlohava bespomoćnost porasla u tolikoj mjeri, da je nečist i odvratan. I njegove desni, njegovi zubi i njegov jezik — sve je to pokrito crnkastom masom koja okužuje dah. Naduvena trbuha leži nepomično na leđima. Kliznuo je s jastuka, spustio se prema dnu postelje; njegova su koljena razmaknuta. Sve u njemu radi užurbano, naglo i površno: i njegovo disanje i puls, koji proizvodi do sto dvadeset površnih trzavih kucaja u minuti. Očni su kapci napola sklopljeni, obrazi nisu više usijani od groznice, kao na početku, nego su poprimili modrikastu boju. Crvene, graškaste pjege na prsima i trbuhu znatno su se umnožile. Temperatura doseže 41°...

Treće je nedjelje bolesnik najslabiji. Glasni je delirij

utihnuo, a nitko ne može reći da li je duh bolesnikov potonuo u praznu noć, ili se otuđio tijelu, okrenuo od bolesti, pa sada boravi u dalekim, dubokim i tihim snovima koji se ne očituju nikakvim glasom ni znakom. Tijelo je međutim potpuno neosjetljivo, ništa! To je doba, kad će pasti odluka...

Kod nekih je individuuma oteščana dijagnoza posebnim okolnostima. Uzmimo, na primjer, da su se početni simptomi bolesti: nelagodnost, umor, pomanjkanje teka, nemiran san, glavobolja — javljali većinom i prije, dok je pacijent — nada svoje obitelji — bio inače potpuno zdrav. Uzmimo da ti simptomi, iako se naglo pojačavaju, nisu i ne mogu biti upadljivi, kao nešto izvanredno. Šta onda? — Valjan i učen liječnik, kao — da spomenemo jedno ime — doktor Langhals s malim crno kosmatim rukama, moći će ipak bez otezanja nazvati stvar pravim imenom, a pojava fatalnih crvenih pjega na prsima i na trbuhu rješava pitanje, potvrdivši dotadašnje bojazni. Liječnik neće kolebati što će poduzeti i kakva, će sredstva primijeniti. Pobrinut će se za što prostraniju sobu, koju valja što češće prozračiti i paziti da temperatura ne bude viša od sedamnaest stupanja. Izrijekom će odrediti najveću čistoću, a toplo će preporučiti, da se što češćim pravljenjem postelje očuva tijelo što je dulje moguće — u nekim to slučajevima nije dugo moguće — od rana, koje nastaju od ležanja. Zahtijevat će stalno čišćenje usne šupljine mokrom krpicom od platna, a što se tiče ljekarija, poslužit će se mješavinom joda i jodkalija, propisat će kinin i antipirin, a napose će odrediti laku i što krepču dijetu, budući da su crijeva i želudac teško pogođeni. Groznicu, koja bolesnika troši i iscrpljuje, pobijat će kupkama, potpunim kupeljima kojima valja podvrći bolesnika veoma često, svaki treći sat, bez prekida, danju i noću, pri čemu treba vodu ohlađivati polako, i to s nogu. A nakon svake kupke dat će brzo nešto za okrepu, da bolesnik živne, malo konjaka ili šampanjca...

No sva ta sredstva primjenjuje štono riječi odoka, kud puklo da puklo. Služi se njima, jer drži da bi mogla povoljno

djelovati, ali u stvari ne zna da li njihova primjena ima kakav-takav smisao, kakvu-takvu vrijednost. Jedno mu naime nije poznato, jedno se pitanje nameće od početka bolesti, a kako ne može na nj odgovoriti, liječnik tapa u mraku sve do treće nedjelje, sve do »krize«, kad će se stvar odlučiti: ili — ili... Liječnik ne zna da li je bolest, koju zove tifusom, u tom konkretnom slučaju obična nezgoda, neugodna posljedica infekcije kojoj se pacijent mogao ukloniti i koju treba pobijati sredstvima nauke — ili je to naprosto neka vrsta raspada i rasula, obličje same smrti koja se mogla pojaviti u kakvoj drugoj maski, i protiv koje nema lijeka.

Da, tifus je takva stvar: u daleke sanje, koje potiču groznicu, u vrelu izgubljenost bolesnikovu, valja prizvati život bodrim i jasnim glasom, pozvati ga da uđe. Svjež i energičan zov dostići će duh bolesnikov koji se uputio tuđim i vrućim putovima što vode u hladovitu sjenu i mir. A čovjek napinje uši, čuvši tu svijetlu, malko podrugljivu opomenu koja mu veli neka se vrati. Opomenu koja dopire iz krajeva što ih je daleko za sobom ostavio i pomalo zaboravio. Uzavrije li na to u njemu nešto nalik na stid zbog propuštene dužnosti, a s time i čuvstvo obnovljene energije, srčanosti i radosti, ljubav i solidarnost prema šaljivom, šarenom i grubom zbivanju kojemu je okrenuo leđa — e onda će on, ma kako daleko bio odlutao, hodajući tuđom i vrućom stazom, poći natrag, odakle je došao. Okrenut će se i ponovo živjeti. Ali ako se trgne, ako protrne od straha i gnušanja, kad začuje glas života, ako to sjećanje, taj veseli, izazovni glas potakne u njemu otpor, te bolesnik trese glavom, pruža ruke iza svojih leđa, kao da se hoće obraniti i potrči stazom, koja mu se pruža kao izlaz, kao mogućnost da pobjegne — e onda je stvar jasna. Onda će umrijeti.

ČETVRTO POGLAVLJE

»Nije pravo, Gerda, nije pravo!« rekla je stara gospođica Weichbrodt valjda po stoti put, zabrinuto i prijekorno. Večeras je zauzela mjesto na sofi, sjedeći u društvu svoje bivše učenice, gospođe Permaneder, njezine kćeri Erike, sirote Klothilde i triju gospođica Buddenbrook iz Široke ulice, koje su sve posjedale oko okruglog stola u sredini odaje. Zelene vrpce njezine kapice padahu niz djetinja ramena, od kojih je jedno morala visoko uzdići, da bi mogla na ploči od stola gestikulirati. Tako se bila usitnila u svojoj sedamdeset i petoj godini!

»Nije pravo, vjeruj ti meni, Gerda, tako se ne radi!« ponavljala je gorljivo drhtavim svojim glasom, »Ja sam jednom nogom u grobu, neću više dugo, a ti me hoćeš... Ti nas hoćeš ostaviti, hoćeš se zauvijek s nama rastati... odseliti se... Da je to putovanje, da hoćeš posjetiti Amsterdam... ali zauvijek!« I ona potrese svojom starom, ptičjom glavom s pametnim, smeđim očima koje su turobno gledale u svijet. »Istina je, da si mnogo izgubila...«

»Nije izgubila mnogo, nego sve,« reče gospođa Permaneder. »Ne smijemo biti egoistični, Terezo, Gerda hoće otići i ona ide; tu nema pomoći. Došla je s Thomasom, prije dvadeset i jednu godinu, svi smo je mi voljeli, premda smo joj bili zacijelo odvratni... Da, odvratni, Gerda, nemoj poricati! Ali Thomasa, više nema i... nikoga više nema. Šta smo mi njoj? Ništa. Nas to boli, ali putuj, zbogom, Gerda, i hvala ti, što nisi već prije otputovala; onda, kad je umro Thomas...«

Bilo je to nakon večere, u jesen. Mali Johann (Justus, Johann, Kaspar) počivao je otprilike šest mjeseci, otpraćen blagoslovom pastora Pringsheima, vani na rubu grobljanskoga

luga, pod križem od kamena vapnenca i pod obiteljskim grbom. Izvana je dopirao šum kiše koja je šuštala u napola ogoljelim krošnjama drvoreda. Katkad bi dunuo vjetar, a kiša bi onda udarala o stakla na prozorima. Svih osam dama bilo je odjeveno u crno.

Bio je to mali obiteljski sastanak, oproštajno veče. Valjalo se oprostiti od Gerde Buddenbrook koja se spremila da ostavi grad i da se vrati u Amsterdam, gdje će, kao nekoć, guditi sa svojim starim ocem. Nikakva je obveza nije više zadržavala. Gospođa Permaneder nije imala nikakvih argumenata kojima će tu odluku pobijati. Pomirila se sa sudbinom, ali je u dubini svoje duše bila veoma nesretna. Kad bi udovica senatora Buddenbrooka ostala u gradu, sačuvala bi svoje mjesto i svoj čin u društvu, a i njezin bi imutak ostao na licu mjesta. Obitelji bi preostalo nešto nekadašnjeg prestiža, ali tako... No bilo kako bilo, gospođa je Antonija bila gotova da drži visoko glavu, dokle god bude živjela u zemlji, i dokle god ljudi budu na nju gledali. Njezin se djed vozio četvoropregom...

Unatoč životnim burama i olujama što ih je bila preturila, i unatoč želučanoj slabosti koja ju je mučila, nitko ne bi rekao, da je navršila pedesetu. Njezina je koža malo popustila i postala maljava, a nad gornjom usnom — lijepom gornjom usnom Tonike Buddenbrook — rasle su dlačice nešto obilnije. Ali na glatkom tjemenu, koje je sada pokrivala žalobna kapica, ne bi našao ni jednu sijedu vlas.

Njena sestrična, sirota Klothilda, primila je vijest o Gerdinu odlasku kao što valja primati sve ovozemaljske stvari: ravnodušno i blago. Netom je za večerom dobrano založila, jedući tiho i neumorno, a sada je sjedila, siva i mršava kao uvijek, izgovarajući otegnuto ljubazne riječi.

Erika Weinschenk, kojoj je sada bila trideset i prva, nije također bila podobna da se uzbuđuje zbog tetkina odlaska. Doživjela je teških časova, pa je zarana stekla neku vrst rezignacije. U njenim umornim, svijetloplavim očima — očima gospodina Grünlicha — zrcalilo se predan je zbog promašena

života, a jednako je zvučao i njezin pomalo ojađen glas.

Gospođice Buddenbrook, kćeri strica Gottholda, bile su pikirane kao obično i veoma kritične. Friederika i Henrietta, starije, postajale su tokom godina sve mršavije i sve šiljastije, a Pfiffi, najmlađa, koja je navršila tek pedeset i treću, činila se nekako premalena i predebela...

I stara konzulica Kröger, udovica ujaka Justusa, bila je večeras pozvana. No bila je indisponirana, a možda nije imala prikladne haljine, tko zna?

Govorilo se o Gerdinu putovanju, o vlaku kojim namjerava putovati, o prodaji vile i pokućstva, što je preuzeo mešetar Gosch. Jer Gerda nije uzimala ništa sa sobom: odlazila je, kao što je bila došla.

Onda je gospođa Permaneder stala govoriti o svom životu promatrajući ga s najvažnijeg stanovišta i raspravljajući o prošlosti i budućnosti, premda o budućnosti nije bilo mnogo što da se kaže.

»Da, kad budem mrtva, neka se i Erika odseli kamo hoće,« zborila je ona, »ali ja ne bih mogla nigdje drugdje izdržati, i dok živim, budimo složni nas nekoliko koji smo preostali... Jedanput nedjeljno doći ćete k meni na večeru... Prevrtat ćemo obiteljske papire i čitati.« — Dodirnula je mapu koja je pred njom ležala. »Da, Gerda, primam je zahvalna srca. Dakle, vrijedi?... Čuješ, Thilda?... Ja ću vas pozivati, premda bi zapravo mogla i ti, jer ako hoćemo pravo, ne stojiš ti gore od nas ostalih. Da, tako je to. Čovjek se trudi, zalijeće se i bori... a ti si fino posijedila i strpljivo sve dočekala. No ti si ipak veliko tele, draga moja Thilda, nemoj mi zamjeriti...«

»Oh, Tony«, reče Klothilda i nasmiješi se.

»Žao mi je što se ne mogu oprostiti s Christianom«, reče Gerda, i tako dođe govor na Christiana. Nije bilo mnogo nade da će ikada izaći iz zavoda kamo su ga bili smjestili, premda njegovo stanje nije zacijelo bilo tako teško, da ne bi mogao živjeti na slobodi. Ali njegovoj je supruzi današnja situacija veoma prijala, a bila je — kako reče gospođa Permaneder — u

»kompaniji« s liječnikom, pa će Christian po svoj prilici zaključiti svoje dane u ludnici.

Onda je nastala pauza. Tiho, obzirno, prešlo se na nedavne događaje, a kad je spomenuto ime maloga Johanna, zavlada u sobi opet muk, pa se šum kiše pred kućom jače razabirao.

Kao da je teška neka tajna zavila Hannovu posljednju bolest, koja je, čini se, protekla neobično strašno. Govoreći prigušena glasa, u pola riječi, natuknuvši ovo ili ono — svi su pognuli glavu ili bi gledali u stranu. Onda dozvaše u pamet posljednju epizodu... posjet maloga, odrpanoga grofa, koji je gotovo silom prokrčio sebi put do bolesnikove sobe... Hanno se nasmiješio, kad njegov glas, mada inače nije nikoga više prepoznavao, a Kai mu je neprekidno ljubio obje ruke.

»Ljubio mu je ruke?« upitahu gospođice Buddenbrook iz Široke ulice.

»Da, mnogo puta.« I svi se duboko zamisliše.

Najednom gospođa Permaneder prosuzi.

»Tako sam ga voljela,« zajeca ona... »Vi ne znate, kako sam ga jako voljela... više nego vi svi... Da, oprosti, Gerda, ti si majka... Ah, bio je anđeo...«

»Sada je anđeo,« ispravi je Sesemi.

»Hanno, mali Hanno«, nastavi gospođa Permaneder, a suze potekoše niz maljave i uvele obraze... »Tom, otac, djed i svi ostali! Gdje su? Nema ih. Ah, to je okrutno i žalosno.«

»Opet ćemo se vidjeti«, reče Friederika Buddenbrook i pri tom sklopi ruke čvrsto u krilu, ponikne očima i zabode nosom u zrak.

»Da, tako kažu... Ali ima časova, moja Friederika, kada to nije nikakva utjeha, neka me bog kazni, kad ne možeš više vjerovati ni u pravdu, ni u dobrotu, ni u šta drugo. Znate, život razbija u nama koješta, a mnoga vjera i nada bijedno propada... Do viđenja... na drugom svijetu...Kad bi tako bilo...«

No tada se za stolom uspravi Sesemi Weichbrodt što je više mogla. Stala je na nožne prste, izvinula vrat, kucnula na drvenu ploču od stola, a kapica je zatreperila na njezinoj

glavi:

»Tako jest!« reče svom snagom i omjeri sve prisutne izazovnim pogledom.

Stala je tu kao pobjednica u pravednom boju koji je bila čitava svog života boreći se protiv svoga školničkog razuma. Grbava, sitna, ustreptala od uvjerenja, mala, stroga i zanosna proročica.